

ปรัชญาตะวันตก

สมัยกลาง

โดย

จำนงค์ ทองประเสริฐ

ราชบัณฑิตประเภทปรัชญา สาขาวิชาตรรกศาสตร์

สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง

Member of American Philosophical Association,
Eastern Division

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๔

ปรัชญาตะวันตก สมัยกลาง

© จำนงค์ ทองประเสริฐ

ISBN 974 - 575 - 140 - 5

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๑

พิมพ์ครั้งที่ ๒ (แก้ไขเพิ่มเติม) พ.ศ. ๒๕๑๔

พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๕

พิมพ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๒๔

พิมพ์ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๓๔

อำนวยการพิมพ์ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ท่าพระจันทร์ กท. ๑๐๒๐๐
โทร. ๒๒๒๙๘๖๕

จัดจำหน่าย : ธรรมสภา ๔๓๔๔๒๖๗

ออกแบบปก : เชาว์ อิศว

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทร. ๒๒๑๘๘๘๒, ๒๒๔๘๒๑๔

ราคาเล่มละ ๑๒๐ บาท

แต่
พ่อและแม่ผู้บังเกิดเกล้า

คำปรารภ

หนังสือ “ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง” ซึ่งราชบัณฑิต จ้านงค์ ทองประเสริฐ อาจารย์พิเศษมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้รวบรวมและเรียบเรียงไว้ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาของนิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ในวิชาปรัชญาตะวันตก ได้จัดพิมพ์ออกเผยแพร่มาแล้ว ๔ ครั้ง ได้รับการต้อนรับจากนิสิต นักศึกษา และประชาชนเป็นอย่างดี แสดงให้เห็นว่า “ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง” เล่มนี้ เป็นหนังสือหลักวิชาที่มีคุณค่าทางวิชาการมาก จึงเป็นที่นิยมอ่านในหมู่นิสิต นักศึกษา และปัญญาชนอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ก็เพราะราชบัณฑิต จ้านงค์ ทองประเสริฐ เป็นนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิที่ยอมรับนับถือและยกย่องในสถาบันอุดมศึกษา ทั้งที่เป็นของรัฐและของเอกชน จึงได้รับเชิญให้เป็นอาจารย์บรรยายพิเศษในสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง ทั้งยังได้รับเชิญเป็นนักวิชาการไปบรรยายในการประชุม อบรม สัมมนา ในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ หนังสือปรัชญาตะวันตกสมัยกลางเล่มนี้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องไปในเวลาไม่นานเลย

เพื่อสนองการเรียกร้องต้องการของนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจในวิชาปรัชญาตะวันตกทั้งหลาย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงตัดสินใจจัดพิมพ์หนังสือปรัชญาตะวันตกสมัยกลางที่ท่านกำลังถืออยู่นี้เป็นครั้งที่ ๕ พร้อมนี้ก็ขอขอบคุณราชบัณฑิตจ้านงค์ ทองประเสริฐ ที่ได้มีวิริยะอุตสาหะทำการรวบรวมและเรียบเรียงหนังสือ ปรัชญาตะวันตกสมัยกลางเล่มนี้ด้วยความอดทนและเสียสละ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาวิชาปรัชญาโดยแท้แล้ว ได้มอบลิขสิทธิ์ให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดพิมพ์ออกมาเผยแพร่ และขอขอบใจคณะกรรมการบริหารสมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภายใต้การนำของพันโท ทองขาว

พ่วงรอดพันธุ์ เป็นนายกสมาคมที่ได้เสียสละรับเป็นภาระธุระในการจัดพิมพ์ โดยตลอดตามที่มหาวิทยาลัยมอบหมาย โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการพิมพ์เป็นรูปเล่มอย่างประณีตบรรจงเป็นที่น่าพอใจยิ่ง จึงขออนุโมทนาบรรดาท่านผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน.

(พระอรรถเมธจารย์)

อธิการบดี

๑ มิถุนายน ๒๕๓๔

คำนำในการพิมพ์ ครั้งที่ ๕

ปรัชญาตะวันตก สมัยกลาง เป็นหนังสือในชุดปรัชญาตะวันตกที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้มอบหมายให้ข้าพเจ้าเรียบเรียงขึ้น เพื่อใช้เป็นหลักสูตรในการศึกษาของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ต่อเนื่องมาจาก ปรัชญาตะวันตก สมัยโบราณ สำหรับใช้เป็นตำราเรียนในคณะพุทธศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ หลังจากที่ข้าพเจ้าได้จบการศึกษาจากสหรัฐอเมริกา และมารับผิดชอบในการวางหลักสูตรและเขียนตำราปรัชญาตะวันตก

ตำราปรัชญาตะวันตกชุดนี้มิได้ใช้ศึกษาเล่าเรียนเฉพาะในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เท่านั้น หากยังเป็นหนังสือที่ใช้ศึกษาและอ้างอิงในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั่ว ๆ ไปด้วย

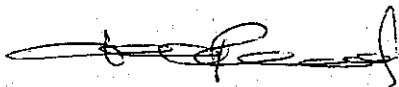
หนังสือปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง ได้จัดพิมพ์มา ๔ ครั้งแล้ว แต่ในการพิมพ์ครั้งที่ ๔ ข้าพเจ้ามิได้เขียน “คำนำ” ให้ เพราะเป็นการพิมพ์ซ้ำฉบับที่ตีพิมพ์ครั้งที่ ๓ เท่านั้น ซึ่งในช่วงนั้นต้องจัดพิมพ์อย่างรีบด่วน

หนังสือปรัชญาตะวันตก สมัยกลาง ได้ขาดตลาดไปนานแล้ว มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เห็นว่าสมควรจะได้จัดพิมพ์ใหม่เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์สืบไป จึงได้ขออนุญาตเพื่อจัดพิมพ์ใหม่โดยมอบให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นผู้ดำเนินการ

ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระอมรเมธาจารย์ (นคร เขมปาลี) อธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มองเห็นความสำคัญของการศึกษาวิชาปรัชญาตะวันตกไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ ขอขอบคุณพันโท ทองขาว พ่วงรอดพันธุ์ นายกสมาคมศิษย์

เก๋มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้ช่วยศาสตราจารย์ น.ท.ทองใบ
หงษ์เวียงจันทร์ ร.น. ที่ได้ดำเนินการจัดพิมพ์จนสำเร็จเรียบร้อย และขอ
ขอบคุณพระมหาไชยยงค์ จิตตปัญโญ นายประสิทธิ์ จันรัตน นาย-
บรรจบ เยาว์แสง และนายไพโรจน์ กันยารง ที่ได้ช่วยพิสูจน์อักษรและจัด
ทำดรธรณีให้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ถ้าท่านผู้รู้เห็นว่ามียะไรขาดตกบกพร่อง ควรแก่การที่จะแก้ไขเพิ่ม
เติมแล้ว กรุณาแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบด้วยจักเป็นพระคุณอย่างยิ่ง และถ้าหาก
จะมีอะไรขาดตกบกพร่องไปบ้าง ข้าพเจ้าก็ขออภัยและหวังว่าคงจักได้รับ
เมตตาธรรมจากท่านผู้อ่านด้วยดีเช่นเคย.

จำนงค์ ทองประเสริฐ

๑๘ มิถุนายน ๒๕๓๔

ราชบัณฑิตยสถาน

โทร. ๒๒๒๔๘๖๔, ๒๒๒๐๑๘๙, ๒๒๒๖๑๕๙, ๒๒๑๔๘๒๒

คำนำในการพิมพ์ ครั้งที่ ๔

ปรัชญาตะวันตก สมัยกลาง ซึ่งตีพิมพ์มา ๓ ครั้งแล้วนั้น ได้ขาดตลาดมาหลายปีแล้ว ได้มีผู้เรียกร้องให้จัดพิมพ์ใหม่อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะบางสถาบันได้ใช้เป็นตำราเรียนในระดับอุดมศึกษา และผู้ที่สนใจในวิชาปรัชญาต่างก็ได้หาซื้อไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอมา

ในช่วงระยะเวลา ๔-๕ ปีมานี้ การตีพิมพ์หนังสือชุดปรัชญาของข้าพเจ้าได้หยุดชะงักไปชั่วคราวรวมทั้งหนังสือปรัชญา และปรัชญาประยุกต์เล่มอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะ มีอุปสรรคข้อขัดข้องหลายประการด้วยกัน

บัดนี้ สำนักพิมพ์แพรวพิทยา จะได้เริ่มจัดตีพิมพ์หนังสือชุดปรัชญาต่าง ๆ ที่ขาดคราวไปขึ้นมาใหม่ เพื่อสนองความต้องการ และเสียงเรียกร้องของอาจารย์ นิสิต นักศึกษาและท่านผู้สนใจในปรัชญาทั่ว ๆ ไป

การที่ประชาชน ตลอดจนนักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน และนักร้อง หันมาสนใจทางศาสนาและปรัชญามากขึ้น ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกดีใจว่า สังคมไทยเราคงจะไม่ทรุดหนักในด้านจริยธรรมจนเกินไปไหนอย่างแน่นอน ถ้าหากประชาชนคนไทยทั่ว ๆ ไปหันมาสนใจศาสนาและปรัชญามากขึ้น เราก็คงจะมี “หลักใจ” ที่พอจะช่วยชะลอความหลงไหลในทางวัตถุลงได้มาก ถ้าหากโลกเรามีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจไปพร้อม ๆ กันแล้ว โลกเราคงมีความสุขมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ อย่างแน่นอน

การที่โลกเราจะเอียงไปทางใดทางหนึ่ง คือทางวัตถุนิยมหรือจิตนิยมเพียงทางใดทางหนึ่งแล้ว โลกเราก็คงขาดความสมดุลอย่างแน่นอน

และอาจเป็นอันตรายอย่างยิ่ง คล้าย ๆ กับตัวเราในแหละ ซึ่งประกอบด้วย “ร่างกาย” กับ “จิตใจ” จึงจะถือว่าเป็น “คน” ถ้าหากมีแต่ร่างกาย ปราศจากจิตใจหรือวิญญาณแล้วก็คือ “ศพ” และถ้าหากมีแต่จิตใจหรือวิญญาณ เพียงอย่างเดียว ไม่มีร่างกาย ก็ถือว่าเป็น “ผี” ถ้าเราต้องการจะเป็น “คน” ก็จำเป็นต้องมีทั้งร่างกายและจิตใจหรือวิญญาณ และถ้าต้องการให้เป็น คนที่สมบูรณ์แบบ หรือ “มนุษย์” ก็จำเป็นจะต้องพัฒนาจิตใจให้สูงส่ง ต้องควบคุมจิตใจ ให้อยู่ในกรอบแห่งระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา ปรัชญา และกฎหมายซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญ ในอันที่จะรวบรวมรัดสัจคมให้เป็นระเบียบ มิฉะนั้นแล้วมนุษย์เราก็คงไม่ต่าง กับสัตว์เดรัจฉานเท่าใดนัก

ร่างกายเราก็กต้องการอาหารซึ่งเป็นวัตถุดิบใด จิตใจหรือ วิญญาณเราก็กต้องมีอาหารทางด้านนามธรรม อันได้แก่ศาสนา และปรัชญาไปสนองมันนั้น จิตใจจึงจะเจริญก้าวหน้าสมกับที่เรา เรียกตัวเราเองว่า “มนุษย์” ซึ่งแปลว่า “ผู้มีใจสูง” คือมีจิตใจที่ได้รับการพัฒนาดีแล้ว ด้วยหลักศาสนาและปรัชญา

ปรัชญาสอนให้เรารู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล ไม่ใช่เชื่ออะไรอย่าง งามาย ปรัชญาจึงทำให้เรากระปรี้กระเปร่า กระฉับกระเฉงอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ปรัชญาจึงเหมาะแก่คนทุกเพศทุกวัย ปรัชญาทำให้คนหนุ่ม คนสาวอยู่ตลอดไป และทำให้คนแก่คนสูงอายุมีความรู้สึกว่าตนยังหนุ่ม ยังสาวอยู่เช่นกัน เพราะฉะนั้น เราจึงควรหันมาสนใจปรัชญากันให้มาก ๆ ยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ยิ่งในสถานการณ์ของโลกที่สับสนวุ่นวาย ด้วยปัญหาภัยร้ายแสบ ทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองด้วยแล้ว

จำเป็นที่เราจะต้องมีหลักศาสนาและปรัชญาไว้ยึดเกาะบ้าง เพื่อที่จะทำให้จิตใจของเรา “ไม่ต้องวุ่น” มากนัก และเมื่อนั้นแหละจิตใจของเราก็จะมี “ความว่าง” ความสงบมากขึ้น การหาความสุขทางด้านจิตใจนั้น เราแทบไม่ต้องลงทุนลงรอนอะไร แต่ประโยชน์ที่เราจะได้รับคือ “ความสุขใจ” นั้น เป็นความสุขที่เราไม่สามารถประเมินผลเป็นเงินเป็นทองได้ เพราะมีค่ายิ่งกว่าเงินทอง ซึ่งเป็นของนอกกายเสียอีก

ข้าพเจ้าจึงขอขอบคุณ คุณจิตต์ แพร่พานิช แห่งสำนักพิมพ์ แพร่พิทยาไว้ ณ โอกาสนี้ ที่ได้พยายามจัดพิมพ์หนังสือนี้ ออกมาสู่ตลาด ตามความเรียกร้องของประชาชน

จํานงค์ ทองประเสริฐ

๑๓ มกราคม ๒๕๒๕

ราชบัณฑิตยสถาน

โทร. ๒๒๒๖๑๕๕

คำนำในการพิมพ์ ครั้งที่ ๓

ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง ซึ่งตีพิมพ์มา ๒ ครั้งนั้น ได้หมดลงแล้ว และก็ยังปรากฏว่า ยังอยู่ในความต้องการของประชาชนอยู่มาก ซึ่งนับว่าเป็นนิมิตดีของวงการการศึกษาของไทยเรา ที่หนังสือที่ค่อนข้างหนักสมองอย่างปรัชญาได้กลายเป็นหนังสือที่สังคมไทยเราให้ความสนใจมากขึ้นกว่ายุคใด ๆ อาจเป็นเพราะความเจริญในทางวัตถุ ที่เราเคยเรียกร้องหา นั้น เมื่อเราได้มันมาแล้วก็หาได้ทำให้ชีวิตของเรามีความสุขจริง ๆ ไม่ ทั้งนี้ เพราะร่างกายของเราประกอบด้วย “นามและรูป” นั้นเอง ส่วนที่เป็นรูปก็ต้องการอาหารชนิดที่เป็นรูปธรรม คือ ข้าวปลาอาหารต่าง ๆ เข้าไปสนอง ส่วนที่เป็นนาม คือด้านจิตใจนั้น เราก็ต้องการอาหารชนิดที่เป็นนามธรรม ไปสนองเช่นกัน อาหารที่เป็นนามธรรมก็คือ ศาสนาและปรัชญา ซึ่งจะช่วยให้จิตใจของผู้อ่านผู้ปฏิบัติมีความสุข ในอีกแบบหนึ่ง คือหากร่างกายเราได้รับอาหารทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมไปพร้อม ๆ กันแล้ว ก็จะทำให้ชีวิตของเราได้สมดุล แต่หากได้อาหารชนิดใดชนิดหนึ่งมากเกินไป ก็จะทำให้เราต้องเสียสมดุล เมื่อชีวิตขาดดุลหรือเสียดุล ย่อมทำให้เสียการทรงตัว อาจต้องประสบความผิดหวังหรือความล้มเหลวในชีวิตได้ คนที่มั่งมีขนาดเป็นเศรษฐีเป็นจำนวนมาก ที่ชีวิตต้องขาดดุล เพราะไม่ได้สนใจศึกษาธรรมและปรัชญา ในที่สุดต้องฆ่าตัวตายไปก็มีอยู่มาก

เมืองไทยเราในปัจจุบันนี้ ก็มีความเจริญก้าวหน้าในทางวัตถุมาก จนออกจะล้าหน้าความเจริญในด้านจิตใจมาก จึงปรากฏว่าในสมัยนี้ คนหันแก่ตัวมีมากขึ้น การทุจริตคดโกงคอร์รัปชันมีมากขึ้น การเบียดเบียนกัน การที่ต้องปลุกกระดมมวลชน ต่อต้านที่นั่นบ้างที่โน่นบ้าง ก็เพราะสังคม

ของเรากำลังเสียจุดไปในทุก ๆ ด้าน ไม่ใช่เสียจุดเฉพาะด้านการค้าเท่านั้น ด้านจิตใจนับว่าเสียจุดมากเป็นพิเศษ เมื่อจิตใจของคนเราขาดจุด การควบคุมจิตใจให้อยู่ในระเบียบวินัยจึงทำได้ยาก ความขมใจ ความมอดทน ก็มีน้อยลง ไม่พอใจอะไรขึ้นมาแม้เพียงนิด ๆ หน่อย ๆ ก็ต้องแสดงออกมา ให้เป็นเรื่องใหญ่โตอยู่เสมอ นี่ก็เพราะจิตใจที่ไม่มีคุณภาพนั่นเอง

การศึกษาศาสนาปรัชญา จะทำให้คนเราเข้าใจเรื่องชีวิตและสังคมดีขึ้น มองเห็นว่าสิ่งทั้งหลายที่มีการเกิดดับ ๆ เปลี่ยนแปลงอยู่ นั้นเป็นเรื่องธรรมดา ในอดีตก็เคยมีมาแล้ว ในปัจจุบันก็ยังมีอยู่ และในอนาคตก็จะมีต่อไปอีก อันจะเป็นเหตุทำให้เราสามารถควบคุมจิตใจของเราให้อยู่ในกรอบแห่งระเบียบวินัยอันดีงามได้

ในการตีพิมพ์ครั้งที่ ๓ นี้ ข้าพเจ้ามิได้ปรับปรุงแก้ไขอะไรเลย นอกจากแก้ไขข้อผิดพลาดในการพิมพ์ครั้งที่แล้วซึ่งมีอยู่บ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ และทำให้น่าอ่านยิ่งขึ้นเท่านั้น ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณ คุณจิตต์ แพร์พานิช และ คุณพรชัย แพร์พานิช ตลอดจนเจ้าหน้าที่โรงพิมพ์ทุกคน ที่ได้ช่วยทำให้งานนี้สำเร็จเป็นรูปเล่มออกมาอย่างสวยงาม ทำให้น่าอ่านยิ่งขึ้น และขอขอบคุณ น.ส.เสาวลักษณ์ บุญเศรษฐ และ น.ส. สายหยุด พันธุ์ดวงชั้น ที่ช่วยทำดรรชนีให้ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย.

จำนงค์ ทองประเสริฐ

๒๙ ธันวาคม ๒๕๑๘

ราชบัณฑิตยสถาน

โทร. ๒๒๖๑๕๕

คำนำในการตีพิมพ์ ครั้งที่ ๒

ในคราวที่ได้ตีพิมพ์หนังสือชุด “ปรัชญาตะวันตก” ข้าพเจ้าไม่คาดคิดว่า หนังสือประเภท “ปรัชญา” จะได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางเลย ทั้งนี้เพราะสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของเราได้ให้ความสำคัญแก่วิชาประเภทศาสนา-ปรัชญาน้อยเกินไป ทั้ง ๆ ที่วิชาประเภทนี้มีความสำคัญ และจำเป็นต่อชีวิตมาก เรามักจะหันไปสนใจในวิชาประเภทที่เป็นเปลือกเป็นกระพี้มากกว่าวิชาที่เป็นแก่นแท้ของชีวิต สังคมเราจึงคล้าย ๆ ประเภทมองเห็นความสำคัญของ “โป่งขาม” ยิ่งกว่าข้าวยิ่งกว่านํ้านั่นเอง

แต่ก็เป็นที่น่าพอใจยิ่งขึ้นที่ได้ทราบว่า สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ในปัจจุบันเริ่มมองเห็นความสำคัญของวิชาศาสนา-ปรัชญามากยิ่งขึ้นทุกทีจนกระทั่งมีเปิดสอนวิชาประเภทนี้กันมากยิ่งขึ้น แม้จะยังไม่ถึงระดับที่เขาทำกันในนานาอารยประเทศก็ตาม แต่ก็หวังว่าสภาพการศึกษาแห่งชาติและสภามหาวิทยาลัย คงจะเห็นความสำคัญของวิชาประเภทนี้มากยิ่งขึ้น

วิชาศาสนา-ปรัชญามีได้เป็นที่นิยมอ่านเฉพาะในหมู่นิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเท่านั้น แม้ผู้ที่มิได้ศึกษาในมหาวิทยาลัย ก็มีความสนใจในวิชาประเภทนี้มากขึ้นเช่นกัน ซึ่งแสดงให้เห็นระดับการศึกษาของเราดียิ่งขึ้น วิชาปรัชญา เป็นวิชาที่เหมาะสมสำหรับผู้รักเหตุผล เพราะวิชานี้สอนให้เราเป็นคนมีเหตุผล มีทัศนคติต่อโลกในวงกว้าง วิชาปรัชญาเป็นวิชาที่ทั้งคนหนุ่มคนสาว คนเฒ่าคนแก่ ควรจะศึกษาค้นคว้ากันทั้งนั้น คนหนุ่ม

คนสาวศึกษาก็เพื่อว่า เมื่อเขาแก่เฒ่า เขาก็จะอยู่เป็นหนุ่มเป็นสาวกระชุ่มกระชวยในสิ่งที่ดีงามหลาย ๆ อย่างได้ โดยอาศัยความพอใจ ในเวลาที่ย้อนระลึกถึงความหลัง และสำหรับคนเฒ่าคนแก่ก็เพื่อว่า เขาอาจจะเป็นคนหนุ่มคนสาว เป็นคนเฒ่าคนแก่ได้พร้อม ๆ กัน ในเวลาเดียวกันได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าเขาจะไม่มีความหวาดวิตกใด ๆ เกี่ยวกับอนาคตเลย”

ในการตีพิมพ์ครั้งที่ ๒ นี้ ข้าพเจ้าได้เพิ่มภาคผนวกเข้ามาอีกหลายเรื่อง ทั้งนี้ ก็เพื่อช่วยให้ผู้อ่านปรัชญาสมัยกลาง ได้มีโอกาสศึกษาเรื่องบุคคลสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาในสมัยกลางมากยิ่งขึ้น เหตุที่ต้องทำเช่นนี้ ก็เพราะไม่มีหนังสือประเภทสารานุกรมศาสนาและปรัชญาสำหรับศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองได้ แต่จะทำภาคผนวกให้ละเอียดสมบูรณ์จริง ๆ ก็ทำไม่ได้ เพราะจะทำให้กลายเป็น “สารานุกรม” ไป

ในการตีพิมพ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณ คุณจิตต์ แพร่พานิช แห่งสำนักพิมพ์แพรวพิทยา ที่ได้เห็นความสำคัญของหนังสือประเภทนี้ และได้ให้ความสนับสนุนในด้านการจัดพิมพ์เป็นอย่างดี นอกจากนั้นก็ขอขอบคุณนายจำนงค์ บุญญพันธุ์ และ น.ส.เสาวลักษณ์ บุญเศรษฐ แห่งราชบัณฑิตยสถาน ที่ช่วยทำดรรชนีให้โดยตลอด

ในการเรียบเรียงนี้ ถ้าหากจะมีส่วนดีแก่สังคมอยู่บ้างแล้ว ข้าพเจ้าก็ขอมอบส่วนดีแห่งความดีนั้น แด่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ และมหาวิทยาลัยเยล (Yale) แห่งสหรัฐอเมริกา ที่เป็นแหล่งประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในแขนงนี้แก่ข้าพเจ้า และถ้าหากจะมีอะไร

ขาดตกบกพร่องไปบ้าง ข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่ผู้เดียว และหวังว่าคงจักได้รับ
คำแนะนำที่ดีจากท่านผู้ทรงความรู้ทั้งหลายด้วยเมตตาจิตเช่นเคย.

นายจำนงค์ ทองประเสริฐ

๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๔

ราชบัณฑิตยสถาน

โทร. ๒๑๔๘๒๒

คำชี้แจงของผู้เรียบเรียง ในการตีพิมพ์ครั้งแรก

ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายจากมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ให้เป็นผู้บรรยายวิชาปรัชญาตะวันตก มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ และในการปรับปรุงหลักสูตร วิชาปรัชญาตะวันตกของมหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ข้าพเจ้าก็ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้บรรยาย และเขียนตำราเกี่ยวกับปรัชญาตะวันตกให้เหมาะกับหลักสูตรที่ใช้ในชั้นต่าง ๆ ข้าพเจ้าจึงได้ตกลงใจจะแยกเขียนออกเป็น ๔ เล่ม คือ เป็นปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณเล่ม ๑ สมัยกลางเล่ม ๑ สมัยใหม่เล่ม ๑ และสมัยปัจจุบันอีกเล่ม ๑ สำหรับ “สมัยโบราณ” ข้าพเจ้าได้เขียนจบและตีพิมพ์ไปเรียบร้อยแล้ว และตั้งใจว่าจะตีพิมพ์ “สมัยกลาง” ให้เสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ แต่เพราะเหตุขลุกขลักบางประการ ที่ทำให้หนังสือนี้ออกล่าช้ามาจนถึง กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑

การเขียนตำราปรัชญาตะวันตกสมัยกลางนั้นนับว่าค่อนข้างยาก เพราะหาตำราที่ได้น้อยมาก เพราะฉะนั้นจึงอาจขาดตกบกพร่องไปบ้างเท่าที่ทำได้สำเร็จรูปขึ้นมาได้นี้ ก็ใช้หนังสือตำราที่ข้าพเจ้าได้รวบรวมไว้ทั้งหมด เพราะตามหอสมุดต่าง ๆ แม้แต่หอสมุดแห่งชาติ และหอสมุดมหาวิทยาลัย ก็หาหนังสือประเภทปรัชญาที่ใหม่ ๆ สักหน่อยได้ยากเต็มที เพราะฉะนั้นถ้าหากจะมีอะไรขาดตกบกพร่องไปบ้าง ข้าพเจ้าก็ต้องขออภัยด้วย และหวังด้วยกุศลจิตว่า คงจักได้รับคำแนะนำตักเตือนจากท่านผู้รู้ด้วยเมตตาธรรมเป็นแน่

ในการที่ “ปรัชญาตะวันตก สมัยกลาง” สำเร็จเป็นรูปร่างขึ้นมาได้นี้ก็ด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่ายด้วยกัน คือทั้งจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้เชิญข้าพเจ้าเป็นผู้บรรยายในลักษณะวิชาซึ่งจึงเป็นเหตุทำให้ข้าพเจ้าจำเป็นต้องเขียนตำราขึ้นมานั้น นอกจากนี้ก็ได้รับความร่วมมืออย่างดีจาก โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ โดยเฉพาะ นายเดิวยุ้ย แซ่เตียว และ นายดุสิต เศรษฐพิริวัฒน์ สำหรับการทำดรรชนีท้ายเล่มก็ได้รับความช่วยเหลือจากนางสาวเสาวลักษณ์ บุญเศรษฐ โดยตลอด ข้าพเจ้าจึงขอขอบคุณสถาบัน และท่านผู้กล่าวนามมาแล้ว ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย.

นายจำนงค์ ทองประเสริฐ

๓๐ มกราคม ๒๕๑๑

ราชบัณฑิตยสถาน

โทร. ๒๒๖๑๕๕

สารบัญ

คำปรารภ	(๕)
คำนำในการตีพิมพ์ครั้งที่ ๕	(๗)
คำนำในการตีพิมพ์ครั้งที่ ๔	(๘)
คำนำในการตีพิมพ์ครั้งที่ ๓	(๑๓)
คำนำในการตีพิมพ์ครั้งที่ ๒	(๑๕)
คำชี้แจงของผู้เขียนในการตีพิมพ์ครั้งแรก	(๑๕)
บทที่ ๑: เซนต์ ออกัสติน	๑
บทที่ ๒: โบริอุส	๒๕
บทที่ ๓: จอห์น สโคตัส เอรีเยนา	๖๗
บทที่ ๔: เซนต์ แอนเซลม	๘๕
บทที่ ๕: ปีเตอร์ อาเบอลาร์ด	๑๒๐
บทที่ ๖: ปรัชญาเมธือาหรับ	๑๕๕
บทที่ ๗: เซนต์ โบนาวอนตูรา	๑๕๕
บทที่ ๘: อัลเบอ์ตุส แมกนุส	๒๒๑
บทที่ ๙: เซนต์ โรมัส อะไควนัส	๒๒๘
บทที่ ๑๐: ดันส์ สโคตัส	๒๖๕
บทที่ ๑๑: วิลเลียม แห่งออกคัม	๓๐๑
ภาคผนวก	๓๒๓
๑. เซนต์ ปีเตอร์	๓๒๕
๒. เซนต์ พอล	๓๒๕

๓.	เซนต์ แพทริก	๓๓๕
๔.	เซนต์ เบเนดิกต์	๓๓๗
๕.	เกรกอรี ผู้ยิ่งใหญ่	๓๓๘
๖.	รอสเซอแลง	๓๔๓
๗.	เปรสเตอร์ จอห์น	๓๔๕
๘.	เซนต์ เบอร์นาร์ด	๓๔๗
๙.	เซนต์ โทมัส เบกเกต	๓๕๑
๑๐.	เซนต์ โดมินิก	๓๕๕
๑๑.	เซนต์ ฟรานซิส แห่ง อัสซีซี	๓๕๗
๑๒.	มาร์ติน ลูเทอร์	๓๖๒
๑๓.	อิกนาติอุส เตอ โลโยลา	๓๖๕
๑๔.	ยอร์จ วิลเฮล์ม ฟรีดริช เฮเกล	๓๖๘

หนังสืออ้างอิง

๓๗๑

ดรรรชนี

๓๗๓

บทที่ ๑

เชนต้อ ออัสติน : ST. AUGUSTINE

พ.ศ. ๘๕๓ - ๕๗๓

ในประวัติศาสตร์ปรัชญาที่แสดงถึงความสัมพันธ์ใน
ภายในระหว่างความคิดเห็นทางฝ่ายบูรพทิศ กับอัสตงคต
ประเทศนั้น เชนต้ออัสตินอยู่ในฐานะเป็นเอกหาผู้เสมอ
เหมือนมิได้ ท่านเป็นจุดเริ่มต้นของปรัชญาสมัยกลาง
และความคิดเห็นของท่านได้มีอิทธิพลไปจนถึงอวสานของ
สมัยกลางด้วย ในตอนเริ่มต้น ท่านเป็นดุษฎีบัณฑิต
มโนคติทางคริสต์ศาสนา กับมโนคติเก่าๆ ที่ถือเป็นแบบ
ฉบับเข้าด้วยกัน ท่านเกิดที่เมืองตากัสเต^(๑) (Tagaste) ใน
นูมิดีย (Numidia) เวลานั้นคือเมืองซูกอห์รัส (Souk - Ahras)
ในแอลจีเรีย ตรงพรมแดนด้านตูนิเซีย ในแอฟริกาที่เป็น
ส่วนของโรมัน เมื่อ พ.ศ. ๘๔๗ บิดาของท่านเป็นข้าราชการโรมันชื่อ
ปาตริซิอุส (Patricius) มิได้ถือศาสนาใดๆ และมารดาชื่อมอนนิกา
(Monnica) ถือลัทธิคาทอลิก ท่านเป็นเด็กที่มีสติปัญญาปราดเปรื่องมาก
เมื่อสมัยที่ท่านยังเป็นเด็กอยู่ ท่านได้ศึกษาภาษาปุนิก (Punic) ซึ่งเป็นภาษา

๑. เมืองเล็ก ๆ ในแอฟริกาเหนือ ไม่ห่างจากเมืองคาเธะ ด้านตะวันตกมากนัก อยู่ทางใต้ทะเลเมดิเตอร์-
เรเนียนไปราว ๘๐ กม.

พื้นเมืองและภาษาละติน ท่านไม่ชอบภาษากรีกเลย เมื่ออายุได้ ๑๒ ปี ท่านได้ไปศึกษาอยู่ที่เมือง มะดอรา (Madaura) เป็นเวลาถึง ๔ ปี สมัยนั้น เมืองมะดอราเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ของพวกนอกศาสนา หลังจากนั้น ท่านก็กลับมาอยู่ที่เมืองตากัสเต บิดามารดาคิดจะให้ท่านเป็นทนาย ความ แต่ขาดทุนทรัพย์ จึงไม่ได้เรียนอะไรเลยเป็นเวลาหนึ่งปี เมื่ออายุได้ ๑๗ ปี จึงได้เริ่มศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ที่เมืองคาเรจตอนนี้องที่ท่านเกิด มีความรัก และได้แต่งงานกับสตรีผู้หนึ่ง และอยู่กันมาเป็นเวลาถึง ๑๓ ปี นางได้ให้กำเนิดบุตรคนหนึ่ง ชื่อ อะโดดาดุส (Adeodatus) และในระยะนี้แหละที่ท่านได้หันมาสนใจลัทธิคำสอนของท่านมณี เมื่ออายุได้ ๑๙ ปี ท่านได้เป็นครูอยู่ที่เมืองตากัสเต เมืองคาเรจ แล้วก็ที่กรุงโรมท่านได้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี

ท่านได้เล่าไว้ในหนังสือ Confessions ว่า เมื่อตอนเป็นเด็ก ท่านชอบเล่นสนุก ได้เคยร่วมกับเพื่อนขโมยลูกแพร์ พวกท่านมิได้กินลูกแพร์ เหล่านั้นเลย แต่ทว่าแอบขึ้นไปขโมยลูกแพร์ในเวลาค่ำคืน เพราะเห็นว่าการฝ่าฝืนสิ่งที่เขาห้ามหวงนั้น เป็นเกมกีฬาที่สนุกอย่างยิ่ง

คราวที่บิดามารดาส่งท่านไปศึกษาที่เมือง มะดอรา และต่อมาที่เมืองคาเรจนั้น ท่านได้มีความรัก ท่านเขียนไว้ว่า “มันเป็นชีวิตที่คนคนหนึ่งรักในสัตว์ทั้งหลาย รักและถูกรัก และการรักเขากับการที่มีผู้มารัก ก็ยังคงมีอยู่ในตัวข้าพเจ้า ในคราวที่ข้าพเจ้าชื่นชมยินดีอยู่กับร่างกายของคนรัก”

ตอนที่ท่านจะออกจากเมืองคาเรจนั้น ท่านเริ่มเบื่อศาสนาของท่านมณีเต็มทีแล้ว ดังนั้นพอมายู่กรุงโรม ท่านก็ทิ้งศาสนาของท่านมณี หันไปสนใจทำที่แบบลัทธิวิมตินิยม ของนิวอะแคเดมี แต่การสอนที่กรุงโรมนั้น ไม่เป็นที่พอกพอใจท่านมากนัก พอท่านได้ทราบทางเมืองมิลาน ประกาศ

รับศาสตราจารย์ทางวิทยาศาสตร์ ท่านจึงสมัครไปสอน โดยมีภรรยา บุตร มารดา และเพื่อน ๆ อีกสองสามคนติดตามไปด้วย มารดาซึ่งเป็น ผู้เคร่งครัดในลัทธิคาทอลิก ได้สวดอ้อนวอนทุกวัน ขอให้ท่านหันไปถือ ลัทธิคาทอลิก และนางต้องการให้ลูกชายได้แต่งงานให้ถูกต้องตามกฎหมาย และการที่ออกกัสดินไปยังเมืองมิลานนั้น ก็โดยหวังว่า จะได้มีชื่อเสียงใน อาชีพที่นั่น ที่เมืองมิลานนี้ ท่านสนใจในเซนต้อัมโบรสมาก

มารดาได้ไปหาหญิงคนใหม่ ให้เป็นภรรยาของออกกัสดิน ความ จริณายังมีอายุน้อย ไม่เหมาะแก่การแต่งงานจนกว่าจะถึงอีกสองปีข้าง หน้า แต่ออกกัสดินก็ไม่ขัดข้อง ในที่สุดท่านก็ได้เลิกร้างกับภรรยาคนนี้ ซึ่งท่านมิได้บอกไว้ว่าชื่ออะไร เมื่อออกกัสดินได้ภรรยาใหม่ ภรรยาเก่า ก็หนีกลับไปแอฟริกา และปฏิญาณว่าจะไม่ขอร้องจักชายคนใดอีก ต่อมา ออกกัสดินกับเพื่อน ๆ ก็กลับมาอยู่ที่กรุงโรมอีกสองปี จึงกลับมายังเมือง ตากัสเต และได้สร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง ท่านถึงมรณภาพที่เมืองฮิปโป (Hippo) เมื่อปี พ.ศ. ๙๗๓ หลังจากที่ได้เป็นบิชอปของเมืองนั้น นับตั้งแต่ พ.ศ. ๙๓๘ มาจนถึง พ.ศ. ๙๗๓ ดังนั้น ท่านจึงเป็นชาวแอฟริกัน ที่ขึ้นอยู่กับอาณาจักร โรมันซึ่งอยู่ห่างไกล และได้เจริญเติบโตที่บริเวณแถบชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ด้านตรงข้ามกับทวีปยุโรป วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ของชาติต่าง ๆ เผ่าต่าง ๆ จากส่วนต่าง ๆ ของโลก ได้หลอมบุคลิกลักษณะ ของท่าน และหล่อหลอมความคิดของท่าน อิทธิพลของพวกเซมิติก ที่ได้ มีอยู่ในชีวิตของท่านนั้น อาจมาจากสังคมฟินิเซีย และบางที่อาจมาจาก สายเลือดของพวกฟินิเซีย ซึ่งท่านได้มีความคุ้นเคยกับภาษา และอุดมคติ ของพวกนี้มาก เปอร์เซียได้มีอิทธิพลต่อท่านอย่างลึกซึ้ง โดยทางคำสอนใน ลัทธิของท่านมณี (Manichaeism) ซึ่งท่านได้สนใจติดตามศึกษาอยู่

จนถึง ๔ ปี วรณกรรมเก่า ๆ ภาษาละตินและกรีก ได้มีบทบาทสำคัญมากในด้านพัฒนาการทางพุทธิปัญญาของท่าน ท่านได้ศึกษาภาษาละตินตั้งแต่เยาว์วัย และการศึกษาทั้งสิ้นของท่านมักจะเกี่ยวข้องกับภาษาละตินนั้นเป็นส่วนใหญ่ เมื่อยังเป็นเด็ก ท่านได้ศึกษาเรื่องราวบางตอนที่คัดเลือกแล้ว จากวรรณกรรมภาษาละติน เช่น Terence, Horrace, Catullus, Ovid, Juvenal, Persius และ Martial เป็นต้น ท่านยังได้ศึกษาในเรื่อง Virgin อย่างกว้างขวาง และได้รับความสุขมากมายจากวรรณกรรมที่ท่านได้เขียนขึ้นมาด้วย ข้อเขียนต่าง ๆ ของท่านมีเค้าว่าท่านคุ้นเคยกับวรรณกรรมภาษาละติน ซึ่งท่านได้ศึกษามาตั้งแต่สมัยเป็นเด็กเป็นอย่างดี ท่านได้ศึกษาเรื่อง Hertensius ของ ซิเซโร ซึ่งเป็นเหตุเร้าใจให้ท่านมีความรักในวิชาปรัชญาอย่างแรงกล้า เมื่อท่านเป็นเด็ก ท่านได้ศึกษาภาษากรีกด้วยเหมือนกัน แต่ไม่ค่อยได้ผลมากนัก ทั้งนี้เพราะว่า ท่านมิได้มีความใฝ่ฝันที่จะศึกษาให้ซาบซึ้ง ถึงความละเอียดลออ ลุ่มลึกของภาษานั้น นี่เป็นเหตุแห่งความเศร้า ที่บังเกิดมีแก่ท่านในภายหลัง และท่านก็พยายามอย่างดีที่สุด ที่จะได้ใช้ภาษากรีกที่ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนมาบ้าง เพื่อที่จะได้เข้าใจพระคัมภีร์ใหม่ (New Testament) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านเป็นหนี้ปรัชญานิโอพลาโตนิสม์ของกรีก ซึ่งก่อให้เกิดเป็นส่วนที่แบ่งแยกมิได้ เกี่ยวกับการคิดถึงที่สุดแห่งชีวิตของท่าน แม้ว่าจะได้รับการแก้ไขเป็นส่วนใหญ่ โดยการศึกษาประสบการณ์ต่าง ๆ ก็ตาม คริสต์ศาสนาที่มารดาได้กระตุ้นใจท่านอยู่ตลอดเวลา นับตั้งแต่ยังเป็นทารก แต่ท่านได้คัดค้านและเพิกเฉยมาเป็นเวลาหลายปีแล้วนั้น ก็ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตของท่านอย่างรุนแรงในระหว่างวิกฤติกาลทางอารมณ์เมื่อคราวที่ท่านเปลี่ยนศาสนา ตอนที่ท่านมีอายุได้ ๓๒ ปี และต่อจากนั้น คริสต์ศาสนาก็ได้กลายมาเป็น

ส่วนสำคัญ ที่สูงเด่นในชีวิต และความคิดของท่านจนกระทั่งอวสานแห่งชีวิต ดังนั้น เซนต์ ออกัสติน จึงได้แสดงให้เห็นความบรรจบกันของตะวันออกและตะวันตกในชีวิต และปรัชญาของท่านในวิถีทางที่ท่านค้นเคยเป็นอย่างดี พวกนักเทววิทยาฝ่ายคริสต์ศาสนาโดยทั่ว ๆ ไปถือว่าท่านเป็นอาจารย์ที่ยิ่งใหญ่ของคริสต์ศาสนาต่อจาก เซนต์ พอล (St. Paul) อิทธิพลของท่านที่มีต่อชีวิตของคริสต์ศาสนิกชนอย่างลึกซึ้งนั้น ได้มีติดต่อกันมาหลายยุคหลายสมัยจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบันนี้ นับว่าเป็นความจริง ที่เห็นได้อย่างแจ่มแจ้งแล้ว ว่านักคิดที่เป็นคริสต์ศาสนิกชน สมัยแรก ๆ ที่ได้รับการเคารพนับถือเป็นอย่างสูงมาหลายยุคหลายสมัย ได้ถูกหล่อหลอม โดยอิทธิพลที่มาจากสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ทั่วโลก เช่น จากแอฟริกา เปอร์เซีย กรีก โรม และปาเลสไตน์ ดังนั้นเราจึงได้ยกย่องท่านไว้ในตำแหน่งที่สำคัญมากในประวัติศาสตร์ปรัชญา ทั้งฝ่ายบูรพทิศและอสังคตประเทศ

เซนต์ ออกัสติน กับลัทธิคำสอนของท่านมณี

ออกัสตินเป็นเด็กที่เฉลียวฉลาดมาก บิดามารดาจึงส่งไปเรียนหนังสือที่เมืองมะดอรา (Madaura) แล้วต่อมาก็ส่งไปเรียนที่คาร์เธจ (๒) ท่านได้พบรักที่คาร์เธจ ท่านได้เขียนไว้ว่า “ชีวิตก็คือการที่ใครคนหนึ่งรักในสัตว์ทั้งหลาย รักและมีผู้รัก การรักและการที่มีผู้มารัก ยังมีความหมายมากขึ้น เมื่อข้าพเจ้าได้ชื่นชมยินดีกับร่างกายของคนที่ข้าพเจ้ารัก” ณ เมืองคาร์เธจนี้เอง ท่านได้พบปรัชญา คือ หนังสือเรื่อง Hertensius ของซีเซโร ซึ่งทำให้ท่านได้พบรักใหม่อีกรักหนึ่ง คือรักปัญญา ในตอนที่ท่านมีอายุ

๒. เมืองโบราชนในแอฟริกาเหนือ อยู่ใกล้ตูนิสในปัจจุบันนี้ ถูกพวกโรมันทำลายเมื่อ พ.ศ. ๓๕๗.

๑๙ ปีนี้ ความรักทั้งสองอย่างนี้ได้ต่อสู้กันอยู่ในจิตใจของท่าน

เมื่อสมัยเป็นเด็กหนุ่ม ออกัสตินชอบใจปรัชญาของลัทธิมณีมาก ผู้ตั้งลัทธินี้ขึ้นเป็นชาวเปอร์เซีย ชื่อ มะเนส (Manes) หรือ มณี (Mani) ซึ่งมีชีวิตอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๗๕๙-๘๑๐ ดูเหมือนว่าลัทธิของท่านมณีนี้ จะแพร่หลายไปทั่วจักรวรรดิโรมัน คำสอนที่เป็นหลักสำคัญ ๆ ของศาสนา เท่าที่พบมีอธิบายอยู่ในจดหมายฉบับหนึ่งชื่อว่า Foundation ซึ่งเชื่อกันว่า ท่านมณีได้เขียนไว้เอง และยังมีอยู่ในหนังสือต่าง ๆ ของ เฟาสตุส (Faustus) ซึ่งมีอายุในปูนเดียวกันกับออกัสตินและถือกันว่าเป็นผู้อธิบายขยายความ คนสำคัญของศาสนามณีนี้ เราได้พบการวิพากษ์วิจารณ์ และอธิบายเกี่ยวกับศาสนามณีนี้อยู่มากมายในข้อเขียนต่าง ๆ ของ เซนต์ ออกัสติน จากที่มาต่าง ๆ เหล่านี้ ก็พอที่เราจะสร้างลัทธิคำสอนที่เป็นหลัก ๆ ของศาสนาของท่านมณีใหม่ได้อยู่ ตามหลักคำสอนนี้ มี เนื้อสาร (Substance) ที่ตรงกันข้ามเป็นนिरันดรอยู่ ๒ อย่าง คือ อาณาจักรแห่งแสงสว่าง ซึ่งมีพระบิดาผู้เป็นเจ้าทรงเป็นประธาน กับ อาณาจักรแห่งความมืด ซึ่งมีเจ้าชายที่น่าสะพรึงกลัวเป็นหัวหน้า เจ้าชายผู้น่าสะพรึงกลัวนี้ มิได้เป็นเทพ (Deity) แต่ก็เป็นผู้เป็นนिरันดร เช่นเดียวกับหัวหน้าที่ปกครองอาณาจักรแห่งแสงสว่าง อาณาจักรแห่งความมืด เป็นภาวะทางวัตถุ (Material entity) และอาณาจักรแห่งแสงสว่าง เป็นภาวะทางจิตใจ (Spiritual entity) และในระหว่างอาณาจักรทั้งสองนี้ ก็มีการต่อสู้และการกระทบกระทั่งกันเป็นประจำอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ลัทธิของท่านมณี จึงแสวงหาวิธีที่จะอธิบายความมีอยู่ของความชั่วร้าย และบาปในโลก ลัทธิเทวนิยมนี้ ได้เป็นลักษณะที่เด่นชัด ของศาสนาในเปอร์เซียเสมอมา นับว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจในอันที่จะค้นคว้าหาคำตอบถึงวิธีที่เปอร์เซียโดยเฉพาะนี้ได้บังเอิญให้คุณลักษณะนี้ ต่อปัญหาที่เกี่ยวกับความชั่ว ที่ได้คอยขัดขวางจิตใจของ

ปรัชญาเมธีทั้งหลายมาหลายชั่วอายุและในทุกส่วนของโลก

เมื่อเฟื่องถึงจุดหมายปลายทาง อันเป็นอันติมะของมนุษย์แล้ว พวกลูกศิษย์ท่านมณีก็มีความเห็นว่า ผู้ที่ได้รับเลือก (elect) แล้ว ควรจะได้รับการปลดปล่อยจากร่างกาย แต่ว่าดวงวิญญาณที่ดีอย ซึ่งไม่อาจบรรลุถึงความหลุดพ้นนั้น คงจะถูกลดชั้นลงมาเป็นวัวป่า และกลายมาเป็นสายโซ่ของโลก โดยอาศัยกระบวนการการเคลื่อนย้ายวิญญาณ ลัทธิลึกลับที่ได้จัดแจงไว้อย่างประณีต ย่อมก่อให้เกิดส่วนที่มีชีวิตจิตใจ แห่งลัทธิของท่านมณี

พวกถือลัทธิของท่านมณี ได้เคารพในการวิพากษ์วิจารณ์คัมภีร์คริสต์ศาสนา มาก พวกเขาได้แสดงความเคารพอย่างสูง แต่เขาก็ได้ปฏิเสธอย่างเต็มที่เช่นกันต่อคัมภีร์ซึ่งมิได้เห็นพ้องกับพวกเขา โดยมีความเห็นว่า ผู้เขียนตำราเหล่านั้น ยังเป็นปุถุชนที่เต็มไปด้วยความสงสัย และว่าในพระคัมภีร์ใหม่ (New Testament) ก็ยังมีผิดพลาดอย่างน่าเสียใจอยู่หลายแห่งด้วยกัน พวกเขาคิดว่าสาระแห่งคริสต์ศาสนา ก็คือความประพฤติในด้านศีลธรรม หาใช่ความเชื่อถือตามหลักที่ยอมรับกันว่าถูกและดีไม่ ท่านมณีได้อ้างว่าคำสอนของท่านตรงกับคริสต์ศาสนา และว่าท่านได้มีการติดต่อกันโดยตรงกับพระเยซูคริสต์เจ้า และได้รับการมอบอำนาจมาจากพระเยซูโดยตรง ท่านเรียกตัวท่านเองว่า “Manichaeus ผู้เผยแพรศาสนาของพระเยซูคริสต์เจ้า โดยได้รับการแต่งตั้งจากพระบิดาสวรรค์” การอ้างอย่างประหลาดที่ว่า ลัทธิของท่านมณีเป็นแบบฉบับดั้งเดิมและบริสุทธิ์ของคริสต์ศาสนานี้ นับว่าเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของลัทธิมณีอย่างหนึ่ง ในสมัยออกัสติน

มีเหตุผลอยู่หลายประการที่ว่า ทำไมทั้ง ๆ ที่เซนต์ ออกัสติน เกิด

ในครอบครัวที่ถือคริสต์ศาสนา แต่กลับมีความสนใจอย่างลึกซึ้งในความผสมกันอย่างประหลาดแห่งความเชื่อถือในลัทธิของท่านมณี คำสอนในคริสต์ศาสนาที่ได้รับเมื่อสมัยยังเป็นเด็กอยู่นั้น หาเพียงพอแก่การที่จะเผชิญกับปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ของจิตใจที่แจ่มใสไม่หยุดยั้ง และชอบซักถามอยู่ตลอดเวลาไม่ ท่านยังไม่เข้าใจซาบซึ้งในแก่นแท้ของคริสต์ศาสนา ท่านไม่เข้าใจว่า คริสต์ศาสนาไม่ได้สร้างพระผู้เป็นเจ้าให้เป็นแหล่งของความชั่ว ความมีอยู่ของความชั่วร้ายในโลก ทำให้ท่านรู้สึกยุ่งใจมาก และท่านคิดว่าลัทธิของท่านมณี คงจะให้การแก้ปัญหานี้อย่างได้ผล ซึ่งคริสต์ศาสนาช่วยไม่ได้ ยิ่งกว่านั้น ในตอนที่เป็ฯนหนุ่มอุดมคติของท่านหันไปเ็นทางวัตถุนิยมอย่างประหลาด ดังนั้น ท่านจึงไม่มีความลำบากลำบากอะไร ในอันที่จะยอมรับลัทธิว่าความชั่วเป็นเนื้อสาร (Substance) ในด้านวัตถุ ซึ่งมีมาในลักษณะการที่ไม่มีการสิ้นสุด และซึ่งเป็นตัวการที่ขัดแย้งกับพระผู้เป็นเจ้า ติดต่อกันเรื่อยมา แต่จุดที่ก่อให้เกิดความสนใจที่สำคัญแห่งลัทธิคำสอนของท่านมณีที่มีต่อจิตใจของ เซนต์ ออกัสติน นั้นก็คือลัทธินี้สอนให้ใช้เหตุผลโดยไม่ต้องมีการมีศรัทธามงายใด ๆ เลย บรรดาครูอาจารย์ทั้งหลายในลัทธิของท่านมณี จะเน้นถึงคำว่า “สัจธรรม” (Truth) อยู่เสมอ และอ้างว่าสาวกของท่านทั้งหลาย ไม่ต้องการที่จะยอมรับอะไร ๆ โดยอาศัยศรัทธาเป็นหลัก และเป็นที่ยืนยันว่า จะเชื่อคำสอนต่าง ๆ เหล่านั้นก็ต่อเมื่อเขาเข้าใจคำสอนเหล่านั้นได้ โดยอาศัยปัญญา จนเป็นที่พึงพอใจแล้วเท่านั้น สำหรับคนหนุ่มที่มีจิตใจจดจ่อ เช่น เซนต์ ออกัสติน ประกอบกับมีความปรารถนา ที่จะอธิบายสิ่งที่ตนเองเชื่ออย่างมีเหตุผลนี้เอง ลัทธิของพวกศิษย์ท่านมณีทั้งหลาย จึงได้พิสูจน์ให้เห็นถึงอิทธิพลที่มีอำนาจอย่างที่สุด

เซนต์ ออกัสติน ได้ประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง ๆ ในศาสนาของพวกท่านมณี ท่านไม่อาจยอมรับลัทธิวิทยาศาสตร์ของพวกนี้ได้อย่างทันทีทันใด พวกนั้นบูชาพระอาทิตย์ แต่ท่านเห็นว่ามันเป็นเพียงสัญลักษณ์ของความจริงบางอย่าง ที่ซ่อนเร้นอยู่ ซึ่งอาจจะแจ่มแจ้งแก่ท่านได้ ถ้าหากว่าท่านมีความรู้ในด้านจิตใจอย่างกว้างขวาง ท่านรู้ว่าพวกสานุศิษย์ท่านมณีได้เฝ้าดูพิธีการต่าง ๆ ของท่านมณีอย่างสนุกสนาน แต่ดูเหมือนว่าจะมีความเฉยเมยในคุณค่าของวันอีสเตอร์ ท่านไม่เข้าใจพอว่า ตามหลักการแห่งลัทธิของท่านมณีนั่น พระเยซูคริสต์เจ้าเป็นผู้ที่คล้าย ๆ ปีศาจ ผู้ที่ไม่อยากตาย และดังนั้น ก็ไม่อาจเกิดขึ้นมาอีก เซนต์ ออกัสติน ไม่เคยเป็นผู้เชื่อถือในลัทธิของท่านมณีอย่างสุดหัวใจเลย ท่านเป็นเพียง “สาวก” หรือผู้ฟังเท่านั้นแหละ ท่านได้รับอนุญาตให้รับประทานเนื้อสด ทำไร่ไถนา และแต่งงานได้ถ้าท่านปรารถนา สาวกของลัทธิท่านมณี ที่ยอมเสียสละ และก้าวหน้าไปได้จริง ๆ จะไม่ยอมให้ใครในพวกตัวทำอย่างนั้นเลย ด้วยความรู้สึกชอบใจและเห็นด้วยนี้เอง เซนต์ ออกัสติน ได้ชักชวนเพื่อนฝูง ๕ คน ไปยอมรับนับถือลัทธิของท่านมณี

เรื่องราวของ เซนต์ ออกัสติน ในส่วนที่มีความสัมพันธ์กับลัทธินิกายของท่านมณีนี้นี้ ควรค่าแก่การที่จะติดตามไว้ ณ บัดนี้ “โฮโนราตุส, เจ้าจรรู้เถิดว่า เหตุการณ์ที่ทำให้เราได้ไปปรากฏในท่ามกลางคนเหล่านั้นคือการปฏิญาณว่าจะเลิกความทารุณโหดร้าย ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ พวกเขานำผู้ที่เชื่อฟังเขาไปหาพระผู้เป็นเจ้า โดยวิธีการใช้เหตุผลอย่างง่าย ๆ และจะช่วยเหลือพวกเขาให้พ้นจากความผิดพลาดทั้งมวล แต่อะไรเล่าที่เรียกเรามาจากการที่จะต้องไปอยู่ร่วมกับคนเหล่านั้น และจัดเอาไว้ในพวก “สาวก” หรือผู้ฟัง ดังนั้น เราจึงมิได้หวังหรือกังวลต่อโลกนี้ แต่

เราได้มองเห็นว่า พวกเขาค่อนข้างจะคล่องแคล่วและอุดมสมบูรณ์ ในการที่จะพิสูจน์ว่าคนอื่น ๆ ไม่ถูกมากกว่าที่จะหนักแน่น และมั่นคงในการสถาปนาความคิดเห็นของตนเองขึ้นมิใช่หรือ?"

ได้มีการโต้วาทะกันในเมืองคาร์เทจ ระหว่างครูในคริสต์ศาสนาคนหนึ่งชื่อเฮลเปดิอุส (Hepedius) กับพวกถือลัทธิของท่านมณี เฮลเปดิอุสได้เริ่มการโต้วาทะด้วยการนำเอาพระคัมภีร์มาอ้าง พวกถือลัทธิของท่านมณี ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่า ข้ออ้างต่าง ๆ เหล่านั้นผิดได้จริง ๆ แต่ก็อ้างว่าข้อความตอนที่อ้างถึงนั้นไม่เป็นความจริงทั้งสิ้น พวกเขาไม่สามารถที่จะหาหลักฐานที่น่าพอใจใด ๆ มาสนับสนุนการอ้างอิงของตนได้

ความเชื่อถือที่ เชนต ออกัสติน มีต่อพวกศิษย์ของท่านมณี ได้รับความสั่นสะเทือนมากในคราวนี้เอง ท่านเองก็เริ่มสงสัยด้วยเหมือนกันว่า ความชั่วนั้นเป็นวัตถุตั้งที่พวกถือลัทธิท่านมณียืนยันหรือไม่ แล้วความสงสัยอื่น ๆ ก็เกิดขึ้นมาในจิตใจของท่านอีก แต่พวกถือลัทธิของท่านมณี ก็พยายามชักจูงออกัสตินให้คอยจนกว่าเฟาสตุส ซึ่งเป็นผู้ที่สามรถให้อรรถาธิบายได้เก่งที่สุด จะมาถึงเสียก่อน แต่เมื่อเฟาสตุสได้พบกับออกัสติน เฟาสตุสก็ได้สารภาพว่า ท่านเองก็ไม่ว่าเรื่องที่ลึกซึ้งจริง ๆ เลย และพูดอย่างจริงใจว่าท่านไม่ทราบจริง ๆ ว่าจะตอบปัญหาต่าง ๆ ที่ออกัสตินถามมาว่าอย่างไร

ถูก ท่านเป็น "สาวก" ของลัทธิท่านมณีอยู่ ๔ ปี ในที่สุดเมื่อลัทธินี้ไม่ทำให้ท่านพอใจได้จริง ๆ ท่านก็ออกเดินทางต่อไปยังกรุงโรม ต่อมาก็มีความสนใจในลัทธิวิมัตินิยม

เชนต ออกัสติน กับ ลัทธินีโอพลาโตนิสม์

หลังจากผ่านยุคแห่งความสงสัยมาแล้ว ออกัสตินก็เข้ามาดกอยู่ใน

มณฑลสะกดของลัทธินีโอพลาโตนิสม์ ตามคำสอนของโพลตินุส พระผู้เป็นเจ้าซึ่งเป็น Absolute นั้น เป็นสิ่งที่ไม้อาจอธิบายได้ ว่าเป็นอะไรหรือเป็นอย่างไร จะบอกได้ก็แต่เพียงว่าเป็น Being หรือ Unity เท่านั้น The Absolute มิได้เป็นอะไรในบรรดาสิ่งทั้งหลาย ที่ท่านให้กำเนิดมาเลย ธรรมชาติหรือสภาวะของ The Absolute นั้นเราไม้อาจใช้คำอะไรมายืนยันได้ คือไม่ใช่ existence ไม่ใช่ essence ไม่ใช่ชีวิต ทั้งนี้ก็เพราะว่า The Absolute ได้พ้นจากสิ่งเหล่านี้ทั้งปวง ความจริงที่แท้เป็นอันติมะอยู่เหนือสิ่งที่ดีและชั่วทั้งหลาย คุณสมบัติในด้านศีลธรรม มีขอบเขตจำกัด และไม่อาจมีอยู่ใน The Absolute ได้ The Absolute ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจะให้อรรถาธิบายได้นี้ เป็นจุดหมายปลายทางแห่งการบรรลุถึงในด้านจิตใจ ที่โพลตินุสพยายามที่จะบรรลุถึง นักศึกษาปรัชญาอินเดียจะยอมรับว่า คำสอนของโพลตินุสนั้นใกล้เคียงกับปรัชญา อโทตะ เวทานตะมาก

เชนต์ ออกัสติน เปลี่ยนศาสนา

ในปี พ.ศ. ๙๒๗ ออกัสตินได้เป็นศาสตราจารย์วิชาวิทยาศาสตร์ในเมืองมิลาน จิตใจของท่านตกอยู่ในสภาวะแห่งความปั่นป่วนยุ่งยากในด้านสติปัญญา ท่านได้รับคำสอนของพวกสานุศิษย์ท่านมณี และแล้วก็ได้เลิกลัทธินั้น ท่านได้กลายเป็นพวกวิมตินิยม แต่ทำที่เชิงปฏิเสธของลัทธิวิมตินิยม หาได้ก่อให้เกิดความสนใจอย่างลึกซึ้ง ในจิตใจของท่านไม่ ปรัชญาของลัทธินีโอพลาโตนิสม์ ได้ทำให้ท่านสนใจอย่างมาก แต่หาสามารถทำให้ท่านยึดถือได้จริงจึงจนสุดหัวใจไม่ ธรรมชาติในด้านศาสนาอย่างลึกซึ้งของท่าน หาใช่เพียงความพอใจในการเคารพบูชา The Absolute ไม่ เพราะ The Absolute นั้นก็ไม่เห็นมีอะไรนอกจากความมีอยู่ ซึ่งอาจจะแสดง

ได้ ซึ่งในข้อนี้ เราจะพบในโอกาสต่อไป แม้ว่าลัทธินีโอพลาโตนิสม์ จะได้ทั้งความประทับใจครั้งสุดท้ายไว้ในความรู้สึกของท่านก็ตาม ชีวิตในด้านศีลธรรมของท่านได้ตกอยู่ในสภาพที่ยุ่งยากเป็นจลาจลทีเดียว

สมัยนั้นเซนต์อัมโบรส (Ambrose) เป็นบิชอปแห่งเมืองมิลาน ออกัสตินได้ไปพึ่งเทศน์ของท่านอยู่เป็นประจำ และรู้สึกประทับใจมาก ครั้งแรกๆ ออกัสตินก็ติดใจในโวหาร และการพูดของอัมโบรส แต่ต่อมาก็ค่อยๆ กำหนดจดจำข้อความแห่งคำสอนของอัมโบรสไว้ ข้อความที่อัมโบรสได้เน้นถึงลัทธิเกี่ยวกับสภาวะทางจิตใจของพระผู้เป็นเจ้านั้นดึงดูดจิตใจท่านมาก ออกัสตินได้มีความรู้สึกตระหนักรู้ว่า แนวความเห็นในด้านวัตถุ ซึ่งพวกถือลัทธิท่านมณีนียึดถืออยู่นั้น เป็นคำสอนที่ไม่น่าพึงพอใจเลย การที่ท่านได้เคยศึกษาสนใจลัทธินีโอพลาโตนิสม์นั้น ได้ทำให้ท่านเข้าใจธรรมชาติของพระผู้เป็นเจ้า ว่าเป็นเจตภูตหรือจิตใจ (Spirit)

ออกัสติน ได้รับศีลจุ่ม ในเมืองมิลาน ในวันอีสเตอร์ ปี พ.ศ. ๔๓๐ คือหลังจากที่ได้หันมานับถือคริสต์ศาสนาแล้ว เป็นเวลา ๕ เดือน ในปี พ.ศ. ๔๓๔ ก็ได้บวชเป็นพระ และใน พ.ศ. ๔๓๘ ก็ได้รับแต่งตั้งเป็น บิชอปแห่งเมืองฮิปโปเรจิอุส^(๓) (Hippo Regius) ท่านได้เป็นผู้นำของลัทธิคาทอลิกในแอฟริกาและถึงแก่กรรมภาพที่เมืองฮิปโป เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๔๗๓ การที่ท่านหันมานับถือคริสต์ศาสนานี้เอง ที่นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นความเป็นปราชญ์อเมริกันของท่าน

การต่อสู้ระหว่างอารมณ์ และปัญหาในชีวิตของออกัสติน ได้ขึ้นถึงขั้นวิกฤตการณ์ เรื่องราวการเปลี่ยนศาสนาของท่านนั้น ได้ปรากฏอยู่

๓. เวลานั้นคือเมืองโบน (Bone) อยู่ชายฝั่งทะเลประเทศแอลจีเรีย.

ในข้อความซึ่งมีความหมายล้าเลิศ อันปรากฏอยู่ในอัตชีวประวัติด้านจิตใจของท่านชื่อเรื่อง “คำสารภาพ” (Confessions) ซึ่งยังคงถือว่าเป็นเรื่องคลาสสิกในด้านจิตใจ ในคริสต์ศาสนา จนถึงทุกวันนี้ ซึ่งจะขอคัดมาให้ดูลักษณะบางตอนดังนี้ “ข้าพเจ้าได้ทูลดวงใจ ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าได้ทันมะเดื่อ นั้น ได้ให้ช่วงที่เต็มเปี่ยมแก่น้ำตาของข้าพเจ้าอย่างไร และน้ำตาที่เอ่อล้นดวงตาของข้าพเจ้าก็ได้ไหลหลั่งออกมา นับว่าเป็นพลีต่อพระองค์ที่พระองค์คงพอรับได้ และไม่เพียงคำพูดเหล่านี้เท่านั้น แต่จะยังในความประสงค์นี้อีก ที่ข้าพเจ้าจะต้องกล่าวกับพระองค์มากทีเดียว : โอ, พระผู้เป็นเจ้า จะน่านสีกเพียงใด? โอ, พระผู้เป็นเจ้า พระองค์จะทรงพระพิโรธน่านสีกเพียงไหน? หรือว่าจะทรงพิโรธตลอดไป? ขอพระองค์จงอย่าได้จดจำความชั่วเก่า ๆ ของข้าพเจ้าไว้เลย เพราะข้าพเจ้ารู้สึกตัวดีว่าข้าพเจ้าถูกความชั่วทั้งหลายนั้นยึดคร่าไว้ ข้าพเจ้าขอส่งถ้อยคำที่เต็มไปด้วยความเสียใจเหล่านี้มายังพระองค์ จะน่านสีกแค่ไหนหนอ จะน่านสีกเท่าไร พรุ่งนี้แล้วก็พรุ่งนี้ และพรุ่งนี้อีกกระนั้นหรือ? ทำไมจึงไม่ใช่เดี๋ยวนี้เล่า? ทำไมความสิ้นสุดแห่งความไม่บริสุทธิ์ของข้าพเจ้า จึงไม่มีในชั่วโมงนี้เล่า?

“ข้าพเจ้าขอพูดดังนั้น และขอร้องให้ด้วยความรู้สึกขมขื่นใจอย่างที่สุด โอ, ข้าพเจ้าได้ยินเสียงจากบ้านใกล้เคียง ไม่ทราบว่าเป็นเสียงเด็กผู้ชายหรือเด็กผู้หญิง สวดและท่องซ้ำ ๆ ว่า ‘จงเอาขึ้นมาอ่าน จงเอาขึ้นมาอ่าน’ ในทันใดนั้น ข้าพเจ้าก็เห็นพ้องด้วยทันที ข้าพเจ้าเริ่มคิดอย่างตั้งอกตั้งใจ อย่างที่พูดว่า เด็กทั้งหลายจะเคยชินกับการเล่นร้องเพลง เป็นคำพูดเช่นนั้นหรือเปล่าหนอ ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่าเคยได้ยินเพลงที่มีเนื้อเช่นนั้นมาบ้างหรือเปล่า เมื่อได้เช็ดธารน้ำตาที่หลังไหลออกมามากมายแล้ว ข้าพเจ้าก็ลุกขึ้นแปลความหมายข้อความนั้นว่า มิใช่อะไรนอกไปเสียจาก

ว่า เป็นคำสั่งจากพระผู้เป็นเจ้า ให้ข้าพเจ้าเปิดหนังสือและอ่านบทแรก เพราะข้าพเจ้าได้ยินแอนโทนีซึ่งเข้ามาในระหว่างที่ข้าพเจ้าอ่านพระคัมภีร์ พูดว่า เขาได้รับคำตักเตือนคล้ายกับว่าข้าพเจ้าได้พูดกับเขาว่า จงไป จงขายของทั้งหมดที่เจ้ามีอยู่ แล้วจงให้แก่คนจนแล้วจะมีสมบัติในสวรรค์ แล้วจึงตามเรามา และโดยพระดำรัสนั้น เขาก็หันมานับถือพระองค์ ข้าพเจ้ากระตือรือร้นกลับไปยังที่อะไลปิอุส (Alypius) นั่งอยู่ ณ ที่นั้น ข้าพเจ้าได้วางพระคัมภีร์นั้นลง เมื่อข้าพเจ้าลุกขึ้นมา ข้าพเจ้าก็ได้หยิบพระคัมภีร์ขึ้นมาเปิด และอ่านตอนนั้นอยู่เงียบ ๆ ในตอนนั้นเอง เป็นครั้งแรกที่ดวงตาของข้าพเจ้าตกอยู่ในสถานะที่ว่าไม่มีการจลาจลวุ่นวายและความมืดทึบไม่มีควมอหิหลักอหิเหลือสองจิตสองใจและความหยาบคาย ไม่มีการต่อสู้ดิ้นรนและความอิจฉาริษยา แต่ได้มอบกายถวายชีวิตแด่พระเยซูคริสต์เจ้า และมีได้มีความปรารถนาต้องการความสุขทางเนื้อหนังด้วยอำนาจของกิเลสตัณหาอีกเลย ข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้องอ่านต่อไปอีกแล้ว ข้าพเจ้าไม่ต้องการ ทั้งนี้เพราะว่าพอจบประโยคนี้ แสงสว่างก็ปรากฏขึ้นในหัวใจของข้าพเจ้าอย่างสงบ แล้วความมืดที่เกิดจากความสงสัยก็อันตรธานหายไป”

คำสอนของ เชนส์ ออัสติน

มารดาของเชนส์ ออัสติน ถึงแก่กรรมเมื่อเชนส์ ออัสติน มีอายุได้ ๓๓ ปี เพียงปีเดียวหลังจากที่ท่านได้หันมานับถือคริสต์ศาสนา ท่านทั้งสองอยู่ในบ้านด้วยกัน ที่เมืองออสเตีย^(๔) (Ostia) และได้พูดกันถึงสิ่งต่าง ๆ

๔: เมืองโบราณเมืองหนึ่งและเป็นเมืองท่าของโรม อยู่ที่ปากน้ำไทเบอร์ (Tiber).

ที่เป็นอนันตภาพ ตอนดี ๆ ที่ได้ย่อการสนทนาของท่านทั้งสองในโอกาสที่ยังพอจดจำได้ นับว่ามีความสำคัญเกี่ยวกับการที่จะเข้าใจธาตุแท้แห่งคำสอนของเซนต์ ออกัสติน ซึ่งตอนหนึ่งมีว่า “แล้วเราพูดว่า ถ้าหากว่าเราจะรับความสับสนวุ่นวายทางเนื้อหนังเสียได้ เราก็ย่อมระงับภาพแผ่นดิน น้ำ และอากาศ ทั้งยังระงับหลักการสวรรค์เสียได้ด้วย นอกจากนั้น ยังระงับดับดวงวิญญาณตัวเองได้จริง ๆ ด้วย และโดยการไม่คิดถึงตัวตนที่เหนือตัวตน เราก็ย่อมระงับความฝันและการปฏิบัติทางจินตภาพเสียได้ ย่อมระงับสิ้นและนิมิตเสียได้ และอะไรก็ตามที่มีอยู่ก็เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น ทั้งนี้เพราะ ถ้าใครก็ตามที่ได้ยินข้อความเหล่านี้ทั้งหมดจะพูดว่า ‘เรามีได้สร้างตัวเราเอง แต่พระองค์ซึ่งทรงดำรงอยู่ตลอดไปเป็นผู้สร้างตัวเรา’ ถ้าได้กล่าวข้อความนี้แล้ว พวกเขาก็ควรจะถูกระงับด้วย เมื่อได้เร้าหูให้ฟังเฉพาะพระองค์ผู้สร้างมันขึ้นมาเท่านั้นแล้ว พระองค์เท่านั้นที่ได้ตรัสด้วยพระองค์เอง ไม่ใช่โดยผู้อื่นว่า เราอาจได้ยินพระวาทะของพระองค์มิใช่โดยอาศัยลิ้นที่เป็นเนื้อเป็นหนัง หรือสำเนียงเทพยดาหรือเสียงของสายฟ้าหรือมิใช่ในความมืดที่ปรูไปด้วยความละม้ายคล้ายคลึงกัน แต่ควรจะฟังผู้ที่เรารักในสิ่งเหล่านี้ ควรจะฟังพระองค์เท่านั้น โดยไม่ต้องมีสิ่งเหล่านี้ (ทั้งนี้เพราะเราทั้งสองเวลานี้พยายามอย่างเต็มที่ และได้ประสบพระผู้เป็นเจ้าซึ่งทรงดำรงอยู่ชั่ววันรันดร์ในบัดดลนั่นเอง) สิ่งนี้คงจะมีอยู่ต่อไป และภาพอื่น ๆ ชนิดที่ไม่เหมือนกันอย่างมากที่สุดก็ต้องถอนตัวออกไป และสิ่งหนึ่งนี้จะทำให้ปลาบปลื้มยินดีและดูดกลืน และห่อหุ้มผู้ที่เห็นมันในท่ามกลางความปลื้มปิติที่มีอยู่ภายใน ดังนั้น ชีวิตอาจมีอยู่ชั่ววันรันดร์คล้ายกับความเข้าใจขณะหนึ่ง ซึ่งเราถอนหายใจภายหลัง ถ้าไม่เป็นเช่นนั้น จะเข้าใจในความปลื้มปิติของพระผู้เป็นเจ้าหรือ ?” และเมื่อไรจึงจะเป็น

เช่นนั้นแล้ว ? เมื่อไรเราจะตื่นขึ้นมาอีก แม้ว่าเราจะมีได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปเสียทั้งหมด ?

“ความสับสนวุ่นวายทางด้านเนื้อหนังได้ระงับไปแล้ว เมื่อเราอยู่นอยู่ในการบูชาเช่นสรวง หรือการเข้าสมาธิ ความที่จิตใจไขว่ไขว่ไปต่าง ๆ นานานั้นก็เกิดจากทางประสาทสัมผัสหลายทางด้วยกัน เราได้ยินเสียงดนตรีเพราะ ๆ แล้วเราก็นินดี เมื่อเราได้ยินเสียงหยาด แล้วเราก็มัวเมาใจ ถ้าเราได้เห็นภาพที่สวยงามดึงดูดใจ เราก็มักจะเลิ่ลอบดูมัน และความคิดของเราที่เป็นไปอย่างสมำเสมอ ก็จะถูกรบกวน ความสะดวกสบายแห่งอาการของเรานั้น เกี่ยวข้องกับการทำจิตใจให้เป็นสมาธิติดต่อกันมากทีเดียว ดังนั้น ในวิถีทางเหล่านี้ทั้งหมด ความกระหายของร่างกายและความรู้สึกต่าง ๆ ย่อมพิจารณาตัดสินธรรมชาติของสมาธิ ถ้าหากจะมีการบูชาเช่นสรวงที่มีประสิทธิภาพ ความสงบของประสาทก็จะสูญสิ้นไป และความปรารถนา ความเร่าร้อนของร่างกาย ก็จะหยุดชะงักลงตอนนั้นแหละ ที่เราจะอยู่ร่วมอย่างสันติสุข กับพระผู้เป็นเจ้า วิธีเข้าสมาธิที่อธิบายไว้ ณ ที่นี้ คล้ายกับเทคนิคทางด้านจิตใจของพวกนีโอพลาโตนิสต์และของพวกอินเดียมาก “ลัทธินีโอพลาโตนิสต์เชื่อมั่นในเทคนิคของฮินดู เกี่ยวกับการเข้าสู่ความรู้สึกทางด้านจิตใจมาก โดยการเข้าสมาธิ เรายอมทำให้จิตใจของเราเป็นอิสระจากการที่ต้องตกอยู่ใต้อำนาจของร่างกาย แล้วก็บรรลู่ถึงการอยู่ร่วมกับพระผู้เป็นเจ้าได้ โพลติณัสได้ขอให้เราเปลี่ยนทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่บนนอกออกไป จนกว่าจะได้บรรลู่ถึงพระรูปของพระผู้เป็นเจ้า (Vision) เราจะต้องแยกตัวออกจากร่างกาย ซึ่งมีได้ขึ้นอยู่กับการธรรมชาติที่แท้จริงของตัวตน (Self) ต้องแยกตัวออกจากดวงวิญญาณที่ทำให้ร่างกายมีรูปร่างต่าง ๆ ต้องแยกตัวออกจากความรู้สึก ความซึมซาบ

ความปรารถนา และอารมณ์ และแม้แต่จากปัญญาที่ยังมีความไม่แน่ใจ แล้วดวงวิญญาณก็จะได้สัมผัส และเห็นแสงสว่างที่สูงส่ง”

ในความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะและอภาวะ คือเรื่องความแท้จริงของสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นสรรคทั้งหลาย ออกัสตินมีความเห็นว่า “สิ่งเหล่านั้นมีเป็น และสิ่งเหล่านั้นไม่มีไม่เป็น ที่ชื่อว่ามีเป็นเพราะสิ่งเหล่านั้น ได้ความมีเป็นมาจากพระผู้เป็นเจ้า ที่ชื่อว่าไม่มีไม่เป็น เพราะสิ่งเหล่านั้นมีเพียงภาวะเท่านั้น มิได้เป็นสิ่งที่มีเป็นเลย”

สิ่งทั้งหลายของโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงจะบอกกับเราว่า “เรามิได้สร้างตัวเราเอง พระองค์ผู้ทรงดำรงอยู่เป็นนิรันดร์เป็นผู้สร้างเราขึ้นมา” แผ่นดินและทะเล และท้องฟ้าล้วนเต็มไปด้วยสิ่งที่น่ารัก ซึ่งจะบอกเราเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้า วิธีการวิจัยอันเป็นคุณลักษณะของเซนต์ ออกัสตินก็คือ การเริ่มจากธรรมชาติแห่งโลกภายนอกเสียก่อน แล้วจึงมาถึงโลกแห่งตัวตนซึ่งเป็นโลกภายใน แล้วในที่สุดก็ถึงพระผู้เป็นเจ้า ขึ้นต่าง ๆ จากวาทวิจารณ์ ๓ ชั้นของท่านนี้อาจสังเกตเห็นได้ ในข้อความต่อไปนี้ :-

เซนต์ ออกัสติน กล่าวว่า “ข้าพเจ้าจะอย่างไร จึงจะพบพระผู้เป็นเจ้า ? ข้าพเจ้าจะพิจารณาดูแผ่นดิน แผ่นดินก็ถูกสร้างขึ้นสรรค ความงามแห่งส่วนต่าง ๆ ของแผ่นดินนั้นยิ่งใหญ่นัก แต่มันก็มีผู้สร้าง....ข้าพเจ้าแหงนดูท้องฟ้าและดูความงามของดวงดาว ข้าพเจ้าชื่นชมต่อความสูงใสของดวงอาทิตย์ ที่ทำให้เกิดกลางวันขึ้นมา ข้าพเจ้าชื่นชมต่อดวงจันทร์ที่บรรเทาความมืดยามราตรีสิ่งเหล่านี้คือภาพที่น่าประหลาด ทำให้งวยงนำพิศวง เพราะว่ามันไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดในโลก มันเป็นสิ่งที่อยู่ในสรวงสวรรค์ แต่แม้กระนั้น มันก็หาทำให้ความกระหายของข้าพเจ้าบรรเทาเบาบางลงได้ไม่ ข้าพเจ้าประหลาดใจ ข้าพเจ้าดีใจ แต่ข้าพเจ้าก็ยังคงแสวง

หาพระผู้ที่ทรงสร้างสิ่งเหล่านี้อยู่ พระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้า หาได้เป็นสิ่งที่จะมองเห็นโดยอาศัยมังสจักขุเหล่านี้ไม่ แต่บางทีพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าจะเป็นอะไรบางอย่าง แบบเดียวกับดวงวิญญาณกระมัง? ไม่ใช่, เรื่องที่เป็นปัญหาตามมานั้น เป็นความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลงแปรผันบางอย่าง เป็นภาวะบางอย่าง ที่มีอยู่โดยไม่มีขอบกพร่องใด ๆ ดวงวิญญาณหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ จงเปิดดูขอบกพร่อง และปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น จงเปิดดูความรู้และความโง่เขลา การกำหนดจดจำ การหลงลืมเฉยพอใจ เฉยก็ไม่ว่าพอใจ ความหลงเปลี่ยนแปลงได้เช่นนี้ หาใช่เป็นความบังเอิญสำหรับพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าไม่ เพราะฉะนั้น การแสวงหาพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าในสิ่งต่าง ๆ ที่พอมองเห็นได้ และมีตัวตนนั้น จะไม่พบพระองค์เลย การแสวงหาเนื้อสาร (Substance) ของพระองค์ในตัวเรา ทั้ง ๆ ที่พระองค์อาจจะเป็นภาวะเช่นนั้น ดังเช่นตัวเราก็คงตาม เราก็คงหาพระองค์ไม่พบเช่นเดียวกัน ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการที่พระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้ามีอยู่ในทุก ๆ ร่าง ทั้งที่เป็นร่างกายในโลก และร่างกายในสวรรค์ แต่ข้าพเจ้าก็หาพบพระองค์ไม่ ข้าพเจ้าก็ยังคงกระหายเหลือเกินที่จะเข้าใจ และมองเห็นสิ่งที่มองไม่เห็นได้ ของพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าโดยอาศัยสิ่งต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงสร้างขึ้น ข้าพเจ้าได้หลังดวงวิญญาณ ของข้าพเจ้าออกเหนือตัวข้าพเจ้าเอง และบัดนี้ ไม่มีอะไรเหลืออยู่ที่ข้าพเจ้าพอจะสัมผัสได้ นอกจากพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้านั้น"

การติดต่อโดยตรงของพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้ากับดวงวิญญาณ อยู่เหนือถ้อยคำที่จะสรรมากล่าว และแม้แต่ภาพที่จะบรรยายได้เป็นคำพูด ก็บ่อยทีเดียวที่คำพูดไม่สามารถจะแสดงออกซึ่งประสบการณ์ที่ละเอียดลึกซึ้งออกมาได้อย่างพอเพียงเมื่อเราเห็นอาทิตย์อัสดงซึ่งสวยงาม และพยายาม

ที่จะใช้ภาษามนุษย์บรรยายภาพที่พิศวง ที่เราเห็น และความรู้สึกหรือความคิดลึกซึ้ง ซึ่งเกิดขึ้นในจิตใจของเรานั้น เราจะเห็นว่าคำพูดไม่เพียงพอที่จะบรรยายอย่างไบบ้าง ความปิติที่เราได้ประสบในเวลาที่เราเห็นอาทิตย์อัสดงจริง ๆ นั้น มีมากมายยิ่งกว่าความปิติ ที่เราอาจได้รับในการอ่านข้อความ เกี่ยวกับอาทิตย์อัสดงมากนัก แต่ทั้งคำพูดที่ผู้เขียนนำมาใช้ก็มีความสำคัญมากพอๆ เราใช้คำพูดเสมอในเวลาที่เราอ่อนนอนต้ง ๆ ถ้าเราอ่อนนอนงีบ ๆ เราก็ใช้ภาพแห่งถ้อยคำแทน แต่ทั้งคำพูดและภาพพจน์แห่งคำพูดนั้นมีขอบเขตจำกัด คำพูดเหล่านั้น จะไม่สามารถแสดงความรู้สึกที่ลึกซึ้งที่สุดและความคิดทั้งหลายของเรา ออกมาได้อย่างสมบูรณ์เลย ถ้าหากว่าหลังจากที่เราจากเพื่อนฝูงไปนานแล้ว เราพบเพื่อน เราก็ไม่อาจที่จะพูดอะไรได้ คือรู้สึกตื่นตันใจ เพราะติดอกติดใจอย่างล้นพ้น วิญญาณของมนุษย์ และวิญญาณของสวรรค์จะพบกัน ณ ตรงระดับที่สูงส่ง ซึ่งคำพูดไม่เพียงพอแก่การที่จะแสดงออกมาอย่างน่าเศร้าใจทีเดียว

เซนต์ ออกัสติน เขียนไว้ว่า “ดังนั้น ภาวะได้เตือนว่าจะกลับมาสู่ตัวข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้เข้าไปสู่ตัวตนภายในของข้าพเจ้า ขอพระองค์จงเป็นผู้นำทางข้าพเจ้า ขอให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สามารถ ทั้งนี้เพราะ พระองค์ได้ทรงเป็นผู้ช่วยเหลือข้าพเจ้าแล้ว และข้าพเจ้าได้เข้าใจและได้เห็นด้วยตา แห่งดวงวิญญาณของข้าพเจ้า เห็นอตาแห่งดวงวิญญาณ เช่นเดียวกับของข้าพเจ้า เห็นดวงใจของข้าพเจ้า นั่นคือข้าพเจ้าได้เข้าสู่แสงสว่าง ซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลง (พระผู้เป็นเจ้า) ไม่ใช่แสงสว่างธรรมดา ๆ ที่มังสจักขุพอจะมองเห็นได้นี้ ทั้งมิใช่ว่าแสงสว่างนั้นจะยิ่งใหญ่ แสงสว่างชนิดเดียวกับแสงสว่างอันสุกใสนี้ สว่างไสวกว่าหลายต่อหลายเท่านัก และมีมากมายจนเต็มห้วงอวกาศทั้งหมด แสงสว่างนี้มีได้เป็นเช่นนั้น แต่

เป็นอย่างอื่น แ่นละ ห่างไกลจากสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทั้งหมด พระองค์จะอยู่เหนือดวงวิญญาณข้าพเจ้า เช่นเดียวกับน้ำมันอยู่เหนือน้ำก็มีใช่ เช่นเดียวกับสวรรค์อยู่เหนือโลกก็มีใช่ แต่ว่าพระองค์ทรงอยู่เหนือดวงวิญญาณของข้าพเจ้า เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้สร้างข้าพเจ้าขึ้นมา พระองค์ทรงเป็นผู้ทรงรู้สัจธรรม ทรงทราบว่าแสงสว่างนั้นคืออะไร และผู้ที่รู้จักพระองค์จะรู้จักสิ่งที่เป็นนิรันดร์ เป็นอนันตภาพ

“การส่งวิญญาณติดต่อกันระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับมนุษย์ เป็นประสบการณ์ที่ประเสริฐยิ่ง ได้ก่อให้เกิดปิต้อย่างสูงที่สุดในตัวเรา ปิตีซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์กันทันทีและโดยตรง ระหว่างดวงวิญญาณมนุษย์กับดวงวิญญาณสวรรค์นั้น มิใช่เป็นประสบการณ์ชั่วคราวช่วยยาม แต่จะมีอยู่ชั่วนิรันดร์ เป็นการยากที่จะเข้าใจว่า ชัรรมาตินิรันดร์นั้น จะมีรูปแบบเป็นอย่างไร แต่ เชนด ออกลัสติน เนะไว้ว่า ชีวิตนิรันดร์จะเป็นสันติ คือความสืบเนื่องแห่งขณะที่ประเสริฐ ที่เรามีประสบการณ์ ในปัจจุบัน ในเวลาที่เราเป็นพวกเดียวกันกับพระผู้เป็นเจ้า ในชีวิตนี้ การที่เราเป็นพวกเดียวกับพระผู้เป็นเจ้านั้นเป็นเพียงส่วนย่อย ยังไม่สมบูรณ์แบบ ในภายหลัง ปิตีที่ได้อยู่ร่วมกับพระผู้เป็นเจ้านั้น จะเป็นประสบการณ์ที่สืบเนื่องกันและถาวร”

จากข้อความสั้น ๆ จากคำสอนของ เชนด ออกลัสติน นี้ เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า เชนด ออกลัสติน ได้เป็นหนี้ต่อลัทธินีโอพลาโตนิสม์มากทีเดียว แต่ท่านได้เน้นอย่างแจ่มชัด ถึงการยอมรับความไม่เพียงพอของลัทธินั้น “ท่านได้จัดหาให้ข้าพเจ้า โดยวิธีที่ยกย่องด้วยความภาคภูมิใจที่มีใช้ธรรมดาอย่างที่สุด นั่นคือ หนังสือบางเล่มของพวกพลาโตนิสต์ ที่แปลจากภาษากรีกเป็นภาษาละติน และในหนังสือนั้น ข้าพเจ้าได้ยินแต่มีใช่เป็นคำพูดต่าง ๆ จริง ๆ แต่ผ่านตามความมุ่งหมายเดียวกันจริง ๆ

มีเหตุผลต่าง ๆ มากมาย และต่าง ๆ กัน บิบบังคับข้าพเจ้าว่า ในพระผู้เป็นเจ้าซึ่งเป็นเบื้องต้นนั้น คือพระวจนะ (Word) และพระวจนะอยู่กับพระผู้เป็นเจ้า สิ่งที่เป็นอย่างเดียวกัน (Same) ก็คือในการเริ่มต้นกับพระผู้เป็นเจ้า พระองค์เป็นผู้ทรงสร้างสรรค์สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ถ้าปราศจากพระองค์เสีย ก็คงไม่มีอะไรเกิดขึ้น สิ่งที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นมาเป็นชีวิต และชีวิตเป็นแสงสว่างของมนุษย์ และแสงสว่างส่องในความมืด แต่ความมืดหาเข้าใจแสงสว่างไม่ และว่าดวงวิญญาณของมนุษย์ แม้ว่าจะเป็นแสงสว่าง แต่ตัววิญญาณเองหาใช่แสงสว่างไม่ แต่พระวจนะของพระผู้เป็นเจ้า คือองค์พระผู้เป็นเจ้าเป็นแสงสว่างที่แท้จริงนั้นซึ่งส่องแสงไปยังคนทุก ๆ คนที่มาสู่โลก และว่าพระองค์ประทับอยู่ในโลก และพระองค์ทรงเป็นผู้สร้างโลก แต่โลกก็ไมรู้จักพระองค์ พระองค์ทรงอยู่ในตัวพระองค์เอง และตัวพระองค์เองมิได้ทรงรับพระองค์ แต่สิ่งต่าง ๆ มากมายได้รับพระองค์ พระองค์ได้ประทานอำนาจที่จะกลับเป็นโอรสของพระองค์ แก่สิ่งต่าง ๆ มากเท่าที่เราเชื่อในพระนามของพระองค์ ข้อนี้ข้าพเจ้าไม่ได้อ่านหรือไม่พบในคำสอนของลัทธินีโอพลาโตนิสม์ ที่คัมภีร์ของลัทธินั้น ข้าพเจ้าพบข้อความว่า พระผู้เป็นเจ้าคือ พระวจนะนั้น มิได้เกิดจากความจงใจของพระผู้เป็นเจ้า แต่ที่ว่าพระวจนะได้ถูกสร้างขึ้นเป็นเลือดเนื้อ และอยู่กับพวกเรานั้น ข้าพเจ้าไม่พบในลัทธินั้น”

ความคิดเห็นของท่านมักจะเป็นไปในทางรูปธรรม มักจะเป็นการแสดงออก ซึ่งประสบการณ์ที่ท่านได้รับมาเองเสมอ และข้อนี้ก็นับว่าเป็นประสบการณ์ที่เกิดจากการหันมานับถือคริสต์ศาสนา พร้อมกับการที่ท่านได้ใช้ชีวิตเผยแพร่คริสต์ศาสนา มาเป็นเวลานานปีด้วย ท่านมีความเห็นว่าคริสต์ศาสนา เป็นปรัชญาที่ถูกต้อง และปรัชญาสำนักต่าง ๆ ที่มิใช่

คริสต์ศาสนาแล้วล้วนแต่เป็นทิวทัศน์ที่มืด ๆ และบกพร่องมากทั้งนั้น
 สัจธรรมเป็นหนึ่งใน สัจธรรมก็คือ พระผู้เป็นเจ้า และการมีสัจธรรม
 ก็คือความสุข (beatitude) ออกัสติน นิยาม beatitude ว่าเป็นการชื่นชมยินดี
 สัจธรรม ภายใต้อิทธิพลแห่งสัจธรรมนี้ ชีวิตของท่านจึงเป็นไปในแบบ
 ง่าย ๆ มาก คือ ตอนแรกก็เป็นการแสวงหาสัจธรรม แล้วท่านก็พบสัจธรรม
 เมื่อท่านได้หันมานับถือคริสต์ศาสนา และหลังจากนั้น ท่านก็ใช้ชีวิตให้
 หมดไป ด้วยการเผยแพร่วิสัยคริสต์ศาสนา

ตัวปัญญานี้เอง ที่ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับสัจธรรม ดังนั้น การแสวง
 หาสัจธรรมก็คือการแสวงหาปัญญานี้เอง ปัญหาทางปัญญาปัญหาแรก
 ที่ทำให้ออกัสตินต้องรุ่มรวยใจ ก็คือ ปัญหาที่ว่ามนุษย์เราจะผ่านพ้นความ
 ไม่ฉลาด ไปสู่ความเป็นผู้ฉลาดได้อย่างไร ในการที่จะผ่านจากความไม่
 ฉลาด ไปสู่ความฉลาดนี้ เขาจำเป็นต้องปรารถนาปัญญาที่ยังขาดอยู่ แต่
 ความปรารถนาไปถึงความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ตนปรารถนา เพราะฉะนั้น
 ความปรารถนาก็ย่อมไปถึง ความขาดปัญญา และความมีปัญญา นั่นคือ
 มีความรู้เกี่ยวกับปัญญาไปพร้อม ๆ กันด้วย ปัญหาที่ยุ่งยากเป็นปริศยานี้
 พวกอะแคเดมิก (Academics) ได้ตั้งถามออกัสติน เพราะพวกอะแคเดมิก
 มีความเห็นว่า ปัญญาเกิดจากการรู้ว่า เราไม่สามารถรู้อะไรเลย

ท่านมีความเห็นว่า ศรัทธาท่านั้นที่จะอำนวยความสะดวก ซึ่งมูลฐาน
 ที่จะใช้เป็นที่ตั้งต้นแสวงหาปัญญา เพราะศรัทธาเป็นทั้งการรู้ ซึ่ง
 ทำให้ความรักสิ่งที่รู้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และทั้งเป็นการไม่รู้ ซึ่งเป็น
 เหตุทำให้ความรัก ยังคงเป็นความปรารถนาอยู่ ยังไม่เป็นการชื่นชม
 ยินดี การที่ออกัสตินหันมานับถือคริสต์ศาสนา ก็นับว่าเป็นการที่
 ท่านค้นพบปัญญา โดยอาศัยศรัทธานั้นเอง และเป็นการเริ่มต้น

ปัญญานั้น โดยอาศัยการเข้าใจ

ในเรื่องที่เกี่ยวกับจักรวาลของท่าน สืบเนื่องมาจากทวิจารณ์แบบพลาโตนิคนั่นเอง คือมีโลกภายนอกและโลกภายใน มีโลกเบื้องต่ำและโลกเบื้องบน มีโลกทางประสาทสัมผัสและโลกทางพุทธิปัญญา และโลกทางกามาวจรกับโลกทางด้านจิตใจ ความก้าวหน้าทางปัญญานับว่าเป็นการที่จิตเคลื่อนไหวอยู่ภายใน และมุ่งขึ้นไปหาพระผู้เป็นเจ้า ณ จุดสูงสุดและตรงศูนย์กลาง เป็นการเปิดจิตไปสู่ความโชติช่วงแห่งสัจธรรมที่ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่ง ณ ที่นั้น สัจธรรมมีอยู่ในภายใน และในเบื้องบน ซึ่งจะเปิดโอกาสให้ตรวจพินิจได้เสมอ ซึ่งจะทำให้ทัศนภาพทางใจบริสุทธิ์ผุดผ่องด้วยอำนาจของศรัทธา แต่ความก้าวหน้านี้เป็นความรู้สึกว่าวิถีทางของเขากลับไปตามทางแห่งอิทธิพล ซึ่งพุ่งลงมาและพุ่งออกไป อันจะก่อให้เกิดการเข้ามีส่วนร่วมหรือการสร้างจินตภาพ ถึงระเบียบที่สูงกว่าในระเบียบที่ต่ำกว่า นั่นคือถึงพระผู้ทรงสร้างสรรพคุณนั่นเอง

คำว่า “ผู้สร้างสรรพ” แนะนำให้เราเห็นขอบเขตจำกัดแห่งลัทธิพลาโตนิสม์ของออกัสติน ใจความสำคัญเกี่ยวกับรูปทวิภาคในโลกและในมนุษย์ของท่านนั้น เป็นแบบไบเบิลมากกว่า ที่จะเป็นแบบพลาโตนิค อาศัยลัทธิเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ตามคัมภีร์ไบเบิลทั้งสิ้น จุดหมายปลายทางแห่งทัศนภาพของท่าน ก็คือ ร่างกายที่กลับฟื้นขึ้นมาใหม่ ไม่ใช่การที่วิญญาณหลุดพ้นจากพันธนาการของร่างกาย คำสอนเกี่ยวกับความชั่วของท่านว่าเป็นความบกพร่อง ความขาดระเบียบที่ดีนั้น นับว่าเป็นเครื่องแสดงว่าท่านเป็นอิสระจากลัทธิพลาโตนิสม์มากพอ ๆ กับที่ท่านหลุดพ้นจากลัทธิของท่านมณีทีเดียว.

บทที่ ๒

โบธิอุส : BOETHIUS

ประมาณ พ.ศ. ๑๐๒๓ - ๑๐๖๗

โบธิอุสซึ่งมีนามเต็มว่า อะนิซิอุส มัณลิอุส เซเวรินุส โบธิอุส (Anicius Manlius Severinus Boethius) เป็นทั้งปรัชญานิเทศและรัฐบุรุษ และถือกันว่าเป็นปรัชญานิเทศคนสุดท้ายของชาวโรมัน ท่านเกิดในครอบครัวที่เป็นสมาชิกสภาเซเนตที่สำคัญครอบครัวหนึ่ง (Gens Anicia) ที่กรุงโรม เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๐๒๓ ท่านเป็นปรัชญานิเทศคนแรก ของพวกสกอกลาสติก เมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้วท่านก็ได้เป็นกงสุล (consul) เมื่อ พ.ศ. ๑๐๓๐ โบธิอุส ผู้เยาว์นี้ ได้อยู่ในความปกครองดูแลของสมาชิกสภาเซเนตอีกคนหนึ่งชื่อ ซิมมาคุส (Q. Aur. Memmius Symmachus) และต่อมาท่านได้สมรสกับ รุสติเซียนา (Rusticana) ธิดาของซิมมาคุสนั่นเอง

สมัยนั้น กรุงโรมตกอยู่ภายใต้อำนาจของพวกออสโตรโกท พระเจ้าธีโอโดริก (Theodoric) ของพวกออสโตรโกท ทรงมีอำนาจปกครองอิตาลีอย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง พระองค์ทรงนับถือลัทธิคำสอนของ อารีอุส^(๑)

๑. อารีอุส (พ.ศ. ๘๒๓? - ๘๖๕) เป็นนักเทววิทยาชาวกรีก เป็นมิชอปแห่งเมืองอะเล็กซานเดรีย ท่านและสานุศิษย์ของท่านปฏิเสธว่าพระเยซูมิได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระบิดาเลย ผู้นำลัทธินี้เรียกว่า อาเรียน (Arian).

(Arius) ที่สอนว่า พระเยซูมิได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระบิดาสวรรค์เลย พวกที่นับถือลัทธิของอาริอุส (Arius) เป็นคริสต์ศาสนิกชนที่เป็นมิชฌาถิฐี เพราะมีความเชื่อถือว่า พระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นทรงเป็นหนึ่ง และทรงเป็น สิ่งทั้งปวง แม้พระเยซูคริสต์เจ้าจะทรงมีร่างเป็นมนุษย์ พระองค์ก็ได้ทรง มีพระวิญญาณอย่างมนุษย์ แต่ทว่าเต็มเปี่ยมไปด้วยพระวจนะอันเป็นทิพย์ มากกว่า ดังนั้น แม้ว่าสิ่งอื่น ๆ ทั้งปวง พระเยซูคริสต์เจ้าจะทรงสร้างขึ้น หรือเกิดมาจากพระเยซูคริสต์เจ้าก็ตาม พระองค์ก็ได้ทรงมีส่วนร่วม กับ พหุติภาพแห่งดวงวิญญาณของมนุษย์ หรือโดยการเสียดสละชีวิตของพระองค์ พระองค์ก็ได้ทรงยกวิญญาณของมนุษย์ขึ้นสู่โลกอมตะเลย พวกอาเรียน มีอิทธิพลมากกว่า และมีจำนวนมากกว่าพวกคาทอลิกตลอดพุทธศตวรรษ ที่ ๔-๑๐ และมีอยู่เรื่อยมาเป็นเวลาถึง ๔๐๐ ปี

เพื่อที่จะได้เข้าใจความเป็นมาของพวกออสโตรโกทและพระเจ้า ริโอโดริก ก็ควรจะได้อ่านประวัติศาสตร์ในตอนนี้อย่างพอเป็นสังเขป เพื่อจะได้เข้าใจเรื่องราวของไบริอุสดียิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

เมื่ออดีตลาลันพระชนม์แล้ว (พ.ศ. ๙๐๖) จักรวรรดิของพระองค์ ก็สลายตัว พวกออสโตรโกทซึ่งอดีตลาทรงปราบปราม จนต้องยอมอ่อนน้อม เป็นเมืองขึ้นก็ได้รับอิสรภาพขึ้นมาใหม่ บรรดาจักรพรรดิไบซันติน ทั้งหลาย ได้ทรงจ่ายพระราชทรัพย์ให้พวกออสโตรโกท ชับพวกเยอรมัน ผู้ป่าเถื่อนอื่นๆ ไปทางทิศตะวันตก และได้ประทานเมืองแพนโนเนีย (Pannonia) ให้เป็นรางวัลแต่ได้อาตมาเจ้าชายริโอโดริก โอรสของพระเจ้า ริโอเดมีร์ (Theodemir) กษัตริย์ของพวกออสโตรโกท ซึ่งมีพระชนม์เพียง

๗ พรรษา ไปไว้ที่เมืองคอนสแตนติโนเปิล เพื่อเป็นตัวประกันว่า พวกออสโตรโกทจะซื่อตรงจงรักภักดีต่อไปชานดินตลอดไป เวลา ๑๑ ปีที่เจ้าชายธีโอโดริกอยู่ในราชสำนักไบซานตินั้น ได้ทรงเกิดมีสติปัญญาขึ้นมามาก ทั้ง ๆ ที่ไม่ทรงได้รับการศึกษาเลย ได้ทรงรู้จักศิลปะการสงครามและการปกครอง แต่ไม่เคยเรียนเขียนหนังสือเลย เจ้าชายธีโอโดริกทรงทำตนให้เป็นทีโปรดปราน ของจักรพรรดิฮีโอที่ ๑ มาก ดังนั้น เมื่อพระเจ้าธีโอเดมึร์พระราชบิดาสวรรคตแล้ว พระเจ้าฮีโอก็ทรงยอมให้เจ้าชายธีโอโดริกเป็นกษัตริย์ของพวกออสโตรโกทต่อไป

รัชทายาทของพระเจ้าฮีโอ ทรงพระนามว่า พระเจ้าเซโน (Zeno) เกรงว่า พระเจ้าธีโอโดริกจะทำให้ไบซานติอุมเดือดร้อน จึงได้ทรงแนะนำให้พระเจ้าธีโอโดริกหาทางพิชิตอิตาลีให้ได้ พระเจ้าโอโดเคอร์ (Odoacer) แห่งอิตาลีทรงรับทราบพอเป็นพิธี แต่ความจริงแล้วไม่ทรงสนใจใยดีต่อจักรพรรดิตะวันออกเลย พระเจ้าเซโนทรงหวังว่า พระเจ้าธีโอโดริกอาจนำอิตาลีกลับมาอยู่ในอำนาจของไบซานตินอีก อย่างไรก็ตาม ผู้นำทั้งสองของเผ่าที่นำกลั้วอันตรายนคงจะหัวเราะกันอย่างสนุกสนาน ในขณะที่พระเจ้าเซโนทรงศึกษาเทววิทยาอยู่ พระเจ้าธีโอโดริกทรงชอบมนาคติในฐานะเป็น Patricius ของพระเจ้าเซโน พระองค์ได้ทรงนำพวกออสโตรโกทรวมทั้งนักรบอีก ๒๐,๐๐๐ คน ข้ามภูเขาแอลป์ (พ.ศ. ๑๐๓๑) พวกบิชอปที่เป็นออร์ทอดอกซ์ของอิตาลี ซึ่งไม่ชอบลัทธิของอาริอุส (Arianism) ของพระเจ้าโอโดเคอร์ ได้ให้การสนับสนุนแก่พวกอาเรียน ผู้บุกรุกในฐานะเป็นตัวแทนจักรพรรดิ ที่เกือบจะเป็นออร์ทอดอกซ์องค์หนึ่ง พระเจ้าธีโอโดริก ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากพวกบิชอป ก็สามารถทำลายกำลังต้านทาน ที่เหนียวแน่นของพระเจ้าโอโดเคอร์ลงได้ ในช่วงระยะเวลาห้าปี

และทรงเกลี้ยกล่อม ให้พระเจ้าโอโดเคอร์ทรงเจรจาประนีประนอม เพื่อสันติภาพ พระองค์ได้ทรงทูลเชิญพระเจ้าโอโดเคอร์และไอรส ไปเสวยพระกระยาหารกับพระองค์ที่เมืองราเวนนา^{๓)} (Ravenna) ได้ทรงเลี้ยงดูอย่างเต็มที่ แล้วก็ปลงพระชนม์พระเจ้าโอโดเคอร์ และไอรสด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง (พ.ศ. ๑๐๖๓) ดังนั้น จึงได้มีการเริ่มต้นรัชสมัยที่รุ่งโรจน์ที่สุดรัชกาลหนึ่ง ด้วยความทรยศหักหลังในประวัติศาสตร์

การรณรงค์สองสามครั้งเท่านั้น ก็ทำให้แถบทะเลบอลข่านตะวันตก อิตาลีภาคใต้ และเกาะซิซิลี ตกอยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้าอีโอโดริกได้ แต่พระองค์ก็ยังทรงยืนยันเป็นเมืองออก ของไบซันตินอยู่อย่างเป็นทางการ ได้ทรงสร้างเหรียญขึ้น ก็เฉพาะในนามของจักรพรรดิไบซันตินเท่านั้น และทรงมีพระอักษรไปถึงสภาเซเนต ซึ่งยังอยู่ที่กรุงโรมด้วยความเคารพ พระองค์ทรงใช้พระนามว่า rex หรือกษัตริย์ แต่คำนี้ซึ่งเคยเป็นที่เกลียดชังของชาวโรมันมาครั้งหนึ่งแล้ว บัดนี้ ได้อามาใช้กับผู้ปกครองภูมิภาคต่าง ๆ ที่ยอมรับอำนาจอธิปไตยของไบซันติอุมโดยทั่ว ๆ ไป พระเจ้าอีโอโดริก ทรงยอมรับนับถือกฎหมายและประเพณีต่าง ๆ ของจักรวรรดิตะวันตกสมัยหลัง ๆ ทรงให้ความคุ้มครองแก่นุสาวรีย์และแบบฟอร์มต่าง ๆ อย่างจริงจัง และทรงอุทิศพลัง และสติปัญญาของพระองค์ เพื่อฟื้นฟูการปกครองที่มีระเบียบ และความมั่นคงทางการเมืองเศรษฐกิจขึ้น ในหมู่ประชาชนที่พระองค์ทรงพิชิต พระองค์ทรงกำหนดให้พวกโกท เป็นตำรวจและทหาร และพระองค์ทรงระงับการพูดคำหยาบคายด้วยความไม่พอใจของประชาชน ด้วยการประทานพระราชทรัพย์ให้อย่างเพียงพอ การบริหารบ้านเมือง

๓. อยู่ทางตอนเหนือของอิตาลีภาคกลาง อยู่ห่างจากเอเดรียติกไปทางตะวันตกประมาณ ๕ กม.

เป็นเมืองหลวงของจักรวรรดิโรมันตะวันตกเมื่อ พ.ศ. ๕๔๕-๑๐๑๕.

และราชสำนักยังคงอยู่ในมือของพวกเขาโรมันต่อไป ที่ดินในอิตาลีสองในสามส่วนยังเป็นของพวกเขาโรมันอยู่ ส่วนอีกหนึ่งในสามส่วนได้เอามาแบ่งให้แก่พวกโกธิกทั้งหลาย ถึงกระนั้นที่ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกก็ยังเอามาใช้ทำการเพาะปลูกได้ไม่หมด พระเจ้าธีโอโดริกทรงไถ่เชลยชาวโรมันจากชาติอื่น ๆ แล้วทรงให้มาตั้งหลักแหล่งเป็นเจ้าของไร่นาอยู่ในอิตาลี พอนทีน มาร์ช^(๔) (Pontine Marshes) ก็ถูกระบายน้ำออก และทำให้เป็นที่สำหรับเพาะปลูก และไม่เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคต่อไป พระเจ้าธีโอโดริกซึ่งทรงเชื่อถือในเศรษฐกิจที่มีระเบียบ ได้ทรงออก “พระราชกฤษฎีกาเกี่ยวกับการตรึงราคาในเมืองราเวนนา” ขึ้น เราไม่ทราบว่าจะพระองค์ทรงหมายถึงราคาอะไร ได้ทราบมาว่า ในรัชสมัยของพระเจ้าธีโอโดริก ราคาอาหารลดลงกว่าเดิมถึงหนึ่งในสาม แต่ข้อนี้อาจเนื่องมาจากสันติภาพมากกว่าที่จะเนื่องมาจากการออกพระราชกฤษฎีกาเป็นแน่ พระองค์ทรงลดจำนวนบุคคลที่รับราชการและอัตราเงินเดือนลง ยุติการที่รัฐจะให้เงินบำรุงศาสนาต่อไป และเก็บภาษีให้น้อยลง แต่ภาษีอากรที่พระองค์ทรงเก็บก็เพียงพอที่จะซ่อมแซมสิ่งที่เสียหาย เพราะการที่กรุงโรมและอิตาลีถูกรุกราน และได้ทรงสร้างปราสาทที่พอหลักฐานประมาณขึ้นหลังหนึ่งและโบสถ์แห่งซันต์ อะพอลลิเนเร (Sant' Apollinare) และซัน วิตาเล (San Vitale) ขึ้นที่เมืองราเวนนา ในรัชสมัยของพระองค์นี้ เมืองเวโรนา^(๕)

๔. ที่ราบทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงโรม ทางภาคตะวันตกของอิตาลีกลาง มีเนื้อที่ราว ๑๖๘ ตารางกิโลเมตร เดิมเป็นหนองเป็นบึง.

๕. ชื่อเมืองในแคว้นเวเนโต อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอิตาลี แคว้นเวเนโตอยู่ทางเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของอิตาลี มีเมืองเวนิซเป็นเมืองหลวง.

(Verona) เมืองปาเวีย (๖) (Pavia) เมืองเนเปิลส์ เมืองสโปเลโต (๗) (Spoleto) และเมืองอิตาลีอื่น ๆ ได้กลับเป็นเมืองที่รุ่งโรจน์ในด้านสถาปัตยกรรม เหมือนสมัยที่เคยรุ่งเรืองที่สุดมาแล้วอีกครั้งหนึ่ง แม้จะทรงเป็นอาเรียน พระเจ้าธีโอโดริกก็ทรงให้ความคุ้มครองแก่ศาสนาออร์ทอดอกซ์ ทั้งในด้านทรัพย์สินสมบัติและการบูชา และเสนาบดีของพระองค์ชื่อ คัสสิโอโดรุส (Cassiodorus) ซึ่งนับถือลัทธิคาทอลิกก็ได้กล่าวถึงนโยบายการให้เสรีภาพทางศาสนาไว้ว่า : “เราไม่สามารถบังคับในเรื่องศาสนาได้ เพราะไม่มีใครจะถูกบังคับให้เชื่อศาสนาโดยฝืนความตั้งใจของเขาได้” นักประวัติศาสตร์ไบซันติชื่อ โปรโคปียุส (procopius) ในสมัยต่อมาได้กล่าวถึงกษัตริย์ ‘บาร์บาเรียน’ พระองค์นี้ ว่าไม่ทรงมีอคติความลำเอียงใด ๆ ไว้ว่า :

พระเจ้าธีโอโดริกทรงระมัดระวังในการที่จะประหาคความ
ยุติธรรมไว้มาก.....และทรงบรรลุถึงปัญญาขั้นสูงสุด และความเป็น
ลูกผู้ชายอย่างเต็มตัว....แม้ในนาม พระองค์ทรงเป็นผู้ซึ่งราชสมบัติ
แต่ตามข้อเท็จจริงแล้ว พระองค์ทรงเป็นจักรพรรดิ เช่นเดียวกับจักรพรรดิ
องค์อื่น ๆ ในอดีตเหมือนกัน ทั้งพวกโกธและพวกโรมันต่างก็รัก
พระองค์อย่างที่สุด.....เมื่อพระองค์สวรรคต พระองค์มิเพียงทรงทำ
พระองค์ให้เป็นที่ยกย่องของข้าศึกศัตรูเท่านั้น แต่พระองค์ยัง
ทรงหังความทุกข์โศกเนื่องด้วยการสิ้นพระชนม์และการสูญเสีย
พระองค์ไว้ให้แก่พสกนิกรของพระองค์อีกด้วย

๖. ชื่อเมืองทางภาคเหนือของอิตาลี อยู่ริมฝั่งแม่น้ำดิชีโน.

๗. ชื่อเมืองอยู่ในภาคกลางของอิตาลี.

ในสิ่งแวดล้อมที่มีความปลอดภัยและสันติสุขนี้ วรรณกรรมภาษาละตินในอิตาลีก็ได้รับความนิยมเป็นครั้งสุดท้าย ฟลาวิอุส แมกนุส ออเรลิอุส คัสสิโอโดรุส (Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus : พ.ศ. ๑๐๒๓ - ๑๑๑๖) ได้ทำหน้าที่เป็นราชเลขาการ ทั้งของพระเจ้าโอโดเคอร์ และพระเจ้าธีโอโดริก โดยคำแนะนำของพระเจ้าธีโอโดริก ท่านจึงได้เขียนหนังสือ “ประวัติศาสตร์ของพวกโกท” ขึ้น ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นพวกโรมันที่ขอบูถูกเหยียดหยามพวกโกททราบว่า พวกโกทนั้นมีบรรพบุรุษที่สูงศักดิ์และมีการกระทำที่กล้าหาญมาก บางทีเพื่อให้ถูกกับวัตถุประสงค์นี้ยิ่งขึ้น คัสสิโอโดรุสจึงได้รวบรวม Chronicon อันเป็นพงศาวดารโลกนับตั้งแต่สมัยอาดัมมาจนถึงพระเจ้าธีโอโดริก ในตอนที่จะยุติอาชีพทางการเมืองอันยาวนานของท่าน คัสสิโอโดรุสได้ตีพิมพ์ประมวลจดหมายของท่าน และเอกสารของชาติขึ้นให้ชื่อว่า *Variae* บางตอนก็นำหัวเราะ บางตอนก็ออกจะเป็นการคุยโวอยู่สักหน่อย แต่ส่วนใหญ่เปิดเผยให้เห็นว่า เสนาบดีและพระราชาทรงมีระดับศีลธรรมและความเป็นรัฐบุรุษสูงมาก ประมาณ พ.ศ. ๑๐๘๓ เมื่อคัสสิโอโดรุสได้มองเห็นความหายนะและความล้มเหลวของรัฐบาลทั้งสองแล้ว จึงลาออกจากราชการไปพักผ่อนอยู่ในที่ดินของท่านที่สควิลเลซ (Squillace) ในคาเลาเบรีย (๔) (Calabria) ได้สร้างวัดขึ้นสองแห่ง และอยู่ที่วัดนั้นในฐานะกึ่งพระกึ่งผู้ดี จนกระทั่งถึงแก่กรรมเมื่อมีอายุได้ ๙๓ ปี ท่านสอนพวกพระให้คัดลอกคัมภีร์ไบเบิลทั้งหลาย ทั้งของพวกนอกรีตและพวกคริสต์ไว้ และได้มอบห้องพิเศษห้องหนึ่ง (Scriptorium) สำหรับงานนี้โดยเฉพาะ สถาบันทางศาสนาอื่น ๆ ก็ได้เจริญรอยตามท่าน

และชุมทรัพย์วรรณกรรมโบราณที่เรามีอยู่ในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่พวกพระคัดลอกไว้ตามคำแนะนำของคัสซิโอโดรุส นีอง ในปีท้าย ๆ ของท่าน ท่านได้แต่งตำราขึ้นเล่มหนึ่งชื่อ “*Institutiones divinarum et humanarum lectionum*” หรือ “วิชาว่าด้วยการศึกษาทางศาสนาและทางโลก” ซึ่งเป็นการต่อสู้ป้องกันการที่พวกคริสต์ศาสนิกชนอ่านวรรณกรรมของพวกนอกศาสนาไว้อย่างกล้าหาญ และได้เอาวิธีการแบ่งหลักสูตรแบบสกอลาสติคเป็น “สามอย่าง” (Trivium) และ “สี่อย่าง” (Quadrivium) จาก มาร์ติเนียนุส คาเปลลา (Martianus Capella) มาใช้ ซึ่งการแบ่งแบบนี้ได้กลายเป็นการจัดหลักสูตรที่ปฏิบัติกันทั่ว ๆ ไป ในด้านการศึกษาสมัยกลาง

อาชีพของโบราณคดีก็คู่ขนานไปกับอาชีพของคัสซิโอโดรุสนีอง นอกจากในด้านความมียุยีนเท่านั้น ที่เทียบกันไม่ได้ ทั้งสองท่านเกิดในครอบครัวโรมันผู้มั่งคั่ง และเป็นมนตรีของพระเจ้าริโอโดริกเหมือนกัน เสียแรงงานในการสร้างสะพานเชื่อมโยงลัทธินอกศาสนาเข้ากับคริสต์ศาสนาเหมือนกัน และเขียนหนังสือที่ไม่สนุก แต่ก็มีคนอ่านและถือเป็นชุมทรัพย์ทางวรรณกรรมนับเป็นเวลาดังพันปีเช่นกัน บิดาของโบราณคดีเป็นกงสุล (Consul) เมื่อ พ.ศ. ๑๐๒๖ โบราณคดีได้รับการศึกษาที่ดีที่สุดเท่าที่กรุงโรมจะอำนวยให้ได้ และแล้วก็ไปศึกษาอยู่ที่กรุงอะเธนส์อีก ๑๘ ปี เมื่อกลับมายังบ้านพักที่อิตาลี ท่านก็หมกมุ่นอยู่กับการศึกษา เมื่อได้ตัดสินใจที่จะรักษาธาตุแห่งวัฒนธรรมแบบฉบับที่กำลังจะสูญหายไป ท่านก็ได้อุทิศเวลาของท่าน योगานของยุคคิดในเรื่องเรขาคณิต योगานของนิโคมาคัส (Nicomachus) ในเรื่องเลขคณิต योगานของ อาคิมิเดส (Archimedes) ในเรื่องกลศาสตร์ योगานของ โตเลมี ในเรื่องดาราศาสตร์ เป็น

ภาษาละตินที่เข้าใจง่าย....ฉบับแปลเรื่อง organon หรือเรื่องราวทางธรรม-
ศาสตร์ของอะริสโตเติล และเรื่อง Introduction to the Categories of Aristotle
ของพอร์ไฟโร ทำให้ได้ตำราและมโนคติขั้นนำทางด้านตรรกศาสตร์
เป็นเวลาถึง ๗๐๐ ปี และได้ทำให้เกิดเป็นเวทีโต้แย้งกัน ระหว่างลัทธิสัจนิยม
กับนามนิยมอยู่เป็นเวลานาน โบริอุสตั้งใจจะแปลงานของพลาโตและ
อะริสโตเติล ออกมาเป็นภาษาละตินให้หมด และตั้งใจจะเขียนหนังสืออธิบาย
อธิบายหนังสือของพลาโต และอะริสโตเติลทุกเล่ม แต่ท่านก็ทำได้เพียงเล็ก
น้อยเท่านั้น โบริอุสพยายามเขียนเรื่องทางเทววิทยาด้วย ในบทความเรื่อง
ตรีเอกานุภาพ ท่านได้ต่อสู้เพื่อป้องกันคำสอนทางคริสต์ศาสนา และ
กำหนดหลักการว่า เมื่อศรัทธาและเหตุผลปะทะกันแล้ว ศรัทธาควรจะชนะ
ไม่มีข้อเขียนใดเลยที่จะแก้ขัดข้อเขียนทุกวันนี้ได้ แต่ก็เป็นการยากที่จะ
พูดถึงอิทธิพลแห่งข้อเขียนเหล่านั้น ที่มีต่อความคิดของคนในสมัยกลาง
ให้มากจนเกินไป

โบริอุสต้องโยกย้ายตามครอบครัว ซึ่งถูกทางราชการโยกย้าย
ไปประจำอยู่ที่อื่นเรื่อย ๆ การที่ท่านต้องติดตามครอบครัวไปไหนต่อไหน
นี่เอง เป็นเหตุจุดดึงท่านเข้าไปหาความวุ่นวายแห่งชีวิตทางการเมือง ท่าน
ได้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ได้เป็นกงสุล แล้วก็ Patricius แล้วก็ เป็น
อัครมหาเสนาบดี เมื่อ พ.ศ. ๑๐๖๕ ท่านทำตัวให้เป็นเด่นขึ้นมาได้เพราะ
ความเป็นผู้ใจบุญและการพูดจบบใจคนของท่าน มีผู้เปรียบท่านเสมอด้วย
เดโมสเธเนส (Demosthenes) และ ซิเซโร (Cicero) แต่การที่ท่านเด่นมาก
ก็ทำให้ท่านมีศัตรูมากไปด้วย ข้าราชการชาวโกธในราชสำนักไม่พอใจ
ที่โบริอุสเห็นใจพวกโรมันและพวกคาทอลิก จึงได้กราบทูลให้พระราชา
ทรงกลางแกลงพระทัย บัดนี้พระเจ้าธีโอโดริกทรงมีพระชนม์ถึง ๖๙ พรรษา

แล้ว ทรงมีสุขภาพอนามัยทรุดโทรม และมีพระหทัยอ่อนแอไม่มั่นคง ทรงสงสัยว่าจะทำให้ครอบครัวชาวโกธที่นับถืออารีอุสปกครองชาติที่เป็นชาวโรมันถึง ๙ ใน ๑๐ และเป็นคาทอลิก ๘ ใน ๑๐ มีเสถียรภาพได้อย่างไร พระองค์ทรงมีเหตุผลที่น่าเชื่อถือว่ ทั้งระบบอำมาตยาธิปไตยและศาสนจักรล้วนเป็นศัตรูของพระองค์ที่คอยเผ่าดูว่า เมื่อไรพระองค์จะสวรรคตอยู่อย่างร่อนรน พ.ศ. ๑๐๖๖ จัสติเนียน ผู้สำเร็จราชการไบซันติน ได้ออกกฎหมายขับไล่พวกที่นับถือลัทธิของท่านมณีออกจากจักรวรรดิทั้งหมด และห้ามรับเอาพวกนอกศาสนาและพวกมิชฌาธิจุมาเป็นข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน รวมทั้งพวกอาเรียนทั้งปวง ยกเว้นเฉพาะพวกโกธเท่านั้น พระเจ้าธีโอโดริกทรงแถลงพระทัยว่า การยกเว้นนี้คงมุ่งหมายจะทอนอำนาจของพระองค์นั่นเอง แต่เมื่อได้โอกาสก็คงจะยกเลิกการยกเว้นนี้แน่ พระองค์จึงทรงตัดสินพระทัยออกพระราชกฤษฎีกาแก้ผิดโดยการให้เสรีภาพอย่างเต็มที่ ซึ่งพระองค์ได้ทรงยอมตามลัทธิออร์ทอดอกซ์ในตะวันตก พระองค์มิได้ทรงตั้งสำนักงานที่สูงที่สุดดังที่ไบรียุสได้เขียนบันทึกแอนตี้พวกอาเรียนไว้ในเรื่องตรีเอกานุภาพดอกหรือ ? ใน พ.ศ. ๑๐๖๖ พระองค์ได้ประทานโคมระย้าที่สวยงามมากทำด้วยเงินสองโคมแก่วัดเซนต์ปีเตอร์ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นความสุภาพอ่อนน้อมที่พระองค์ทรงมีต่อไปป อย่างไรรก็ตาม พระองค์ได้ทรงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ชื่นเคื่อง เพราะทรงให้ความคุ้มครองแก่พวกยิว เมื่อฝูงชนได้ทำลายสุเหร่ายิวที่เมืองมิลาน(๙) เยนิว(๑๐) และโรม พระองค์ก็ได้พระราชทานพระราชทรัพย์สร้างให้ใหม่

๙. เป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดอันดับสองของอิตาลี อยู่ในแคว้นลอมบาร์ดี.

๑๐. เมืองท่าอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอิตาลี,

ตรงหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งเหตุการณ์ต่าง ๆ นี้แหละ ที่พระเจ้าธีโอดริคทรงได้ข่าวว่าพวกสภาเซเนต วางแผนการจะถอดพระองค์จากราชสมบัติ มีผู้กราบทูลพระองค์ว่า หัวหน้าได้แก่อัลบินุส ซึ่งเป็นประธานสภาเซเนต และเป็นเพื่อนของโบริอุส นักปราชญ์ผู้มีจิตใจกว้างคนหนึ่งได้รับรู้ไปเฝ้าพระเจ้าธีโอดริค ทูลรับประกันว่าโบริอุสมิได้เกี่ยวข้องด้วยเลย โดยการาทูลว่า : “ถ้าหากโบริอุสเป็นอาชญากร ข้าพระพุทธเจ้าและสภาเซเนตทั้งปวง ก็ย่อมมีความผิดเท่า ๆ กัน” มีชายสามคนที่มีชื่อเสียงไปในทางไม่ดีมีมลทินได้กล่าวหาว่าโบริอุสมีส่วนร่วมในแผนการนี้ และได้นำเอาเอกสารที่มีลายเซ็นของโบริอุสถวายให้พระเจ้าธีโอดริคทอดพระเนตร ในเอกสารนั้นบอกว่าได้ทูลให้จักรพรรดิไบซันตินักริชาทั่วมาศิขิติตาลีใหม่ โบริอุสได้ปฏิเสธข้อกล่าวหาโดยตลอดและบอกว่าเอกสารนั้น ได้มีผู้ทำปลอมแปลงขึ้น แต่ต่อมาท่านได้ยอมรับว่า “ถ้าหากจะมีความหวังใด ๆ ที่จะได้รับเสรีภาพแล้ว ข้าพเจ้าก็คงจะปล่อยตัวไปตามความหวังนั้นอย่างเสรี ถ้าหากข้าพเจ้าทราบว่ามีผู้วางแผนการปลดพระราชา.....ท่านก็คงไม่ทราบแผนการนั้นจากข้าพเจ้าเป็นแน่” ท่านจึงถูกจับกุมเมื่อ พ.ศ. ๑๐๖๖

พระเจ้าธีโอดริคได้ทรงแสวงหาทางที่ปรับความเข้าใจกับจักรพรรดิไบซันติน พระองค์ทรงมีพระราชสาสน์ไปถึงจัสติเนียน โดยใช้ถ้อยคำที่มีค่าควรแก่กษัตริย์ผู้เป็นปรัชญาเมธีว่า :

“การแสวงว่ามีอำนาจเหนือความรู้สึกผิดชอบ ก็คือการขิงสิทธิพิเศษของพระผู้เป็นเจ้านั่นเอง โดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายแล้ว อำนาจของพระมหากษัตริย์ถูกจำกัดอยู่เฉพาะการปกครองทางด้านการเมืองเท่านั้น พระมหากษัตริย์ย่อมไม่มีสิทธิใด ๆ ที่จะลงโทษ นอกจากจะลงโทษผู้ที่ทำลายความสงบสุขของมหาชนเท่านั้น มิฉะพินิจที่อัน-

ทรายอย่างที่สุดก็คือมีฉันทิของกษัตริย์ที่แยกตัวเองออกจากส่วนแห่ง
พลกนิกรของพระองค์ เพราะพลกนิกรเหล่านั้น ไม่เชื่อตามที่พระมหา
กษัตริย์ทรงเชื่อ”

จัสติเนียนตอบว่า ท่านมีสิทธิที่จะไม่ยอมรับผู้ที่ท่านไม่แน่ใจว่าจะมี
ความจงรักภักดีเข้ารับราชการได้ และวาระเบี้ยบของสังคมต้องการเอก
ภาพแห่งความเชื่อถือ พวกอาเรียนแห่งตะวันออกถูกละทิ้งให้พระเจ้าธีโอ
โดริกคุ้มครองพวกเขา พระองค์จึงถูกละทิ้งให้ไปจอห์นที่ ๑ เสด็จไปยัง
เมืองคอนสแตนติโนเปิล และได้ทรงยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือพวกอาเรียนที่ถูก
ไล่ออก ไปไม่ทรงเห็นพ้องด้วย แต่พระเจ้าธีโอโดริกก็ยังทรงยืนกรานอยู่
อีก ไปจอห์นจึงได้เสด็จไปและทรงได้รับการต้อนรับที่เมืองคอนสแตนติโน
เปิลอย่างสมพระเกียรติ แต่ก็กลับมามือเปล่า พระเจ้าธีโอโดริกทรงกล่าวหา
ว่าไปปทรียส จึงทรงจับเข้าคุกและอีกปีหนึ่งต่อมา ไปจอห์นก็สิ้นพระชนม์
ในคุกนั้นนั่นเอง

ส่วนอัลบินุสกับโบธิอุสก็ได้ถูกนำมาไต่สวนต่อพระพักตร์พระเจ้า
ธีโอโดริก และถูกตัดสินว่ามีความผิด จึงได้รับโทษถึงประหารชีวิต สภา
เซเนตที่เต็มไปด้วยความหวาดกลัวจึงได้ออกกฎหมายขับท่านทั้งสองออกจาก
สภา บัดทรมัยสมบัติและยอมรับว่าทั้งสองท่านมีความผิด ซิมมาคุสได้ออก
ไต่แทนลูกเขยแล้วตัวเองก็เลยถูกจับกุมไปอีกคนหนึ่ง โบธิอุสขณะที่อยู่ในคุก
ที่เมืองปาเวียหรือติซินุม (Ticinum) ได้เขียนหนังสือที่มีชื่อเสียงที่สุดเล่มหนึ่ง
ในสมัยกลางชื่อ De consolatione philosophiae ขึ้น ในบางตอนของหนังสือ
ซึ่งเป็นร้อยแก้วที่ไม่เด่นอะไรกับร้อยกรองที่จับใจสลักกันนั้น ไม่มีเสียง
คร่ำครวญร้องไห้เลย มีแต่การปล่อยตัวด้วยความอดทนให้แก่ความวิบัติ
ของโชคชะตาที่ให้เหตุผลไม่ได้ และมีความพยายามอย่างวิริยะบุรุษที่จะทำ

เพราะหิรัยของคนดีให้สอดคล้องต้องกันกับความกรุณา ความมีอำนาจ
ทุกอย่างและญาณของพระผู้เป็นเจ้า โบริอุสหวนระลึกนึกถึงความสุขทั้งปวง
ที่ท่านได้เคยมีมาแล้วเช่น ความมั่งคั่ง พ่อตาที่เป็นผู้ดี ภรรยาที่เป็น
พรหมจารี และลูก ๆ ที่ถือเป็นแบบอย่างได้ ท่านระลึกถึงเกียรติยศและความ
ภาคภูมิใจ ในเวลาที่ท่านทำให้สภาคเซเนตตื่นเต้นด้วยการพูดอันจับใจของ
ท่าน ซึ่งกงสุลชั้นนำของสภาคเซเนตก็มีบุตรทั้งสองของท่านรวมอยู่ด้วย
ท่านบอกตัวเองว่า ความสุขเช่นนั้นไม่อาจมีอยู่จริงยั่งยืนตลอดไปได้ โชคอาจ
ทำให้ความสุขนั้นได้ดูลยภาพกับการถูกลงโทษเป็นครั้งคราว และความสุข
มากเท่าใดก็ย่อมอาจทำให้เกิดความหายนะปางตายได้มากเท่านั้น
และความสุขความมั่งคั่งสมบูรณ์ที่ท่านระลึกได้เช่นนั้นก็อาจทำให้มีความ
ทุกข์ได้มากพอ ๆ กัน “โบริอุสได้กล่าวไว้บรรทัดหนึ่งซึ่งดั่งเจ (Dante)
ได้ทำให้ฟรานเชสกา^{๑๑} (Francesca) มีเสียงกึกก้อง ข้อความนั้นมีว่า
“ในความทุกข์ยากแห่งโชคชะตาทั้งปวงนั้น นับว่าเป็นความโชคร้ายที่ไม่มี
ความสุขอย่างที่สุดอย่างที่ได้เคยมีความสุขมาก่อน” ท่านถกถามแง่นางปรัชญา
(Dame Philosophy) ซึ่งท่านสร้างเป็นบุคลาธิษฐานขึ้นมาในแบบสมัย
กลางว่า ความสุขที่แท้จริงอยู่ที่ไหน ท่านพบว่าความสุขที่แท้จริงมิได้อยู่
ที่ความมั่งคั่งหรือความรุ่งเรือง ที่ความสุขหรืออำนาจเลย ท่านสรุปว่า
ไม่มีความสุขที่แท้จริง หรือปลอดภัยเลย นอกจากในการเป็นอันหนึ่งอันเดียว
กับพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น “ความสุขก็คือความเป็นหนึ่งกับทิวภาพะ” นับว่า
น่าประหลาดอยู่ที่ว่าในหนังสือเล่มนี้มิได้มีแนะถึงอมฤตภาพส่วนบุคคลเลย
ไม่มีการอ้างถึงคริสต์ศาสนา หรือคำสอนทางคริสต์ศาสนาโดยเฉพาะใด ๆ

๑๑. ข้างเขียนชาวอิตาลี (พ.ศ. ๑๕๖๑? - ๑๖๓๕) ชื่อเต็มว่า Piero della Francesca.

เลย ไม่มีสักบรรทัดเดียวที่เซโน เอพิกเตตุส (Epictetus) หรือออเรลิอุส (Aurelius) ไม่เคยเขียนไว้เลย งานชิ้นสุดท้ายเกี่ยวกับปรัชญาของพวกเขา นอกจากสื่อนั้นเขียนโดยผู้ถือคริสต์ศาสนา ซึ่งในช่วงโม่งสุดท้ายที่จะถึงแก่กรรมได้ระลึกถึงกรุงอะเธนส์มากกว่าที่จะระลึกถึงโกลโกธา^{๑๒} (Golgotha)

ไบริอุสถูกประหารชีวิตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๑๐๖๗ คนทั้งหลายเอาผ้ามาผูกรัดศีรษะท่าน รัดเสียจนแน่นตาทะเล้นออกมานอกแนว แล้วก็เอาท่อนไม้ทุบตีท่านจนถึงความตาย อีกสองสามเดือนต่อมา ซิมมาคุสพ่อตาของท่านก็ถูกฆ่าตายอีก โปรโคปียุส (Procopius) เขียนไว้ว่าพระเจ้าธีโอดอริกทรงกันแสงที่ได้ลงโทษไบริอุสและซิมมาคุสไปผิด ๆ และใน พ.ศ. ๑๐๖๙ พระองค์ก็สิ้นพระชนม์ตามไป อาณาจักรของพระองค์ถึงซึ่งความล่มจมหลังจากที่พระองค์สวรรคตแล้วไม่นานนัก ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๑๕๓๙ โปป ออโธที่ ๓ (Ortho III) ได้ทรงสั่งให้ย้ายอัฐิของท่านจากเมืองปาเวียไปไว้ที่โบสถ์เซนต์ปีโตร (St. Pietro) ในซีแอล ไคโร (Ciel d' Oro)

หนังสือ De Consolatione Philosophiae หรือเรื่อง “การปลอบประโลมใจทางปรัชญา” ซึ่งท่านได้เขียนขึ้นในระหว่างที่ถูกจำคุกนั้น หลังสมัยปฏิรูปได้รับความนิยมยกย่องมาก และได้มีผู้แปลเป็นภาษายุโรปแทบทุกภาษาหลายครั้งหลายหนด้วยกัน

หนังสือเล่มนี้เป็นการสนทนาระหว่าง “ปรัชญาผู้เป็นนางพยามักลของข้าพเจ้า” ดังที่ไบริอุสเรียกเธอ “ในบ้านของเธอที่ข้าพเจ้าอาศัยอยู่มาตั้ง

๑๒. สถานที่แห่งหนึ่งใกล้เมืองเบรซาเด็ม เป็นที่ที่พระเยซูถูกตรึงไม้กางเขน.

แต่เด็ก” กับโบริอุสผู้ร้องไห้ในการที่ต้องตกทุกข์ได้ยากและถูกขับไล่
การให้เหตุผลของท่านทั้งสองนั้นเต็มไปด้วยบทร้อยกรอง และ “แม่นาง-
ปรัชญา” หลังจากที่ได้กล่าวข้อความต่าง ๆ มากมายว่า “สิ่งที่มีเป็น
(ภาวะ) ย่อมเป็นสิ่งที่ดี” (that what is, is good.) แล้วก็กล่าวว่า :

“เหตุผลได้พิสูจน์ให้เห็นว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นผู้ที่ดี ที่ทำให้เรา
ตระหนักว่า พระองค์ทรงเป็นผู้ที่ดีอย่างบริบูรณ์ เพราะถ้าหากพระองค์
ไม่ทรงดีจริง ๆ พระองค์ก็ไม่อาจเป็นประธานของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง
ได้ เพราะจะต้องมีบางอย่างที่ดีกว่าพระองค์ ซึ่งจะต้องมีความดีสมบูรณ์
ซึ่งจะเก่ากว่าและสูงเด่นกว่าพระองค์ เพราะจะเป็นที่ปรากฏชัดแล้วว่า
สิ่งดีสมบูรณ์จะต้องมีก่อนสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้น เราจะต้องสารภาพ
ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงมีอธิปไตยมากที่สุด และทรงมีความดีสมบูรณ์ที่สุด
มีฉะนั้นแล้ว การให้เหตุผลของเราก็จะหาที่สิ้นสุดยุติลงมิได้ แต่เราก็
ได้สรุปว่า ความดีที่สมบูรณ์ก็คือความสุขที่แท้เพราะฉะนั้น ความสุขที่แท้ก็
จำเป็นต้องมีอยู่ในพระผู้เป็นเจ้าผู้สูงสุด”

ข้าพเจ้ากล่าวว่า “ข้าพเจ้าเห็นพ้องด้วยว่าข้อนี้ไม่อาจขัดแย้งกันได้
เลย”

แม่นางปรัชญากล่าวว่า “แต่ข้าพเจ้าขอสวดอ้อนวอนให้ท่าน ดูซิ
ท่านได้พิสูจน์อย่างห้าวหาญ และอย่างที่จะลบล้างไม่ได้เลย ถึงสิ่งที่เรา
ได้กล่าวแล้วว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นความดีที่ใหญ่ยิ่งที่สุด”

ข้าพเจ้ากล่าวว่า “อย่างไรกัน?”

เธอตอบว่า “สิ่งที่ท่านสันนิษฐานหาใช่ว่าพระบิดาของสิ่งทั้งปวง
ที่ทรงได้รับความดี ที่ใหญ่ยิ่งที่ทำให้พระองค์มีเหนือจากสิ่งอื่น หรือพระบิดา
ของสิ่งทั้งปวง ที่ทรงมีความดียิ่งใหญ่ตามธรรมดาในสิ่งที่ท่านควรคิด

ว่า สาระของความสุข และของพระผู้เป็นเจ้าที่ทรงมีความสุขนั้น แตกต่างกันอย่างใดอย่างหนึ่งเลย เพราะถ้าหากท่านคิดว่าพระองค์ ทรงได้ความดีที่ยิ่งใหญ่มาจากผู้อื่น ท่านก็อาจอ้างว่า ผู้ที่ให้ความดีนั้นจะต้องดีกว่าผู้รับ แต่เราขอสารภาพอย่างมีเกียรติที่สุดว่า พระองค์ทรงเป็นผู้พิเศษสุดเหนือสิ่งทั้งปวง ในประการสุดท้าย สิ่งที่แตกต่างกันสิ่งใด ๆ หาใช่สิ่งที่เราเข้าใจว่า แตกต่างจากสิ่งนั้นไม่ เพราะฉะนั้น สิ่งซึ่งธรรมดาแตกต่างจากสิ่งที่ดีที่ใหญ่ยิ่งหาใช่ตัวความดีที่ใหญ่ยิ่งเองไม่ จะเป็นการเนรคุณ หรือถ้าเราจะคิดถึงพระผู้เป็นเจ้า ที่เราทราบดีว่ามีอะไรดีกว่า ไม่ต้องสงสัยเลยว่าไม่มีภาวะของสิ่งใด ๆ ที่จะสามารถดีกว่าการเริ่มต้นของสิ่งนั้น ๆ เลย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าอาจสรุปได้อย่างถูกต้องที่สุดว่า สิ่งที่เป็นการเริ่มต้นของสิ่งทั้งปวง ย่อมเป็นสิ่งที่ดียิ่งที่สุด ในเนื้อสารของพระองค์เองด้วย”

ข้าพเจ้ากล่าวว่า “ถูกต้องที่สุด”

แม้นางถามว่า “ท่านจะทักท้วงว่าความดีสูงสุดเป็นความสุขหรือ?”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ถูกต้องแล้ว”

แม้นางกล่าวว่า “เพราะฉะนั้น เราจึงต้องสารภาพว่า ตัวความสุขเอง นั้นแหละคือพระผู้เป็นเจ้า”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ข้าพเจ้าไม่แย้งข้อเสนอก่อน ๆ ของท่าน และข้าพเจ้าเห็นว่า การอนุมานนี้ก็เกิดมาจากข้อเสนอเหล่านั้นนั่นเอง”

แม้นางกล่าวว่า “จงพิจารณาดูซิ ถ้าหากว่าของอย่างเดียวกันไม่ได้ รับการพิสูจนอย่างมั่นคงยิ่งขึ้นแล้ว เพราะไม่อาจมีสิ่งที่ดีที่สำคัญสองอย่างได้ ความดีอย่างหนึ่ง จะต้องแตกต่างกับความดีอีกอย่างหนึ่ง เพราะเป็นที่ปรากฏแล้วว่า ในบรรดาสิ่งที่ดี ๆ ที่แตกต่างกันเหล่านั้น สิ่งที่ดีอย่างหนึ่งย่อมไม่ใช่ สิ่งที่ดีอื่น ๆ เพราะฉะนั้น จึงไม่มีสิ่งที่ดีชนิดสมบูรณ์เลย ต่างก็ต้องการกัน

และกันอยู่ แต่ก็เป็นที่ปรากฏชัดแล้วว่า สิ่งที่ไม่สมบูรณ์มิใช่สิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะฉะนั้น สิ่งที่ดีที่สำคัญ ๆ จึงไม่อาจแตกต่างกันได้ บัดนี้ เราได้พิสูจน์แล้วว่า ทั้งความดีและพระผู้เป็นเจ้า นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องเป็นความดีสูงสุดซึ่งเป็นทิพยภาวะที่สูงสุด”

ข้าพเจ้ากล่าวว่า “จึงไม่อาจมีอะไรเลยที่จะสรุปได้ถูกต้องมากกว่านี้ หรือไม่มีอะไรเลย ที่จะให้เหตุผลหนักแน่นกว่านี้ หรือไม่มีพระผู้เป็นเจ้าใดที่จะประเสริฐกว่านี้”

ในขณะที่แม้นางปรัชญาพยายามจะทำให้โบริอุสตระหนักใจนั้น นางได้กล่าวสืบไปว่า :

ชั่วอายุหนึ่งของสิ่งทั้งปวง และการดำเนินการของธรรมชาติที่ไม่เที่ยงทั้งปวง และใครก็ตามที่ถูกทำให้เคลื่อนไหวไม่ว่าจะในแบบใดก็ตาม จะต้องมีส่วนเหตุ ระเบียบ และแบบฟอร์มมาจากเสถียรภาพของจิตที่เป็นทิพย์ จิตที่เป็นทิพย์ที่วางอยู่ในตะกร้าแห่งความเป็นสิ่งง่าย ๆ ของตนนี้ ได้พิจารณาตัดสินในอันที่จะกระทำสิ่งทั้งหลาย หลายทางด้วยกัน วิถีทางที่พิจารณาเห็นในความบริสุทธิ์แห่งความเข้าใจของพระผู้เป็นเจ้าเหล่านั้นเรียกว่า Providence แต่สิ่งทั้งหลายที่อ้างถึงสิ่งเหล่านั้น ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงทำให้เคลื่อนไหวและกำหนดให้มัน คนโบราณเรียกว่า โชคชะตาหรือพรหมลิขิต Providence นับว่าเป็นเหตุผลที่เป็นทิพย์จริง ๆ อยู่ในเจ้าชาย (Prince) ที่สูงที่สุดที่กำหนดสิ่งทั้งปวง แต่โชคชะตานับว่าเป็นการกำหนดอย่างหนึ่ง ที่มีอยู่ในสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ทั้งหลาย ซึ่งโดยอาศัยโชคชะตาตัวเองที่ Providence เชื่อมสิ่งทั้งปวงเข้าด้วยกันตามระเบียบที่เหมาะสม บัดนี้ท่านเข้าใจไหมว่า อะไรจะเป็นผลติดตาม

มา?” แม่นางได้ถามขึ้น ข้าพเจ้าก็ตอบว่า “แล้วอะไรเล่า?” นางตอบว่า “ลักษณะการแห่งโชคชะตาทั้งปวงคืทั้งนั้น”

แล้วแม่นางปรีชาญาณก็พิสูจน์ว่า ไม่มีอะไรเกิดขึ้นมาโดยบังเอิญเลย :

“ถ้าหากความบังเอิญที่กำหนดไว้แน่นอน เป็นเหตุการณ์ที่เกิดจากอารมณ์อันสับสน และปราศจากความเกี่ยวข้องกับเหตุแล้ว ข้าพเจ้าขอยืนยันว่าไม่มีสิ่งที่แท้จริงใด ๆ เลย เพราะความสับสนจะได้โอกาสอย่างไร ในเมื่อพระผู้เป็นเจ้าทรงจัดสิ่งทั้งปวงไว้ ในระเบียบที่เหมาะสมแล้ว? เพราะนับว่าเป็นประโยคที่ถูกต้องที่ว่า ไม่มีอะไรเกิดจากความไม่มีอะไร ซึ่งไม่มีคนโบราณคนใดปฏิเสธในข้อนี้ แม้ว่าเขาเหล่านั้น จะมีได้ยึดถือหลักการว่าด้วยสาเหตุที่เพียงพอ แต่ยึดถือสิ่งที่เป็นวัตถุก็ตาม”

โบราณคดียอมรับว่า “ข้าพเจ้ายอมรับทราบว่ามันเป็นดังที่ท่านกล่าวในตำแหน่งแห่งสาเหตุที่ประติดประต่อกันนี้ เรามีเจตจำนงเสรีหรือสายโซ่แห่งโชคชะตาใด ๆ ผูกมัดตรึงอารมณ์แห่งจิตของมนุษย์ให้แน่นด้วยหรือ?”

แม่นางปรีชาญาณกล่าวว่า “เรามีเจตจำนงเสรีเพราะไม่อาจมีภาวะที่มีเหตุผลใด ๆ มิฉะนั้นแล้ว สภาวะนั้นก็ต้องมีเจตจำนงเป็นคุณสมบัติ เพราะสิ่งซึ่งตามธรรมดาใช้เหตุผล ก็จะต้องใช้การพินิจจย ซึ่งจะทำให้มองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตนเองด้วย เพราะพวกที่มีเหตุผลอยู่ในตัวเอง ย่อมมีเสรีภาพที่จะตั้งใจทำและไม่ตั้งใจทำ แต่ข้าพเจ้าก็ยังพิจารณาไม่เห็นเสรีภาพนี้เท่าเทียมกันเลยเพราะจิตใจของมนุษย์ จำต้องปรารถนาเสรีภาพมากยิ่งขึ้น ในเมื่อเขาจะมีระวิงตัว ในเวลาที่เขาสมาธิเพ่งพระผู้เป็นเจ้า และมีความระมัดระวังน้อยลง เมื่อมาพิจารณาถึงร่างกายตนเอง และยังคงมีความระมัดระวังน้อยลงอีก เมื่อเขามาผูกพันอยู่กับสิ่งผูกมัดในทางโลก แต่พันธะที่สำคัญที่สุดของพวกเขาก็คือ เมื่อเขามอบตัวให้แก่สิ่งที่ชั่วช้า เขาก็จะไม่มีเหตุผล

เป็นของตนเองเลย” แล้วข้าพเจ้าก็คร่ำครวญว่า บัดนี้ ข้าพเจ้าตกอยู่ในความวุ่นวายสับสนยิ่งขึ้น และมีความยากลำบากที่น่าสงสัยมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม แม้นางปรัชญาถามว่า “นั่นหมายความว่าอะไร”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้ และเป็นสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์กันที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงเห็นสิ่งทั้งปวงล่วงหน้า และว่าควรจะเป็นเจตจำนงเสรีใด ๆ เพราะถ้าพระผู้เป็นเจ้าทรงเห็นสิ่งทั้งปวง และไม่อาจที่ใครจะหลอกหลวงพระองค์ได้แล้ว ก็จำเป็นจะต้องมีผลติดตามมาว่า พระมหากษัตริย์ของพระองค์ทรงเห็นสิ่งที่จะเกิดขึ้น แม้ว่าพระองค์จะทรงเห็นสิ่งทั้งหลายล่วงหน้าเพราะสิ่งเหล่านั้นจะเกิดมีขึ้น แต่สิ่งเหล่านั้นก็ยังมิได้ผ่านไป เพราะสิ่งที่พระองค์ทรงเห็นล่วงหน้า แล้วเราจะคิดอย่างไรที่ว่า เพราะฉะนั้น พระผู้เป็นเจ้าทรงเห็นสิ่งที่แน่นอนล่วงหน้า เพราะสิ่งเหล่านั้นจะเกิดขึ้น แล้วก็ยืนยันว่า สิ่งเหล่านั้นที่เกิดมาแล้วเป็นเวลานานเป็นสาเหตุของโชคชะตา ที่ใหญ่ยิ่งนั้นหรือ? อนึ่ง เมื่อข้าพเจ้าทราบว่าจะไรก็ตามจะเกิดมีขึ้น ก็จำเป็นจะต้องเกิดมีฉันใด เหตุการณ์ของสิ่งที่ถูกเห็นล่วงหน้า ก็ไม่อาจเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดมีได้ฉันนั้น”

แม้นางปรัชญาตอบว่า “ข้อนี้เป็นการคร่ำครวญต่อพระมหากษัตริย์ของพระเป็นเจ้ามานานแล้ว ข้าพเจ้าประหลาดใจว่า ทำไมท่านจึงคิดว่าการแก้ปัญหามิเพียงพอ ใครเล่าที่คิดว่าเจตจำนงเสรีมิได้ถูกการรู้ล่วงหน้าปิดบัง เพราะเขาเหล่านั้นถือว่า ความรู้ล่วงหน้ามิได้เป็นสาเหตุของความจำเป็นใด ๆ ในสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น? ข้าพเจ้าคิดว่า ไม่มีใครที่จะกล่าวว่า สิ่งเหล่านั้นซึ่งบัดนี้ได้ถูกสร้างขึ้นแล้ว จะไม่เกิดขึ้นก่อนที่มันจะถูกสร้างขึ้นมา ดังนั้น ความรู้เกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ มิได้ก่อให้เกิดความจำเป็นใด ๆ ในสิ่งทั้งหลายซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างสร้างฉันใด ความรู้ล่วงหน้าเกี่ยวกับสิ่ง

ทั้งหลาย ที่จะเกิดขึ้นหาเป็นฉนั้นไม่.....

“ในทำนองเดียวกับสิ่งเหล่านั้น ที่พระผู้เป็นเจ้าประทานมา คือจะต้องเป็นภาวะโดยมิต้องสงสัย แต่บางอย่าง ก็ดำเนินการมาจากความจำเป็นของสิ่งทั้งหลาย บางอย่าง ก็ดำเนินการมาจากอำนาจของผู้สร้าง และเพราะฉะนั้น เราจึงมิได้กล่าวโดยปราศจากสาเหตุว่า สิ่งเหล่านี้ ถ้าหากเราจะอ้างไปถึงความรู้ของพระผู้เป็นเจ้าแล้ว ก็นับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น และถ้าหากว่าสิ่งเหล่านั้น จะพิจารณาตัวเองแล้ว มันก็จะพ้นจากพันธะแห่งความจำเป็นทั้งหลาย อะไรก็ตามที่เป็นการสำแดงต่อประสาทสัมผัส ถ้าหากท่านอ้างสิ่งนั้นไปยังเหตุผล ก็นับว่าเป็นสิ่งสากล ถ้าหากท่านพิจารณาสิ่งทั้งหลายเอง มันก็ต้องเป็นสิ่งเอกฐานหรือปัจเจก แต่ท่านจะกล่าวว่า “ถ้าหากว่าข้าพเจ้ามีอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ของข้าพเจ้าได้ ถ้าหากข้าพเจ้ามีโอกาสเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านั้น ที่แม่นางปรัชญาเห็นล่วงหน้าแล้ว ข้าพเจ้าจะลบล้างโชคชะตาได้ไหม?” ข้าพเจ้าตอบว่า “ท่านอาจเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ของท่านได้จริง ๆ แต่เพราะความจริงเกี่ยวกับโชคชะตา ที่มีอยู่เห็นว่าคุณอาจทำดังนั้นได้ และไม่ว่าท่านจะทำดังนั้นหรือไม่ก็ตาม และอะไรก็ตามที่ท่านประสงค์ใหม่ ท่านไม่อาจหลีกเลี่ยงความรู้ล่วงหน้าของพระผู้เป็นเจ้าได้ ต่อดังที่ท่านไม่อาจหลีกเลี่ยงสายตาที่มองดูอยู่ แม้ว่าท่านจะกลับตัวเองไปทำสิ่งที่ตรงข้ามตามเจตจำนงเสรีของท่านก็ตาม”

“แต่ท่านยังจะสอบถามว่า ความรู้ของพระผู้เป็นเจ้านั้น จะถูกอารมณ์ของท่านทำให้เปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ เพื่อว่าเมื่อท่านมีเจตจำนงถึงสิ่งหนึ่งในขณะนี้ และอีกขณะหนึ่งก็มีเจตจำนงถึงอีกสิ่งหนึ่ง ก็ควรจะดูเหมือนว่ามีความรู้ที่แตกต่างกันด้วย แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะสายพระเนตรของพระผู้เป็นเจ้าทรงคาดล่วงหน้าสิ่งทั้งปวงที่จะเกิดขึ้น และทรงเรียกกลับ และลาก

มันไปสู่เบื้องหน้าแห่งความรู้ของพระองค์เอง พระองค์มิได้ทรงแตกต่างออกไปดังที่ท่านคิดฝันว่าเดียวรู้สิ่งหนึ่งและเดียวรู้อีกสิ่งหนึ่งเลย แต่ทรงรู้พร้อมกันหมด ทรงคาดล่วงหน้า และทรงเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของท่านได้โดยมิต้องเคลื่อนไหวเลย ความมีอยู่แห่งความเข้าใจ และการเห็นสิ่งทั้งปวงชนิดใดที่พระผู้เป็นเจ้าทรงมี มิใช่เพราะเหตุการณ์ของสิ่งทั้งหลายในอนาคต แต่ทว่าเพราะความง่าย ๆ ของพระองค์เอง

“ความรู้ของพระผู้เป็นเจ้า เหนือความเคลื่อนไหวแห่งกาละทั้งปวงคงอยู่ในความง่าย ๆ แห่งความมีอยู่ของพระองค์ และเข้าใจวากาอันเป็นอนันตะของสิ่งซึ่งล่วงไปแล้วและสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต พิจารณาสีงทั้งปวงในความรู้ง่าย ๆ ของพระองค์ดูดังว่าสิ่งเหล่านั้นกำลังแสดงอยู่ในบัดนี้”

“เพราะว่าสาเหตุชนิดใดที่มีได้เรียกว่า เป็นการเห็นล่วงหน้า (praevidentia or foresight) แต่เรียกว่าโชคชะตา (providentia) เพราะกำหนดไว้ล่วงหน้าจากสิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่นั้น ได้มองข้ามสิ่งทั้งปวง จากยอดสุดของสิ่งทั้งหลาย เพราะฉะนั้น ทำไมเล่าท่านจึงมีสิ่งเหล่านั้น ที่จำเป็นที่จะแสดงให้เห็นภาพได้ ก็โดยอาศัยแสงสว่างที่เป็นทิพย์ เพราะว่าไม่ใช่มนุษย์ที่ทำให้สิ่งเหล่านั้นที่พวกเขาเห็นเป็นสิ่งที่จำเป็นขึ้นมา? เพราะสายตาของท่านกำหนดให้มีความจำเป็นใด ๆ เหนือสิ่งเหล่านั้น ที่ท่านเห็นว่ามิใช่หรือ?”

“ไม่ใช่อย่างนั้น แต่ขณะปัจจุบันของมนุษย์ อาจเทียบกับขณะปัจจุบันของพระผู้เป็นเจ้าได้เป็นอย่างดีในกรณีนี้ : ที่ว่าท่านเห็นสิ่งทั้งหลายบางสิ่งในกรณีทางโลกฉันใด พระผู้เป็นเจ้าก็ทรงเห็นสิ่งทั้งปวง ในที่เฉพาะ พระพักตร์เป็นนิรันดร์ของพระองค์ฉันนั้น เพราะฉะนั้น ความรู้ล่วงหน้าอันเป็นทิพย์นี้ มิได้เปลี่ยนสภาวะและคุณสมบัติของสิ่งทั้งหลายเลย และความรู้ล่วงหน้าอันเป็นทิพย์นั้น ย่อมเห็นสิ่งทั้งหลายเช่นนั้น ในที่เฉพาะพระพักตร์

พระผู้เป็นเจ้า ดังที่สิ่งเหล่านั้นจะมีเป็น ในเมื่อได้เกิดขึ้นมาในภายหลัง พระองค์มิได้ทำให้การพิณิจัยสิ่งทั้งหลายนั้นไป และด้วยการเห็นด้วย พระจิตของพระองค์ พระองค์ทรงเห็นสิ่งทั้งหลาย ที่จำเป็นจะเกิดขึ้นเป็นคน ละอย่างสำหรับท่าน เมื่อคราวหนึ่ง ท่านเห็นชายคนหนึ่งเดินไปบนพื้นดิน และพระอาทิตย์กำลังโคจรอยู่ในสวรรค์ แม้ท่านจะเห็นทั้งสองอย่างพร้อม ๆ กัน ท่านก็ยังเห็นและตัดสินใจได้ว่า อย่างหนึ่งเป็นโดยจงใจ และอีกอย่างหนึ่ง เป็นโดยจำเป็นฉันใด ทิพยเนตรที่เห็นสิ่งทั้งปวง ย่อมไม่ทำให้เฉพาะคุณภาพ ของสิ่งทั้งหลาย ที่มีอยู่เฉพาะพระพักตร์พระผู้เป็นเจ้าสับสนเท่านั้น แต่ทว่า ยังจะเกิดมีขึ้นมา ในเมื่อเกี่ยวข้องกับกาลด้วยฉันนั้น และดังนั้นข้อนี้จึงมิได้ เป็นความเห็น แต่ทว่าเป็นความรู้ที่มีสังขารเป็นพื้นฐานมากกว่า ในเมื่อ พระองค์ทรงทราบว่า สิ่งที่ท่านองนั้นจะเกิดมี ซึ่งก็คล้าย ๆ กับที่พระองค์ มิได้ทรงเพิกเฉยว่า มันมิได้มีความจำเป็นที่จะเกิดมีใด ๆ เลย ที่นี้ ถ้าหาก ท่านกล่าวว่า สิ่งทีพระผู้เป็นเจ้าทรงเห็น ไม่อาจเลือก นอกจากจะต้องเกิดจากความ จำเป็นและดังนั้นจึงผูกพันข้าพเจ้ากับชื่อของความจำเป็นนี้ ข้าพเจ้าจะทักท้วง เอาว่า มันเป็นสังขารที่แข็งแกร่งที่สุด แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่หายากนอกจากผู้ที่ เข้าสมาธิถึงทิพยภาวะเท่านั้นจึงจะสามารถทราบได้ เพราะข้าพเจ้าจะตอบ ว่า สิ่งอย่างเดียวกันย่อมเป็นสิ่งที่จำเป็น ในเมื่ออ้างถึงความรู้อันเป็น ทิพย์ แต่เมื่อเอามาซึ่งในสภาวะของมันเองแล้ว ก็เหมือนว่ามันเป็นเสรีและ สัมบูรณ์ และมีความจำเป็นอยู่ ๒ อย่าง :คือ อย่างหนึ่งเป็นความจำเป็นอย่าง ง่าย ๆ เช่นนับว่าเป็นความจำเป็นที่มนุษย์ทั้งปวงจะต้องตายเป็นต้น อีกอย่าง หนึ่งเป็นความจำเป็นที่มีเงื่อนไข ดูดังที่ท่านทราบว่า ใครก็ตามเดินอยู่ เขา จำเป็นต้องเดิน เพราะสิ่งที่มนุษย์ทราบไม่อาจเป็นอย่างอื่นจากสิ่งที่มนุษย์

ทราบ แต่ความจำเป็นที่มีเงื่อนไขนี้ มิได้ดึงดูดกับสิ่งที่เป็นความจำเป็นอย่างง่าย ๆ หรือที่สมบูรณ์เลย เพราะความจำเป็นที่มีเงื่อนไขมิได้เกิดจากสภาวะของสิ่งของ แต่เกิดจากการเพิ่มเงื่อนไขเข้าไป เพราะไม่มีความจำเป็นใด ๆ ทำให้เขาไปตามใจสมัครของเขาเอง แม้ว่าจะเป็นความจำเป็นที่เขาไปในเมื่อเขาไปก็ตาม ในทำนองเดียวกัน ถ้าโชคชะตาเห็นสิ่งใดก็ตามที่อยู่เฉพาะหน้า สิ่งนั้นก็จำเป็นต้องมี แม้มันจะไม่มีมีความจำเป็นของสภาวะก็ตาม แต่พระผู้เป็นเจ้าทรงเห็นสิ่งต่าง ๆ ในอนาคตที่เกิดจากเจตจำนงเสรีอยู่เฉพาะพระพักตร์ เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านี้ที่อ้างถึงการเห็นที่เป็นทิพย์ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นโดยมีเงื่อนไขของความรู้ทิพย์ และพิจารณาได้ด้วยตนเอง สิ่งเหล่านั้นมิได้สูญเสียเสรีภาพสมบูรณ์แห่งสภาวะของตนเองเลย เพราะฉะนั้น จึงมีต้องสงสัยดอกว่า สิ่งเหล่านั้นทั้งปวงที่บังเกิดขึ้น ซึ่งเป็นพระผู้เป็นเจ้าทรงทราบล่วงหน้าจะต้องเกิดขึ้นแน่ แต่บางอย่างก็เกิดจากเจตจำนงเสรี ซึ่งแม้จะบังเกิดขึ้น โดยการบังเกิดขึ้นนี้ก็ยังไม่สูญหายไป เพราะก่อนที่จะเกิดขึ้น สิ่งเหล่านั้นอาจมิได้บังเกิดขึ้นด้วย

“ขอให้เราได้รับการยกขึ้นสู่ความสูงของจิตที่สูงที่สุดให้มากที่สุดเท่าที่เราอาจทำให้เกิด เพราะคนที่มีเหตุผล จะเห็นสิ่งที่เหตุผล ไม่อาจเห็นตามลำพังตนเอง และนั่นก็คือ วิธีที่ความรู้บางอย่างและจำกัดแน่นอนเห็นแม้แต่สิ่งที่ทั้งหลาย ที่ไม่มีผลประโยชน์บางอย่างเลย และข้อนี้ก็ไม่มีความเห็นอะไร แต่ดูจะเป็นความง่าย ๆ ของความรู้สูงสุดที่ถูกล้อมไว้ภายในในที่ที่ไม่มีขอบเขตเพราะเป็นพินิจจักรรรณดาสามัญของสิ่งทั้งปวงที่มีอยู่ โดยอาศัยเหตุผลที่ว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นนิรันดร์ และดังนั้น จึงขอให้เราพิจารณาว่าความเป็นนิรันดร์ คืออะไร

“เพราะฉะนั้น ความเป็นนิรันดร์ ก็คือความมีอยู่อย่างสมบูรณ์แห่งชีวิต

ที่ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งเป็นสิ่งที่จะสำแดงให้เห็นได้ชัดมากกว่าก็โดยอาศัยการเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ในทางโลก เพราะอะไรก็ตาม ที่มีชีวิตอยู่ในกาละ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ ที่เกิดจากกาละในอดีต มายังกาละในอนาคต และไม่มีอะไรที่อยู่ในกาละที่สามารถรวบรวมกาละแห่งชีวิตของมันทั้งหมดไว้ได้ทันที แต่สิ่งนั้น ก็ยังไม่บรรลุถึงวันพรุ่งนี้ และมีได้สูญเสียวันวานนี้ไปเลย และท่านก็มีชีวิตในวันนี้ได้ไม่มากกว่าในขณะที่เคลื่อนไปได้และที่เป็นอนิจจังเลย เพราะฉะนั้น อะไรก็ตามได้รับทุกข์ เนื่องจากเงื่อนไขของกาลเวลา ดังที่อะริสโตเติลมีความคิดเกี่ยวกับโลก แม้สิ่งนั้นจะไม่เคยเริ่มต้น หรือไม่เคยถึงจุดจบและชีวิตของสิ่งนั้นก็ได้ดำรงอยู่ตลอดไป พร้อมกับเวลาที่เป็นอนันตะ ทั้งยังไม่เป็นดังเช่นที่เรียกว่าเป็นนิรันดร์เลย เพราะสิ่งนั้นไม่เข้าใจ และมิได้รวมเอาอากาศทั้งปวงแห่งชีวิตของมันเข้าด้วยกันแม้ว่าชีวิตนั้นจะเป็นอนันตะแต่ก็ไม่มือนาคตกาลซึ่งยังไม่มาถึง แล้วสิ่งที่เข้าใจและความเต็มเปี่ยมแห่งชีวิตที่ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งไม่มีส่วนใด ๆ จะหายไป หรือสิ่งที่ล่วงมาแล้วจะหายไปได้นั้นเป็นสิ่งที่มีความควรนับว่าเป็นสิ่งนิรันดร์ และสิ่งนี้นับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น คือภาวะที่ไม่มีการครอบครองอยู่ในตัว สิ่งนี้อาจมีอยู่แก่ตัวเองเสมอ และมีอนันตภาพของเวลาที่เคลื่อนไปได้อยู่กับตัวเอง เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไต่ยินว่าพลาโตคิดว่าโลกนี้ไม่มีการเริ่มต้นของกาละหรือไม่ควรมีที่สิ้นสุด แล้วคิดว่าสิ่งนั้นหมายถึงโลก ที่ถูกสร้างสรรค์ ก็ควรจะเป็นนิรันดร์ร่วมเป็นผู้สร้างสรรค์ จึงนับว่าเป็นผู้ถูกหลอกแน่เพราะสิ่งนั้น เป็นสิ่งหนึ่งที่จะถูกนำไปจนตลอดชีวิตที่ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งพลาโตถือว่า มีอีกสิ่งหนึ่งที่รวมความมีอยู่ทั้งปวงของชีวิตที่ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏว่าเหมาะสมกับจิตทิพย์ เป็นคุณสมบัติของโลก ไม่ใช่จะดูเหมือนว่าพระผู้เป็นเจ้าจะดูแลแก่กว่าสิ่งทั้งหลาย ที่พระองค์ทรงสร้างสรรค์ขึ้นมา โดยอาศัยปริมาณของ

กาละเลย แต่ทว่าโดยอาศัยความง่าย ๆ แห่งสภาวะที่เป็นทิพย์ของพระองค์มากกว่า เพราะการเคลื่อนไหวเป็นอนันตะ ของสิ่งทางโลก ๆ นั้นได้เลียนแบบสถานะปัจจุบัน ของชีวิตที่ไม่อาจทำให้เคลื่อนที่ได้ และโดยเหตุที่การเคลื่อนที่เป็นอนันตะ ไม่อาจแสดงหรือเท่าเทียมกับสถานะของชีวิต ที่ไม่อาจทำให้เคลื่อนที่ได้ สิ่งนั้นจึงตกจากความไม่อาจเคลื่อนที่ได้ไปสู่ความเคลื่อนที่ และจากความง่าย ๆ ของความมีอยู่ สิ่งนั้นก็ลัดไปหาปริมาณที่เป็นอนันตะของอนาคตและอดีต และโดยเหตุที่สิ่งนั้นไม่อาจมีความเต็มเปี่ยมแห่งชีวิตของมันทั้งหมดพร้อมกัน โดยการไม่เคยละให้อยู่ในบางชนิดเลย จึงดูเหมือนว่าส่วนหนึ่งเลียนแบบ สิ่งที่มีมันไม่อาจได้รับ และแสดงออกได้อย่างเต็มที่ ผูกตนเองเข้ากับความมีอยู่เล็ก ๆ นี้อย่างขณะที่สั้น ๆ และรวดเร็ว นี่ ซึ่งเพราะสิ่งนั้น มีจินตภาพบางอย่างของความมีอยู่ตลอดไป ใครก็ตามที่มีความมีอยู่ตลอดไป ย่อมดูเหมือนว่าจะมีอยู่แต่โดยเหตุที่สิ่งนั้นไม่อาจหยุดอยู่มันจึงยอมรับการเดินทางเป็นอนันตะของกาละ และดังนั้นสิ่งนั้นก็บังเกิดเป็นว่า มันได้ทำให้ชีวิตนั้นสืบต่อไปโดยการไป ซึ่งความมากมายของมัน ไม่อาจที่จะเข้าใจโดยอาศัยการหยุดอยู่เลย เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะให้ชื่อที่ถูกต้องแก่สิ่งทั้งหลายตามอย่างพลาโตก็ขอให้เรากล่าวว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นนิรันดร์ และโลกก็จะมีอยู่ชั่วกัลปาวสานเกิด”

ในเรื่องสั้น ๆ ๕ เรื่องนั้น โบริอุส ได้ป้องกันฐานะของคาทอลิกให้พ้นจากพวกอาเรียน และในเรื่องหนึ่งคือ “ในจดหมายที่มีไปถึงจอห์นเรอะดิกอน” โบริอุสได้พิสูจน์ถึงวิถีที่ “เนื้อสารอาจเป็นสิ่งที่ดี โดยอาศัยความเป็นของตน โดยมีได้เป็นสิ่งที่ดีสมบูรณ์เลย” ไว้ว่า :

“เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงได้เจริญรอยตามอย่างคณิตศาสตร์ และศาสตร์ที่มาจากรากฐานเดียวกัน และได้กำหนดขอบเขต และกฎต่าง ๆ

ที่ข้าพเจ้าได้พัฒนาหมดดังต่อไปนี้ :

๑. มโนภาพธรรมดาสามัญเป็นการกำหนดที่ได้ยอมรับนับถือกันโดยทั่ว ๆ ไปในทันทีที่ได้กำหนดขึ้น ในบรรดาการกำหนดเหล่านี้มีการกำหนดอยู่ ๒ ชนิด ชนิดหนึ่งเป็นการกำหนดที่จะรู้ได้อย่างเป็นสากลทั่วไปเช่น “ถ้าหากเราเอาสิ่งที่เท่า ๆ กัน ออกจากสิ่งที่เท่า ๆ กัน ส่วนที่เหลือก็จะเท่ากันด้วย” ไม่มีใครเลยที่เข้าใจข้อเสนอนั้น จะปฏิเสธข้อเสนอนั้นเสียได้ อีกชนิดหนึ่งก็คือการกำหนดที่เฉพาะนักปราชญ์ผู้คงแก่เรียนเท่านั้นจึงจะรู้ได้ แต่ก็เกิดมาจากมโนภาพธรรมดาสามัญอย่างเดียวกันนั่นเอง “สิ่งที่ไม่มีตัวตนย่อมไม่กินที่” และอะไรอื่น ๆ ในทำนองนั้น ข้อกำหนดนี้ประจักษ์ชัด เฉพาะผู้คงแก่เรียนเท่านั้น หากเป็นที่ประจักษ์ชัดแก่สามัญชนทั้งหลายไม่

๒. ภาวะกับสิ่งที่เป็นรูปธรรมนั้นแตกต่างกัน ภาวะธรรมดาสามัญย่อมรอการสำแดงตนให้ปรากฏ แต่สิ่งที่เป็นรูปธรรมนั้นเป็นอยู่ และมีอยู่ในทันทีที่ได้รับรูปฟอร์ม ซึ่งให้ภาวะแก่มัน

๓. สิ่งที่เป็นรูปธรรม อาจมีส่วนร่วมในอะไรบางอย่างได้ แต่ภาวะสมบูรณ์ ไม่อาจมีส่วนร่วมในสิ่งใด ๆ เลย เพราะการมีส่วนร่วมจะเป็นผลออกมาได้ ก็ต่อเมื่อมีสิ่งหนึ่งอยู่พร้อมแล้ว แต่ทว่าอะไรบางอย่างที่มีภายหลังสิ่งหนึ่งนั้น นั่นแหละที่ต้องการให้ได้มาซึ่งภาวะ

๔. สิ่งที่มีอยู่อาจมีอะไรบางอย่างนอกจากตัวเองได้ แต่ภาวะสมบูรณ์ ไม่มีการเจือปนใด ๆ ของสิ่งใด ๆ นอกจากตนเองเลย

๕. เพียงการรู้ว่าเป็นอะไรบางอย่าง และการเป็นอะไรบางอย่างอย่างสมบูรณ์นั้นแตกต่างกัน เพียงการนี้กว่าเป็นอะไรอย่างนั้น บ่งถึงสหสมบัติ คือ ความบังเอิญ ส่วนการเป็นอะไรอย่างสมบูรณ์นั้น บ่งถึง

เนื้อสาร

๖. ทุก ๆ สิ่งที่มีส่วนร่วมอยู่ในภาวะสมบูรณ์ โดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่าสิ่งสมบูรณ์นั้นมิอยู่ เพื่อที่จะเป็นอะไรบางอย่าง มันจึงได้มีส่วนร่วมอยู่ในอะไรบางอย่าง ดังนั้น สิ่งที่มีอยู่ ย่อมมีส่วนร่วมในภาวะสมบูรณ์ โดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่า สิ่งสมบูรณ์นั้นมิอยู่ แต่สิ่งสมบูรณ์นั้นมิอยู่ก็เพื่อมีส่วนร่วมในอะไรบางอย่างนั่นเอง

๗. สิ่งธรรมดาสามัญทุก ๆ สิ่งย่อมมีภาวะสมบูรณ์และภาวะปัจเจกของตนเป็นเอกภาพ

๘. ในสิ่งที่ประกอบกันทุกสิ่ง ภาวะสมบูรณ์และภาวะปัจเจก มิได้เป็นสิ่งหนึ่งและสิ่งเดียวกันเลย

๙. ความต่างกันย่อมผลักดันกันออกไป ความเหมือนกันย่อมดึงดูดกันเข้ามา สิ่งที่แสวงหาอะไรบางอย่างนอกจากตัวเอง ย่อมมีการสาคิดให้เห็นสถานะเดียวกัน คล้ายสิ่งที่มีมันแสวงหา

คำนำหรือข้อความเบื้องต้นเหล่านี้ นับว่าเพียงพอกับวัตถุประสงค์ของเราแล้ว ผู้แปลความหมายการอภิปรายที่มีสติปัญญา จะให้การให้เหตุผลเหมาะสมกันเป็นรายเรื่องไป

บัดนี้ปัญหาก็มีอย่างนี้คือ สิ่งทั้งหลายที่มีอยู่เป็นสิ่งที่ดี เพราะท่านผู้รู้ทั้งปวง ได้เห็นพ้องต้องกันว่า สิ่งที่มีอยู่ทุกชนิดมีความโน้มเอียงไปในทางดี และทุก ๆ สิ่งก็มีความโน้มเอียงอย่างนี้แหละ เพราะฉะนั้น สิ่งทั้งหลายที่มีความโน้มเอียงไปในทางดีย่อมเป็นสิ่งที่ดี แต่เราจะต้องสอบถามว่า สิ่งเหล่านั้นคืออะไร คือโดยอาศัยการมีส่วนร่วม หรือว่าโดยอาศัยเนื้อสาร ถ้าหากว่าโดยอาศัยการมีส่วนร่วม สิ่งทั้งหลายย่อมไม่เป็นสิ่งที่ดีในตัวเองเลย เพราะสิ่งที่ขาวเพราะการมีส่วนร่วมในความขาวนั้น หาได้ขาวในตัวเองโดย

อาศัยภาวะสมบูรณ์ไม่ ในเรื่องคุณภาพอื่น ๆ ทั้งปวงก็มีน้อยอย่างเดียวกันนี้แหละ ถ้าหากสิ่งทั้งหลายดีเพราะการมีส่วนร่วม มันก็ได้ดีในตัวเองเลย เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านั้นย่อมมิได้โน้มเอียงไปในทางดี แต่เราได้เห็นพ้องแล้วว่า สิ่งทั้งหลายมีความโน้มเอียงไปในทางดี เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านั้นจึงเป็นสิ่งที่ดี ไม่ใช่เพราะการมีส่วนร่วม แต่ทว่าเพราะอาศัยเนื้อสาร แต่สิ่งเหล่านั้นที่มีเนื้อสารดี ย่อมเชื่อว่าดีโดยเนื้อสาร แต่สิ่งทั้งหลายเหล่านั้น เป็นหน้ภาวะที่ประจักษ์จริงของตน ต่อภาวะสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น ภาวะสมบูรณ์ของสิ่งเหล่านั้นจึงดี เพราะฉะนั้น ภาวะสมบูรณ์ของสิ่งทั้งปวงจึงดี แต่ถ้าหากภาวะของสิ่งเหล่านั้นดี สิ่งทั้งหลายที่มีอยู่เป็นสิ่งที่ดีโดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่าสิ่งเหล่านั้นมีอยู่ และภาวะสมบูรณ์ของสิ่งเหล่านั้นก็เป็นอย่างเดียวกับภาวะสมบูรณ์ของสิ่งที่ดี (Good) เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านั้นจึงเป็นสิ่งที่ดีโดยเนื้อสาร เพราะสิ่งเหล่านั้น มีเพียงมีส่วนร่วมในความดีเท่านั้น แต่ถ้าหากภาวะสมบูรณ์ของสิ่งเหล่านั้นดี ก็ไม่มีอะไรที่น่าสงสัย นอกจากว่าโดยเหตุที่สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ดีโดยเนื้อสาร สิ่งเหล่านั้นจึงเป็นเหมือนสิ่งที่ดีปฐม (First Good) และเพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ดี (Good) ปฐมนั้นเพราะไม่มีอะไรที่คล้ายสิ่งที่ดีปฐมนั้น นอกจากสิ่งที่ดีปฐมนั่นเอง ดังนั้นสิ่งทั้งปวงที่มีเป็นจึงเป็นพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งนับว่าเป็นการยืนยัน ที่ไม่เคร่งครัดในทางศาสนาเลย เพราะฉะนั้น สิ่งทั้งหลายจึงมิได้เป็นสิ่งที่ดีโดยเนื้อสาร และดังนั้นสารัตถะสำคัญของสิ่งที่ดี (Good) จึงมิได้อยู่ในสิ่งเหล่านั้นเลย เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านั้นจึงมิใช่สิ่งที่ดี โดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่าสิ่งเหล่านั้นมีเป็น แต่สิ่งเหล่านั้น ก็มีได้รับสิ่งที่ดีโดยอาศัยการมีส่วนร่วมเช่นกัน : เพราะสิ่งเหล่านั้น มิได้มีความโน้มเอียงไปในทางดีเลย เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านั้นจึงมิใช่สิ่งที่ดีเลย

ปัญหานี้อยอมรับการแก้ปัญหาดังต่อไปนี้ : มีสิ่งต่าง ๆ อยู่มากมาย

ที่อาจแบ่งแยกออกไปโดยอาศัยกระบวนการทางจิต ทั้ง ๆ ที่ความจริงสิ่งเหล่านั้นไม่อาจถูกแบ่งแยกออกได้เลยก็ตาม เช่น ไม่มีใครสามารถแยกรูปสามเหลี่ยม หรือภาพทางคณิตศาสตร์อื่น ๆ จากวัตถุที่รองรับภาพเหล่านั้นได้เลย แต่ในด้านจิตใจแล้วเราอาจพิจารณาเห็นรูปสามเหลี่ยม และคุณสมบัติของรูปสามเหลี่ยม แยกจากวัตถุที่รองรับมันได้ เพราะฉะนั้น ขอให้เราเลิกคิดถึงความมีอยู่ของความดีปฐุมซึ่งมีภาวะที่ความสอดคล้องต้องกันเป็นสากล แห่งความเห็นของผู้คงแก่เรียน และผู้ที่มีใช้ผู้คงแก่เรียนได้ยอมรับนับถือแล้วและที่อาจอนุมานเอาจากความเชื่อถือในทางศาสนาของชนเผ่าที่ป่าเถื่อนสักชั่วขณะเถิด เมื่อละความดีปฐุมไว้ชั่วขณะอย่างนั้นแล้ว ก็ขอให้เรายืนยันสิ่งทั้งปวง ที่มีเป็นว่าเป็นสิ่งที่ดี และขอให้เราพิจารณาว่าสิ่งเหล่านั้น อาจเป็นสิ่งที่ดีได้อย่างไร ถ้าหากสิ่งเหล่านั้น มิได้เกิดจากความดีปฐุม กระบวนการนี้จะนำเราไปสู่ความเข้าใจว่า ความดีของสิ่งเหล่านั้นและความมีอยู่ของสิ่งเหล่านั้น เป็นสิ่งที่แตกต่างกันสองสิ่ง เพราะขอให้เราสมมุติว่าเนื้อสารอย่างหนึ่งและอย่างเดียวกันนั้นดี ขาว หนัก และกลม แล้วเราก็จะต้องยอมรับว่าเนื้อสาร ความกลม สี และความดีของเนื้อสารนั้น เป็นสิ่งที่แตกต่างกันทั้งหมด เพราะถ้าหากว่าคุณภาพเหล่านี้แต่ละอย่างเป็นอย่างเดียวกันดูจนเนื้อสารของมันแล้ว น้ำหนักก็คงจะเป็นสิ่งเดียวกันเช่นเดียวกับสี หรือความดีเหมือนกันและความดีก็คงเป็นอย่างเดียวกับสี ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดกับธรรมชาติในกรณีเช่นนั้น ภาวะของเนื้อสารนั้น คงจะเป็นสิ่งหนึ่ง คุณภาพก็คงเป็นอีกสิ่งหนึ่ง และสิ่งเหล่านั้นก็คงเป็นสิ่งที่ดี แต่สิ่งเหล่านั้น คงไม่มีความดีสมบูรณ์ของตนเอง เพราะฉะนั้น ถ้าสิ่งเหล่านั้นมีอยู่จริง ๆ สิ่งเหล่านั้นก็คงไม่เกิดจากสิ่งที่ดีหรือเป็นสิ่งที่ดี คงไม่เป็นอย่างเดียวกับสิ่งที่ดี แต่ภาวะ (Being) และความดี (Goodness) คงจะเป็นสิ่งที่แตกต่างกันสองสิ่ง

สำหรับสิ่งเหล่านั้น แต่ถ้ามหาว่าสิ่งเหล่านั้นมิได้เป็นอะไรเลย นอกจากเป็น
เนื้อสารที่ดี และมีได้เป็นสิ่งที่หนัก มิได้เป็นสิ่งที่มี หรือมิได้มีมิติหรือ
คุณภาพทางทะเลเลย อยู่นอกเหนือมิติของความคิด สิ่งเหล่านั้นก็คงดูเหมือนจะมี
ได้เป็นสิ่งที่ต่าง ๆ นอกจากหลักการของสิ่งทั้งหลายเลย เพราะมีอยู่สิ่งเดียว
เท่านั้นที่โดยธรรมชาติแล้วเป็นสิ่งที่ดี เพราะไม่มีคุณภาพอื่น ๆ ทั้งหมด แต่
โดยเหตุที่ สิ่งทั้งหลายเหล่านั้นมิได้เป็นสิ่งที่ง่าย ๆ สิ่งเหล่านั้น จึงไม่อาจแม้
จะมีอยู่เลย นอกจากสิ่งที่ความดีอย่างเดียวกันนั้นเจตนาจะให้มี สิ่งเหล่านั้น
เรียกกันว่า สิ่งที่ดีเพราะภาวะของสิ่งนั้นเกิดมาจากเจตจำนงของสิ่งที่
ดี เพราะความดีปฐมโดยแก่นแท้แล้วเป็นสิ่งที่ดีโดยอาศัยภาวะ สิ่งที่ดีขึ้นรอง ๆ
ลงมา ชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดีเพราะเกิดจากสิ่งที่ดี ซึ่งมีภาวะสมบูรณ์เป็นสิ่งที่
ดี แต่ภาวะสมบูรณ์ของสิ่งทั้งปวงเกิดจากความดีปฐม ซึ่งเป็นความดีของตัว
เอง ภาวะและความดีจึงถือว่าเป็นเอกลักษณ์กัน เพราะฉะนั้น ภาวะสมบูรณ์
ของสิ่งทั้งหลายจึงดีเพราะเหตุนี้เอง สิ่งที่ดีนั้นจึงมีอยู่ ในภาวะสม-
บูรณ์ (พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า)

โดยวิธีนี้ ก็เป็นอันแก้ปัญหาได้ เพราะแม้ว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นสิ่งที่ดี
โดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่าสิ่งเหล่านั้นมีอยู่ สิ่งเหล่านั้นก็ไม่เหมือนสิ่งที่ดีปฐม
เพราะเหตุผลง่าย ๆ ก็คือว่า ภาวะสมบูรณ์ของสิ่งเหล่านั้น มิใช่สิ่งที่ดีในเหตุ-
การณ์ทั้งปวง แต่ว่าสิ่งทั้งหลายอาจไม่มีภาวะสมบูรณ์ใด ๆ เลย นอกจากสิ่ง
เหล่านั้น จะเกิดมาจากปฐมภาวะ คือความดีปฐมเท่านั้น เพราะฉะนั้น เนื้อ
สารของสิ่งเหล่านั้นจึงเป็นสิ่งที่ดี ทั้งยังไม่เหมือนสิ่งที่ให้กำเนิดด้วย เพราะ
สิ่งที่ดีปฐมเป็นสิ่งที่ดีโดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่า สิ่งที่ดีปฐมมีอยู่โดยมิได้คำนึง
ถึงเงื่อนไขทั้งปวง เพราะสิ่งที่ดีปฐมก็มีประโยชน์นอกจากสิ่งที่ดีเลย แต่สิ่งที่ดี
อันดับสอง ถ้าหากเกิดจากแหล่งกำเนิดอื่นใดก็อาจเป็นสิ่งที่ดีได้ แต่ไม่อาจ

เป็นสิ่งที่ดีโดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่าสิ่งที่ดีอันดับสองมีอยู่เลย เพราะในกรณี
นั้น สิ่งที่ดีอันดับสองอาจมีส่วนร่วมในสิ่งที่ดีได้ แต่ภาวะที่เป็นเนื้อสารของ
สิ่งที่ดีอันดับสอง ซึ่งมีได้เกิดจากสิ่งที่ดีปฐมไม่อาจมีเนื้อหา (ธาตุแท้) ของสิ่ง
ที่ดีได้ เพราะฉะนั้น เมื่อเราจัดสิ่งที่ดีปฐมออกจากจิต สิ่งทั้งหลายเหล่านี้
แม้จะเป็นสิ่งที่ดี ก็คงไม่เป็นสิ่งที่ดีโดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่าสิ่งเหล่านั้นมีอยู่แน่
และโดยเหตุที่สิ่งเหล่านั้น ไม่อาจมีอยู่จริง ๆ นอกจากสิ่งที่ดีแท้ได้สร้างมันขึ้น
มาเท่านั้น เพราะฉะนั้น ภาวะของสิ่งเหล่านั้นจึงดี และสิ่งที่ดีทางเนื้อสารก็มี
ได้เหมือนแหล่งกำหนด ที่ได้สร้างมันขึ้นมา และทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านั้นเกิด
มาจากสิ่งที่ดีทางเนื้อสาร แม้ว่าสิ่งเหล่านั้น จะเป็นสิ่งที่ดี แต่ก็ยังไม่อาจเป็น
สิ่งที่ดี โดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่าสิ่งเหล่านั้นมีอยู่ เพราะสิ่งเหล่านั้นแยกจาก
สิ่งที่ดี เพราะว่าสิ่งที่ดีจริง ๆ ก็คือ สิ่งที่ดีปฐม (Prime Good) ภาวะที่เป็น
เนื้อสาร (Substantial Being) และ สิ่งที่ดีที่เป็นเนื้อสาร (Substantial Good)
และ ความดีที่เป็นสาระสำคัญ (Essential Goodness) แต่เราไม่ต้องการกล่าว
ว่า สิ่งที่มีสีขาวเกิดมาจากเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า แต่หาใช่ได้ความขาวมา
จากเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้าไม่ เพราะการมีเป็น เป็นสิ่งหนึ่ง การเป็นสี
ขาวก็เป็นอีกสิ่งหนึ่ง และว่าเพราะพระองค์ผู้ประทานภาวะให้แก่สิ่งเหล่านั้น
เป็นสิ่งที่ดีแต่ไม่ใช่สิ่งที่ขาว เพราะฉะนั้น จึงได้สอดคล้องต้องกันกับเจตจำนง
ของสิ่งที่ดี (Good) ที่ว่าสิ่งเหล่านั้น ควรเป็นสิ่งที่ดีโดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่าสิ่ง
เหล่านั้นมีอยู่แต่ไม่ได้สอดคล้องต้องกับเจตจำนงของผู้ที่มีได้ขาว ที่สิ่งหนึ่งมี
คุณสมบัติบางอย่างที่จะทำให้มันขาวได้โดยอาศัยภาวะ (Being) ของมันนั่นเอง
เพราะมิใช่เจตจำนงของพระองค์ (One) ผู้มีสีขาวที่ประทานภาวะให้แก่สิ่ง
เหล่านั้น และดังนั้นสิ่งเหล่านั้น ชื่อว่าขาวก็เพราะพระองค์ (One) ซึ่งมีได้ขาว
ทรงมีพระประสงค์ให้สิ่งนั้นขาวจริง ๆ แต่สิ่งเหล่านั้น ชื่อว่าดีก็เพราะข้อ

เท็จจริงที่ว่า สิ่งเหล่านั้นมีอยู่เพราะผู้ที่ดี มีเจตนาจะให้สิ่งเหล่านั้นดี แล้วโดยอาศัยเหตุผลที่คล้ายคลึงกันนี้แหละ สิ่งทั้งปวงจะยุติธรรม เพราะพระองค์ผู้ทรงมีพระประสงค์ให้สิ่งทั้งหลายยุติธรรม เป็นผู้ยุติธรรมได้ไหม? ข้อนั้นหาได้เป็นอย่างนั้นไม่ เพราะการเป็นสิ่งที่ดีเกี่ยวกับภาวะ (Being) การเป็นผู้ยุติธรรม เกี่ยวกับการกระทำ เพราะสำหรับพระผู้เป็นเจ้าแล้ว ภาวะและการกระทำ เป็นเอกลักษณ์กัน สำหรับพระองค์แล้ว การเป็นสิ่งที่ดี และการเป็นสิ่งที่ยุติธรรม ก็เป็นอย่างหนึ่งและเป็นอย่างเดียวกัน แต่สำหรับเราแล้ว ภาวะกับการกระทำหาได้เป็นเอกลักษณ์กันไม่ เพราะเรา มิได้เป็นบุคคลที่แท้ (Simple) เลย สำหรับเราแล้ว ความดีมิได้เป็นสิ่งเดียวกับความยุติธรรม แต่โดยอาศัยความมีเป็นของเราแล้ว พวกเราทั้งหมดก็มีภาวะชนิดเดียวกัน เพราะฉะนั้น สิ่งทั้งปวงจึงเป็นสิ่งที่ดี แต่สิ่งทั้งปวงมิได้เป็นสิ่งที่ยุติธรรม ประการสุดท้าย ความดีเป็นสิ่งที่ เป็นสากล (General) แต่ความยุติธรรมเป็นชนิดย่อยของความ เป็นสากล (Species) และสิ่งที่ เป็นบางส่วน (Species) นี้ มิได้บังถึงสิ่งทั้งมวล (all) เลย เพราะฉะนั้น บางสิ่งจึงยุติธรรม แต่บางสิ่งก็เป็นอย่างอื่น (คือไม่ยุติธรรม) แต่สิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งที่ดี”

อย่างไรก็ตาม หนังสือของไบริอุสที่นับว่า มีอิทธิพลมากที่สุด ก็คือ หนังสือชื่อ Commentary on the Isagoge of Pophyry บุคคลผู้หนึ่งชื่อ ซี. มาริอุส วิกตอรีนุส (C. Marius Victorinus) ซึ่งเรียกกันว่าอะเฟอร์ (Afer) เป็นชาวพื้นเมืองแอฟริกัน (ถึงแก่กรรมประมาณ พ.ศ. ๙๑๓) ได้แปลหนังสือของ พอร์ไฟรีไว้เรียบร้อยแล้ว และไบริอุสก็ได้อาศัยฉบับแปลนี้เอง โดยเหตุที่ Isagoge ของพอร์ไฟรี เป็นหนังสืออธิบายหนังสือเรื่อง Categories ของอะริสโตเติล ไบริอุสจึงกำลังอธิบายหนังสือ Categories อีกชั้นหนึ่ง แต่ตอน

ปลายสมัยกลาง คลื่นที่เกิดจากหินที่อะริสโตเติลขว้างลงไปใบบ่อ ได้ไปถึงขอบบ่อ ซึ่งเป็นขอบเขตแห่งการคาดคะเนที่พอเป็นไปได้ และก็ได้ทราบคำตอบทั้งปวงวันนี้ ดังที่อะริสโตเติลได้กล่าวไว้ว่า “เราทราบคำตอบทั้งปวงมันเป็นปัญหาที่เราไม่ทราบ”

ต่อไปนี้เป็นข้อความที่คัดมาจากการสนทนา ในเรื่อง Isagoge ของโบริอุส

“เมื่อลมหनावัตมายังภูเขาออเรเลียน (Aurelian) และลมตะวันตกออกในส่วนต่าง ๆ เหล่านั้นได้ทำลายสันติสุข และความสงบเรียบแห่งราตรี แล้วก็เป็นเวลาที่จะสำรวจจิต ที่บุคคลที่ฉลาดที่สุด ได้ทำให้รุ่งโรจน์ด้วยถ้อยคำที่คมคายอันเกิดมาจากพุทธิปัญญาซึ่งแทงทะลุเข้าไปในความมืด ฟาบีอุสทำอย่างนี้แหละเมื่อเขามาหาข้าพเจ้า ในตอนที่ข้าพเจ้านอนอยู่บนเตียง กำลังคิดและเพ่งพินิจสิ่งทั้งหลายทำนองนั้นอยู่ และโดยเหตุที่เราพูดกันอย่างเสรี ในบ้านก็เรียบเรียบไม่มีเสียงอะไรเลย เขาได้ขอให้ข้าพเจ้าอธิบายให้เขาฟังว่า อะไรที่วิกตอรินุสนักวาทศิลป์คนทีฉลาดมากคนหนึ่ง ในสมัยของเขาได้แปลจากเรื่อง Isagoge ของพอร์ไฟรุส นั่นคือ คำนำที่เขียนให้แก่หนังสือ Categories ของอะริสโตเติล และอะไรคือความสามารถ (อุปาย) เบื้องต้น ของพวกที่เขียนอรรถาธิบาย ที่วิกตอรินุสใช้เตรียมจิตใจของผู้อ่าน ข้าพเจ้าตอบว่า “ผู้เขียนอรรถาธิบายทั้งหลายจะอธิบายถึงเรื่องความตั้งใจ อรรถประโยชน์ ความแท้จริง ความริเริ่ม และการแบ่งปรัชญาก่อนเสมอ”

ฟาบีอุสถามว่า “แล้วอะไรเล่าคือความตั้งใจที่งานชิ้นนี้มีอยู่?” และข้าพเจ้าก็ตอบว่า “ปรัชญาเป็นวิเสสชาติอย่างหนึ่ง และมีสองอภิชาติ อภิชาติหนึ่งเรียกว่า ภาคทฤษฎี นั่นคือภาคที่เกี่ยวกับการพิจารณาไตร่ตรอง และอีกอภิชาติหนึ่งเรียกว่า ภาคปฏิบัติ นั่นคือภาคที่ต้องลงมือทำ

และอะริสโตเติลซึ่งเป็นสะพานของเรา และเป็นบทนำแห่งปรัชญา ไม่อาจเห็นว่าการให้เหตุผลใด ๆ อาจเป็นสิ่งที่คนเข้าใจได้ นอกจากว่าเราได้รับการเตรียมตัวเตรียมใจ เพื่อเข้าใจสิ่งทั้งหลายที่เราได้เถียงกันอยู่แล้ว

พอร์ไฟร์ผู้มองเห็นว่า ในสิ่งทั้งปวงมีสภาวะแรกอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งจากสภาวะนี้ ก็จะเกิดสิ่งอื่น ๆ เช่นเดียวกับที่เกิดจากน้ำพุ ได้พิจารณาเห็นสิ่งเหล่านั้น ซึ่งในเบื้องต้นจะต้องมีอยู่ และเรียกสิ่งเหล่านั้นตามชื่อของวิเศษชาติ แต่ไม่มีอะไรที่จะสามารถเป็นวิเศษชาติได้นอกจากจะมีสิ่งอื่น ๆ อยู่ในมันเท่านั้น และสิ่งที่มีอยู่ในวิเศษชาติเหล่านี้ พอร์ไฟร์เรียกว่าอภิชาติ แต่ก็ไม่มีวิเศษชาติใด ๆ จะสามารถเป็นวิเศษชาติ ของอภิชาติหนึ่งเท่านั้นจะต้องเป็นวิเศษชาติของหลาย ๆ อภิชาติ ทั้งอภิชาติมากมาย ยังไม่อาจเพิ่มพูนได้ นอกจากว่ามีความแตกต่างบางอย่างแยกมันออกเท่านั้น เพราะในบรรดาอภิชาติเหล่านั้น ไม่มีอะไรที่ไม่เหมือนกัน คงดูเหมือนว่าจะมีเพียงอภิชาติเดียวเท่านั้นไม่ใช่หลาย ๆ อภิชาติเลย วิกฤตและความไม่เหมือนกัน แห่งอภิชาติเหล่านี้ เรียกตามชื่อของความแตกแยก และจากข้อนี้เอง ก็จะมีผลต่อไปอีกว่า ความแตกแยกทุกชนิด ครั้งแรกปรากฏในเชื้อ และบังเกิดในเนื้อสารด้วย ดังนั้น จึงไม่อาจมีสหสมบัติโดยปราศจากเนื้อสารหรือมีเนื้อสารโดยปราศจากสหสมบัติเลย เพราะไม่มีสหสมบัติใด ๆ จะมีอยู่โดยปราศจากพื้นฐานแห่งเนื้อสาร และเราไม่อาจเข้าใจเนื้อสารได้ นอกจากโดยอาศัยสหสมบัติ ในระเบียบที่ว่าส ซึ่ง เป็นสหสมบัติมีอยู่ สิ่งจะต้องมีอยู่ในร่างซึ่งเป็นเนื้อสาร ในทำนองเดียวกัน เมื่อท่านเห็นร่างที่เป็นเนื้อสาร ท่านก็จะเห็นสหสมบัติคือสสินี้ด้วย ดังนั้น จึงไม่มีเนื้อสารนอกเหนือสหสมบัติ หรือมีสหสมบัติโดยไม่มีเนื้อสารเลย

.....พอร์ไฟร์ได้พิจารณาไตร่ตรองสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ นั่นคือ

สหสมบัติกับเนื้อสาร วิเสชาตอิทธิยาติ สภาวลักษณะกับสหสมบัติ และ ความแพกเพี้ยน และวิเสชาติประกอบด้วยอะไร วิเสชาติโดยตนเอง และความแพกเพี้ยนโดยทั่ว ๆ ไปหมายถึงอะไร โดยส่วนใหญ่ ๆ ท่านได้ เริ่มเกี่ยวข้องกับวิเสชาติ อิทธิยาติ ความแพกเพี้ยน สภาวลักษณะ และ สหสมบัติ บัดนี้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ทั้งห้านี้สำหรับเราเป็นมูลราก ชนิดหนึ่ง และเป็นแหล่งกำเนิดที่มีหลายด้าน ซึ่งได้หลั่งไหลเข้าไปในส่วน ทั้งหลายทั้งปวงของปรัชญา เพื่อที่จะนิยามสิ่งหนึ่ง ท่านจะต้องหาวิเสชาติ ให้ได้เสียก่อน เพื่อที่จะนิยามว่ามนุษย์คืออะไร ท่านจะต้องพูดว่ามนุษย์ เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งเสียก่อน แล้วเมื่อท่านนิยามมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง วิเสชาติคือสัตว์ กับมนุษย์ซึ่งเป็นอิทธิยาติของสัตว์ ก็เป็นอันว่าท่านได้ นิยามแล้วแต่เพียงให้เฉพาะวิเสชาติของมนุษย์เท่านั้น ซึ่งยังหาเพียงพอไม่ เพราะถ้าท่านกล่าวเพียงว่า มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง ท่านได้นิยามมนุษย์ แตกต่างไปจากม้า วัวและลาแล้วหรือ?.....

“ขอให้นิยามมนุษย์ว่าดังนี้ มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง นั่นคือสัตว์ เป็นวิเสชาติของมนุษย์ แต่มนุษย์เป็นอิทธิยาติที่มีเหตุผล ความมีเหตุผลเป็น ความแพกเพี้ยน ความเป็นผู้มีวิสัยสามารถที่จะหาอะไร นั่นเป็นสภาวลักษณะ ของมนุษย์ ในการนิยามนี้ เรายังไม่ได้ใช้สหสมบัติเลย แต่ไม่มีอะไรที่ ต้องการสงสัยละว่าสหสมบัติ มิได้เพิ่มอะไรให้แก่การนิยามเลย เพราะ การนิยามแสวงหาทางที่จะอธิบายเนื้อสาร แต่สหสมบัตินำได้อธิบายเนื้อ สารไม่ ดังนั้น สหสมบัติจึงไม่มีประโยชน์อะไร ในเรื่องการนิยามเลย คนโบราณได้เขียนและให้เหตุผลเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไว้มาก แต่เขาก็ พลาดถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในบัดนี้ไว้น้อยเหลือเกิน.....” ฟาบิอุสถาม ว่า “ปัญหานั้นคือปัญหาชนิดไหน?” ข้าพเจ้าตอบว่า “ปัญหานี้ซึ่งเราอาจ

ถามถึงวิเสสชาติ และอภิชาติใด ๆ และทั้งหมดได้ว่า : วิเสสชาติและอภิชาติเหล่านั้น มีอยู่จริง ๆ หรือไม่ หรือเป็นเพียงสิ่งที่พุทธปัญญา และจิตเข้าใจเอาเองเท่านั้น อภิชาติและวิเสสชาติเป็นสิ่งที่มิว่างหรือไม่มีว่าง และในทันทีที่ถูกแยกออกจากกัน เราอาจทำให้วิเสสชาติ และอภิชาติรวมกับสิ่งที่มีประสาทสัมผัสได้หรือไม่ แล้วปัญหาแรกก็มีว่า วิเสสชาติและอภิชาติเป็นสิ่งที่แท้จริงหรือไม่ วิเสสชาติและอภิชาติ เป็นเพียงความนึกฝันลม ๆ แล้ง ๆ แห่งจินตนาการหรือเปล่า ปัญหานี้อาจใช้ถ้อยคำได้ดังนี้ เพราะเหตุที่มนุษย์มีพุทธปัญญาหลายด้าน เขาจึงเข้าใจคุณภาพ แห่งอารมณ์ทางประสาทสัมผัส ที่ขึ้นอยู่กับประสาทของเขา และจากประสาทสัมผัสเหล่านี้ที่ได้รับมโนคติบางอย่าง เขาก็จะทำให้ตัวเขาได้รับวิถีทาง ที่จะเข้าใจสิ่งที่ไม่มีว่าง เมื่อข้าพเจ้าเห็นปัจเจกบุคคลทั้งหลาย และทราบว่าคนเหล่านั้นดูเหมือนจะเป็นมนุษย์ และว่าคนเหล่านั้นเป็นมนุษย์ ข้าพเจ้าก็เชื่อว่าข้าพเจ้าเข้าใจตัวเอง แล้วสติปัญญาของข้าพเจ้าที่นำข้าพเจ้าไปได้ยกตัวเองสูงขึ้น และถูกนำไปสู่มโนคติเกี่ยวกับอภิชาติของมนุษย์ ที่ได้รับการยืนยันภายใต้วิเสสชาติสัตว์นี้ และเข้าใจว่าสิ่งที่ไม่มีว่างซึ่งมีอยู่ก่อนที่จะมีว่างเฉพาะ ๆ ในสัตว์ที่เป็นปัจเจก และในมนุษย์ที่มีสติปัญญา แล้วก็มีปัญหาที่คล้าย ๆ กันนี้ว่า มีบางสิ่งบางอย่างเป็นสิ่งที่ไม่มีว่างกายทั้งหมดซึ่งไม่เคยได้รับความเดือดร้อนจากร่างกายเลย อย่างเช่น ดวงวิญญาณ หรือพระผู้เป็นเจ้าหรือเปล่า หรือสิ่งเช่นนั้นไม่อาจมีอยู่กับการกาย เช่นภาวะที่ไม่มีว่าง ที่ไม่มีขอบเขตเบื้องต้นหรือเปล่า

ในทันทีที่ได้ตั้งเป็นกฎเกณฑ์ว่าวิเสสชาติ มีอยู่จริง ๆ แล้ว ก็ไม่ต้องสงสัยละว่า จะต้องเกิดมีปัญหาอีกปัญหาหนึ่งขึ้นมา คือ ปัญหาที่ว่าวิเสสชาติเป็นสิ่งที่มิว่าง หรือไม่มีว่าง แต่ปัญหานี้คง

เป็นปัญหาที่ไม่จริงจัง หรือเป็นปัญหาที่โง่ ๆ คือปัญหาที่ว่าวิเสสชาติ เป็นสิ่งที่มืร่างหรือไม่มีร่าง นอกจากว่าความมือยู่ของวิเสสชาติ จะได้ถูกสถาปนาขึ้นมาก่อนเท่านั้น แต่ปัญหาที่เป็นสารัตถะสำคัญนี้ เราอาจกำหนดขึ้นในรูปนี้ ไม่มีใครเลยที่สงสัยว่า สิ่งที่ไม่มืร่าง สามารถมือยู่ได้ แม้สิ่งเหล่านั้นจะเป็นสิ่งที่ไม่อาจเข้าใจได้ โดยอาศัยประสาทสัมผัสใด ๆ ก็ตาม ทั้งนี้เพราะจิตของมนุษย์ ได้ทำให้แจ่มแจ้งได้โดยอาศัยความคิดว่า สิ่งที่ไม่มืร่างนั้นคืออะไร บัดนี้ เพราะสภาวะแรกของสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ไม่มีร่าง (คือความคิด ในจิต) จึงอาจเป็น สิ่งที่ไม่มืร่างเป็นบ่อเกิดของสิ่งที่มีร่าง ความจริง วิเสสชาติเกิดจากตัวเอง จึงมิใช่สิ่งที่มีร่างหรือสิ่งที่ไม่มีร่าง แต่ อาจกลายเป็นสิ่งที่มืร่างหรือไม่มีร่างก็ได้ แต่สำหรับอภิชาติแล้ว บางอย่างก็มีร่าง บางอย่างก็ไม่มีร่าง วิเสสชาติเช่น “สัตว์” อภิชาติ เช่น “มนุษย์” ความแพกเพี้ยนเช่น “มีเหตุผล” สภาวะลักษณะ เช่น “สามารถหว่าเราะได้” สหสมบัติเช่น “ขาว” นี่เป็นวิภาคอย่าง สั้น ๆ และอย่างรวบรัด

“แม้ว่าวิเสสชาติจะมีเพียงหนึ่ง แต่วิเสสชาติก็อาจสร้างอภิชาติ ขึ้นมาได้มากมาย ดังนั้น วิเสสชาติจึงได้รวมสิ่งทั้งหลาย ไว้เช่นเดียวกับ ที่มันได้ถูกแบ่งออกเป็นอภิชาติต่าง ๆ มากมายฉะนั้น สำหรับมนุษย์และ ม้า ซึ่งเป็นอภิชาติ เมื่อพูดถึงว่าสัตว์ ก็เป็นสัตว์เท่า ๆ กัน ดังนั้น ชื่อว่า สัตว์จึงรวมอภิชาติต่าง ๆ ไว้มากมาย แต่อภิชาติเป็นการแบ่งวิเสสชาติใน บางวิธี และเพิ่มพูนขึ้นได้มากมาย เพราะเมื่อท่านแบ่งวิเสสชาติ ออกเป็น อภิชาติ ท่านก็ยอมรับอภิชาติอย่างเดียวกันมากพอ ๆ กับที่ท่านยอมรับว่า มีหนึ่ง จนกระทั่งบัดนี้ เพราะความแตกต่างกันไม่มีที่สิ้นสุด ของสิ่งที่เป็น

ปัจเจก อาจตั้งชื่อไว้ในคำที่เป็นสากลคำเดียวได้ ดังนั้น มนุษย์ที่เป็นปัจเจก
ทั้งมวลจึงขึ้นอยู่กับอภิปรัชญา คือเป็นมนุษยชาติหนึ่งเท่านั้น ทั้งอภิปรัชญา
อย่างเดียวกันในตัวเรา ยังกระจัดกระจายออกเป็นเรวทั้งหมดอีกด้วย
ดังนั้นทุก ๆ สิ่งซึ่งเป็นเอกฐานและเป็นปัจเจกจึงถูกแบ่งจากสิ่งที่ให้กำเนิด
มัน และทุก ๆ สิ่งที่มีได้เป็นเอกฐานหรือปัจเจก แต่สามารถแบ่งออกไปได้
ย่อมมิได้แบ่งตัวเองมากไปกว่าที่มันได้ถูกนำมารวมเข้าด้วยกันเลย เพราะ
ท่านอาจกล่าวว่า มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ และก็เป็นความจริง แต่ถ้าท่าน
พูดว่าสัตว์ทุกชนิดเป็นมนุษย์ นั้นหาถูกต้องไม่...

“ดังนั้น โดยวิธีนี้จึงเป็นไปได้ที่จะทราบ ว่า ชื่อของสิ่งนี้ ซึ่งเรา
ปรารถนาจะแบ่งออกไปเป็นสมานัตตะ คือคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน
หรือไม่ วิเสสชาติหมายความว่าสิ่งที่ถูกหมายถึง หรือเปล่า วิเสสชาติ
อภิปรัชญาและสิ่งอื่นทำนองนั้นจะยึดถือได้ ก็อาศัยความเข้าใจเท่านั้นจริง
หรือเปล่า...”

“วิเสสชาติและอภิปรัชญาย่อมมีอยู่และเป็นอยู่ หรือจะเกิดจากพุทธิ-
ปัญญาและความคิดตามลำพัง ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง แต่วิเสสชาติและ
อภิปรัชญา ไม่อาจมีอยู่จริง ๆ ด้วย ข้อนี้อาจเห็นได้จากข้อความต่อไปนี้ อะไร
ก็ตามที่เป็นสามัญธรรมดากับสิ่งมากมาย พร้อม ๆ กัน ในขณะเดียวกัน
นั้น ก็ไม่อาจเป็นหนึ่งกับตัวเองได้ เพราะอะไรก็ตามที่มนุษย์มีส่วนอยู่
และมีหลายสิ่งครอบครองอยู่เหมือนกันหมด ในขณะเดียวกันนั้น ย่อมเป็น
สิ่งที่มีมากมาย ไม่ว่าจะเป็นอภิปรัชญามากมายเพียงใดก็ตาม แต่ในอภิปรัชญา
ทั้งหลาย ก็มีวิเสสชาติอย่างเดียวกันหมด หาใช่ว่าอภิปรัชญาที่แยก ๆ กันได้
แบ่งวิเสสชาติออกเป็นส่วนต่าง ๆ ที่มากมายไม่ แต่ว่าทุก ๆ อภิปรัชญา
ส่วนทั้งมวลอยู่ในเวลาเดียวกันทั้งหมด จากข้อนี้ก็เกิดมีว่า วิเสสชาติ

ทั้งมวลที่มีอยู่พร้อม ๆ กันในสิ่งที่เป็นปัจเจกมากหลายไม่อาจเป็นสิ่งเดียวได้ เพราะถ้าวิเสสชาติทั้งมวลมีอยู่ในสิ่งมากหลายพร้อม ๆ กันแล้ว ตัวมันเองจะเป็นหนึ่งไม่ได้ แต่ถ้าหากข้อนี้เป็นดังนั้น และวิเสสชาติไม่อาจเป็นหนึ่งได้แล้ว ก็จะมีผลออกมาว่า วิเสสชาติไม่อาจมีเป็นได้ เพราะอะไรก็ตามมีเป็น ย่อมมีเป็นเพราะมันเป็นหนึ่ง มิฉะนั้นก็จะเป็นอะไรเลย และสำหรับเรื่องอภิชาติทั้งหลายก็อาจพูดอย่างเดียวกันนี้ได้....”

ไบริอัสได้กล่าวต่อไปอีกว่า ถ้าหากวิเสสชาติ และอภิชาติมีจำนวนเพิ่มพูนมากแล้ว ก็จะมีการถอยกลับเป็นอนันตะ และเหตุผลก็จะดำเนินไปไม่มีที่สิ้นสุด เพราะไม่มีวสานแห่งกระบวนการ ที่ล้มเหลวเกิดขึ้นเลย “แต่เมื่อพุทธิปัญญาได้รับสิ่งต่าง ๆ ที่สับสนและเจือปนกับร่างกายมาจากประสาทสัมผัสแล้ว พุทธิปัญญาจะทำให้สิ่งเหล่านั้น แตกต่างกันได้ด้วยความเข้มแข็ง และความคิดของตนเอง ดังนั้น ประสาทสัมผัสจึงนำสิ่งที่ไม่มีร่าง ซึ่งมีเป็นโดยอาศัยร่างกายอย่างเดียวกันเหล่านี้มาให้เรา และพุทธิปัญญาซึ่งมีอำนาจที่จะรวมสิ่งที่แยกกันเข้าด้วยกัน และแยกสิ่งที่รวมกันอยู่ในหมู่สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่ประสาทสัมผัสนำมาให้ ดังนั้น จึงแบ่งแยกสภาวะที่ไม่มีร่างในตัวเอง โดยปราศจากร่างกายซึ่ง ณ ที่ที่มันเป็นรูปธรรมนั้น มันย่อมดูและเห็นสภาวะที่ไม่มีรูปร่างในตัวเอง....”

ไบริอัสถามว่า “อะไรคือความสัมพันธ์ที่สิ่งที่เป็นสากล มีต่อวัตถุที่เป็นปัจเจกที่เอาแบบอย่างสิ่งที่เป็นสากลโลกเหล่านั้น และอะไรคือความสัมพันธ์ที่สิ่งสากลมีต่อจิตใจมนุษย์ที่รู้จักสิ่งที่เป็นสากลทั้งหลาย?” ปรัชญาสมัยกลางทั้งหมดกังวลอยู่กับการตอบปัญหานี้ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

มาร์เตียนุส คาเปลลา (Martianus Capella) ชาวแอฟริกันผู้เขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้เมื่อ พ.ศ. ๙๗๓ นี้แหละ ที่ได้ให้บัญชีรายชื่อศิลปศาสตร์

ทั้ง ๗ ที่รวมเป็นหลักสูตรชั้นมูลฐาน ของนักศึกษาศูนย์กลางเป็นคนแรก ท่านได้ให้บัญชีรายชื่อศิลปศาสตร์เหล่านั้น ไว้ในหนังสือเล่ม ๓ ถึงเล่ม ๔ ของนิทานเปรียบเทียบ (allegory) ซึ่งทุกวันนี้อ่านกันไม่ค่อยออก คือเรื่อง “การสมรสของเทพเจ้าเมอคิวรีกับภาษาศาสตร์” (The Marriage of Mercury and Philology หนังสือเล่มนี้ (ในเล่ม ๔) มีรายชื่อคำในเทศทั้ง ๕ (วิเศษชาติ อภิชาติ นานัตภาพ สภาวลักษณะ และสหสมบัติ) และมีปทานะ ๑๐ ท่านยังได้ให้รายชื่อคำที่เป็นปฏิปักษ์กัน ยุติติ และปรัดธานุมาไนด้วย ทั้งหมดนั้นขโมยคัดมาจากหนังสือของอะริสโตเติลไม่มากนักน้อย และทั้งหมดนั้น ก็มีบิดเบือนในเวลาคัดลอกบ้างนิด ๆ หน่อย ๆ

กัสสิโอโดรุส (Cassiodorus : ประมาณ พ.ศ. ๑๐๓๓ - ๑๑๒๘) ซึ่งอยู่ในอาณาจักรออสโตรโกท ของพระเจ้าธีโอดอริกด้วยเหมือนกัน แต่ผิดกับโบราณคดีที่ท่านเอาชีวิตรอดอยู่ได้ ท่านผู้นี้เกิดที่เมืองคาลาเบรีย (Calabria) ในประเทศอิตาลี ท่านได้เป็นราชเลขาธุการ ในพระองค์ของพระเจ้าธีโอดอริก เมื่อมีอายุได้เพียง ๒๐ ปีเท่านั้น และต่อมาก็ได้เป็นเจ้าเมือง และเป็นสมาชิกสภาเซเนต พ.ศ. ๑๐๘๓ ท่านได้ไปอยู่ที่วัดวिवาริอุม (Vivarium) ซึ่งท่านได้สร้างขึ้นในที่ดินของท่านเอง และถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้ ๙๕ ปี ท่านได้เข้าใจพวกพระของท่านให้อ่าน และท่านได้ทำรายชื่อหนังสือ ในหอสมุดให้พระเหล่านั้น ซึ่งรวมทั้งดิโอโนซิอุส โดเลมิ และพอร์ไฟไรด้วย

เซนต์ อิซิดอร์ (Isidore) แห่งเซบิล^{๑๓} (Seville) (พ.ศ. ๑๑๐๓-

๑๓. เมืองหนึ่งทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของสเปน เป็นเมืองชั้นนำของอันดาลูเซีย (Andalusia) ซึ่งเป็นภูมิภาคทางใต้ของสเปน จคมหาสมุทรแอตแลนติก ช่องแคบยิบรอลตา และทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

๑๑๗๙) ได้หนีจากเมืองหนึ่งของสเปน ไปยังอีกเมืองหนึ่ง บิตุภูมิของท่าน ถูกพวกไกรทาลายหมด อิชิดอร์ เป็นน้องชายของเซนต์ลีแन्दอร์ (St. Leander) ซึ่งท่านได้รับตำแหน่งบิชอป แห่งเมืองเซอวิลสืบต่อมา และเป็น บาทหลวงของฝ่ายตะวันตกคนสุดท้าย ท่านเป็น “ผู้รวบรวมที่สำคัญที่สุด บางทีจะเป็นผู้รวบรวมที่สำคัญที่สุดที่เซอวิลเคยมีมา” ท่านได้รวบรวม การสรุปความรู้ ของมนุษย์ทุกชนิด และได้มอบสารานุกรม แห่งข้อเขียน ของพวกนอกศาสนา และพวกคริสต์ศาสนิกที่พอหาได้ในสมัยนั้น ให้แก่ สมัยกลาง อย่างน้อยที่สุด ท่านก็เขียนหนังสือไว้ ๘ เล่ม ในบรรดาหนังสือ เหล่านั้น หนังสือว่าด้วยประวัติศาสตร์ และการป้องกันศาสนจักรคาทอลิก จากพวกยิว นับว่าเป็นหนังสือที่รู้จักกันแพร่หลายที่สุด เรื่องปรัชญาที่ ท่านมอบให้ก็คือว่า ท่านได้ให้รายนามปรัชญาเมธีนอกศาสนา และสรุป ทฤษฎีของปรัชญาเมธีเหล่านั้น ไว้โดยย่อ ๆ เสียอยู่โหมะเกี่ยวกับความ คิดเห็นของคนโบราณเสียงสุดท้าย ได้ตายอยู่ในตะวันตกพร้อมกับท่าน นั้นเอง

ยุโรปตอนนี้กำลังวุ่นวาย โดยแตกแยกออกเป็นอาณาจักรของพวก ปาเถื่อนมากมาย คริสต์ศาสนาก็ต่อสู้เพื่อดำรงชีวิตอยู่ และมีเวลาหรือ พลังงานเพียงเล็กน้อยในอันที่จะรักษาวัฒนธรรมแบบฉบับไว้ให้ปลอดภัย ได้ แต่อย่างน้อยที่สุดก็มีได้ผลึกใสวัฒนธรรมแบบฉบับ ออกไปจากแบบ ที่คริสต์ศาสนาและวัฒนธรรมแบบฉบับต่างก็ยึดเกาะอยู่ คือแบบของภาษา สามัญ (ละติน) และแบบแห่งกฎหมายที่รวบรวมจากข้อวินิจฉัย ที่ศาลได้ วางไว้เป็นลำดับมา (Common Law) คริสต์ศาสนาและวัฒนธรรมแบบ ฉบับเกี่ยวพันกันอยู่ เพราะอาศัยการเอาชีวิตรอดร่วมกับชนบประเพณี กรีก-ยูดา-คริสต์ ซึ่งเป็นมโนภาพผสมที่ผิดหลักได้เริ่มร่วมกันต่อสู้เพื่อ

ความอยู่รอด ซึ่งก็ยังคงต่อสู้เรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้ ดังที่คริสโตเฟอร์ ดอว์สัน (Christopher Dawson) กล่าวไว้ว่า “ประวัติศาสตร์สมัยกลางตอนต้น ๆ เป็นที่น่าสังเกตเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ไม่สืบเนื่อง : ความจริงตอนแรก ๆ ก็ดูเหมือนจะประกอบด้วยอนุกรมแห่งการเริ่มต้นผิด ๆ อยู่.”

บทที่ ๓

จอห์น สโคตัส เอรีเยนา JOHN SCOTUS ERIGENA

ประมาณ พ.ศ. ๑๓๕๘ - ๑๔๒๐

คำว่า “สมัยกลาง” เป็นคำที่ยึดหยุ่นได้ไม่ตายตัว มีช่วงระยะเวลาประมาณ ๑๐๐๐ ปี นับตั้งแต่สมัยที่กรุงโรม ตกอยู่ภายใต้อำนาจของพวกป่าเถื่อน ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๐ มาจนกระทั่งถึงสมัยที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล ตกอยู่ภายใต้อำนาจของพวกเตอร์ก ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งนับว่าเป็นระยะเวลาหนึ่งพันปีแห่งประวัติศาสตร์ยุโรป ซึ่งแบ่งโลกสมัยโบราณของกรีกและโรม ออกจากโลกสมัยใหม่ สมัยกลางนี้ มักจะเรียกกันว่าเป็น “ยุคมืด” นักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสชื่อมิเชอเลต์ (Michelet) รู้สึกสลดใจต่อ “หนึ่งพันปีที่มีได้มีการขัดสีวิวัฒนาการเลย” เอเตียง กิลสัน

(Etieme Gilson) นักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสอีกผู้หนึ่งพูดว่าเป็น “หนึ่งพันปีแห่งการนึกฝันทางด้านนามธรรม” คริสโตเฟอร์ ดอว์สัน (Christopher Dawson) บอกว่า พวกนักมนุษยศาสตร์ถือว่าสมัยกลางเป็นยุคมืดแห่งความป่าเถื่อนของพวกโกธ แต่สำหรับนักปฏิรูปแล้วเห็นว่า สมัยกลางเป็นยุคมืดทางด้านจิตใจ และทั้งสองพวกนั้นก็มีความมุ่งหมายที่จะกวาดล้างหนึ่งพันปีนั้น ให้หมดไปจากประวัติศาสตร์ และเริ่มต้นจากความโบราณ

เก่าแก่ที่ถือเป็นแบบฉบับได้ใหม่อีก พวกสมัยใหม่ที่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้า ยังไม่ต้องการจะเริ่มต้น พร้อมกับการปฏิวัติฝรั่งเศสในสมัยต่อมา พวกเขาต้องการเริ่มต้น ด้วยการปฏิรูปหรือปুনภาพ

แต่สมัยกลางเหล่านั้น ก็นับว่าเป็นระยะเวลาถึงหนึ่งพันปี ที่คร่อมประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติอยู่ ยุคนี้ “ได้เห็นการสร้างยุโรป และการเกิดใหม่ของวัฒนธรรมตะวันตก ทั้งยังได้เป็นพยานรู้เห็นการสร้างสรรค์เอกภาพทางสังคมผสมกับทางศาสนา ซึ่งเราเรียกว่าคริสต์จักรอีกด้วย และได้เห็นการที่ความเชื่อถือในคริสต์ศาสนา ศีลธรรมตามแบบคริสต์ศาสนา และมาตรฐานทางด้านพุทธิปัญญา ค่อย ๆ แทรกซึมเข้ามาสู่วัฒนธรรมของเรา” หนังสือนี้จะเกี่ยวข้องกับคำสองคำสุดท้ายของคริสโตเฟอร์ ดอร์สัน ที่ว่า “มาตรฐานทางด้านพุทธิปัญญา” หรือจะพูดว่ามาตรฐานทางปรัชญา ก็ดูจะเหมาะสมกว่า

สมัยกลางนับว่าเป็นสมัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา โดยมีวัฒนธรรมทางคริสต์ศาสนาเป็นมาตรฐานอีกด้วย หากได้เกี่ยวข้องกับมาตรฐานทางด้านการเมือง จิตวิทยา ศิลปะ วรรณคดี หรือมาตรฐานที่ลึกลับ หรือที่เอาใจจดใจจ่อแบบสมัยกลางไม่ มโนคติสมัยกลางทั้งหมด เป็นมโนคติทางศาสนาทั้งนั้น เพราะในสมัยกลาง ศาสนาและอารยธรรมได้ผูกพันกันอย่างใกล้ชิดมากจนกระทั่ง “สหัชญาณทางศาสนาเป็นหลักอันสำคัญของวัฒนธรรม และเป็นกิจกรรมทางสังคมเกือบจะทุกแบบ ที่ทางศาสนาเห็นชอบด้วย.....”

สมัยกลางอาจแบ่งได้เป็นสามยุค ยุคแรกหรือยุคที่เกี่ยวกับพวกบาทหลวง (Patristic period) เป็นการเปลี่ยนแปลง ในเมื่อความรุ่งโรจน์ของอาทิตยัสดง ที่เป็นแบบฉบับได้มลายหายไป ในอาทิตย์อุทัย ของพวกปาเจียน

ที่ใช้วิธีรุนแรง แล้วยุคมีจริง ๆ ก็ติดตามมา ซึ่งในยุคนี้พวกปาเถียนได้ย่ำยุโรป และได้ค่อย ๆ ถูกเค้นค้ำยอ ให้เข้าไปตกอยู่ในอุ้งของคริสต์ศาสนา ยุคนี้ได้ถึงที่สุดในสมัยปุนภาพที่รุ่งเรืองขึ้นมา ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ สมัยปุนภาพนี้ได้รุ่งโรจน์อยู่เกือบสองร้อยปี แล้ววัฒนธรรมทางคริสต์ศาสนาก็ได้ให้อาหารอันโอชะเกี่ยวกับกฎหมายและศิลปะซึ่งให้กลายเป็นยุคทอง ที่รุ่งเรืองมากยุคหนึ่งของมนุษย์

คริสโตเฟอร์ โดว์สัน ได้อธิบายถึงว่า ศาสนาอาจเข้ามาสู่วัฒนธรรมและกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมได้ ๓ ทางด้วยกัน ศาสนาอาจเจริญรุ่งเรืองขึ้นมา “ในฐานะที่เป็นชีวิตจิตใจของประชาชน ดังนั้น จึงดูเหมือนว่าจะแยกออกจากชีวิตจิตใจของประชาชนหาได้ไม่” กรณีเช่นนี้จะพบในอียิปต์ จีน อินเดีย กรีก และโรม หรือศาสนาอาจเข้ามาในฐานะผู้พิชิต เช่น พุทธศาสนาเข้าไปสู่ประเทศจีน หรือศาสนาอิสลามเข้าไปในเปอร์เซีย เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๒ หรือ เข้าไปในเตอร์กิก เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๔ หรือศาสนาอาจเข้าสู่วัฒนธรรมในชั้นก่อรูป และกลายเป็นส่วนของวัฒนธรรมใหม่ ที่รุ่งเรืองขึ้นมาและถูกวัฒนธรรมใหม่นั้นดัดแปลงแก้ไขไปบ้าง “ประวัติศาสตร์คริสต์ศาสนาสมัยกลางนับว่า เป็นตัวอย่างแบบฉบับแห่งกรรมวิธีอย่างสามนี้”

สิ่งที่น่าบ่งชี้ว่ายาก ที่ประชาชนสมัยกลางจะเข้าใจ (และเป็นการยากสำหรับพวกคริสต์ศาสนิกชน และพวกที่ไม่เชื่อว่ามีพระเจ้าหรือนรกสวรรค์) ก็คือว่า สมัยกลางมิได้เอาใจใส่ต่อลัทธิชาตินิยมเลย นับตั้งแต่ไอซ์แลนด์ไปจนถึงเกาะซิซิลี ก็มีเพียงศาสนาเดียว มีวัฒนธรรมเดียวเท่านั้น จากไอร์แลนด์ไปถึงโปรตุเกส ก็มีศาสนาเดียววัฒนธรรมเดียวเช่นกัน และจากทัศนะเกี่ยวกับมโนคติต่าง ๆ ที่ว่าจากอาณาจักรเอเชียมกลาง ของ เปอร์เซีย

จอห์น (Prester John) หรือจากศาสนาจักรของมาลาบาร์^๑ (Malabar) ในอินเดีย จากทะเลทรายของอียิปต์ หรือจากหิมะของแลปแลนด์^๒ (Lapland) หรือไม่นั้น มิได้ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอะไรเลย จุดสุดยอดของสมัยกลาง ก็คือพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งก็คล้ายกับยุคของเปรีเคลสชาวกรีก หรือยุคของออกุสตัสชาวโรมัน ยุคของอัคบาร์แห่งอินเดีย หรือยุคของพระนางเจ้าเอลิซาเบทที่ ๑ แห่งอังกฤษนั้นแหละ คือเป็นยุคที่ “ถือเป็นแบบฉบับได้” ยุคหนึ่ง และดังที่วอลแตร์ (Voltaire) ได้กล่าวไว้ว่า “ได้ตอบแทนความหวังที่เลื่อนลอย ของนักประวัติศาสตร์สำหรับช่วงระยะเวลาตั้งพันปีที่เต็มไปด้วย ความโง่เขลาและความป่าเถื่อน”

“ความโง่เขลาและความป่าเถื่อน” เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น คือเป็นส่วนที่ทวีความปวดร้าว แห่งการก่อตั้งสังคมที่สมบูรณ์แบบ ตามวิถีทางของตน สงบอยู่ในภาวะเอกรูปของศาสนาที่ตนนับถือ และในความเป็นสากลสมบูรณ์ของศาสนาจักร โดยมีได้รับการรบกวนจากฝ่ายที่มีความเห็นแย้งจากลัทธิใหญ่ใด ๆ เลยนั้น ดังที่ ดร.วัลเดมาร์ กูเรียน (Waldemar Gurian) ได้กล่าวไว้ว่า ในสมัยกลางตอนแรก ๆ มิได้มี “ความเห็นที่แตกต่างกันอันจัดว่าเป็นพื้นฐาน เช่นความเห็นแตกต่างกัน เกี่ยวกับความกลมกลืนที่เป็นไปทั้งสองฝ่าย (reciprocal concordance) และการแย่งสิทธิใหม่ระหว่างอำนาจทางวิญญาณ (ทางศาสนา) กับทางโลกเลย สูตรต่าง ๆ ในสมัยกลางก็เกี่ยวกับความสัมพันธ์ขั้นมูลฐานระหว่างระเบียบทางศาสนากับทางฆราวาส

๑. อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย ขาวทอดไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ ๗๒๐ กิโลเมตร

๒. ดินแดนทางยุโรปภาคเหนือ อยู่ริมฝั่งทะเลพารินต์ (Parents) พวกที่อยู่ในแลปแลนด์เป็นพวกมองโกลอยด์ บัดนี้พวกเขาละเลส่วนมากอยู่ในสวีเดนและนอร์เวย์

ที่ส่งถึงเอกภาพทางด้านจิตใจ ซึ่งเป็นสาลักษณะอันเป็นนิมิตหมายของสังคมสมัยกลาง และเป็นอันหนึ่งอันเดียว ในประวัติศาสตร์” เพราะความเห็นพ้องอย่างกว้างขวางเหล่านี้เอง ความไม่เห็นพ้องกัน จึงอาจมีอยู่ในอาณาบริเวณปลีกย่อยมากมาย และเสรีภาพแห่งความเห็น ที่แตกต่างกันก็นับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ที่น่าพิศวงและยังคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวอยู่ “เสรีภาพในการเชื่อถือ” นั้น นับว่าเป็นสิ่งที่น่าพิศวงอย่างหนึ่ง สำหรับเลกกี (Lecky) ซึ่งมีความเห็นเกี่ยวกับศาสนาว่า ศาสนาเมื่อว่าโดยส่วนรวมแล้ว มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การแสวงหาสัจธรรม ในหนังสือชื่อ “ประวัติศาสตร์รุ่งโรจน์และอิทธิพลของลัทธินิยมเหตุผลในยุโรป” (Longmans, ค.ศ. ๑๘๖๕) เลกกีได้เขียนเกี่ยวกับสมัยกลางไว้ว่า :

“ลัทธิคาทอลิกสอดคล้องต้องกันกับความต้องการทางด้านพุทธิปัญญาของยุโรป ลัทธิคาทอลิกมิใช่ลัทธิราชาธิปไตย เพราะอิสรภาพทางด้านพุทธิปัญญา ที่ลัทธิคาทอลิกยอมให้มีได้นั้น ได้ส่วนสัมพันธ์กันกับความต้องการของประชาชนอย่างเต็มที่ ลัทธิคาทอลิกมิได้เป็นนิกายหนึ่งหรือเป็นอิทธิพลที่โดดเดี่ยว ที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในท่ามกลางยุโรป และก่อให้เกิดเป็นน้ำหนักรุ่นในศูนย์กลางอำนาจ แต่ทว่าเป็นพลังงาน ที่ท่วมทับสิ่งทั้งปวงอย่างหนึ่ง ที่ทำให้ระบบสังคมทั้งมวลมีชีวิตชีวา และกระปรี้กระเปร่าขึ้น แล้วเอกภาพบางอย่างก็สำแดงตัวออกมา ซึ่งเอกภาพเช่นนี้ได้เคยถูกทำให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาเลย สโมสรมหาสมาคม ระบบศักดินา ระบอบราชาธิปไตย นิสัยทางด้านสังคมของประชาชน กฎหมายของประชาชน การเล่นรื่นเริงของประชาชน ทั้งหมดนี้เกิดมาจากคำสอนทางศาสนา ที่รวมการคิดแบบศาสนา ที่แสดงออกซึ่งความโน้ม

เอียงโดยทั่ว ๆ ไปอย่างเดียวกัน และให้เรื่องราวเกี่ยวกับการติดต่อ และการเปรียบเทียบนับไม่ถ้วน ทั้งหมดนั้นลงรอยกันได้เป็นอย่างดี ศาสนจักรเป็นหัวใจของคริสต์จักร และวิญญาณที่แผ่ออกจาก ศาสนจักรนั้น ได้แทรกซึมเข้าไปในสัมพันธภาพแห่งชีวิตทั้งปวง และเปลี่ยนสถาบันต่าง ๆ ที่ศาสนจักรมิได้สร้างขึ้นให้เป็นอย่างอื่น ในเรือนไขแห่งสังคมเช่นนั้น มิฉันทิฐิเกือบจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะว่าแบบฟอร์มแต่ละอย่าง ที่มีฉันทิฐิที่กักทักเอานั้น อาจขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ที่ประหลาด สำหรับหัวหน้ามิฉันทิฐิความมีอยู่ และความสำเร็จแห่งคำสอนที่เป็นมิฉันทิฐิ มักจะพิสูจน์เสมอว่า ความกลมกลืนแห่งความคิด หรือมาตรการเกี่ยวกับความอาจเป็นไปได้ ที่มีอยู่ทั่วไปในสมัยนั้น ได้เริ่มแตกแยกไปจากความกลมกลืน แห่งความคิดหรือมาตรการเกี่ยวกับความอาจเป็นไปได้ แห่งความเห็นของคนทั่ว ๆ ไป トラบโดที่ศาสนจักรยังมีอำนาจที่จะก่อรูปเงื่อนไข ทางด้านพุทธิบัญญัติของยุคนั้น ๆ ซึ่งจะสนอง ทศนะที่จะทำให้เกิดมีปัญหานั้น.....ตรานั้น ก็จะเข้าใจโดยถ่องแท้ ถึงการสร้างมโนภาพทั่วไปของประชาชน ย่อมไม่มีความยากลำบาก เกี่ยวกับรายละเอียดใด ๆ จะทำให้ศาสนจักรต้องเดือดร้อนเลย ความเฟื่องฟูนี้ ลัทธิคาทอลิกสมัยกลางได้รับอย่างสมบูรณ์ มากกว่าที่ระบอบใด ๆ เคยได้รับมาก่อนหรือได้รับภายหลัง และอารยธรรมขึ้นที่เป็นผลมาจากลัทธิคาทอลิกนั้น ก็นับว่าเป็นขั้นที่สำคัญที่สุดขั้นหนึ่งในเรื่องวิวัฒนาการของสังคม”

ดังนั้น ปรินญาสมัยกลางจึงได้นื้อหามาจากแหล่งกำเนิดสองแห่งด้วยกัน คือแหล่งหนึ่งได้มาจากภูมิหลังทางด้านศาสนา คือ

ศาสนายิว คำสอนที่เกี่ยวกับข้อเขียนของพวกเขาบทหลวงทั้งหลาย หรือต่อมาก็ได้แก่ศาสนาอิสลาม อีกแหล่งหนึ่งได้มาจากปรัชญาของพวกกรีก การพัฒนาศาสนา และการทำให้กลมกลืนกับความคิดของพวกกรีก นับว่าเป็นกระบวนการที่ถ่วงนานกัน และมีปฏิ-
กิริยาต่อกัน ๒ อย่าง ซึ่งถึงจุดสุดยอดในความพยายามอย่าง
ซ้ำ ๆ ซาก ๆ เพื่อที่จะให้ปรัชญากับศาสนา กลมกลืนกันโดยการ
แยกขอบเขต หรืออาณาจักรของปรัชญาและศาสนา ออกจากกัน
ยิ่งแยกออกได้สมบูรณ์มากเท่าใด การทำให้สอดคล้องต้องกันก็หา
พอใจ และคงอยู่ตลอดไปได้นานมากเท่านั้น

เมื่อพวกปาเถียนทวีการบีบบังคับมากยิ่งขึ้น กองทหาร
โรมันก็มิได้ถูกถอนออกไป และมีได้มีกองทหารใดมาสับเปลี่ยน
หน้าที่ มิใช่ว่า “ประชาชนบางพวกหนีไป” แต่เป็นว่าประชาชน
พวกอื่น ๆ มิได้มามากกว่า คือมิได้มีการเสริมกำลัง หลังจากที่กอง
ทหารโรมันที่มีจำนวนเหนือกว่าถูกฆ่าหมดแล้ว อังกฤษ กอล^๓
สเปน ออสเตรีย อิลลิเรีย^๔ (Illyria) ก็ถูกทอดทิ้งให้รักษาตัว
เอาเอง”

คลื่นของพวกชนะที่ลี้ภัยไหลมาจากตะวันออก ผ่านเทือกเขาอูราล
ซึ่งเป็นภูเขาที่ฮิตเลอร์ว่าเป็น “ภูเขาที่ไม่สูงนัก” แต่ก็เป็นภูเขาที่แบ่งแยก

๓. Gaul เป็นชื่อดินแดนที่อยู่ทางทิศใต้ และทิศตะวันตกของแม่น้ำไรน์ทางตะวันตกของภูเขา
แอลป์ และทางเหนือของเทือกเขาพีเรนีส (Pyreness) ซึ่งเป็นเทือกเขาที่อยู่ระหว่างฝรั่งเศสกับ
สเปน บัดนี้ก็เป็นดินแดนฝรั่งเศสเป็นส่วนใหญ่.

๔. ประเทศหนึ่งในสมัยโบราณอยู่ทางทิศเหนือและตะวันออกของทะเลเอเดรียติก.

ยุโรปออกจากเอเชีย พวกโกทและพวกแวนเดล^๕ พวกแฟรงก์^๖ และพวก
อื่นมากบ้างน้อยบ้าง จากที่นั่นบ้างที่โน้นบ้าง ยังคงหลงไหลเข้ามาอยู่เรื่อย ๆ
เป็นเวลาถึง ๔๐๐ ปี แล้วก็คงมาตั้งหลักแหล่งอยู่บ้างไม่มากก็น้อย
การอพยพเข้ามานี้กินเวลานานมากและค่อยเป็นค่อยไป วัฒนธรรมและ
อารยธรรมโรมจะมีเหลืออยู่บ้างก็เฉพาะในวัดต่าง ๆ รอบ ๆ โบสถ์ ตาม
เมืองในชนบท หรือตามเกาะแก่งต่าง ๆ เช่นเกาะอีลเดอเลแรง Ile de
Lerins) ทางภาคใต้ของฝรั่งเศส หรือที่เกาะลินดิสฟาร์น (Lindisfarne)
นอกฝั่งทะเลเหนือของอังกฤษ หรือในไอร์แลนด์หรือที่เกาะไอโอนา^๗ (Iona)
จากเกาะและที่ที่อยู่ห่างไกลเหล่านี้แหละ ที่พวกพระได้ค่อย ๆ ทอยกันเดิน
ทางกลับมายังภาคพื้นทวีปยุโรป บางทีก็ประสบความสำเร็จและคงอยู่ข้าง ๆ
พวกผู้พิชิต เพื่อหาโอกาสทำให้พวกนั้น หันมานับถือคริสต์ศาสนาอย่าง
เซนต์ โคลัมบานัส (Columbanus) หรือเซนต์ วิลลิบรอด (Willibrod) ได้
ปฏิบัติมาแล้ว แต่บางที่พวกพระเหล่านี้ก็ถูกฆ่าตายเช่น เซนต์ โบนิเฟซ
(St. Boniface) แต่บางสิ่งบางอย่างที่พวกพระเหล่านี้ได้นำมา ก็ยังคงเหลืออยู่
พวกพระเท่านั้น ที่พยายามพิชิตพวกผู้ที่พิชิตตน เพราะโดยทั่ว ๆ ไป
แล้วพวกประชาชนที่ถูกพิชิตเกลียดพวกผู้พิชิตตนมาก และรักษาความ
เป็นชาวโรมัน และความรู้สึกแบบชาวโรมันไว้เป็นอย่างดี ความล่าช้าใน
การที่จะทำพวกผู้รุกรานให้หันมานับถือคริสต์ศาสนานั้น ก็เนื่องมาจาก
ประชาชนที่ครั้งหนึ่งเป็นชาวโรมันเกลียดชังพวกผู้รุกรานอย่างฝังจิตฝังใจ

๕. Vandal ในสมัยก่อน เป็นเชื้อสายเยอรมัน เคยบุกรุกเข้าไปในภาคใต้ของยุโรปแล้วได้ทำลาย
ของดี ๆ เช่น หนังสือและโบราณวัตถุเสียเป็นอันมาก.

๖. เยอรมันเผ่าหนึ่งที่อยู่ตามแถบลุ่มน้ำไรน์ ในราว ๆ พุทธศตวรรษที่ ๖ - ๗.

๗. เกาะหนึ่งในหมู่เกาะเฮบริดีช (Inner Hebrides) อยู่ทางฝั่งทะเลด้านตะวันตกของสกอตแลนด์.

นั้นเอง เช่น พวกเคลต์^๔ ที่เกลียดพวกแซกซอน^๕ จนกระทั่งไม่ยอมพยายามทำให้พวกแซกซอน หันมานับถือคริสต์ศาสนาทีเดียว ทั้งนี้ก็เพื่อมิให้พวกแซกซอนประสบผลสำเร็จ และพวกแซกซอนก็ปละอดภัย พวกผู้ถูกรุกราน “ต้องการ” ให้พวกผู้รุกรานเป็นบุคคลที่ถูกพระเจ้าประณามตลอดกาล แต่ก็มีพวกโรมันที่ต้อนรับพวกป่าเถื่อน ในฐานะที่พวกป่าเถื่อนทูลจรีตและชั่วร้ายน้อยกว่าพวกโรมันเอง พวกคริสต์ศาสนิกที่มองโลกในแง่ร้าย เช่น ซัลเวียน (Salvian) ซึ่งมีชีวิตอยู่นานเกือบตลอดกึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๙ ถึงกึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ได้เขียนถึงเรื่องความอ่อนแอของคริสต์ศาสนิกชนที่กรุงโรม ซึ่งตรงข้ามกับคุณสมบัติของพวกนอกศาสนา ที่น่ารักและมีร่างกายแข็งแรงไว้ ด้วยความโศกเศร้าอย่างขมขื่นใจ ในหนังสือชื่อ The Governance of God ซัลเวียนได้เขียนโอดครวญไว้ว่า.....

“ข้าพเจ้าได้กล่าวมาพอแล้วว่า ชาวโรมันนั้นมีความชั่วช้ามากน้อยเพียงใด นับว่าเป็นความชั่วร้าย ที่พวกป่าเถื่อนเองก็สู้ไม่ได้.....ความชั่วร้ายแห่งชีวิต ที่ชั่วช้าของเรานี้แหละที่ได้พิชิตเรา.....

“แต่เราจะสามารถพูดถึงสถานการณ์ในปัจจุบันนี้ได้อย่างไรเล่า? ความอุดมสมบูรณ์เก่า ๆ ได้หนีเราไปหมดแล้ว แหล่งทรัพยากรสมัยก่อน ๆ

๔. คนโบราณที่อยู่ในยุโรปภาคกลางและภาคตะวันตก มีรูปร่างใหญ่โตงดงาม ต่อมาหมายถึงพวกที่พูดภาษาเคลต์ ได้แก่พวกไอริช เวลส์ สกอต ที่อยู่บนที่ราบสูงบริตตอนและคอร์นิชเป็นต้น.

๕. เผ่าเยอรมันที่อยู่ทางภาคใต้ของดินแดนที่บัดนี้ได้แก่ชเลสวิก - โฮลสไตน์ (Schleswig - Holstein) ในตอนต้น ๆ คริสต์ศักราช ต่อมาก็หมายถึงพวกที่สืบเชื้อสายมาจากพวกแซกซอน เช่น พวกที่ร่วมมือกับพวกแองเกิลส์ (Angles) และพวกจูต (Jutes) ย้ายประเทศอังกฤษเมื่อพุทธศตวรรษที่

ได้หายไปหมดแล้ว.....เพราะฉะนั้น สำหรับเราแล้ว สาเหตุแห่งความทุจริต จึงมิได้ล่อลวงเราเช่นเดียวกับที่ล่อลวงผู้อื่นเลย แต่ทว่าสาเหตุแห่งความล่อลวง นั้น ได้มีอยู่ในหัวใจเราแล้ว ความคดโกงของเรา ก็มีอยู่ในหัวใจเราแล้ว ดังนั้น การที่เราสูญเสียความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ไป จึงมิได้ทำให้เราเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขวิถีชีวิตของเราเลย เราดำเนินไปหาบาป เพราะเรารักสิ่งที่ชั่วร้ายทั้งหลายต่างหาก”

พวกพระอื่น ๆ ยังมีบุญสุนทาน หรือจะว่ามีความเมตตากรุณาถึง ไปกว่านั้นอีกก็ได้ เช่น เกรกอรี แห่งเมืองตัวร์ ซึ่งมาจากครอบครัวพวก เซนต์ทั้งหมด (ดังเช่นสมัยนี้ บางคนอาจจะมาจากตระกูลนักกฎหมาย หรือตระกูลแพทย์) ได้พยายามอย่างหนัก ในอันที่จะระงับพิษสงของพวก แพร่งกัผู้ชั่วร้าย เรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตในราชสำนักของท่าน เป็นเรื่องที่น่า เศร้ามาก ล่อแหลมต่อเรื่องราวเกี่ยวกับความพยายามเหน็ดเหนื่อย ในอันที่จะ ต่อสู้ชิงชัยกับพวกป่าเถื่อน ที่ทำการปฏิวัติ ไม่มีนักเผยแผ่ศาสนาใน เกาะ ที่มีมนุษย์กินคนเคยมีลักษณะที่ไม่น่าพึงพอใจมากกว่าไปเกี่ยวข้อง ด้วยเลย ปัญหาของเกรกอรี ดังที่ฮาร์มอน กริสวูด (Harmon Grisewood) กล่าวไว้ว่า “มิได้เป็นความคงทนชั่วกาลนานและเป็นการต่อต้านเลย ปัญหาของท่านคือการยอมรับและการสรุป ท่านมิได้ถูกเรียกตัวมาป้องกัน เมืองตัวว^{๑๐} หรือโตรเยส์ (Troyes) ดังที่เซนต์ลูป (St. Loup) ถูกเรียกตัวมา เลย หรือมิได้ถูกเรียกตัวมาในวิหารดังเช่นเซนต์นิซ (St. Nicaise) แห่งเมือง แรง^{๑๑} (Reims) หรือมิได้ถูกเรียกตัวมาป้องกันเมืองเช่น เซนต์ ไอก์แนน

๑๐. อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของฝรั่งเศสภาคกลาง ริมฝั่งแม่น้ำแซง (Seine) เวลานั้นเป็น ศูนย์กลางการทอผ้าที่สำคัญแห่งหนึ่ง.

๑๑. เมืองหนึ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของฝรั่งเศส บางทีก็เขียนว่า Reims.

(St. Aignan) ที่เมืองออร์ลีอันส์^{๑๒} (Orleans) เลย ปัญหาของท่านเป็นการกีดกัน ผสม พวกผู้พิชิตได้ถูกล้างบาปหมดแล้ว บัดนี้พวกเขาเหล่านั้น ได้ถูกทำให้หันมานับถือคริสต์ศาสนาแล้ว อันตรายมิได้อยู่ที่ว่าพวกแฟรงก์ พวกโกธ ฯลฯ จะทำลายศาสนจักร แต่อยู่ที่ว่าพวกแฟรงก์ พวกโกธ จะมีอำนาจในศาสนจักรมากกว่า”

และทราบเท่าที่อันตรายมีอยู่เป็นประจำ และจนกระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ได้ตกลงกันแบ่งเป็น ๒ ส่วน (dichotomy) ซึ่งจะต้องเป็นภารกิจประจำวันสำหรับสมัยกลาง ก็ย่อมไม่มีเวลาใด ๆ สำหรับปรัชญาเลย แม้แต่ความเคารพสักการะ จากฝูงชนก็จำเป็นจะต้องกระปรีกระเปร่า แต่จะเป็นการนึกขึ้นโดยปัจจุบันทันด่วน ที่มีเฉพาะเป็นผู้นำ ที่เผชิญหน้ากับความหยาบ ความโลภ และราคะของมนุษย์เป็นประจำ ที่เผชิญหน้ากับฆาตกรรม การวางยาพิษ การลอบสังหาร และความทุกข์ที่เป็นผลมาจากการกระทำเหล่านั้น ด้วยความเมตตากรุณาอย่างแรงกล้า และโดยมิได้มีการทำให้ประหลาดใจใด ๆ เลย

ในกรุงโรม เซนต์ เกรกอรีผู้ยิ่งใหญ่ (พ.ศ. ๑๐๔๓ - ๑๑๔๗) ที่นับว่าเป็นโป๊ปที่สำคัญที่สุดองค์หนึ่งด้วยการส่ง เซนต์ ออกัสตินแห่งแคนเตอร์เบอรี (ซึ่งได้รับการฝึกฝนในภาคใต้ของฝรั่งเศส เช่นเดียวกับ เซนต์ แพทริก) ไปอังกฤษ ได้ทำสัญญาโดยตรงขึ้นใหม่ ระหว่างกรุงโรม กับส่วนต่าง ๆ ของยุโรปที่ห่างไกลออกไป และทำให้บุปผาโรลิ่งเยียน (Carolingian Renaissance) ซึ่งเริ่มเมื่ออีก ๒๐๐ ปี ต่อมา เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะจากที่ต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกลจากไอร์แลนด์ซึ่งเป็นประเทศเดียวใน

๑๒. เมืองหนึ่งทางเหนือของฝรั่งเศสภาคกลาง.

ยุโรป ที่พวกพระยังรู้ภาษากรีกอยู่ จากไอโอแอนาและเมืองยอร์ก^{๑๓} นี่แหละ ที่การเรียนและการคิดแบบปรัชญา ได้หวนกลับมาสู่ภาคพื้นยุโรปอีก ในบั้นปลายของชีวิต อัลคูอิน (Alcuin) แห่งยอร์ก (พ.ศ. ๑๒๗๘ - ๑๓๔๗) ได้เขียนไว้ว่า “ในเวลาเช้าในเมื่อปีและการศึกษาของข้าพเจ้าได้ผลิดอกเต็ม ที่แล้ว ข้าพเจ้าได้หวนไว้ในอังกฤษ บัดนี้ เลือดของข้าพเจ้าเย็นเฉียบ เกือบจะค้ำแล้ว แต่ข้าพเจ้าก็ยังไม่เลิกหวน” อัลคูอินซึ่งถูกพระเจ้าชาร์ล-มาญ (Charlemagne) จักรพรรดิอาณาจักรโรมันศักดิ์สิทธิ์ (ผู้ได้รับการสวมมงกุฎที่โบสถ์เซนต์ปีเตอร์ กรุงโรมในวันคริสต์มาส พ.ศ. ๑๓๔๓) ทรงเรียกเข้าไปเฝ้า ได้เป็นพระอาจารย์ ของกษัตริย์ชาวแฟรงก์ผู้ยิ่งใหญ่ และผู้พิชิตพระองค์นี้ ไม่ว่าราชสำนักจะย้ายไปอยู่ที่ใด ท่านก็ติดตามไปในที่ นั้นเสมอ สำหรับราชสำนักของพระเจ้าชาร์ลมาญนั้น มิได้กำหนดสถานที่ แน่นนอนตายตัว พระองค์ประทับอยู่ที่ใด ที่นั่นก็เป็นราชสำนัก อัลคูอินได้วาง พื้นฐานของสิ่งที่ท่านคิดว่า คงจะเป็นกรุงเอเธนส์ใหม่ คือฝรั่งเศสที่ทั้งฟลาโต และพระเยซูคริสต์เจ้าสอนไว้ ท่านเขียนหนังสือเล่มเล็ก ๆ เล่มหนึ่ง เป็นหนังสือชนิดสนทนาโต้ตอบขึ้น สำหรับลูกศิษย์ที่เป็นเจ้านาย (แม้ว่ายังไม่แน่ว่า พระเจ้าชาร์ลมาญจะทรงเคยอ่านหรือไม่) ทั้งนี้เพื่อสอนในเรื่อง เกี่ยวกับคุณธรรม อัลคูอินได้วางโครงการหลักสูตรการศึกษาอย่าง สมบูรณ์แบบ สำหรับสมัยกลางทั้งหมด ด้วยการแบ่งศิลปะ และศาสตร์ออกเป็น ๗ อย่างซึ่งก็เอามาจาก มาร์เตียนุส คาเปลา นั่นเอง ไวยากรณ์ วาท-วิจารณ์ วาทศาสตร์ (ซึ่งรวมเรียกว่า trivium) เลขคณิต เรขาคณิต ดารา-

๑๓. เมืองชายทะเลอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอังกฤษ บางทีก็เรียกว่ายอร์กเชียร์ (Yorkshire).

ศาสตร์ และ คนตรี (ซึ่งรวมเรียกว่า quadrivium) ต่อมาศิลปศาสตร์ ๗ อย่างนี้ก่อให้เกิดเป็นสิ่งที่จำปรารถนา สำหรับการทำให้ปริญญาโท ทางอักษรศาสตร์ทั่วทั้งยุโรป และยังคงเป็นมูลฐานของ Litterae Humaniores ที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดอยู่ การที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญในศิลปศาสตร์ทั้งเจ็ดนี้ ซึ่งในสมัยกลางต้องใช้เวลาศึกษาถึง ๗ ปี ทำให้นักศึกษาได้รับการพิจารณา ยกย่อง ว่าเป็นผู้มีวัฒนธรรมดี และในโครงการนี้ ปรัชญาก็ถือเป็นกลานกลับมาสู่โลกตะวันตกอีก โดยยึดตำแหน่งพอสังเขปประมาณ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของตรรกศาสตร์

ศิษย์ของอัลคูอิน (คือพระเจ้าชาร์ลมาญ) ทรงถามว่า “ปรัชญาเมธีคืออะไร?”

อัลคูอินตอบว่า “ปรัชญาเมธีคือผู้ที่รู้ว่าคุณธรรม ปรีชาญาณ และ สัจธรรม มีอยู่ในสภาวะของมนุษย์ และเป็นผู้ที่แสวงหาคุณธรรม ปรีชาญาณ และสัจธรรมนั้นอย่างขะมักเขม้น”

พระเจ้าชาร์ลมาญทรงถามอีกว่า “แล้วในระหว่างปรัชญาเมธีกับคริสต์ศาสนิกชนนั้น มีอะไรแตกต่างกันหรือ?”

อัลคูอินตอบว่า “ก็เฉพาะศรัทธา และการสร้างบาปเท่านั้นแหละ ที่แตกต่างกัน”

อัลคูอินเป็นครูโรงเรียน ไม่ใช่ปรัชญาเมธี ศิษย์ผู้สืบต่อจากท่าน คือ จอห์น สโคตัส เอรียนา ซึ่งเกิดที่ไอร์แลน และเป็นนักศึกษาภาษากรีกที่สำคัญยิ่งคนหนึ่ง นับว่าเป็นนักคิดริเริ่ม ที่สำคัญที่สุดของสมัยกลาง ท่านได้มาถึงราชสำนักของพระเจ้าชาร์ลส์ ผู้มีพระเศียรล้าน^{๑๔} กษัตริย์-

๑๔. Charles the Bald (พ.ศ. ๑๓๘๖ - ๑๔๒๐) เป็นโอรสของพระเจ้าหลุยส์ผู้ใจบุญ (Louis the Pious) กษัตริย์อิตาลี ทรงเป็นกษัตริย์ของพวกแฟรงก์ตะวันตก ทรงเป็นจักรพรรดิ พ.ศ.

ชาวแฟรงก์เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๔๘๓ และได้แปลหนังสือ ที่จักรพรรดิ-
ไบซานติน พระนามว่า ไมเคิล ผู้ติดอ่าง (Michael the Stammerer) ได้ส่งไปถวาย
พระเจ้าหลุยส์ผู้ใจบุญ หนังสือเรื่องนี้ชื่อ The Celestial Hierarchy ต้นฉบับเป็น
ภาษากรีก ซึ่งพวกคริสต์ศาสนิกชนผู้เคร่งครัดเชื่อว่า ดิโอนิซิอุส
เธอะ อะเรโอปาไกต์ (Dionysius the Areopagite) เป็นผู้แต่ง พระเจ้าหลุยส์
ทรงส่งต้นฉบับ ต่อไปยังวัดเดนิส (Denys) แต่ไม่มีใครแปลได้ เอิรีเยนาได้รับ
การขอร้องจากพระราชา จึงได้แปลออกมา หนังสือนี้ได้มีอิทธิพลต่อท่าน
อย่างล้นลึก และกลับสถาปนาภาพจักรวาล ที่วิวัฒน์หรือเกิดจากพระผู้เป็น
เจ้าเป็นชั้น ๆ หรือตามความสมบูรณ์แบบ ที่น้อยลง ๆ เป็นชั้น ๆ ตามลัทธิ
นีโอพลาโตนิสม์ ลงในทฤษฎีของคริสต์ศาสนอย่างไม่เป็นทางการ
และค่อย ๆ หันกลับไปหาพระผู้เป็นเจ้าเป็นชั้น ๆ ท่านได้แปลจากภาษา
กรีกเป็นภาษาละติน แต่จอห์น สโคตัส เอิรีเยนา เป็นมากกว่าผู้แปล และได้
รับการยกย่องจากพระเจ้าชาร์ลมาญว่า เป็นคนเก่งในเรื่องการให้เหตุผล
และวาทวิจารณ์

จอห์น สโคตัส เอิรีเยนา ซึ่งเป็นปรัชญาเมธี และนักเทววิทยาสมัย
กลางเป็นที่รู้จักกัน ในวงบุคคลที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันว่า โจฮานเนส
สโคตัส (Johannes Scotus หรือ Scottus) หรือ จอห์น เธอะ สกอต (John
the Scot) หรือบางทีก็เรียกว่า จอห์น ชาวไอริช ผู้เกิดที่เมืองเอริน (Erin)
แต่ในหนังสือแปลฉบับหนึ่งเกี่ยวกับเรื่อง ดิโอนิซิอุส เธอะ อะเรโอปาไกต์
(Dionysius the Areopagite) บอกว่า เอิรีเยนาเรียกตัวท่านเองว่า Iohannes
Ierugina บ้าง Erugena บ้าง Eriugena บ้าง ซึ่งเป็นคำที่สร้างขึ้นมาให้คล้าย
คลึงกับคำว่า Graingena ("Greekborn") และดูเหมือนจะเกี่ยวข้องกับ
Erin ซึ่งเป็นชื่อประเทศไอร์แลนด์ คำว่า เอิรีเยนา (Erigena) เป็นคำที่เกิดมาย-

หลัง และมีได้รวมคำว่า Johannes Scotus เลย เพิ่งจะเอามารวมกันเมื่อราว ๆ พุทธศตวรรษที่ ๑๒ นี้เอง อย่างไรก็ตาม เราจะเรียกชื่อท่านสั้น ๆ ว่า เอิริเยนา

สำหรับเรื่องราวชีวิตสมัยแรก ๆ ของท่านนั้น เราไม่ค่อยทราบเลย บาล (Bale) ได้เขียนเล่าไว้ว่า เอิริเยนาได้เดินทางท่องเที่ยว อยู่ในประเทศกรีซ อิตาลี และกอล ท่านมิได้ศึกษาเฉพาะภาษากรีกเท่านั้น แต่ยังได้ศึกษาภาษาอาหรับ และภาษาคาลเดย (Chaldaen) อีกด้วย แม้ความรู้ภาษากรีกของท่าน จะอยู่ในเกณฑ์ดี แต่ก็ไม่เป็นเหตุบีบบังคับ ให้เราสรุปเอาว่า ท่านได้ไปเยือนประเทศกรีซจริง ๆ นับว่าเป็นความจริงที่ว่าพระเจ้าชาร์ลส์ ผู้พระเศียรล้านได้ทรงเชิญท่านไปฝรั่งเศสก่อน พ.ศ. ๑๓๙๐ ไม่นานนัก และทรงแต่งตั้งให้ท่านเป็นหัวหน้าโรงเรียน ในวังหลวง ชีวิตในบั้นปลายของท่าน ตกอยู่ในความมืดมนมาก มีเรื่องเล่าว่าพระเจ้าอัลเฟรตมหาราช (พ.ศ. ๑๓๙๒ - ๑๔๔๔) กษัตริย์ของพวกแซกซอนตะวันตกทรงเชิญท่านไปสอนที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และที่ภายหลังกท่านได้ไปสอนอยู่ที่วัดมัลมส์เบอรี (Malmesbury) นั้น นับว่าเป็นเรื่องที่น่าเป็นไปได้ น้อยมาก

มีเรื่องเล่าว่า คราวหนึ่งเมื่อพระเจ้าชาร์ลส์ผู้มีพระเศียรล้าน ทรงเสวยพระกระยาหารร่วมกับเออิริเยนานั้น พระองค์ทรงถามว่า อะไรเล่าที่แยกคนไฉ้ออกจากชาวไอริช? (Quid distat inter sottum et Scotum), เอิริเยนาทูลตอบว่า “โตะพระเจ้าข้า” อย่างไรก็ตาม พระเจ้าชาร์ลส์ทรงโปรดปรานท่านมาก ได้เข้าฟังคำบรรยายของท่านเสมอ และบางทีก็ร่วมเป็นมิจฉาภิธูกับท่านด้วย

พระเยอรมันรูปหนึ่งชื่อ กอตต์สชอลค์ (Gottschalk) ได้ยืนยันว่า

มีการกำหนดชะตาชีวิตไว้ล่วงหน้าอยู่ ๒ อย่างด้วยกัน คือ คนดีย่อมเที่ยง
 แท้ว่าจะได้ไปเกิดในสวรรค์ คนชั่วก็เที่ยงแท้ว่าจะต้องไปเกิดในนรก การ
 กำหนดชะตาชีวิตล่วงหน้าหมายความว่า พระผู้เป็นเจ้าหรือจุดหมายปลายทาง
 นั้น ได้กำหนดโชคชะตาของมนุษย์ไว้ล่วงหน้าแล้ว ดังนั้น มนุษย์
 ย่อมได้รับการช่วยเหลือให้ปลอดภัย และถูกประณามในสิ่งที่จัดเตรียมไว้
 ทั้งหมด ก่อนที่เขาจะเกิดมาเสียอีก ปัญหาทางคริสต์ศาสนา ที่สำคัญ
 ประการหนึ่งก็คือว่า ทำอย่างไรจึงจะทำให้ความรู้ล่วงหน้าอย่างสมบูรณ์
 ของพระผู้เป็นเจ้าสอดคล้องต้องกันกับเจตจำนงเสรีสมบูรณ์พอ ๆ กับ
 ของมนุษย์ได้โดยมิต้องยืนยันการกำหนดชะตาชีวิตล่วงหน้า ในบางรูป
 บางแบบเลย ความจริง ดังที่ปรัชญาเมธีสมัยกลางเป็นจำนวนมากได้ชี้ให้
 เห็นแล้วว่า การรู้ไม่จำเป็นจะต้องเป็นสิ่งเดียวกับการตั้งใจเลย พระผู้
 เป็นเจ้าทรงทราบว่าเราจะมิบาป แต่ ณ ที่นี้ ในกาลเช่นนี้ เจตจำนงของพระองค์
 มิได้เป็นกฎของเรา นอกจากเราจะมีเจตจำนงเท่านั้น และพระผู้เป็นเจ้าก็มี
 ได้ทรงป้องกันสิ่งที่พระองค์ทรงเห็นล่วงหน้าไปมากกว่ามารดาที่ฉลาด ป้อง-
 กันบุตรโดยซื้อลูกกวาดให้ ซึ่งเธอก็ทราบดีว่ามันจะทำให้ลูกไม่สบายและ
 เป็นทุกข์ได้ หราปานุสเมารุส (Hrabanus Maurus) ซึ่งเป็นพระอัครทูตหนึ่ง
 กับ ฮิงค์มาร์ (Hincmar) บิชอปแห่งเมืองแรง ต่างก็มองเห็นอันตรายที่จะเกิด
 แก่ศาสนจักร ถ้าหากถือตามที่กอตต์สชอลก์กล่าวไว้ ซึ่งเป็นการปฏิเสธ
 คุณค่าภายในแห่งงานที่ดี ๆ ทั้งปวง ฮิงค์มาร์ได้ขอร้องให้จอห์น สโคตัส
 ดอบกอตต์สชอลก์ ผลที่ได้ก็คือหนังสือเรื่อง *De divina praedestinatio-
 ne* (ประมาณ พ.ศ. ๑๓๙๔) หนังสือนี้เริ่มต้นด้วยการยกย่องปรัชญาอย่าง
 นำประหลาดว่า : “ในการวิจัยและการพยายามที่จะค้นหาเหตุผลเกี่ยวกับ
 สิ่งทั้งปวง อย่างตั้งอกตั้งใจนั้น ทุก ๆ วิธีที่จะทำให้บรรลุลึกลับลึค่าสอน

ที่เป็นบุญเป็นกุศลและสมบูรณ์ได้ มีอยู่ในวิทยาศาสตร์และระเบียบวินัยที่พวกกรีกเรียกว่าปรัชญาแล้ว” จอห์น สโคตัส ซึ่งสืบงานต่อจากอัลคูอินในฐานะที่เป็นหัวหน้าโรงเรียนในวังหลวงได้พิสูจน์อย่างชาญฉลาดว่าอาจมีการกำหนดชะตาชีวิตล่วงหน้าก็เฉพาะคนดีเท่านั้น ซึ่งในกรณีเช่นนั้นพวกเราได้รับนามว่า เซนต์ เหมือนกันหมด

งานที่สำคัญที่สุดของจอห์น สโคตัส เอริเยนา อันได้แก่หนังสือ The Division of Nature หรือ “การแบ่งธรรมชาติ” นั้น ได้ “สังเคราะห์ความสำเร็จทางด้านปรัชญาสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และปรากฏว่าเป็นการบรรลุผลขั้นสุดท้าย ของปรัชญาโบราณ” หนังสือเล่มนี้ก็คล้าย ๆ ของอัลคูอิน คือเป็นหนังสือในรูปของการสนทนาระหว่างครูกับศิษย์ จอห์น สโคตัส ประกาศว่า “ที่ใดมีเหตุผล ที่นั่นก็ย่อมไม่มีศรัทธา” ซึ่งนับว่าเป็นการคัดค้านคำพูดของโรมัส อะไควนัสไว้ล่วงหน้าที่ว่า “เราไม่อาจรู้และเชื่อสิ่งหนึ่งในเวลาเดียวกันได้” แต่หน้าที่ของเหตุผลก็คือ การเข้าใจเรื่องประหลาด ๆ และตีความหมายเรื่องนั้น ๆ “เจ้าอาณานิคม (authority) เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ แต่เหตุผลของเราเองยังคงอยู่ในปรกตวิสัย ที่จะใช้พิจารณาตัดสินเจ้าอาณานิคมทั้งปวง” และท่านได้นิยามศรัทธาว่าเป็น “การเริ่มต้นบางอย่าง ที่จะเป็เหตุทำให้ความรู้เกี่ยวกับผู้สร้างสรรค เริ่มถูกสร้างขึ้นมานในธรรมชาติที่มีเหตุผล” ท่านไม่อาจแม้แต่จะสร้างมโนภาพศรัทธาซึ่งตรงข้ามกับเหตุผลได้

ในหนังสือเรื่อง “การแบ่งธรรมชาติ” นั้น จอห์น สโคตัส ได้นิยามธรรมชาติว่า “เป็นข้อเท็จจริง ๆ ไปสำหรับสิ่งทั้งปวงที่มีเป็นและมีได้มีเป็น” นั่นคือ เป็นวัตถุ กรรมวิธี หลักการ สาเหตุ และความคิดทั้งปวง และท่านได้ชี้ให้เห็นว่า การแบ่งธรรมชาติออกไป เป็นผู้สร้างสรรค และสิ่งที่ถูกสร้างสรรคเท่านั้นยังไม่พอ สำหรับจอห์น สโคตัส แล้ว เห็นว่า มีการแบ่งออกไป

เป็น ๔ อย่างคือ พระผู้เป็นเจ้าซึ่งทรงเป็นธรรมชาติผู้สร้างสรรค์ แต่มิได้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ ๑ โลกที่พอเข้าใจได้ ซึ่งได้แก่ธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ และเป็นตัวสร้างสรรค์ ๑ โลกแห่งประสบการณ์ อันได้แก่ธรรมชาติ ที่ถูกสร้างสรรค์แต่มิได้เป็นผู้สร้างสรรค์ ๑ และ ธรรมชาติซึ่งมิได้เป็นผู้สร้างสรรค์ หรือเป็นสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ๑๕
.....ธรรมชาติอย่างสุดท้ายนี้เป็นการหันธรรมชาติอีกสองอย่าง ที่มีพระผู้เป็นเจ้ากลับไปหาเอกภาพทิพย์ ในธรรมชาติอย่างทีหนึ่งและอย่างทีสี่ พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นทั้งการเริ่มต้นและอวสาน พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นผู้สร้าง แต่มิได้เป็นผู้ถูกสร้างขึ้นมา พระองค์มิได้เป็นผู้สร้าง หรือเป็นผู้ถูกสร้างอย่างใดอย่างหนึ่ง ในธรรมชาติอย่างที่สองและที่สาม จอห์น สโคตต์ เจริเยนา กล่าวถึงมโนคติและความมีเป็นที่ถูกสร้างขึ้นมาจากทั้งคู่ แต่มิได้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างในแง่เดียวกันจากพระผู้เป็นเจ้า แล้วกลับไปหาพระผู้เป็นเจ้าอีก โดยทางการสร้างสรรค์ขบวนการ แห่งการออกไปและกลับมา นี่นับว่าเป็นหัวใจแห่งปรัชญาของเอริเยนา

จอห์น สโคตต์ เห็นว่า “พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่มีเป็นจริง ๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่าพระองค์ทรงเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง และทรงถูกสร้างไว้ในสิ่งปวง” ไม่มีการสร้างสรรค์ใด ๆ ในกาละ เพราะการสร้างสรรค์ในกาละนี้ คงบังถึงความเปลี่ยนแปลงในพระผู้เป็นเจ้า “เมื่อเราได้ยืนยันว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างทุกสิ่งทุกอย่าง เราก็คงไม่เข้าใจอะไรเลย นอกจกว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงอยู่ในสิ่งทั้งปวง...คือทรงมีอยู่ในฐานะ เป็นสาร์ตอะ

๑๕. Nature which creates but is not created; Nature which creates and created; Nature which does not create but is created; Nature which neither creates nor is created.

สำคัญของสิ่งทั้งปวง” “ไม่มีพุทธิปัญญาใดๆ จะเข้าใจพระองค์ได้เลย ทั้งสารัตถะสำคัญที่เป็นความลับของสิ่งใด ๆ ที่พระองค์ทรงสร้างขึ้น มา ก็เป็นสิ่งที่ไม่อาจเข้าใจได้เช่นกัน เราเข้าใจเฉพาะสหสมบัติเท่านั้น หาเข้าใจสารัตถะสำคัญไม่” คุณภาพของสิ่งทั้งหลายที่จะทราบได้ โดยอาศัยประสาทสัมผัสนั้น หาได้มีอยู่ในสิ่งทั้งหลายเองไม่ แต่ทว่าเกิดจากรูปฟอร์มแห่งความเข้าใจของเรา “เมื่อเราได้ยินว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงปรารถนา ทรงรัก ทรงเลือก ทรงเห็น ทรงได้ยิน...เราไม่ควรคิดถึงอะไร นอกจากว่าสารัตถะสำคัญและอำนาจเหลือที่จะพรรณนาของพระองค์ เป็นสิ่งที่จะแสดงออกมาได้ก็โดยความหมายที่มีธรรมชาติร่วมกับเรา” (ที่เหมาะสมกับธรรมชาติของเรา) “เพื่อมิให้คริสต์ศาสนิกชนที่แท้และที่ใจบุญสุนทาน ต้องเจ็บเสียในเรื่องเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างสรรพ และไม่กลัวพูดอะไรเกี่ยวกับพระองค์สำหรับการสอนดวงวิญญาณที่ง่าย ๆ เลย” เฉพาะเพื่อวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันนั้นเอง เราจึงพูดถึงพระผู้เป็นเจ้าว่า เป็นเพศชายหรือเป็นเพศหญิง “พระองค์” มิได้ทรงเป็นเพศชายหรือเป็นเพศหญิง แต่อย่างใดอย่างหนึ่งเลย ถ้าเรากล่าวว่า “พระบิดา” หมายถึงเนื้อสารหรือสารัตถะสำคัญ ซึ่งสร้างสรรพสิ่งทั้งปวง และ “พระบุตร” หมายถึงพระปัญญาสวรค์ ซึ่งโดยอาศัยปัญญาสวรค์นี้เอง ที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ได้ถูกสร้างสรรพและถูกปกครอง และ “พระจิต” หมายถึงชีวิต ถึงภาวะที่มีความสำคัญต่อชีวิตที่เกิดจากการสร้างสรรพแล้ว เราก็อาจคิดว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นตรีเอกานุภาพ สวรรค์และนรกหาใช่สถานที่ไม่ แต่หากเป็นพฤติกรรมของดวงวิญญาณ นรกก็คือความทุกข์ที่เกิดจากบาป และสวรรค์ก็คือความสุขที่เกิดจากบุญ และปิตีที่เกิดจากทัศนภาพที่เป็นทิพย์ (การเข้าใจทิพย์ภาวะ) ย่อมเปิดเผยสิ่งที่บริสุทธิ์แก่ดวงวิญญาณ ในสิ่งทั้งปวง สาน-

ี่ใดนก็เป็นสถานะแห่งดวงวิญญาณอย่างหนึ่งเช่นกัน หาใช่สถานที่ในโลกนี้
ไม่ สิ่งทั้งปวงเป็นอมตะ สัตว์ทั้งหลายก็เช่นกัน เช่นมนุษย์ก็มีดวงวิญญาณที่
เมื่อตายไปแล้ว จะกลับไปหาพระผู้เป็นเจ้า หรือเจตภูติที่สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นบ่อ
เกิดของสัตว์เหล่านั้น ประวัติศาสตร์ทั้งปวงเป็นการหลั่งไหลออก
ไปข้างนอกของการสร้างสรรค์ โดยอาศัยการเกิดขึ้น และเป็นกระแสที่ไหล
เข้าข้างในที่ไม่อาจต้านทานได้ ซึ่งในที่สุดจะถึงสิ่งทั้งปวง เข้าไปหาพระผู้
เป็นเจ้า

แม้จอห์น สโตทส์จะกล่าวว่า ไม่มีใครจะเข้าไปในสวรรค์ได้ นอก
จากโดยอาศัยปรัชญาเท่านั้น แต่ท่านก็เป็นนักเทววิทยาด้วยคนหนึ่ง
เหมือนกัน ท่านกล่าวว่า ในสิ่งทั้งปวงจะเห็นเฉพาะพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น
เพราะ ทุก ๆ สิ่งมาจากพระองค์ทั้งนั้น และก็จะกลับไปหาพระองค์ทั้งสิ้น
เมื่อสิ้นโลก ธรรมชาติทั้งปวงไม่ว่าจะมีร่างกาย หรือไม่มีร่างกายก็ตาม
จะต้องถูกทำให้เป็นทวะเช่นเดียวกับผงเหล็กถูกหลอมเข้าด้วยกัน เช่นเดียวกับ
กับอากาศ ที่เมื่อแสงสว่างฉายแสงเข้ามา เป็นสิ่งที่มองไม่เห็นฉะนั้น เฉพาะ
ความไม่แบ่งแยก ของธรรมชาติทั้งหลายเท่านั้นก็จะคงอยู่ เพราะผู้เป็นเจ้า
ซึ่งทรงเป็นการเริ่มต้นและเป็นอวสานของเรา ก็ยังคงเป็นผู้สร้างสรรค์เรา
อยู่ และประวัติศาสตร์มนุษยชาติทั้งปวงก็เป็นเช่นเดียวกับศาสตร์ทาง
ธรรมชาติทั้งปวงนั่นแหละ คือเป็นท่วงทำนองรวมยอดการดำเนินไป
และการกลับมา คือจากผู้สร้างสรรค์แล้วก็กลับมาหาผู้สร้างอีก เพราะ
การตกอยู่ในอำนาจของซาตานเท่านั้น ในประวัติศาสตร์ขบวนการจึงไม่
อาจกลับหลังได้ แต่ในธรรมชาติแล้ว กระบวนการนั้นสืบเนื่องเป็นวงจรและ
เป็นนิรันดร์ สิ่งทั้งปวงได้ถูกละลายให้หายไป ในเอกภาพเดียวกันกับที่สิ่ง
เหล่านั้นได้ถือกำเนิดมานั่นเอง

“อวสานแห่งการเคลื่อนที่ทั้งปวง ก็คือการเริ่มต้นของมันนั่นเอง เพราะการเคลื่อนที่จะไม่สิ้นสุดยุติลง ณ อวสานอันใด นอกจากที่จุดเริ่มต้นของมันเอง ซึ่งเป็นจุดที่มันเริ่มถูกทำให้เคลื่อนที่ และเป็นจุดที่มันโน้มเอียงที่จะกลับไปหา ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้สิ้นสุดและพักผ่อนเสียที

“ในโลกที่พอจะเข้าใจได้ กฎนี้เป็นหลักการขั้นพื้นฐานของศาสตร์ทั้งปวง นั่นคือเป็นหลักการพื้นฐาน ของศิลปศาสตร์ ๗ อย่าง ไวยากรณ์ เริ่มต้นด้วยตัวหนังสือ ซึ่งจากตัวหนังสือนี้ ก็จะมีข้อเขียนทั้งปวง และข้อเขียนทั้งหมดก็จะละลายหายไปในตัวหนังสือเหล่านั้นนั่นเอง วาทยาศาสตร์ เริ่มต้นด้วยปัญหาที่กำหนดแน่นอน ซึ่งจากปัญหาที่กำหนดแน่นอนนั้น ก็จะเกิดมีการให้เหตุผลทั้งปวง และการให้เหตุผลทั้งปวงก็จะกลับไปหาปัญหาที่กำหนดแน่นอนนั้น วาทยากร เริ่มต้นด้วยสารถะสำคัญ ซึ่งจากสารถะสำคัญนี้ ก็จะเกิดมีการให้เหตุผลทั้งมวล และการให้เหตุผลทั้งมวล ก็จะกลับไปหาสารถะสำคัญนั้น เลขคณิต ก็เริ่มต้นด้วยหน่วย ซึ่งจากหน่วยนี้ก็จะพัฒนาเป็นจำนวนเลขต่าง ๆ ทั้งมวล และจำนวนเลขต่าง ๆ ทั้งมวลก็จะกลับไปหาหน่วยอีก เรขาคณิต เริ่มต้นด้วยจุดซึ่งจากจุดนี้ จะพัฒนาเป็นภาพต่าง ๆ ทั้งปวง และภาพต่าง ๆ ทั้งปวงก็จะละลายหายไป ในจุดนั่นเอง ดาราศาสตร์ จะเริ่มต้นด้วยขณะ ซึ่งจากขณะนี้ ก็จะพัฒนาไปเป็นการเคลื่อนที่ทั้งปวง และการเคลื่อนที่ทั้งปวง ก็จะหายไป ในขณะนั่นเอง อภิปรัชญา เริ่มต้นและลงท้ายด้วยพระเจ้า ในธรรมชาติโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว การแบ่งก็คือการสร้างสรรคโดยอาศัยสถานะ ที่สืบทอดกันเรื่อยไป จากเอกภาพอันเป็นทิพย์ ซึ่งโดยอาศัยการสร้างสรรคนี้เอง สิ่งทั้งปวงจึงเกิดขึ้น การวิเคราะห์ก็เรียกกันว่า การกลับคืน เพราะสิ่งทั้งปวงย่อมกลับไปหาเอกภาพเดียวกัน โดยอาศัยขั้นต่าง ๆ อย่างเดียวกัน สิ่งทั้งปวงหลังไหลออกมา

จากพระผู้เป็นเจ้าอยู่เรื่อย ๆ เช่นเดียวกับน้ำไหลออกมาจากลำธาร และมีความโน้มเอียงที่จะกลับไปหาพระผู้เป็นเจ้าเช่นเดียวกับน้ำมีความโน้มเอียงที่จะกลับไปหาระดับของมันฉะนั้น พระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นที่ไม่มีการเคลื่อนที่ เพราะทรงเป็นการเริ่มต้น และอวสานของสิ่งทั้งปวง พระองค์มีได้มีตัวเอง เป็นการเริ่มต้นหรืออวสานเลย การเคลื่อนที่ของสิ่งทั้งปวง มิได้เป็นการเคลื่อนที่ในกาละ เพราะกาละทั้งปวง เราจะเข้าใจได้ ก็เพราะภาพในส่วนหนึ่งแห่งกระบวนการเท่านั้น มิได้เป็นวงจรซึ่งซ้ำตัวเองอยู่เรื่อย ๆ แต่เป็นวงจรนิรันดร์ และโฉมหน้าทั้งสองด้านของกระบวนการ ก็เป็นนิรันดร์พร้อม ๆ กัน ธรรมชาติเป็นนิรันดร์ แต่มิได้เป็นชนิดสถิต (คืออยู่เฉย ๆ) ธรรมชาติเป็นพลวัตนิรันดร์ ที่เคลื่อนที่โดยอาศัยกระบวนการแห่งการแบ่งและการกลับแบบวาทวิจารณ์

“เราไม่ทราบว่ พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นอะไร...เพราะพระองค์ทรงเป็นอนันตะ และดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจทราบได้ในด้านวัตถุวิสัย พระผู้เป็นเจ้าเองก็ไม่ทรงทราบว่า พระองค์ทรงเป็นอะไร เพราะพระองค์มิได้ทรงเป็นอะไรเลย เพราะฉะนั้น จึงไม่อาจใช้อะไรแสดงถึงพระผู้เป็นเจ้า ทั้งในแง่ตัวหนังสือหรือในเชิงยืนยันได้ เมื่อว่าตัวตามตัวหนังสือแล้ว พระผู้เป็นเจ้าย่อมไม่มีไม่เป็น เพราะพระองค์ทรงอยู่เหนือภาวะ

แม้เราจะไม่ทราบว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงเป็น “อะไร” แต่จากความมีอยู่ของโลก เราก็คงอนุมาน ว่า พระองค์ทรงมีอยู่ในฐานะที่เป็นสาเหตุของสิ่งทั้งปวงเท่านั้น การอนุมานนี้มี ๓ อย่าง เราสังเกตเห็นว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่แล้ว ก็อนุมานเอาว่าสาเหตุของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น ก็คงมีอยู่ด้วย เราสังเกตเห็นระเบียบของจักรวาล แล้วก็อนุมานเอาว่า สาเหตุของระเบียบแห่งจักรวาล คงจะฉลาด เราสังเกตเห็นว่า สิ่งทั้งหลายเคลื่อนที่อยู่ตลอดเวลา

มีชีวิต แล้วก็อนุมานเอาว่าสาเหตุแห่งการเคลื่อนที่ของสิ่งเหล่านั้น ก็คือชีวิต
 ดังนั้น พระผู้เป็นเจ้าซึ่งมิได้พิจารณาในพระองค์เอง แต่ในฐานะเป็นสาเหตุ
 ของสิ่งทั้งปวง ย่อมมีโฉมหน้าอยู่ ๓ อย่าง คือ : พระองค์ทรงมีอยู่ พระองค์
 ทางฉลาด และพระองค์ทรงมีชีวิต ภาวะของพระองค์เรียกว่า พระบิดา-
 พระปรีชาญาณของพระองค์เรียกว่า พระบุตร ชีวิตของพระองค์เรียกว่า พระจิต
 (Holy Ghost) ซึ่งนับว่าเป็นคำที่มีได้บังถึงตัวโฉมหน้าทั้งสามเองเลย แต่ทว่า
 บังถึงโฉมหน้าทั้งสามที่มีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน ภาวะของพระผู้เป็นเจ้า
 ก็คือสารัตถะสำคัญของพระองค์ คือสิ่งที่พระองค์ทรงเป็น พระปรีชาญาณ
 ของพระองค์ก็คืออำนาจของพระองค์ ได้แก่สิ่งที่พระองค์ทรงอาจทำได้
 ชีวิตของพระองค์ ก็คือการปฏิบัติงานของพระองค์ ได้แก่สิ่งที่พระองค์ทรงทำ
 สารัตถะสำคัญ อำนาจ และการปฏิบัติงาน ในพระผู้เป็นเจ้าหรือในสิ่งใด ๆ
 ก็ตาม มิได้เป็นส่วน ๓ ส่วนซึ่งประกอบเป็นเนื้อสาร แต่ทว่าเป็นเอก-
 ภาพง่าย ๆ และไม่อาจแบ่งแยกได้อย่างหนึ่ง แม้พระบุตรและพระจิตในบางแง่
 จะเกิดจากพระบิดา ดังนั้น เฉพาะพระบิดาเท่านั้น ที่ไม่มีบ่อเกิด แต่พระบุตร
 และพระจิต ก็มีใช่เป็นสิ่งที่พระบิดาทรงสร้างสรรค์แต่ประการใดเลย
 พระบุตรและพระจิตเป็นสหนิรันดร์ และเป็นสิ่งที่มีสารัตถะสำคัญร่วมกับ
 พระบิดา เพราะฉะนั้น พระผู้เป็นเจ้าในบุคคลทั้งสาม จึงก่อให้เกิดธรรมชาติ
 ที่สร้างสรรค์ แต่มิได้ถูกสร้างสรรค์

“สิ่งทั้งปวงที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างสรรค้นั้น ไม่ถูกสร้างสรรค้ขึ้น
 มาในจินตภาพของพระผู้เป็นเจ้า และเพราะฉะนั้น จึงเป็นตรีเอกานุ-
 ภาพที่ประกอบด้วยสารัตถะสำคัญ อำนาจ และการปฏิบัติการ ทั้งสาม
 อย่างนี้เป็นเนื้อสารของสิ่งของสิ่งทั้งปวงและทั้งเป็นสหสมมติด้วย ดังเช่น
 ในตรีเอกานุภาพของพระผู้เป็นเจ้า สารัตถะสำคัญ อำนาจ และการปฏิบัติ

การ ทั้งสามนี้เป็นเอกภาพที่ไม่อาจแบ่งแยกได้ แต่ทว่า เป็นโฉมหน้าที่แตกต่างกันของเอกภาพนั้น ในต้นไม้ โฉมหน้าที่สาม ก็คือการมีเป็น การที่สามารถเจริญเติบโตได้และการเติบโตขึ้นมาจริง ๆ สารัตถะสำคัญ เป็นภาวะ ที่ไม่อาจทราบได้ของสิ่งของ อำนาจก็คือลักษณะภาพเฉพาะของ ต้นไม้ การปฏิบัติการคือ การเคลื่อนที่ที่เฉพาะเจาะจงของต้นไม้ สิ่งทั้งปวงย่อมมีอยู่เป็นอยู่ในวิถีทางทั้งสามนี้ เพราะฉะนั้น จึงมีการสร้างสรรค์สิ่งทั้งหลายอยู่ ๓ อย่าง....และในการแบ่งธรรมชาติก็มีอยู่ ๓ ชั้น ธรรมชาติ แบ่งออกไปเป็นอภาวะกับภาวะ สารัตถะสำคัญแบ่งออกไป เป็นวิเศษชาติ กับอภิชาติ อภิชาติแบ่งออกไปเป็นสิ่งที่ เป็นปัจเจกทั้งหลาย การแบ่งเหล่านี้ ย่อมสัมฤทธิ์ผลโดยอาศัย “บุคคล” ทั้งสามแห่งตรีเอกานุภาพตามลำดับ พระบิดาทรงมีเจตจำนง พระบุตรทรงสร้าง และพระจิตทรงทำให้สมบูรณ์ การกระทำของพระผู้เป็นเจ้านี้ ก็คือสารัตถะสำคัญของพระองค์ การสร้างสรรค์ ลักรวาล มิได้อยู่ในพระผู้เป็นเจ้าโดยบังเอิญเลย แต่ทว่าโดยอาศัยกฎที่ เหลือที่จะกล่าวบางอย่าง ที่ผลจะมีอยู่ในเหตุของมันเป็นนิรันดร์ พระผู้เป็น เจ้าทรงรู้จักสิ่งทั้งหลาย เพราะสิ่งทั้งหลายมีเป็น : สิ่งทั้งหลายมีเป็น เพราะ พระผู้เป็นเจ้าทรงรู้จักสิ่งเหล่านั้น และความรู้เกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นของพระองค์ ก็คือสารัตถะสำคัญของสิ่งเหล่านั้นนั่นเอง พระบุตรทรงสร้าง นั่นคือพระ- องค์ทรงแบ่งสารัตถะสำคัญ ที่ถูกสร้างสรรค์เป็นมโนคติที่เป็นนิรันดร์ ซึ่งเรียกว่าสาเหตุแรก ๆ เพราะว่ามโนคตินิรันดร์เหล่านั้น เป็นสาเหตุและ สร้างสรรค์สิ่งทั้งปวง มโนคตินิรันดร์ทั้งหลายเป็นรูปฟอร์มของสิ่งต่าง ๆ มิใช่เป็นรูปฟอร์มทางด้านคุณภาพที่มองเห็นได้ แต่เป็นรูปฟอร์มทางด้านเนื้อ สารที่ไม่อาจรู้ได้ โดยการเข้ามีส่วนร่วมในสิ่งที่สิ่งทั้งปวงนี้ ดำรงอยู่คือมี คุณภาพหรืออำนาจที่แยก ๆ กันและพิเศษของมัน ต้นไม้เจริญเติบโตก็

เพราะมันมีส่วนร่วมในชีวิต มโนคติเหล่านี้ ซึ่งมีอยู่ในจิตของพระผู้เป็นเจ้า ย่อมมีเนื้อสารของสิ่งทั้งปวง เช่นมนุษย์เป็นสิ่งที่กำหนดให้แน่นอนอย่างถูกต้องที่สุด ดังมโนภาพทางด้านพุทธิปัญญาบางอย่าง สร้างอยู่เป็นนิรันดร์ในจิตเป็นทิพย์ พระจิตเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ นั่นคือพระผู้เป็นเจ้าในกัมมันตภาพที่เป็นอนันตะของพระองค์ ได้นำสาเหตุแรก ๆ ให้เกิดเป็นผลต่อไปโดยแบ่งมโนคตินิรันดร์เป็นสิ่งที่เปราะบางทั้งหลาย ทั้งที่พอทราบได้และพอเห็นได้ ซึ่งมีส่วนร่วมอยู่ ในสิ่งที่เปราะบางเหล่านั้น ผลเหล่านี้ มีความสัมพันธ์กับสาเหตุแรก ๆ เช่นเดียวกับถ้อยคำ มีความสัมพันธ์กับเสียง ที่เปล่งถ้อยคำเหล่านั้นออกมา ผลเหล่านี้เป็นสิ่งที่มียากหลัง ไม่ใช่ในกาละ แต่ทว่าในระเบียบของเหตุคุณภาพ ผลเหล่านี้ไม่เหมือนสาเหตุนิรันดร์ ย่อมก่อให้เกิดมีวิเสสชาติและอภิชาติ ผลเหล่านี้เกิดขึ้นมาโดยอาศัยการให้กำเนิด ผลเหล่านี้เคลื่อนที่อยู่ในกาละและเทศะ และขึ้นอยู่กับสหสมบัติ ผลเหล่านี้รวมสารัตถะสำคัญทั้งปวง (ซึ่งในแง่นี้ ถ้าหากเรียกว่าธรรมชาติ ดูจะเหมาะสมกว่า) คุณภาพทั้งปวง ปริมาณทั้งปวง และสิ่งทั้งปวง ที่มีอยู่ในปทัชชะดอื่น ๆ เมื่อกล่าวอย่างแยก ๆ คือแยกจากการรวมแห่งผลทั้งหลายแล้ว ผลทั้งหลายก็เป็นสิ่งที่ไม่มีรูปร่าง เป็นสิ่งที่ไม่เนาเปื่อย และเป็นสิ่งที่แบ่งแยกไม่ได้ การรวมคุณภาพบางอย่าง กับปริมาณบางอย่างเข้าด้วยกัน ย่อมก่อให้เกิดเป็นสสารขึ้นมาซึ่งบัดนี้ได้เป็นสิ่งใหม่ แต่ทว่าเป็นผลลัพธ์ของการรวม เช่นเดียวกับการรวมแสงสว่างเข้ากับร่างที่ทึบ ย่อมก่อให้เกิดเงาขึ้นฉะนั้น ตัวสสารเอง (ที่แยกจากรูปฟอร์มที่สสารได้รับ) ก็เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น และกำหนดให้แน่นอนไม่ได้เช่นกัน สสารเป็นเพียงความไม่มีรูปฟอร์ม หรือเป็นความเปลี่ยนแปลงที่มีวิสัยสมารถที่จะรับรูปฟอร์มได้ เมื่อเอาสสารมารวมเข้ากับรูปฟอร์มในบางกาละ ก็จะก่อให้เกิดเป็นร่างที่มอง

เห็นได้ ดังนั้น ร่างกายจึงประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่มีรูปร่าง คุณภาพ ปริมาณ รูปฟอร์ม และกาละ ร่างกายทั้งหลายมีเชื้อสสาร เป็นเพียงสิ่ง ที่ประกอบด้วยสหสมบัติ และดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่อาจสลายไปได้ เพราะว่าร่าง- กายทั้งหลายอาจถูกทำให้สลายไปในสหสมบัติที่ทำให้เกิดเป็นร่างขึ้น มา เมื่อเอาสหสมบัติออกไปหมดแล้ว ก็ไม่มีอะไรเหลืออยู่ สหสมบัติเหล่านี้ ทั้งปวง เป็นสหสมบัติของสารัตถะสำคัญและรูปฟอร์มที่เป็นเชื้อสสาร แต่มิได้เป็นสหสมบัติของร่างกาย ร่างกายเป็นสหบัติของสหสมบัติทั้ง หลายมากกว่า เพราะฉะนั้น ในทุก ๆ ร่าง เราจึงพิจารณาเห็นโฉมหน้า ทั้งสามนี้ คือ : สสารอันได้แก่คุณภาพและปริมาณที่ทำให้เกิดมีสสารขึ้น มา ๑ รูปฟอร์มทางด้านคุณภาพ ซึ่งทำให้สสารเป็นร่างที่แข็งและมองเห็น ได้ ๑ กับสารัตถะสำคัญนิรันดร์ หรือรูปฟอร์มที่เป็นเชื้อสสารของสิ่งที่สารัตถะ สำคัญ หรือรูปฟอร์มเหล่านี้เป็นสหสมบัติ ๑

“เชื้อสสารของสัตว์และสิ่งของทุกชนิดมี ๓ อย่าง คือ มีสารัตถะ สำคัญของสิ่งนั้น ๆ ความรู้ของพระผู้เป็นเจ้าเกี่ยวกับสิ่งนั้น ซึ่งโดยอาศัยความ รู้นี้ สิ่งนั้นจึงได้ถูกสร้างขึ้นมา ๑ มีรูปฟอร์มของสิ่งนั้น ๆ ที่เป็นนิรันดร์ ซึ่งได้ถูกสถาปนาขึ้นมาในหมู่สาเหตุแรก ๆ ทั้งหลายในพระวณะ ซึ่งโดย อาศัยพระวณะนี้เอง สิ่งนั้นจึงได้ถูกนิยามให้เป็นสิ่งที่มันเป็นอยู่ ๑ และมีสิ่งที่ เฉพาะเจาะจง ซึ่งเคลื่อนที่อยู่ภายในกาละ และขึ้นอยู่กับสหสมบัติ ซึ่งเป็นเหตุทำให้มันสำแดงตนออกมาให้ปรากฏ ๑

“ในพระวณะของพระผู้เป็นเจ้าแล้ว สิ่งทั้งปวงย่อมมีมากมาย อย่างไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนเสมอ อยู่นอกเหนือกาละและเทศะทั้งปวง พ้นการให้กำเนิดที่ทำในกาละและเทศะ นอกเหนือรูปฟอร์มและอภิชาติ ที่รู้ได้โดยอาศัยประสาทสัมผัสและการเข้าใจทั้งปวง พ้นจากคุณภาพ

ปริมาณ และสหสมบัติทั้งปวง ที่ทำให้เราเข้าใจเนื้อหาของสัตว์และสิ่งของ ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างใด ๆ ว่ามีอยู่ แต่มิใช่ทำให้เราเข้าใจว่ามันเป็นอะไร

“อนึ่ง สิ่งทั้งปวงย่อม มิได้มีเป็น เสมอ เพราะก่อนที่สิ่งเหล่านั้นจะหลั่งไหลออกมาโดยการให้กำเนิด เป็นรูปฟอร์ม และอภิปาติ กาลและเทศะ และเป็นสหสมบัติทั้งปวง ที่เกิดกับสาร์ตตะสำคัญนिरันดรของสิ่งเหล่านั้นซึ่งได้สถาปนาไว้อย่างแน่นอนในพระวณะของพระผู้เป็นเจ้า สิ่งเหล่านั้นมิได้ อยู่ในการให้กำเนิด มิได้อยู่ในเทศะหรือในรูปฟอร์ม และอภิปาติที่เหมาะสม ที่สหสมบัติจะเกิดขึ้นมาได้เลย”

ดร. เบิร์ช (Burch) ผู้ได้แปลงานของเอริเยนาออกมาอย่างเพราะหวังในที่สุดก็ได้อภิปรายว่า เอริเยนาเป็นพวกสกลเทพบูชาหรือไม่ ปรัชญาอเมริกันนับถือคริสต์ศาสนาทุกคน ยังคงมุ่งเข็มไปยังเรื่องการปฏิเสธความจริงตามธรรมชาติที่สำคัญ ๓ ประการ (คือความจริงที่อาจบรรลุถึงได้โดยอาศัยเหตุผล ซึ่งคัดค้านความจริงที่พระผู้เป็นเจ้าทรงเปิดเผย) การปฏิเสธเหล่านี้ นับว่าเป็นบาปทั้งสิ้นเพราะเป็นการคัดค้านหรือฝ่าฝืนพระบัญญัติข้อแรก ของคริสต์ศาสนิกชน เช่นเดียวกับที่เป็นการคัดค้านหรือฝ่าฝืนศาสนายิวที่มีมาก่อน และศาสนาอิสลามที่เกิดภายหลังฉะนั้น พระบัญญัติที่ว่า “ผู้เจ้าจะต้อง ไม่มีเทพเจ้าอื่น ไคนอกจากเรา” หรือ “พระผู้เป็นเจ้าของผู้เจ้ามืองค์เดียวเท่านั้น” หรือ “ไม่มีพระผู้เป็นเจ้าอื่น ไคนอกจากพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวเท่านั้น” การปฏิเสธความจริงตามธรรมชาติทั้งสามได้แก่วลัทธิพหุเทวนิยม ลัทธิสกลเทพบูชา และลัทธิโพรมิเทียน^{๑๖} ลัทธิเหล่านั้นได้ทำให้ปรัชญา

๑๖. Prometheanism คือ ลัทธินับถือโพรมิทีอุส (Prometheus) ซึ่งเป็นเทพเจ้าในนิยายกรีกโบราณ ผู้ขโมยไฟจากสวรรค์มาให้มนุษย์

สมัยกลางต่างพร้อย ดุจทำให้ความคิดที่มีก่อนคริสต์ศาสนาและนักคิด
หลังจากที่เกิดคริสต์ศาสนาแล้ว ต่างพร้อยไปจนนั้น

ในสามลัทธินี้ ลัทธิพหุเทวนิยม นับว่าเป็นลัทธิที่ธรรมดาสามัญ
อย่างที่สุด และเป็นเบื้องต้นที่สุด นักคิดที่ละเอียดอ่อน เช่น จอห์น สโก-
ตส์ ไม่เคยเลื่อมใสลัทธินี้เลย พวกที่นับถือลัทธิของท่านมณี เป็นพวกพหุเทว-
นิยม ลัทธิโพรมิเทียน เป็นชื่อเรียกเทพนิยายของกรีก เรื่องโพรมิที่อุส
ซึ่งขโมยไฟของเทพซุสพระบิดาจากสวรรค์ แทนที่จะรอให้พระผู้เป็น
เจ้าประทานให้ อาตัมก็เชื่อว่าเป็นพวกโพรมิเทียนเหมือนกัน เพราะอาตัมได้
ถือเอาสิ่งที่ตนควรจะรอให้พระผู้เป็นเจ้าประทานเสียก่อน และมนุษย์เรา
เชื่อว่าโพรมิเทียนในเมื่อเขาใช้เวทย์มนต์คาถาในเวลาที่เขาแสวงหาอำนาจ
จากพระผู้เป็นเจ้าหรือหาทางที่จะให้พระผู้เป็นเจ้าประทานความสุขให้ ตัว
อย่าง เช่น เมื่อเขาพยายามที่จะบรรลุถึงความรู้สึกชั้นสูง ๆ ขึ้นไปโดย
อุตสาหการบำเพ็ญทุกรกิริยา หรือพยายามจะเข้าไปสู่ความรู้สึกชั้นสูง ๆ
โดยใช้การวางยาหรือศิลปะ หรือแม้เมื่อเขาพยายามทำตัวให้เข้าถึงความ
รู้สึกชั้น สูง ๆ นั้น แทนที่จะคอยให้พระผู้เป็นเจ้า ทรงนำความรู้สึกชั้นสูง ๆ
นั้นมาประทาน อย่างนี้เชื่อว่าเป็นพวกโพรมิเทียนทั้งนั้น โดยที่แท้แล้วลัทธิ
โพรมิเทียน เป็นการผสมระหว่างความอวดดีกับความรักเพราะอยาก
ได้สิ่งตอบแทน

ลัทธิสกลเทพบูชา นับว่าเป็นลัทธิที่มีเหตุผลมากกว่า ลัทธิพหุเทว-
นิยมมากทีเดียว ลัทธินี้ก็คล้าย ๆ ลัทธิพหุเทวนิยม คือ บังคับพระผู้เป็นเจ้า
ให้มาหาจินตภาพของเรารเอง และลดขนาดพระองค์ลงมาหาขนาดของเรา ลัทธิ
นี้ตั้งข้อเสนอไว้ว่า พระผู้เป็นเจ้า ทรงเป็น สิ่งทั้งปวง และว่าไม่มีอะไรซึ่ง *มิได้*
เป็นพระผู้เป็นเจ้า อาจดูเหมือนว่าเป็นการขัดแย้งกันอยู่ในตัว ที่ว่าลัทธิ

สกลเทพบุชาเป็นการปฏิเสธเอกภาพ : ถ้าหากสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเป็นสิ่งเดียวกัน ดังที่พวกนามนิยมนั้นที่แท้จริงยืนยัน (และผู้ถือสกลเทพบุชา ก็จะต้องเป็นพวกนามนิยมนั้นเพราะเขายืนยันถึงความแท้จริงอย่างหนึ่งที่รวมสิ่งทั้งปวง) และสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมีได้เป็น ๒ อย่าง ดังที่พวกพหุเทวนิยมยืนยัน พวกนามนิยมนั้นยืนยันเอกภาพ ส่วนพวกพหุเทวนิยมทำให้เอกภาพ แยกย่อยออกไปกระนั้นหรือ? ความจริงถ้ากลับกันเสียมันแหละจึงจะถูก เพราะโดยการปฏิเสธความที่ตนเองเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น สัตว์ทั้งหลายเชื่อว่า ย่อมปฏิเสธความมีอำนาจทุกอย่างของพระผู้เป็นเจ้า ถ้าหากเราเป็นส่วนหนึ่งของพระผู้เป็นเจ้า ถ้าหากว่า *อาตมมัน* (Self) เป็น พระผู้เป็นเจ้าตั้งแต่แก่นแล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่อาจปฏิเสธพระองค์ หรือพระองค์ก็ปฏิเสธข้าพเจ้าไม่ได้ และย่อมไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ เพราะพระองค์ทรงถูกภาวะของพระองค์ บีบบังคับเช่นเดียวกับข้าพเจ้าเหมือนกัน และมีใช่เฉพาะพระองค์เท่านั้นที่ทรงเป็นภาวะที่จำเป็น เพราะข้าพเจ้าก็เป็นภาวะที่จำเป็นด้วยเหมือนกัน และพระองค์ทรงมีอยู่เพราะเจตจำนงของข้าพเจ้า มากพอ ๆ กับที่ข้าพเจ้ามีอยู่ เพราะเจตจำนงของพระองค์ฉะนั้น พระองค์ทรงถูกสร้างขึ้นมาในจินตภาพ และความเหมือนของข้าพเจ้า แต่มีใช่ข้าพเจ้าถูกสร้างขึ้นมาในจินตภาพและความเหมือนของพระองค์เลย ทั้ง ๆ ที่บางคนคิดว่า จอห์น สโคตัส เอรีเยนา ใกล้ชิดกับลัทธินามนิยมนั้น หรือลัทธิสกลเทพบุชาอย่างน่ากลัวอันตราย แต่ท่านก็ได้หลีกเลี่ยงลัทธิทั้ง ๒ อย่างนี้ได้ บางคนก็คิดว่าท่านหลีกเลี่ยงได้อย่างหวุดหวิดมากที่สุดทีเดียว เพราะท่านยืนยันว่า การที่จะกลับไปหาพระผู้เป็นเจ้านั้น เราจะต้องเกิดมาจากพระองค์ แต่สำหรับพวกสกลเทพบุชาที่แท้จริงแล้ว เห็นว่าเราไม่อาจละทิ้งพระผู้เป็นเจ้า ได้มากเท่ากับที่พระองค์ทรงละทิ้งเรา และไม่อาจมีการเกิดมาจากพระองค์ หรือการกลับไปหาพระองค์ใด ๆ

ทั้งสิ้น คัมภีร์ทุกเวชซึ่งเป็นคัมภีร์สูงสุดของคัมภีร์ฮินดู กล่าวไว้ว่า “คตฺ ตวมฺ อสิ” ซึ่งแปลว่า “พระผู้เป็นเจ้านั้นพระองค์ทรงมีอยู่” สำหรับคริสต์ศาสนิกชนแล้วก็เช่นเดียวกับมุสลิม และยังเหมือนกัน คือยอมมีเอกลักษณ์ที่เพียงพอที่กำหนด ให้แก่สัตว์หรือสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้าง สรรค์เสมอ สำหรับพวกฮินดูแล้ว ไม่มีใครที่อาจพูดว่า “เรา” นอกจากพระผู้เป็นเจ้า และพระผู้เป็นเจ้าไม่อาจแยกสิ่งใด ๆ จากพระองค์เองได้

ดร. เบิร์ช ได้อ้างข้อความตอนหนึ่ง ของเอร์ียนาที่เข้ากับเรื่องนี้ได้

“พระผู้เป็นเจ้าเอง ทรงเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง และทรงถูกสร้างในสิ่งทั้งปวง เมื่อเราแสวงหาพระองค์เหนือสิ่งทั้งปวง เราจะไม่พบพระองค์ในสารัตถะสำคัญใด ๆ เลย เพราะพระองค์ยังมีได้ทรงเป็นภาวะ แต่เมื่อเราเข้าใจพระองค์ในสิ่งทั้งปวง ก็ไม่มีอะไรมีอยู่ในบางสิ่ง นอกจากในพระองค์เท่านั้น พระองค์มิได้ทรงเป็นอีกสิ่งหนึ่ง แต่พระองค์ทรงเป็นสิ่งทั้งปวง (แต่แล้วเอร์ียนา ก็กล่าวต่อไปว่า) มนุษย์เป็นเอกภาพของสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างสรรพทั้งปวง มนุษย์เป็นพุทธิปัญญา เป็นชีวิตเป็นร่างกาย ถ้ายกเว้นพระผู้เป็นเจ้าเสียแล้วก็ไม่มีธรรมชาติอื่นใด นอกจากพุทธิปัญญาเป็นต้นนี้ สิ่งทั้งปวง ถูกสร้างขึ้นมาจากจิตที่เป็นทิพย์ แต่สิ่งทั้งปวงก็อาจถูกสร้างขึ้นมาจากจิตอื่น ๆ ได้เหมือนกัน เมื่อเราเถียงกัน ทั้งท่านและข้าพเจ้าต่างก็ถูกสร้างขึ้นในกันและกัน เพราะเมื่อข้าพเจ้าเข้าใจสิ่งที่ท่านเข้าใจ ข้าพเจ้าก็กลายเป็นความเข้าใจของท่าน และข้าพเจ้าก็ถูกสร้างขึ้นมาจากในตัวท่าน ในวิถีทางที่เหลือจะกล่าวบางอย่าง

“สิ่งที่ปวงเดิมก็เกิดมาจากพระผู้เป็นเจ้า ตามขั้นระหว่างกลางต่าง ๆ กันใด ในที่สุดสิ่งทั้งปวงก็จะละลายหายไปในพระผู้เป็นเจ้า โดยอาศัยขั้นระหว่างกลางต่าง ๆ ฉะนั้น ดังนั้น พระผู้เป็นเจ้าจึงทรงเป็นการเริ่มต้น เป็น

ท่ามกลาง และเป็นอวสานของสิ่งทั้งปวง ที่ว่าเป็นการเริ่มต้น เพราะว่าสิ่งทั้งปวงเกิดจากพระองค์ โดยการมีส่วนร่วมในสารัตถะสำคัญของพระองค์ ที่ว่าเป็นท่ามกลาง เพราะสิ่งทั้งปวงมีชีวิตอยู่และเคลื่อนไหว และมีภาวะของตนอยู่ในพระองค์ ที่ชื่อว่าเป็นอวสานก็เพราะสิ่งทั้งปวงมีความสมบูรณ์แบบของตนและมีอวสานแห่งการเคลื่อนที่ของตนอยู่ในพระองค์ การแพร่กระจายออกไปเป็นความดี : การกลับเข้ามารวมกันเป็นความรัก พระผู้เป็นเจ้าในฐานะเป็นสาเหตุของสิ่งทั้งหลาย เป็นความดีสูงสุด และในฐานะเป็นอวสานของสิ่งทั้งปวง เป็นความรักสูงสุด ความรักเป็นอวสานและเป็นการดับสนิทของการเคลื่อนที่ ตามธรรมชาติของสิ่งที่เคลื่อนที่ทั้งปวง นอกเหนือความรักแล้วย่อมไม่มีการเคลื่อนที่ใด ๆ อีกต่อไป ความรักเป็นการเชื่อมต่อและเป็นพันธะ ที่ทำให้จักรวาลของสิ่งทั้งปวงรวมเข้าด้วยกันในเอกภาพที่ละลายไม่ได้ และในความร่วมรู้สึก (เห็นใจ) ที่เหลือที่จะกล่าว พระผู้เป็นเจ้าในฐานะที่เป็นความดี และพระผู้เป็นเจ้าในฐานะที่เป็นความรัก เป็นปฐมเหตุของสิ่งทั้งปวง และเป็นอวสานขั้นสุดท้ายของสิ่งทั้งปวงนั้น เป็นอย่างเดียวกัน ข้อเท็จจริงที่ว่า ความดี ความรัก ปฐมเหตุ และอวสานขั้นสุดท้าย เป็นเอกลักษณ์กัน นับว่าเป็นกฎพื้นฐานของธรรมชาติ”

ในการอธิบายถึงอวสานขั้นสุดท้ายของจักรวาล ที่ถูกสร้างสรรค์นั้น เอรียนาใช้การเปรียบเทียบที่พวกผู้วิเศษอื่น ๆ เป็นจำนวนมากนิยมใช้กันว่า :

“อากาศย่อมปรากฏเป็นแสงสว่างทั้งปวง และเหล็กที่ถูกหลอมละลายปรากฏว่าแดงไปหมด ไม่ใช่ตัวไฟเอง แต่เนื้อสารของไฟก็ยังคงเหลืออยู่ ข้อนี้ฉันใด พุทธิปัญญาก็ย่อมเข้าใจได้ว่า หลังจากที่โลกนี้สิ้นสุดลงแล้ว ธรรมชาติทุกชนิด ไม่ว่าจะมีร่างกายหรือไม่มีย่างกายก็ตาม จะดูเหมือนว่า

เป็นพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นเป็นการรวมธรรมชาติที่เหลื่ออยู่ฉันนั้น ดังนั้น พระผู้เป็นเจ้าซึ่งในตัวพระองค์เอง เป็นสิ่งที่เข้าใจไม่ได้ ก็จะเข้าใจได้บ้างในสัตว์และสิ่งทั้งหลาย ที่พระองค์ทรงสร้างสรรค์ขึ้นมา.”

บทที่ ๔

เซนต์ แอนเซลม^๑

ST. ANSELM

พ.ศ. ๑๕๗๖ - ๑๖๕๒

เซนต์ แอนเซลมได้รับสมญาว่า “ออกัสตินคนที่สอง” ท่านเกิดที่เมืองอาออสตา^๑ (Aosta) ในปีค.ศ. ๑๐๐๐ (Piedmont) ประเทศอิตาลี เมื่อ พ.ศ. ๑๕๗๖ ท่านเกิดในตระกูลผู้ดี แต่ความเกี่ยวข้องทางครอบครัวของท่านออกจะมีคณอยู่สักหน่อย มารดาของท่านชื่อเออร์เมนเบอร์กา (Ermenberga) เป็นชาวเมืองอาออสตามีทรัพย์สินมั่งคั่งมาก ส่วนบิดาชื่อ กันดัล์ฟ (Gundulf) เป็นชาวเมืองลอมบาร์ด^๒ (Lombard) แต่ได้มาอยู่กินกับภรรยาที่เมืองอาออสตา แอนเซลมเป็นคนสุภาพอ่อนโยน และรักมารดามาก แต่มารดาของท่านก็ได้ถึงแก่กรรมตั้งแต่ท่านมีอายุ ๒๐ ปีเท่านั้นเอง ต่อมาไม่นานนัก ท่านก็เกิดมีปากเสียงกับบิดา

แอนเซลมมีความสนใจในทางศาสนา และการศึกษามาตั้งแต่เป็นเด็ก เมื่ออายุได้ ๑๔ ปี ท่านพยายามที่จะออกบวช แต่ไม่สำเร็จ หลังจาก

๑. อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอิตาลี

๒. แคว้นหนึ่งอยู่ทางภาคเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือของอิตาลี

๓. แคว้นหนึ่งอยู่ทางภาคเหนือของอิตาลี

๑๐๐

เซนต์ แอนเซลมส์

ที่ได้เป็นปากเสียงกับบิดาแล้ว ท่านก็เดินทางข้ามภูเขาแอลป์พร้อมกับพระรูปหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่เป็นคนรับใช้ท่าน ท่านได้ใช้เวลาเกือบ ๓ ปี เดินทางผ่านเบอร์กันดี (Burgundy) และฝรั่งเศส เมื่อเข้าสู่แคว้นนอร์มันดี^๕ ท่านก็ได้พักอยู่ที่เมืองอะวรันชส์^๖ (Avranches) ชั่วระยะหนึ่ง แล้วก็ไปประจำอยู่ที่วัดเบค ท่านเกิดติดอกติดใจในคำสอนของลางฟรังก์ (Lanfranc) ซึ่งเป็นหัวหน้าอยู่ที่นั่นมาก่อน ต่อมาในปี พ.ศ. ๑๖๐๓ ท่านก็บวชเป็นพระอยู่ในสำนักนิกายเบเนดิกติน ที่วัดเบค จนกระทั่งวัดนี้ได้เจริญรุ่งเรืองมากถึงกับกลายเป็นสำนักศึกษาที่สำคัญยิ่งสำนักหนึ่งในอัสตงคตประเทศ

ในประเทศอังกฤษ แอนเซลมส์ก็มีหน้าที่ที่จะต้องไปตรวจตราดูแลเป็นครั้งคราวอยู่เสมอ ใน พ.ศ. ๑๖๓๕ แอนเซลมส์ได้รับนิมนต์จากฮิว (Hugh) ซึ่งเป็นเอิร์ลแห่งเชสเตอร์ ซึ่งเชื่อกันว่าใกล้จะตายอยู่แล้ว และกำลังจะจัดตั้งสำนักสงฆ์สาขาวัดเบคขึ้นที่ เซนต์ เวอร์เบิร์กส์ (St. Werburgh's) เมืองเชสเตอร์^๗ แอนเซลมส์จึงข้ามไปยังประเทศอังกฤษ ซึ่งนับว่าเป็นการไปเยือนอังกฤษในฐานะที่เป็นสมภารเป็นครั้งที่สาม แอนเซลมส์มีภารกิจมาก จึงต้องอยู่ในอังกฤษเรื่อยมา จนกระทั่งถึงเวลาที่พระเจ้าวิลเลียมที่ ๒ ประชวรอยู่ที่เมืองกลอสเตอร์^๘ (Gloucester) เดือนมีนาคม พ.ศ. ๑๖๓๖ พระเจ้าวิลเลียมทรงมีพระราชประสงค์อย่างยิ่งที่จะขอใช้บาป จึงได้ทรงเสนอชื่อแอนเซลมส์เป็นอาร์คบิชอป แห่งแคนเตอร์เบอร์รี่^๙ ซึ่งได้ว่าลงหลัง

๕. แคว้นหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของฝรั่งเศส

๕. แคว้นหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของฝรั่งเศส

๖. เมืองหนึ่งในแคว้นนอร์มันดี อยู่ริมอ่าวแซงมาโล

๗. เมืองที่ตั้งที่ทำการรัฐบาลเมืองเชสไอร์แลนด์ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของอังกฤษ

๘. อยู่ทางทิศตะวันตกของอังกฤษภาคกลาง

๙. อยู่ในมณฑลเคนต์ (Kent) ของอังกฤษ

จากที่ลางฟรังค์ ได้ถึงมรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๑๖๓๒ แล้ว หลังจากที่ได้ต่อสู้
ดิ้นรนอยู่เป็นเวลานาน แอนเซลม์ก็ถูกบีบบังคับให้จำต้องยอมรับคณะเจ้า-
หน้าที่ที่เป็นพระทั้งชุด หลังจากนั้นชั่วระยะเวลาหนึ่ง ท่านก็ได้รับแต่งตั้งเป็น
อาร์คิบิชอปเมื่อ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๑๖๓๖ ท่านได้เริ่มมีความเห็นแตกต่าง
จากพระเจ้าวิลเลียมเกือบจะในทันทีทันใดที่ได้รับตำแหน่ง และคงมีอยู่เป็น
พัก ๆ เรื่อยมาเป็นเวลาถึง ๔ ปี เหตุที่ขัดแย้งกันประการหนึ่ง ก็คือพระเจ้า-
วิลเลียม ทรงมีพระราชประสงค์ ให้แอนเซลม์เป็นอาร์คิบิชอป แต่ก็ไม่ทรง
พอพระทัยที่แอนเซลม์ไม่ส่งพวกอัครวิโนไปที่เวลส์เมื่อ พ.ศ. ๑๖๔๐ อีก
ประการหนึ่ง แอนเซลม์ต้องการให้เรียกประชุมสภา ต้องการให้รับรองโปป-
เออร์บันที่ ๒ (Urban II) และต้องการให้มีเสรีภาพที่จะไปเยือนกรุงโรม
คำขอร้องประการสุดท้ายนี้แหละ ที่ทำให้แอนเซลม์ต้องผิดใจกับพระเจ้า
วิลเลียมในที่สุด

พ.ศ. ๑๖๓๗ แอนเซลม์ได้สร้างปัญหาขึ้นเป็นครั้งแรก คือท่านต้อง
การให้ได้เสียคลุมตำแหน่งอาร์คิบิชอปจากโปป สมณฑูตจากโปป ได้นำเสีย
คลุมตำแหน่งอาร์คิบิชอป จากกรุงโรม มาถึงอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๑๖๓๘
และโดยเหตุที่ความสัมพันธ์ ระหว่างแอนเซลม์กับพระเจ้าวิลเลียมเลวลง
ตามลำดับ ท่านจึงยืนยันความประสงค์ ที่จะเดินทางไปกรุงโรม เพื่อปรึกษา
หารือกับโปปในเรื่องสถานการณ์ ที่เป็นอยู่ในอังกฤษในขณะนั้น หลังจาก
ที่ต้องเผชิญกับมรสุมชีวิตมาหนักต่อหนักแล้ว ในที่สุดเรื่องก็มาลงเอยได้
เมื่อ พ.ศ. ๑๖๔๐ ในที่สุดพระเจ้าวิลเลียมก็ทรงมีพระทัยอนุญาต ให้แอนเซลม์
เดินทางไปกรุงโรมได้ แต่พร้อมกันนั้น พระองค์ก็ทรงเก็บภาษีอากร ใน
แขวงปกครองของอาร์คิบิชอป และคงเก็บภาษีเรื่อยมาจนพระองค์สวรรคต
โปปเออร์บันได้ทรงให้การต้อนรับแอนเซลม์อย่างสมเกียรติ และสภาใหญ่

๑๐๒

เซนต์ แอนเซลม์

ที่ประชุมที่เมืองบารี^{๑๐} (Bari) เมื่อ พ.ศ. ๑๖๔๑ ได้ป้องกันลัทธิคำสอนเรื่อง
พระบุตร (Holy Ghost) จากกรีกเซิร์ชในอิตาลีตอนใต้ พร้อมกันนั้น ท่าน
ก็ลงทำงานเกี่ยวกับปรัชญาของท่านต่อไป และในฤดูร้อน พ.ศ. ๑๖๔๑
ท่านได้เขียนหนังสือ เรื่องการชดใช้บาปอยู่ที่หมู่บ้านเล็ก ๆ ชื่อ ลิเบอร์
ไกล์ เมืองแคปัว^{๑๑} (Capua) จนจบ และท่านตั้งชื่อหนังสือเล่มนั้นว่า
Cur Deus Homo พ.ศ. ๑๖๔๒ ท่านได้อยู่ที่เมืองลียงส์หรือโลอันซ^{๑๒}
(Lyons) และได้อยู่ที่นั่น ในฐานะเป็นผู้ถูกเนรเทศเป็นเวลาหลายเดือน

วันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๑๖๔๓ พระเจ้าวิลเลียมที่ ๒ ถูกปลง-
พระชนม์ พระเจ้าเฮนรีที่ ๑ ได้ครองราชสมบัติสืบต่อมา แล้วก็ทรงเรียกตัว
แอนเซลม์กลับทันที ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าเฮนรี กับแอนเซลม์ไม่
เคยขมขื่นเหมือนดังที่ท่านมีต่อพระเจ้าวิลเลียมที่ ๒ เลย แต่ต่อมาไม่นานนัก
ก็เกิดมีความเห็นขัดแย้งกันจนได้ ในสภาที่ประชุมที่เมืองละเทอรัน
(Lateran) ในประเทศอิตาลีเมื่อปี พ.ศ. ๑๖๔๒ แอนเซลม์ได้ยื่นคำประกาศ
สาปแช่งพวกพระ ที่รับสมณศักดิ์จากคฤหัสถ์ และพวกคฤหัสถ์ที่ใช้อำนาจ
ประทานสมณศักดิ์ให้แก่พระ แม้ว่าสมณโองการเช่นนั้นจะมีได้เป็นของใหม่
แต่ดูเหมือนในอังกฤษจะไม่มีใครทราบเลย และจึงไม่มีผลบังคับใช้ในอังกฤษ
ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร จึงได้เปิดฉากใหม่
ขึ้นอีกเมื่อปี พ.ศ. ๑๖๔๔ ในเมื่อพระเจ้าเฮนรีทรงปรารถนาจะให้
แอนเซลม์แสดงความจงรักภักดีใหม่ และเป็นผู้แต่งตั้งบิชอป และสมการที่

๑๐. เมืองท่าชายฝั่งทะเลเอเดรียติก ทางใต้ของอิตาลี

๑๑. เมืองหนึ่งทางภาคใต้ของอิตาลี

๑๒. เมืองหนึ่งทางทิศตะวันออกของภาคกลางฝรั่งเศส ตรงที่แม่น้ำโรน (Rhône) กับแม่น้ำไซน
(Saone) มาสบกัน

พระราชาทรงแต่งตั้งแล้ว ระยะเวลาห้าปีต่อมา เป็นระยะเวลาที่เต็มไปด้วย การเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างโปปปาซกาลที่ ๒ (Pascal II) กับพระเจ้า เฮนรีที่ ๑ ซึ่งบางทีแอนเซลม์ ก็ต้องทำหน้าที่เป็นคนกลาง แอนเซลม์ถูก เนรเทศอีกครั้งหนึ่ง ในระหว่างเดือน เมษายน พ.ศ. ๑๖๔๖ ถึง สิงหาคม พ.ศ. ๑๖๔๙ ซึ่งเป็นเวลาที่ตกลงประนีประนอมกันได้ จากผลแห่งการ ประนีประนอมนี้ พระเจ้าเฮนรีก็ทรงยอมสละสิทธิ ที่จะพระราชทาน สัญลักษณ์ทางศาสนา (แหวนและไม้เท้า) แก่บิชอปและสมการ แต่ทรงคง ไว้ซึ่งสิทธิที่บิชอป และสมการจะต้องแสดงความจงรักภักดีต่อพระองค์ ก่อนที่จะได้รับสถาปนา จึงเท่ากับว่าพระเจ้าเฮนรี มิได้ทรงสูญเสียอิทธิพล ใด ๆ ในการแต่งตั้งสมณศักดิ์เลย

แอนเซลม์ได้ใช้ชีวิตที่เหลือให้หมดไปโดยความสงบ โดยการปฏิบัติ หน้าที่อาร์คิบิชอปแห่งแคนเตอร์เบอรีได้อย่างดีเด่นตลอดมาจนกระทั่ง ถึงมรณภาพเมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๑๖๕๒ อาร์คิบิชอป โทมัส เบกเกต (Thomas Becket) ได้เสนอให้สถาปนาแอนเซลม์ขึ้นเป็นเซนต์ เมื่อปี พ.ศ. ๑๖๙๖ และ โปป อะเล็กซานเดอร์ที่ ๓ ก็ทรงรับไว้พิจารณา ต่อมาปี พ.ศ. ๑๗๑๓ อาร์คิบิชอปเบกเกตได้ถูกลอบปลงชีวิต เลยทำให้ชื่อเสียงของเซนต์ แห่งแคนเตอร์เบอรื่องค์ก่อน ๆ พลอยเสื่อมเสียไปด้วย จนกระทั่ง ปี พ.ศ. ๒๐๓๗ ท่านจึงได้รับยกย่องเป็นเซนต์รูปหนึ่งและพึงได้รับการรับรองจาก โปปคลีเมนต์ที่ ๑๑ (Clement XI) เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๓ คือเมื่ออีก ๖๐๐ ปีต่อมา

แอนเซลม์เป็นนักบวชที่สุภาพอ่อนโยน ปราศจากแต่จะเข้าสมาธิ และสวดมนต์อ่อนน้อมพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น เวลาที่จะออกจากกุฏิเพื่อไป บริหารงานของวัด หรือสำนักศึกษานั้น รู้สึกว่าท่านออกจะอึดอัดเหลือ ใจมากสำหรับบุคคลที่มีศรัทธาแก่กล้าเสมอด้วยชีวิตเช่นนี้ เรื่องความสงสัย

เกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าเป็นอันพับไป ท่านเป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นจุดเด่นที่สุดในด้านการให้เหตุผลทางด้าน “ภววิทยา” เพื่อพิสูจน์เรื่องความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า ทฤษฎีเกี่ยวกับความแท้จริงและปรัชญาทั่ว ๆ ไปของท่านนับว่าเป็นแบบออกัสตินโดยแท้

นอกจากเอริเยนา (Erigena) แล้ว ก็นับว่าแอนเซลม์นี้แหละที่เป็นนักคิดที่มีระบบเป็นคนแรกของสมัยกลาง เมื่อต้องประสบความยุ่งยากที่นักทวิจารณ์สมัยนั้น ก่อให้เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวโดยอาศัยหลักที่ว่า “ศรัทธาแสวงหาความเข้าใจ” นั้น ท่านยังมีได้เอวาทวิจารณ์ มาใช้แทนทวิวิทยาเลย แต่พร้อมกันนั้น ท่านก็ยืนยันเสนอความเชื่อถือแบบคริสต์ศาสนาที่ถือกันมาเป็นปรัมปราอย่างมีเหตุผลอยู่

ท่านเชื่อว่า ศรัทธาจะต้องมีก่อนความเข้าใจทั้งหมด เพราะจิตที่มีขอบเขตจำกัด จะเข้าใจพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเป็นอนันตะได้อย่างไร ท่านกล่าวว่า “ข้าพเจ้ามิปรารถนาจะเข้าใจเพื่อจะได้เชื่อถือเลย” ซึ่งนับว่าเป็นการกล่าวแบบเดียวกันที่เซนต์ออกัสตินได้กล่าวไว้ว่า “ข้าพเจ้าเชื่อก็เพื่อจะได้เข้าใจ” พวกศาสนิกย์ทั้งหลาย ได้ขอเหตุผลเพื่อเอาไว้อต่อสู้กับคนนอกศาสนา ตัวท่านเองมีความเห็นว่า “ถ้าหากเรายืนยันว่าเรามีศรัทธาแล้ว แต่เราไม่ตั้งจุดหมายเพื่อจะได้เข้าใจสิ่งที่เราเชื่อถือ ก็เท่ากับว่าเป็นการปล่อยปละละเลยนั่นเอง” ท่านได้ยอมรับภานิชิตที่ว่า “มีศรัทธาไว้เพื่อหาความเข้าใจ” (fides quaerens intellectum) และปัญหาที่ปรัชญาแสวงหานั้น พระผู้เป็นเจ้าได้ประทานมาให้ ก่อนที่เราจะเข้าใจเสียอีก แอนเซลม์สอนว่า ผู้ไม่นับถือคริสต์ศาสนา แต่พยายามจะเข้าใจนั้น ไม่เคยสามารถเข้าใจได้เลย ทั้งนี้ก็เพราะพวกเขาไม่มีความเชื่อถือนั่นเอง เพราะในศาสนานั้น “ศรัทธาทำหน้าที่ที่ประสพการณ์ ได้ปฏิบัติในการที่เข้าใจสิ่งทั้งหลายในโลก” แอนเซลม์แสวง-

หาทางพิสูจน์สรุปเรื่องความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าดังที่นักเขียนชีวประวัติผู้หนึ่งได้เขียนไว้ว่า “เพียงการยืนยันเท่านั้น มิได้ทำให้แอนเชลม์พอใจเลย ท่านต้องการพิสูจน์ ความคิดนี้ได้มีอยู่ในจิตใจของท่านตลอดเวลาจนทำให้ท่านลืมนิโภคาอาหารไปหลายมื้อ และติดตามท่านไปตลอดเวลาแม้กระทั่งในเวลาที่ท่านบูชาพระผู้เป็นเจ้า หลังจากที่ได้เข้าสมาธิในเวลากลางคืนแล้ว ในที่สุดท่านก็ได้พบสิ่งที่ทำให้ท่าน แสวงหาเรื่อยมาเป็นเวลาหลายปี” สิ่งที่ท่านพบอันได้แก่การพิสูจน์ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงมีอยู่จริง “ตามหลักภววิทยา” ที่มีชื่อเสียงมากนั้น ได้ถูก เซนต์ โทมัส อะไควนัส ปฏิเสธ แต่ดันส์ สโกตัส (Duns Scotus) ได้นำมาใช้อีก และ เรอเน เดกาตซ์ ก็กลับยืนยันอีก ส่วนไลบ์นิซได้ดัดแปลงแก้ไขเสียใหม่ และคานต์ก็พิสูจน์ว่าไม่เป็นความจริง มีเฉพาะ ยอร์จ เฮเกิล (George Hegel : พ.ศ. ๒๓๑๓ - ๒๓๗๔) เท่านั้นที่ได้ปรับปรุงแก้ไข และกลับยืนยันใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ในหนังสือเล็ก ๆ เล่มหนึ่งชื่อ Monologion เซนต์ แอนเชลม์ ได้ให้เหตุผลเรื่องความมีอยู่ของสิ่งที่เป็นสากลในเชิงวัตถุวิสัยว่า : ความคิดในเรื่องความดี ความยุติธรรม และความจริงของเรานั้น มีความสัมพันธ์กันอยู่ และจะมีความหมายก็ต่อเมื่อเอามาเปรียบกับความดี ความยุติธรรม และความจริงสัมบูรณ์เท่านั้น ทั้ง ๆ ที่พระผู้เป็นเจ้า (Absolute) มีอยู่ เราก็ไม่มีมาตรฐานสำหรับพิณิจัยเลย ศาสตร์และศีลธรรมของเราก็เป็นเรื่องราวตามมูลฐาน และเป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ ทั้งนี้ พระผู้เป็นเจ้าซึ่งทรงเป็นความดี ความยุติธรรม และความจริงทางวัตถุวิสัยก็คือพระผู้เป็นเจ้าที่คอยประทานความคุ้มครองให้แก่เราเอง ซึ่งนับว่าเป็นการสันนิษฐาน ที่จำเป็นต่อชีวิต

ของเรา ดูคล้ายกับว่าเซนต์แอนเซลมจะเป็นผู้ถือลัทธิสัจนิยมนี้จนสุดกู่ โดยท่านได้ดำเนินการพิสูจน์เรื่องความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า ในแง่ภววิทยา ที่มีชื่อเสียงไว้ในหนังสือเรื่อง Proslogion (แต่ประมาณ พ.ศ. ๑๖๑๗) ว่า : พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นภาวะที่สมบูรณ์ที่สุด ที่เราอาจเข้าใจได้ ถ้าหากพระองค์ ทรงเป็นเพียงมโนคติ ที่อยู่ในสมองของเราเท่านั้น พระองค์ ก็คงขาดธาตุมูลที่สมบูรณ์ไปธาตุหนึ่ง นั่นคือธาตุความมีอยู่ เพราะฉะนั้น พระผู้เป็นเจ้าซึ่งเป็นภาวะที่สมบูรณ์ที่สุด ก็จำต้องมีอยู่ พระที่มีนิสัยสงบเสงี่ยมมากรูปหนึ่ง ชื่อเกานิโล (Gaunilo) สมมุติว่าตัวท่านเป็นคนโง่ (Insipiens) ได้เขียนจดหมายไปประท้วงเซนต์ แอนเซลมว่า เราไม่อาจผ่านจากมโนภาพ ไปหาความมีอยู่ที่น่าอัศจรรย์ได้เลย และว่าการให้เหตุผลที่สมเหตุสมผลพอ ๆ กัน คงพิสูจน์ความมีอยู่แห่งเกาะ ที่สมบูรณ์พูนสุขที่สุดได้ เซนต์ โทมัส อะไควนัส ก็เห็นพ้องกับเกาลิโล เซนต์ แอนเซลม มิได้แสวงหามูลเหตุที่มีเหตุผลบางอย่าง สำหรับความเข้าใจของคริสต์ศาสนา ที่พอจะเป็นมูลฐานว่า พระผู้เป็นเจ้าได้ทรงกลายเป็นมนุษย์เลย การที่พระผู้เป็นเจ้าอวดความเป็นมนุษย์นี้ จำเป็นด้วยหรือ? ความเห็นที่เซนต์อัมโบรส ไปปัสโอที่ ๑ และพวกบาทหลวงหลายรูปช่วยป้องกันไว้ก็คือว่า เพราะการรับประทานผลไม้ ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงหวงห้าม อาดัมและอีฟจึงชื่อว่าได้ขายตัว และถูกหลานให้แก่ปีศาจ และว่าความตายของพระผู้เป็นเจ้าในร่างมนุษย์เท่านั้น ที่สามารถไถ่มนุษยชาติจากซาตานและนรกได้ เซนต์ แอนเซลมได้เสนอการให้เหตุผลที่ประณีตยิ่งกว่า : การที่บรรพบุรุษคู่แรกของเรา ไม่เชื่อฟังพระผู้เป็นเจ้านั้น นับว่าเป็นความผิดที่ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะเป็นบาปที่ได้ทำต่อภาวะที่เป็นอนันตะ และเป็นเหตุทำให้ระเบียบทางด้านศีลธรรม ของโลกต้องสับสนเฉพาะการชดเชยที่ไม่มีขอบเขตจำกัดเท่า-

นั้น จึงสามารถทำให้เกิดดุลยภาพ และขจัดความผิดซึ่งไม่มีที่สิ้นสุดนั้น ให้หมดไปได้ เฉพาะภาวะที่เป็นอนันตะเท่านั้นที่จะประทามการไถ่บาป ที่เป็นอนันตะเช่นนั้นได้ พระผู้เป็นเจ้าทรงกลายร่างเป็นมนุษย์ก็เพื่อจะฟื้นฟูดุลยภาพทางศีลธรรมของโลกให้เกิดมีขึ้นมาอีกนั่นเอง

เซนต์ แอนเซลม์กล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่ต้องการเข้าใจเพื่อว่าข้าพเจ้าอาจเชื่อ แต่ข้าพเจ้าเชื่อเพื่อที่จะได้เข้าใจ เพราะข้อนี้แหละ ข้าพเจ้าจึงเชื่อ ถ้าข้าพเจ้าไม่เชื่อ ข้าพเจ้าก็ไม่ควรจะเข้าใจ” ดังนั้น ท่านจึงได้เริ่มการให้เหตุผลของท่านด้วยคนโง่ที่ท่านสมมุติขึ้น ซึ่งใน Psalm 53, verse 1 กล่าวว่า เป็นผู้ที่ “พูดอยู่ในใจว่า ไม่มีพระผู้เป็นเจ้า” แอนเซลม์ได้ยืนยันว่าแม้แต่คนโง่.....

“ก็ตระหนักว่ามีอะไรบางอย่างอยู่ในความเข้าใจ อย่างน้อยที่สุดก็ไม่มีอะไรที่ยิ่งใหญ่กว่านั้น ที่เขาอาจเข้าใจได้ เพราะเมื่อเขาได้ยื่นสิ่งนี้เขาก็เข้าใจ และอะไรก็ตามที่เขาเข้าใจ ย่อมมีอยู่ในความเข้าใจนั้น และสิ่งที่ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่ว่าที่เขาอาจเข้าใจได้ ย่อมไม่อาจมีอยู่ในความเข้าใจนั้นแต่ลำพังอย่างแน่นอน เพราะสมมุติว่าสิ่งนั้น มีอยู่เฉพาะในความเข้าใจแต่ลำพังแล้ว เขาก็อาจเข้าใจว่ามีอยู่ในความแท้จริง ซึ่งเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าสิ่งที่มีอยู่เฉพาะในความเข้าใจ

“เพราะฉะนั้น ถ้าสิ่งที่เราอาจเข้าใจว่าไม่มีอะไรยิ่งใหญ่ว่า ได้มีอยู่ในความเข้าใจตามลำพังแล้ว ภาวะที่เราอาจเข้าใจว่า ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่ว่าได้ นั้น จะต้องเป็นสิ่งหนึ่ง ซึ่งเราอาจเข้าใจว่ามีสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นได้ แต่เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ข้อนี้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ดังนั้น จึงไม่มีความสงสัยใดๆ ว่ามีภาวะอยู่อย่างหนึ่งที่เราอาจเข้าใจได้ว่า ไม่มีอะไรที่ยิ่งใหญ่กว่านั้น และภาวะนั้นย่อมมีอยู่ทั้งในความเข้าใจและในความแท้จริง

“และภวะนั้นย่อมมีอยู่อย่างแน่นอนจริง ๆ จนเขาไม่อาจเข้าใจว่าไม่มีอยู่ เพราะการเข้าใจภวະที่เราไม่อาจเข้าใจได้ว่าไม่มีอยู่นั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และภวະนี้ยิ่งใหญ่กว่าภวະ ที่เขาอาจเข้าใจว่าไม่มีอยู่ ดังนั้น ถ้าหากเขาอาจเข้าใจสิ่งที่เราอาจเข้าใจว่า ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่กว่าว่าไม่มีอยู่ สิ่งนั้นก็มิใช่สิ่งที่เราอาจเข้าใจว่า ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่กว่า แต่เป็นการขัดแย้งกัน ชนิด ที่ลงรอยกันไม่ได้เลย แล้วก็มีภวະหนึ่งที่เราอาจเข้าใจว่า ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่กว่าอยู่จริง ๆ ซึ่งภวະนั้น เราไม่อาจเข้าใจได้ว่าไม่มีอยู่ โอ, พระผู้เป็นเจ้า ภวະนี้ก็คือพระองค์ ซึ่งเป็นเจ้าของพวกเรานั้นเอง

“แต่คนโง่ได้พูดในใจถึงสิ่งที่เขาไม่สามารถเข้าใจได้อย่างไรหนอ หรือเขาไม่สามารถเข้าใจสิ่งที่เขาพูดอยู่ในใจได้อย่างไรเล่า? เพราะการพูดในใจกับการเข้าใจ ก็เป็นอย่างเดียวกันนั่นเอง

“แต่จะเป็นอย่างนั้นจริง ๆ หรือ เปล่าเลย เพราะถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ๆ เขาย่อมเข้าใจ เพราะเขาพูดในใจ และเขาไม่ได้พูดในใจ เพราะเขาไม่อาจเข้าใจได้ ในการที่เราจะพูดถึงสิ่งหนึ่งในใจ หรือเข้าใจสิ่งหนึ่งนั้น มีมากกว่าหนึ่งวิธี เพราะในแง่หนึ่ง เราเข้าใจสิ่งหนึ่ง ในเมื่อเราเข้าใจคำที่บ่งถึงสิ่งนั้น และในอีกแง่หนึ่ง ในเมื่อเราเข้าใจภวະ ที่วัตถุนั้นเป็นอยู่จริง ๆ

“ในความหมายแรก เราอาจเข้าใจว่าพระผู้เป็นเจ้าไม่มีอยู่ แต่ในความหมายหลัง เราอาจไม่เข้าใจพระผู้เป็นเจ้าเอาเสียเลย เพราะตามสภาวะแห่งข้อเท็จจริงทั้งหลายเองแล้ว ไม่มีใครที่เข้าใจเรื่องไฟและน้ำดี จะเข้าใจไฟว่าเป็นน้ำได้เลย ทั้ง ๆ ที่ตามคำที่พูดกัน เรื่องนี้อาจเป็นไปได้ก็ตาม ดังนั้น จึงไม่มีใครที่เข้าใจว่าพระผู้เป็นเจ้าคืออะไร จะเข้าใจว่าพระผู้เป็นเจ้าไม่มีอยู่ แม้ว่าเขาจะกล่าวถ้อยคำเหล่านั้นอยู่ในใจ จะโดยไม่มีนัยใด ๆ เลย หรือมีนัยต่างด้าวอยู่ก็ตาม ทั้งนี้เพราะพระผู้เป็นเจ้า ก็คือสิ่งที่เราไม่อาจเข้าใจว่ามี

อะไรยิ่งใหญ่กว่า และเขาผู้ซึ่งเข้าใจเรื่องนี้โดยตลอด ย่อมเข้าใจว่าภาวะนี้มีอยู่จริง ๆ อย่างแน่นอน และเข้าใจว่าแม้แต่ในมโนภาพ ภาวะนี้ก็ย่อมไม่เป็นสิ่งที่เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เข้าใจว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงมีอยู่เช่นนี้ ย่อมไม่สามารถเข้าใจได้ว่าพระองค์ ไม่ทรงมีอยู่

“เป็นความจริงที่ว่าสภาวะที่สูงที่สุด ย่อมไม่เป็นเอกลักษณ์กับสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมา แต่ไม่มีจิตที่มีเหตุผลใด ๆ จะสามารถสงสัยว่า ตรรกะที่สัตว์ทั้งหลายมีอยู่ สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงนั้นย่อมดำรงชีวิตอยู่ได้ และเป็นอยู่สืบไปโดยอาศัยอาหารที่ภาวะ (Being) ที่สูงสุด (พระผู้เป็นเจ้า) ประทานให้ ซึ่งโดยอาศัยการกระทำเชิงสร้างสรรค์ของพระองค์นั่นเอง สัตว์ทั้งหลายก็ได้รับความมีชีวิต ที่พวกเขามีอยู่ เพราะโดยอาศัยการให้เหตุผลทำนองนั้น ที่ประมวลเอาว่า ภาวะที่มีอยู่ทั้งหลายทั้งปวงมีอยู่โดยอาศัยภาวะอะไรสักภาวะหนึ่ง ดังนั้น ภาวะนั้นเท่านั้น ที่มีอยู่โดยลำพังตัวเอง และภาวะอื่น ๆ มีอยู่โดยอาศัยภาวะหนึ่งนอกจากตัวเอง...โดยอาศัยเหตุผลทำนองเดียวกันนี้ ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า เราอาจพิสูจน์ได้ว่าสิ่งทั้งหลายชนิดใดก็ตามที่มีชีวิตอยู่ ก็มีชีวิตอยู่โดยอาศัยภาวะอะไรสักอย่างหนึ่ง ดังนั้น ภาวะนั้นเท่านั้นที่มีชีวิตอยู่โดยลำพังตัวเอง และภาวะอื่น ๆ มีชีวิตอยู่โดยอาศัยภาวะอีกภาวะหนึ่งนอกจากตัวเอง

“แต่โดยเหตุที่ไม่อาจเป็นไปได้ว่า สิ่งที่ได้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาเหล่านั้นจะมีชีวิตอยู่ โดยอาศัยอีกสิ่งหนึ่ง และว่า สิ่งที่สร้างสรรค์สิ่งเหล่านั้นขึ้นมา ย่อมดำรงชีวิตอยู่โดยตนเอง ไม่มีอะไรที่ถูกสร้างสรรค์ นอกจากโดยอาศัยภาวะ (Being) ผู้สร้างสรรค์ที่ปรากฏขึ้นใด ก็ไม่มีอะไรที่มีชีวิตอยู่ นอกจากโดยอาศัยความปรากฏที่ดำรงอยู่ของมันฉันนั้น

“แต่ถ้าหากว่าข้อนี้เป็นความจริง เพราะข้อนี้จะต้องเป็นจริง ก็จะมี

๑๑๐

แซนค์ แอนเซลม์

มีผลออกมาว่า เมื่อภาวะ (Being) นี้ไม่มีอยู่ในที่ใด ที่นั้นก็ไม่มีอะไร ภาวะนี้มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง และทั่วไปในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง”

แต่คนโง่ที่ถูกสมมุติขึ้นมา ได้พบผู้แก้ตัวให้โดยไม่คาดฝันคนหนึ่ง คือเกานิโล ซึ่งเป็นพระแห่งมาร์มูตีร์ (Marmoutier) ใกล้ ๆ เมืองตัวส์ ได้ตอบ “ในนามของคนโง่” โดยให้เหตุผลว่า :

“คนโง่” อาจตอบดังนี้ :

“ท่านกล่าวว่า ภาวะนี้ มีอยู่ในความเข้าใจของข้าพเจ้าเรียบร้อยแล้ว ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าเข้าใจสิ่งที่พูดมาเท่านั้นเอง ทั้งนี้จะเป็นการยุติธรรมเท่า ๆ กันหรือไม่ที่จะกล่าวว่า ข้าพเจ้าเข้าใจในสิ่งที่ไม่แท้จริงทุกชนิด ซึ่งไม่มีความมีเป็นที่สมบูรณ์อยู่ในตัวเองเลย เพราะข้าพเจ้าเข้าใจสิ่งเหล่านี้ ถ้าหากมีใครพูดถึงมัน ไม่ว่ามันอาจเป็นอะไรก็ตาม?

“ทั้ง ๆ ที่ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า ภาวะนี้ลักษณะเช่นนั้น ซึ่งเราไม่อาจสร้างมโนภาพได้เช่นเดียวกับสิ่ง ที่ไม่แท้จริงทั้งมวล หรือคล้ายวัตถุซึ่งไม่มีอยู่จริง ๆ และดังนั้นข้าพเจ้าย่อมไม่เข้าใจในสิ่งนั้น ในเมื่อข้าพเจ้าได้ยินหรือไม่สามารถสร้างมโนภาพได้ แต่ข้าพเจ้าจะต้องเข้าใจสิ่งนั้น และมีสิ่งนั้นอยู่ในความเข้าใจของข้าพเจ้า เพราะดูเหมือนว่าข้าพเจ้า ไม่อาจเข้าใจสิ่งนั้นในวิถีทางอื่นใด นอกจากโดยการเข้าใจเท่านั้น นั่นคือโดยการเข้าใจความมีอยู่ของสิ่งนั้น ในความแท้จริงในความรู้ของข้าพเจ้า

“แต่ถ้าหากการเป็นเช่นนั้น ในเบื้องต้น ก็จะต้องไม่มีความแตกต่างใด ๆ ระหว่างสิ่งที่มีลำดับในด้านกาลเวลาเหนือกว่า คือ ความมีอยู่ของวัตถุหนึ่งในความเข้าใจ และสิ่งที่มีลำดับในด้านกาลเวลาต่อมาคือความเข้าใจว่าวัตถุหนึ่งมีอยู่ ดังเช่นในตัวอย่างรูปภาพ ซึ่งมีอยู่ในจิตใจของผู้วาดก่อน แล้วจึงมีปรากฏในผลงานของเขาในภายหลัง

“อีกประการหนึ่ง การยืนยันต่อไปนี้เกือบไม่อาจยอมรับนับถือได้เลย คือยืนยันว่า : ภาวะนี้ เมื่อเราพูดถึงและเราได้ยิน เราไม่อาจเข้าใจว่าไม่มีอยู่ในวิถีที่แม้แต่พระผู้เป็นเจ้า เราก็อาจเข้าใจว่าไม่มีอยู่ เพราะถ้าข้อนี้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แล้วอะไรคือวัตถุประสงค์แห่งการให้เหตุผลคัดค้านผู้ที่สงสัย หรือปฏิเสธความมีอยู่ของภาวะเช่นนั้นเล่า?.... ตราบเท่าที่เกี่ยวข้อกับความรู้ที่แท้จริง เกี่ยวกับวัตถุนั้น จะจากคุณลักษณะเฉพาะเจาะจง หรือคุณลักษณะทั่ว ๆ ไปของวัตถุนั้นก็ตาม ข้าพเจ้าก็มีความสามารถเพียงเล็กน้อย ที่จะเข้าใจภาวะนี้ ในเมื่อข้าพเจ้าได้ยินหรือเข้าใจ เช่นเดียวกับข้าพเจ้าตระหนักถึง หรือเข้าใจพระผู้เป็นเจ้าเอง ซึ่งโดยอาศัยเหตุผลข้อนี้เอง ข้าพเจ้าอาจเข้าใจว่าพระองค์ไม่มีอยู่ก็ได้ เพราะข้าพเจ้าไม่ทราบ ว่า ด้ความแท้จริงเองนั้นแหละคือพระผู้เป็นเจ้า ทั้งข้าพเจ้าไม่อาจสร้างความแท้จริงนั้น จากสิ่งอื่น ๆ บางอย่างที่คล้ายความแท้จริงได้ เพราะท่านเองก็ยืนยันว่า ความจริงเช่นนั้น นั้นเป็นสิ่งที่ท่านเองที่ว่าไม่อาจมีอะไรที่คล้ายมันอีกแล้ว

“สมมุติว่าข้าพเจ้าควรจะได้ยินอะไรบางอย่าง ที่มีคนขากล่าวถึงชายคนหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าไม่รู้จักจริง ๆ ซึ่งข้าพเจ้าไม่ทราบว่ายายคนนั้นมีอยู่จริง ๆ แต่โดยอาศัยความรู้พิเศษหรือความรู้ทั่วไป ที่ทำให้ข้าพเจ้าทราบว่าชายคนนั้น หรือชายเหล่านั้นเป็นอะไร ข้าพเจ้าก็สามารถเข้าใจได้ว่า ตามความเป็นจริงแล้วชายผู้นั้นเป็นใครอีกด้วย ทั้งยังอาจเป็นไปได้ อีกว่า ถ้าหากบุคคลที่บอกเรื่องชายผู้นั้นแก่ข้าพเจ้าหลอกข้าพเจ้าว่า ชายคนที่ข้าพเจ้าเข้าใจนั้นเองไม่มีอยู่จริง ๆ ดอก เพราะความแท้จริงที่ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจชายผู้นั้น แม้จะไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่แย้งไม่ได้แม้แต่บัดนั้น หาใช่ชายผู้นั้นไม่ แต่ทว่าเป็นชายคนใดคนหนึ่งก็ได้

“ดังนั้น ในวิถีทางที่ข้าพเจ้าควรมีภาวะที่ไม่แท้จริงนี้ อยู่ในมโนภาพหรือในความเข้าใจ ข้าพเจ้าก็ไม่สามารถมีภาวะนั้น ที่ท่านพูดถึงอยู่ในมโนภาพหรือในความเข้าใจได้เลย ในเมื่อข้าพเจ้าได้ยินคำว่าพระเจ้าเป็นเจ้า หรือคำพูดที่ว่า “ภาวะหนึ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าภาวะอื่น ๆ ทั้งปวง” เพราะข้าพเจ้าอาจเข้าใจมนุษย์ตามข้อเท็จจริง ที่ว่าเป็นสิ่งที่แท้จริงและคู่กันกับข้าพเจ้า แต่สำหรับพระเจ้าเป็นเจ้า หรือภาวะที่ยิ่งใหญ่กว่าภาวะอื่น ๆ ทั้งปวงนั้น ข้าพเจ้าไม่อาจเข้าใจได้เลย นอกจากจะเข้าใจไปตามคำพูดเท่านั้นเอง และยากที่เราจะเข้าใจ หรือเราไม่เคยเข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยอาศัยคำพูดเพียงอย่างเดียวเลย”

เกานิโล ซึ่งทำตัวเป็นคนโง่ ได้ให้เหตุผลต่อไปอย่างมีเล่ห์เหลี่ยมว่า ก่อนที่เราจะสามารถพูดได้ว่า ภาวะที่เราไม่อาจคิดว่ามีอะไรยิ่งใหญ่กว่านั้น จำเป็นจะต้องมีอยู่ เราจะต้องมีประจักษ์พยานว่า ตามข้อเท็จจริงพระองค์นั้นมีอยู่จริง ๆ อีกประการหนึ่ง เราอาจสร้างจินตภาพถึงเกาะที่สวยงามที่สุดเหนือบรรดาเกาะที่พอจะเข้าใจได้ทั้งปวง และอาจกล่าวว่า เพราะเราเข้าใจเกาะนั้น เกาะนั้นจะต้องมีอยู่จริง ๆ ถ้าเป็นดังนั้นจริง เกานิโลจึงกล่าวว่า :

“....บางคน ควรบอกข้าพเจ้าว่ามีเกาะเช่นนั้นอยู่เกาะหนึ่ง ข้าพเจ้าควรจะเข้าใจถ้อยคำของเขา ซึ่งไม่มีความยากลำบากอะไรเลยได้โดยง่าย แต่สมมุติว่า เขากล่าวต่อไปจุดตั้งใช้การอนุมานแบบตรรกศาสตร์ว่า : “ท่านอาจไม่สงสัยต่อไปอีกเลยว่า เกาะนี้ ซึ่งเป็นเกาะที่วิเศษเหนือบรรดาเกาะทั้งหมด มีอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง เพราะท่านไม่สงสัยเลยว่า เกาะนั้นอยู่ในความเข้าใจของท่าน และโดยเหตุที่เกาะนี้วิเศษกว่า ไม่ใช่เพราะมีอยู่ในความเข้าใจเท่านั้น แต่ทว่ามีอยู่ทั้งในความเข้าใจและความแท้จริงด้วย เพราะเหตุผลข้อนี้แหละ

เกาะนั้นจะต้องมีจริง เพราะถ้าเกาะนั้นไม่มีอยู่จริง ๆ แล้ว เกาะใด ๆ ที่มีอยู่จริง ๆ ก็จะต้องวิเศษกว่าเกาะนั้นนะซี และดังนั้น เกาะที่ท่านเข้าใจว่าวิเศษกว่าเกาะอื่น ๆ ก็จะไม่วิเศษกว่าจริง ๆ”

ถ้าหากชายคนหนึ่งพยายามพิสูจน์ให้ข้าพเจ้าเห็นโดยการให้เหตุผลเช่นนี้ว่าเกาะนี้มีอยู่จริง ๆ และว่าความมีอยู่ของเกาะนี้ไม่น่าจะต้องสงสัยกันต่อไปอีกแล้ว ข้าพเจ้าควรเชื่อว่าเขากำลังพูดเล่น หรือข้าพเจ้าไม่ทราบว่าคุณเจ้าควรจะต้องว่า ระหว่างเขากับข้าพเจ้า คนไหนเป็นคนโง่กว่ากันอย่างไรอย่างหนึ่ง : คือ ตัวข้าพเจ้าเอง โดย สมมุติว่าข้าพเจ้ายอมให้พิสูจน์ว่าคุณเจ้าโง่กว่า หรือว่าเขา ถ้าหากเขาจะสมมุติว่าเขาได้สถาปนาความมีอยู่ของเกาะนี้ขึ้นอยู่ด้วยความเป็นจริงอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้เพราะเขาอาจแสดงให้เห็นก่อนว่า ความวิเศษของเกาะนี้ที่สมมุติขึ้นมานั้น เป็นข้อเท็จจริงที่แท้และไม่น่าสงสัย และไม่ใช่วัตถุที่ไม่แท้จริงใด ๆ เลย หรือเกาะที่มีความมีอยู่ที่ไม่แน่นอนในความเข้าใจของข้าพเจ้า

ในระหว่างนั้น นี่เป็นคำตอบที่คนโง่ควรตอบ ควรให้เหตุผลที่คัดค้านเขา เมื่อเขาแน่ใจในฐานะแรกว่า ภาวะที่ยิ่งใหญ่มากจนความไม่มีอยู่ของภาวะนั้นไม่เป็นสิ่งที่อาจเข้าใจได้ และว่าโดยนัยกลับกัน ภาวะนั้นก็ไม่อาจพิสูจน์ได้โดยหลักฐานอันใดยิ่งไปกว่าเท็จจริงที่ว่า คนโง่อาจตอบอย่างเดียวกันมิฉะนั้นแล้ว ภาวะนั้นจะไม่ยิ่งใหญ่มากกว่าสิ่งทั้งหลายทั้งมวล

ข้าพเจ้ากล่าวว่าภาวะนั้น มีอยู่ในความแท้จริง คือ เป็นภาวะหนึ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าภาวะอื่น ๆ ทั้งปวงเมื่อใด?...นั่นคือโดยอาศัยหลักฐานข้อนี้แหละ จึงควรที่ท่านจะพิสูจน์ให้ข้าพเจ้าเห็นว่า ภาวะนั้นมีอยู่ในความแท้จริงในขั้นที่ไม่อาจที่ใครจะเข้าใจว่าไม่มีอยู่ได้ เราควรหาทางพิสูจน์ธรรมชาติซึ่งสูงส่งกว่า คือยิ่งใหญ่มากกว่า และดีกว่าธรรมชาติอื่น ๆ ทั้งปวงว่ามีอยู่จริง ๆ

เสียก่อน เพื่อว่าจากข้อพิสูจน์นี้ เราจะได้สามารถพิสูจน์คุณลักษณะทั้งปวง ที่จำเป็นต้องเป็นภาวะที่ยิ่งใหญ่กว่า และดีกว่าคุณสมบัติทั้งปวงต่อไป

อนึ่ง มีผู้กล่าวว่า ความไม่มีอยู่ของภาวะนี้ เป็นสิ่งที่เข้าใจไม่ได้ ดูจะเป็นการดีกว่าถ้าจะพูดว่า ความไม่มีอยู่ของภาวะนี้ หรือความอาจไม่มีอยู่ของภาวะนี้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถเข้าใจได้ เพราะตามความหมายที่แท้จริงของคำแล้ว วัตถุที่ไม่แท้จริง ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเข้าใจได้ ทั้งความมีอยู่ของสิ่งที่ไม่แท้เหล่านี้ ยังเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ในวิถีทางที่คนโง่เข้าใจความไม่มีอยู่ ของพระผู้เป็นเจ้านั้นแหละ ข้าพเจ้าทราบเป็นอย่างดีที่สุดว่า ข้าพเจ้าเองมีอยู่ แต่อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าทราบว่าความไม่มีอยู่ ของข้าพเจ้าก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ สำหรับภาวะที่สูงสุด ซึ่งได้แก่พระผู้เป็นเจ้านั้น ข้าพเจ้าก็เข้าใจโดยปราศจากข้อสงสัย ทั้งในเรื่องความมีอยู่ของพระองค์ และความไม่อาจเป็นไปได้แห่งความไม่มีอยู่ของพระองค์ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ตรวบเท่าที่ข้าพเจ้าทราบว่า ข้าพเจ้ามีอยู่อย่างแน่นอนที่สุด ข้าพเจ้าจะสามารถเข้าใจความไม่มีอยู่ของข้าพเจ้าหรือไม่นั้น ข้าพเจ้าไม่แน่ใจเลย แต่ถ้าหากข้าพเจ้าสามารถเข้าใจความไม่มีอยู่ของข้าพเจ้า ทำไมข้าพเจ้าจึงไม่สามารถเข้าใจความไม่มีอยู่ของอะไรก็ตาม ที่ข้าพเจ้าทราบอย่างประจักษ์แจ้งบางอย่างเล่า? อย่างไรก็ตาม ถ้าข้าพเจ้าไม่สามารถเข้าใจ ความไม่มีอยู่ของข้าพเจ้าได้ พระผู้เป็นเจ้า ก็จะไม่เป็นเพียงภาวะที่เราอาจกล่าวถึงได้เท่านั้น การที่จะเข้าใจว่า พระองค์ไม่มีอยู่ จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้”

เซนต์ แอนเซลมได้หันกลับไปต่อสู้อีก และแนละ การที่ท่านกลับมาครั้งนี้ดีกว่าการโจมตีครั้งแรกอย่างแน่นอน โดยท่านกล่าวว่า :

“ข้าพเจ้ากล่าวว่า : ถ้าหากภาวะที่เราไม่อาจเข้าใจว่ามีสิ่งที่ยิ่งใหญ่ว่านั้น เป็นสิ่งที่เราไม่อาจตระหนักหรือเข้าใจได้ และไม่อยู่ในความ

เข้าใจหรือในมโนภาพของเราละก็ พระผู้เป็นเจ้าก็ไม่ใช่ว่าจะ ที่เราไม่อาจเข้าใจว่ามีสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่า หรือเป็นผู้ที่เราตระหนักหรือเข้าใจไม่ได้ และไม่อยู่ในความเข้าใจ หรือในมโนภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ข้าพเจ้าขอเรียกร่องศรัทธาและความสำนึกผิดชอบของท่านเป็นพยานว่า นี่เป็นสิ่งที่ผิดพลาดอย่างที่สุด ดังนั้น เราจึงตระหนักและเข้าใจภาวะที่เราไม่อาจเข้าใจว่า มีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่าและภาวะนั้น ย่อมอยู่ในความเข้าใจและในมโนภาพ เพราะฉะนั้น หลักฐานที่ท่านพยายามใช้ได้เถียงข้าพเจ้าจึงไม่ถูกต้อง หรือการอนุมาน ซึ่งท่านคิดว่าตั้งอยู่บนหลักฐานทางตรรกศาสตร์ จึงไม่มีเหตุผลเพียงพอเลย

“อนึ่ง ท่านอ้างว่า สมมุติว่าเราเข้าใจภาวะหนึ่ง ที่เราไม่อาจเข้าใจว่า มีอะไรที่ยิ่งใหญ่กว่า ก็จะไม่มีผลติดตามมาว่า ภาวะนั้นมีอยู่ในความเข้าใจ ถ้าหากภาวะนั้นมีอยู่ในความเข้าใจ ภาวะนั้นก็จะไม่มีอยู่ในความแท้จริง

“ในการที่จะตอบปัญหานี้ ข้าพเจ้าขอยืนยันอย่างมั่นใจว่า : ถ้าหากเราสามารถเข้าใจว่าภาวะนั้นมีอยู่ ภาวะนั้นก็ต้องมีอยู่ในความแท้จริง เพราะเราไม่อาจเข้าใจภาวะ ที่เราเข้าใจว่าไม่มีอะไรที่ยิ่งใหญ่กว่า นอกจากจะเป็นสิ่งที่ไม่มีการเริ่มต้นเท่านั้น แต่อะไรก็ตามที่เราอาจเข้าใจว่ามีอยู่ และไม่ได้มีอยู่จริง ๆ นั้น เราก็อาจเข้าใจว่ามีอยู่ โดยอาศัยการเริ่มต้นได้ ดังนั้นสิ่งที่เราอาจเข้าใจว่ามีอยู่ แต่มิได้มีอยู่ จึงมิได้เป็นภาวะที่เราไม่อาจเข้าใจ ว่ามีสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นได้ เพราะฉะนั้น ถ้าเราเข้าใจภาวะนั้นว่ามีอยู่ ภาวะนั้นก็จำเป็นต้องมีอยู่จริง ๆ

“นอกจากนั้น : ถ้าเราสามารถเข้าใจภาวะนั้นได้หมด ภาวะนั้นก็ต้องมีอยู่ เพราะไม่มีอะไรที่ปฏิเสธ หรือสงสัยความมีอยู่ของภาวะ ที่เราไม่อาจเข้าใจว่ายังมีสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าอีกได้ จะปฏิเสธหรือสงสัยว่า ถ้าภาวะนั้นมีอยู่จริง ๆ ความไม่มีอยู่ของภาวะนั้น จะเป็นในความจริง หรือใน

ความเข้าใจอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม คงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะมิเช่นนั้นแล้ว ก็คงจะไม่เป็นภาวะที่เราไม่อาจเข้าใจว่า มีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่าเป็นแน่ แต่สำหรับอะไรก็ตามที่เราอาจเข้าใจได้ แต่มิได้มีอยู่จริง ๆ ถ้าสิ่งเช่นนั้นมิอยู่ ความไม่มีอยู่ของสิ่งนั้น จะในความแท้จริงหรือในความเข้าใจอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตามคงจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะฉะนั้น ถ้าหากเราสามารถเข้าใจภาวะที่เราเข้าใจไม่ได้ว่ามีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่าภาวะนั้น ก็ไม่อาจเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่

“แต่เป็นที่แน่ใจได้ว่า ในความไม่เข้าใจอะไรเลยนั้น ภาวะอย่างหนึ่งที่เราอาจเข้าใจว่ามีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่า แล้วมีผลติดตามมาว่า ถ้ามีภาวะที่เราไม่อาจเข้าใจว่ามีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่าอยู่ในความเข้าใจใด ๆ ภาวะนั้นก็มีได้มีอยู่เพียงในความเข้าใจเท่านั้นหรือ? เพราะถ้าหากภาวะนั้น มีอยู่เพียงในความเข้าใจเท่านั้น ภาวะนั้นก็เป็นภาวะที่เราอาจเข้าใจว่า มีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่าซึ่งไม่ลงรอยกับข้อสมมุติเลย

แต่ท่านกล่าวว่า เป็นเสมือนว่าเราควรสันนิษฐานว่า มีเกาะอยู่ในมหาสมุทรเกาะหนึ่ง ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เหนือเกาะอื่นใดทั้งหมด และเพราะความยากลำบากหรือเพราะความไม่อาจที่จะค้นหาสิ่งที่ไม่มีอยู่มากกว่า เขาจึงเรียกเกาะนั้นว่า “เกาะที่หายไป” และควรกล่าวว่าไม่อาจมีความสงสัยใด ๆ ว่าเกาะนี้มีอยู่ในความแท้จริง จริง ๆ เพราะเหตุผลนี้เองผู้ที่ได้อินคนอธิบายถึงเกาะนี้จึงเข้าใจสิ่งที่เขาได้ยินได้โดยง่าย

“บัดนี้ ข้าพเจ้าสัญญาด้วยความมั่นใจว่า ถ้าใครก็ตามจะเบื่อหน่ายอะไรก็ตามที่มีอยู่ จะในความแท้จริง หรือในมโนภาพตามลำพัง (ยกเว้นสิ่งที่เราไม่อาจเข้าใจว่ามีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่า) ที่เขาอาจเอาลำดับการให้เหตุผลของข้าพเจ้ามาดัดแปลงให้ได้ ข้าพเจ้าก็จะค้นพบสิ่งนั้น และจะให้เกาะที่หายไป

ไปของเขาแก่เขา ซึ่งเกะนั้นก็จะไม่หายไปไหนอีก

“แต่บัดนี้ ปรากฏว่าเราไม่อาจเข้าใจภาวะ ซึ่งเราไม่อาจเข้าใจว่ามี สิ่งอื่นที่ยิ่งใหญ่กว่านี้ว่าไม่มีอยู่ เพราะภาวะนี้มีอยู่ตามหลักแห่งสัจธรรมแน่ ๆ เพราะมีเช่นนั้นแล้ว ภาวะนี้ก็จะไม่มีอยู่เลย

“ดังนั้น ถ้าหากใครก็ตามกล่าวว่า เขาเข้าใจว่าภาวะนี้ไม่มีอยู่จริง ๆ ข้าพเจ้าก็ขอพูดว่า ในเวลาที่เขาเข้าใจภาวะนี้ เขาย่อมเข้าใจภาวะหนึ่งที่เรา ไม่อาจเข้าใจว่า มีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่าหรือไม่เข้าใจเลย อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าเขาไม่เข้าใจ เขาก็ไม่เข้าใจความไม่มีอยู่ของภาวะนั้นที่เขาไม่เข้าใจ แต่ถ้าหากเขาเข้าใจ เขาก็เข้าใจภาวะหนึ่ง ซึ่งเราไม่อาจเข้าใจว่าไม่มี อยู่จริง ๆ เพราะถ้าหากเราเข้าใจว่าภาวะนั้นไม่มี เราก็คงเข้าใจว่าภาวะ นั้นมีเบื้องต้นและที่สุด แต่ข้อนี้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

“แล้วเขาซึ่งเข้าใจภาวะนี้ย่อมเข้าใจภาวะหนึ่ง ซึ่งเราไม่อาจเข้าใจว่า ไม่มีอยู่ แต่เขาผู้เข้าใจภาวะนี้ มิได้เข้าใจว่าภาวะนี้ไม่มีอยู่ เขาเข้าใจสิ่งที่ไม่ อาจเข้าใจได้ต่างหาก แล้วความไม่มีอยู่ของสิ่งที่เราไม่อาจเข้าใจว่ามีสิ่งอื่น ยิ่งใหญ่กว่านั้น ก็เป็นสิ่งที่เข้าใจไม่ได้

“นอกจากนั้น ท่านก็กล่าวว่า ในเมื่อข้าพเจ้ายืนยันว่า ภาวะที่สูงที่สุดที่ เราไม่อาจ “ตระหนักได้” นี้ไม่มีอยู่ ก็ดูจะเป็นการดีกว่าที่จะพูดว่า เราไม่อาจ “เข้าใจ” ความไม่มีอยู่ของภาวะนี้

“แต่ดูจะเหมาะสมกว่าถ้าจะพูดว่า เราไม่อาจเข้าใจภาวะที่สูงที่สุดนั้น ได้ เพราะถ้าหากข้าพเจ้าพูดว่า เราไม่อาจเข้าใจตัววัตถุนั้นเองว่าไม่มีอยู่ อาจเป็นไปได้ที่ตัวท่านเองซึ่งกล่าวว่า ตามความหมายที่แท้จริงของคำแล้ว สิ่งที่ไม่แท้จริงเราไม่อาจเข้าใจได้ ก็คงจะเปิดโอกาสให้มีผู้คัดค้านว่า ไม่มีอะไร เลยที่เราอาจเข้าใจว่าไม่มีอยู่ เพราะความไม่มีอยู่ของสิ่งที่มีอยู่นั้นไม่เป็น

ความจริง ดังนั้นพระผู้เป็นเจ้าจึงคงไม่เป็นเพียงภาวะ ที่เราอาจพูดถึงได้เท่านั้น เป็นไปได้ที่เราจะเข้าใจความไม่มีอยู่ของภาวะนั้น”

และดังนั้น เซนต์ แอนเซลม์จึงได้สรุปอย่างมีชัยว่า :

“ใครก็ตามที่ปฏิเสธความมีอยู่ของภาวะหนึ่ง ที่เราไม่อาจเข้าใจว่ามีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่าได้ อย่างน้อยที่สุดก็เข้าใจ และตระหนักถึงภาวะที่เขาปฏิเสธ แต่ถ้าหากไม่มีคำที่เป็นส่วนประกอบเสียแล้ว เขาก็ไม่อาจเข้าใจหรือตระหนักถึงการปฏิเสธนี้ได้เลย และข้อความตอนหนึ่งแห่งถ้อยแถลงนี้ก็ถือว่า “ภาวะหนึ่งที่เราไม่อาจเข้าใจว่า มีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่าได้” ใครก็ตามที่ปฏิเสธยอมเข้าใจ และตระหนักใจถึงภาวะที่เราไม่อาจเข้าใจว่า มีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่าได้นั้น

“นอกจากนั้น ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ในทำนองเดียวกันนี้ ก็อาจเป็นไปได้ที่จะตระหนักและเข้าใจภาวะหนึ่ง ซึ่งความไม่มีอยู่ของภาวะนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่ผู้ที่เข้าใจภาวะนี้ ย่อมเข้าใจภาวะที่ยิ่งใหญ่กว่าภาวะ ซึ่งความไม่มีอยู่ของภาวะนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ดังนั้น เมื่อเราเข้าใจภาวะหนึ่งที่เราไม่เข้าใจว่ามีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่า ถ้าหากภาวะนั้น เป็นภาวะหนึ่งซึ่งความไม่มีอยู่ของมัน เป็นสิ่งที่เราอาจเข้าใจได้ ภาวะนั้นก็ไม่น่าเป็นภาวะ ที่เราไม่อาจเข้าใจว่ามีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่า แต่เราไม่อาจเข้าใจวัตถุหนึ่งในขณะเดียวกันได้ ดังนั้น ผู้ที่เข้าใจภาวะที่เราไม่อาจเข้าใจว่า มีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่าย่อมไม่เข้าใจภาวะ ซึ่งความไม่มีอยู่ของมันเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่จะเข้าใจภาวะซึ่งความไม่มีอยู่ของมันเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้ เพราะฉะนั้น สิ่งที่เข้าใจย่อมจะต้องมีอยู่ เพราะอะไรก็ตาม ที่ความไม่มีอยู่ของมันเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ย่อมไม่ใช่ภาวะที่เขาเข้าใจ”

การสรุปของเซนต์ แอนเซลม์นี้ เป็นที่ยอมรับนับถือกันมาเพียงชั่วระยะเวลาร้อยกว่าปีเท่านั้นเอง ต่อมา เซนต์ โทมัส อะไควนัส ได้ปฏิเสธการให้เหตุผลของเซนต์ แอนเซลม์โดยกล่าวว่า “ถ้าเราจะทักท้วงว่าทุก ๆ คนเข้าใจ

พระนามว่า “พระผู้เป็นเจ้า” นี้นับถึงสิ่งที่เขาพูด (คือสิ่งที่เราไม่อาจคิดว่ามีอะไรยิ่งใหญ่กว่า) จากข้อนี้ก็มิได้มีผลติดตามมาว่า เขาเข้าใจว่า สิ่งซึ่งนับถึงความมีอยู่ในสภาวะของสิ่งทั้งหลาย แต่จะมีเฉพาะในการเข้าใจความเข้าใจเท่านั้น เราไม่อาจให้เหตุผลว่าสิ่งนั้นมีอยู่ในความแท้จริง นอกจากจะทักท้อเอาว่าในความแท้จริงนั้น มีบางสิ่งบางอย่างที่เราไม่อาจคิดว่ามีสิ่งอื่นยิ่งใหญ่กว่า ซึ่งเป็นสิ่งที่พวกที่ยืนยันว่า พระผู้เป็นเจ้าไม่มี มิได้ทักท้อเอา

แต่ เรอเน เดกาตซ์ ได้กลับยืนยันอีกกว่า : “การที่จะคิดถึงพระผู้เป็นเจ้า (คือสภาวะที่สมบูรณ์แบบที่สุด) ซึ่งความมีอยู่ไม่มี (คือขาดความสมบูรณ์แบบใด ๆ) จะขัดกันไม่น้อยไปกว่าที่จะคิดถึงภูเขาที่ไม่มีหุบเขา”

ต่อ อิมมานูเอล คานต์ ได้ปฏิเสธอีกว่า : “ข้าพเจ้าขอถามท่านง่าย ๆ ว่า ญัตติที่ว่า “สิ่งนี้หรือสิ่งนั้น....มีอยู่” เป็นญัตติแบบวิเคราะห์หรือแบบสังเคราะห์ ถ้าหากเป็นแบบวิเคราะห์ เพราะการที่ญัตติแบบวิเคราะห์มีอยู่ ท่านไม่ต้องเพิ่มอะไร ให้แก่ความคิดถึงสิ่งนั้นของท่านเลย....ถ้าหาก....ท่านยอมรับ.....ว่าทุก ๆ ญัตติที่เกี่ยวข้องกับความมีอยู่เป็นแบบสังเคราะห์ ท่านจะกล่าวได้อย่างไรว่า ภาคลักษณะของความมีอยู่มิได้ยอมรับการถูกกำจัดออกไปโดยไม่มีการขัดขวางเลย?”

เฮเกลได้ให้ทัศนะใหม่ ดังที่ ดร.เบิร์ช (Burch) ได้ชี้ให้เห็นในหนังสือชื่อ Early Medieval Philosophy ว่า : “ถ้าหากเขาเพียงคิดถึง และ ไม่มีการพิจารณากำหนดพระองค์ (Being) ด้วยแล้ว พระผู้เป็นเจ้าคงไม่สมบูรณ์แบบโดยมิพักต้องสงสัยอะไรเลย แต่ในเรื่องเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้านี้ เราต้องไม่คิดว่าเป็นเพียงจิตวิสัยเท่านั้น ณ ที่นี้ความคิดอยู่บ่งถึงความคิดบริสุทธิ์สมบูรณ์ และดังนั้นเราต้องลงความเห็นว่า พระองค์ทรงมีความเสมอภาคของภาวะ (Being).”

บทที่ ๕

ปีเตอร์ อาเบลลาร์ด PETER ABELARD

(ประมาณ พ.ศ. ๑๖๒๒ - ๑๖๘๕)

เซนต์ แอนเซลมได้แก้ปัญหาเรื่องศรัทธา และเหตุผล ไปได้เป็นอย่างดีที่น่าพอใจทีเดียว แม้จะเป็นการแก้ปัญหาชั่วคราวก็ตาม จอห์น สโคตัส เอรีเยนาถือเรื่องเหตุผลเพียงอย่างเดียว แอนเซลมนับถือทั้งศรัทธาและเหตุผล เพราะศรัทธาและเหตุผลนี้จะทำให้ได้ประจักษ์พยานยืนยันว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงมีอยู่จริง แอนเซลมเห็นว่าสิ่งที่มีเหตุผลกับสิ่งที่แท้จริงนั้น เป็นสิ่งเดียวกัน ส่วนรอสเชอแลง (Roscelin) เห็นว่าสิ่งที่แท้จริง ก็คือสิ่งที่เป็บบ้างแยกทั้งมวล พระบิดา พระบุตร พระจิตเท่านั้น แท้จริง มโนคติเกี่ยวกับตรีเอกานุภาพเป็นสิ่งที่ไม่แท้จริง

สิ่งที่เป็นสากลทั้งหลาย ความขาว ตรีเอกานุภาพ เป็นเพียงถ้อยคำเท่านั้น เป็นเพียงลมปากเท่านั้น แอนเซลมไม่เห็นด้วยกับบรอสเชอแลงอย่างมาก และกล่าวว่า นักตรรกศาสตร์ที่มีความเห็นเช่นนั้น ไม่ควรที่เราจะอภิปรายด้วย

ปีเตอร์ อาเบลลาร์ด หรือ อาไบลาร์ด (Abailard) หรือมีชื่อในภาษาละตินว่า เปตรุส อะบิลาเรดุส ปาลาตินุส (Petrus Abaelardus Palatinus)

เป็นนักเทววิทยาและนักปรัชญา เกิดที่ เลอปาเลต์ (Le Pallet) แคว้นบริตตานี^๑ ใกล้ ๆ เมืองนันต์^๒ (Nante) ในประเทศฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. ๑๖๒๒บิดาของท่านชื่อเบริงเย (Berenger) เป็นขุนนางที่มีทรัพย์สินสมบัติพอประมาณ พอที่จะสามารถให้การศึกษาในด้านศิลปศาสตร์แก่บุตรสามคนและธิดาหนึ่งคนได้

ปีเตอร์ อาเบอลาร์ต เป็นบุตรคนโต จึงสามารถอ้างสิทธิที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สินสมบัติทั้งหมด ในฐานะเป็นบุตรคนหัวปีได้ แต่ท่านมีความสนใจในเรื่องการศึกษาและมนต์คติต่าง ๆ ดังนั้นเมื่อได้เติบโตเป็นหนุ่มขึ้นมา จึงได้มอบทรัพย์สินสมบัติให้น้อง ๆ หกคน ยอมสละสิทธิในทรัพย์สินทั้งปวง และได้เริ่มออกแสวงหาปรัชญาทุกหนทุกแห่งที่เขามีการต่อสู้โต้เถียงในด้านปรัชญากัน และแสวงหาครูอาจารย์ที่สอนปรัชญาให้ ในบรรดาพวกครูอาจารย์รุ่นแรก ๆ มีคนหนึ่งชื่อ จัง รอสเชอแลง (Jean Roscelin ประมาณ พ.ศ. ๑๕๙๓ - ๑๖๖๓) ซึ่งเป็นฆบถต่อศาสนาเดิม ได้ทำนายอาเบอลาร์ต โดยการเขียนประณามศาสนจักรไว้บนศีรษะของอาเบอลาร์ต

ในระหว่างประมาณ พ.ศ. ๑๖๓๗ และ ๑๖๔๙ ท่านได้ศึกษาดรรกศาสตร์ที่เมืองโลเชส์ (Loches) และ ที่กรุงปารีส อยู่กับรอสเชอแลง หรือรอสเชลลินุส (Roscellinus) และวิลเลียม แห่งชังโป (Champeaux) และต่อมาได้สอนดรรกศาสตร์ที่เมอเล็ง (Melun) และคอร์แบล (Carbeil) ท่านเป็นผู้มีสติปัญญาปราดเปรื่อง ยิ่งกว่าอาจารย์เสียอีก หลังจากอยู่ที่แคว้นบริตตานีปีหนึ่งหรือสองปี ท่านก็กลับมายังสำนักศึกษาของวิลเลียม ได้ได้ปัญหาทางธรรมกับอาจารย์อย่างดุเดือด และได้บังคับอาจารย์ให้เปลี่ยนความคิดเห็น

๑ แคว้นหนึ่งทางภาคตะวันตกของฝรั่งเศส อยู่ตรงแหลมที่อยู่ระหว่างช่องแคบอังกฤษ กับอ่าวบิสเคย์ (Biscay)

๒ หรือ Nantes (นันต์) อยู่ทางตะวันตกของฝรั่งเศส ริมฝั่งแม่น้ำลัวร์ (Loire)

๑๒๒

ปีเตอร์ อาเบอฮาร์ต

ในเรื่องธรรมชาติของสิ่งที่เป็นสากลทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุทำให้ท่านอยู่ในเมืองปารีสด้วยความยากลำบาก ท่านจึงได้ไปยังเมืองเมอเล็งอีก แต่ไม่นานนักท่านก็กลับมายังกรุงปารีสในฐานะเป็นครูที่ มงต์ แซ็ง เยอเนอวีแอฟ (Mont Ste. Genevieve)

การขัดแย้งที่รอสเซอแลงเร้าให้เกิดนั้น เกิดมาจากสิ่งที่ดูเหมือนว่าจะเป็นปัญหาทางตรรกศาสตร์ที่แห้งแล้งที่สุด ที่ไม่มีอันตรายอะไรเลย นั่นคือปัญหาเรื่องความมีอยู่เชิงวัตถุวิสัย (Objective) ของ “สิ่งที่เป็นสากล” ในปรัชญากรีกและปรัชญาสมัยกลาง สิ่งที่เป็นสากลเป็นมโนคติทั่วไป ๆ ที่บ่งถึงชั้นของวัตถุ (เช่น ความยุติธรรม ความชั่วร้าย) หรือ คุณภาพ (เช่น ความงาม ความจริง) พลาโตซึ่งมองเห็นความเป็นอนิจจังของสิ่งที่มีชีวิต และสิ่งของทั้งหลายที่เป็นปัจเจก จึงได้แนะนำไว้ว่า สิ่งที่เป็นสากลนั้น ยิ่งยืนมากกว่า ดังนั้น ก็นับว่าแท้จริงกว่าส่วนย่อยต่าง ๆ ของมัน คือ ความงามย่อมแท้จริงกว่าไฟเรเน (Phryne) ความยุติธรรมย่อมแท้จริงกว่าอะริสติเดส (Aristides) มนุษย์ย่อมแท้จริงกว่าโสกราเตส นี่คือ “สัจนิยม” ที่ยุคกลางหมายถึง อะริสโตเติลได้ถือว่าสิ่งที่เป็นสากล เป็นเพียงมโนคติที่จัดสร้างขึ้นแทนชั้น (Class) ของวัตถุต่าง ๆ ที่คล้าย ๆ กัน อะริสโตเติลสอนว่า ชั้นของวัตถุเองมีอยู่ก็ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของวัตถุเท่านั้น ในสมัยเราได้มีการโต้กันว่า มี “จิตเป็นกลุ่ม ๆ” แยกออกจากความปรารถนา มโนคติและความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นปัจเจก ที่รวมกันเป็นกลุ่มหรือไม่ และอิวมก็ไม่ได้ให้เหตุผลว่า “จิต” ที่เป็นปัจเจกเอง ก็เป็นเพียงชื่อทางนามธรรมสำหรับอนุกรม และการรวมแพนนาการ มโนคติ เจตจำนงในสิ่งที่มีชีวิตเท่านั้นเอง ชาวกรีกมิได้สนใจปัญหานี้มากนัก และปรัชญาเมธีนอกศาสนาคนหนึ่งคือ พอร์ไฟเรแห่งซีเรียและโรมก็เพียงเน้นถึงเรื่องนี้อยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้แก้ปัญหา

ไว้ให้เลย แต่ในยุคกลาง ปัญหานี้ได้กลายเป็นปัญหาที่มีชีวิตชีวาขึ้นมา ศาสนจักรได้อ้างว่าเป็นภาวะทางวิญญาณ โดยมีความรู้สึกที่ว่าสิ่งทั้งมวลย่อมมีคุณภาพ และมีอำนาจมากกว่าส่วนย่อย ๆ ของมัน ศาสนจักรไม่อาจยอมรับว่าศาสนจักรเป็นนัยนามธรรม และว่า มโนคติและความสัมพันธ์ที่ไม่มีที่สิ้นสุดที่คำว่า “ศาสนจักร” นั้นไว้ ก็ไม่มีอะไรนอกเหนือไปจากมโนคติ และความรู้สึกในส่วยย่อย ๆ ของศาสนจักรเท่านั้น ศาสนจักรเป็น “เจ้าสาวของพระเยซู” ที่ยังมีชีวิตอยู่ ที่ร้ายยิ่งไปกว่านั้นก็ถือว่า ถ้าหากบุคคลสิ่งของ กิริยาการและมโนคติ ที่เป็นปัจเจกมีอยู่จริง แล้วอะไรเล่าที่เกิดมาจากตรีเอกานุภาพ? เอกภาพของบุคคลทั้งสาม (คือ พระบิดา พระบุตร และพระจิต) เป็นเพียงนัยนามธรรมเท่านั้นหรือ หรือว่าเป็นเทพเจ้าที่แยก ๆ กันเป็นสามองค์? เราจะต้องเอาตัวเราใส่ไว้ในสิ่งแวดล้อมทางเทววิทยา เพื่อที่จะได้เข้าใจรอสเชอแลงดีขึ้น

เราทราบทัศนะของรอสเชอแลง ก็โดยอาศัยรายงานของฝ่ายตรงข้ามนั่นเอง เราทราบมาว่า รอสเชอแลงเห็นว่าสิ่งที่เป็นสากล หรือมโนคติทั่ว ๆ ไปเป็นเพียงถ้อยคำเท่านั้น เป็นเพียงลมปากเท่านั้น วัตถุและบุคคลที่เป็นปัจเจกมีอยู่ นอกนั้นเป็นเพียงชื่อเท่านั้น วิสเสชาติ อภิปาติ และคุณภาพไม่มีความมีอยู่ที่เป็นอิสระใด ๆ เลย มนุษยชาติมิได้มีอยู่ สัมมียู่ก็เฉพาะในรูปของสิ่งต่าง ๆ ที่มีสืเท่านั้น มีผู้กล่าวว่ารอสเชอแลงพูดว่า “พระผู้เป็นเจ้า” เป็นคำที่บ่งถึงบุคคลทั้งสามแห่งตรีเอกานุภาพ เช่นเดียวกับคำว่า “มนุษยชาติ” บ่งถึงคนเป็นจำนวนมากนั่นเอง แต่สิ่งทั้งปวงที่มีอยู่จริง ๆ นั้น ก็คือบุคคลทั้งสาม หรือเทพเจ้าสามองค์นั่นเอง นี่คือการยอมรับพหุเทวนิยม ที่อิสลามกล่าวโทษคริสต์ศาสนาอย่างเต็มที่จากหอสสูงตามสุเหร่านับพัน ๆ แห่งวันละห้าครั้ง ศาสนจักรไม่อาจยอมให้คำสอนเช่นนั้นมีอยู่ ใน-

๑๒๔

ปีเตอร์ อาเบอลาร์ต

บุคคลที่ถือคัมภีร์ของศาสนาอยู่ที่ตองเปีย^๓ (Compiègne) ได้ รอสเซอแลงจึงถูกเรียกตัว มาสู่ที่ประชุมสภาสงฆ์ที่ซัวซองส์^๔ (Soissons) เมื่อ พ.ศ. ๑๑๓๕ และเปิดโอกาสให้เลือกเอา ระหว่างการถอนคำพูดกับการถูกคว่ำบาตร รอสเซอแลงยอมถอนคำพูด แล้วก็หนีไปอังกฤษ แล้วโจมตีการที่พวกพระมีนางบำเรอ ต่อมาก็กลับฝรั่งเศส และสอนอยู่ที่เมืองตัวส์^๕ (Tours) โลเชส์ (Loches) บางทีจะเป็นที่โลเชส์นี้เอง ที่อาเบอลาร์ตนั่งอยู่แทบเท้า ของรอสเซอแลงอย่างรำคาญ อาเบอลาร์ตปฏิเสธลัทธินามนิยม (nominalism) แต่สำหรับตรีเอกานุภาพนั้นท่านยังสงสัยอยู่ จนกระทั่งได้ถูกประณามถึงสองครั้ง เป็นที่น่าสังเกตว่าในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เขาเรียกลัทธิสังคมนิยมว่า “คำสอนโบราณ” และให้ชื่อฝ่ายค้านลัทธิสังคมนิยมว่า พวกหัวสมัยใหม่ (moderni)

แอนเซลมได้กล่าวแก่ให้ศาสนจักรไว้ในงานของท่านหลายเรื่อง แต่ก็ดูเหมือนจะทำให้อาเบอลาร์ตเป็นฝ่ายตรงข้ามยิ่งขึ้น อาเบอลาร์ตได้มาศึกษาอยู่กับวิลเลียมแห่งซังโป เมื่อมีอายุได้ ๒๔-๒๕ ปี หลังจากที่ได้ท่องเที่ยวอย่างนักศึกษามาเป็นเวลานาน ท่านเป็นคนรูปร่างงามสง่าผ่าเผย หยิงมีหน้าผากกว้าง และนิสัยร่าเริงสนุกสนานของท่านทำให้กิริยาอาการและคำพูดของท่านมีชีวิตชีวา และมีเสน่ห์ดึงดูดใจมาก ท่านสามารถแต่งเพลงและร้องเพลงได้ อารมณ์ขันอย่างมากมายของท่าน ถึงกับทำให้เยแลงมุ่มในห้องประชุมสั้นไหวทีเดียว ท่านเป็นคนหนุ่มที่สง่างาม และอารมณ์ดีที่ได้พบทั้งกรุงปารีสและปรัสเซียพร้อมกัน ข้อบกพร่องของท่านเป็นเรื่อง

๓ อยู่ทางทิศเหนือของฝรั่งเศส

๔ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของฝรั่งเศส ริมฝั่งแม่น้ำอัง (Aisne)

๕ อยู่ทางทิศตะวันตกของภาคกลางฝรั่งเศส เหนือตอนที่แม่น้ำลัวกับแม่น้ำแชร์ (Cher) มาสบกัน

เกี่ยวกับคุณสมบัติ คือ ท่านเป็นคนชอบปรัชญา คอยเฝ้า อดคิด เอาแต่ใจตัว ในเวลาที่มีความร่าเริง ท่านจะไม่คำนึงถึงลัทธิคำสอน และอารมณ์อ่อนไหว ของครูอาจารย์ของท่าน และสมัยของท่านเลย ท่านมัวเมาไปกับ “ความสุข” ที่ได้จากปรัชญา ผู้รักที่ลือชื่อคนนี้รักหาทวิจาณมากกว่าเอลัวคนรักของท่านเสียอีก

ท่านรู้สึกขบขันในลัทธิสัจนิยม ที่พูดฟังเกินความจริงของอาจารย์ จึงได้ท้าทายให้ได้กันหน้าชั้นเรียน มนุษยธรรมทั้งปวงมีอยู่ในโสคราเตส หรือ? และถ้ามนุษยธรรมทั้งปวง ก็มีอยู่ในพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์ด้วย โสคราเตส (ซึ่งรวมอยู่ในมนุษยธรรมทั้งปวง) ก็จะต้องมีอยู่ในพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์ด้วยนะซี สมมุติว่าวิลเลียมหมายถึงว่า ธาตุที่เป็นสาร์ตจะสำคัญของมนุษยธรรมทั้งปวง มีอยู่ในมนุษย์แต่ละคน ๆ เราก็จะต้องไม่เห็นด้วยกับวิลเลียม อย่างไรก็ตามอาเบอลาร์ดไม่เห็นด้วยกับใครทั้งสิ้น อาเบอลาร์ดได้คัดค้านทั้งลัทธิสัจนิยมของวิลเลียมและลัทธินามนิยมของรอสเชอแลง คำคัดค้านของท่านเรียกกันว่า ลัทธิมโนภาพนิยม (Conceptualism) ชั้น (เช่น มนุษย์ หิน) มีอยู่ทางด้านกายภาพเฉพาะในรูปขององค์ประกอบ (คือ คนทั้งหลาย หินทั้งหลาย) เท่านั้น คุณภาพ (เช่น ความขาว ความดี ความจริง) ก็มีอยู่เฉพาะในวัตถุ ในกิริยาการ หรือในมโนคติที่มีคุณภาพเหล่านั้น แต่ชั้นและคุณภาพเป็นเพียงชื่อเท่านั้น เป็นเพียงมโนภาพที่จิตของเราสร้างขึ้นมาจากธาตุต่าง ๆ และทำที่ต่าง ๆ ที่เราสังเกตเห็นว่าเป็นธรรมดาสามัญ ต่อกลุ่มของปัจเจกบุคคล วัตถุ กิริยาการ และ มโนคติ ธาตุแท้ที่เป็นธรรมดาสามัญเหล่านี้แหละที่แท้จริง ทั้ง ๆ ที่ปรากฏในรูปที่เป็นปัจเจกก็ตาม มโนภาพที่เราใช้คิดถึงธาตุแท้ ที่ธรรมดาสามัญเหล่านี้ อันได้แก่มโนภาพทั่วไป หรือที่เป็นสากลที่เราใช้คิดถึงชั้น

ต่าง ๆ ของวัตถุที่คล้าย ๆ กัน นั้นมิได้เป็น “ลมปาก” เลย แต่ว่าเป็นเครื่องมือสำหรับคิด ที่มีประโยชน์ที่สุดและจำเป็นที่สุด ถ้าปราศจากมโนภาพเหล่านี้เสียแล้ว วิทยาศาสตร์และปรัชญาก็คงเป็นวิชาที่เกิดมีขึ้นมาไม่ได้

อาเบอลาร์ตได้อยู่กับวิลเลียมชั่วระยะเวลาหนึ่ง ตอนแรกก็สอนอยู่ที่เมอเล็ง (Melun) ต่อมาก็ที่ คอร์เบล (Carbeil) เมอเล็งอยู่ห่างจากปารีส ๔๐ ไมล์ (๖๔ กม.) คอร์เบลอยู่ห่างจากปารีส ๒๕ ไมล์ (๔๐ กม.) บางคนก็วิพากษ์วิจารณ์ ที่ท่านตั้งโรงงานของท่านเอง ซึ่งต่อมาไม่นานนักได้ใช้เป็นโรงฝึกงาน แต่ก็มีศิษย์เป็นจำนวนมากที่ติดตามท่าน เพราะติดใจความคิด และการพูดที่คล่องแคล่วของท่าน ในเวลานั้นวิลเลียมบวชเป็นพระอยู่ที่เซนต์วิกเตอร์ และได้รับการขอร้องให้บรรยายอยู่ที่นั่นต่อไป หลังจากที่ได้เจ็บหนักมาแล้ว อาเบอลาร์ตก็หันไปเป็นศิษย์ของวิลเลียมด้วยคนหนึ่ง ปรากฏว่ามีเนื้ออยู่บนกระดูกแห่งปรัชญาของวิลเลียมมากกว่าข้อเขียนลวก ๆ เกี่ยวกับอัสติวประวัติสั้น ๆ ของอาเบอลาร์ตจะนะให้ทราบ แต่ไม่นานนักก็ได้มีการโต้ว่าทะเลกันอย่างเดิมอีก อาเบอลาร์ตได้บังคับให้วิลเลียมเปลี่ยนแปลงแก้ไขลัทธิสัจนิยมของคนเสียใหม่ ซึ่งทำให้ศักดิ์ศรีของวิลเลียมเสื่อมลง ผู้ที่สืบทอดและได้รับแต่งตั้งที่โนเตรอดาม (Notre Dame) ต่อจากวิลเลียม ได้ยอมยกตำแหน่งให้อาเบอลาร์ต แต่วิลเลียมไม่เห็นชอบด้วย อาเบอลาร์ตยังคงบรรยายอยู่ที่เมอเล็ง แล้วก็บรรยายที่มงต์ แซ็ง เยอเนอวีแอฟ นอกกรุงปารีส ในระหว่างตัวท่านกับวิลเลียม และในระหว่างศิษย์ด้วยกัน ได้มีสงครามตรรกศาสตร์กันอยู่เป็นเวลาหลายปี ทั้ง ๆ ที่ปฏิเสธลัทธินามนิยม แต่อาเบอลาร์ตก็ได้เป็นหัวหน้าและวีรบุรุษของพวกเขา “สมัยใหม่” ซึ่งเป็นพวกขบถหนุ่มที่มีหัวรุนแรง

ของสำนัก “สมัยใหม่”

ในขณะที่อาเบอลาร์ดทำสงครามตรรกศาสตร์อยู่นั้น บิดามารดาของท่านก็มาถือบวชเป็นพระและนางซี สันนิษฐานว่าเพียงเพื่อให้สะดวกในการเดินทางเท่านั้นเอง อาเบอลาร์ดต้องกลับมายังเลอปาลด์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้ท่านทั้งสองเดินทางไปด้วยดี และบางทีจะเพื่อจัดการกับปัญหาเรื่องทรัพย์สินมรดก ให้หมดไปด้วย ในปี พ.ศ. ๑๖๕๘ หลังจากที่ได้ศึกษาเทววิทยาอยู่ที่เมืองลาง^๖ (Laon) ชั่วระยะหนึ่งแล้ว อาเบอลาร์ดก็กลับปารีส และได้ตั้งโรงเรียนของท่านขึ้น หรือได้เปิดการบรรยายขึ้นตามกฎหมายต่าง ๆ ที่โนเตรอดาม ซึ่งเมื่อสิบสองปีมาแล้ว ท่านได้มานั่งสมาธิ ในฐานะเป็นนักเรียนคนหนึ่ง ทั้งนี้โดยมิได้มีผู้ใดคัดค้านเลยท่านได้กลายเป็นคัมภีร์เดินได้ของศาสนา ทั้ง ๆ ที่ยังมีได้เป็นพระ และถ้าหากท่านจะสงบปากสงบคอได้ ก็อาจได้รับเกียรติยศทางคณะสงฆ์ด้วย แต่ก็เป็นเรื่องในขี้ที่ยากที่ท่านจะปฏิบัติได้ ท่านได้ศึกษาทั้งวรรณคดีและปรัชญา และเป็นผู้เชี่ยวชาญในการให้อรรถาธิบายอย่างแจ่มแจ้ง และด้วยความเมตตากรุณาท่านก็คล้าย ๆ ชาวฝรั่งเศสทั่ว ๆ ไป ที่ยอมรับรู้ที่จะทำหน้าที่ ทางด้านศีลธรรมให้แจ่มแจ้ง และท่านไม่เกรงที่จะยอมให้อารมณ์บางอย่างทำให้ภาวะในการพูดของท่านเบาลง มีนักเรียนจากสิบกว่าประเทศที่มาฟังท่านพูด ชั้นเรียนของท่านก็ใหญ่โตมากมากพอที่จะทำเงินให้แก่ท่านได้อย่างมากมาย และทำให้ชื่อเสียงของท่านเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนานาประเทศ จดหมายที่ อาเบ ฟูลก์ (Abbé Foulques) เขียนถึงท่านในระยะเวลาอีกสองสามปีต่อมา ย่อมเป็นพยานยืนยันในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

๖. อยู่ทางเหนือของฝรั่งเศส

จดหมายนั้นมีข้อความตอนหนึ่งว่า :

“โรม ได้ส่งเด็ก ๆ ของเธอมาให้ท่านสอน...ทางไกล ภูเขา
หุบเขา หรือถนนที่มีโจรผู้ร้ายชุกชุม ก็มีได้เป็นอุปสรรคกีดกัน คน
หนุ่มของโลกให้มาหาท่านได้ เด็กหนุ่มชาวอังกฤษได้ข้ามทะเล
ที่เต็มไปด้วยภัยอันตรายมาศึกษาอยู่กับท่าน ทุกหนุ่มของสเปน แฟลน-
เดอร์^๑ (Flanders) และเยอรมนี ได้ส่งลูกศิษย์มาให้ท่าน และพวกเขา
ได้ยกย่องอำนาจจิตของท่าน ไม่รู้จักหยุดหย่อน ข้าพเจ้าจะไม่พูด
อะไรถึงชาวปารีส และส่วนที่ไกลที่สุดของฝรั่งเศส ที่กระหายจะได้
รับฟังคำสอนจากท่าน จนดูเหมือนจะเหมือนว่า ไม่มีศาสตราจารย์
ที่ไม่อาจเรียนจากท่านได้อยู่ในโลก”

จากการประสบความสำเร็จ และชื่อเสียงที่สูงส่งนี้ ทำไมท่าน
จึงไม่ได้เป็นบิชอป แล้วก็อาร์คบิชอปเล่า? ทำไมท่านจึงมิได้เป็นโป๊ปเล่า?

เอลัว

จนกระทั่งถึงราว ๆ พ.ศ. ๑๖๖๐ อาเบอลาร์ตได้คัดค้านจริง ๆ
ได้ยืนยันถึง “การบังคับจิตใจ การระงับความมักมากในกามารมณ์อย่าง
ที่สุด” และ “ไต่ดเว้นจากความมักมากเกินไปทุกชนิด ด้วยความอดกลั้น”
แต่ในตัวสาวงามเอลัว (Héloïse) หลานสาวของฟูลเบิร์ตนั้น มีความงาม
มีความเฉลียวฉลาดมีไหวพริบ ซึ่งได้เร้าความรู้สึกอ่อนไหวในความเป็น
ลูกผู้ชาย และความชื่นชมใจให้เกิดแก่อาเบอลาร์ต ในระหว่างปีที่ตื่นตัน
เมื่ออาเบอลาร์ตกับวิลเลียมได้ต่อสู้กัน ในสงครามเรื่องสิ่งที่เป็นสากลนั้น
เอลัวได้เจริญวัยจากเด็กเข้าสู่สาว ในฐานะที่เป็นลูกกำพร้าพ่อแม่ ที่

๑. ประเทศสมัยโบราณ แบ่งออกไปเป็นเบลเยียมแฟลนเดอร์ กับฝรั่งเศสแฟลนเดอร์

ไม่มีร่องรอยอะไรเหลืออยู่เลย ลุงได้ส่งเธอไปอยู่ที่คอนแวนต์ที่อาร์ยังเตอนิล (Argentenil) เป็นเวลาหลายปี ที่คอนแวนต์นั้น เธอได้รักหนังสือในห้องสมุดเล็ก ๆ มาก เธอได้กลายเป็นนักเรียนที่มีสมองปราดเปรื่องที่สุด เท่าที่พวกแม่ชีทั้งหลายได้เคยพบ เมื่อฟุลเบิร์ดทราบว่าเธอสามารถสนทนาเป็นภาษาละตินได้ดีพอ ๆ กับภาษาฝรั่งเศส ทั้งขณะนั้นกำลังศึกษาภาษาฮีบรูอยู่ จึงรู้สึกภาคภูมิใจมาก และได้้นำเธอไปอยู่ด้วยที่บ้านใกล้วัด

เมื่อ อาเบอลาร์ตเข้ามาสู่ชีวิตของเธอนั้น เธออายุเพียง ๑๖ ปี (พ.ศ. ๑๖๖๐) ส่วนอาเบอลาร์ตอายุได้ ๓๘ ปี สันนิษฐานว่าเธอเคยได้ยินชื่อเสียงของอาเบอลาร์ตมาเป็นเวลานานแล้ว เธอคงเคยเห็นพวกนักเรียนนับเป็นจำนวนร้อย ๆ ที่ยึดเย็ดอยู่ที่ระเบียงโบสถ์ โนตรอดามและที่ห้องประชุม เพื่อฟังคำบรรยายของอาเบอลาร์ต เธอซึ่งเป็นผู้มีความกระหายที่จะแสวงหาความรู้ คงไปฟังอาเบอลาร์ตพูดอย่างเปิดเผย หรือไม่ก็ลอบไปฟังเราอาจสร้างจินตภาพถึงว่าเธอจะรู้สึกประหม่าสักเพียงใดเมื่อฟุลเบิร์ดบอกเธอว่าอาเบอลาร์ตจะมาอยู่ด้วยและจะเป็นครูของเธอปรัชญาเมธีอาเบอลาร์ตเองได้เขียนอธิบายไว้อย่างเปิดเผยที่สุดว่าได้มีเรื่องราวเป็นมาอย่างไรว่า :

“หญิงสาวผู้นี้แหละคือ ผู้ที่ข้าพเจ้าตัดสินใจจะผูกสมักรักใคร่ด้วย และเรื่องนี้ดูจะง่ายมากสำหรับข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้ามีชื่อเสียงโด่งดังมาก ข้าพเจ้าเป็นคนหนุ่มและมีรูปร่างสง่างาม ไม่ว่าข้าพเจ้าจะรักผู้หญิงคนใดก็ตาม ข้าพเจ้าไม่กลัวว่าผู้หญิงคนใดจะปฏิเสธ.... ...ดังนั้นเมื่อข้าพเจ้ามีเพลิงรักในหญิงสาวผู้นี้เกิดขึ้น ข้าพเจ้าก็หาหนทางที่จะสนทนาปราศรัย และทำความคุ้นเคยสนิทสนมกับเธอทุกวัน ซึ่งทำให้ยุ่งมากในอันที่จะเอาชนะใจเธอ เพื่อวัตถุประสงค์ข้อนี้เอง ข้าพเจ้าจึงพูดจูงใจลุงของเธอ ให้พาข้าพเจ้าไปอยู่ในบ้านด้วย และจ่ายเงินตอบแทนเพียง

เล็กน้อย.....ลุงของเธอเป็นคนโลภอยู่มากและ.....เชื่อว่าหลานสาว
ของเขาคงจะได้รับประโยชน์ จากคำสอนของข้าพเจ้ามาก....ความมั่งง่าย
ของคนก็ไม่มีอะไรน่าอัศจรรย์เลย ข้าพเจ้าควรจะประหลาดใจยิ่งไปกว่า
นี้อีก ถ้าหากลุงของเธอจะมอบลูกแกะที่น่าเอ็นดู ให้อยู่ในความดูแลของ
หมาป่าที่แสนจะกละ.....

ข้าพเจ้าควรจะพูดให้มากไปกว่านี้อีกด้วยหรือ ? เราได้
เป็นของกันและกันครั้งแรก ในที่อยู่ที่คุ้มครองความรักของเรา
และแล้วก็ในหัวใจของเรามีไฟโลภก็แผดเผา เราทำที่เป็นศึกษา
เล่าเรียน แต่ทว่าเราได้ใช้ชั่วโมงเหล่านั้นอยู่กับกามกริษา.....
จูบที่เราแลกเปลี่ยนกันนั้น มีจำนวนมากกว่าคำพูดที่มีเหตุผลมาก
นัก มือของเราควานหาหนังสือ น้อยกว่าที่ควานหาอกของกัน
และกัน ความรักทำให้สายตาของเราประสานกันอย่างต็มด้า”

สิ่งที่เริ่มต้นด้วยความปรารถนาทางเนื้อหนัง อย่างธรรมดาสามัญ
ของอาเบอลาร์ตได้ผ่านความระมัดระวังของเอลัวเข้าไปทาง “ความ
สุภาพอ่อนโยนที่มีความหวานชื่น เหนือยาหอมที่หอมที่สุด” นับว่าเป็น
ประสบการณ์ใหม่สำหรับอาเบอลาร์ต และเกี่ยวพันออกมาจากปรัชญา
ท่านได้ยืมกิเลสจากคำบรรยาย ของท่านมาให้แก่ความรัก แล้วก็ทิ้งคำ
บรรยายให้ไม่น่าทึ่งอย่างผิดหลัก นักเรียนผู้เป็นสานุศิษย์ของท่าน เคร้าโศก
เสียใจต่อนักทวิจารณ์ แต่ก็ต้อนรับนักรัก พวกเขามีความยินดีเมื่อทราบ
ว่า แม้โสคราเดสเองก็อาจทำบาปได้ พวกเขาปลอบใจตัวเองที่ต้องสูญเสีย
สงครามเหตุผลด้วยการร้องเพลงรัก ที่อาเบอลาร์ตแต่งขึ้น และเอลัวก็
อาจได้ยินเสียงอะอะอีกที ที่นักเรียนเหล่านั้นร้องจากทางหน้าต่าง ทำให้
เธอหลงใหลอาเบอลาร์ตมาก

หลังจากนั้นเป็นเวลานาน เอลฟ์ก็บอกอาเบอลาร์ดว่า เธอกำลังตั้งครรรค์ อาเบอลาร์ดจึงพาเธอหนีออกจากบ้านลงไปในเวลากลางคืน แล้วส่งเธอไปไว้ที่บ้านน้องสาวที่แคว้นบริตตานี กึ่งหนึ่งเพราะความกลัว และกึ่งหนึ่งเพราะความสงสาร อาเบอลาร์ดได้เสนอให้ลุงผู้โกรธเป็นพินเป็นไฟ จัดให้ท่านได้แต่งงานกับเอลฟ์อย่างลับ ๆ ลุงของเธอก็เห็นพ้องด้วย และหลังจากที่ได้เลื่อนกำหนดเปิดเรียนแล้ว อาเบอลาร์ดก็ไปยังแคว้นบริตตานี เพื่อรับตัวเจ้าสาวผู้อ่อนโยนแต่ทว่าไม่มีกระจิตกระใจเลย เมื่อวันที่ท่านไปถึงนั้น บุตรชายเกิดได้สามวันแล้ว เอลฟ์ไม่ยอมแต่งงานกับอาเบอลาร์ด หนึ่งชั่วอายุคนก่อนหน้านี้ การปฏิรูปของโปปเลโอที่ ๙ และโปปเกรกอรีที่ ๗ ได้ห้ามพระแต่งงาน นอกจากเจ้าสาวจะเป็นนางชีเท่านั้น เอลฟ์ไม่พร้อมที่จะพิจารณาไตร่ตรองการยอมแพ้ของเพื่อนชายและบุตรของนาง เธอจึงได้เสนอตัวที่จะเป็นคนรักต่อไป โดยให้เหตุผลว่า สัมพันธภาพที่ถือว่าเป็นความลับ อย่างสุขุมรอบคอบ ย่อมไม่ปิดทางที่จะให้อาเบอลาร์ดก้าวหน้าในศาสนจักรต่อไป ซึ่งผิดกับการแต่งงาน ข้อความตอนหนึ่งในหนังสือชื่อ *History of My Calamities* (vii) ของอาเบอลาร์ด ได้ยกย่องการที่เอลฟ์ให้เหตุผลและตัวอย่าง คัดค้านการแต่งงานของปรัชญาอเมริกัน และคำแก้ตัวอย่างเก่งกาจต่อ “การปล้นศาสนจักรที่มีแสงสว่างโชติช่วง” ว่า: “โปรดจำไว้ว่าโสคราเตสก็แต่งงาน และการที่โสคราเตสได้สร้างมลทิน ให้แก่ปรัชญาเป็นครั้งแรกนั้น ช่างเลวทรามเพียงใด ซึ่งคนอื่น ๆ ในชั้นหลัง ๆ ควรจะได้มีความสุขุมรอบคอบยิ่งขึ้น” อาเบอลาร์ดรายงานไว้ว่า เธอได้กล่าวว่า “ดูจะเป็นความหวานชื่นสำหรับเธอมาก ถ้าหากจะเรียกเธอว่าคนรัก แทนที่จะเรียกเธอว่าภรรยา ทั้งการเรียกอย่างนี้ ยังจะเป็นเกียรติแก่ข้าพเจ้าอีกด้วย” อาเบอลาร์ดได้พูดจูงใจนาง โดยให้

สัญญาว่าการแต่งงาน จะเป็นที่รู้จักกันก็เฉพาะเพื่อนสนิทเพียงสองสามคนเท่านั้น

อาเบอลาร์ตและเอลัวได้ทิ้งอัสโตรลาเบอ (Astrolabe) ไว้กับน้องสาวแล้วก็กลับปารีส และได้แต่งงานกันโดยมีฟุลเบิร์ตร่วมรู้เห็นด้วย เพื่อที่จะรักษาเรื่องการแต่งงานเป็นความลับ อาเบอลาร์ตได้กลับไปอยู่ ณ ที่พักชายโสดของท่าน และเอลัวก็อยู่กับลุงต่อไปอีก ทั้งสองไม่ค่อยจะได้พบเห็นกันบ่อยนัก แต่ก็มีอาการลักลอบพบกันบ้างเป็นครั้งคราว แต่ฟุลเบิร์ตปรารถนาอย่างแรงกล้า ที่จะกลับมีชื่อเสียงขึ้นมาใหม่ จึงได้ทิ้งคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้แก่อาเบอลาร์ต เผยเรื่องการแต่งงานออกมา เอลัวได้ปฏิเสธเรื่องการแต่งงาน และฟุลเบิร์ต “ก็ไปเยียนเธอพร้อมกับลุงโทษเธอบ่อย ๆ” อาเบอลาร์ตได้พาเธอหนีอีก คราวนี้อาเบอลาร์ตได้ส่งเธอ ไปไว้ที่คอนเวนต์ที่ อาร์ยังเตอนิส ซึ่งนับว่าเป็นการขัดใจเธอมาก และสั่งให้เธอแต่งตัวอย่างแม่ชี แต่ไม่ให้ถือศีลหรือใช้ผ้าคลุมหน้า อาเบอลาร์ตบอกว่า เมื่อฟุลเบิร์ตและญาติพี่น้องทราบเรื่องนี้

พวกเขาก็ตระหนักใจว่า บัดนี้ข้าพเจ้าเล่นตลกกับพวกเขาเข้าเต็มที่แล้ว และได้เลิกร้างเอลัวตลอดกาลแน่ โดยบังคับให้นางไปบวชเป็นชี พวกเขามีความโกรธแค้นมาก จึงได้วางแผนเล่นงานข้าพเจ้า คืนหนึ่ง ขณะที่ข้าพเจ้านอนหลับอยู่ในที่อยู่ข้าพเจ้าเอง เขาได้ดัดสินบนคนใช้คนหนึ่งของข้าพเจ้า จึงเข้ามาในห้องข้าพเจ้าได้ พวกเขาพยายามทำร้ายข้าพเจ้ามากจึงได้ลงโทษข้าพเจ้าอย่างทารุณโหดร้าย และน่าละอายที่สุด.....เพราะพวกเขาตัดร่างกายของข้าพเจ้า ตรงอวัยวะที่เป็นเหตุให้ข้าพเจ้าทำให้พวกเขาต้องเศร้าโศก (คือตัดลูกอัณฑะ) เมื่อตัดลูกอัณฑะข้าพเจ้าแล้ว

พวกเขาก็หนีไป แต่ถูกจับได้ สองคนจึงถูกควักลูกนัยน์ตาและ
ถูกตัดของลับ

ศัตรูของอาเบอลาร์ต ไม่สามารถแก้แค้นท่าน โดยวิธีที่ดีกว่านี้ได้
มันมิได้ทำให้อาเบอลาร์ตเสื่อมเสียในทันที ชาวปารีสทั้งปวง รวมทั้งพวก
พระด้วยต่างก็เห็นใจท่าน พวกลูกศิษย์ได้มาปลอบใจท่าน ฟุลเบิร์ตต้อง
หลบ ๆ ซ่อน ๆ อยู่ และทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ และบิชอปก็ได้ยึดทรัพย์สินสมบัติ
ของฟุลเบิร์ต แต่อาเบอลาร์ตทราบดีว่า ตัวท่านได้รับความเสียหายมาก
และรู้ว่า เรื่องราวเกี่ยวกับการทำลายชื่อเสียง ที่น่าชวนหัวนี้คงจะแพร่
ไปทั่วทุกโลก ท่านไม่อาจคิดถึงความจริงก้าวหน้ในทางศาสนาอีกต่อไป
แล้ว ท่านรู้สึกดีว่า ชื่อเสียงอันดีงามของท่าน “ได้ถูกทำลายลงอย่างสิ้น
เชิงแล้ว” และท่านคงกลายเป็นตัวตลกสำหรับอนุชนรุ่นต่อ ๆ ไป ท่านรู้สึก
ว่าการที่ท่านต้องเสื่อมเสียครั้งนี้ นับว่าเป็นความยุติธรรม ที่ไม่สละสลวย
เสียเลย ร่างกายที่มีบาปของท่านได้ถูกทำให้พิการ และท่านถูกคนที่ท่าน
ทรยศต่อ กลับทรยศท่านบ้าง ท่านจึงสั่งให้เอลัวใช้ผ้าคลุมหน้า และตัว
ท่านเองก็สมทานศีลเป็นพระอยู่ที่ เซนต์ เดอนีส

นักเหตุผลนิยม

อีกปีหนึ่งต่อมา (พ.ศ. ๑๖๖๓) ด้วยการขอร้องของพวกสานุศิษย์
และสมภารวัด อาเบอลาร์ตจึงได้กลับมาบรรยายอีกครั้งหนึ่งที่ “กฎ”
แห่งสำนักสาขานิกายเบเนดิกตินแห่ง เมซองแซล (Maisoncelle) ในหนังสือ
Dialectica ของท่าน ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับตรรกศาสตร์ตามแบบอะริสโตเติล
มีความยาวถึง ๓๗๕ หน้า นั้น มีเรื่องการวิเคราะห์ส่วนต่าง ๆ แห่งคำพูด
อย่างมีเหตุผล ปหารทะแห่งความคิด (ทรัพย์สิน ปริมาณ เทละ สังโยค กาละ

สัมพันธภาพ คุณภาพ ความเป็นเจ้าของ กิริยาการ “กิลเลส”) ญัตติแบบต่าง ๆ และกฎว่าด้วยการหาเหตุผลทางทวิจารณ์เป็นผลประโยชน์ ในทางปรัชญาที่สำคัญ ในสมัยอาเบอลาร์ต ส่วนหนึ่งเป็นเพราะปรัชญาใหม่แตกกิ่งก้านสาขาจากอะริสโตเติล ผ่านมายังโบธิอุส (Boethius) และพอร์ไฟไร และเฉพาะเรื่องทางตรรกศาสตร์ของอะริสโตเติลเท่านั้นที่เป็นที่รู้จักกันในชั่วอายุแรกแห่งปรัชญาแบบสกอลาสติก ดังนั้น หนังสือ *Dialectica* จึงมีใช้หนังสือที่มีเสน่ห์อะไร อาเบอลาร์ตกล่าวว่า ความจริงจะต้องไม่ตรงข้ามกับความจริง ความจริงแห่งพระคัมภีร์ จะต้องสอดคล้องต้องกันกับคำวินิจฉัยในข้อเท็จจริงของเหตุผล มิเช่นนั้นแล้ว พระผู้เป็นเจ้าซึ่งประทานความจริงทั้งสองอย่าง ก็คงจะต้องใช้ความจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง หลอกหลวงเราแน่

บางทีในสมัยแรก ก่อนที่จะเกิดโสภนาฏกรรมนั้น ท่านได้เขียนหนังสือชื่อเรื่อง “คำสนทนาระหว่างปรัชญาเมธี ยิว และคริสต์ศาสนิกชน” ขึ้น ท่านกล่าวว่า “ในยามราตรีที่มีแสงจันทร์ส่องสว่างไสว” มีชายสามคนมาหาท่าน ในฐานะที่ท่านเป็นครูที่มีชื่อเสียง และขอให้ท่านตัดสินเรื่องที่เขาโต้เถียงกันอยู่ คือทั้งสามคนนั้นมีความเชื่อถือในพระเจ้าองค์เดียว สองคนยอมรับพระคัมภีร์ฮีบรู แต่ปรัชญาเมธีไม่ยอมรับ และเสนอให้ใช้เหตุผลและกฎธรรมชาติเป็นหลักดำเนินชีวิตและศีลธรรม ปรัชญาเมธีให้เหตุผลว่า การยึดมั่นอยู่กับความเชื่อถือแบบเด็ก ๆ การมีส่วนเชื่อถือโซกลางร่วมกับมหาชน และการประณามให้ผู้ที่ไม่ยอมรับสิ่งที่ไร้สาระเหล่านั้นตกนรกนั้น ช่างเหลวไหลสิ้นดี! ท่านจบวาทะด้วยการเรียกพวกยิวว่าคนโง่ และพวกคริสต์ศาสนิกชนว่าพวกบ้าคลั่ง ยิวตอบว่า มนุษย์เราไม่อาจดำรงชีวิตอยู่โดยปราศจากกฎหมายได้ ว่าพระผู้เป็นเจ้าก็คล้าย ๆ

กับพระราชชาติที่ ที่ทรงมอบประมวลความประพจน์ให้แก่มนุษย์ และว่า
 ศิลของหนังสือห้าเล่มแรกของคัมภีร์เก่า (Pentateuch) คำจุนสนับสนุนความ
 กระตือรือร้นและศีลธรรมของพวกยิวมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ขณะที่ต้อง
 แดกกระจ่างกระจาย เทียบวรณ์ร่นพเนจร และประสบโศกนาฏกรรม ปรัชญา
 เมธีถามว่า แล้วศาสตพยากรณ์ของท่านมีชีวิตอยู่ อย่างประเสริฐก่อน
 หน้าโมเสส และบทบัญญัติของโมเสส เป็นเวลานานได้อย่างไรกันเล่า ?
และท่านจะเชื่อถือในเรื่องการดลใจ ที่สัญญาว่าจะให้ความมั่งคั่ง
 ทางโลกก็ย แต่ก็ยังปล่อยให้ท่านยากจน และเศร้าสลดอยู่ได้อย่างไรเล่า ?
 คริสต์ศาสนิกชนยอมรับส่วนใหญ่ที่ปรัชญาเมธีและยิวพูด แต่ก็ให้เหตุผล
 ว่าคริสตศาสนาได้ทำให้กฎธรรมชาติของปรัชญาเมธีและบทบัญญัติของ
 โมเสสพัฒนาและสมบูรณ์ คริสต์ศาสนาได้ยกระดับอุดมคติทางศีลธรรม
 ของมนุษย์ให้สูงยิ่งกว่าแต่ก่อน ปรัชญาและลัทธิยูดาเย มิได้ให้ความสุข
 นิรันดร์แก่มนุษย์เลย คริสต์ศาสนาได้ให้ความหวังแก่มนุษย์ที่เต็มไปด้วย
 ความเบื่อน่าย ว่าจะได้รับความสุขนิรันดร์ และดังนั้น ย่อมได้ชื่อว่าเป็น
 ศาสนาที่มีค่าหาที่สุดมิได้ การสนทนาที่ยังไม่ทันจบนี้ นับว่าเป็นผลผลิต
 ที่น่าประหลาดสำหรับคัมภีร์ทางศาสนาในกรุงปารีสสมัย พ.ศ. ๑๖๖๓

เสรีภาพในการอภิปรายได้พบสื่อกลางอีกอย่างหนึ่ง อยู่ในงานที่
 มีชื่อเสียงที่สุดของอาเบอลาร์ดชื่อ Sic et non (ใช่และไม่ใช่ : พ.ศ. ๑๖๖๓)
 การกล่าวถึงเรื่องนี้ที่ทราบกันอย่างนานที่สุด ก็ในจดหมายที่วิลเลียมแห่ง
 เซนต์ตีร์รี (St. Thierry) มีไปถึง เซนต์ เบร์นาร์ด (St. Bernard: พ.ศ. ๑๖๘๓)
 อธิบายว่าเป็นหนังสือที่น่าสงสัย ที่หมุ่นเวียนกันอยู่ในหมู่นักศิษย์ และ
 พรอคพวกของอาเบอลาร์ดเท่านั้น เพราะฉะนั้น หนังสือนี้ จึงไม่ปรากฏ
 อยู่ในประวัติศาสตร์ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๓๗๙ เมื่อวิกเตอร์ เกาซิน (Victor

Cousin) ได้ไปค้นพบต้นฉบับ ที่หอสมุดที่อวรันเชส์^๔ (Avranches) นอก
จากคำนำแล้วก็แบ่งออกเป็น ๑๕๗ ปัญหารวมทั้งหลักคำสอนที่เป็นมูลฐาน
ที่สำคัญที่สุดของศาสนา ในแต่ละปัญหาจะมีข้อความที่คัดมา ๒ ชุด ที่
วางไว้ที่คอลัมน์ตรงกันข้าม ชุดหนึ่งสนับสนุนฝ่ายเสนอ อีกชุดหนึ่งสนับสนุน
ฝ่ายคัดค้าน แต่ละชุดต่างก็คัดเอามาจากพระคัมภีร์ไบเบิล จากบาทหลวง
จากวรรณกรรมแบบฉบับของพวกนอกศาสนา และแม้กระทั่งจากหนังสือ
“ศิลปะความรัก” ของโอวิด ดูเหมือนอาเบอลาร์ต ตั้งใจจะให้หนังสือนี้
เป็นดุจเกราะสำหรับอ้างอิง เพื่อโต้เถียงแบบผู้ที่เพียบไปด้วยความรู้
แต่บทนำจะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม ได้แย่งอำนาจ (หลักฐาน) ของบาท
หลวงทั้งหลาย โดยแสดงให้เห็นว่า บาทหลวงเหล่านั้นมีความเห็นขัดแย้ง
กันเอง และบางทีก็แย้งตัวเอง อาเบอลาร์ตมิได้ถามถึงหลักฐานแห่งพระ
คัมภีร์ แต่ท่านได้ให้เหตุผลว่า ภาษาของพระคัมภีร์นั้น มุ่งหมายใช้แก่คน
ที่ไม่รู้หนังสือ และจะต้องใช้เหตุผลตีความหมายคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งบางที
ก็ขาดตกบกพร่องเพราะการเข้าใจผิด และการคัดลอกที่ไม่ค่อยละเอียดลออ
นัก และว่าในที่ที่ข้อความในพระคัมภีร์ของไบเบิลขัดแย้งกันเอง ก็ต้อง
พยายามใช้เหตุผลทำให้ปรองดองกันให้ได้ อาเบอลาร์ตได้เขียนไว้ว่า
“กุญแจดอกแรก ที่จะไขไปสู่ปัญญาก็คือ การพยายามตั้งคำถามให้บ่อย ๆ
.....เพราะโดยการมีความสงสัยนี้แหละ เราก็จะตั้งปัญหาขึ้นมาได้ และ
โดยการตั้งปัญหานี้เอง เราก็จะบรรลุถึงซึ่งสัจธรรม” อาเบอลาร์ตได้ชี้
ให้เห็นว่า พระเยซูคริสต์เจ้าเอง เมื่อได้เผชิญหน้ากับพวกพระในวิหาร
ก็ได้ตั้งปัญหาถามพวกพระเหล่านั้น การอภิปรายครั้งแรกในหนังสือนั้น

๔. อยู่ในแคว้นนอร์ม็องดี ปากอ่าว แซงต์-มาโล (Saint-Malo)

เกือบจะเป็นการแสดงให้เห็นนิสรวภาพ ของปรัชญาที่เดียวว่า : “เราจะพบ ศรัทธาก็เฉพาะในเหตุผลของมนุษย์” ท่านได้อ้างอัมโบรส (Ambrose) ออกัสติน และโปปเกรกอรี ที่ ๑ ว่าเป็นผู้กล่าวแก้ป้องกันศรัทธาไว้ และ ฮิลารี (Hilary) เยโรม (Jerome) และออกัสติน เพื่อให้ได้ผลออกมาว่า ถ้าหากจะใช้เหตุผลพิสูจน์ศรัทธาของเราได้ ก็จะเป็นการดีมาก ทั้ง ๆ ที่ ยืนยันว่า ท่านเป็นผู้ที่มีความเห็นอย่างคนทั่ว ๆ ไป แต่อาเบอลาร์ดก็เปิด ฉากอภิปรายปัญหาต่าง ๆ เช่น พระมหากษัตริย์ของพระผู้เป็นเจ้า กับ เจตจำนงเสรี ความมีอยู่ของบาป และความชั่วในโลกที่พระผู้เป็นเจ้าที่ดี พร้อมและมีอำนาจทุกอย่าง ทรงสร้างขึ้น และความอาจเป็นไปได้ที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าไม่ทรงมีอำนาจทุกอย่าง การให้เหตุผลอย่างเสรีของท่าน เกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ เช่นนี้ได้ทำให้ศรัทธาของพวกสาลูศิษย์หนุ่ม ๆ ที่คลั่งไคล้ไหลลงต่อการโต้ว่าที่ ห้วนไหวคลอนแคลนได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาโดยการอภิปรายกันอย่างเสรีวิธีนี้ ก็ได้กลายมาเป็นแบบฉบับ การศึกษาที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในฝรั่งเศส และในการเขียนหนังสือทาง ปรัชญาและเทววิทยา ทั้งนี้อาจเป็นการเจริญรอยตามอย่างอาเบอลาร์ด ก็ได้ เราจะเห็นว่า เซนต์ โทมัส ก็ได้นำเอาวิธีนี้มาใช้ โดยไม่เกรงกลัว และโดยไม่ตำหนิติเตียนอะไรเลย

ถ้าหากหนังสือเรื่อง Sic et non ทำให้คนเพียงสองสามคนแดนเคื่อง เพราะหนังสือนี้เวียนกันอยู่ในวงจำกัดละก็ การที่อาเบอลาร์ดพยายาม เอาเหตุผลมาใช้กับความลึกลับของตรีเอกานุภาพนั้น ก็ไม่สามารถจำกัด อิทธิพลและความตื่นตกใจ ให้อยู่ในวงแคบ ๆ ได้ เพราะหนังสือนี้ เป็นวิชา ที่ท่านบรรยายเมื่อ พ.ศ. ๑๖๖๓ ท่านกล่าวว่า :

“สำหรับพวกศาสนิกษย์ของข้าพเจ้า เพราะพวกเขาต่างก็พากันแสวงหาการอธิบายที่มีเหตุผลและเป็นแบบปรัชญา จึงได้ถามเรื่องเหตุผลที่พวกเขาอาจเข้าใจได้ มากกว่าที่จะสักถามเท่านั้น โดยกล่าวว่า ตูจะเป็นการไร้ประโยชน์ ที่จะกล่าวคำที่พุทธรินัยมาไม่อาจติดตามได้ ว่าไม่มีอะไรที่เราอาจเชื่อได้นอกจากเสียจากที่เราจะเข้าใจได้เท่านั้น และว่าเป็นเรื่องเหลวไหลที่ใครสักคน จะเทศนาสอนผู้อื่นในสิ่งที่ตัวเขาเอง และผู้ที่เขาจะเทศนาโปรด ต่างก็ไม่อาจเข้าใจได้”

อาเบอลาร์ตบอกว่า หนังสือเล่มนี้ “กลายเป็นหนังสือที่ประชาชนนิยมยกย่องมากเหลือเกิน” และประชาชน ก็รู้สึกประหลาดใจในความละเอียดลออของท่านมาก ท่านได้ชี้ให้เห็นว่า เอกภาพของพระผู้เป็นเจ้าเป็นจุดหนึ่งที่ศาสนาที่สำคัญ ๆ ที่สุด และปรัชญาอเมริกันสำคัญ ๆ ที่สุดทั้งหลายเห็นพ้องต้องกัน ในพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวนั้น เราอาจเห็นว่าพระอำนาจของพระองค์ เป็นบุคคลแรก พระปรีชาญาณของพระองค์เป็นบุคคลที่สอง พระกรุณา ความมีพระทัยกว้าง และความรักของพระองค์ เป็นบุคคลที่สาม เหล่านี้เป็นสาระสำคัญของพระผู้เป็นเจ้าเป็นชั้น ๆ แต่งานทั้งหมดของพระผู้เป็นเจ้านั้น เชื่อกันว่า ได้รวมพระอำนาจ พระปรีชาญาณ และพระเมตตา เข้าด้วยกัน นักเทววิทยาเป็นจำนวนมากรู้สึกว่าเป็นการอุปมาอุปไมยที่อาจยอมได้ บิชอปแห่งปารีสได้ปฏิเสธคำที่รอสเซอแลงซึ่งตอนนั้นอายุมากแล้ว ได้ร้องเรียนให้ฟ้อง หว่าอาเบอลาร์ตเป็นมิชฌาติฐ และบิชอป จีออฟฟรอย แห่งชาร์เตอร์ส (Geoffroy of Chartres) ก็ได้

ป้องกันอาเบอลาร์ต ด้วยความโกรธเป็นพินเป็นไฟ แต่ที่แรงส์^{๑๐} (Reims) ครูสองคน คือ อัลเบอร์ริก (alberic) กับลอตูลเฟอ (Lotulphe) ผู้ได้ทะเลาะกับอาเบอลาร์ตที่เมืองลาง เมื่อ พ.ศ. ๑๖๕๖ ได้ยุให้อาร์คบิชอป เรียกตัวอาเบอลาร์ตมาแก้คดี ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นมิชฌาธิฐ เมื่ออาเบอลาร์ตไปปรากฏตัวที่ซัวซองส์ ปี พ.ศ. ๑๖๖๔ นั้น ท่านได้พบว่าประชาชนได้ถูกยุยงให้เป็นปฏิปักษ์ต่อท่าน และเกือบ “จะเอาก่อนอิฐก้อนหินขว้างข้าพเจ้า..... โดยเชื่อว่าข้าพเจ้าได้สอนเรื่องความมียู ของเทพเจ้าสามองค์” บิชอปแห่งซาร์เดอร์สสั่งให้อาเบอลาร์ต ไปกล่าวแก้ในสภาด้วยตนเอง อัลเบอร์ริกและคนอื่น ๆ คัดค้าน โดยให้เหตุผลว่า อาเบอลาร์ตเป็นผู้พูดชักจูงใจคน และพูดมีเหตุผลหาผู้เสมอเหมือนไม่ได้ สภาประณามท่านโดยที่ท่านไม่ได้ยินเองเลย และบังคับให้ท่านเอาหนังสือเผาไฟเสีย และสั่งให้สมภารวัดเซนต์ เมดาร์ด (St. Medard) กักที่อยู่อาเบอลาร์ตไว้ภายในวัดนั้น เป็นเวลาหนึ่งปี ต่อจากนั้นไม่นานนัก ไปก็ประกาศปล่อยตัวท่าน และส่งท่านกลับไปยังเซนต์เดอนีส

หลังจากป้อนกาหลอลหมาง กับพวกพระที่เกกมะเหรกเกรที่นั้น ได้ผ่านพ้นไปแล้ว อาเบอลาร์ตก็ได้รับอนุญาตจากสมภารใหม่ คือ ซีเยอร์คนสำคัญ (Suger) เพื่อสร้างอาศรม อยู่โดดเดี่ยวตรงกึ่งทางระหว่างฟองแตนโบล^{๑๑} (Fontaine-bleau) กับตรอยส์^{๑๒} (Troyes) (พ.ศ. ๑๖๖๔) ณ ที่นั้นท่านพร้อมด้วยพระชั้นผู้น้อยอีกจำนวนหนึ่ง ได้เอาไม้ไผ่และกิ่งไม้มาสร้างเป็นสถานที่ สำหรับสวดมนต์อันนวลและแสดงปาฐกถา ท่านได้ตั้งชื่อ

๑๐. อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของฝรั่งเศส

๑๑. อยู่ทางภาคกลางของฝรั่งเศส ในป่าฟองแตนโบล

๑๒. อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของฝรั่งเศสภาคกลาง ริมฝั่งแม่น้ำซัง (Seim)

สถานที่นี้ว่า Holy Trinity เมื่อพวกสานุศิษย์ได้ทราบว่าคุณได้รับอิสระในอันที่จะสั่งสอนได้อีกแล้ว จึงได้พากันมาหาท่านและเข้าเป็นนักเรียนอยู่ในโรงเรียนกำมะลอนั้น พวกเขาได้สร้างกระท่อมอยู่ในป่า นอนบนกอไม้ กอหญ้า และบนฟาง และดำรงชีวิตอยู่ด้วย “ขนมปังเลว ๆ และผักหญ้าในทุ่งนา” ความกระหายความรู้ ณ ที่นี้ต่อมาไม่ช้าได้ทำให้เกิดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ขึ้นมา และมีผู้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยกันคับคั่ง ที่นี้ยุคมืดได้กลายเป็นฝันร้าย ที่ลึมกันเกือบหมดแล้ว เพื่อเป็นการตอบแทนคำบรรยายของท่าน พวกลูกศิษย์ก็ขุดทุ่งนา สร้างอาคารต่าง ๆ ขึ้นมา และสร้างโรงปาฐกถาด้วยไม้สักและหินให้แก่ท่าน ซึ่งท่านให้ชื่อว่า ปาราเคลต (Paraclete) ดุจดังจะกล่าวว่า เมื่อคราวที่ท่านหนีจากสังคมมนุษย์ ไปอยู่โดดเดี่ยวอย่างกลุ้มอกกลุ้มใจนั้น ความรักของพวกสานุศิษย์ได้หลั่งไหล มาสู่ชีวิตท่านคล้ายกับวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ฉะนั้น

สามปีที่ปาราเคลต เป็นปีที่ท่านมีความสุข เท่าที่สามารถทราบได้ ท่านไม่ยอมเชื่อถือว่า วิญญาณสมัยที่จะเกิดมีคริสต์ศาสนานี้ จะไม่ได้รับความหลุดพ้น ท่านยืนยันว่า พระผู้เป็นเจ้าประทานความรักให้ประชาชนทั้งปวง รวมทั้งพวกยิวและคนป่าเถื่อนนอกศาสนาด้วย อาเบอลาร์ตให้หันกลับไปป้องกันเหตุผลในเทววิทยา อย่างไม่มีความเสียใจเลย และให้เหตุผลว่า เราควรจะทำให้พวกมิชฌาธิฐสงบเสงี่ยมได้ ด้วยเหตุผลมากกว่าที่จะใช้กำลังบังคับ พวกที่แนะนำให้มีศรัทธาโดยไม่ต้องเข้าใจ ในหลายกรณีทีเดียวชื่อว่ากำลังแสวงหาวิธี ที่จะปิดบังความไม่สามารถของตน เพื่อสอนเรื่องศรัทธา โดยไม่มีความรู้ความเข้าใจอะไรเลย นี่เป็นลวดหนามที่จะคอยขุดเขียนผิวหนังละ ! ในความพยายามที่จะทำให้คริสต์ศาสนามีเหตุผลนี้ ดูเหมือนว่าอาเบอลาร์ต ไม่กล้ามากเท่าอะเล็กซานเดอร์

แห่งฮาล (Hales) อัลเบอร์ตัส แมกนุส และ โรมัส อะไควนัส ที่จะกล่าวในภายหลัง และในที่ที่แม้แต่โรมัสผู้กล้าหาญ คงละทิ้งตรีเอกานุภาพ และการสร้างโลกในกาละ ให้แก่ศรัทธาเหนือเหตุผลนั้น อาเบอลาร์ดได้วิธีเอาคำสอนที่ลึกลับที่สุด ของศาสนาไปไว้ในอ้อมกอดแห่งเหตุผล

ความกล้าได้กล้าเสีย และปัญญาอันเฉียบแหลมของท่าน ทำให้ท่านได้ศัตรูใหม่ขึ้นอีก บางทีเมื่ออ้างถึงเบอร์นาร์ด แห่งแคลร์โวซ์ (Clairvaux) และนอร์เบิร์ตผู้ตั้งสำนัก Premonstratensian Order ท่านเขียนไว้ว่า :

“พวกสาวกใหม่ ๆ บางคนที่ชาวโลกมีศรัทธาเลื่อมใสมากนั้น ได้วิ่งพล่านไปที่นั่นบ้าง ที่โน่นบ้าง...พูดจาให้ร้ายข้าพเจ้า โดยทุกวิถีทางที่สามารถจะทำได้ โดยมิได้มีความละอายใจเลย ดังนั้น พวกเขากำลังประสบความสำเร็จ ที่ทำให้ผู้มีอำนาจหน้าที่เป็นจำนวนมาก พลอยประณามข้าพเจ้า ไปด้วย....พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นพยานข้าพเจ้าว่า เมื่อใดก็ตามที่ข้าพเจ้าทราบว่าได้มีการเรียกประชุมสภาสงฆ์ใหม่ขึ้น ข้าพเจ้าก็เชื่อได้ว่า ได้มีการประชุมขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประณามข้าพเจ้านั่นเอง”

บางทีเพื่อที่จะให้การวิพากษ์วิจารณ์สงบลง ท่านจึงเลิกสอนและรับนิมนต์ไปเป็นสมภารวัดแห่ง เซนต์ยิลดาส (St. Gildas) แคว้นบริตตานี (พ.ศ. ๑๖๖๘ ?) ดูจะเป็นทางการเมืองมากกว่า ที่ซีเยอร์จัดทำขึ้น เพื่อให้หายร้ายนี้สงบลง แต่ก็นับว่าเป็นทั้งการส่งเสริม และจำขังไปพร้อม ๆ กันนั่นเอง อาเบอลาร์ดพบว่าตัวเอง ตกอยู่ในหมู่ประชาชนที่ “ป่าเถื่อน” และ “โง่เขลา” ตกไปอยู่ในหมู่พระที่ “ชั่วช้าเลวทรามและหัวแข็ง” ซึ่งมีนางบำเรออยู่ด้วยอย่างเปิดเผย พวกพระที่ไม่ชอบการปฏิรูปของอาเบอลาร์ด จึงเอายาพิษใส่ลงไปในถ้วยน้ำสำหรับที่อาเบอลาร์ดจะดื่ม ในเวลา

ประกอบพิธีเพื่อระลึกถึงวันที่พระเยซูสละชีวิต เพื่อไถ่บาปแก่มนุษย์ (Mass) แต่ก็ไม่สมหวัง พวกพระเหล่านั้น จึงคิดสินบนคนรับใช้ของท่าน ให้เอายาพิษใส่ลงไปในการอาหาร พระอีกรูปหนึ่งไปฉันท้าและ “ถึงมรณภาพทันที” อาเบอลาร์ตได้ต่อสู้อย่างกล้าหาญ และดำรงตำแหน่งนี้อยู่เป็นเวลาถึง ๑๑ ปี

จดหมายของเอลัว

ในตอนทีชีเยอร์ตัดสินใจ จะใช้บ้านที่อาร์ยังเตอนิล เพื่อวัตถุประสงค์อย่างอื่นนอกเหนือไปจากสำนักชีนั้น อาเบอลาร์ตกำลังอยู่ในระหว่างพักผ่อนอย่างมีสุข นับตั้งแต่เอลัวได้แยกกันอยู่กับอาเบอลาร์ตแล้ว เธอก็ได้อุทิศตัวให้แก่หน้าที่ในฐานะที่เป็นชีที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองสำนักชีสาขา และ “เป็นที่รักของคนทั้งปวง...จนพวกบิชอปทั้งหลายรักเธอเหมือนลูก และสมภารทั้งหลายก็รักเธอเหมือนน้อง และพวกคฤหัสถ์ก็รักเธอเหมือนแม่” เมื่ออาเบอลาร์ตได้ทราบว่ เอลัวและพวกชีทั้งหลายต้องการที่อยู่ใหม่ จึงได้มอบที่ดินแสดงปาฐกถาและอาคารที่ “ปาราเครต” ให้ ท่านได้ไปช่วยสร้างสำนักชีให้ด้วยตนเอง และได้ไปเยี่ยมเพื่อเทศนาสอนชี และชาวบ้านที่อยู่ใกล้ ๆ วัดนั้นอยู่บ่อย ๆ มีเสียงซุบซิบนิทาว่า “ข้าพเจ้าผู้ยากที่จะแยกนางจากที่ข้าพเจ้ารักมานานนั้น ยังมีกิเลสตัณหาในทางโลกียวิสัยอยู่”

ในระหว่างที่เป็นสมภารอยู่ที่ เซนต์ ยีลดาส์ ด้วยความยากลำบากนั้น ท่านได้เขียนอัตชีวประวัติของท่านเองขึ้นชื่อ *Historia calamitatum mearum* (พ.ศ. ๑๖๗๖ ?) เราไม่ทราบเหตุผลการเขียนเรื่องนี้ หนังสือนี้เป็นไปในรูปบทความที่เขียนปลอบใจเพื่อน ที่ร้องทุกข์มาคนหนึ่งว่า “ดังนั้น

เมื่อได้เปรียบเทียบความทุกข์ของท่านกับข้าพเจ้าแล้ว ท่านอาจพบว่าความจริงแล้วท่านไม่มีทุกข์อะไรเลย” แต่ปรากฏว่าท่านตั้งใจ ให้เป็นทั้งการสารภาพทางด้านศีลธรรม และการป้องกันทางด้านเทววิทยา มีเรื่องเล่ากันสืบ ๆ มา แต่ไม่อาจหาหลักฐานยืนยันได้กล่าวว่า สำเนาจดหมายฉบับหนึ่งได้มีไปถึงเอลัว และว่าเธอได้เขียนตอบอย่างน่าพิศวงว่า :

“ถึงนาย ไม่ใช่บิดา ถึงสามี ไม่ใช่พี่ชาย : จากสาวใช้ ไม่ใช่ลูกสาว จากภรรยา ไม่ใช่น้องสาว : ถึงอาเบอลาร์ด, จากเอลัว. จดหมายของท่านที่เขียนไปปลอบใจเพื่อนนั้น ได้บังเอิญมาถึงดิฉันล่าไป....สิ่งต่าง ๆ ที่ดิฉันถือว่าไม่มีใครสามารถอ่านหรือฟังด้วยตาที่ปราศจากน้ำตาเพราะมันทำให้ดิฉันเกิดมีความเศร้าโศกขึ้นมาใหม่มากกว่าเดิม....ในนามของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ผู้ยังทรงคุ้มครองท่านอยู่....ในนามของพระเยซูคริสต์เจ้า ในฐานะที่เป็นสาวใช้ของพระองค์และของท่าน ดิฉันขอวิงวอนให้ท่านกรุณาบอกดิฉัน ด้วยการเขียนจดหมายบ่อย ๆ เล่าถึงความหายณะที่ยังประสบอยู่ อย่างน้อยที่สุดก็อาจมีดิฉันเพียงลำพัง ที่ยังคงเป็นคู่ทุกข์คู่สุขของท่านอยู่....

สุดท้ายรัก ท่านทราบดี คนทั้งปวงก็ทราบว่าดิฉันได้สูญเสียอะไรให้แก่ท่าน....ดิฉันซึ่งเชื่อฟังคำสั่งของท่าน ได้เปลี่ยนทั้งนิสัยและจิตใจ เพื่ออาจแสดงให้ท่านเห็นว่า ท่านเป็นของดิฉันทั้งร่างกายและจิตใจ....ดิฉันมิได้แสวงหาคำปฏิญาณ เรื่องการแต่งงานหรือสินสอดทองหมั้นเลย....และถ้าหากนามของภรรยาปรากฏว่าศักดิ์สิทธิ์ และสมเหตุสมผลกว่าแล้ว ดิฉันจะรู้สึกหวานชื่นมาก ถ้าหากท่านจะใช้คำว่าเพื่อน หรือถ้าหากท่านไม่อายจะใช้คำว่า

นางบำเรอหรือหญิงแพศยาก็ได้....ดิฉันขอให้พระผู้เป็นเจ้าของดิฉัน
เป็นพยาน ถ้าหากออกุสตุสซึ่งเป็นผู้ปกครองโลกทั้งมวล จะถือว่า
ดิฉันเป็นผู้มีค่าควรให้เกียรติอภิเษกสมรสด้วย และทรงยืนยัน
จะให้โลกทั้งปวงแก่ดิฉัน ให้ดิฉันปกครองตลอดไป ดิฉันจะรู้สึก
พอใจ และรู้สึกเป็นเกียรติยศที่จะได้เป็นหญิงคนชั่วของท่าน มาก
กว่าที่จะได้เป็นจักรพรรดินี ของพระเจ้าออกุสตุสเสียอีก...

เพราะในบรรดาภักษัตริย์ หรือปราชญ์ทั้งหลายนั้น
ใครเล่าจะมีชื่อเสียงเท่าท่าน ? อาณาจักรหรือเมืองหรือหมู่บ้าน
ใด จะไม่ลุกไหม้ถ้าได้เห็นท่าน ? ดิฉันขอถามหน่อยเถิดว่า เมื่อ
ท่านปรากฏตัวในที่ชุมนุมชนนั้น ใครเล่าจะไม่กระตือรือร้นแย่ง
กันดูท่าน?...เมื่อท่านไม่อยู่ ภรรยาคนไหน สาวใช้คนใดจะ
ไม่หวนอาลัยหาท่าน หรือจะไม่ร่อนรักเมื่ออยู่ต่อหน้าท่าน ? ราชนี
องค์ใดหรือสุภาพสตรีที่มีอำนาจคนใดจะไม่ริษยาดิฉัน ริษยา
ความสุขและเตียงนอนของดิฉัน ?

กรุณาบอกดิฉันสักอย่างเถิด ถ้าหากท่านสามารถบอก
ได้ : ทำไมเล่า หลังจากที่เรารู้ว่าชีวิตทางศาสนา ซึ่งท่าน
คนเดียวเท่านั้นเป็นผู้สั่ง ดิฉันจึงถูกท่านปล่อยปละละเลยและถูก
ลืมนึกเสีย จนกระทั่งดิฉันมิได้มีความสุขสดชื่น เพราะคำพูดและการ
ปรากฏตัวของท่านเลย หรือมิได้มีความสุขสดชื่น เพราะจดหมาย
ในคราวที่ท่านจากไปแล้ว ขอกรุณาบอกดิฉันสักอย่างเถิด ถ้าหาก
ท่านสามารถบอกได้ หรืออนุญาตให้ดิฉันบอกท่านเถิดว่าดิฉัน
รู้สึกเช่นไร ไม่ใช่ความสงสัยทั้งหลายทั้งปวง : ดิฉันมีความกระหาย
ทางกามารมณ์กับท่านมากกว่าความรัก...เพราะฉะนั้น เมื่อ

สิ่งที่ท่านปรารถนาได้สิ้นสุดลง สิ่งทั้งปวงที่ท่านได้แสดงก็มีผิดหวังไปพร้อมกันด้วย สุดท้ายนี้ไม่ใช่ความนึกคิดของดิฉัน แต่ทว่าเป็นความนึกคิดของคนทั้งปวงด้วย....

ดิฉันขออ้อนวอนท่าน โปรดฟังสิ่งที่ดิฉันขอร้องด้วยเถิด.... เมื่อดิฉันไม่ได้พบท่าน อย่างน้อยที่สุดจดหมายของท่าน ซึ่งท่านมีอยู่มากมาย ก็ได้ให้ความหวานชื่นแห่งจินตภาพของท่านแก่ดิฉัน...ดิฉันซึ่งได้ทำสิ่งทั้งปวงเพื่อท่าน สมควรจะได้รับอะไรจากท่านมากกว่านี้...ดิฉันซึ่งเป็นเด็กหญิงถูกล่อมาพบกับความไม่ละมุนละไมแห่งการหันมาใช้ชีวิตแบบวัด ๆ ...มิใช่เพราะศรัทธาแรงกล้าทางศาสนาเลย แต่เพราะคำสั่งของท่านเท่านั้นเอง.... ดิฉันมิได้หวังรางวัลใด ๆ จากพระผู้เป็นเจ้า เพราะเป็นที่ทราบดีอยู่แล้ว ว่าดิฉันมิได้มีความรักพระองค์เลย....

และดังนั้นในนามของพระองค์ ผู้ที่ท่านอุทิศตัวให้ ต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้า ดิฉันขออ้อนวอนท่านว่า ในวิถีทางใดก็ตาม ถ้าท่านสามารถทำได้ ก็ขอให้ท่านเขียนจดหมายสักสองสามคำ เพื่อทำให้จิตใจของดิฉันสดชื่นด้วยเถิด.....ลาก่อนสุดท้ายที่รัก”

เมื่อพูดในแง่จิตวิทยาแล้ว อาเบอลาร์ดขาดวิสัยสามารถในอันที่จะสนองกิเลสชนิดนี้ได้ คำตอบของท่านก็คือ ให้เอลัวระลึกถึงศีลในศาสนา ด้วยคำพูดว่า : “ถึงเอลัวผู้เป็นน้องสาวที่รักในพระเยซูคริสต์เจ้า อาเบอลาร์ดพี่ชายของเธอก็เช่นเดียวกัน” อาเบอลาร์ดได้แนะนำให้เธอ ได้รับความโชคร้ายของท่านทั้งสองด้วยความเคารพ ในฐานะเป็นการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ และป้องกันมิให้พระผู้เป็นเจ้าทรงลงโทษ ท่านได้ขอให้เอลัวสดมภ์อ้อนวอน สั่งให้เธอระงับความโศกเสียด้วยความหวังว่าจะได้ไปอยู่

ร่วมกันในสรวงสวรรค์ และเมื่อท่านตาย ก็ขอให้เธอฝังท่านไว้ที่สนาม
ปาราเคลต จดหมายฉบับที่สองของเธอได้แสดงถึงการที่เธอขาดความ
เคารพ ในพระผู้เป็นเจ้าอีกครั้งหนึ่งว่า : “ดิฉันกลัวว่าจะทำให้ท่านขุ่นใจ
มากกว่า ที่จะกลัวพระผู้เป็นเจ้าเสียอีก ดิฉันหาวิธีให้ท่านโปรดปรานดิฉัน
มากกว่า ที่จะหาทางให้ พระผู้เป็นเจ้าโปรดปรานเสียอีก....ดูซิ ดิฉันมีชีวิต
ไม่ผาสุกเพียงใด ถ้าหากดิฉันต้องผิตห้วงอยู่ตลอดกาล มิได้รับรางวัลใน
อนาคตเลย ท่านก็คล้าย ๆ คนอื่น ๆ เป็นจำนวนมากนั่นเอง คือได้ถูกความ
เสแสร้งของดิฉันหลอกมาเป็นเวลานาน เช่นเดียวกับที่ทำความผิดด้วยการ
หลอกหลวงเพื่อศาสนานั่นเอง”

อาเบอลาร์ตตอบว่า พระเยซูคริสต์เจ้าต่างหาก หาใช่ตัวท่านเอง
ไม่ที่รักเอเล้งจริง ๆ : ความรักของดิฉันก็คือความต้องการทางกามารมณ์
มันหาใช่ความรักไม่ ดิฉันพอกพอใจความปรารถนาในตัวเธอ ซึ่งถูกรุ่น
อยู่ในตัวดิฉัน และนี่แหละคือทั้งหมดที่ดิฉันรัก.....จงร้องไห้เพื่อพระผู้เป็นเจ้า
ผู้ช่วยเธอให้พ้นทุกข์เถิด อย่าได้ร้องไห้เพื่อดิฉันผู้หลอกหลวงให้เธอเสียสว
เลย เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้ช่วยให้เธอพ้นบาป ไม่ใช่เป็นผู้ทำให้เธอมี
กิเลสขึ้นมา” และอาเบอลาร์ตได้แต่งบทสวดขึ้นแล้ว ขอให้เธอท่องให้
ท่านฟัง จดหมายของเอเล้งฉบับที่สามแสดงถึงเธอผู้ลาตาย จากความรัก
ของอาเบอลาร์ตในทางโลก ข้อนี้เธอได้ขอร้องอาเบอลาร์ตเพียงให้เขียน
กฎใหม่ ๆ สักข้อหนึ่งที่เธอและพวกแม่ชีทั้งหลาย อาจใช้ประพฤติดิปฏิบัติ
ชีวิตทางศาสนา ได้อย่างสมบูรณ์ ท่านได้รวบรวมและเขียนประมวล
ข้อปฏิบัติแบบกลาง ๆ ให้เธอด้วยความกรุณา ท่านได้เขียนเทศนาต่าง ๆ
ขึ้นเพื่อสั่งสอนเธอและชีทั้งหลาย และได้ส่งไปให้เอเล้งด้วยลายเซ็นที่สุภาพ
ว่า : “ขอพระผู้เป็นเจ้าโปรดประทานสุขสวัสดิ แต่ทาสของพระองค์ซึ่ง

ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าเคยรักที่สุดในโลก บัดนี้เป็นที่รักที่สุดในพระเยซูคริสต์เจ้าแล้ว” ทั้ง ๆ ที่อกหัก ท่านก็ยังคงรักเอลัวอยู่

จดหมายที่มีชื่อเสียงทั้งสามฉบับนี้ เป็นจดหมายที่แท้จริงหรือ? ความยากลำบากเหล่านี้ทำให้เราเข้าใจจน จดหมายฉบับแรกของเอลัวบอกว่า เธอจะปฏิบัติตาม *Historia calamitatum* ของอาเบอลาร์ด ซึ่งบันทึกไว้ว่าได้ไปเยี่ยมเอลัวที่ปาราเคลตหลายครั้ง แต่เธอก็ยังร้องทุกข์ว่า อาเบอลาร์ดไม่สนใจใยดีเธอ บางทีหนังสือ *Historia* จะเขียนขึ้นมาเป็นตอน ๆ และเฉพาะตอนแรก ๆ เท่านั้นที่เขียนก่อนจดหมายเหล่านั้น

ผู้ถูกประณาม

เราไม่ทราบว่อาเบอลาร์ดได้หลบหนีจากเกียร์ดิยส และความลำบากลำบากในฐานะเป็นสมภาร ตั้งแต่เมื่อใดและโดยวิธีใด เราพบว่าจอห์น แห่งซอลส์เบอรี^{๑๓} (Salisbury) รายงานว่า ในปี พ.ศ. ๑๖๗๙ ท่านได้ไปฟังคำบรรยายของอาเบอลาร์ด บนมืองด์ แชนจ์ เยอเนอวีแอฟ ทั้งเราไม่ทราบว่ท่านกลับมาสอนอีก เพราะได้รับการผ่อนผันอะไร บางทีท่านอาจไม่ได้ขอร้องใครเลยก็ได้

ถ้าหากการถูกตอนทำให้ท่านหมดความเป็นลูกผู้ชายละก็ ย่อมไม่มีนิตหมายใด ๆ แห่งการถูกตอนนั้นอยู่ในข้อเขียนที่ได้ถ่ายทอดสาระแห่งคำสอนของท่านมาให้เราเป็นแน่ เป็นการยากที่จะหาความเป็นมิจนาคติอย่างชัดแจ้งในหนังสือเหล่านั้น แต่เป็นการง่ายที่จะหาข้อความต่าง ๆ ที่ทำให้พวกพระต้องหงุดหงิดใจ ในหนังสือปรัชญาทางศีลธรรมชื่อ *Scito te ipsum* (จงรู้จักตัวเอง) อาเบอลาร์ดได้ให้เหตุผลว่ บาปมิได้มีอยู่ใน

๑๓. อยูในแคว้นวิลต์ไชร์ (Wiltshire) ประเทศอังกฤษ อยูริมฝั่งแม่น้ำเอวอน (Avon)

ความตั้งใจ ไม่มีการกระทำใด ๆ แม้แต่การฆ่าที่จะเป็นบาปในตัวเอง ดังนั้น มารดาซึ่งมีเสื้อผ้าฝืนเล็ก ๆ ที่จะทำให้ทารกอบอุ่น กอดรัดเด็กไว้กับอกและทำให้เด็กหายใจไม่ออกโดยไม่ตั้งใจ เธอฆ่าสิ่งที่เธอรัก และถูกกฎหมายลงโทษเพื่อให้หญิงอื่น ๆ มีความสังวรระวังต่อไป แต่ในสายตากของพระผู้เป็นเจ้าแล้ว เธอไม่มีบาปอะไรเลย อนึ่ง ถ้าจะมีบาป ตัวแทนก็จะต้องละเมิดความรู้สำนึก ในด้านศีลธรรมของตนเอง ไม่ใช่เพียงความสำนึกผิดของผู้อื่นเท่านั้น ดังนั้น การฆ่าคริสต์ศาสนิกที่ยอมเสียสละชีวิต เพื่อศาสนาจึงมิได้เป็นบาปแก่พวกโรมัน ซึ่งรู้สึกว่าการฆ่านั้น จำเป็นสำหรับการที่จะพิทักษ์รักษากันเมือง หรือศาสนาที่เขาเห็นว่าถูกต้อง “แม้พวกที่ฆ่าพระเยซูคริสต์เจ้าหรือสาวกพระเยซู ซึ่งพวกเขาเห็นว่าเป็นหน้าที่ที่เขาจะต้องฆ่า ก็ไม่ถือว่าเป็นบาปในการกระทำ แต่ถ้าหากพวกเขาปล่อยพวกนั้นไป โดยขัดแย้งกับความรู้สึกผิดชอบของพวกเขา นั้นแหละชื่อว่าเขาได้ทำความผิดอย่างมหันต์ทีเดียว” ทั้งหมดนี้อาจเป็นการให้เหตุผลตามหลักตรรกศาสตร์ และเป็นการให้เหตุผลที่น่าหมั่นไส้ แต่ในทฤษฎีเช่นนั้นคำสั่งสอนเกี่ยวกับบาปทั้งหมด ในฐานะที่เป็นการละเมิดกฎของพระผู้เป็นเจ้า แสดงอาการว่าน่ากลัวจะทำให้เกิดเป็นความมิดมน เกี่ยวกับการถือหลักธรรมจริยาเป็นเครื่องพิจารณาความตั้งใจ ใครเล่านอกจากคนอย่างเซนต์ฟอลลักสองสามคน ที่จะยอมรับว่าเขาได้กระทำผิดความรู้สึกผิดชอบของเขา ? จากจำนวนข้อความที่คัดมา ประณามอาเบอลาร์ตในปี พ.ศ. ๑๖๘๔ รวม ๑๖ ชิ้นนั้น มีอยู่ชิ้นหนึ่งที่ได้มาจากหนังสือเล่มนี้

สิ่งที่ทำให้ศาสนจักรวุ่นวายใจ ยิ่งกว่าความเป็นมิชนาทิฐิใด ๆ ในตัวอาเบอลาร์ต ก็คือการที่ท่านสันนิษฐานว่า ในศาสนาคริสต์ไม่มีความลึกลับใด ๆ อยู่เลย และว่าคำสั่งสอนทั้งปวง ควรจะอธิบายด้วยเหตุผลได้

อาเบอลาร์ด มิได้มามายอยู่กับส่วนที่เลวที่สุด ของตรรกศาสตร์จนกระทั่ง กล้าเอาตรรกศาสตร์ (Logic) มาเชื่อมกับ Logos คือพระวจนะของพระเจ้า เป็นเจ้าดอกหรือ? ได้มีผู้ทักท้วงเอาว่าครูที่ชอบชักชวนไปในทางที่ผิดนี้ ได้ใช้วิธีการที่ไม่ต้องนำไปสู่บทสรุปที่ถูกต้อง ถ้าหากอาเบอลาร์ด เป็นบุคคลชนิดนี้เพียงคนเดียว ก็คงไม่มีใครไปแตะต้องท่านดอก เพราะไม่นาน นัก ท่านก็ต้องตาย แต่ท่านมีสานุศิษย์ที่มีความกระตือรือร้น นับเป็น จำนวนร้อย ๆ และยังมีอาจารย์อื่น ๆ คือ วิลเลียมแห่งคองเซ กิลเบิร์ต เดอลาปอร์เร (Gilbert de la Porree) เบเรอเย (Berenger) แห่งตัวส์ ซึ่งได้ ขอให้ศาสนจักรเรียกประชุม พิจารณาตัดสินคดีโดยใช้เหตุผล

บางทีการพิจารณาคดีอย่างนี้แหละที่ในที่สุดทำให้เซนต์-เบอร์นาร์ด (St. Bernard) ทำสงครามกับอาเบอลาร์ดอย่างเปิดเผย บุคคล ที่คอยระแวงระวังศาสนาที่มีความกระตือรือร้น เปรียบเสมือนสุนัขเฝ้า บ้านได้กลิ่นหมาป่าที่ฝูงชน จึงได้นำพรรคพวกออกตามล่า เบอร์นาร์ด ได้สองตุ๋นด้วยความไม่เชื่อถือพุทธปรัชญาแบบด้อม ๆ มอง ๆ แบบก้าวร้าว และหัวหาญ การแสวงหาความรู้นอกจากในฐานะที่จะให้ความเคารพแล้ว ดูเหมือนท่านจะเห็นว่าเป็นลัทธินอกศาสนาทั้งสิ้น การพยายามใช้เหตุผล อธิบายความลึกลับที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น เป็นความไม่เคารพและโง่เขลาเบาปัญญา ทั้งสิ้น และลัทธิเหตุผลนิยมที่เริ่มต้นด้วยการอธิบายสิ่งที่ลึกลับเหล่านี้ ก็ จะลงเอยด้วยการดูหมิ่นสิ่งที่ลึกลับเหล่านั้น นักบุญมิใช่ผู้ที่ก้าวร้าว เมื่อ วิลเลียมแห่งเซนต์ดีรี ซึ่งเป็นพระแห่งเมืองแรนส์ บอกให้เบอร์นาร์ดสนใจ ในอันตรายที่จะเกิดจากคำสอนของอาเบอลาร์ด และขอให้เบอร์นาร์ด ประณามปรัชญาเมธีผู้นั้น ท่านได้ไล่พระรูปนั้นไป และได้ทำอะไรเลย อาเบอลาร์ดเองทำให้เรื่องต่าง ๆ เจียบไป โดยเขียนหนังสือไปถึงอาร์ค-

บิชอปแห่งซังซ์ (Sens) ขอร้องว่า ในการประชุมศาสนจักรครั้งต่อไป ควรเปิดโอกาสให้ท่านได้ต่อสู้ป้องกันตนเอง จากหนังสือเวียนที่กล่าวหาว่าท่านเป็นมิชานาธิฐ อาร์คบิชอปเห็นชอบด้วย เพราะตั้งใจจะทำให้แขวงปกครองของท่าน กลายเป็นป้าแห่งโลกคริสต์จักรและเพื่อจะให้คำประกันว่า จะเป็นการต่อสู้ที่ดี ท่านจึงได้เชิญเบอร์นาร์ดมาร่วมประชุมด้วย แต่เบอร์นาร์ดปฏิเสธ โดยกล่าวว่า ในเรื่องวาทวิจารณ์แล้ว ตัวท่านอาจเป็นเพียง “เด็ก ๆ เท่านั้น” เมื่อเทียบกับอาเบอลาร์ต ผู้ฝึกฝนในทางตรรกศาสตร์มาเป็นเวลาถึง ๔๐ ปี แต่เบอร์นาร์ดก็ได้เขียนหนังสือถึงบิชอปหลายรูป ขอให้มาร่วมประชุมเพื่อป้องกันศาสนา โดยให้เหตุผลว่า :

“ปีเตอร์ อาเบอลาร์ต พยายามทำให้ความดีของคริสต์ศาสนา ไม่มีความหมายอะไร ในเมื่อเขาถือว่า เขาสามารถเข้าใจพระเจ้า เป็นเจ้าโดยอาศัยเหตุผลได้ เขาได้ขึ้นไปสู่สวรรค์และลงไปในนรกมาแล้ว ไม่มีอะไรที่ปิดบังซ่อนเร้นเขาได้ อาเบอลาร์ตผู้ไม่พอใจที่จะดูสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยแว่นดำ เขาต้องการดูสิ่งทั้งปวงอย่างซึ่ง ๆ หน้าทีเดียว เมื่อเขาพูดถึงตรีเอกานุภาพ เขามีลักษณะไปในทางอาริอุส (Arius) เมื่อเขาพูดถึงความกรุณาเขามีลักษณะไปในทางเปลาจีอุส (Pelagius) เมื่อเขาพูดถึงเรื่องพระเยซูคริสต์เจ้า เขามีลักษณะไปในทางเนสโตริอุส ^{๑๔} (Nestorius) คริธาต่อสิ่งที่ชอบธรรม ย่อมทำให้เชื่อ ย่อม ไม่ก่อให้เกิดการโต้เถียง แต่ชายผู้นี้ดู ไม่มีจิตใจที่จะเชื่อถือ สิ่งที่เกิดผลของเขามีได้พิสูจน์ให้เห็นก่อนเลย

๑๔. บิชอปแห่งเมืองคอนสแตนติโนเปิลสอนว่า ในพระเยซูมิได้มีเพียงสภาวะที่แตกต่างกัน ๒ สภาวะ คือสภาวะทิพย์ และสภาวะมนุษย์เท่านั้น แต่ทว่ามีบุคคลที่แยก ๆ กันเป็น ๒ บุคคลด้วย

พรรคพวกของเบอร์นาร์ต ซึ่งยอมรับว่าตนมีความอ่อนแอ ได้ขอให้เบอร์นาร์ตเข้าร่วมด้วย เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๑๖๘๓ ท่านก็พบกับอารมณ์ของมหาชน ที่มีปฏิกริยาในทางไม่ดีต่อท่าน เพียงเพราะเบอร์นาร์ตไปปรากฏตัวอยู่เท่านั้นเอง จนทำให้อาเบอลาร์ตไม่กล้าไปปรากฏกายตามท้องถนน อาร์คิซอปพบว่า ความฝันของท่านได้กลายเป็นความจริงขึ้นมาแล้ว เพราะเมืองซังส์ดูเหมือนจะเป็นศูนย์กลางของโลก อยู่ถึงหนึ่งสัปดาห์ กษัตริย์แห่งฝรั่งเศสได้เสด็จไปพร้อมกับพวกข้าราชสำนักพระราชอาณานิบัติ ๗ รูปก็ไม่ร่วมประชุม และเบอร์นาร์ตซึ่งหมดกำลังใจเพราะโรครูมาติสซึม และดูเคร่งขรึมน่าเกรงขามเพราะความน่าเคารพได้รู้ทุกคนกลัวห่อไปหมด พระราชอาณานิบัติบางรูปรู้สึกแสบท้อง ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ที่ถูกอาเบอลาร์ตโจมตีเรื่องข้อบกพร่องต่าง ๆ ของพวกพระ ความขาดศีลธรรมของพวกพระ การขายสิทธิพิเศษ การเชื่อเชิญอภินิหารที่หลอกลวง เมื่ออาเบอลาร์ตแน่ใจว่าที่ประชุมจะต้องตัดสินใจประณามท่าน ท่านจึงไปปรากฏตัวในการประชุมครั้งแรก ประกาศว่าท่านจะไม่ยอมรับใครเป็นผู้พิพากษา นอกจากไปองค์เดียวเท่านั้น แล้วท่านก็ออกจากที่ประชุมและจากเมืองนั้นไป ที่ประชุมไม่แน่ใจว่าจะสามารถสอบสวนอาเบอลาร์ตโดยชอบด้วยกฎหมายได้หรือไม่ แต่เบอร์นาร์ตรับรองอีกครั้งหนึ่ง และที่ประชุมก็ได้ดำเนินการประณามข้อเสนอ ๑๖ ข้อจากหนังสือต่าง ๆ ของอาเบอลาร์ต รวมทั้งที่อาเบอลาร์ตนิยามความหมายของคำว่าบาป และทฤษฎีเกี่ยวกับตรีเอกานุภาพของท่านที่ว่าได้แก่ อำนาจ ปรีชาญาณ และความรัก ของพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวด้วย

อาเบอลาร์ตซึ่งเกือบจะไม่มีเงินติดตัวเลย ได้ออกเดินทางไปกรุงโรมเพื่อกราบทูลเรื่องนี้ต่อไป แต่ความแก่และโรคภัยไข้เจ็บ ได้หน่วง

เหนียวท่านไว้ เมื่อไปถึงวัดกลุณี (Cluny) ในแคว้นเบอร์กันดี ปีเตอร์ผู้เฒ่า
 เคารพก็ได้ต้อนรับท่านด้วยความเมตตาและห่วงใย และท่านได้พักอยู่ที่นั่น
 สองสามวัน พร้อมกันนั้น โปปอินโนเซนต์ที่ ๒ ก็ทรงมีสมณโองการยืนยัน
 การตัดสินใจของสภาให้อาเบอลาร์ตสงบปากสงบคอตลอดกาล และสั่งให้
 กักบริเวณอยู่ในวัดแห่งหนึ่ง แต่อาเบอลาร์ตปรารถนาจะจาริกต่อไป
 ปีเตอร์ได้ห้ามปรามไว้โดยกล่าวว่า ไปโดยไม่เคยตัดสินใจอะไรชัดใจเบอร์นาร์ต
 เลย อาเบอลาร์ตที่อ่อนเพลียทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจก็ยอมปฏิบัติตาม
 ท่านได้กลายเป็นพระรูปหนึ่งของวัดกลุณีและเก็บตัวเองอย่างเงียบ ๆ
 ในความทึบ ๆ ของกำแพงและพิธีรีตอง ท่านสั่งสอนพวกพระด้วยความ
 เคร่งครัดในศาสนา ความเงียบ และการสวดมนต์อันยาวนาน

หลังจากนั้นไม่นานนักท่านก็ล้มเจ็บลง และสมภารผู้มีจิตใจเมตตา
 กรุณาก็ได้ส่งท่าน ไปอยู่ที่วัดสาขาของเซนต์ มาร์เซล (St. Marcel) ใกล้ ๆ
 ชาลองส์ (Chalons) เพื่อเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ ท่านได้ถึงมรณภาพ
 ที่นั่น เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๑๖๘๕ มีอายุได้ ๖๓ ปี ศพของท่านฝัง
 อยู่ที่โบสถ์วัดสาขานั้นเอง แต่เอลัวได้กราบเรียนปีเตอร์ว่า อาเบอลาร์ต
 ได้ขอร้องไว้ว่า ให้เอาศพไปฝังไว้ที่ปาราเครต สมภารที่ใจดีรูปนั้น ก็
 นำศพอาเบอลาร์ตไปให้เอลัวด้วยตนเอง พยายามปลอบใจเธอโดยพูดถึง
 คนรักที่ตายแล้วของเธอว่า เหมือนโสคราเตส พลาโต และอะริสโตเติลใน
 สมัยของท่าน พ.ศ. ๑๗๐๗ คืออีก ๒๒ ปีต่อมาเอลัวก็ถึงแก่กรรมเมื่อมี
 อายุเท่ากับอาเบอลาร์ตพอดี และมีชื่อเสียงเกือบพอ ๆ กัน และได้ถูกฝัง
 ไว้ในสวนแห่งปาราเครตใกล้ ๆ อาเบอลาร์ต ในสมัยปฏิวัติใหญ่ ที่แสดง
 ปาฐกถาแห่งนี้ถูกทำลาย หลุมฝังศพก็ถูกทำลายเช่นกัน และทำให้สับสน
 กันหมด สิ่งที่เชื่อกันว่าเป็นอัฐิของอาเบอลาร์ต และเอลัวได้ถูกโยกย้าย

ไปไว้ที่สุสานเปอเลาเซส์ (Peré Lachaise) ในกรุงปารีสเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๐
แม้ในสมัยนี้ เราก็อาจเห็นชายหญิงนำเอาดอกไม้ ไปบูชาที่หลุมฝังศพใน
วันอาทิตย์ในฤดูร้อนเสมอ

บทที่ ๖

ปรัชญาเมธีชาวอาหรับ

ปีเตอร์ อาเบอลาร์ด นับว่าเป็นปรัชญาเมธีจริง ๆ ทั่วไปเป็นนักเทววิทยา ซึ่งมีหัวหนักไปในทางปรัชญาไม่ เช่นต์ แอนเซลม์ เป็นทั้งปรัชญาเมธีและนักเทววิทยา เช่นต์ เบอร์นาร์ด เป็นทั้งนักเทววิทยาและผู้วิเศษซึ่งเขียนปรัชญาบ้างเป็นครั้งคราว โดยมีทราบว่าตนกำลังทำอะไรเลย ตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ได้มีนักศึกษาทางด้านปรัชญาอยู่บ้าง และความสนใจทางปรัชญาในสำนักศึกษาต่าง ๆ ในยุโรปตะวันตกหลายแห่ง ก็ได้มีทวีมากขึ้น และในระยะเวลาอีกร้อยปีต่อมา ถ้านักศึกษาเหล่านี้ได้พัฒนาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย และทำให้บุคคลต่าง ๆ ที่กล่าวนามมานั้นมีชื่อเสียงขึ้นมา ปารีสซึ่งเป็นสถานที่ที่ อาเบอลาร์ด เทียวขัดคอและโต้แย้งใครต่อใครนั้น ก็เป็นมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง อีกแห่งหนึ่งก็คือ ชาเตอร์ส^๑ (Chartres) ซึ่งเป็นสถานที่ให้กำเนิดแก่บุคคลที่มีชื่อเสียงหลายคน เช่น เบอร์นาร์ด ผู้ถือลัทธิของพลาโต เทียร์รีแห่งชาเตอร์ส (Thierry of Chartres) และ กิลเบิร์ต เดอ ลาปอร์เร (Gilbert de la Porrée : พ.ศ. ๑๖๑๓ - ๑๖๔๗) ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนถือลัทธิคำสอนของอะริสโตเติล แต่ จอห์น แห่ง ซอลส์เบอรี^๒ (John of Salisbury :

๑ เมืองหนึ่งทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของฝรั่งเศส

พ.ศ. ๑๖๕๘-๑๗๒๓) ชาวอังกฤษ บางทีอาจเป็นนักเขียนสำนักชาเตอร์สที่แข็งแกร่งที่สุด หนังสือชื่อ Policraticus ของท่าน นับว่าเป็นหนังสือทางรัฐศาสตร์เบื้องต้นเล่มแรก และในบัดนี้ ก็เป็นหนังสือที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด กำหนดให้นักศึกษาค้นคว้าอ่านอยู่

จอห์น แห่ง ซอลส์เบอรี นับว่าเป็นแบบอย่างที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่ง ของลัทธิระหว่างชาติที่แท้จริงสำหรับการศึกษาสมัยกลาง ท่านเป็นศิษย์ของอาเบอลาร์ต ต่อมาได้ไปยังชาเตอร์ส ในตอนแรกก็ในฐานะเป็นนักศึกษา แต่ต่อมาในฐานะเป็นบิชอป ท่านเป็นเพื่อนของ เซนต์ เบร์นาร์ด แห่ง แคลร์โวซ์ (Clairvaux) และท่านอยู่ที่สำนักแคนเตอร์เบอรีเป็นเวลาถึง ๒๐ ปี ในตอนแรกก็ในฐานะเป็นเลขานุการของ อาร์คบิชอป ทีโอบอลด์ (Theobald) และต่อมาในฐานะเป็นเลขานุการของ เซนต์ โทมัส อา เบกเกต (St. Thomas á Becket) ซึ่งต่อมาท่านได้ลี้ภัยไปกับเบกเกต และได้เป็นพยานรู้เห็นในการที่เบกเกตถึงมรณภาพ ท่านได้ไปเยือนกรุงโรมหลายครั้ง และเป็นเพื่อนสนิทของ โป๊ป นิโคลาส เบรกสเปียร์ (Nicholas Breakspear) ซึ่งนับว่าเป็นโป๊ปองค์เดียว ที่เป็นชาวอังกฤษในพระนามว่า โป๊ป อาเดรียน ที่ ๔ (Adrian IV) เมื่อ พ.ศ. ๑๖๕๓ ข้อความที่คัดมาต่อไปนี้ ได้มาจากบทที่ ๒๑ ของหนังสือ Policraticus ซึ่งแสดงให้เห็นว่าท่านชุกอยู่กับปัญหาที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงทราบสิ่งที่ไม่มีการทราบหรือไม่ ในข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า จอห์น แห่ง ซอลส์เบอรีเป็นหนี้บุญคุณอาเบอลาร์ตอย่างชัดเจน :

“ข้าพเจ้าต้องตกอยู่ในระหว่างเขาควายเสียแล้ว ไม่ว่าจะหันไป

ทางไหน ก็ดูเหมือนว่าข้าพเจ้า จะหนีความผิดพลาดไม่พ้นเลย เพราะถ้าเราอาจทำนายสิ่งทั้งหลาย ซึ่งมีได้มีเป็นหรือจะมีได้มีเป็นต่อไปได้แล้ว พระผู้เป็นเจ้าก็อาจทรงทราบ สิ่งที่พระองค์ไม่ทรงทราบ หรือบางสิ่งบางอย่าง อาจเกิดขึ้นมาโดยพระองค์ไม่ทรงทราบก็ได้ เพราะฐานะทางเรื่อซึ่งไม่น่าจะมีเป็น ก็อาจทำให้เกิดมีขึ้นมาได้ ดังนั้น ผู้ที่ทำฐานะทางเรื่อก็อาจทราบ ฐานะนั้นได้ พระผู้เป็นเจ้าที่อาจมีเป็น และที่มนุษย์อาจทราบได้นั้น จะทรงสามารถทราบฐานะทางเรื่อหรือไม่ ? เพราะฉะนั้น ถ้าหากพระผู้เป็นเจ้าทรงทราบ สิ่งที่พระองค์ไม่ทรงทราบ พระองค์ก็ไม่อาจทรงทราบ สิ่งที่พระองค์ทรงทราบเป็นแน่ เพราะเหตุผลก็มีอยู่ว่า ไม่อาจมีความรู้เกี่ยวกับการขัดแย้งกันใด ๆ เพราะในบรรดาข้อขัดแย้งทั้งสองนั้น จะต้องมีย่อหนึ่งผิด เพราะมันขาดเนื้อสารของความจริง อนึ่ง ย่อมไม่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่แท้จริงใด ๆ เลย เพราะฉะนั้น จึงมีความรู้ที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับความขึ้นลงแห่งข้อเท็จจริง และซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ไม่รู้สิ่งที่มันรู้ หรืออาจรู้สิ่งที่มันไม่รู้ได้อย่างไร ?

“ดังนั้น พวกสโตอิกจึงเชื่อว่า สิ่งทั้งปวงจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะกลัวว่าจะนำไปสู่ความรู้ที่ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งไม่มีค่าอะไรตรงข้าม เอพิคิวรัสคิดว่า ไม่มีเหตุการณ์ใด ๆ ที่เป็นผลลัพธ์แห่งระเบียบข้อบังคับแห่งโชคชะตา เพราะกลัวว่าจะทำให้สิ่งทั้งหลาย จำเป็นจะต้องมีความเปลี่ยนแปลง”

“ทั้งพวกสโตอิก และเอพิคิวรัส ต่างก็ผิดพอ ๆ กัน เพราะฝ่ายหนึ่งทำให้จักรวาลต้องขึ้นอยู่กับโอกาส หรือความบังเอิญ และอีกฝ่ายหนึ่งทำให้จักรวาลต้องขึ้นอยู่กับความจำเป็น เพราะฉะนั้น จึงมีการกำหนด

สิ่งต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างไม่เปลี่ยนแปลงขึ้น โดยเหตุที่เราไม่อาจทำให้โชคชะตานี้เคลื่อนจากสถานะ แห่งความเป็นนิรันดร์ของมันได้ โชคชะตาจึงทำแนวแห่งเหตุการณ์ให้พ้นจากพันธะ แห่งความจำเป็นทั้งปวงได้...”

“สิ่งที่ข้าพเจ้าเห็นที่กำลังจะมาถึง มิได้บังเกิดขึ้นเพราะความจำเป็นจากข้อเท็จจริงที่ว่าข้าพเจ้าเห็นมันเลยฉันใด สิ่งที่สวยงามพระเนตรของพระผู้เป็นเจ้าทรงเพ่งดู ก็มีได้ตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ แห่งการที่จะเกิดขึ้นมาฉันนั้น”

“ข้าพเจ้าทราบจริง ๆ ว่าหินหรือลูกศรที่ข้าพเจ้าขว้างไปในอากาศ จะตกลงมายังพื้นดินอีก ตามกฎของธรรมชาติ ดังที่เทห์หนัก ๆ ทั้งปวงย่อมตกลงมาเพราะน้ำหนักมากของมันนั่นเอง ทั้งยังไม่มีกฎเกณฑ์ใด ๆ ที่ว่าเทห์เหล่านั้นตกลงมายังพื้นดินตามธรรมดา หรือเพราะข้าพเจ้าทราบว่ามันตกลงมา แต่อย่างใดอย่างหนึ่งเลย เพราะเทห์เหล่านั้น อาจตกลงมา หรือไม่ได้ตกลงมาก็ได้ แม้ว่าจะไม่จำเป็น แต่ก็ต้องถูกเข้าอย่างหนึ่งแน่นอน อยากรู้ก็ตาม สิ่งที่ข้าพเจ้าทราบจะต้องมีต้องเป็นแน่ เพราะถ้าสิ่งที่ข้าพเจ้าทราบ ไม่มีไม่เป็นจริง ๆ ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าคิดว่ามันมีมันเป็น มันก็ต้องเป็นสิ่งที่ไม่ทราบไม่ได้ เพราะย่อมไม่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีไม่เป็นใด ๆ เลย จะมีก็เฉพาะเพียงความเห็นเท่านั้น”

สมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ องค์การของคริสต์จักรได้รวมระบบการปกครอง ที่มีอำนาจสูงต่ำลดหลั่นกันลงมาตามลำดับ นับตั้งแต่ไปลงมาถึงพระชั้นผู้น้อย อาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ ที่ได้ให้ความคุ้มครองและความอุปถัมภ์ ทั้งแก่ไปและคณะสงฆ์ และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เข้าไว้ด้วย ในบรรดามหาวิทยาลัยทั้งหลาย มหาวิทยาลัยปารีส นับว่า

เป็นมหาวิทยาลัยที่ดีที่สุด และพวกนักคิดในสมัยกลางที่สำคัญ ๆ ทั้งหลาย ก็ล้วนมาจากมหาวิทยาลัยปารีสทั้งนั้น มหาวิทยาลัยปารีสเป็นสถานที่ที่นักปราชญ์เหล่านั้น อยู่อาศัยและสอบหนังสือ นับตั้งแต่ อะเล็กซานเดอร์ แห่ง ฮาลส์ (Hales : ประมาณ พ.ศ. ๑๗๑๘-๑๗๘๘) จนกระทั่งถึง จอห์น ดันส์ สโกตัส (พ.ศ. ๑๘๐๘-๑๘๕๑) มาทีเดียว ทั้ง ๆ ที่คนเหล่านี้มิใช่ชาวฝรั่งเศสก็ตาม ความรวดเร็วแห่งการคมนาคม และการติดต่อกันในสมัยกลาง นับว่าน่าอัศจรรย์มาก ยี่สิบปีหลังจากที่เซนต์ ฟรานซิส ชาวอิตาลีเินตั้งนิกายฟรานซิสกัน และยี่สิบปีหลังจากที่เซนต์ โดมินิก ชาวสเปนตั้งนิกายโดมินิกกันขึ้นมาแล้ว ทั้งสองนิกายนี้ก็ได้อพยพมาอยู่ในกรุงปารีส และเจริญรุ่งเรืองในด้านการสั่งสอนมาก และเรื่องที่สอนส่วนมาก และตำราที่แนะนำให้ศึกษา ที่เกี่ยวกับพลาโตและอะริสโตเติลนั้น ก็พอหาได้เฉพาะฉบับที่เป็นภาษาอาหรับ ซึ่งแปลไปจากฉบับภาษากรีกเดิม และแปลกลับจากภาษาอาหรับ มาเป็นภาษาละตินอีกทอดหนึ่งเท่านั้น ฉบับแปลเหล่านี้มาสู่ยุโรปภาคตะวันตก ก็เพราะพวกที่ถือศาสนาอิสลามมาพิชิตยุโรปนั่นเอง ฉบับแปลเหล่านี้ แปลมาจากภาษาอาหรับเอง หรือจากภาษาสเปนอย่างใดอย่างหนึ่ง ภาษากรีกได้หายไปจากตะวันตกมานานแล้ว ในสมัยเซนต์ ออกัสตินเอง แม้ผู้ที่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี ก็อ่านเรื่องที่มีผู้เขียนเป็นชาวกรีก จากฉบับแปลภาษาละตินทั้งนั้น เพราะชาวไอริชที่มาตั้งรกรากอยู่ เช่น เซนต์ กอลล์ (Gall) ในประเทศสวิสเท่านั้น ที่ยังศึกษาภาษากรีกอยู่ และในบางกรณีก็ยังได้ช่วยเผยแพร่ภาษากรีกอีกด้วย แต่ใน พ.ศ. ๑๔๖๐ ยากที่จะหาคนที่รู้ภาษากรีก ดังเช่นเซเวรุส (Severus) บิชอปแห่ง อัชโมไนน์ (Ashmounein) ในแอฟริกา ได้เขียนไว้ว่า : “ข้าพเจ้าได้ขอให้พวกบาทหลวง ในคริสต์ศาสนาแปลเอกสารที่เราได้พบ

จากภาษาคอปติก^๓ (Coptic) และภาษากรีกเป็นภาษาอาหรับ ซึ่งเป็นภาษาของประชาชน ชาวอียิปต์ส่วนใหญ่ไม่รู้ ทั้งภาษาคอปติกและภาษากรีก “บาทหลวงในคริสต์ศาสนา” เหล่านี้ คือพวกซีเรีย และพวกนี้แหละที่ทำตัวเป็นตัวแทน ถ่ายทอดวัฒนธรรมกรีกโบราณ ให้แก่อียิปต์ที่นับถือคริสต์ศาสนา และต่อมาก็ถ่ายทอดให้แก่พวกมุสลิมด้วย ฉบับแปลที่พวกซีเรียเหล่านี้แปลไว้ ได้มีอิทธิพลต่อความคิดของชาวยุโรปมากที่สุด ภาพที่สำคัญที่สุด ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นั้น หาใช่มนุษย์ไม่ แต่ทว่าเป็นปีศาจ : ปีศาจของอะริสโตเติล ที่ทั้ง เซนต์ โรมัส อะไควนัส ที่เป็นคริสต์ศาสนิก และอะเวโรโรอิส ที่เป็นมุสลิม เรียกว่า “ปรัชญาเมธีผู้นั้น” เพราะไม่มีใครอีกแล้ว อะริสโตเติลมิเป็นเพียงปรัชญาเมธีผู้นั้นเท่านั้น ท่านยังเป็นคนสมัยกลาง เป็นนักวิทยาศาสตร์ทางด้านธรรมชาติผู้นั้น เป็นบุคคลชนิดเหนือไอน์สไตน์บวกกับดิวอี้เสียอีก

การที่อะริสโตเติล กลับมีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ ซึ่งได้นำอิทธิพลของท่านจากยุโรปตะวันออกไปยังตะวันตกนั้น เป็นผลของการที่พวกมุสลิมพิชิตยุโรปโดยตรงทีเดียว เราจะต้องระลึกว่า พวกนักศึกษา กำลังงงวอยอยู่กับเรื่องจักรวาล เฉพาะในวัดวาอารามอยู่ตลอดเวลา และพวกปรัชญาเมธีก็สอนเกี่ยวกับความกรุณา และเจตจำนงเสรีในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ คริสต์จักรกำลังต่อสู้กับพวกมุสลิม อย่างชนิดเอาเป็นเอาตายกันทีเดียว ตอนแรก ๆ ก็ตามพรมแดนก่อน ต่อมาก็ในประเทศต่าง ๆ เช่น อาร์เมเนีย^๔ (Armenia) และสเปน ต่อมาก็กลางใจเมือง ในเกาะซิซิลี

๓. ภาษาของพวกคอปต์ เป็นภาษาเซมิติก ซึ่งเป็นภาษาอียิปต์โบราณแบบล่าสุด

๔. เดิมเป็นอาณาจักรหนึ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเอเชียไมเนอร์ บัดนี้รวมอยู่ในตุรกี ภาคตะวันออก และสาธารณรัฐโซเวียตไซบีเรียลิสต์อาร์เมเนีย

ภาคเหนือของสเปน ที่ประตูเมืองปารีสและเวียนนา

แต่อย่างดีที่สุดที่ศัตรูของคริสต์จักร สามารถทำได้พันพรมแดน อารเบียเป็นเวลาหลายร้อยปี ก็คือทำให้พวกมุสลิมหลงใหลเข้าไปอยู่ใน ดินแดนเหล่านั้น ดังนั้น โลกสมัยกลางจึงแบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนใหญ่เป็น พวกมุสลิม ส่วนน้อยหน่อยเป็นพวกคริสต์ศาสนิกชน ตามความเป็นจริงแล้ว สถานการณ์ในหลาย ๆ ร้อยปีต่อมาก็คล้ายกับสถานการณ์ ใน ๕๐ ปี หลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ในเมื่องมหาอำนาจฝ่ายนายทุนกับมหาอำนาจ ฝ่ายคอมมิวนิสต์อยู่เคียงข้างกัน และมีการต่อสู้กันบ้างเป็นครั้งคราว ใน อาณาบริเวณที่นอก ๆ ออกไป อย่างเช่นในกาฬสินธุ์และในเวียดนาม เป็นต้น

การที่จะเข้าใจเรื่องการที่ความคิดเห็นในศาสนาอิสลาม ได้มีอิทธิพล ต่อปรัชญาสมัยกลางนั้น ก็จำเป็นจะต้องเข้าใจความขัดแย้งกันระหว่างคริสต์- ศาสนากับศาสนาอิสลามเสียก่อน ในเบื้องต้นก็ต้องเข้าใจเรื่องศรัทธา แล้ว ต่อมาก็ต้องเข้าใจเรื่องปรัชญา

พระมุฮัมมัดหรือมะหะหมัด เกิดในครอบครัวที่ยากจน ในเมือง เมกกะ ในประเทศอารเบีย^๕ เมื่อ พ.ศ. ๑๑๑๓ และได้รับสิ่งที่ท่านประกาศ ว่าเป็นการดลใจของพระผู้เป็นเจ้า ในคราวที่ท่านมีอายุประมาณกลางคนแล้ว และท่านได้เทศนาข้อความที่ท่านได้รับจากพระผู้เป็นเจ้านั้น ซึ่งท่านเรียก ว่า “โฆรอ่าน” และต่อมา ศาสนิกชนของท่าน ได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์ อักษร ท่านได้เทศนาสอนพวกชนเผ่าต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวท่าน ซึ่งชน เหล่านี้เป็นพวกที่นับถือเทพยเจ้าหลายองค์ด้วยกัน วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๑๑๖๕ ท่านได้หนีพวกพ้องของท่านเผ่าโคเรอิช (Koreish) ที่คอย

๕ แหลมทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเอเชีย อยู่ระหว่างทะเลแดงกับอ่าวเปอร์เซีย

ประหารชีวิตท่าน โดยหนีไปยังเมืองเมดินะ และวันที่ท่านหนีเอง ได้ถือเป็นวันเริ่มต้นศักราชฮิจเราะห์ ของพวกที่นับถือพระมะหะหมัดประมาณ ๕๐๐ ล้านคนในปัจจุบันนี้ พระมะหะหมัด ได้เรียกศาสนาที่ท่านตั้งขึ้นว่า “อิสลาม” หรือ การมอบตัว (ให้แก่พระผู้เป็นเจ้า) สาวกของท่านเรียกว่า “มุสลิม” คือผู้ที่ได้มอบตัว (ให้แก่พระผู้เป็นเจ้า) อิสลามเป็นศาสนาที่ตรงไปตรงมา ไม่ลับสน ตั้งอยู่บนมูลฐานแห่งถ้อยคำที่ว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระผู้เป็นเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น และพระมะหะหมัดเป็นนะบีหรือศาสนาดำพยากรณ์ของพระผู้เป็นเจ้า”

ศาสนาอิสลามมีคำสอนรวมไปถึงการบริจาต (สะกาซ) อย่างน้อยก็หนึ่งในสิบของรายได้ประจำปี และในชั่วชีวิตก็พยายามเดินทางไปแสวงหาบุญ ที่เมืองเมกกะให้ได้สักครั้งหนึ่ง การตายในสมรภูมิเพื่อศาสนาอิสลามนั้น นับว่าเป็นการตายที่วิเศษที่สุด ชาวมุสลิมจะต้องนมาสการ (นุมาซหรือละหมาด) วันละ ๕ ครั้ง หลังจากชำระล้างร่างกายตามศาสนพิธีแล้ว และจะต้องไม่ดื่มสุรา ไม่รับประทานเนื้อหมูหรือสัตว์น้ำจำพวกมีเปลือก เช่น หอย กุ้ง ปู ชาวมุสลิมอาจมีภรรยาพร้อม ๆ กัน ๔ คนได้ แต่จะต้องปฏิบัติต่อภรรยาเหล่านั้นให้เสมอหน้ากัน และจะต้องรับผิดชอบต่อลูก ๆ ทุกคนที่ตนได้ให้กำเนิดขึ้นมา หรือที่ภรรยาคนใดคนหนึ่ง จะเป็นภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็ตามให้กำเนิดขึ้นมา ในสมัยที่พระมะหะหมัดสิ้นพระชนม์ เมื่อ พ.ศ. ๑๑๗๕ นั้น ศาสนาอิสลามได้แพร่หลายออกไปนอกประเทศอาหรับแล้ว และในชั่ว ๒๐๐ ปีต่อมา ก็สามารถพิชิตอียิปต์ ซีเรีย เมโสโปเตเมีย^๖ แอฟริกาเหนือโมร็อกโก

๖. เมืองโบราณแห่งหนึ่งในเอเชีย ประกอบด้วยภูมิภาคทางตอนใต้ของแม่น้ำไทกริส กับตอนใต้ของแม่น้ำยูเฟรติส ปัจจุบันนี้รวมอยู่ในประเทศอิรัก

และสเปนได้ พวกมุสลิมทั้งปวงเสมอภาคกันจริง ๆ และเมื่อใดพวกที่ถูกพิชิตได้หันมานับถือศาสนาอิสลามแล้ว เขาก็จะรวมกันเข้ากับพวกมุสลิมได้อย่างสมบูรณ์แบบ อิสลามได้ประกาศว่าพวกยิวและพวกคริสต์ศาสนิกชนเป็น “บุคคลของพระคัมภีร์” เพราะพวกนี้ก็มีคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์เหมือนกัน จึงได้รับอนุญาตให้ดำรงชีวิตอยู่ และปฏิบัติตามศาสนาของตนได้ ถ้าหากจ่ายค่าปรับไหมและเสียภาษีเรียบร้อยแล้ว

ประเทศที่ถูกพิชิต ๒ ประเทศคือ อียิปต์กับซีเรียนั้น ได้ถูกทำให้กลายเป็นกรีกไปหมดแล้ว โดยมีโรงเรียนที่ใช้ภาษากรีกสอนอยู่มากมายหลายแห่งด้วยกัน และได้รับขนบประเพณีทางด้านปรัชญา อย่างแรงกล้าจากกรีก พวกอาหรับได้พบว่า พวกซีเรียครอบครองตำราของอะริสโตเติลไว้ได้เกือบทั้งหมด และความเข้าใจในความคิดเห็นของอะริสโตเติลเป็นอย่างดี ก็เลยกลายเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ สำหรับปรัชญาเมธีชาวอาหรับนับตั้งแต่อัลคินดี (Al Kindi : ถึงแก่กรรมหลัง พ.ศ. ๑๔๑๓) จนถึง อิบน์ระชิด (Ibn Rashid) ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗

พวกอาหรับได้พบลัทธิวินิยมในเปอร์เซีย ซึ่งเป็นประเทศบ้านเกิดของโซโรอัสเตอร์ (ผู้ตั้งศาสนาบูชาไฟที่เรียกกันว่า Zoroastrianism) ความเห็นเรื่องความดี และความชั่วของโซโรอัสเตอร์ที่ว่า เป็นอำนาจ ๒ อย่างที่แม้จะขัดแย้งกัน แต่ก็พอเปรียบเทียบกันได้ที่ซึมซาบเข้าไปในลัทธิของท่านมณี (Manichaeism) นั้น ได้มีผลกระทบกระเทือนต่อคริสต์ศาสนาตามชนบทอย่างรุนแรงมาก พวกอาหรับได้พบว่าคริสต์ศาสนิกชนชาวซีเรียได้แบ่งออกเป็นพวกใหญ่ ๆ ๓ พวก (พวกที่ถือศาสนาอิสลาม ไม่เคยพบผู้นับถือลัทธิคาทอลิก หรือได้ศึกษาว่าลัทธิคาทอลิกคืออะไรมาก่อนเลย) คือ : พวกออร์ทอดอกซ์ ๑ พวกเนสตอเรียน ซึ่งแบ่งสภาวะของพระเยซู-

คริสต์เจ้า ออกเป็น ๒ ส่วนอย่างเด็ดขาด คือเป็นส่วนมนุษย์กับส่วนที่เป็นเทวะ นั่นคือ ภาวะ เจตจำนง และการกระทำอย่างมนุษย์นั้น ได้ถูกแยกออกจาก ภาวะ และตรงข้ามกับภาวะ เจตจำนง และการกระทำอย่างเทวะ ๑ กับพวกโมโนฟิไซต์ (Monophysics) ซึ่งมีมากที่สุดคนในซีเรีย และเชื่อว่าพระเยซู-คริสต์เจ้า มีเพียงสภาวะเดียวเท่านั้น และสำหรับพระเยซูแล้ว ทิพยภาวะได้ ผุดขึ้นมนุษยภาวะเข้าไว้ ๑ พวกซาเบียน^๑ (Sabaeans) หรือพวกฮาร์ราเนียน (Harraneans) มีแนวความเชื่อถือสืบมาจาก เฮอร์เมส ตริสเมกิสตัส (Hermes Trismegistus) และบุคคลนอกศาสนาอื่น ๆ และแม้จะมีใช้คริสต์ศาสนิกชน แต่พระมะหะหมัดก็รวมไว้ในพวก “บุคคลของพระคัมภีร์” รวมกับพวกยิว และคริสต์ศาสนิกชนด้วย พวกซาเบียนสนใจในวิชาคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ และการแพทย์มาก พวกซาเบียนได้ยกย่องงาน ด้านการแพทย์ของ ฮิปโปคราเตส^๔ (Hippocrates) และกาลเลน^๕ (Calen) ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าผลงาน ทางด้านปรัชญาของอะริสโตเติลเลย และได้ช่วยถ่ายทอดผลงานเหล่านี้ ให้ตะวันตกด้วยงานแปลของชาวซีเรียที่แปลจากภาษากรีกนั้น ได้ขยาย จากพุทธศตวรรษที่ ๙ ไปจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ จากสมัย โปรบัส (Probus) ซึ่งเป็น “พระและแพทย์ในเมืองอันติโอก” ในระหว่าง ๕๐ ปีแรก แห่งพุทธศตวรรษที่ ๑๑ จนกระทั่งถึงสมัยของ ยาคอบแห่ง อีเดสซา^๖ (Jacob of Edessa : ประมาณ พ.ศ.๑๑๗๖-๑๒๕๑) ซึ่งแม้ภายหลังการพิชิต

๑ คนโบราณเล่าหนึ่งของอาณาจักรชีบา (Sheba) ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของอารเบียในสมัย ประมาณ ๕๐๐ ปี ก่อนพุทธศักราช

๔ อาจารย์แพทย์ชาวกรีก ประมาณ พ.ศ. ๘๓?-๑๖๖ เรียกกันว่า “บิดาแห่งการแพทย์”

๕ อาจารย์แพทย์ชาวกรีก และเป็นผู้เขียนตำราแพทย์ ประมาณ พ.ศ.๖๑๓-๗๔๓

๖ เมืองหนึ่งทางภาคใต้ของเตอร์กี ใกล้ประเทศซีเรีย เดิมนั้นเรียกว่า อูร์ฟา (Urfa)

ของพวกมุสลิมแล้ว ก็ยังแปลข้อเขียนทางเทววิทยาของกรีกอยู่ และได้ยืนยันว่าควรอนุญาตให้พระในคริสต์ศาสนาสอนพวกเด็ก ๆ มุสลิมได้ เซนต์ จอห์น ดามัสซีนี (St. John Damascene : พ.ศ.๑๒๔๓-๑๒๕๗) เกิดในครอบครัวที่ถือคริสต์ศาสนา ซึ่งดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ สืบตระกูลเรื่อยมาภายใต้การปกครองของพวกซาราเซน^{๑๑} (Saracens) ในเมืองดามัสกัส (Damascus) ชื่ออาหรับของ เซนต์ จอห์น ดามัสซีนี คือ มัสนูร์ (Mansur) ซึ่งแปลว่า ผู้เสียค่าไถ่แล้ว ใน พ.ศ. ๑๒๗๘ ท่านได้ไปอยู่ที่วัดของ เซนต์ ซาบาตัส (St. Sabas) ใกล้ ๆ เมืองเยรูซาเล็ม หลังจากที่ได้บวชพระแล้ว และในบรรดาผลงานของท่านก็มี การสนทนาระหว่างคริสต์ศาสนิกชนคนหนึ่งกับซาราเซนคนหนึ่งรวมอยู่ด้วย แต่มิได้เป็นงานดั้งเดิมที่สุดของท่านเลย ท่านก็เป็นบุคคลที่สำคัญในฐานะที่เป็นตัวอย่าง แห่งการให้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิด เกือบจะเป็นการเอาอย่างกันทีเดียว ระหว่างพวกคริสต์ศาสนิกชนกับพวกมุสลิม ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๓

ผู้ที่แปลหนังสือจากภาษากรีก ได้ดีที่สุดคือ เซอร์จิวส แห่งราชาอิน (Sergius of Rasain) ซึ่งถึงแก่กรรมที่เมืองคอนสแตนติโนเปิล ประมาณ พ.ศ.๑๐๗๔ เมื่อมีอายุได้ประมาณ ๗๐ ปี เซอร์จิวสได้เปลี่ยนรูปสัทที่ ท่านได้แปลให้เป็นภาษาสำหรับพวกคริสต์ศาสนิกชนเสียใหม่เป็นส่วนใหญ่ ถึงขนาดทำให้พลาโตกลายเป็นฤๅษี อยู่ในป่าเปลี่ยวทีเดียว ท่านถือว่า อะริสโตเติลเป็นนักตรรกศาสตร์คนแรก และนับว่ายอดเยี่ยมที่สุด บุคคลรุ่นราวคราวเดียวกับเซอร์จิวสชื่อ เปาลุส เปอร์ซา (Paulus Persa) ซึ่งได้เขียนหนังสือเป็นภาษาซีเรียให้ โฆสรา อะโนซาร์วัน (Khosrau Anosharwan:

๑๑ พวกอาหรับอเมตที่ท่องเที่ยวอยู่ในทะเลทรายระหว่างซีเรียกับอารเบีย คอยรบกวนอาณาจักรโรมันศักดิ์สิทธิ์อยู่เสมอ

พ.ศ.๑๐๖๔-๑๑๒๒) ก็ถือว่าความรู้สูงส่งกว่าศรัทธา และนิยามปรัชญาว่าเป็นกรรมวิธีที่จะทำให้ดวงวิญญาณฝังอยู่ที่สาร์ตตะสำคัญชั้นในของตนเอง

การที่พวกอาหรับแปลงงานของอะริสโตเติลนั้น ได้เริ่มต้นเมื่อต้นสมัยอับบาซิด (Abbasid) นี่เอง คือประมาณสมัยเดียวกับที่พระเจ้าชาร์ล-มาญทรงประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกในตะวันตก (พ.ศ.๑๓๔๓) นั่นเอง และอีก ๓๐๐ ปี ต่อมา ก็ไม่มีปัญหาใด ๆ ว่าใครกับแบกแดดได้รุ่งเรืองเหนือเมืองอื่นใดในยุโรปในสมัยเดียวกัน ซึ่งรวมทั้งกรุงโรม และคอนสแตนติโนเปิลด้วยอย่างมากมาย ความจริงเมืองเหล่านี้ได้แข่งขันกันเป็นเมืองศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดแห่งการศึกษาในโลก โดยมีเมืองคอร์ดอวา^{๑๒} (Cordova) ในสเปน ไกลมาเป็นอันดับสาม การติดต่อและร่วมมือกันภายในโลกมุสลิมที่ไพศาลได้ขยายไปจนถึงคริสต์จักร จนกระทั่งได้ประจันหน้ากัน ในอันที่จะต่อสู้ชิงชัยเพื่อครอบครองยุโรป จะขออ้างศักดิ์อย่างหนึ่ง (ที่ คริสโตเฟอร์ คอลัมบัสได้ให้ไว้) ว่า : มีต้นฉบับของชาวกรีกชื่อ ดิออสคอร์ริเดส (Dioscorides) ที่จักรพรรดิไบซันติน พระนามว่าคอนสแตนติน พอร์ไฟโรเจนิตัส (Constantine Porphyrogenitus) ได้ทรงส่งเป็นเครื่องราชบรรณาการ ไปถวายกาหลิบชาวสเปน พระนามว่า อับดาร์ราห์มาน ที่ ๓ (Abdar Rahman III : พ.ศ. ๑๔๓๔ - ๑๕๐๔) ต้นฉบับนี้ชาวยิวผู้หนึ่ง ชื่อ ฮัสเดย์ อิบน์ ชาปรู (Hasday Ibn Shapru) เป็นผู้แปล โดยได้รับความช่วยเหลือ จากพระกรีกรูปหนึ่ง ซึ่งเดินทางจากเมืองคอนสแตนติโนเปิลมายังเมือง คอร์ดอวา เพื่อวัตถุประสงค์นี้แหละ

๑๒ เมืองหนึ่งในมณฑลอันดาลูเซีย (Andalusia) ทางภาคใต้ของสเปน เขียนว่า Cordoda ก็ได้

นักแปลชาวอาหรับเริ่มต้นด้วย อิบน์ อัล-โมกัฟฟา (Ibn al-moqaffa) ชาวเปอร์เซีย แต่ไม่มีงานของท่านเหลืออยู่เลย ในรัชสมัยของ พระเจ้าอัลมาฆูน (Al-Ma'mun : พ.ศ. ๑๓๕๖-๑๓๗๖) และ พระเจ้า อัล-มุตาซิม (Al-Mu'tasim : พ.ศ. ๑๓๗๖ - ๑๓๘๕) นั้น กล่าวกันว่า ยักยะ อินน์ บิตริป (Yakya ibn Bitrip) ได้เปลี่ยนหนังสือเรื่อง Timaeus ของพลาโต และ อาบู ซาอิด โชนาอิน อิบน์ อิซัค (Abu Zaid Honain ibn Ishaq : พ.ศ. ๑๓๕๒ - ๑๔๑๖) ซึ่งทำงานร่วมกับบุตรชายและหลานชาย ก็นับว่าเป็นนักแปลที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่ง ในบทหนึ่งของหนังสือ The History of Philosophy, Eastern and Western (ed. by Sir S. Radhakrishnan) ดร. ริชาร์ด วัลเซอร์ (Dr. Richard Walzer) ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า นักประพันธ์ชาวกรีก ที่ปรัชญาเมธีชาวอาหรับแปลออกมานั้นก็คือนักประพันธ์ที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนกรีกสมัยหลัง ๆ นั้นเอง ความจริงพวกกรีกที่พวกมุสลิมศึกษาก็คือ อะริสโตเติล และบรรดาผู้ที่เขียนหนังสือ อรรถาธิบายงานของอะริสโตเติลนั่นเอง สำหรับพวกอาหรับแล้ว ปรัชญากรีกได้ให้ "เทววิทยาธรรมชาติ" และพวกเขาก็ยอมรับอย่างน้อยที่สุด ก็ในฐานะเป็นจุดเริ่มต้น ซึ่งจากเทววิทยาทางธรรมชาตินี้เอง พวกเขาก็ออกความเห็น ให้เหตุผลและพัฒนาข้อเสนอ ที่เป็นมูลฐานของปรัชญากรีก นั่นคือข้อเสนอที่เป็นมูลฐานระเบียบนิรันดร์ของจักรวาล แต่ความคิดเห็นของศาสนาอิสลาม เป็นการที่จะทำให้เข้ากันได้กับความคิดของพวกกรีก เพื่อประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ เมื่อได้กำหนดภูมิหลังที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แห่งเทววิทยาของอาหรับกับของกรีกและของปรัชญาเมธีจริง ๆ ทั้งหลายแล้ว ชัดขึ้นแห่งการซึมซาบเข้าไปในกันและกัน จึงนับว่าอิศุจรรยมาก

โคสตา อิบน์ ลูกา อัล-บาลาบักกิ (Qosto ibn Luqa al - Balabakki:

มีชื่อเสียงขึ้นมาราว ๆ พ.ศ.๑๓๗๘) ได้เขียนเรื่องราวสั้น ๆ ถึงเรื่องความแตกต่างระหว่างดวงวิญญาณกับเจตมุต ซึ่งยังมีเหลืออยู่ในฉบับแปลที่เป็นภาษาละติน เจตมุต (รูห) เป็นสสารที่ละเอียดยับ ซึ่งทำให้ร่างมนุษย์มีชีวิตชีวาขึ้นมา และทำให้มนุษย์มีการเคลื่อนไหว และมีความรู้สึก แต่ดวงวิญญาณเป็นอะไรบางอย่าง เป็นสิ่งที่ไม่มีร่าง ไม่เปลี่ยนแปลง และมีได้สลายไปพร้อมกับร่างกาย เช่นเดียวกับเจตมุตที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างร่างกายกับดวงวิญญาณฉะนั้น

ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๕ นักศึกษาในศาสนาอิสลาม ได้แบ่งศาสตร์ต่าง ๆ ออกไปเป็น ศาสตร์อาหรับ กับ ศาสตร์เก่าหรือศาสตร์ที่มีใช่ออาหรับ ศาสตร์อาหรับมีไวยากรณ์ จริยศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวรรณคดี ศาสตร์ที่มีใช่ออาหรับมีปรัชญา ศาสตร์เกี่ยวกับธรรมชาติ และแพทยศาสตร์ ปรัชญาอาหรับส่วนหนึ่งแตกกิ่งก้านสาขา มาจากคำสอนของคริสต์ศาสนา ฝ่ายตะวันออก ส่วนหนึ่งมาจากลัทธิที่ถือเหตุผลเป็นใหญ่ และลัทธิโซโรอัสเตอร์ ส่วนหนึ่งมาจากลัทธินีโอพลาโตนิสม์ของกรีก เชื่อกันสืบ ๆ มาว่า พระมะหะหมัดได้ตรัสว่า “สิ่งแรกที่พระเจ้าทรงสร้างก็คือเหตุผล” ข้อความนี้พวกที่พบศีลตามคัมภีร์โกหราน นิยมอ้างกันอย่างแพร่หลายทั้ง ๆ ที่เป็นจริยศาสตร์ที่นับว่าวิเศษมาก แต่ทว่าขาดทวิจารณ์ ตัวอย่างเช่น ปัญหาเรื่องเจตจำนงเสรีที่ยุ่งสมอง ซึ่งทำให้คริสต์ศาสนิกชนทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ต้องได้แย้งกันอยู่ตลอดมานั้นแหละ ปัญหานี้ก็ทำให้พวกมุสลิมแตกแยกเป็นฝักฝ่ายต่าง ๆ มากมาย พวกมูตาซาไลต์ (Mutazalites) และ พวกกาตาไรต์ (Qadarites) ก่อนหน้านั้นถือว่าพระเจ้าเป็นเจ้าไม่ทรงมีคุณสมบัติใด ๆ นอกจากสารัตถะสำคัญ ธรรมชาติที่เป็นแก่นแท้ของพระองค์ ไม่อาจมีภาคขยายใด ๆ ทั้งสิ้น พวกนี้ได้ประกาศว่า ความศักดิ์สิทธิ์ของพระองค์ไม่

สามารถทำให้มนุษย์มีบาปได้ และว่ามนุษย์เป็นผู้รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองแต่พลังงานที่มนุษย์ใช้กรรมต่าง ๆ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ได้มาจากพระผู้เป็นเจ้า ปัญหาก็มีว่า พลังงานนี้ถูกสร้างขึ้นมาก่อนการกระทำหรือโดยประจวบกัน และพร้อม ๆ กับการกระทำนั้นหรือ? อำนาจทุกอย่างของพระผู้เป็นเจ้า ถูกความดีของพระองค์จำกัดขอบเขตเอาไว้ ต่อมาพวกมูตาซาไลต์ไปไกลถึงขนาดสอนว่า พระผู้เป็นเจ้าไม่อาจกระทำในวิถีทางที่ขัดแย้งกับธรรมชาติของพระองค์ได้ แต่พวกที่นิยมจารีตประเพณีได้ยืนยันอย่างโกรธแค้นว่า ไม่มีอะไรสามารถจำกัดขอบเขตอำนาจของพระองค์ได้ แม้แต่ธรรมชาติของพระองค์ ก็จำกัดขอบเขตอำนาจของพระองค์ไม่ได้ แต่พวกมูตาซาไลต์ยืนยันกรานปฏิเสธว่า พระผู้เป็นเจ้าไม่มีอำนาจชีวิต เจตจำนง การพูด การเห็น และการได้ยิน ทั้งนี้เพราะเขาเกรงว่า ถ้าหากพระองค์ทรงมีคุณสมบัติเหล่านี้ พระองค์ก็ทรงกลายเป็นอย่างมนุษย์ไป ความจริง พระผู้เป็นเจ้า ซึ่งพระวณะของพระองค์ก็คือ พระองค์นั้น อย่างน้อยที่สุดก็นับว่า เป็นการใกล้เคียงกับตรีเอกานุภาพ ของคริสต์ศาสนา

อัล-นัซซาม (Al-Nazzam) ซึ่งถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๑๓๘๘ ได้ประกาศว่า พระผู้เป็นเจ้าไม่อาจกระทำอะไร ให้ชั่วช้าเลวทรามได้ ทั้งไม่อาจทรงทำสิ่งใดนอกจากสิ่งที่พระองค์ทรงทำจริง ๆ ท่านได้ปฏิเสธทฤษฎีปรมาณูของกรีก และได้อ้างว่า อุบัติการณ์ทั้งหลายเป็นส่วนประกอบของเนื้อสารที่มีตัวตน ท่านสอนว่า อุบัติการณ์เป็นตัวเนื้อสารเองและเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อสาร ดังนั้น ในตอนไม่จึงมี “ไฟ” หรือ “ความร้อน” แฝงอยู่แล้ว ความร้อนจะกลายเป็นไฟขึ้นมาจริง ๆ ก็ต่อเมื่อมีสิ่งที่ตรงข้ามของมันคือ “ความเย็น” ไม่ปรากฏ โดยการเอาไม้มาสีกัน เป็นต้น ท่านเห็นว่า สิกกลิน แม้แต่พุทธิปัญญา และดวงวิญญาณก็เป็นสสารแบบต่าง ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ถูกสร้างสรรค์ จะมองเห็นได้หรือไม่ได้ก็ตาม ล้วนแต่เป็นสสารทั้งนั้น

อัล - มุอัมมาร์ (Al - Muammar) ซึ่งเข้าใจกันว่าชื่อเสียงอยู่ในราว ๆ พ.ศ. ๑๓๔๓ ก็ได้ปฏิเสธเรื่องการที่พระผู้เป็นเจ้าทรงมีคุณสมบัติใด ๆ พระผู้เป็นเจ้า ทรงไม่รู้จักพระองค์เองหรือสิ่งอื่นใดเลย เพราะการรู้คงจะนึกถึงความมากหลายในพระองค์ ในปัญหาเกี่ยวกับจักรวาล อัล-มุอัมมาร์อาจถือว่าเป็นพวกมโนภาพนิยม (Conceptualist) ได้ เพราะท่านถือว่าความขาว ความอ้วน ฯลฯ มีเฉพาะความมีเป็นทางด้านสติปัญญาเท่านั้น แต่ตราบใดที่เราอภิปรายเรื่องสิ่งที่ขาวอยู่ ความขาวก็ย่อมมีอยู่ในจิตของเราตราบนั้น

พวกสำนักศิษย์ของ อัล-อะซารี (al-Ashari : พ.ศ. ๑๔๑๖-๑๔๗๘) ได้ต่อเติมลัทธิเกี่ยวกับปริมาณ ของพวกมุสลิมให้ประณีตยิ่งขึ้น ทฤษฎีเกี่ยวกับปริมาณซึ่งได้มาจากพวกกรีก โดยเฉพาะจากเดโมคริตัสผ่านทาง ลูเครติอุส (พ.ศ. ๔๔๔-๔๙๒) นี้ นับว่าเป็นการอธิบายการสร้างสรรคที่มีได้ชวนให้หันเหไปจากอำนาจทั้งปวงของพระผู้เป็นเจ้าเลย และพวกมุตาซาลิตส์สมัยหลังก็พออกพอใจ อัล-อะซารีประกาศว่าสิ่งทั้งปวง ที่เราเข้าใจเป็นเพียงสหสมบัติเท่านั้น และพวกนักปริมาณนิยมทั้งหลายถือว่า สหสมบัติทั้งปวงมีอยู่ในความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องกันอยู่เรื่อย ๆ โดยเหตุที่ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งทุกอย่างก็จำเป็นต้องเกิด และดังนั้น ย่อมถูกสร้างขึ้นมาจากพระผู้เป็นเจ้าที่เป็นสิ่งที่จำเป็น และเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องไม่เปลี่ยนแปลง สหสมบัติทั้งหลายแบ่งออกไปเป็นเนื้อสารกับคุณภาพ ซึ่งนับเป็นปทัชระที่ทำให้เราเข้าใจความแท้จริงได้ สสารมีอยู่ก็เฉพาะในความคิดเท่านั้น และ “กาละก็มิได้เป็นอะไรยิ่งไปกว่าความมีเป็นร่วมกันของเนื้อสารที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นความพร้อมเพรียงกันของสหสมบัติทั้งหลาย เทศะ กาละ และการเคลื่อนไหว ก็คือปริมาณที่ปราศจากการขยายออกเป็นขณะต่าง ๆ ที่ปราศจากระยะเวลานั่นเองในระหว่าง “เดี๋ยวนี” ที่เป็นปัจเจก

แต่ละขณะของกาลละ ย่อมไม่มีการหยุดพักหรือความว่างเลย”

อัล-คินดี (Al-Kindi : ถึงแก่กรรมภายหลัง พ.ศ.๑๔๑๓) ได้เขียนคำนำหนังสืออภิปรัชญาสมัยแรกที่สุด เป็นภาษาอาหรับว่า : “นับว่าเป็นความเหมาะสมที่จะยอมรับรู้บุญคุณ ของผู้ที่ให้ความจริงแก่เรา แม้เพียงเล็กน้อย ไม่จำเป็นต้องพูดถึงผู้ที่ให้ความจริง แก่เราอย่างมากมายดอก เราไม่ควรอายที่ยอมรับความจริง และไม่ควรปกปิดว่า เราได้ความจริงนั้นมาจากไหน ไม่ว่าความจริงนั้นบรรพบุรุษของเรา หรือชาวต่างประเทศจะนำมาให้เราก็ตาม เพราะสำหรับผู้ที่แสวงหาความจริงแล้ว ย่อมไม่มีอะไรจะมีค่ามากไปกว่าตัวความจริงเองเลย : “ความจริงมิได้ทำให้ผู้แสวงหาความจริง ต้องด้อยค่าหรือต้องได้รับความอับยศเลย มีแต่จะทำให้เขาเป็นผู้ประเสริฐ และมีเกียรติขึ้น” และท่านได้อธิบายจุดมุ่งหมายของท่านไว้ว่า : “หลักการแรกของข้าพเจ้าก็คือ บันทึกคำพูดทั้งปวงที่ท่านโบราณจารย์ทั้งหลาย ได้กล่าวไว้ในเรื่องนั้นอย่างละเอียด หลักการที่ ๒ ก็คือทำสิ่งที่โบราณจารย์ทั้งหลายแสดงไว้ไม่บริบูรณ์ ให้สมบูรณ์ และข้อนี้ต้องทำให้สอดคล้องต้องกันกับภาษาอาหรับ ขนบประเพณีในสมัยของเรา และความสามารถของเราเอง” แต่ก็มีข้อยกเว้นอยู่อย่างหนึ่ง คือการที่อัล-คินดี ได้ยอมรับคำสอนที่เป็นมูลฐาน ของปรัชญากรีกโดยทั่วๆ ไปที่ว่า : เราปฏิเสธ “การสร้างสรรค นิรันดร” ของกรีก และยอมรับการสร้างโลก ตามคัมภีร์โคโรนที่ว่า สร้างจากความไม่มีอะไร “ในชั่วขณะเดียว ด้วยเทวเจ้านที่มีอำนาจทุกอย่างของพระผู้เป็นเจ้า”

นายแพทย์ที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง ชื่อ อาบู บากุ อาร์-ราซี (Abu Bakr A-rRazi : พ.ศ.๑๓๙๓-๑๔๖๖) เป็นนักคิดที่มีหัวริเริ่ม และกล้าหาญ ท่านไม่เห็นด้วยกับศาสนายิว ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ซึ่งท่านถือว่า

ศาสนาเหล่านี้นำความชั่วมาสู่โลก มากกว่าที่จะนำความดีมาให้ และศาสนาเหล่านี้ก็มักจะขัดแย้งกันอยู่ในตัวเสมอ ท่านเห็นว่าเฉพาะในการแสวงหาปรัชญาเท่านั้น ที่มนุษย์จะทำให้ศาสนาโคจรของตัวดีขึ้นได้ : ใครก็ตามที่พยายามหมกมุ่นอยู่กับการศึกษาและค้นคว้า ย่อมเชื่อว่าสร้างทางที่จะนำไปสู่สัจธรรมแล้ว ความจริงเราอาจชำระล้างดวงวิญญาณของเราให้หมดจดจากเปือกตม และความมืดของโลกรนี้ได้ และอาจทำให้โลกที่จะมาถึงในอนาคต ปลอดภัยได้ก็โดยการศึกษาปรัชญา” ความรู้ทางด้านการแพทย์ของ อาร์ - ราซี มีมากมายและ เวซาลิอุส (Vesalius : พ.ศ. ๒๐๕๗-๒๑๐๗) ก็ยกย่องไว้มาก และอัตชีวประวัติของท่านก็ประทับใจเรามาก ทั้ง เวซาลิอุส และ อาร์ - ราซี ต่างก็เรียนเรื่องราวเกี่ยวกับব্যবসায়ศาสตร์ ซึ่งบัดนี้มีเฉพาะฉบับแปลเท่านั้น อัล-คินดี เป็นชาวอาหรับ อาร์-ราซี เป็นชาวเปอร์เซีย อัล-ฟาราบิ (Al-Farabi : ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๑๔๕๓) เป็นชาวเติร์ก

อัล-ฟาราบิ เป็นปรัชญาเมธีที่มีความกระตือรือร้น ที่จะแยกปรัชญาออกจากเล่ห์คลมคือเทววิทยา และสถาปนาความเป็นใหญ่ยิ่งขึ้นมาในอาณาจักรของตนเอง ดร.วัลเซอร์กล่าวว่า : “ตามความเห็นของฟาราบิแล้ว ตรรกศาสตร์เกี่ยวกับการสาธิตของอะริสโตเติล ทำให้เราได้กุญแจที่จะไขไปสู่ความเข้าใจจักรวาลตามหลักปรัชญา ซึ่งเกิดจากการศึกษาวิชาฟิสิกส์ และอภิปรัชญา.....มีศาสนาสากอยู่เพียงศาสนาเดียวเท่านั้น แต่มีแบบฟอร์มตัวแทนสัจธรรม ที่เป็นอันติมะแบบสัญลักษณ์อยู่มากมาย ซึ่งในดินแดนนี้อาจแตกต่างกับในดินแดนโน้น ในชาตินี้อาจแตกต่างกับในชาติโน้น สำหรับความรู้สึกทางด้านปรัชญาแล้ว มีพระผู้เป็นเจ้าที่แท้จริงเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น แต่ในศาสนาต่าง ๆ พระองค์ทรงได้รับพระนามต่าง ๆ กัน

ทฤษฎีเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ของ อัล-ฟาราบิ มีจิตวิทยาของอะริสโตเติล เป็นมูลฐานอย่างเต็มที่และเกือบจะเป็นเฉพาะที่เดียว ความสามารถเกี่ยวกับการบำรุงเลี้ยงสัญญา จินตนาการ และพุทธิปัญญา ก็ได้มีอธิบายไว้ด้วย และระเบียบที่การบำรุงเลี้ยงเป็นต้นนั้น มีมากน้อยกว่ากันตามลำดับภายในดวงวิญญาณเดียว และที่มีได้แบ่งแยกนั้น ก็ได้มีเน้นไว้เป็นพิเศษเหมือนกับเป็นสัณฐานกับระเบียบในจักรวาล แล้วระเบียบในสังคมก็ได้ถูกสร้างขึ้น

อิบน์-ซีนาน (Ibn-Sina) หรือ อะวิเซนนา (Avicenna : พ.ศ.๑๕๒๓-๑๕๙๐) เกิดในเปอร์เซีย และก็ใช้ชีวิตทั้งหมดอยู่ในเปอร์เซีย ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่สูงมาก อยู่หลายครั้งหลายหน ท่านเป็นปรัชญาเมธีมุสลิมรุ่นแรก ๆ ที่สำคัญที่สุด ท่านเขียนหนังสือไว้ ๑๖๐ เล่ม และนอกจากนั้นก็เป็นผู้วิเศษที่ลึกลับซึ่งมากคนหนึ่ง บทร้อยกรองที่ดีที่สุดเรื่องหนึ่งของท่าน เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการที่วิญญาณมนุษย์ลงมาสู่ร่างกาย....ซึ่งนับว่าเป็นโมโนดิที่ท่านได้รับจากพวกนีโอพลาโตนิสต์รุ่นหลัง ๆ หนังสือสารานุกรมการแพทย์และปรัชญาเขียนไว้ว่า ท่านเป็น “นักคิดที่มีระบบขั้นหนึ่ง” และสามารถยอมรับความเชื่อถือในเรื่องการพยากรณ์ของพวกมุสลิมว่า เป็นทรัพย์สินสมบัติที่สูงสุดที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าได้ประทานให้ โดยทำให้การพยากรณ์นั้นเป็นเอกลักษณ์กับความฉลาดหลักแหลม ซึ่งนับว่าเป็น “อำนาจการตีความหมาย คำกลางของปรตตานูมาน ในสมัยที่เข้าใจไม่ได้....เป็นอำนาจของการเตาความจริงที่ไม่อาจตกหล่นได้ โดยมีได้อาศัยความช่วยเหลือของจินตนาการเลย”

ข้อพิสูจน์เรื่องความเป็นเอกภาพ (unity) ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของท่านนั้น ต่อมา เซนต์ โทมัส อะไควนัส เห็นว่ามีประโยชน์มาก อะวิเซนนา ได้

เขียนอัตชีวประวัติของท่านไว้ และอธิบายถึงวิถีทางที่ท่านได้อ่านหนังสือ *Metaphysica* ของอะริสโตเติล แต่มิได้เข้าใจเนื้อหาของหนังสือนั้น และรู้สึกงงวยต่อเจตนาของผู้เขียนมาก ท่านบอกว่า ท่านได้อ่านหนังสือนี้กว่า ๔๐ เทียว จนกระทั่งจำได้อย่างขึ้นใจ แม้กระนั้นท่านก็ยังไม่เข้าใจอยู่ดี ไม่ทราบว่าคุณเขียนหมายความว่าอะไร และท่านก็รู้สึกเสียอกเสียใจมาก แล้ววันหนึ่งท่านก็พบหนังสือ ชื่อ *On the Objects of the Metaphysics* ของ อัล-ฟาราบิ ที่ร้านขายหนังสือ ท่านจึงซื้อหนังสือเล่มนั้น แล้วรีบกลับไปอ่านที่บ้าน แล้วท่านจึงทราบวัตถุประสงค์ของหนังสือนี้ได้อย่างแจ่มแจ้ง เพราะท่านจำหนังสือเล่มนี้ได้จนขึ้นใจหมดแล้ว”

ในเรื่องธรรมชาติของพระผู้เป็นเจ้านั้น อะวิเชนนาได้เขียนไว้ว่า ;
“มีภาวะที่จำเป็นอยู่ภาวะหนึ่ง”

อะไรก็ตามที่มีภาวะ จะต้องมีเหตุผลในการที่มันมีภาวะ หรือไม่มี เหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าหากว่าสิ่งนั้นมีเหตุผลแล้ว ก็ต้องเป็นเหตุที่อาจเกิดขึ้นได้พอ ๆ กับก่อนที่มันจะเกิดขึ้นมา (ถ้าหากเราตั้งสมมุติฐานทางจิตนี้ขึ้น) และเมื่อสิ่งนั้น อยู่ในสถานะของภาวะ.....เพราะในกรณีของสิ่งหนึ่ง ที่ภาวะของมันเป็นเหตุที่อาจเกิดขึ้นได้ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการที่สิ่งนั้น บังเกิดขึ้นเท่านั้น มิได้ทำให้ธรรมชาติแห่งภาวะของมัน เป็นเหตุที่อาจเกิดขึ้นได้หมดไปจากสิ่งนั้นได้เลย อนึ่งถ้าหากไม่มีเหตุผลใด ๆ สำหรับการที่สิ่งนั้น จะเกิดมีขึ้นมาในวิถีทางใดก็ตาม ก็จำเป็นจะต้องมีอยู่ในภาวะของมัน กฎข้อนี้ได้มีผู้ยืนยันเรื่อยมา บัดนี้ข้าพเจ้าจะพิสูจน์ว่า ในภาวะมีภาวะหนึ่งซึ่งไม่มีเหตุผลสำหรับการที่มันเกิดขึ้นมาเลย ภาวะเช่นนี้ย่อมเป็นภาวะที่เป็นเหตุที่อาจเกิดขึ้นได้หรือที่จำเป็น อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว จุดประสงค์ที่เราแสวงหาเพื่อพิสูจน์ ก็ได้ถูกกำหนดขึ้นมา ถ้าหากภาวะเช่นนั้นเป็นภาวะที่เป็นเหตุที่

อาจเกิดขึ้นได้ สิ่งที่เป็นเหตุที่อาจเกิดขึ้นได้ ย่อมไม่อาจเกิดขึ้น นอกจากเพื่อเหตุผลบางอย่าง ซึ่งทำให้มาตราส่วนแกว่งไปแกว่งมาเพื่อเห็นแก่ภาวะของมัน และเพื่อต่อต้านภาวะของมันเท่านั้น ถ้าหากว่าเหตุที่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยแล้วก็มีสายโซ่แห่งสิ่งที่เป็นเหตุที่อาจเกิดขึ้นได้เชื่อมต่อกันอยู่ ก็ย่อมไม่มีภาวะใด ๆ เลย เพราะภาวะนี้ซึ่งเป็นเรื่องแห่งสมมุติฐานของเรา ไม่อาจเกิดขึ้นได้ทราบเท่าที่มันมิได้ดำเนินการ โดยอาศัยความสืบต่อแห่งภาวะทั้งหลาย เป็นอนันตะ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าหัวเราะ เพราะฉะนั้น ภาวะทั้งหลายที่เป็นเหตุที่อาจเกิดขึ้นได้ จึงถึงจุดจบในภาวะที่จำเป็น

เรื่องความเป็นเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้า

นับว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ที่ภาวะที่จำเป็นควรจะมี ๒ อย่าง การสาธิตมีดังนี้ : ขอให้เราสมมุติว่ามีภาวะที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่ง : ภาวะที่จำเป็นหนึ่งจะต้องแตกต่างกับภาวะที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่ง ดังนั้น เราก็ต้องใช้คำว่า “นี้” และ คำว่า “นั้น” อ้างถึงภาวะที่จำเป็นทั้งสองนั้น ความแตกต่างกันนี้จะต้องเป็นแก่นแท้ หรือโดยบังเอิญอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าหากความแตกต่างกันระหว่างภาวะที่จำเป็นทั้งสองนี้ เป็นความบังเอิญ ชาติที่เป็นการบังเอิญนี้ ย่อมมีอยู่ในแต่ละภาวะที่จำเป็นอย่างเลื่องไม่ได้ หรือมีอยู่ในภาวะที่จำเป็นหนึ่ง แต่ไม่มีอยู่ในภาวะที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่ง ถ้าหากภาวะที่จำเป็นแต่ละภาวะมีชาติบังเอิญ ซึ่งโดยอาศัยชาตินี้จึงทำให้มันแตกต่างกันได้ ภาวะที่จำเป็นทั้งสองนั้นก็จะต้องเกิดจากเหตุ เพราะความบังเอิญอย่างหนึ่งก็คือสิ่งที่อยู่ใกล้ชิดกับสิ่งหนึ่ง หลังจากที่เราเข้าใจแก่นแท้ของสิ่งนั้นแล้ว ถ้าเราถือว่าชาติบังเอิญยึดมั่นอยู่กับภาวะของมัน และมีอยู่ในภาวะที่จำเป็นอย่างหนึ่งในสองอย่างนั้น และมีได้มีอยู่ในภาวะที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่งแล้ว ภาวะที่จำเป็นอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่มีชาติบังเอิญใด ๆ ย่อมเป็นภาวะที่จำเป็น และภาวะที่จำเป็นนี้ย่อม

ไม่เป็นภาวะที่จำเป็น อย่างไรก็ตาม ถ้าหากความแตกต่างกันนี้ เป็นสัจจะสำคัญ ธาตุมูลแห่งความเป็นสัจจะสำคัญ ก็คือสิ่งที่สัจจะสำคัญเช่นนั้น อาศัยเป็นอยู่ และถ้าหากธาตุมูลแห่งความเป็นสัจจะสำคัญนี้ ในแต่ละสภาวะที่จำเป็นแตกต่างกัน ภาวะที่จำเป็นทั้งสองก็ย่อมแตกต่างกัน เพราะอาศัยธาตุมูลแห่งความเป็นสัจจะสำคัญนี้ แล้วภาวะที่จำเป็นแต่ละอย่างก็ต้องเป็นภาวะผสม และของผสมย่อมเกิดจากเหตุ ดังนั้น จึงไม่มีภาวะที่จำเป็นใดจะเป็นภาวะที่จำเป็นเลย ถ้าหากธาตุมูลของความเป็นสัจจะสำคัญ เป็นของภาวะที่จำเป็นหนึ่งเท่านั้น และภาวะที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่ง เป็นภาวะที่จำเป็นในทุก ๆ แ่ง และไม่มีการผสมชนิดใด ๆ อยู่ในภาวะที่จำเป็นเลย แล้วภาวะที่จำเป็นที่ไม่มีธาตุมูลของความเป็นสัจจะสำคัญ ย่อมเป็นภาวะที่จำเป็น และภาวะที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่งย่อมไม่เป็นภาวะที่จำเป็น โดยเหตุที่ได้กำหนดไว้ว่า ภาวะที่จำเป็นไม่อาจเป็น ๒ อย่างได้ แต่ทว่าเป็นสังขารทั้งปวง (All Truth) แล้ว โดยอาศัยความแท้จริงที่เป็นแก่นแท้ของพระองค์ ในเมื่อคำนึงถึงว่าพระองค์ทรงเป็นความจริง พระองค์ก็ย่อมทรงเป็นเอกภาพและเป็นหนึ่ง ไม่มีอะไรอื่นจะรวมกับพระองค์ในเอกภาพนั้นเลย : อย่างไรก็ตาม สังขารทั้งปวง (All Truth) ย่อมบรรลุถึงความมีเป็น เป็นความมีเป็นโดยอาศัยพระองค์เอง

พระผู้เป็นเจ้าทรงปราศจากสาเหตุ

ภาวะที่จำเป็นย่อมไม่มีสาเหตุใด ๆ ทั้งสิ้น สาเหตุมีอยู่ ๔ ชนิดคือ สาเหตุที่เป็นบ่อเกิดของสิ่งหนึ่ง หรือสาเหตุกัมมันต์ ๑ สาเหตุที่เป็นเหตุทำให้สิ่งหนึ่งเกิดขึ้นมา หรือสาเหตุสุดท้ายและสาเหตุที่สมบูรณ์ ๑ สาเหตุที่เป็นที่อาศัยเกิดของสิ่งหนึ่ง หรือสาเหตุทางวัตถุ ๑ และสาเหตุที่เป็นทางให้สิ่งหนึ่งเกิดขึ้นมา หรือสาเหตุตามรูปฟอร์ม ๑

การให้เหตุผลเกี่ยวกับสาเหตุต่าง ๆ ที่จำกัดต่อความแตกต่างกันทั้ง ๔ ประการนี้ ก็คือว่า เหตุผลสำคัญสิ่งหนึ่ง ย่อมเป็นเหตุผลภายใน ความมีอยู่ของสิ่งนั้น หรือเป็นส่วนหนึ่งแห่งภาวะของสิ่งนั้น หรือเป็นสาเหตุภายนอกอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าหากเป็นสาเหตุภายใน ก็ย่อมเป็นส่วนนั้น ซึ่งเป็นที่อยู่ของสิ่งนั้นอย่างแฝง ๆ และไม่ประจักษ์จริง คือได้แก่วัตถุของสิ่งนั้น หรือหมายถึงส่วนที่เป็นที่ที่สิ่งนั้นเกิดมีอย่างประจักษ์ชัดขึ้นมา คือได้แก่รูปฟอร์มของสิ่งนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าหากเป็นสาเหตุภายนอกแล้ว ก็อาจเป็นสาเหตุที่เป็นบ่อเกิดของสิ่งนั้น คือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาเหตุที่เป็นเหตุทำให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นมา คือเป็นวัตถุประสงค์หรือจุดหมายปลายทางของสิ่งนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

โดยเหตุที่ได้กำหนดไว้ว่าสาเหตุเหล่านั้น เป็นมูลรากและเป็นหลักการของเรื่องนี้ จึงขอให้เราอาศัยสาเหตุเหล่านั้น แล้วทำให้ปัญหาที่ถูกสร้างขึ้น มาบนสาเหตุเหล่านั้นแจ่มกระจ่างขึ้นเกิด

การสาธิตว่า พระผู้เป็นเจ้ามิได้ทรงมีสาเหตุกัมมันต์ใด ๆ เลยมีดังนี้ : ข้อนี้เป็นสิ่งที่ประจักษ์แก่ตัว เพราะถ้าหากพระองค์ทรงมีเหตุผลใด ๆ เพื่อความมีเป็น ความมีเป็นนี้ก็คงเป็นภาวะภายนอก และคงจะเป็นภาวะที่จำเป็น โดยเหตุที่ได้กำหนดไว้แล้วว่า พระองค์มิได้มีสาเหตุกัมมันต์ใด ๆ จึงให้เหตุผลต่อไปได้ว่า สาระ (Quiddity) ของพระองค์ก็ย่อมไม่เป็นอะไร ซึ่งนอกไปจากเอกลักษณ์ของพระองค์ นั่นคือไม่เป็นอะไรนอกไปจากภาวะของพระองค์ พระองค์จะไม่ทรงเป็นความมีอยู่ (Subsistence) หรือเป็นสหสมบัติ แต่อย่างใดอย่างหนึ่งเลย ไม่อาจมี ๒ ภาวะ ซึ่งแต่ละภาวะจะได้ภาวะของมันมาจากอีกภาวะหนึ่ง ทั้งพระองค์ไม่อาจทรงเป็นภาวะที่จำเป็นในแง่หนึ่ง และเป็นภาวะที่อาจเกิดมีได้ในอีกแง่หนึ่งได้

บทพิสูจน์ที่ว่า ภาวะของพระองค์ก็มิได้มีอะไรยิ่งไปกว่าเอกลักษณ์ของพระองค์ แต่ภาวะของพระองค์ ได้ถูกรวมไว้ในความแท้จริงของพระองค์มากกว่า มีดังนี้: ถ้าหากภาวะของพระองค์ มิได้เป็นอย่างเดียวกับความแท้จริงของพระองค์แล้ว ภาวะของพระองค์ก็คงเป็นสิ่งที่อื่น จากความแท้จริงของพระองค์ สหสมบัติทุกอย่างเกิดมาจากเหตุ และทุกสิ่งที่เกิดจากเหตุ ย่อมต้องการเหตุผล บัดนี้เหตุผลนี้เป็นเหตุผลภายนอกสาระของพระองค์ หรือเป็นตัวสาระของพระองค์เองอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าหากเป็นเหตุผลภายนอกแล้ว พระองค์ก็ย่อมไม่เป็นภาวะที่จำเป็นและมิได้รับยกเว้นจากสาเหตุกัมมันต์เลย แต่ถ้าหากเหตุผลเป็นตัวสาระเองแล้ว เหตุผลก็จำเป็นต้องเป็นตัวภาวะที่สมบูรณ์เอง เพื่อที่ว่าภาวะของอีกสิ่งหนึ่งอาจเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากภาวะที่จำเป็นนั้น สาระก่อนภาวะย่อมไม่มีภาวะใด ๆ และถ้าหากสาระก่อนภาวะมีภาวะก่อนนี้ สาระก่อนภาวะนั้น ก็คงไม่ต้องการภาวะที่สอง เพราะฉะนั้น ปัญหาที่กลับมาหาปัญหาเรื่องภาวะอีก ถ้าหากภาวะแห่งสาระเป็นสหสมบัติ แล้วภาวะนี้เข้าแทรกแซง และยึดมันด้วยเหตุใด ? เพราะฉะนั้นก็ตั้งเป็นกฎเกณฑ์ได้ว่า เอกลักษณ์ของภาวะที่จำเป็น ก็คือสาระของพระองค์นั่นเอง และว่าพระองค์ไม่ทรงมีสาเหตุกัมมันต์ใด ๆ ถ้าธรรมชาติที่จำเป็นแห่งภาวะของพระองค์คล้าย ๆ กับสาระของสิ่งอื่น ๆ ทั้งปวงแล้ว ภาวะของมันย่อมเป็นอย่างอื่นจากสาระของมัน

ข้อพิสูจน์ว่าพระผู้เป็นเจ้ามิได้ทรงเป็นสหสมบัตินี้มีดังนี้: สหสมบัติเป็นภาวะในสภาพ (Loeus) สภาพมีก่อนภาวะ และภาวะของสหสมบัตินี้มิได้เป็นสิ่งที่อาจเป็นไปได้โดยปราศจากสภาพ แต่เราได้กล่าวแล้วว่าภาวะซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นย่อมไม่มีเหตุผลใด ๆ เพื่อภาวะของมันเลย

ข้อพิสูจน์ว่า ไม่อาจมีภาวะที่จำเป็น ๒ ภาวะ ซึ่งแต่ละภาวะจะได้ ภาวะของตนมาจากภาวะที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่งมีดังนี้ โดยเหตุที่แต่ละภาวะที่จำเป็นได้ภาวะของมัน มาจากภาวะที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่ง มันจึงคงเป็น ภาวะที่เกิดภายหลังภาวะที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่พร้อมกันนั้น โดยอาศัย การสนองภาวะแก่ภาวะที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่ง ภาวะที่จำเป็นแต่ละอย่าง จึงคงมีก่อนภาวะที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่ง : แต่สิ่งหนึ่งและสิ่งเดียวกัน ไม่อาจ เป็นทั้งสิ่งที่มีก่อนและสิ่งที่มีภายหลัง ในเมื่อมีความสัมพันธ์กับภาวะของ มัน หนึ่ง ถ้าหากเราสันนิษฐานโดยเห็นแก่การให้เหตุผลว่า ภาวะที่จำเป็น อีกอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ไม่มีไม่เป็น : แล้วภาวะที่จำเป็นอย่างแรก ก็คงเป็น ภาวะที่จำเป็นอย่างหนึ่ง หรือมิได้เป็นภาวะที่จำเป็น ? ถ้าหากเป็นภาวะ ที่จำเป็น ก็คงไม่มีความเกี่ยวเนื่องกับภาวะที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่ง โดยเหตุ ที่ภาวะที่จำเป็นเป็นหนึ่ง (One) และมีได้ได้ภาวะมาจากสิ่งใด ๆ เลย จึงมี ผลต่อไปว่า พระองค์ทรงเป็นภาวะที่จำเป็นในทุกแง่ทุกมุม ส่วนสิ่งอื่น ๆ ได้ภาวะมาจากอีกภาวะหนึ่ง

ข้อพิสูจน์ว่า พระผู้เป็นเจ้าไม่อาจทรงเป็นภาวะที่จำเป็นในแง่หนึ่ง และทรงเป็นภาวะที่อาจเกิดมีได้ในอีกแง่หนึ่ง มีดังต่อไปนี้ : ภาวะเช่นนั้น โดยเหตุที่เป็นภาวะที่อาจเกิดมีได้ จึงคงมีความเกี่ยวเนื่องในด้านความมี เป็นกับอะไรบางอย่าง และดังนั้น ก็ย่อมมีเหตุผล แต่โดยเหตุที่เป็นภาวะที่ จำเป็น จึงคงไม่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งใด ๆ เป็นแน่ ในกรณีเช่นนั้นก็คง จะทั้งมีภาวะและไม่มีภาวะ และนั่นก็นับว่าเป็นเรื่องที่น่าหัวเราะที่สุด

การสาริตก็มีว่า พระผู้เป็นเจ้าย่อมไม่มีสาเหตุทางวัตถุ และสาเหตุ ที่อาจยอมรับได้ (receptive) ใด ๆ มีดังนี้ : สาเหตุที่อาจยอมรับได้เป็นสาเหตุ สำหรับข้อกำหนดเกี่ยวกับสถานที่ที่ได้รับสิ่งหนึ่งมา นั่นก็คือว่า สถานที่

ที่เตรียมไว้เพื่อรับภาวะ หรือเพื่อความสมบูรณ์แบบของภาวะ บัดนี้ภาวะ
ที่จำเป็น เป็นความสมบูรณ์แบบในประจักษ์ภาวะที่บริสุทธิ์ และมีได้ถูก
ความบกพร่องใด ๆ ทำให้เสียหายไปเลย ความสมบูรณ์แบบทุกชนิดเป็น
ของพระองค์ เกิดจากพระองค์ และมีสาร์ตตะสำคัญของพระองค์นำหน้า
ส่วนความบกพร่องทุกชนิด แม้ว่าจะเป็นโดยการอุปมาอุปไมย ก็ถูกพระองค์
ปฏิเสธสิ้น ความสมบูรณ์แบบทั้งปวงและความงามทั้งสิ้น เป็นของภาวะ
ของพระองค์ แลละ สิ่งเหล่านี้เป็นร่องรอยแห่งความสมบูรณ์แบบแห่ง
ภาวะของพระองค์ แล้วพระองค์ก็จะทรงได้รับความสมบูรณ์แบบมาจาก
สิ่งใด ๆ อีกเล่า? โดยเหตุที่ได้กำหนดไว้ดังนั้นว่า พระองค์มิได้ทรงมี
สาเหตุที่อาจรับได้ใด ๆ จึงมีผลต่อมาว่า พระองค์มิได้ทรงครอบครองสิ่ง
ใด ๆ อย่างที่อาจเป็นไปได้เลย และว่าพระองค์มิได้มีคุณลักษณะใด ๆ ที่
ยังจะต้องรอคอยอยู่อีก ตรงกันข้าม เราได้เข้าใจแจ่มแจ้งถึงความสมบูรณ์
แบบของพระองค์ในประจักษ์ภาวะแล้ว และพระองค์มิได้ทรงมีสาเหตุทาง
วัตถุใด ๆ เลย เราพูดว่า “เข้าใจแจ่มแจ้งในประจักษ์ภาวะ” โดยใช้คำนี้
เป็นคำธรรมดาสามัญสำหรับที่จะเปล่งออกมา โดยมีความหมายว่า ความ
สมบูรณ์แบบทุกชนิดที่เป็นของสิ่งใด ๆ เป็นสิ่งที่ไม่มีเป็น (Non-existent)
และยังจะต้องรอคอยอยู่อีก ส่วนความสมบูรณ์แบบทั้งปวงที่เป็นของพระ-
ผู้เป็นเจ้า ย่อมมีภาวะและมีอยู่ สาร์ตตะสำคัญที่สมบูรณ์แบบของพระองค์
ซึ่งมีมาก่อนความสัมพันธ์ทั้งปวงนั้น เป็นหนึ่ง จากสาร์ตตะสำคัญที่สมบูรณ์
แบบซึ่งเป็นหนึ่งนี้ ก็เป็นที่สำแดงออกมาว่า คุณลักษณะของพระองค์
มิได้เป็นการเพิ่มพูน หรือขยายสาร์ตตะสำคัญของพระองค์เลย เพราะถ้า
หากคุณลักษณะของพระองค์ เป็นการเพิ่มพูนหรือขยายสาร์ตตะสำคัญ
ของพระองค์แล้ว คุณลักษณะทั้งหลายก็คงเป็นสิ่งที่อาจเป็นไปได้ โดยอ้าง

ถึงสารัตถะสำคัญ และสารัตถะสำคัญก็คงเป็นเหตุผลสำหรับคุณลักษณะ
ในกรณีนั้น คุณลักษณะทั้งหลาย คงเป็นสิ่งที่มิภายหลังสิ่งที่มีมาก่อน
ดังนั้น ก็คงเป็นกัมมันต์ในแง่หนึ่ง และเป็นสิ่งที่อาจจับได้ในอีกแง่หนึ่ง
การที่คุณลักษณะทั้งหลายเป็นกัมมันต์ คงเป็นสิ่งที่อื่นยิ่งไปกว่าโฉมหน้า
แห่งความเป็นฝ่ายรับเป็นแน่ และดังนั้น คุณลักษณะทั้งหลายคงจะมีโฉม
หน้าที่ขจัดกันและกันออกไป ๒ อย่าง บัดนี้ ข้อนี้เป็นสิ่งที่ไม้อาจเป็นไปได้
ไม่ว่าจะในกรณีใด ๆ ก็ตาม ในเมื่อร่างกายเคลื่อนไหว แรงกระตุ้นให้
เคลื่อนไหวมาจากมุมหนึ่ง และการเคลื่อนไหวมาจากอีกมุมหนึ่ง

ถ้าหากเรากล่าวว่าคุณลักษณะของพระองค์มิได้เป็นการเพิ่มพูน
หรือขยายสารัตถะสำคัญของพระองค์ แต่ว่าคุณลักษณะเหล่านั้น ได้เข้าไป
ในองค์ประกอบของสารัตถะสำคัญ และว่าเราไม่อาจเข้าใจสารัตถะ
สำคัญว่า มีอยู่โดยไม่มีคุณลักษณะเหล่านี้ แล้วสารัตถะก็คงเป็นสาร
ประกอบ และความเป็นหนึ่ง (Oneness) ก็คงถูกทำลายลง ทั้งยังเป็นที่
ประจักษ์ชัดอีกว่า ในฐานะที่เป็นผลลัพธ์แห่งการปฏิเสธความมีอยู่ ของ
สาเหตุที่อาจจับได้ นั่นคือเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ที่พระองค์จะทรงเปลี่ยนแปลง
เพราะความหมายของการเปลี่ยนแปลง ก็คือการที่คุณลักษณะหนึ่ง
สลายไป และคุณลักษณะอีกอย่างหนึ่งถูกสร้างขึ้นมา และถ้าหากว่า
พระองค์ จะทรงมีการเปลี่ยนแปลงได้ พระองค์ก็คงมีธาตุแท้แห่งการ
สลายไป และธาตุแห่งการสถาปนาขึ้นมาอย่างแฝง ๆ อยู่ด้วย และนั่นเป็น
เรื่องที่น่าหัวเราะ จากข้อนี้ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า พระองค์ไม่ทรงมี
สิ่งที่ตรงข้าม และสิ่งที่ขัดกันใด ๆ เพราะสิ่งที่ตรงกันข้ามเป็นสารัตถะ
สำคัญ ซึ่งสืบเนื่องกันและกันในอันที่จะครอบครองสภาพ (locus) ที่เป็น
เอกฐาน ซึ่งในระหว่างสิ่งที่ตรงข้ามกันนั้น ย่อมมีสุดโต่งของสิ่งที่ขัดแย้งกัน

แต่ทว่าพระองค์มิได้ทรงเป็นผู้รับสหสมบัติ ยิ่งสิ่งที่ตรงข้ามด้วยแล้ว ทรงรับไว้ไม่น้อยยิ่งขึ้นไปอีก และถ้าหากเราใช้คำว่า “สิ่งที่ตรงข้าม” หมายถึงผู้ที่โต้แย้งกับพระองค์ในเรื่องความเป็นผู้ปกครอง (Rulership) ของพระองค์แล้ว ในเรื่องนี้ย่อมเป็นที่แจ่มแจ้งแล้วว่า พระองค์ไม่ทรงมีฝ่ายตรงข้ามใด ๆ เลย ยังเป็นที่แจ่มแจ้งต่อไปอีกว่า เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่พระองค์จะไม่ทรงมีเป็น เพราะโดยเหตุที่ได้กำหนดไว้ว่า ภาวะของพระองค์เป็นสิ่งที่จำเป็น จึงมีผลต่อไปว่า เป็นไปไม่ได้ที่พระองค์จะไม่มีเป็น เพราะทุก ๆ สิ่งซึ่งมีอยู่อย่างแฝง ๆ ไม่อาจมีอยู่อย่างประจักษ์ได้ มิเช่นนั้นแล้ว มันก็คงมีสองโฉมหน้าแน่ อะไรก็ตามที่เป็นสิ่งที่อาจรับได้ สิ่งหนึ่งย่อมไม่สิ้นสุดยุติที่จะเปิดรับ ในเมื่อการรับนั้น ได้มีอยู่อย่างประจักษ์ชัดแล้ว ถ้าหากเป็นเช่นนั้น สิ่งนั้นก็คงเป็นผลลัพธ์ในรูป ที่ขจัดทั้งภาวะและอภาวะออกไปหมด และนั่นเป็นสิ่งที่ไม่อาจป้องกันได้ กฎข้อนี้ใช้กับสัจตตะสำคัญทุกชนิด และความแท้จริงที่เป็นเอกภาพทุกอย่าง เช่นเทวดาและเจตมุตของมนุษย์เป็นต้นได้ เทวดาและเจตมุตทั้งหลาย มิได้เป็นสิ่งที่มีความรู้สึกไวต่อภาวะเลย เพราะไม่มีเครื่องประกอบที่มีตัวตนใด ๆ เลย

การสาธิตว่า พระองค์ไม่ทรงมีสาเหตุที่มีรูป มีดังนี้ : สาเหตุที่มีรูปร่างมีตัวตนเท่านั้นที่มีอยู่ และได้รับการยืนยันเมื่อสิ่งหนึ่งมีวัตถุอยู่ในครอบครอง วัตถุมีส่วนร่วมในภาวะของรูปร่าง ในทำนองเดียวกัน รูปร่างก็ย่อมมีส่วนในการกำหนดวัตถุ ในความมีเป็นในประจักษ์ภาวะ เพราะฉะนั้น สิ่งทำนองนั้นย่อมเกิดจากเหตุผล ยังเป็นที่ประจักษ์ชัดต่อไปอีกว่า ในฐานะที่เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการปฏิเสธว่า พระองค์ทรงมีสาเหตุนี้ก็คือว่า เราปฏิเสธว่าพระองค์ทรงมีคุณลักษณะที่มีตัวตนทั้งปวง เช่น กาละ เทศะ ทิศทาง และภาวะในสถานที่หนึ่ง จนถึงการค้นเอาสิ่งอื่น ๆ ทั้งปวง

ออกไป เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว อะไรก็ตามที่เป็นไปได้ ที่จะมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่มีตัวตนทั้งหลายแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ที่จะมีความสัมพันธ์กับพระองค์

ข้อพิสูจน์ที่ว่าพระองค์ไม่ทรงมีปัจจัยเหตุมีดังนี้ : ปัจจัยเหตุก็คือสาเหตุที่ทำให้เกิดสิ่งใด ๆ ขึ้นมา และสัจธรรมแรก (First Truth) ย่อมไม่มีภาวะเพื่อสิ่งใด ๆ เลย ทุก ๆ สิ่งมีอยู่โดยอาศัยความสมบูรณ์แบบ แห่งสัจตตะสำคัญของพระองค์ และเกิดจากภาวะของพระองค์มากกว่าอีกประการหนึ่งปัจจัยเหตุถ้าหากว่าภายหลังสาเหตุอื่น ๆ ทั้งปวงในแง่ของภาวะละก็ เมื่อว่าในด้านจิตใจแล้ว ปัจจัยเหตุยังมีก่อนสาเหตุอื่น ๆ ทั้งปวง ปัจจัยเหตุนี้แหละที่ทำให้สาเหตุก็มั่นคงกลายเป็นสาเหตุในประจักษ์ภาวะ นั่นคือ ในเมื่อเพ่งถึงการที่มันเป็นปัจจัยเหตุ

โดยเหตุที่ได้กำหนดไว้ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นผู้ประเสริฐเหนือสาเหตุชนิดสุดท้ายนี้ด้วย จึงเป็นที่แจ่มแจ้งว่า ย่อมไม่มีสาเหตุใด ๆ ต่อคุณลักษณะของพระองค์เลย ทั้งยังเป็นທີ່ประจักษ์ชัดว่า พระองค์ทรงเป็นพระเมตตาบริสุทธิ์ (Pure Benevolence) และเป็นความสมบูรณ์แบบที่แท้จริง (True Perfection) ความหมายแห่งความเพียงพอในตัวเอง (Self-Sufficiency) ของพระองค์ก็กลายมาเป็นสิ่งที่สำแดงให้ปรากฏ เช่น พระองค์มิได้ทรงเห็นพ้องกับสิ่งใด สิ่งนั้นก็งกเกิดขึ้นมา และคงมีเป็นสืบไป แต่หากพระองค์ทรงรังเกียจสิ่งใด สิ่งนั้นก็งกกลับกลายเป็นภาวะ และคงกลายเป็นสูญ ความแตกต่างกันจริง ๆ ของภาวะเหล่านี้ได้พิสูจน์ถึงความเป็นโมฆะของข้อเสนอนำตนเองนั้น เพราะสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นหนึ่งในทุก ๆ แ่ง ไม่อาจเห็นพ้องกับสิ่งหนึ่ง และยังเห็นพ้องกับสิ่งที่ตรงข้ามกับสิ่งนั้นได้ จึงไม่จำเป็นที่พระองค์จะต้องปฏิบัติตามกฎว่า ด้วยความสะดวก ที่สำคัญกว่า หรือ

ความสะดวกรวดเร็วมรรดา ๆ ดังที่พวก Qualitarians บางพวกได้เสนอสร้าง
กล่าวไว้อย่างไร ๆ เพราะถ้าหากการกระทำเกี่ยวกับความสะดวกรวดเร็วของ
พระองค์เป็นที่พอใจพระองค์ พระองค์ก็ไม่มีความรู้สึกรับรอง และยกย่อง
การกระทำเช่นนั้นแน่ เพราะพระองค์คงไม่เพียงทำสิ่งที่พระองค์มีสิทธิ
ที่จะทำให้เต็มเปี่ยมเท่านั้น และพระองค์คงเป็นเสมือนผู้ที่ชำระหนี้ ให้แก่
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ทั้งปวง เพราะฉะนั้น พระองค์จึงไม่สมควร
จะได้รับอะไรเพราะความเมตตากรุณานั้นเลย ตามความเป็นจริงแล้ว
การกระทำของพระองค์ดำเนินไป ตรงข้ามกับพระองค์และเพื่อพระองค์
ดังที่เราจะได้สาริตต่อไป

คุณลักษณะของพระองค์ ดังที่ได้แปลความหมายไว้ตามหลักการข้างบนนี้
โดยเหตุที่ได้กำหนดไว้ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นภาวะที่จำเป็น
อย่างหนึ่ง พระองค์ทรงเป็นหนึ่งในทุก ๆ แ่ง พระองค์ทรงเป็นผู้ประเสริฐ
เหนือสาเหตุทั้งปวง และพระองค์ทรงไม่มีเหตุผลใด ๆ เกี่ยวกับภาวะของ
พระองค์ โดยเหตุที่ยังกำหนดต่อไปอีกว่า คุณลักษณะของพระองค์มิได้
เป็นการเพิ่มพูน หรือขยายสารัตถะสำคัญของพระองค์ และพระองค์ทรง
มีคุณสมบัติ เพราะอาศัยคุณลักษณะแห่งการยกย่องชมเชย และความ
สมบูรณ์แบบ จึงจำเป็นจะต้องมีผลต่อมาว่า เราจะต้องกล่าวว่า พระองค์
ทรงเป็นการรู้ การมีชีวิต การมีเจตจำนง ทรงเป็นผู้มีอำนาจทุกอย่าง
ทรงเป็นการพูด การเห็น การได้ยิน และทรงมีคุณลักษณะที่น่ารักที่สุด
อื่น ๆ ทั้งปวง ทั้งยังเป็นการจำเป็นที่จะต้องยอมรับ ว่าเราอาจแยกประเภท
คุณลักษณะของพระองค์ออกไปได้ เป็นเชิงลบ เชิงบวก และเชิงลบผสม
เชิงบวก โดยเหตุที่คุณลักษณะของพระองค์มีระเบียบอย่างนี้ จึงมีผลต่อ

มาว่า ความมีมากหลายของคุณลักษณะเหล่านั้น มิได้ทำลายเอกภาพของพระองค์ หรือขัดแย้งกับธรรมชาติที่จำเป็นแห่งภาวะของพระองค์เลย เช่น ความเป็นก่อนความเป็นนิรันดร์ นับว่าเป็นการปฏิเสธภาวะในเบื้องต้นอย่างถึงแก่นแท้ทีเดียว และเป็นการปฏิเสธเหตุภาพและปฐมภาพ ในขั้นที่สอง ในทำนองเดียวกัน คำว่า หนึ่ง (One) ย่อมหมายถึงว่า พระองค์ทรงเป็นผู้ที่จะแบ่งแยกมิได้ในทุกแง่ ทั้งทางคำพูดและทางประจักษ์ เมื่อมีผู้กล่าวว่าพระองค์ทรงเป็นภาวะที่จำเป็นข้อนี้หมายความว่าพระองค์ทรงเป็นภาวะที่ไม่มีเหตุ และว่าพระองค์ทรงเป็นสาเหตุของสิ่งอื่น ๆ นอกจากพระองค์เอง ข้อนี้เป็นการรวมคุณลักษณะ ที่เป็นเชิงลบและเชิงบวกเข้าด้วยกัน ตัวอย่างคุณลักษณะเชิงบวก ก็คือการทำพระองค์ทรงเป็นผู้สร้าง-สรรค์ เป็นผู้ประทานกำเนิด เป็นผู้ทำให้มีรูปร่าง และเป็นคุณลักษณะทั้งปวงของกิริยาการทั้งหลาย ในฐานะที่เป็นสิ่งผสมของคุณลักษณะทั้งเชิงลบและเชิงบวก คุณลักษณะชนิดนี้ จะแสดงให้เห็นภาพได้ ก็โดยอาศัยพระเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า และความเป็นผู้มีอำนาจทุกอย่าง เพราะคุณลักษณะเหล่านี้ เป็นของผสมระหว่างความรู้กับการเพิ่มเติมภาวะสร้างสรรค์

ความรู้ของพระผู้เป็นเจ้า

พระผู้เป็นเจ้าทรงมีความรู้เกี่ยวกับสาระสำคัญของพระองค์ ความรู้ของพระองค์ ภาวะของพระองค์ที่รู้กัน กับการรู้ของพระองค์เป็น สิ่งหนึ่งและสิ่งเดียวกัน พระองค์ทรงทราบสิ่งอื่น นอกเหนือตัวพระองค์เอง และทรงทราบวัตถุซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความรู้ทั้งปวง พระองค์ทรงทราบสิ่งทั้งปวง โดยอาศัยความรู้อย่างหนึ่ง และในอาการเดียว ความรู้ของพระองค์

มิได้เปลี่ยนแปลงไปตามว่า สิ่งที่มีรูปร่างมีภาวะหรือมีภาวะเลย

ข้อพิสูจน์ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงมีความรู้เกี่ยวกับสาร์ตตะสำคัญ
ของพระองค์มีดังนี้ : เราได้กล่าวแล้วว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นหนึ่งใน
ว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ประเสริฐสุด เหนือสาเหตุทั้งปวง ความหมายของ
ความรู้ ก็คือ การเข้าแทรกแซงของมโนคติที่ปลดปล่อย จากเครื่องปกคลุม
ที่มีตัวตนทั้งปวง โดยเหตุที่ได้กำหนดไว้ว่า พระองค์ทรงเป็นหนึ่งใน และว่า
พระองค์ทรงถูกปลดปล่อยจากร่างกาย และคุณลักษณะทั้งหลาย ของ
พระองค์ก็เช่นกัน และโดยเหตุที่มโนคติตั้งได้อธิบายมาเมื่อकिั้น แทรกซึม
อยู่ในพระองค์ และโดยเหตุที่ใครก็ตามที่มีมโนคติที่เป็นนามธรรมที่
แทรกซึมอยู่ในพระองค์ ย่อมมีความรู้ และเป็นสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ ไม่ว่ามันจะ
เป็นสาร์ตตะสำคัญ ของพระองค์หรือเป็นสิ่งที่ยิ่งกว่าพระองค์ก็ตาม
และโดยเหตุที่สาร์ตตะสำคัญ ของพระองค์มิได้หายไปจากพระองค์ จากทั้ง
หมดนี้จึงมีผลว่า พระองค์ทรงรู้จักพระองค์เอง

ข้อพิสูจน์ว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นความรู้ เป็นการรู้ และเป็นสิ่งที่ถูกรู้
มีดังนี้ : ความรู้เป็นอีกคำหนึ่ง ที่ใช้หมายถึงมโนคติที่เป็นนามธรรม โดย
เหตุที่มโนคติเป็นนามธรรม จึงมีผลต่อมาว่า พระองค์ทรงเป็นความรู้
โดยเหตุที่มโนคติที่เป็นนามธรรมนี้เป็นของพระองค์ มีอยู่กับพระองค์
และมีได้ปิดบังจากพระองค์ จึงมีผลต่อไปว่า พระองค์ทรงเป็นการรู้ และ
โดยเหตุที่มโนคติที่เป็นนามธรรมนี้มิได้แทรกซึม นอกจากจะโดยอาศัย
พระองค์ จึงมีผลออกมาว่า พระองค์เป็นสิ่งที่ถูกรู้ คำทั้งหลายนี้ที่เอามาใช้
ในแต่ละกรณี ย่อมแตกต่างกันออกไป มิฉะนั้นแล้ว เราอาจพูดว่า ความรู้
การรู้ และสิ่งที่ถูกรู้ ในเมื่อมีความสัมพันธ์กับสาร์ตตะสำคัญของพระองค์
แล้วย่อมเป็นหนึ่งใน ขอให้ใช้ประสบการณ์ของท่านเองเป็นแนวเทียบเถิด
ถ้าหากท่านรู้จักตัวท่านเอง วัตถุอันที่เป็นที่ตั้งแห่งความรู้ของท่านย่อมเป็น

ตัวท่านเอง หรือเป็นอะไรบางอย่าง ถ้าหากวัตถุนั้นเป็นที่ตั้งแห่งความรู้ของท่านเป็นอะไรบางอย่างนอกจากตัวท่านเองแล้ว ท่านก็ย่อมไม่รู้จักตัวเอง แต่ถ้าวัตถุนั้นเป็นที่ตั้งแห่งความรู้ของท่านคือตัวท่านเองแล้ว ทั้งการรู้และสิ่งที่ถูกรู้ ย่อมเป็นตัวของท่านนั่นเอง ถ้าจินตภาพของตัวท่านได้ถูกประทับลงบนตัวท่านแล้วละก็ ตัวของท่านนั้นแหละ ที่เป็ความรู้ บัดนี้ ถ้าหากท่านมองย้อนกลับไปดูตัวท่าน ท่านจะไม่พบความจริงตราแห่งมโนคติ และสาระของตัวท่านเองในตัวท่านเป็นครั้งที่สองเลย ดังนั้น จึงเป็นเสมือนทำให้ท่านเกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า ตัวท่านเองเป็นอะไรมากกว่าหนึ่ง เพราะฉะนั้น โดยเหตุที่ได้กำหนดไว้ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงมีพระสติปัญญาเกี่ยวกับสาร์ตตะสำคัญของพระองค์ และโดยเหตุที่พระสติปัญญาของพระองค์เป็นสาร์ตตะสำคัญของพระองค์ และมีได้เพิ่มพูนหรือขยายสาร์ตตะสำคัญของพระองค์เลย ผลจึงมีว่า พระองค์ทรงเป็นการรู้ เป็นความรู้ และเป็นสิ่งที่ถูกรู้ โดยมีได้มีความมากมายใด ๆ ยึดมั่นอยู่กับพระองค์โดยอาศัยคุณลักษณะเหล่านี้เลย และย่อมไม่มีความแตกต่างใด ๆ ระหว่าง “ผู้ที่มีความรู้” กับ “ผู้ที่มีสติปัญญา” เพราะข้อความทั้งสองนั้น เป็นคำที่อธิบายการปฏิเสธรัดอย่างสิ้นเชิง

ข้อพิสูจนว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งอื่น นอกจากตัวพระองค์เองมีดังนี้ : ใครก็ตามรู้จักตัวเอง ถ้าหากภายหลังเขาไม่ทราบสิ่งอื่นนอกจากตัวเอง ข้อนี้ก็เนื่องมาจากมีอะไรบางอย่าง มาขัดขวางไว้ ถ้าหากสิ่งมาขัดขวางเป็นแก่นแท้ ข้อนี้ก็จำเป็นจะต้องบ่งถึงว่า เขามีได้รู้จักตัวเองเลย แต่ถ้าหากสิ่งที่มาขัดขวางนั้น เป็นธรรมชาติภายนอก เรา ก็จำต้องจัดสิ่งที่เป็นธรรมชาติภายนอกนั้นออกไป เพราะฉะนั้น จึงเป็นสิ่งที่อาจเป็นไปได้ ไม่ใช่จำเป็น ว่าพระองค์ควรจะทรงมีความรู้เกี่ยวกับ

สิ่งอื่นนอกเหนือตัวพระองค์เอง ซึ่งท่านจะทราบได้จากบทนี้แหละ

ข้อพิสูจน์ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงมีความรู้เกี่ยวกับวัตถุที่เป็นที่ตั้งแห่งความรู้ทั้งปวงมีดังนี้ : โดยเหตุที่ได้กำหนดไว้ว่า พระองค์ทรงเป็นภาวะที่จำเป็น พระองค์ทรงเป็นหนึ่งใน และจักรวาลเกิดจากพระองค์ และเป็นผลเนื่องมาจากภาวะของพระองค์ โดยเหตุที่ได้กำหนดไว้ต่อไปอีกว่า พระองค์ทรงมีความรู้เกี่ยวกับสารัตถะสำคัญของพระองค์เอง ความรู้ของพระองค์เกี่ยวกับสารัตถะสำคัญของพระองค์ที่เป็นดังที่มันเป็น คือว่าพระองค์ทรงเป็นต้นกำเนิดของความแท้จริงทั้งปวง และของสิ่งทั้งปวงที่มีภาวะ จึงมีผลต่อมาว่า ไม่มีอะไรในสวรรค์และโลกจะห่างไกลจากความรู้ของพระองค์ ตรงข้าม สิ่งทั้งปวงที่เกิดขึ้นมา ย่อมเกิดมาโดยอาศัยเหตุผลของพระองค์ พระองค์ทรงเป็นผู้สร้างสาเหตุแห่งเหตุผลทั้งปวง และพระองค์ทรงทราบว่าพระองค์ ทรงเป็นเหตุผลของอะไร ทรงเป็นผู้ประทานภาวะ และเป็นผู้ให้กำเนิดอะไรบ้าง

ข้อพิสูจน์ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงทราบสิ่งทั้งปวง โดยอาศัยความรู้อย่างหนึ่งโดยอาการที่เปลี่ยนแปลง มิใช่ตามความเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ถูกรู้มีดังนี้ : เราได้กำหนดไว้ว่า ความรู้ของพระองค์มิได้เพิ่มพูน หรือขยายสารัตถะสำคัญของพระองค์ และว่าพระองค์ทรงเป็นป่อเกิดของสิ่งทั้งปวงที่มีภาวะ แต่ประเสริฐเหนือสหสมบัติและการเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จึงมีผลต่อมาว่า พระองค์ทรงทราบสิ่งทั้งหลายในอาการที่ไม่เปลี่ยนแปลง วัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความรู้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากความรู้ของพระองค์ ความรู้ของพระองค์มิได้เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากสิ่งทั้งหลายที่ถูกรู้ นั่นคือมันควรจะเปลี่ยนแปลง ดังที่สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงนั้นแหละ เพราะความรู้เกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายของพระองค์ เป็นเหตุผลสำหรับการที่

สิ่งเหล่านั้นมีภาวะ ดังนั้น จึงเป็นที่ปรากฏว่า ความรู้ก็คือตัวอำนาจที่มีเหนือทุกสิ่งนั้นเอง พระองค์ทรงทราบสิ่งที่อาจเกิดมีทั้งปวง แม้ว่าพระองค์จะไม่ทรงทราบ สิ่งทั้งปวงที่มีภาวะ แต่ก็คล้ายกับว่าพระองค์ทรงทราบ สิ่งทั้งปวงนั้นดี เพราะสิ่งที่อาจเกิดมีได้ ในเมื่อมีความสัมพันธ์กับเราแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่ภาวะของมันเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และภาวะของมันก็เป็นสิ่งที่อาจเป็นไปได้เช่นกัน แต่ในเมื่อมีความสัมพันธ์กับพระองค์แล้ว ในบรรดา สิ่งทีเลือกได้ ๒ สิ่ง มีอยู่สิ่งเดียวเท่านั้นที่ถูกต้องจริง ๆ เพราะฉะนั้น ความรู้ของพระองค์จึงเป็นนิเสธชาติ เป็นอภิชาติ เป็นสิ่งทั้งหลายที่มีภาวะ เป็นสิ่งทั้งหลายที่อาจเกิดมีได้ เป็นสิ่งที่สำแดง และเป็นสิ่งที่เร้นลับ..... ความรู้นี้เป็นความรู้เอกฐาน

การกระทำที่เกิดจากพระผู้เป็นเจ้า

โดยเหตุที่บัดนี้ ท่านก็ทราบว่พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นภาวะที่จำเป็น พระองค์ทรงเป็นหนึ่ง และพระองค์ไม่ทรงมีคุณลักษณะใด ๆ ที่เพิ่มพูน หรือขยายสารัตถะสำคัญของพระองค์ได้ (เพราะสิ่งที่คงบังถึงการสืบเนื่องแห่งการกระทำต่าง ๆ ด้วยเหตุที่การกระทำของพระผู้เป็นเจ้า เป็นร่องรอยแห่งความสมบูรณ์แบบ แห่งสารัตถะสำคัญของพระองค์) เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็จะมีผลว่า ปฐมกรรมของพระองค์เป็นหนึ่ง

เพราะถ้ามีการกระทำ ๒ อย่าง เกิดจากพระองค์แล้ว การบังเกิดขึ้นก็จะมีในลักษณะการที่แตกต่างกัน ๒ อย่าง เพราะทวิภาพในการกระทำย่อมบังถึงทวิภาพในตัวผู้กระทำ พระองค์ซึ่งกระทำ โดยอาศัยสารัตถะสำคัญของพระองค์นั้น ถ้าหากสารัตถะสำคัญของพระองค์เป็นหนึ่ง การกระทำเพียงหนึ่งเท่านั้น ที่เกิดจากสารัตถะสำคัญนั้น

อิบน์-รุชิด (Ibn-Rushid) หรือ อะเวโรโรอิส (Averroes : พ.ศ. ๑๖๖๙-๑๗๔๑) ได้เขียนหนังสืออรรถาธิบายงานของอะริสโตเติล และ “นักศึกษาทางตะวันตกได้อ่านตำราของอะริสโตเติล โดยอาศัยหนังสืออรรถาธิบายของอะเวโรโรอิส นี่เป็นส่วนใหญ่เป็นเวลากว่า ๓๐๐ ปี” สำหรับโลกสมัยกลางโดยทั่ว ๆ ไปและสำหรับ เซนต์ โทมัส อะไควนัสโดยเฉพาะแล้ว ถือว่า อะริสโตเติลเป็น “ปรัชญาเมธี ผู้นั้น” สำหรับพวกนี้แล้วก็ถือว่า อะเวโรโรอิส เป็นผู้เขียนอรรถาธิบาย ผู้นั้น หนังสือที่มีชื่อเสียง และดั้งเดิมที่สุดของท่านชื่อ The Incoherence of Incoherence ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ท่านได้ป้องกันปรัชญา โดยเขียนโต้ อัล-ฆัชซาลี (al-Ghazzali) ผู้เขียนเรื่อง The Incoherence of Philosophers (ความไม่ปะติดปะต่อกันโดยเหตุผลของพวกปรัชญาเมธี) อะวิเซนนามาจากเขตสุดโต่งด้านหนึ่งของโลกอิสลามคือเอเชียกลาง (ไกล์ โบขะรา^{๑๓} : Bokhara) อะเวโรโรอิสมาจากเขตสุดโต่ง อีกด้านหนึ่งคือ สเปน อัล-ฆัชซาลี (อัลกาเซล : Algazel : พ.ศ. ๑๖๐๑-๑๖๕๔) ซึ่งเป็นนักเทววิทยาคนสำคัญ เช่นเดียวกับที่อะเวโรโรอิสเป็นปรัชญาเมธีคนสำคัญนั้น เป็นชาวเปอร์เซีย อะเวโรโรอิสได้ใช้ “แสงสรรพาวุธ ของปรัชญาสำนักอะริสโตเติลทั้งหมด เพื่อพิสูจน์ว่า เฉพาะปรัชญาเท่านั้น ที่อาจให้คำตอบที่น่าพึงพอใจ” แก่ “ปัญหาเหล่านั้นทั้งปวงที่เราไม่ทราบ” ต่อต้านอัล-ฆัชซาลี อะวิเซนนาเป็นพวกนีโอพลาโตนิสต์ ส่วนอะเวโรโรอิส ชาวมุสลิมคนสุดท้าย ที่กล้ายืนหยัดเป็นฝ่ายปรัชญาสู้กับเทววิทยาแบบที่ถูกตองนั้น เป็นผู้นับถือลัทธิคำสอนของอะริสโตเติลอย่างฝังจิตฝังใจ ซึ่งนับว่าเป็น “ผู้แทนปรัชญากรีกที่สำคัญมาก คนสุดท้าย

๑๓ ส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐไซเรียลิสต์อุซเบกิสถานภาคกลาง บางทีก็เขียนว่า Bukhara

ในศาสนาอิสลามสมัยกลาง” เพราะศาสนาอิสลามที่ถูกต้อง มิได้เห็นด้วยกับความโน้มเอียงแบบพหุเทวนิยม ของพวกที่เขียนหนังสืออธิบายงานของอะริสโตเติลบางคนมากไปกว่าที่พวกคริสต์ศาสนิกชนออร์ทอดอกซ์มีความรู้สึกต่อพวกนั้นเลย และอิบน์-ฮัซซัม (Ibn-Hazm) คำที่ชาวตะวันตกเรียก หรืออัล-ฆัซซาลี ตามที่ทางตะวันออกเรียก ได้ดำเนินไว้อย่างกล้าหาญ แต่ทว่าอย่างไรก็สู้สบายอกสบายใจนัก หลังจากที่ไม่ลงรอยกับพวกเจ้าหน้าที่ทั้งหลายมาแล้วว่า : “จงทำให้เราลำบากโดยมิต้องคำนึงถึง การที่จะเผาหนังสือและกระดาษเหล่านี้เลย แต่เราอยากจะพูดว่า ‘บัดนี้เราจะเห็นสิ่งที่เรารู้’ มากกว่า ถ้าหากพวกเขาเผากระดาษหมด พวกเขาก็หาได้เผาสิ่งที่กระดาษบันทึกไว้ไม่ เพราะข้อความนั้น ผังอยู่ในใจข้าพเจ้าหมดแล้ว และข้าพเจ้านำไปทุกหนทุกแห่งที่มาพาข้าพเจ้าไป ข้าพเจ้าหยุดพักที่ไหนมันก็หยุดที่นั่นด้วย และจะผังมันได้ก็เฉพาะในหลุมฝังศพของข้าพเจ้าเท่านั้น”

อะเวโรอีส์ได้ประกาศว่า ปรัชญาเป็นการวิจัยธรรมชาติของสิ่งที่มีเป็น แต่สิ่งที่มีเป็น เป็นสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมา และสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ย่อมนำไปสู่ผู้สร้างในทันที ท่านได้กล่าวสืบไปว่า ปัญหาทั้งสิ้นเกี่ยวกับความเป็นนิรันดร์ และความใหม่ของโลก ได้สลายตัวเองเป็นเพียงความแตกต่างกันของคำพูดเท่านั้น เมื่อว่าโดยแก่นแท้แล้ว ปรัชญาเมธีทั้งหลายต่างก็เห็นพ้องต้องกัน อะเวโรอีส์เห็นว่า มีความมีเป็นอยู่ ๓ ชนิด เป็นสุดโค้งเสีย ๒ ชนิด และเป็นอย่างกลาง ๆ เสีย ๑ ชนิด ความมีเป็นประการแรกเกิดจากตัวกระทำ (agent) ประกอบด้วยสสารและรูปฟอร์ม และเกิดในกาละ เช่น ร่างกายต่าง ๆ น้ำและอากาศ สุดโค้งอีกอย่างหนึ่ง มิได้เกิดจากเหตุ มิได้เกิดจากอะไร และมิได้ขึ้นอยู่กับกาละ ซึ่งได้แก่พระผู้เป็นเจ้า ความมีเป็นชนิดกลาง ๆ ก็มิได้เกิดจากอะไร มิได้มีกาละมาก่อน แต่ก็มิ

ตัวกระทำเป็นผู้สร้าง คือโลกทั้งหมด และสิ่งที่มีเป็นชนิดนี้แหละ ที่ได้มีการต่อสู้และการอภิปรายกันเป็นครั้งคราวเสมอมา มนุษย์ทั้งปวงยืนยันอนาคตกาลว่าไม่มีที่สิ้นสุด แต่สำหรับความเห็นเกี่ยวกับอดีตกาลนั้น ยังแตกต่างกันอยู่ สำนักของพลาโตเห็นว่า อดีตกาลเป็นเวลาที่กำหนดได้ ส่วนอะริสโตเติลและสำนักของท่าน เห็นว่าอดีตกาลเป็นอนันตะหาที่สิ้นสุดมิได้ อะเวโรอิสได้สรุปว่า เมื่อว่าโดยพื้นฐานแล้ว ก็เป็นปัญหาเกี่ยวกับการเอาค่าต่าง ๆ มาใช้นั่นเอง

ในยุโรปกับในศาสนาอิสลามก็คล้าย ๆ กัน คือจะพบพวกปรัชญาเมธีทางเทววิทยา คู่กันไปกับพวกผู้วิเศษเสมอ พวกผู้วิเศษเหล่านี้เห็นพ้องกับเซนต์ออกัสตินที่ว่า “เราจะไปหาพระผู้เป็นเจ้าซึ่งทรงมีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่งได้โดยอาศัยความรัก ไม่ใช่โดยอาศัยยวดยานพาไป” หรือมิใช่โดยอาศัยความคิดเลย พวกนี้ซึ่งเรียกตัวเองว่า “ซูฟี” (มาจากคำว่า “ซุฟ” ซึ่งหมายถึงเสื้อขนสัตว์สีขาวที่พวกเขาสวมใส่) โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ได้ถูกพวกมุสลิมหัวเก่า ๆ ตามรั้งความ และประหัดประหารเสียมาก เราจะต้องยอมรับว่า พวกซูฟีเป็นจำนวนมากใช้ภาษา ที่ดูเหมือนจะเป็นอุปมงคลต่อผู้ที่ร่วมศาสนากับตน เช่น อัล-ฮัลลาจ (al-Hallaj : ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๑๔๖๔) ได้ร้องอุทานออกมาด้วยปิติว่า “เราคือลัทธิธรรม ! เราคือพระองค์!” และได้ถูกประหารชีวิต เพราะความก้าวก่ายหาญ ไม่กลัวใครของท่านนั่นเอง แต่ อัล-มัชชาลี เป็นทั้งปรัชญาเมธีและซูฟี ท่านเกิดที่เมืองตัส (Tus) ในโครัสซัน^{๑๔} (Khorassan) เมื่อ พ.ศ. ๑๖๐๑ ท่านได้รับการศึกษาที่ในซาบูร์ (Nysabur) ต่อมาก็ที่กรุงแบกแดด ที่เมืองแบกแดดนี้เองที่ท่านกลายเป็น

บุคคลที่มีชื่อเสียง ในฐานะที่เป็นหมอกฎหมายและนักเทววิทยา แล้วในทันทีทันใดนั้น ท่านก็ถูกความสงสัยโจมตีอย่างรุนแรง จนทำให้ท่านมีสุขภาพทรุดโทรมลง ท่านได้รำพึงกับตัวเองไว้ว่า : “พันธะแห่งความลงรอยกันได้อย่างมีขอบเขตได้หลุดลอยไปจากข้าพเจ้าแล้ว และความเชื่อถือที่ข้าพเจ้าเคยมีอยู่ก็มิทนทานการลง” ในกระบวนการเกี่ยวกับความสงสัยในตอนแรก ๆ นั้น อัล-ฆัชซาลีได้ให้เพียงเงาของเดกาดซ์ (Descartes) แต่ในทัศนะเกี่ยวกับเหตุผลภาพของท่านนั้น ท่านได้ขีดตัดหน้าชาวสกอตคือ เดวิด ฮิวม์ (พ.ศ. ๒๒๕๔-๒๓๑๙) ไปเสียก่อน โดยกล่าวว่า : ถ้าหากพระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นสาเหตุอันดีแล้ว ทำไมจึงมีความเกี่ยวเนื่องกับเหตุ ในความสับสนต่อแห่งเหตุการณ์ทั้งหลายด้วยเล่า ? ท่านตอบว่า ไม่มีอะไรเป็นสาเหตุอะไรเลย บรรพการย่อมมีอนุสนธิเสมอ พระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น ทรงเป็นสาเหตุที่มีประสิทธิภาพ อัล-ฆัชซาลี ได้หันมาเล่นงานพวกคริสต์ศาสนิกชน โดยใช้การให้เหตุผล และวิธีการแบบอะริสโตเติลในเมื่อให้เหตุผลโจมตีพวกคริสต์ศาสนิกชนในหนังสือ “อัล รัต อัล ตามิด” หรือ “การปฏิเสธทิพยภาวะ ของพระเยซูคริสต์เจ้าจากพระวรสาร” นั้น อัล-ฆัชซาลีได้เขียนไว้ว่า คริสต์ศาสนิกชนแบ่งออกเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งก็งมโง่งอยู่กับปริมปราประเพณี และเถรตรงไปตามตัวอักษร กับอีกพวกหนึ่งซึ่งมีสติปัญญาน้อย และมีความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์นิดหน่อย และอนุมานว่าปรัชญาเมธีมีหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องทัศนะที่เป็นทิพย์ และได้รับความประทับใจจากอนุสนธิแห่งลัทธิคำสอนที่เจ้าอาณามากหลายได้ตั้งขึ้นมา และพวกนี้ตระหนักดีว่า ปรัชญาเมธีได้แทรกซึมเข้าไปในชอกเล็ดมุนน้อย และในที่ที่มีดมนไกลลิบลับ และทำให้สว่างไสวเหมือนกับเป็นกลางวัน พวกหลังนี้เกี่ยวโยงกับปัญหาเรื่อง การที่ร่างกายกับวิญญาณ

เกี่ยวข้องกับตนเอง เป็นทิพย์ และได้ทำการเปรียบเทียบเมื่ออ้างถึงสารัตถะสำคัญของภาวะที่จำเป็น แต่พวกเขาช่างผิดพลาดเสียจริง! เพราะปรัชญาเมรียืนยันว่า การที่ร่างกายและวิญญาณ จะรวมเข้าด้วยกันได้นั้น จะต้องมีการลงรอยกันบางอย่าง ระหว่างร่างกายกับวิญญาณ.....แต่พระผู้เป็นเจ้าทรงอยู่ห่างไกลจากการที่ร่างกายกับวิญญาณรวมกันเพียงใด ปรัชญาเมริกกล่าวว่า พันธะระหว่างร่างกายกับวิญญาณนั้น เป็นการปกครองอย่างหนึ่ง และความตริงตราในด้านสุขทุกข์ ก็ถ่ายทอดจากวิญญาณมายังร่างกาย แต่ไม่อาจมีการเปรียบเทียบใด ๆ ระหว่างสัมพันธภาพเช่นนั้นได้ และไม่อาจมีการเปรียบเทียบระหว่างวิญญาณกับผู้สร้างสรรพวิญญานได้ เพราะพระผู้เป็นเจ้าไม่อาจมีประสบการณ์เกี่ยวกับความสุขและทุกข์ทางประสาทสัมผัสได้

อัล-ฆัชชาลีมีความเห็นขัดแย้งกับอะริสโตเติลดังที่ อัล-ฟาราบิ์ และอะวิเซนนาสอนไว้ เพราะท่านยืนยันเรื่องหลักการ เกี่ยวกับความขัดแย้งกัน ซึ่งในเรื่องนี้ท่านได้ประกาศว่า พระผู้เป็นเจ้าเองก็ทรงยอมจำนนท่านได้ปฏิเสธเรื่องความเป็นนิรันดร์ของโลก และทฤษฎีเกี่ยวกับกาละและเทศะ (กาลและอวกาศ) ของท่านก็ได้มีอิทธิพลต่อทฤษฎีของนักคิดชาวยิวชื่อ โมเสส ไมโมนิเดส (Moses Maimonides : พ.ศ. ๑๖๗๘-๑๗๔๗) มาก ไมโมนิเดสเป็นนายแพทย์ประจำราชสำนัก ของกษัตริย์ชาลาติน (Saladin) ในเมืองอะเลกซานเดรีย อัล-ฆัชชาลีมีความเห็นว่า :

“ผู้ที่มีความเชื่อถือในกาละที่ไม่มีที่สิ้นสุด จะต้องสันนิษฐานว่ามีเทศะ (อวกาศ) ที่เป็นอนันตะด้วยโดยไม่เปลี่ยนแปลง การกล่าวว่าเทศะตอบความรู้สึกภายนอก และกาละตอบความรู้สึกภายในนั้น มิได้เปลี่ยนแปลงเรื่องราวเลย เพราะเทศะมีความสัมพันธ์กับร่างกายฉันใด กาละก็มีความ

สัมพันธ์กับความเคลื่อนไหวของร่างกายฉันนั้น ทั้งกาลและเทศะเป็นเพียงความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างมโนภาพต่าง ๆ ของเราที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างขึ้นไว้ในตัวเราเท่านั้นเอง”

เฉพาะพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น ที่มีได้มีขอบเขตจำกัด ในกัมมันตภาพที่เป็นตัวเหตุของพระองค์ พระองค์ทรงเป็นภาวะ “ที่มีเจตจำนง” เท่านั้น ปรัชญาเมธีทั้งหลายที่ไม่ยอมเชื่อว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างโลกจากความว่างเปล่า โดยอาศัยการสร้างสรรค์สมบูรณ์ เพราะพวกเขายอมรับเฉพาะการแลกเปลี่ยนสสสมบัติในสสารหนึ่ง ซึ่งเป็นการผ่านของสิ่งที่ประจักษ์จากความอาจเป็นไปได้ไปสู่ความอาจเป็นไปได้เท่านั้น มิได้ยอมรับว่าความเข้าใจสิ่งที่อาจสัมผัสได้ทุกอย่าง และความเข้าใจทางด้านจิตใจทุกชนิด เป็นสิ่งที่ใหม่อย่างสิ้นเชิง เพราะความมีเป็นที่แน่นอนสุดท้าย คือความมีเป็นที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเหตุการณ์ เช่น สิ่งจำเป็นสำหรับกาลและเทศะ นั่นก็คือเจตจำนงนิรันดร์ ของพระผู้เป็นเจ้านั่นเอง “พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นความรู้ความเข้าใจ (Cognizance) ของโลก เพราะพระองค์ทรงมีเจตจำนงต่อโลก” อัล-ฆิซซาลิกีเช่นเดียวกับอ็อกัสติน คือได้ยืนยันว่าเจตจำนงในทางสร้างสรรค์ที่เป็นทิพย์ ที่จะเข้ากันได้กับเสรีภาพของมนุษย์ เพราะความรู้ล่วงหน้าของพระองค์ มิได้แตกต่างไปจากความทรงจำของพระองค์เลย คือความรู้ของพระองค์อยู่พ้นกาลและเทศะ

ปรัชญาเมธีชาวยิว ชื่อ ซาอ์ดยา แห่ง เฟยุม^{๑๕} (Saadya of Fayum) ซึ่งเป็นนักประพันธ์ผู้หนึ่งซึ่งมีชีวิตอยู่ราว ๆ กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ได้ปฏิเสธข้อที่พระผู้เป็นเจ้า ทรงอยู่ในเทศะ (อวกาศ) ก็เพื่อปฏิเสธเรื่อง

๑๕ จังหวัดหนึ่งเป็นเมืองหลวงของอียิปต์เหนือ (Upper Egypt) เขียนว่า (Faiyum) ก็ได้

การที่พระองค์มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง เพราะถ้าหากพระผู้เป็นเจ้า ทรงมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งแล้ว พระองค์ก็ต้องทรงมีอยู่ในเทศะด้วย แต่สำหรับชาอัสตยาแล้ว ท่านเห็นว่าพระผู้เป็นเจ้า ทรงอยู่ในจักรวาล เช่นเดียวกับที่ความรูสึกผิดชอบ มีอยู่ในร่างกายนั้นเอง ว่า : “จงตัดมือและเท้าออกจากร่างกายที่มีชีวิตชีวา และวิญญาณก็มีได้ถูกทำให้น้อยลงเลย จงทำลายจักรวาลให้หมดไปสักกึ่งหนึ่ง แล้วเทวะก็มีได้ถูกทำให้เสียหายไปเลย” นี่เป็นการยืนยัน “ภาวะทางเทศะหรืออวกาศที่เป็นนามธรรม” ซึ่งเรอเน เดกาตซ์ได้ประกาศว่า เป็นการขัดแย้งที่เหลวไหล เดกาตซ์ถือว่า “เทศะหรืออวกาศ ก็คือสิ่งที่ให้คุณลักษณะแก่สิ่งทั้งหลาย ซึ่งถ้าปราศจากคุณลักษณะเสียแล้ว สิ่งทั้งหลายก็มิได้” เทศะเป็น “ความแท้จริงที่สมบูรณ์ และไม่มีเงื่อนไข” อย่างหนึ่ง แต่อิมมานูเอล คานต์ ได้หันกลับไปหาฐานะที่ใกล้ฐานะของชาอัสตยาเข้าไปอีก เพราะท่านเห็นว่า เทศะไม่จำเป็นต้องเป็นความแท้จริงภายนอก เทศะเป็นเงื่อนไขทางใจของสัญญา (perception) มากกว่า “สิ่งทั้งหลายในตัวเอง” อยู่เหนือปารัตเวที่ด้วยเทศะ สิ่งทั้งหลายที่เราเข้าใจจะต้องอยู่ในเทศะ

นอกจากชาวอาหรับที่นับถือลัทธิคำสอนของอะริสโตเติลแล้ว ก็ยังมีปรัชญาเมธีชาวฮินดูสมัยกลางอีกมากมาย ที่เจริญรอยตามงานของนักปราชญ์สมัยก่อน ๆ และซึ่งมิได้ตระหนักถึงฟีโล (Philo) อย่างสิ้นเชิง ได้คิดจะสังเคราะห์ความคิดของพวกยิวและพวกกรีกเข้าด้วยกัน ในบรรดาปรัชญาเมธีเหล่านี้ อิบน์ กาบิรอล (ibn-Gabirol) หรือ อะเวนเชบรอล (Avencebrol) ปรัชญาเมธีชาวยิวอยู่ในประเทศสเปน ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๖ และเซนต์โรมัส อะไควนัส มักอ้างถึงบ่อย ๆ ก็ได้ให้ข้อแนะนำไว้ว่า พุทธิปัญญาก็คล้ายสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นสสารนั้นเอง คือประกอบด้วยสสาร

และรูปฟอร์ม แต่ว่ารูปฟอร์มและสสารทั้งสองนั้นเป็นเจตภูต และเกิดจากพระผู้เป็นเจ้ามากกว่าที่พระผู้เป็นเจ้าจะทรงสร้างสรรคขึ้นมา พระผู้เป็นเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ที่เป็นกัมมันต์ สิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งที่อยู่เฉพาะและเจตจำนงที่เป็นทิพย์ ซึ่งเป็นกำลังกัมมันต์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในจักรวาลที่ข้ามร่างกายไปมา และทำกรรมทุกอย่างที่ดูเหมือนว่าร่างกายกระทำ และข้อนี้สำหรับคริสต์ศาสนิกชนแล้ว เป็นสิ่งที่ไม้อาจป้องกันได้แต่โมเนส-โมโมนิเตส ได้แนะนำให้ประนีประนอมกัน โมโมนิเตสซึ่งออกความเห็นเกี่ยวกับอะริสโตเติลได้เขียนไว้ว่า “ข้อเสนอ ๒๕ ข้อที่ใช้ในการพิสูจน์ความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า หรือในการให้เหตุผลว่าพระผู้เป็นเจ้ามิได้เป็นสิ่งที่มีความตนหรือเป็นกำลังที่เกี่ยวข้องกับภาวะ ทางวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือว่าพระองค์ทรงเป็นหนึ่งนั้น ได้มีพร้อมแล้ว และความถูกต้องก็อยู่พ้นความสงสัย แต่ก็มิข้อเสนอข้อหนึ่งซึ่งเราไม่ยอมรับ คือข้อเสนอที่ยืนยันความเป็นนิรันดร์ของจักรวาล”

ข้อพิสูจน์ต่าง ๆ ที่โมโมนิเตสได้อ้างไว้อย่างเชื่อมั่นนั้น ในที่สุดท่านได้ย่อลงมาเหลือเป็น ๓ ข้อ คือ :

๑. ความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า เนื่องมาจากหลักการว่าด้วยความเคลื่อนที่ตามลัทธิอะริสโตเติล

๒. ถ้าหากสิ่งที่มีสม (สังขาร) อย่างหนึ่งมีอยู่อย่างแยก ๆ แล้วของผสมอีกอย่างหนึ่งก็ต้องมีด้วย เพราะฉะนั้น “การเคลื่อนที่ที่เป็นตัวเหตุ” จะต้องมีอยู่ต่างหาก

๓. ถ้ามีความมีเป็น ที่อาจเป็นไปได้ ก็จะต้องมีความมีเป็นที่จำเป็นด้วย และเพราะฉะนั้น ความมีเป็นของพระผู้เป็นเจ้า ก็ย่อมมาจากหลักการว่าด้วยสิ่งที่เป็นประจักษ์ของอะริสโตเติลนั่นเอง

การเคลื่อนที่ เหตุภาพ และความอาจเกิดมิได้เหล่านี้ ต่อมาเซนต์
โรมัส อะไควนัสได้ยอมรับว่าเป็นบทพิสูจน์ ๓ ข้อแรกแห่ง “ข้อพิสูจน์
๕ ข้อ” ที่มีชื่อเสียงของท่าน ในเรื่องเกี่ยวกับความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า.

บทที่ ๗

เซนต์ โบนาเวนตูรา

ST. BONAVENTURA

(พ.ศ. ๑๗๖๔ - ๑๘๑๗)

การที่พวกคริสต์ศาสนิกชน พวกมุสลิม และพวกยิว
รับเอาคำสอนของอะริสโตเติลเข้าไปผสมกับลัทธิคำสอน
ของตนในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๘ นั้น พอจะเทียบได้
กับการที่ปรัชญาเมธีที่เป็นคริสต์ศาสนิกชนและที่มีใช้คริสต์
ศาสนิกชนได้ยอมรับเอาระบบวิทยาศาสตร์ เช่น ของคาร์ล
มาร์กซ์ (Karl Marx : พ.ศ. ๒๓๖๑ - ๒๔๒๖) ซิกมันด์ ฟรอยด์
(Sigmund Freud : พ.ศ. ๒๓๕๕-๒๔๘๒) และ อัลเบิร์ต ไอน์-
สไตน์ (Albert Einstein : พ.ศ. ๒๔๒๒-๒๔๘๘) เข้าไว้ในคำสอน
ของตน ซึ่งในการยอมรับระบบ ทางวิทยาศาสตร์นั้น มิได้เอา
มโนคติเดียวเท่านั้นมารวมไว้ แต่ว่าได้เอาระบบทั้งปวง คือทัศนะเกี่ยวกับ
พระผู้เป็นเจ้า และจักรวาลทั้งปวงเข้ามารวมไว้ด้วย

การที่พวกคริสต์ศาสนิกชนยอมรับเอาความคิดเห็นของอะริสโตเติล
เข้ามาไว้ในลัทธิคำสอนชนิดค่อยเป็นค่อยไป ค่อย ๆ เพิ่มพูนมากขึ้นตาม
ลำดับ และจนหมดสิ้นนั้น นับว่าเป็นกรรมวิธีที่นักเขียน ในสมัยกลางทุกคน
มีส่วนร่วมอยู่ด้วย จะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม ทั้ง ๆ ที่เรื่องราวทั้งหลาย
ทำที่ และการเน้นในประเทศหนึ่ง จะแตกต่างจากในอีกประเทศหนึ่ง

อย่างมากมายก็ตาม ตัวอย่างเช่น มีความแตกต่างกันอย่างมากมายระหว่าง
ลัทธิของอริสโตเติลแบบอังกฤษ ซึ่งจะเห็นประจักษ์ชัดใน โรเบิร์ต
กรอสส์เตสต์ (Robert Grosseteste : ประมาณ พ.ศ. ๑๗๑๒-๑๗๙๖) ซึ่งเป็น
อธิการบดีของมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และศิษย์ของท่านที่มีสมมตปราด-
เปรื่องยิ่งกว่าท่านคือ โรเจอร์ เบคอน (Roger Bacon : พ.ศ. ? ๑๗๕๗-
๑๘๓๗) ซึ่งเป็นพระพรานซิสกันแห่ง ดอร์เซตไชร์^๑ (Dorsetshire) กับ
ลัทธิอริสโตเติลของเบลเยียม เช่น เดวิด แห่ง ดิแนนต์ (David of Dinant :
รุ่งโรจน์อยู่ประมาณ พ.ศ. ๑๗๔๓) เช่นเดียวกับความแตกต่าง ระหว่าง
นักเทวนิยมชาวเยอรมันสมัยนี้ เช่น คาร์ล จาสปาร์ (Karl Jaspers) กับ
ชาวฝรั่งเศส เช่น จัง-ปอล ซาร์ต (Jean Paul Sartre)

โรเบิร์ต กรอสส์เตสต์ ได้ยืนยันว่าโดยการสวดอ้อนวอนว่า สิ่ง
ทั้งปวงอาจเป็นหนึ่งในพระองค์ พระเยซูคริสต์เจ้า ได้รวมสัตว์ทั้งปวงไว้
ด้วย ไม่เพียงเฉพาะมนุษย์เท่านั้น และว่าสิ่งทั้งปวงเกิดมาจากเอกภาพ
ที่เป็นหนึ่งของพระองค์ และจะหันกลับไปหาพระองค์อีกทั้งนั้น ในหนังสือ
On Light or the Beginning of Forms ท่านได้พูดถึงแสงสว่างว่า เป็นรูปฟอร์ม
ของสสารเองทีเดียว หน้าที่ของแสงสว่าง ก็คือการทำให้ตัวเองเพิ่มพูนขึ้น
เผยแผ่ตัวเอง และทำตัวเองให้แพร่หลาย

“รูปฟอร์มที่มีตัวตนอย่างแรก ซึ่งบางคนก็เรียกว่าภาวะที่มีตัวตน
(corporeity) นั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าได้แก่แสงสว่างนั่นเอง เพราะตามธรรมชาติ
ของแสงสว่างแล้ว ย่อมทำตัวเองให้แพร่หลายไปทุกทิศทุกทาง ในวิถีทาง
ที่จุดแห่งแสงสว่างจะสร้างมณฑลแห่งแสงสว่างขนาดไหนก็ได้ในทันที

๑. อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอังกฤษมี ดอร์เชสเตอร์ (Dorchester) เป็นเมืองหลวง

ทันใด มิฉะนั้นแล้ว ก็จะมีวัตถุที่มั่วๆบางอย่างขวางทางอยู่ บัดนี้การที่
 สสารขยายออกไปเป็นสามมิติ นับว่าเป็นความพร้อมเพรียงกันที่จำเป็น
 ของภาวะที่มีตัวตน และข้อนี้ย่อมรังเกียจข้อเท็จจริงที่ว่า ทั้งภาวะที่มีตัวตน
 และสสารย่อมเป็นเนื้อสารธรรมดา ๆ ในตัวเองที่ไม่มีมิติใด ๆ เลย แต่
 รูปฟอร์มที่ในตัวมันเองธรรมดา ๆ และไม่มีมิตินั้น ไม่อาจนำมิติเข้ามาสู่
 สสารในทุกทิศทางได้ ซึ่งก็คล้าย ๆ กับเป็นสิ่งธรรมดาสามัญและไม่มีมิติ
 ใด ๆ นั้นเอง นอกจากโดยการทำให้ตัวเองให้เพิ่มพูนขึ้นมา และทำให้ตัวเอง
 แพร่หลายไปทุกทิศทุกทางในทันที และดังนั้น ย่อมเชื่อว่าขยายสสารออกไป
 โดยการทำให้ตัวเองให้แพร่หลาย สำหรับรูปฟอร์มไม่อาจเรีสร้างจากสสารได้
 เพราะรูปฟอร์มไม่อาจแยกออกจากสสารได้ และสสารก็จะขาดรูปฟอร์ม
 หาได้ไม่.....แต่ข้าพเจ้าได้เสนอไว้ว่า แสงสว่างนี้แหละ ที่มีหน้าที่ทำให้
 ตัวเองเพิ่มพูน และแพร่หลายไปในทุกทิศทุกทางในทันที เป็นธรรมชาติ
 อะไรรู้ก็ตามที่ทำหน้าที่นี้ย่อมเป็นแสงสว่าง หรือตัวกระทำอื่นบางอย่าง
 ที่ทำโดยอาศัยการที่มันเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ในแสงสว่างที่การปฏิบัติงานนี้
 ต้องอาศัยจริง ๆ เพราะฉะนั้น ภาวะมีตัวตนจึงเป็นตัวแสงสว่างเอง หรือ
 เป็นตัวกระทำที่ปฏิบัติหน้าที่ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว หรือนำมิติต่าง ๆ เข้า
 มาในสสาร โดยอาศัยการที่ภาวะที่มีตัวตนนั้น เข้ามีส่วนร่วมอยู่ในแสง
 สว่างอย่างใดอย่างหนึ่ง และทำหน้าที่โดยอาศัยอำนาจแห่งแสงสว่างอัน
 เดียวกันนี้ และรูปฟอร์มแรกไม่อาจนำมิติใด ๆ ทั้งหลายเข้ามาสู่สสารโดย
 อาศัยอำนาจของรูปฟอร์มที่มีมาภายหลังเลย เพราะฉะนั้น แสงสว่างจึงมิใช่
 แบบฟอร์มที่มีมาภายหลังภาวะมีรูปร่าง แต่ทว่าเป็นตัวภาวะมีรูปร่างเอง
 ที่เดียว

อนึ่ง พวกปรัชญาเมธีทั้งหลายมีความเห็นว่า รูปฟอร์มที่มีตัวตน

อย่างแรกเป็นสิ่งที่ประเสริฐกว่า มีสาระตะสำคัญที่พิเศษกว่า และล้ำลึกกว่ารูปฟอร์มทั้งปวงที่มีภายหลัง รูปฟอร์มที่มีตัวตนอย่างแรก ย่อมใกล้เคียงกับรูปฟอร์มที่มีอยู่ต่างหากจากสสารมาก แต่แสงสว่างเป็นสิ่งที่ประเสริฐกว่า และมีสาระตะสำคัญที่พิเศษกว่า และล้ำลึกกว่าสิ่งที่มีตัวตนทั้งปวงอีกประการหนึ่ง รูปฟอร์มที่มีตัวตนย่อมมีความคล้ายคลึง กับรูปฟอร์มที่มีอยู่ต่างหากจากสสารคือพุทธปัญญายิ่งกว่าเทห์ทั้งหลายทั้งปวง เพราะฉะนั้น แสงสว่างย่อมเป็นรูปฟอร์มที่มีตัวตนอย่างแรก

ดังนั้น แสงสว่างซึ่งเป็นรูปฟอร์มแรก ที่ถูกสร้างขึ้นในสสารก่อนนั้น ได้เพิ่มพูนตัวเองขึ้นทุกขนาดมากกว่าเดิม ไม่ว่าที่เท่าจนนับไม่ถ้วน ตามธรรมชาติของตัวเองจริง ๆ และได้แพร่ตัวเองออกไปโดยเอกรูปในทุกทิศทาง โดยวิธีนี้ ในการเริ่มต้นของกาละ แสงสว่างก็ดำเนินการขยายสสาร ซึ่งไม่อาจทิ้งไว้เบื้องหลังได้ ออกไป โดยดึงเอาสสารเข้าไปในมวลสารตามขนาดของจักรวาล ที่เป็นวัตถุพร้อมกับตัวมันเอง การที่สสารขยายออกไปนี้ เราไม่อาจทำให้เกิดขึ้นโดยอาศัยการเพิ่มพูนแสงสว่างเป็นอนันตะได้ เพราะการเพิ่มพูนภาวะง่าย ๆ ขึ้นหลาย ๆ เท่าโดยกำหนดแน่นอนได้นั้น มิได้ก่อให้เกิดปริมาณเลย แต่การเพิ่มพูนภาวะง่าย ๆ ขึ้นหลาย ๆ เท่าจนนับไม่ถ้วนนั้น จะต้องก่อให้เกิดปริมาณที่มีจำนวนแน่นอนขึ้นมา เพราะการผลิตซึ่งเป็นผลลัพธ์แห่งการเพิ่มพูนที่เป็นอนันตะ ย่อมมีมากกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมา เพราะการเพิ่มพูนที่เป็นอนันตะได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด บัดนี้ภาวะที่ง่าย ๆ อย่างหนึ่งไม่อาจมีมากกว่าภาวะที่ง่าย ๆ อีกอย่างหนึ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุดได้ แต่ปริมาณที่กำหนดแน่นอนได้เท่านั้น จึงจะมีมากมายเหนือความเป็นอนันตะอย่างง่ายขึ้นหลายเท่า จนนับจำนวนไม่ถ้วน เพราะฉะนั้น เมื่อแสงสว่างซึ่งเป็นสิ่งง่าย ๆ ในตัว ได้ถูกเพิ่มพูนขึ้นมามีจำนวนกำหนด

ไม่ได้ มันก็ต้องขยายสสารออกไปเป็นมิติ ที่นับไม่ถ้วนเช่นเดียวกับสิ่ง
ที่ง่าย ๆ เหมือนกัน

แต่ก็อาจเป็นไปได้ว่าเลขจำนวนที่เป็นอนันตะ ย่อมมีความสัมพันธ์
กับจำนวนที่เป็นอนันตะในทุก ๆ ปฏิภาค ทั้งที่เป็นจำนวนนับ และมีใช่
จำนวนนับ และสิ่งที่เป็นอนันตะบางอย่าง ย่อมใหญ่กว่าสิ่งที่เป็นอนันตะ
อื่น ๆ และสิ่งที่เป็นอนันตะบางอย่างก็เป็นสิ่งที่เล็กกว่าสิ่งที่เป็นอนันตะอื่น ๆ
ดังนั้น จำนวนเลขทั้งปวงทั้งที่เป็นเลขคู่และเลขคี่ ต่างก็เป็นอนันตะทั้งสิ้น
พร้อมกันนั้นจำนวนเลขทั้งหมดย่อมมากกว่าจำนวนเลขคู่ทั้งหมด ทั้ง ๆ ที่
จำนวนเลขคู่จะเป็นอนันตะเหมือนกันก็ตาม เพราะจำนวนเลขทั้งหมด ย่อม
มากกว่าจำนวนเลขคู่ทั้งหมด ก็เพราะอำนาจของจำนวนเลขคี่ทั้งหมด
นั่นเอง ดังนั้น จำนวนเลขทั้งหมดที่เริ่มต้นด้วยหนึ่ง และสืบต่อเรื่อยไปเป็น
ทวีคูณย่อมเป็นอนันตะ และในทำนองเดียวกันจำนวนเลขกึ่งหนึ่งทั้งหมด
ที่ตรงกับจำนวนเลขกำลังสองก็ย่อมเป็นอนันตะด้วย จำนวนของเลขกึ่ง
หนึ่งเหล่านี้ จะต้องเป็นกึ่งหนึ่งของจำนวนกำลังสองของมันทั้งหมด ใน
ทำนองเดียวกัน จำนวนเลขทั้งปวงที่เริ่มต้นด้วยหนึ่ง และเพิ่มขึ้นเป็นตรีคูณ
เรื่อย ๆ ไป ย่อมเท่ากับสามเท่าของจำนวนหนึ่งในสามทั้งหมดที่ตรงกับ
ตรีคูณเหล่านี้ เมื่อเพ่งถึงปฏิภาคทางจำนวนทั้งปวง ก็ย่อมเป็นที่แจ่มแจ้ง
ในทำนองเดียวกันว่า อาจมีปฏิภาคระหว่างสิ่งที่กำหนดไม่ได้ (เป็นอนันตะ)
ตามแต่ละปฏิภาคไป

แต่ถ้าหากเรายืนยันจำนวนทวีคูณที่เป็นอนันตะทั้งปวง โดยเริ่ม
ด้วยหนึ่งแล้ว และจำนวนกึ่งหนึ่งทั้งปวงที่เป็นอนันตะซึ่งตรงกับจำนวนที่
เป็นทวีคูณเหล่านี้ และถ้าหากหนึ่งหรือจำนวนเลขที่กำหนดได้อื่น ๆ บาง
จำนวน ถูกหักออกจากจำนวนกึ่งหนึ่งทั้งหลายแล้ว ในทันทีที่ทำการหัก

ออกนี้ ก็จะไม่มีความขัดแย้งต่อหนึ่งในระหว่างจำนวนแรกกับสิ่งที่เหลือจากจำนวนที่สองอีกต่อไป ความจริงจะไม่มีปฏิภาคทางจำนวนใด ๆ เลย เพราะถ้าหากปฏิภาคทางจำนวนอย่างที่สอง จะต้องถูกทิ้งไว้จากปฏิภาคจำนวนแรก ในฐานะเป็นผลลัพธ์แห่งการหักออกจากส่วน แห่งปฏิภาคที่น้อยกว่าแล้ว สิ่งที่ถูกหักออกจะต้องเป็นส่วนที่นำไปหารจำนวนอื่นได้ลงตัว ส่วนหนึ่ง หรือหลาย ๆ ส่วนของส่วนที่นำไปหารเลขจำนวนอื่นได้ลงตัว ของสิ่งที่ถูกมันหักออก แต่จำนวนเลขที่แน่นอนไม่อาจเป็นเลขที่นำไปหารจำนวนอื่นได้ลงตัว ส่วนหนึ่งหรือหลาย ๆ ส่วนของส่วนที่นำไปหารเลขจำนวนอื่นได้ลงตัว ของจำนวนที่เป็นอนันต์ เพราะฉะนั้น เมื่อเราหักเลขจำนวนหนึ่งออกจากจำนวนเลขกึ่งหนึ่งที่เป็นอนันต์ละก็ จะไม่มีปฏิภาคทางจำนวน ระหว่างเลขทวิคูณที่มีจำนวนเป็นอนันต์ กับสิ่งที่เหลือจากจำนวนเลขกึ่งหนึ่งที่เป็นอนันต์ เหลืออยู่เลย

โดยเหตุที่เป็นเช่นนี้ จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า โดยอาศัยการทำตัวเองให้เพิ่มพูนขึ้นจนเป็นอนันต์ แสงสว่างย่อมขยายสสารไปเป็นมิติที่กำหนดแน่นอนได้ ซึ่งเล็กกว่าหรือใหญ่กว่าตามปฏิภาคบางอย่าง ที่มีมิติเหล่านั้นมีต่อกันและกัน คือจะเป็นทางจำนวนนับ หรือไม่ใช่ทางจำนวนนับก็ได้ เพราะถ้าหากอาศัยการทำตัวเองให้เพิ่มพูนเป็นอนันต์แล้ว แสงสว่างย่อมขยายสสารไปเป็นหนึ่งมิติของสองลูกบาศก์ โดยการทวิคูณการเพิ่มพูนจำนวนเป็นอนันต์อย่างเดียวกันนี้ แสงสว่างก็จะขยายตัวเองเข้าไปในหนึ่งมิติของสี่ลูกบาศก์ และโดยการแบ่งการเพิ่มพูนเป็นอนันต์นี้ออกไปครึ่งหนึ่ง มันก็จะขยายตัวมันเข้าไปในมิติหนึ่งของหนึ่งลูกบาศก์ ดังนั้น แสงสว่างย่อมดำเนินไปตามปฏิภาค ทั้งที่เป็นจำนวนนับและมีใช้จำนวนนับ

ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าข้อนี้ เป็นความหมายแห่งทฤษฎีของปรัชญา-

เมธีเหล่านั้น ที่มีความเห็นว่าทุกสิ่งย่อมประกอบด้วยปรมาณู และกล่าวว่า
 เทห์ทั้งหลายก็ประกอบด้วยพื้นผิวทั้งหลาย และพื้นผิวก็ประกอบด้วยเส้น
 ต่าง ๆ และเส้นต่าง ๆ ก็ประกอบด้วยจุดหลาย ๆ จุด ความเห็นนี้มีได้ขัด
 แย้งกับทฤษฎีที่ว่า ความใหญ่อย่างหนึ่งย่อมประกอบด้วยความใหญ่หลาย ๆ
 อย่าง เพราะสำหรับความหมายของคำ “ทั้งหมด” ย่อมมีความหมายที่
 ตรงกับของคำ “บางส่วน” ด้วย ดังนั้น เราจึงกล่าววาทะหนึ่งเป็นส่วนหนึ่ง
 ของทั้งหมด เพราะสองก็เป็นส่วนหนึ่งทั้งหมด เรากล่าวว่า ข้างหนึ่งเป็น
 ส่วนหนึ่งของเส้นผ่าศูนย์กลาง แต่ทว่าในความหมายแตกต่างกันออกไป
 เพราะข้างหนึ่งจะมีสักก็เท่าก็ตามไม่สำคัญ เพราะมิได้ทำให้เกิดเป็นเส้น
 ผ่าศูนย์กลางขึ้นมาได้ แต่จะน้อยกว่าเส้นผ่าศูนย์กลางเสมอไป อนึ่ง เรากล่าว
 ว่ามุมหนึ่งของมุมที่อาจเกิดขึ้นได้จนนับไม่ถ้วน และเมื่อมุมที่อาจเกิดขึ้น
 ได้มุมหนึ่งถูกหักออกจากมุมฉากหลาย ๆ ครั้งก็พอกำหนดได้ มุมฉากก็
 จะกลายเป็นมุมที่เล็กลง แต่ทว่า ในแง่ที่ต่างกันแล้วก็อาจกล่าวว่า จุดหนึ่ง
 เป็นส่วนหนึ่งของเส้นที่มีจุดนับจำนวนไม่ถ้วน เพราะเมื่อเอาจุดหนึ่งออก
 จากเส้นหลาย ๆ ครั้งที่กำหนดแน่นอนได้ จุดหนึ่งนี้จะไม่ทำให้เส้นสั้นลงเลย

“เพราะฉะนั้น เมื่อหันกลับมาหาเรื่องของข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าก็
 กล่าวว่าโดยอาศัยการเพิ่มพูนตัวเองเท่า ๆ กันในทุกทิศทุกทางอย่างเป็น
 อนันตะ แสงสว่างย่อมขยายสสารทุกด้านเข้าไป ในรูปฟอร์มแห่งทรงกลม
 ด้านละเท่า ๆ กัน และในฐานะที่เป็นอนุสนธิ ที่จำเป็นของการขยายออกนี้
 ส่วนนอกสุดของสสารย่อมถูกขยายออกไปได้มากกว่า และทำให้เบาบาง
 กว่าส่วนในที่ใกล้กับจุดศูนย์กลาง และโดยเหตุที่ส่วนนอกสุดจะถูกทำให้
 เบาบางได้มากที่สุด ส่วนชั้นในทั้งหลายก็ย่อมอาจทำให้เบาบางได้ใน
 โอกาสต่อไป

“โดยวิธีนี้ คือโดยการขยายสสารไปเป็นรูปทรงกลมก่อน และโดยการทำส่วนนอกสุดของสสารให้บางที่สุดแล้ว แสงสว่างย่อมทำให้ศักยภาพของสสารกลายเป็นประจักษ์ภาวะอย่างสมบูรณ์ในทรงกลมชั้นนอกสุด และทั้งสสารนี้ไว้โดยไม่มีอำนาจใด ๆ ต่อการตรึงใจอีกต่อไป และดังนั้น เทห์แรกในส่วนนอกสุดของทรงกลมคือ เทห์ที่เรียกว่าท้องฟ้า (firmament) ย่อมเป็นเทห์ที่สมบูรณ์แบบ เพราะเทห์นั้น ไม่มีอะไรในการที่ประกอบเป็นรูปร่างขึ้นมาเลย นอกจากสสารแรกและรูปฟอร์มแรกเท่านั้น ดังนั้น เทห์แรกเมื่อคำนึงถึงส่วนต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดสภาวะสำคัญของมัน และเมื่อเพ่งถึงปริมาณของมัน ซึ่งเป็นสิ่งที่อาจเป็นไปได้ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในด้านจำนวนแล้ว จึงเป็นเทห์ที่ธรรมดาสามัญที่สุดเหนือเทห์ทั้งปวง เทห์แรกแตกต่างกับร่างที่เป็นวิเสสชาติในแง่นี้ สสารย่อมถูกทำให้ประจักษ์อย่างสมบูรณ์ได้ ก็โดยอาศัยรูปฟอร์มแรกเท่านั้น แต่เทห์ที่เป็นวิเสสชาติซึ่งมีอยู่ในเทห์นี้และในเทห์อื่น ๆ และมีปฐมสสารและปฐมรูปอยู่ในสภาวะสำคัญของมัน ย่อมหักออกจากการทำสสารให้ประจักษ์อย่างสมบูรณ์ โดยอาศัยปฐมรูป และจากการทำสสารให้น้อยลงโดยอาศัยปฐมรูป

“เมื่อเทห์แรกซึ่งเป็นท้องฟ้า ได้ถูกทำให้ประจักษ์โดยวิธีนี้แล้ว มันก็ทำให้แสงสว่าง (lumen) ของมันแพร่หลายจากทุก ๆ ส่วนของมันเอง ไปยังศูนย์กลางของจักรวาล เพราะโดยเหตุที่แสงสว่าง (lux) เป็นความสมบูรณ์แบบของเทห์แรก และตามปรกติเพิ่มพูนตัวเองโดยปฐมเทห์นั้น จึงจำเป็นที่จะต้องทำให้แพร่หลายเข้าไป ยังศูนย์กลางของจักรวาล และโดยเหตุที่แสงสว่าง (lux) นี้เป็นรูปฟอร์ม ที่แยกออกจากสสารไม่ได้อย่างสิ้นเชิง ในการที่มันแพร่ออกจากปฐมเทห์ มันจึงขยายตัวเองคู่ขนานไปกับความมีวิญญานของสสารแห่งปฐมเทห์นั้น ดังนั้น จากปฐมเทห์นั้นก็มี

แสงสว่าง (lumen) ซึ่งเป็นเทพ์ทางด้านจิตใจ หรือถ้าหากท่านชอบใจ จะพูดว่าเป็นวิญญาณที่มีร่างกายก็ได้ แสงสว่าง (lumen) นี้ในเวลาที่มันส่องผ่านไป มิได้แบ่งร่างกายที่มันส่องผ่านเข้าไปเลย และดังนั้น จึงผ่านจากเทพ์ของสวรรค์แรก มายังศูนย์กลางของจักรวาลในทันที อนึ่ง การที่แสงสว่างนั้นส่องผ่าน เราจะต้องไม่เข้าใจเอาในแง่ที่ว่า อะไรบางอย่างที่เป็นหนึ่งทางด้านจำนวนผ่านจากสวรรค์นั้น มายังศูนย์กลางของจักรวาลในทันที เพราะข้อนี้บางทีอาจเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่การที่แสงสว่างส่องผ่านไปนั้น เกิดจากการทำตัวเองให้เพิ่มพูนขึ้น และโดยอาศัยการเกิดของแสงสว่างชั่วหลายอายุ จนเป็นอนันตะ”

โรเจอร์ เบคอน ซึ่งเป็นนักธรรมชาติวิทยาที่ตะกละ (omnivorous) ได้ยืนยันทฤษฎีของวิทยาศาสตร์ว่า เป็นวิธีค้นหาความแท้จริง และสังเคราะห์เป็นครั้งแรก ท่านใช้ทั้งวิชาเรขาคณิตและเลขคณิตใน “วิชาฟิสิกส์อย่างง่าย ๆ บางเรื่อง” และท่านเห็นว่าวิชาคณิตศาสตร์ หรือพูดง่าย ๆ ก็คือจำนวนเป็นสสารเบื้องต้นมากกว่าแสงสว่าง สำหรับบุคคลต่าง ๆ เช่น เซนต์ แอนเซลม์และอาเบอลาร์ดแล้ว เห็นว่าความสลับซับซ้อนกลาง ของชีวิตทางด้านพุทธิปัญญา และตรรกศาสตร์นั้นขึ้นกับภาษา แต่สำหรับโรเจอร์ เบคอน แล้ว ท่านเห็นว่าภาษาต้องรับใช้คณิตศาสตร์ ท่านได้ยืนยันว่าการเผ่าสังเกตุจำต้องปรารถนาสำหรับการรับรองในวิชาฟิสิกส์เชิงคณิตศาสตร์ ท่านก็คล้าย ๆ กับกรอสเตสต์ (Grosseteste) ก็ได้เริ่มต้นจากหนังสือเรื่อง Posterior Analytics ของอะริสโตเติล ในตอนที่ ๖ แห่งเรื่อง Opus Majus ของท่าน ท่านได้ยืนยันว่าท่าน

“.....บัดนี้ ปรารถนาจะคลี่หลักต่าง ๆ ของคณิตศาสตร์ออกมา เพราะถ้าไม่มีประสบการณ์แล้ว ก็จะไม่สามารถรู้อะไรได้อย่างเพียงพอ

เลย เพราะมีวิธีจะได้ความรู้มา ๒ วิธีด้วยกัน คือ โดยการใช้เหตุผล และ โดยอาศัยประสบการณ์ การใช้เหตุผลย่อมให้ได้บทสรุป แต่มิได้ทำให้ บทสรุปแน่นอนเลย หรือมิได้บริหารจัดการความสงสัยให้หมดไปจนทำให้จิตพัก อยู่ที่สหัชญาณเกี่ยวกับสัจธรรมเลย นอกจากจิตจะพบสัจธรรมโดยอาศัย ประสบการณ์เท่านั้น เพราะมีคนเป็นจำนวนมาก ได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับ สิ่งนี้อาจทราบได้ แต่เพราะคนเหล่านั้น ขาดประสบการณ์ พวกเขาจึงละ การให้เหตุผล และมีได้หลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอันตราย หรือปฏิบัติตามสิ่งที่ดี แต่อย่างใดอย่างหนึ่งเลย เพราะถ้าหากคนที่ไม่เคยเห็นไฟ ควรพิสูจน์โดย อาศัยเหตุผลที่เพียงพอว่า ไฟย่อมเผาไหม้และทำให้สิ่งทั้งหลายเจ็บปวด และทำลายสิ่งทั้งหลายให้พินาศ จิตของเขาก็คงไม่พอใจกับการให้เหตุผล นั้น หรือเขาคงไม่หลีกเลี่ยงไป จนกว่าเขาจะเอามือไปจับไฟ หรือเอาสิ่งที่อาจ เผาได้ใส่เข้าไปในไฟเท่านั้นแหละ เขาจึงอาจพิสูจน์โดยอาศัยประสบการณ์ ที่ได้สอนไว้ได้การให้เหตุผล แต่เมื่อเขามีประสบการณ์เกี่ยวกับการเผา ไหม้ (สันตาป) จริง ๆ จิตของเขาก็เชื่อ และพักอยู่ในแสงสว่างของสัจธรรม อย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้น การให้เหตุผลย่อมไม่เพียงพอ แต่ประสบการณ์ อาจทำให้เพียงพอได้....เพราะฉะนั้น เราจะต้องทำสิ่งทั้งปวง ให้แจ่มแจ้ง โดยอาศัยประสบการณ์.....และถ้าหากเราหันไปสนใจกับประสบการณ์ ซึ่งเป็นสิ่งเฉพาะและสมบูรณ์ และได้รับการรับรองแล้วหรือมีระเบียบของ ตนเองอย่างเต็มที่ ก็จำเป็นจะต้องดำเนินไปโดยอาศัยหลักการต่าง ๆ เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์นี้ซึ่งเรียกว่าเป็นการทดลอง”

โรเจอร์ เบคอน เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพฟรานซิสกันซึ่งได้รับอิทธิพล มาจากอะวิเซนนามาก ท่านถือว่าอะวิเซนนา เป็นผู้ที่ยืนแบบอะริสโตเติล ได้ดีที่สุด เบคอนตั้งตัวเป็นฝ่ายค้านพวก “หัวสมัยใหม่” ที่กล่าวว่า พุทธิ-

ปัญหาซึ่งทำหน้าที่อยู่ในดวงวิญญาณของเรา และทำให้ดวงวิญญาณรุ่งเรือง
ขึ้นมา นั้น เป็นส่วนหนึ่งของดวงวิญญาณนั้น ดังนั้น ดวงวิญญาณจึงถูกแบ่ง
ออกเป็น ๒ คือ เป็นพุทธิปัญญาที่เป็นตัวกระทำ กับเป็นพุทธิปัญญาที่เป็น
ตัวกรรม เบคอนยืนยันว่าตัวกระทำทางพุทธิปัญญาจะ ต้อง แตกต่างจาก
ดวงวิญญาณ จะต้องเป็นองค์พระผู้เป็นเจ้าเอง และปรัชญาทั้งปวงเกิด
จากทฤษฎีประภา ท่านได้ยกย่องพวกโบราณจารย์ทั้งหลายไว้ด้วยว่า :
“ไม่มีอะไรที่จะคาดคะเน เพื่อเชื่อเชียวเราให้มีชีวิตอยู่อย่างที่เราควรจะเป็น
อย่างพวกเราที่เกิดและเจริญเติบโตขึ้นมาในชีวิตที่ก่อปรด้วยความเมตตา
กรุณาได้ดี เท่าเห็นคนที่ไม่มี ความเมตตา กรุณาได้รับเกียรติ ที่คาดไม่ถึง
โดยอาศัยความศักดิ์สิทธิ์ ของชีวิตของบุคคลเหล่านั้นเลย”

โรเจอร์ เบคอน เห็นว่า ในการพิสูจน์วิชาฟิสิกส์เชิงคณิตศาสตร์
นั้น มีอะไรบางอย่าง ที่อยู่นอกเหนือการที่จะให้เหตุผลได้ นั่นคือประสพ-
การณ์ การให้เหตุผลอาจนำเราไปสู่การยอมรับความสมเหตุสมผลของ
การให้เหตุผลเหล่านั้น แต่การให้เหตุผลไม่อาจรับรองความจริงของตน
เองได้ : ดวงวิญญาณต้องการพักอยู่ในสหัสญาณแห่งสัจธรรม และเพื่อ
เหตุผลนั้นเอง เราจึงจำเป็นต้องมีประสบการณ์เกี่ยวกับสัจธรรม เราจะมี
ประสบการณ์เกี่ยวกับสัจธรรมทางคริสต์ศาสนาในสังคมคริสต์ ก็โดย
อาศัยพฤติกรรม ในปัจเจกชนที่เป็นคริสต์ศาสนิกนั้น จะมีประสบการณ์
โดยอาศัยการทำให้กระจำงแจ้งอย่างลึกลับ และพิสูจน์ได้ด้วยอำนาจ
โรเจอร์ เบคอน ไกลเข้ามาทางที่จะอ้างว่าโหราศาสตร์ การเล่นแร่แปรธาตุ
และความลึกลับ เป็นฉันทานุมัติทางศาสนา หรือแม้แต่เป็นทานุมัติด้วย
ซ้ำไป ท่านมีความตระหนักเกี่ยวกับความแท้จริงของสิ่งที่เป็นปัจเจก
ทั้งหลายอย่างสมบูรณ์แบบ ยิ่งกว่าความแท้จริงแห่งสิ่งที่เป็นสากลเสียอีก

ท่านกล่าวว่า “สิ่งที่เป็นปัจเจกหนึ่งย่อมมีความแท้จริงมากกว่าสิ่งที่เป็นสากลทั้งมวลรวมกัน”

ในกรุงปารีสมีผู้นับถือนิกายฟรานซิสกัน ที่สำคัญอีกคนหนึ่งคือ อะเล็กซานเดอร์แห่งเมืองฮาลส์ (Alexander of Hales) ท่านเป็นปราชญ์เมธีสมัยกลางคนแรกที่ยืนยันว่าอะริสโตเติลเป็นเจ้าหน้าที่ผู้อ่านอย่างแท้จริง หนังสือเรื่อง Summa Theologica ของท่านซึ่ง โรเจอร์ เบคอน กล่าวว่า ต้องใช้มากกว่าหนึ่งตัวจึงจะบรรทุกได้หมดนั้น นับเป็นความพยายามในตอนแรก ๆ ที่จะทำให้ปรัชญาของอะริสโตเติล และของ เซนต์ ออกัสติน เข้ากันได้

ผู้นับถือนิกายฟรานซิสกันที่สำคัญที่สุด คือ เซนต์ โบนาเวนตูรา ที่ได้ให้ความรู้เรื่อง แก่ปรัชญาสมัยกลางคู่กับ เซนต์ โทมัส อะไควนัส ที่นับถือนิกายโดมินิกัน เซนต์ ฟรานซิส (พ.ศ. ๑๗๒๕-๑๗๖๕) เองไม่เชื่อถือหนังสือและการแสวงหาทางด้านพุทธิปัญญา และปรารถนาให้สานุศิษย์ของท่าน หลีกเลียงจากพวกหนังสือ และการแสวงหาทางด้านพุทธิปัญญาเสีย เพื่อจะได้หนีให้พ้นจากโรงเรียนและการโต้แย้งต่าง ๆ แต่ความไม่เฉยसाเกี่ยวกับการเรียน และการให้เหตุผลของท่าน เป็นเรื่องของปัจเจกชนเช่นเดียวกับความไม่เฉยसा เกี่ยวกับการเรียนและการให้เหตุผลของพระมะหะหมัดเหมือนกัน และท่านได้เดินทางไปในที่ต่าง ๆ ด้วยความยากลำบาก ภายในระยะ ๒๐ ปีที่ท่านได้ก่อตั้งนิกายของท่าน ขึ้นมา สานุศิษย์ของท่านก็ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยหมดและโต้แย้งได้ดีที่สุด

จอห์น แห่งฟิดันซา (John of Fidanza) หรือ โจวานนี ดี ฟิดันซา

(Giovanni di Fidanza) เกิดที่บั๊กโนเรีย (Bagnorea) ในเมืองทัสคานี^๒ (Tuscany) ในประเทศอิตาลี เมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๔ แต่ไม่ทราบว่าจะทำไม ต่อมาท่านจึงได้รับนามว่า โบนาเวนตูลา ซึ่งแปลว่า โชคดี ได้ เมื่อสมัยที่เป็นเด็ก ท่านเกือบตายอยู่ครั้งหนึ่ง ถึงกับมารดาท่านได้สวดอ้อนวอนขอให้ เซนต์ ฟรานซิส ช่วยให้อุตรนางหายป่วย เมื่อหายป่วยแล้ว โบนาเวนตูลารู้สึกว่าท่านเป็นหนี้ชีวิต เซนต์ ฟรานซิส ท่านจึงได้บวชในนิกายฟรานซิสกัน เมื่อบวชแล้วก็ได้ไปศึกษาอยู่กับอะเลกซานเดอร์ แห่งเมืองฮาลส์ (Hales) ในกรุงปารีส พ.ศ. ๑๗๙๑ ท่านเริ่มสอนวิชาเทววิทยา ที่มหาวิทยาลัยปารีส พ.ศ. ๑๘๐๐ ท่านได้รับเลือกเป็นหัวหน้าของพวกฟรานซิสกัน ขณะนั้นท่านเพิ่งมีอายุได้เพียง ๓๖ ปีเท่านั้น ท่านได้พยายามอย่างสุดความสามารถ ในอันที่จะปฏิรูปความละเหวของวงการคณะสงฆ์เสียใหม่ ท่านดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ๑ แบบพระ เมื่อเวลาที่สมณทูตมาแจ้งข่าวให้ท่านทราบว่า ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นพระคาร์ดินัลนั้น ท่านกำลังซักผ้าอยู่ ท่านเป็นคนที่ไม่จริงจังอะไรสักเท่าไร ทำงานเกินตัว ในที่สุดท่านก็ถึงมรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๑๘๑๗ ในขณะที่ไปร่วมประชุมที่เมืองลียงส์ (Lyons)

เราพบคำสอนทางจิตวิทยา ของท่านอยู่ในหนังสือเรื่อง Sentences ของปีเตอร์ ลอมบาร์ด เป็นส่วนใหญ่ และในเรื่องสั้น ๆ สองเรื่อง คือ เรื่อง Hinerarium Mentis in Deum กับเรื่อง De Reductione Artium ad Theologiam

หนังสือของท่านเป็นหนังสือที่เขียนไว้ดีมาก ชัดเจนแจ่มแจ้งและสั้น ๆ ท่านทำตัวเป็นเสมือนเพียงผู้รวบรวมเท่านั้น แต่ท่านก็ได้ใส่ระเบียบ ความรื้อร่น และความสงบเสถียรถ่อมตนลงไปในทุก ๆ เรื่องที่ท่านเขียน

^๒ แคว้นนี้อยู่ทางทิศตะวันตกของอิตาลีภาคกลาง มีเมืองฟลอเรนซ์เป็นเมืองสำคัญ

ท่านเห็นว่าความรู้ที่แท้จริงมิได้เกิดจากความเข้าใจโลกทางวัตถุ โดยอาศัยประสาทสัมผัสเลย แต่ทว่าโดยอาศัยสหัชญาณของโลกทางด้านจิตใจ โดยอาศัยดวงวิญญาณ ทั้ง ๆ ที่ท่านชอบ เซนต์ โทมัส อะไควนัส ท่านก็แสดงความไม่พอใจการอ่านปรัชญา และได้วิพากษ์วิจารณ์บทสรุปบางบทของ เซนต์ โทมัส ไว้อย่างเสรี ท่านเตือนสติพวกที่ถือนิกายโดมินิกันว่า อะริสโตเติลเป็นคนนอกศาสนา เราจะต้องไม่นำเอาอำนาจหน้าที่ของ อะริสโตเติลมาเทียบเสมอด้วยอำนาจหน้าที่ของพวกบาทหลวงในคริสต์ศาสนา ท่านได้ตั้งคำถามขึ้นมาว่า ปรัชญาของอะริสโตเติลได้อธิบายความเคลื่อนไหวของดวงดาวสักขณะหนึ่งได้ไหม? พระผู้เป็นเจ้ามิได้เป็นการสรุปทางด้านปรัชญาเลย แต่ทว่าเป็นความมีอยู่ที่มีชีวิต การรู้สึกถึงพระองค์ดีกว่าการนิยามพระองค์ สิ่งที่ดีย่อมดีกว่าสิ่งที่ถูก และคุณธรรมอย่างง่าย ๆ ย่อมอยู่เหนือศาสตร์ทั้งปวง เราทราบมาว่า วันหนึ่งท่าน เอจิดิโอ (Egidio) ผู้ชื่นชมยินดีกับการศึกษาของโบนาเวนตูรา ได้กล่าวกับท่านว่า “น่าอณาจริง ๆ ! พวกเราที่เป็นคนโง่ และคนธรรมดาสามัญ จะทำให้พระผู้เป็นเจ้าทรงโปรดปรานได้อย่างไร ?”

โบนาเวนตูราตอบว่า “น้องชาย ท่านก็ทราบเป็นอย่างดีแล้ว ว่าการรักพระผู้เป็นเจ้าก็นับว่าเพียงพอแล้ว”

พระเอจิดิโอถามว่า “ท่านเชื่อว่า ผู้หญิงธรรมดาสามัญคนหนึ่ง จะทำให้พระผู้เป็นเจ้ายินดีได้อย่างเดียวกับอาจารย์ในวิชาเทววิทยาหรือไม่?”

เมื่อโบนาเวนตูราตอบยืนยันว่าได้ เอจิดิโอ ก็วิ่งดี้ออกไปที่ถนน และตะโกนบอกผู้หญิงขอทานคนหนึ่งว่า “ท่านจงตั้งใจเถิด เพราะถ้าหากท่านรักพระผู้เป็นเจ้าแล้ว ท่านอาจได้ตำแหน่งในอาณาจักรสวรรค์ สูงกว่าโบนาเวนตูราเสียอีก!

โบนาเวนตูราถือว่า การเก็ง (speculation) ที่ถูกต้องทั้งปวง เป็น การแสวงหาพระผู้เป็นเจ้า เรื่องนี้อาจเริ่มต้นด้วยการวิจัยโลกทางกายภาพ ซึ่งมีตราของพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงสร้างสรรพ (vestigia Dei) อยู่ แต่ก็มีเฉพาะ ในการศึกษาตนเอง และในการค้นกับดวงวิญญาณของตนเอง ซึ่งเป็น พระรูปของพระผู้เป็นเจ้า (imago Dei) ที่มนุษย์อาจได้รับความรู้ที่แท้จริง เท่านั้น การฝึกฝนความจำ ความเข้าใจ และเจตจำนง ภายใต้อิทธิของทิพย์-ประภา ย่อมนำมนุษย์ไปสู่การเข้ามาน พะถึงพระผู้เป็นเจ้า มิใช่ในฐานะ เป็นเหตุ เพราะอาศัยผลของพระองค์เลย แต่ทว่าอย่างทันทีทันใด และ อย่างมีจิตแน่วแน่มั่นเป็นสมาธิ

หนังสือที่มีชื่อเสียงที่สุดของท่าน ชื่อ Journey of the Mind to God (เรื่องการเดินทางไปเฝ้าพระผู้เป็นเจ้า) ของท่าน เป็นเรื่องแบบนวนิยาย ลึกลับทางปรัชญา ติดตามมาด้วยร่องรอยของพระผู้เป็นเจ้า โดยอาศัย จักรวาลที่พระองค์ ทรงสร้างสรรคขึ้นมา และจบลงด้วยการประกาศความ มีอยู่ อย่างประจักษ์ชัดของพระผู้เป็นเจ้า เจตจำนงทางดีของมนุษย์ตาม ปรัชญาธรรมดาแล้ว มีอยู่ในมนุษย์แต่ละคน โดยนัยกลับกัน โบนาเวนตูรา กล่าวว่าความรู้สึกของมนุษย์แต่ละคนเกี่ยวกับตัวเองและโดยอาศัยตัวเอง ตามธรรมดาแล้วย่อมนำไปสู่การเห็นพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งมีอยู่ในทุก ๆ ดวง วิญญาณ ทั้งหมดนี้เป็นข้อพิสูจน์เรื่องความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า ปัญหา เกี่ยวกับพหุวิญญาณที่เป็นตัวกระทำ และตัวถูกกระทำเกี่ยวกับความรัก ในฐานะที่เป็นทั้ง eros และ agape^๓ บัดนี้ ได้ถูกนำมาอภิปรายกันอย่าง

๓. อาหารทางสังคมหรือการเลี้ยงอาหารรัก (love feast) ของพวกคริสต์ศาสนิกโบราณ ซึ่งตาม ปรัชมิภายหลังที่ได้ประกอบพิธีแสดงตนเป็นศาสนิกโบราณ ด้วยการทำขนมปังและเหล้า อยู่นให้ศักดิ์สิทธิ์ แล้วก็แจกกันบริโภคเพื่อเป็นการระลึกถึงความรู้สึกที่ดูดดื่ม และการสันทน พระชนม์ของพระเยซูคริสต์เจ้า.

ียดยาด โดยนักเทววิทยาที่มีชื่อเสียงทั้งหลาย เช่น บิชอป ไนเกรน (Nygren) ที่ถือนิกายลูเธอร์ชาวสวีเดน บาทหลวงอังกฤษชื่อ เอ็ม. ซี. อาร์คี (M.C.D' Arcy) ผู้ถือนิกายเยซูอิต และ เดนิส เดอ โรจมองต์ (Denis de Rougemant) ผู้ถือนิกายโปรเตสแตนต์ชาวสวิส เป็นต้น ทั้งยังเป็นปัญหาสำหรับ พวกปรัชญาเมธีสมัยกลาง และยังเป็นอีกโฉมหน้าหนึ่งของการแบ่งความเมตตา กับเจตจำนงเสรีออกเป็นสองอย่างตลอดไปด้วย ความจริงพระผู้เป็นเจ้าทรงเป็น “แสงสว่างที่ทำให้ทุกคนสว่างไสว” แต่เซนต์ โบนาเวนตูราคงไม่มีดวงวิญญาณ ที่เป็นเพียงตัวกรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นวัตถุที่จะทำให้รุ่งเรืองด้วย แล้วก็เพื่อที่จะได้รู้อะไรเล่า ? เพื่อจะได้แน่ใจ เพื่อให้ถึงความแน่ใจ และความแน่ใจเช่นนั้น ย่อมทักท้วงเอาความแน่นอนไม่เปลี่ยนแปลง ในสิ่งที่ถูกรู้ ความไม่อาจตกต่ำในตัวผู้รู้ ณ ที่นี้ เราไม่มีแม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่งเลย เพราะในที่นี้ สัจธรรมทั้งปวงที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมา เป็นสัจธรรมสัมพัทธ์ และสัตว์ที่รู้ก็ไม่อาจตกต่ำได้ ด้วยเหตุผลเดียวกันนั่นเอง เฉพาะพระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างสรรค์เท่านั้น ที่อาจให้ทั้งความไม่อาจตกต่ำแก่ผู้รู้ และความไม่เปลี่ยนแปลงแก่สิ่งที่ถูกรู้ และความแตกต่างระหว่างพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงสร้างสรรค์ กับสัตว์ทั้งหลายที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นมา ก็คือความแตกต่างที่จะต้องเก็บรักษาไว้อย่างขัดแจ้งทุกกาลสมัย

นิโกลาส เดอ มาลบรังซ์ (Nicolas der Malebranche: พ.ศ. ๒๑๘๑-๒๒๕๘) ได้กล่าวโทษเซนต์ โบนาเวนตูรา เกี่ยวกับทฤษฎีทางภววิทยา ทฤษฎีทางภววิทยา ก็คือทฤษฎีที่อ้างว่า มโนคติและหลักการทางด้านพุทธิปัญญาทั้งปวง เป็นสิ่งที่มิอยู่ในตัวมนุษย์ และว่าแม้แต่มโนคติเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าในจิตของมนุษย์ก็เป็นบรรพการของความรู้เกี่ยวกับพระองค์ ในด้านการทดลอง ไม่ว่าจะเป็นชนิดใดก็ตาม แต่เซนต์โบนาเวนตูราได้

กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ทิพยประสาทไม่มีทางที่อำนาจแห่งธรรมชาติ ที่ถูกสร้างสรรค์ทุกชนิดจะเข้าถึงได้ ในเรื่องเกี่ยวกับความที่ทิพยประสาทเป็นเด่นอยู่ก่อนแล้ว และได้ดำเนินไปถึงการอภิปรายเรื่อง แสงสว่าง ๖ ประการ ที่ได้ให้แก่มนุษย์ คือ แสงสว่างแห่งศิลปะทางกลศาสตร์ ๑ แสงสว่างแห่งความรู้ทางประสาทสัมผัส ๑ แสงสว่างแห่งปรัชญาทางธรรมชาติ ๑ แสงสว่างแห่งปรัชญาทางด้านเหตุผล ๑ แสงสว่างแห่งปรัชญาทางศีลธรรม ๑ และแสงสว่างแห่งการคลอใจ (Holy Writ or revelation) ๑ และแสงสว่างอย่างอื่นที่ ๗ ซึ่งจะมีต่อไปนั้นก็คือแสงสว่างแห่งความรู้เรื่อง

ตอนหนึ่งท่านได้กล่าวไว้ว่า :

“แสงสว่างอย่างแรก คือแสงสว่างแห่งศิลปะทางกลศาสตร์ ที่ทำให้ภาพที่ประดิษฐ์ขึ้นมามีแสงรุ่งโรจน์ แสงสว่างอย่างที่สองทำให้เราได้รับแสงสว่างจากการเข้าใจรูปฟอร์มตามธรรมชาติ โดยอาศัยความรู้ทางประสาทสัมผัส แสงสว่างอย่างที่สองนี้ต่ำกว่าอย่างแรก เพราะความรู้ทางประสาทสัมผัสเริ่มต้น ด้วยสิ่งที่ต่ำกว่า และมีอยู่ได้ก็โดยอาศัยความช่วยเหลือ ของแสงสว่างทางร่างกาย และถูกแบ่งออกไปตามประสาททั้งห้า วิญญาณที่ไวต่อความรู้สึกย่อมมีธรรมชาติของแสงสว่างในเวลาที่มันอยู่ในสมองและถูกเพิ่มพูนขึ้นในประสาทสัมผัสทั้งห้า มากน้อยตามขีดขั้นแห่งความบริสุทธิ์ของวิญญาณนั้น

“แสงสว่างอย่างที่สามที่ให้แสงสว่าง จากการตรวจสอบสังขารที่อาจเข้าใจได้นั้น เป็นแสงสว่างของความรู้ทางปรัชญา ดังนั้น จึงเรียกว่าแสงสว่างชั้นใน เพราะมันส่องเข้าไปในภายในและในสาเหตุที่ซ่อนเร้น และส่องเข้าไปโดยอาศัยหลักการและระเบียบของสังขาร ซึ่งตามธรรมดาที่มีอยู่ในตัวมนุษย์แล้ว ได้ถูกแบ่งออกไปเป็น ๓ ทาง คือเป็นปรัชญาทาง

ด้านเหตุผลตามธรรมชาติ และทางด้านศีลธรรม และเราอาจแสดงให้เห็นความพอเพียงของความรู้ทางปรัชญาได้ดังนี้ เพราะมีสังขธรรมเกี่ยวกับการพูด สังขธรรมเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ และสังขธรรมเกี่ยวกับการกระทำทั้งหลาย วิธีทางที่ก่อปรด้วยเหตุผลย่อมพิจารณาสังขธรรมเกี่ยวกับการพูด วิธีทางตามธรรมชาติย่อมพิจารณาสังขธรรมเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ และวิธีทางด้านศีลธรรมย่อมพิจารณาสังขธรรมเกี่ยวกับการกระทำ หรืออีกอย่างหนึ่งดังในสิ่งที่สูงสุด คือในองค์พระผู้เป็นเจ้าเอง ก็ควรจะมีการพิจารณาเหตุผล เกี่ยวกับสาเหตุที่มีประสิทธิภาพ ที่มีแบบฟอร์มและปัจจัยมเหตุ (เพราะพระองค์ทรงเป็นสาเหตุของการมี) เหตุผลเกี่ยวกับความเข้าใจ และระเบียบแห่งความเป็นอยู่ กรณีนั้นก็เป็นอย่างเดียวกับในเรื่องแสงสว่างแห่งปรัชญานั้นเอง เพราะได้ให้แสงสว่างจากการรู้สาเหตุแห่งภาวะ แล้วก็ป็นฟิลิกส์หรือเหตุผลเกี่ยวกับความเข้าใจ แล้วก็ป็นระเบียบทางศีลธรรม หรือทางภาคปฏิบัติ อย่างใดอย่างหนึ่ง ในวิธีทางอย่างทีสาม แสงสว่างแห่งความรู้ทางปรัชญานี้แหละ ที่ทำให้เหตุผลทางด้านพุทธบัญญัติรุ่งเรืองขึ้นมา แต่ข้อนี้อาจมีอยู่ได้ไ ๓ ทางด้วยกัน คือ ๑. ครอบทั่วที่แสงสว่างแห่งความรู้ทางปรัชญานี้ ปกครองเจตนาแห่งเหตุผลอยู่ ก็ยอมเป็นทางด้านศีลธรรม หรือถ้าปกครองตัวเอง ก็ยอมเป็นทางธรรมชาติ หรือถ้าปกครองสิ่งที่แปลความหมายแล้ว ก็ยอมเป็นทางวาทวิจารณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง และทั้งหมดนี้ก็คืออวสาน ที่มนุษย์อาจได้รับแสงสว่างเพื่อสังขธรรมแห่งชีวิต สังขธรรมเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และสังขธรรมแห่งลัทธิคำสอน”

เชนตโบนาเวนตูรายังได้เข้ามา เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่อง กาละอีกด้วย ท่านปฏิเสธความเป็นนิรันดร์ของกาละ โดยกล่าวว่า การมีสาเหตุให้เกิดขึ้น บ่งถึงการเริ่มต้น ถ้าหากกาละหรือสารอื่นใดเป็นสิ่งที่ป็นนิรันดร์

พระผู้เป็นเจ้าก็คงไม่เป็นภาวะสมบูรณ์เลย เพราะกรรมวิธี เช่น พระผู้เป็นเจ้าคงจะมีเป็น ถ้าหากพระองค์ทรงเป็นการสร้างสรรค์ แทนที่จะเป็นผู้สร้างสรรค์ คงจะไม่ เป็น ภาวะ คงจะเป็นเพียง มี ภาวะเป็นขณะ ๆ ไป

หนึ่ง เซนต์โบนาเวนตูรา ได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อ On the Reduction of the Arts of Theology ไว้ว่า :

“เจตจำนงของมนุษย์นั้นง่าย ๆ หรือเป็นของประกอบ (สังหาร) อย่างเดียวกับความรักของเขาเหมือนกัน คำว่า เจตจำนง ซึ่งเป็นสิ่งง่าย ๆ นั้น เราหมายความว่าพลังงานรัก ย่อมไม่มีการแบ่งแยก หรือกระจัดกระจายออกไปเพราะพลังงานเหล่านั้น เฝงอยู่ที่สิ่งหนึ่งหรือสองสามสิ่งเท่านั้น บัดนี้ ความรักเป็นหลักการเกี่ยวกับความง่าย ๆ เช่นนั้น เพราะทุก ๆ ครั้งที่มีความรัก เราย่อมรวมตัวเราเข้า เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวัตถุนั้น และด้วยการรวมเข้าด้วยกันทุก ๆ ครั้ง ก็จะมีการรวมกันในด้านวิญญาณต่อไป และด้วยการรวมกันในด้านวิญญาณนั้น ก็มีการกระจัดกระจายแห่งพลังงานต่อไปด้วย”

ในหนังสือชื่อ Journey of the Mind to God ที่ท่านเขียนบนภูเขาอะเวเนีย (Avenia) ซึ่งเป็นสถานที่ที่เซนต์ ฟรานซิส บรมครูของท่านได้ประณาม นั้น ท่านได้เขียนได้ว่า :

“โดยเหตุที่ในเงื่อนไขปัจจุบันของเรา จักรวาลแห่งสิ่งทั้งหลายนี้เป็นบันไดที่เราอาจไต่เหยียบขึ้นไปหาพระผู้เป็นเจ้าได้ เพราะในบรรดาสิ่งเหล่านี้ บางอย่างก็เป็นจินตภาพของพระผู้เป็นเจ้า บางอย่างก็เป็นสิ่งที่เป็นตัวตน บางอย่างก็เป็นสิ่งที่มิวิญญาณ บางอย่างก็เป็นนิรันดร์ และดังนั้น บางอย่างก็อยู่ภายนอกตัวเรา และบางอย่างก็อยู่ภายในตัวเรา ผลที่จะมีต่อมาว่า ถ้าหากเราบรรลุถึงการเพ่งพินิจ ถึงหลักการแรก (First Principle)

และบ่อเกิดของสิ่งทั้งปวงในพระองค์เอง พร้อมกับสิ่งที่เป็นวิญญาน เป็นนิรันดร์ และเหนือตัวเราแล้ว เราจะเริ่มต้นด้วยรอยพระบาทของพระองค์ซึ่งเป็นสิ่งที่มีตัวตนชั่วคราว และอยู่นอกตัวเรา และดังนั้นก็เข้าไปสู่วิถีที่จะนำไปหาพระผู้เป็นเจ้า เราเข้าไปหาพระองค์ภายในดวงวิญญานของเราเองซึ่งเป็นจินตภาพของพระผู้เป็นเจ้าผู้เป็นนิรันดร์ ที่เป็นวิญญาน และอยู่ภายในตัวเรา และนี่เป็นการเข้าไปสู่สังขารของพระผู้เป็นเจ้า ประการสุดท้ายเราจะต้องไปนอกตัวเรา และเหนือตัวเรา จนถึงภูมิภาคของสิ่งที่เป็นนิรันดร์ และเป็นวิญญานที่เด่นเป็นพิเศษ และมองดูหลักการแรกของสิ่งทั้งปวง...

ในความสัมพันธ์โดยตรงกับความก้าวหน้า ๓ ชั้น ของดวงวิญญานที่จะไปสู่พระผู้เป็นเจ้านี้ จิตของมนุษย์ก็มีทัศนคติ หรือท่าทีที่เป็นพื้นฐาน ๓ อย่างด้วยกัน ทัศนคติแรกก็คือ ทัศนคติที่มีต่อสิ่งที่มีตัวตนภายนอก และในแง่นี้ได้กำหนดให้เป็นสัตว์ หรือสิ่งที่มีความรู้สึกอย่างแท้จริง ทัศนคติอย่างที่สองก็คือสถานที่ที่จิตเข้าไปภายในตัว เพื่อเพ่งพินิจตัวเอง และตอนนี้ถือว่าเป็นจิตฆต ทัศนคติอย่างที่สอง ก็คือสถานที่ที่การที่จิตเลื้อยบนรูปร่างอันอยู่ นอกเหนือตัวเอง แล้วก็ถูกกำหนดให้เป็น “mens” หรือจิต

เพราะฉะนั้น ทั้ง ๆ ที่เราทราบว่าภาวะ (Being) ในฐานะที่เป็นภาวะคืออะไรแล้ว เราก็กังไม่อยู่ในฐานะที่จะเข้าใจ การนิยามความหมายเนื้อหาสาระที่เป็นปัจเจกใด ๆ เลย ทั้งภาวะ (Being) ในฐานะที่เป็นภาวะ (Being) ก็เป็นสิ่งที่ไม้อาจทราบได้ นอกจากเราจะหันกลับมามองเห็นในเงื่อนไขทั่ว ๆ ไปอย่างที่สุดของภาวะนั้น ซึ่งเป็นทั้งเอกภาพ สังขาร และความดีเท่านั้น เราอาจพิจารณาภาวะ (Being) ได้หลายทางด้วยกัน คือในฐานะที่เป็นสิ่งที่สมบูรณ์และไม่สมบูรณ์ เป็นสิ่งที่สมบูรณ์แบบ และไม่สมบูรณ์แบบ เป็นสิ่งที่ประจักษ์และเป็นศักยะ เป็นสิ่งง่าย ๆ และมีเงื่อนไข เป็นสิ่งทั้งมวล

หรือเป็นเพียงบางส่วน ในฐานะที่เป็นสิ่งสถิตและพลวัต ในฐานะเกิดจากตัวเองและในฐานะที่มีเหตุให้เกิด ในฐานะที่เป็นภาวะบริสุทธิ์และเป็นสิ่งผสม ในฐานะที่เป็นสิ่งสมบูรณ์และมีเงื่อนไข ในฐานะเป็นสิ่งที่มาก่อนและเป็นสิ่งที่มิภายหลังในฐานะเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงและเปลี่ยนแปลง ในฐานะเป็นสิ่งง่าย ๆ และเป็นสิ่งผสม แต่ก็นับว่าเป็นหลักการทั่วไปอย่างหนึ่งที่ไม่สมบูรณ์แบบและเป็นสิ่งที่บกพร่อง หรือเป็นเชิงลบ เราอาจเข้าใจได้โดยอาศัยสิ่งที่เป็นเชิงบวก ดังนั้น เหตุผลของมนุษย์จึงไม่อาจบรรลุถึงการอธิบาย สิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มที่ และเป็นขั้นสุดท้ายได้เลย นอกจากจะได้รับความช่วยเหลือจากความเข้าใจภาวะ (Being) ที่บริสุทธิ์ ที่ประจักษ์สมบูรณ์ และสมบูรณ์ที่สุดเท่านั้น หรืออีกประการหนึ่ง นอกจากจะบรรลุถึงภาวะของพระผู้เป็นเจ้า ที่ง่ายอย่างที่สุดและเป็นนิรันดร์ ซึ่งในพระจิตของพระองค์เราจะพบพื้นฐาน และเหตุผลอันดิมะของสิ่งทั้งปวงแล้ว จิตของมนุษย์จะสามารถแก้งเอาไว้อย่างไรว่า สิ่งที่เป็นปัจเจกทั้งหลาย ที่มีจิตมนุษย์ไปเกี่ยวข้องกับนั้นจะบกพร่องและไม่สมบูรณ์ เพราะจิตไม่มีความรู้บางอย่าง เกี่ยวกับภาวะ (Being) ที่ปราศจากความไม่สมบูรณ์แบบจริง ๆ? และการให้เหตุผลอย่างเดียวกันนั้น ย่อมบ่งถึงเงื่อนไขอื่น ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ที่ไม่อาจกำหนดได้ เราอาจกล่าวได้จริง ๆ ว่าพุทธิปัญญาของมนุษย์รู้ความหมายของข้อเสนอทั้งหลาย ในเมื่อพุทธิปัญญานั้นทราบด้วยความแน่ใจว่า ข้อเสนอเหล่านั้นถูกต้อง แล้วเราก็อาจพูดได้จริง ๆ ว่ารู้ เพราะในการยอมรับเช่นนั้น เราไม่อาจถูกหลอกได้ และโดยเหตุที่เราไม่อาจเข้าใจ วัตถุแห่งการยืนยันเป็นอย่างอื่น สัจธรรมเกี่ยวกับพินิจัยก็ต้องเป็นอะไรบางอย่าง ที่ไม่เปลี่ยนแปลง

ภาวะที่มีอยู่อย่างประจักษ์ชัดเช่นนั้น เราจึงไม่อาจเข้าใจว่าไม่มีอยู่ได้ เฉพาะในการเห็น จากความไม่มีอะไรอย่างสมบูรณ์แบบเท่านั้น ที่เราจะพบ ภาวะในความบริสุทธิ์ของภาวะทั้งปวง เพราะภาวะกับความไม่มีอะไร เป็นสิ่งที่ตรงข้ามอย่างสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น ความไม่มีอะไรที่บริสุทธิ์ ย่อมไม่มีอะไรของภาวะ หรือเงื่อนไขต่าง ๆ ของภาวะอันใด โดยนับตรงกัน ข้ามภาวะย่อมไม่มีอะไรของอภาวะ ไม่ว่าจะอย่างประจักษ์หรืออย่างแฝง ๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะอย่างภววิทยา หรือตามฐานนิยมแห่งความเข้าใจแต่อย่างใด อย่างหนึ่งก็ตาม อนึ่ง อภาวะ ต้องถือว่าเป็นความบกพร่องของภาวะ และเรา ไม่อาจทราบได้ นอกจากโดยอาศัยการอ้างถึงภาวะเท่านั้น อีกประการหนึ่ง ภาวะมิได้ขึ้นอยู่กับสิ่งใด ๆ นอกเหนือภาวะ เพราะการที่ภาวนามาสู่จิตใจ ของเราเลย เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่ถูกรู้ย่อมถูกรู้ในฐานะเป็นอภาวะ หรือเป็น ภาวะแฝง หรือเป็นภาวะที่ประจักษ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น ถ้าหาก เราอาจเข้าใจภาวะโดยอาศัยภาวะเท่านั้น และเข้าใจภาวะแฝงโดยอาศัย ภาวะที่ประจักษ์เท่านั้น และอนึ่ง ถ้าหากภาวะ (Being) กำหนดการกระทำ บริสุทธิ์ของสิ่งที่มีเป็น จะมีผลต่อมาว่า ภาวะคือสิ่งที่เข้าสู่จิตใจของมนุษย์ ก่อนเพื่อน และเราจะแสดงคุณลักษณะของภาวะนี้ ได้ก็โดยอาศัยคุณสมบัติ ต่าง ๆ ของการกระทำที่บริสุทธิ์ (Pure Act) เท่านั้น เราไม่อาจทำภาวะให้ เป็นเอกลักษณ์กับภาวะที่เป็นปัจเจก เพราะภาวะที่เป็นปัจเจกมีขอบเขตจำกัด และเป็นสิ่งที่แฝง ๆ อยู่ ทั้งยังไม่อาจทำให้เสมอเหมือนกับภาวะที่มีความ หมายอย่างเดียวกัน ซึ่งไม่มีความแท้จริง เพราะมันมีอยู่จริง ๆ เพราะฉะนั้น จึงมีผลต่อมาว่า ภาวะ (Being) ในปัญหานี้เป็นทิพย์ภาวะ."

บทที่ ๘

อัลเบิร์ตอุส แมกนุส

ALBERTUS MAGNUS

(พ.ศ. ๑๗๔๕ - ๑๘๒๓)

อัลเบิร์ตอุส แมกนุส หรือบางทีก็เรียกว่า อัลเบิร์ต ผู้ยิ่งใหญ่ (Albert the Great) อัลเบิร์ต แห่ง เลออิงเยน (Albert of Lauingen) อัลเบิร์ต แห่ง โคโลญ (Albert of Cologne) นั้นเกิดที่ เมืองเลออิงเยนในสวาเบีย (Swabia) ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศเยอรมนี เมื่อ พ.ศ. ๑๗๔๕ ท่านได้รับการศึกษาอยู่ที่เมืองปะดัว^๑ (Padua) และเมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๖ ท่านก็ได้บวชอยู่ในนิกายโดมินิกันที่เมืองปะดัวนั่นเองหลังจากที่ได้สอนอยู่ตามคอนเวนต์ต่าง ๆ หลายแห่งในเยอรมนี และครั้งสุดท้ายที่เมืองโคโลญแล้ว ก่อนจะถึง พ.ศ. ๑๗๘๘ ท่านก็ได้ถูกส่งไปยังมหาวิทยาลัยปารีส ท่านได้ปริญญาโททางเทววิทยาจากมหาวิทยาลัยนี้ และเป็นผู้มีชื่อเสียงเกี่ยวกับผลงานทางด้านเทววิทยาและปรัชญามาก โรเจอร์ เบคอน (Roger Bacon) ได้พูดถึงอัลเบิร์ตว่า “เป็นนักปราชญ์ทางคริสต์ศาสนาที่มีชื่อเสียงที่สุด” ตามสำนักเรียนต่าง ๆ มักอ้างถึงท่าน เช่นเดียวกับที่อ้างถึงอะริสโตเติล อะวิเซนนา

๑ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอิตาลี ทางทิศตะวันตกของเมืองเวนิซ

และอะเวโรอิส เหมือนกัน

ต่อมา พ.ศ. ๑๗๙๑ ท่านได้เดินทางกลับไปยังเมืองโคโลญ เพื่อจัดตั้ง studium geneale และ ณ ที่นี้เองที่ท่านได้ โรมัส อะไวนัส เป็นลูกศิษย์คนสำคัญ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๑๗๙๗ ถึง พ.ศ. ๑๘๐๐ ท่านได้ไปอยู่ที่เมืองบ้านนอก “Teutonia” และในระหว่างนี้ คือ พ.ศ. ๑๗๙๙ ไปปะละเลกซานเดอร์ที่ ๔ ก็ได้สั่งให้ท่านไปยังราชสำนักอะนากนี (Anagni) เพื่อช่วยพวกพระนิกายโดมินิกันที่นั่น ให้พ้นจากการโจมตีของพวกศาสตราจารย์ ในมหาวิทยาลัยปารีส ซึ่งเป็นสมาชิกเจ้าหน้าที่ทางศาสนาที่เป็นคฤหัสถ์ โดยเฉพาะเพื่อคัดค้าน วิลเลียม แห่ง เซนต์ อะเมอร์ (William of St. Amour) ซึ่งเป็นโฆษก ของพวก ศาสตราจารย์เหล่านั้น พ.ศ. ๑๘๐๓ ไปปะละเลกซานเดอร์ที่ ๔ ก็ได้ทรงแต่งตั้งให้ท่านเป็น บิชอป แห่งเรเจนสบูร์ก (Regensburg) ซึ่งท่านก็ยอมรับ ทั้ง ๆ ที่ฮัมเบิร์ต เดอโรมังส์ (Humbert de Romans) ซึ่งเป็นหัวหน้านิกายโดมินิกันได้ขอร้องไม่ให้รับ แต่เมื่อไปปะละเลกซานเดอร์ที่ ๔ สิ้นพระชนม์ในปีต่อมา ท่านก็ลาออกจากตำแหน่งบิชอป แล้วหันกลับไปหานิกายเดิมอีก

แต่ในฐานะที่ท่านเคยเป็นบิชอปแห่งราติสบอน หรือรีเยนสบูร์ก^๒ (episcopus quondam Ratisbonensis) ท่านก็ไม่ต้องอยู่ ในการควบคุมของนิกายนี้ และสามารถกำหนดเวลา และแม้แต่รายได้ของตนเองได้ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๐๖ ถึง พ.ศ. ๑๘๐๗ ท่านได้เป็นผู้แทนของโป๊ป ไปเจรจาเรื่องสงครามครูเสด ที่ประเทศเยอรมนี และโบฮีเมีย^๓ แล้วก็ไปบรรยายที่เมือง วีร์ซบูร์ก^๔

๒ นครหนึ่งแห่งบาวาเรียตะวันออก เยอรมันตะวันออก เป็นเมืองท่าริมฝั่งแม่น้ำดานูบ ทางด้านเหนือ

สุดของแม่น้ำ อังกฤษเรียก ราติสบอน

๓ แคว้นหนึ่งในประวัติศาสตร์ อยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศเชโกสโลวะเกีย

๔ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบาวาเรีย แคว้นหนึ่งในเยอรมนีตะวันตก

(Wurzburg) และสตราสบูร์ก^๕ (Strasbourg) พ.ศ. ๑๘๑๓ ท่านได้ไปอยู่ที่เมืองโคโลญ และทำให้อาร์คบิชอปกับชาวเมืองนี้ ประองตองกันได้เป็นอย่างดีเช่นกับเมื่อปี พ.ศ. ๑๗๙๕ และ พ.ศ. ๑๘๐๑ ใน พ.ศ. ๑๘๑๗ ท่านได้เข้าร่วมประชุมสภา ที่เมืองลียงส์^๖ (Lyons) ในที่ประชุมนี้ ท่านได้แถลงสนับสนุนยอมรับ รูดอล์ฟ แห่ง ฮับสบูร์ก^๗ (Rudolph of Habsburg) เป็นกษัตริย์แห่งประเทศเยอรมนี อัลเบิร์ตได้ถึงมรณภาพที่เมืองโคโลญ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๓ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ ท่านได้รับสถาปนาขึ้นเป็นชนด็อ์กรูพหนึ่ง

อัลเบิร์ตดูส แมกนุส หรือ อัลเบิร์ตผู้นี้ เป็นทั้งนักเดินทาง นักบริหาร และนักทฤษฎี ท่านเป็นผู้ที่ขอบทดลองโดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย โดยเฉพาะในด้านพฤกษศาสตร์ และสัตววิทยา ความอยากรู้อยากเห็นของท่านมีมาก จนกระทั่งทำให้ท่านได้สร้างผลงานไว้มากมาย จนได้รับนามว่า “ผู้ยิ่งใหญ่” งานในด้านวิทยาศาสตร์ของท่าน ก็คล้าย ๆ งานในด้านปรัชญาของท่านนั่นเอง คือมักเป็นไปในรูปหนังสืออธิบายเรื่องต่าง ๆ ที่อะริสโตเติลเขียนไว้ แต่ก็มิมีข้อสังเกตใหม่ ๆ ของท่านแทรกอยู่บ้างเป็นครั้งคราว ในบรรดาปรัชญาเมธีสมัยกลางด้วยกันแล้ว นับว่ามีท่านเพียงคนเดียวเท่านั้น ที่เขียนหนังสืออธิบายงานของอะริสโตเติลทั้งหมด ความสำคัญของท่านเกี่ยวกับศาสตร์ในสมัยกลาง เกิดจากการที่ท่าน ได้นำเอาลัทธิคำสอนของอะริสโตเติล มาขัดขวางความโน้มเอียงแบบถอยหลังเข้าคลองทางด้านทฤษฎีสมัยนั้น ท่านได้เขียนแสดงความเห็นพ้องกับอะริสโตเติล

๕ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของฝรั่งเศส

๖ อยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของฝรั่งเศสภาคกลาง เป็นที่ที่แม่น้ำโรนกับแม่น้ำไซนมาสบกัน

๗ เจอโรมันโบราณตระกูลหนึ่งที่สืบสายมาเป็นผู้ปกครองประเทศออสเตรีย ฮังการี และ โปสิเมีย อาณาจักรโรมันศักดิ์สิทธิ์ และสเปน เขียนว่า Hapsburg ก็ได้

เป็นอย่างมาก และเชื่อมั่นว่าความหมายที่อะริสโตเติลให้ไว้ นั้นถูกต้อง ท่านได้ไปเยือนห้องทดลองและเหมืองหลายแห่ง ได้ศึกษาโลหะธาตุต่าง ๆ ได้ตรวจสอบพรรณพืชและพรรณสัตว์ประจำถิ่นที่ประเทศเยอรมนี ซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของท่าน ท่านได้ตั้งข้อสังเกตเรื่อง การที่ทะเลกลายเป็นแผ่นดิน การที่แผ่นดินกลายเป็นทะเลไว้ และได้อธิบายถึงเรื่องซากดึกดำบรรพ์ของหอยที่ปรากฏอยู่ตามโขดหินต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นปรัชาอเมริกันที่เป็นนักวิทยาศาสตร์เต็มตัว ท่านได้ยอมให้ทฤษฎีเก่า ๆ ระบายสิทธิ์ชนะของท่านดังเช่นคราวที่ท่านอ้างว่า ท่านเห็นขนม้าในน้ำตาลกลายเป็นตัวหนอน เป็นต้น แต่ท่านไม่ยอมอธิบายว่าปรากฏการณ์ธรรมชาติ เป็นเจตจำนงของพระเจ้าเป็นเจ้า ไม่ยอมอธิบายว่าพระเจ้าทรงปฏิบัติโดยอาศัยสาเหตุตามธรรมชาติ และมนุษย์จะต้องแสวงหาพระเจ้าโดยตรงสาเหตุตามธรรมชาตินี้แหละ

แม้ว่าอัลเบิร์ต ออสติน จะเป็นคนละเอียดลออ และมีความโน้มเอียงไปในทางที่จะผสมผสานความคิดเห็น ทางด้านศาสนาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน แต่ท่านก็เป็นนักสังเคราะห์น้อยไปหน่อย และเป็นผู้ชอบคิดถึงสิ่งสองสิ่งที่มีได้หมายถึงใคร ท่านเขียนเกี่ยวกับเรื่องของอะริสโตเติลในแบบการถ่ายทอดความและพูดออกนอกเรื่องนอกราวแบบเก่า ๆ และไกลไปทางอะริสโตเติลมากกว่าที่จะไปทางอะริสโตเติล ความคิดของท่านเปิดช่องให้แก่ลัทธินีโอพลาโตนิสซึมของดิโอโนสิอุสและโพรคลุส ถ่ายทอดความรู้สึกนั้น ผ่านสาธุศิษย์ของท่านคืออูลริกแห่งสตรัสบูร์ก (Ulrich of Strasbourg) ซึ่งถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๐ และดิทริค แห่ง ไพรบูร์ก^๘ (Dietrich of

๘ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเยอรมนี

Freiburg) ซึ่งถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓ มายังมาสเตอร์ เอกฮาร์ท (Master Eckhart) จอห์น เทาเลอร์ (John Tauler) และพวกผู้วิเศษในนิกายโดมินิกัน แห่งไรน์แลนด์

ความคิดเกี่ยวกับเรื่องการทดลอง ของท่านต้องมีต้นไป เพราะมีความเชื่อมั่นในอริสโตเติลจนเกินไป ข้อความตอนหนึ่งในหนังสือเล่มที่ ๑๐ แห่งหนังสือ De Vegetabilibus ทำให้เราตื่นเต้นด้วยคำว่า Experimentum solum certificat ซึ่งดูเหมือนจะกล่าวว่า “การทดลองเท่านั้น ที่จะให้ความประจักษ์จริงได้” แต่คำว่า experimentum ในสมัยนั้นมีความหมายกว้างกว่า คำว่า experiment ในสมัยนี้ ดูจะมีความหมายว่า “ประสบการณ์” (experience) มากกว่า ดังที่ปรากฏในข้อความที่ว่า : “สิ่งทั้งปวงที่เราแถลงไว้ ณ ที่นี้ เป็นผลที่เนื่องมาจากประสบการณ์ของเราเอง หรือว่าได้ยืมมาจากผู้ประพันธ์ที่เราทราบ ว่า ได้รับสิ่งที่ประสบการณ์ของเขาได้ยืนยันแล้ว สำหรับในเรื่องเหล่านี้แหละที่การทดลองเท่านั้น ที่จะให้ความประจักษ์จริงได้” นับว่าเป็นความก้าวหน้าทีวิเศษอย่างหนึ่ง อัลเบิร์ตหัวเราะเยาะเรื่องสัตว์ต่าง ๆ ในเทพนิยายเช่น ฮาร์ปี (harpy) ซึ่งมีหน้าเป็นผู้หญิง ตัวเป็นนกคล้ายแร้ง และกริฟฟิน (griffin) ซึ่งมีตัวเป็นสิงโต มีปีกอย่างนกอินทรี และหัวเราะเยาะนิยายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสัตว์ ซึ่งเป็นหนังสือที่ประชาชนในสมัยนั้น นิยมอ่านกันมาก คือ หนังสือ Physiologus และท่านได้บันทึกไว้ว่า “พวกปรัชญาเมธีโกหกมาก” บางครั้งบางครั้ง ท่านก็ทำการทดลอง ท่านและเพื่อน ๆ ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า จักจั่นที่ถูกเด็ดหัวแล้ว ก็ยังคงร้องเพลงอยู่ได้อีกชั่วระยะหนึ่ง

อับเบอร์ตุส แมกนุส ยอมรับความคิดเห็นของพระโอรุซรูปหนึ่งชื่อ เซนต์ เฟอร์กิล (St. Fergil) ซึ่งแนะไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๒๙๑ ว่า อาจมีโลกอื่นอีก

โลกหนึ่งและมีมนุษย์แบบอื่น ๆ ในโลกนั้นด้วย

ท่านมีความเชื่อถือในเรื่องโหราศาสตร์ และการเข้าทรงในสมัยของท่านด้วย ท่านเห็นว่า เพชรและหินต่าง ๆ ล้วนมีอำนาจอย่างมหัศจรรย์ และอ้างว่าท่านได้เห็นมรกดที่รักษาแผลหนอง ให้หายได้ด้วยดาของท่านเอง ท่านคิดว่าเวทมนตร์เป็นสิ่งที่แท้จริง และมีความสัมพันธ์กับภูตผีปิศาจ ท่านจึงถูกกล่าวว่าเป็นผู้ใช้เวทมนตร์คาถา เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ เช่น โรเจอร์ เบคอน และแอร์เบิร์ต เป็นต้น ทั้งนี้เพราะประชาชนไม่เชื่อว่าท่านมีความรู้โดยอาศัยวิถีตามธรรมชาตินั่นเอง

อัลเบิร์ต อีสต์แมน มีความเห็นว่า ความฝันบางทีก็บอกให้ทราบเหตุการณ์ล่วงหน้า ในบรรดาสิ่งต่าง ๆ ที่มีรูปร่างนั้น “ความจริงดวงดาวทั้งหลายเป็นผู้ปกครองโลก” การที่ดาวเคราะห์ทั้งหลายโคจรมาพบกัน บางทีอาจอธิบายถึง “อุบัติเหตุและนิมิตที่สำคัญ ๆ” และดาวหางก็อาจหมายถึงว่า จะเกิดสงครามและพระเจ้าแผ่นดินจะสวรรคต “ในมนุษย์เรานั้น มีมูลเหตุที่ทำให้ทำการมอยู่ ๒ อย่างด้วยกัน คือ ธรรมชาติ กับเจตจำนง ธรรมชาติมีดวงดาวเป็นผู้ปกครอง เจตจำนงนั้นเป็นเสรี ตามปรกติ มนุษย์เราจะถูกธรรมชาติพัดพาไป นอกเสียจากจะมีเจตจำนงคอยสกัดกั้นไว้เท่านั้น” อัลเบิร์ตเชื่อว่าพวกโหราจารย์ที่เก่งจริง ๆ สามารถทำนายเหตุการณ์เกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ได้ถูกต้องมากที่สุดทีเดียว และโดยอาศัยตำแหน่งของดวงดาวเป็นหลัก โหราจารย์ก็อาจทำนายเรื่องหน้าที่การงานได้ ทั้งท่านยังได้ยอมรับเกี่ยวกับทฤษฎี ในเรื่องการเล่นแร่แปรธาตุอีกด้วย

งานด้านวิทยาศาสตร์ ที่นับว่าดีเด่นที่สุดของท่านก็คือ พฤษศาสตร์นับตั้งแต่เทโอเฟรอสตัสมาทีเดียว อัลเบิร์ต อีสต์แมน นับว่าเป็นนักพฤษศาสตร์คนแรก ที่พิจารณาเรื่องพืชเพื่อประโยชน์แก่พืชเอง

มิใช่เพื่อประโยชน์ในด้านเกษตรกรรมหรือการแพทย์ ท่านแยกพืชออกเป็นประเภทต่าง ๆ อธิบายถึงสี กลิ่น ส่วนต่าง ๆ และผลของพืช ศึกษาเรื่องความรู้สึก การหลับ เพศ การงอกของพืช และได้เสี่ยงเขียนบทความเรื่องการเพาะปลูกขึ้น ท่านบอกไว้ว่าท่านได้ “เล่นเรือไปในทะเลเหนือ เพื่อแสวงหา (experimenti causa) และไปขึ้นเกาะและชายฝั่งที่เป็นหาดทรายเพื่อรวบรวม” วัตถุต่าง ๆ สำหรับศึกษา ท่านได้เปรียบเทียบอวัยวะต่าง ๆ ของสัตว์กับของมนุษย์ สิ่งที่น่าจะสำคัญที่สุด ก็คือข้อเขียนทางด้านธรรมชาติวิทยาของท่าน ซึ่งได้มีอิทธิพลมากที่สุดเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ เราต้องยอมรับนับถือว่า ท่านเป็นบุคคลเดียวในสมัยนั้น ที่ได้ทำให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของอะริสโตเติลอย่างแพร่หลาย และทำให้วิชาธรรมชาติวิทยาเจริญก้าวหน้า เพราะท่านเป็นผู้ชอบสังเกตในเรื่องธรรมชาติทุกแขนง

อัลเบอร์ตัส แมกนุส ได้เป็นบุคคลที่ในสมัยนั้น ได้ยอมรับนับถือกันว่าป็นครูที่สำคัญที่สุดในยุคของท่าน ท่านเป็นนักธรรมชาตินิยมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น.

บทที่ ๕

เซนต์ โทมัส อะไควนัส

ST. THOMAS AQUINUS

(พ.ศ. ๑๗๖๘ - ๑๘๑๗)

เซนต์ โทมัส อะไควนัส เกิดในตระกูลที่มั่งคั่ง แต่ก็
ได้สละความสมบูรณ์พูนสุข ออกแสวงหาความเป็น
นिरันตร บิดาของท่านชื่อ เคานต์ แลนด์ลัฟฟ์ แห่งอะไควโน
(Count Landulf of Aquino) ซึ่งเป็นพวกผู้ดีเยอรมัน ซึ่งเป็น
หลานของบาร์บาโรสซา (Barbarossa) และเป็นบุคคลชั้นสูงสุด
ผู้หนึ่ง ในราชสำนักอะปุลเลียน (Apulian) ของพระเจ้าเฟรเดริก
ที่ ๒ ผู้ไม่เคร่งครัดในศาสนา มารดาของท่านสืบสายมาจาก
เจ้าชายนอร์แมนแห่งซิซิลี แม้ว่าจะเกิดในอิตาลี เซนต์
โทมัส อะไควนัส ก็มีเชื้อสายจากทางเหนือ ทั้งทางฝ่ายบิดา
และมารดาโดยเนื้อแท้ก็เป็นพวกติวตัน ท่านไม่มีความมั่ง
คั่ง หรือความหัวแบบอิตาลีอยู่ในตัวเอง หนักไปทางเยอรม
ัน มีศีรษะโต มีหน้าใหญ่ และมีผมสีเหลือง ชอบแสวงหา
พุทธปัญญา ด้วยความขยันขันแข็งและอดทน พวกเพื่อน ๆ มัก
เรียกท่านว่า “วัวใบ้ตัวใหญ่ของซิซิลี”

เซนต์ โทมัส อะไควนัส เกิดที่ปราสาทของบิดาเมื่อปี พ.ศ.

๑๗๖๘ ปราสาทนี้อยู่โรซซาเซชซา (Roccasecca) ห่างจากเมืองอโควโน ๓ ไมล์ และอยู่กึ่งทางระหว่างเมืองเนเปิลส์กับกรุงโรม อยู่ใกล้ ๆ วัดมونت กัสสิโน (Monte Cassino) ดังนั้นในตอนแรก ๆ โรมัสจึงได้รับการศึกษาที่ วัดนี้ เมื่ออายุได้ ๑๔ ปี ท่านก็ได้เข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยเนเปิลส์ และ ศึกษาอยู่ที่นั่นเป็นเวลา ๕ ปี ในสมัยนั้นที่มหาวิทยาลัยเนเปิลส์นี้ ไมเคิล สกอต (Michael Scot) ก็กำลังแปลเรื่องของอะเวโรอิสเป็นภาษาละติน ยาคอบ อะนาโตลี (Jacob Anatoli) กำลังแปลเรื่องของอะเวโรอิสเป็นภาษา ฮีบรู ปีเตอร์แห่งไอร์แลนด์ ซึ่งเป็นอาจารย์คนหนึ่งของโรมัส ก็เป็นพวกสาธุ คิษย์สำนักอะริสโตเติลอย่างฝังอกฝังใจ มหาวิทยาลัยเนเปิลส์จึงเป็นแหล่งที่ อิทธิพลของกรีก อาหรับ และ ฮีบรู มากระทบความคิดเห็นทางคริสต์ ศาสนา พี่น้องของโรมัสศึกษาทางกวีนิพนธ์ คนหนึ่งชื่อ รายนัลโด (Rainaldo) ได้เป็นมหาดเล็กและเป็นคนหัดเขียน ประจำราชสำนักพระเจ้า เฟรเดริก และได้ขอร้องให้โรมัสไปทำงานอยู่กับเขาที่นั่น ปีโร เดล วิญ (Piero delle Vigne) และพระเจ้าเฟรเดริกเอง ก็ได้ส่งคำเชิญไปยังท่านเป็นครั้งที่ สอง แทนที่ท่านจะรับ ท่านกลับเข้าไปบวชอยู่ในสำนักสงฆ์โดมินิกัน เมื่อปี พ.ศ. ๑๗๘๗ หลังจากนั้นไม่นานนัก ท่านก็ถูกส่งไปศึกษาเทววิทยา ที่กรุงปารีส พอเริ่มออกเดินทาง ท่านก็ถูกพี่ชายสองคนลักพาตัวไปตาม คำขอร้องของมารดา ท่านได้ถูกพาไปไว้ที่ปราสาทโรซซาเซชซาเป็น เวลาประมาณหนึ่งปี ทางบ้านท่านได้ใช้ความพยายามทุกวิถีทางที่จะให้ท่าน เลิกล้มความตั้งใจที่จะไปเป็นนักบวชเสียที เล่ากันว่า ทางมารดาและพี่น้อง ของท่าน ถึงกับนำเอาหญิงที่สวยงามคนหนึ่งเข้ามาไว้ในห้องท่าน โดยหวัง จะให้นางประเล้าประโลมใจ ให้ท่านกลับไปครองชีวิตแบบฆราวาส วิสัย ท่านมีความรู้สึกคล้ายไฟที่ลุกโชน ซึ่งกระพือออกมาจากเตาฝัง

ฉะนั้น จึงได้ไล่เธอออกจากห้อง ความเป็นผู้เคร่งครัดมีศรัทธาอย่างแรงกล้าในศาสนา ทำให้มารดาของท่านยอมแพ้ และในที่สุดก็ช่วยให้ท่านหนีไปได้ และน้องสาวของท่านชื่อ มารอตตา (Marotta) หลังจากที่ได้สนทนากับท่านอยู่หลายครั้งหลายหน ในที่สุดก็ตัดสินใจไปบวชเป็นชี อยู่ในนิกายเบเนดิกไทน์ (ซึ่ง เซนต์ เบเนดิก เป็นผู้ให้กำเนิด)

ตอนที่ศึกษาอยู่ในกรุงปารีสนั้น อาจารย์ของท่านผู้หนึ่งได้แก่ อัลเบิร์ตผู้ยิ่งใหญ่ (Albert the Great) เมื่ออัลเบิร์ตถูกย้ายไปอยู่ที่เมืองโคโลญ (Cologne) ไรมัสก็ติดตามไปด้วย และคงศึกษาอยู่กับท่านเรื่อยมา จนถึง พ.ศ. ๑๗๙๕ บางครั้งไรมัสก็ดูเหมือนว่าจะออกจะทึ่ม ๆ ไป แต่อาจารย์ก็ได้ช่วยป้องกันไว้และพยากรณ์ไว้ว่า ต่อไปท่านจะกลายเป็นคนสำคัญขึ้นมา แล้วท่านก็กลับไปสอนที่กรุงปารีส ในฐานะที่เป็นบัณฑิตในทางเทววิทยา ท่านได้เจริญรอยตามอาจารย์โดยเริ่มทำงานเสนอปรัชญาของอะริสโตเติลในรูปของคริสต์ศาสนา ในปี พ.ศ. ๑๘๐๒ ท่านก็ออกจากกรุงปารีสไปสอนที่ “Studium” ซึ่งอยู่ภายในความอุปถัมภ์ของสำนักโปป ซึ่งเดี๋ยวก็อยู่ที่อะนาญี (Anagni) เดี่ยวก็อยู่ที่ออร์วีโต (Orvieto) เดี่ยวก็อยู่ที่ วิเตอร์โบ (Viterbo)

ในตอนนั้น ชิเกอร์แห่งบระเบนต์ (Siger of Brabant) กำลังนำทำการปฏิวัติลัทธิอะเวโรอิสที่มหาวิทยาลัยปารีส ไรมัสจึงถูกส่งกลับกรุงปารีสเพื่อรับการท้าทายนั้น เมื่อไปถึงกรุงปารีส ท่านได้ไปทำสงครามถึงถิ่นสำนักของชิเกอร์เลยทีเดียว ด้วยความเห็นที่ท่านเขียนไว้ในหนังสือ

“On the Unity of the Intellect Against the Averroists” (พ.ศ. ๑๘๑๓) ท่านได้สรุปด้วยความคิดเห็นที่ร้อนแรงเป็นไฟ อย่างไม่ค่อยจะมีปอຍันกว่า :

จงคอยดูเราลงข้างข้อผิดพลาดเหล่านี้ การแย้งของเรานั้นมิได้ถือเอกสารที่เกี่ยวกับศรัทธาเป็นมูลฐานเลย แต่ทว่าถือเหตุผลและถ้อยคำของปรัชญาเมธีทั้งหลายนี้เองเป็นมูลฐาน และถ้าหากจะมีใครสักคนทงคนว่าเขามีปัญญา ปราศรณจะได้แย้งอะไรก็ตามที่เราเขียนไว้ละก็ ขออย่าให้เขาไปพูดในที่ลับหลังเลย หรืออย่าไปกล่าวคัดค้านต่อหน้าเด็ก ๆ ที่ไม่มีความสามารถพอจะตัดสินเรื่องยาก ๆ เช่นนั้นเลย ถ้าหากเขากล้าจริงละก็ ขอให้เขาตอบอย่างเปิดเผยเถิด เขาจะพบข้าพเจ้าเผชิญหน้าเขาอยู่ ณ ที่นี้แหละ และไม่เฉพาะข้าพเจ้าตัวเล็ก ๆ นี้เท่านั้น แต่ทว่ายังมีคนอื่น ๆ อีกมากมาย ที่การศึกษาของเขาได้แก่ศีลธรรม เราจะทำสงครามกับความคลาดเคลื่อนของเขา และจะเยียวรักษาโรคอวิชชาของเขา

นับว่าเป็นเรื่องที่สับสนมากเรื่องหนึ่ง เพราะในการกลับมาสอนที่ปารีสอีกเป็นครั้งที่สองนี้ โทมัสไม่เพียงแต่จะทำสงครามขับเคี่ยวกับลัทธิอะเวอโรอิสเท่านั้น แต่ทว่ายังต้องประสบกับการโจมตีของพวกพระที่ไม่เชื่อถือในเรื่องเหตุผล และพวกที่ปฏิเสธการที่โทมัสอ้างว่า อาจทำให้คำสอนของอะริสโตเติลกลมกลืนกับคริสต์ศาสนาอีกด้วย จอห์น เปกแฮม (John Peckham) ซึ่งเป็นผู้สืบตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายปรัชญาฟรานซิสกันในกรุงปารีสต่อจาก โบนาเวนตูรา (Bonaventura) ได้ดูดาโทมัสที่ทำให้ท้าววิชา ทางคริสต์ศาสนาต้องมีมลทิน เพราะปรัชญาของพวกนอกศาสนาต่อมาเปกแฮมได้รายงานไว้ว่า โทมัสยังคงยืนกรานอยู่อย่างเดิม แต่ทว่าได้ตอบด้วย “ความอ่อนโยนและถ่อมตัว” บางทีจะเป็นระยะเวลาสามปีแห่งการโต้แย้งกันนี้เอง ที่ได้บ่อนทำลายความกระปรี้กระเปร่าของท่านลงไป

ในปี พ.ศ. ๑๘๑๕ ชาร์ลส์ แห่งแอนจู (Charles of Anjou) ได้เรียก

ตัวท่านกลับอิตาลี เพื่อให้จัดมหาวิทยาลัยเนเปิลส์เสียใหม่ ในปีหลัง ๆ ท่านหยุดเขียนหนังสือ ไม่ทราบว่าเป็นเพราะความเหน็ดเหนื่อย หรือ เพราะใช้การบอกความจริงให้ทราบด้วยวิธีหาทวิจารณ์ หรือโดยการให้เหตุผล เมื่อเพื่อนท่านได้เข้าใจท่านให้เขียนเรื่อง Summa Theologica ให้จบ ท่านก็กล่าวว่า : “ข้าพเจ้าไม่สามารถเขียนให้จบได้ สิ่งทั้งหลายทำนองนั้น ได้แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ข้าพเจ้าเขียนไปแล้วนั้น เป็นเสมือนปาวเท่านั้นเอง” ในปี พ.ศ. ๑๘๑๗ โป๊ปเกรกอรี ที่ ๑๐ ได้ขอให้ท่านไปร่วมประชุมที่สภาแห่งลียงส์ (Lyons) ท่านได้ออกเดินทางโดยนั่งลาไปทางอิตาลี แต่ในระหว่างทาง จากเนเปิลส์ถึงโรมนั้น ท่านเกิดอ่อนเพลีย และล้มเจ็บอยู่ที่วัดซิสเตอร์เซียน แห่งฟอสซาโนวา (Cistercian monastery of Fossanuova) ในคามปาญ (Campagna) ท่านได้ถึงมรณภาพที่นั่นในปีนั้นเอง มีอายุเพียง ๔๕ ปีเท่านั้น

เมื่อท่านได้รับสถาปนาเป็นเซนต์นั้น ได้มีพยานหลายคนให้การว่า ท่าน “เป็นคนที่พูดจานุ่มนวล สนทนาด้วยง่าย ร่าเริง และมีสีหน้าอ่อนโยน มีความประพฤติโอบอ้อมอารี อดทนอย่างที่สุด สุขุมที่สุด ใจบุญและมีศรัทธาอย่างแรงกล้า มีความเมตตากรุณา ต่อคนยากจนอย่างประหลาด” ศรัทธาและการศึกษานี้แหละ ที่เกาะกุมความคิดของท่านอยู่ทุกขณะที่ท่านตื่นอยู่ ท่านร่วมการสวดมนต์อันยาวนานอยู่ตลอดเวลา ทุก ๆ เช้าท่านจะกล่าวถึงพิธีฉลองการเสวยกระยาหารครั้งสุดท้าย ของพระเยซูครั้งหนึ่ง หรือไม่ก็ฟังสองครั้ง อ่านและเขียน เทศนาและสั่งสอนแล้วก็สวดมนต์อันยาวนานก่อนที่จะเทศนาหรือบรรยาย ก่อนที่จะนั่งลงเพื่อศึกษาหรือแต่งหนังสือ ท่านจะต้องสวดมนต์อันยาวนานเสมอ และพวกเพื่อนพระคิดว่า “ท่านได้ความรู้โดยอาศัยความพยายามของจิตใจน้อยกว่าคุณความดี ที่เกิดจากการสวดมนต์

อ่อนวอน” ท่านกลายเป็นบุคคลที่ซาบซึ้งในชีวิตทางศาสนาและด้าน
พุทธิปัญญา จนกระทั่งไม่ค่อยสังเกตว่า มีอะไรเกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวท่านบ้าง
ในโรงอาหารอาจมีผู้ยกจานอาหารของท่านออกไปแล้ว ก็อาจใหม่มาวาง
แทนโดยที่ท่านไม่ทราบเลย แต่ปรากฏว่าท่านเจริญอาหารได้มากจริง ๆ
คราวหนึ่งเมื่อท่านและพวกพระอื่น ๆ ได้รับเชิญไปร่วมโต๊ะเสวยกับพระเจ้า-
หลุยส์ที่ ๙ ท่านได้เข้าสมาธิในเวลาอาหารนั้นเอง แล้วในทันใดนั้น ท่าน
ก็เอากำปั้นทุบโต๊ะและร้องอุทานออกมาว่า : “นั่นคือการให้เหตุผลค้านพวก
ที่ถือลัทธิท่านมณีได้อย่างเด็ดขาด” ผู้ที่นั่งอยู่ข้าง ๆ ท่านได้ดูท่านว่า :
“คุณกำลังนั่งอยู่ที่โต๊ะกษัตริย์แห่งฝรั่งเศสนะ” แต่พระเจ้าหลุยส์ผู้มี
พระราชอัธยาศัยสุภาพอ่อนโยน ได้ทรงสั่งมหาดเล็กให้นำอุปกรณ์การเขียน
มาถวายท่าน อย่างไรก็ตาม นักบุญผู้ซาบซึ้งในศาสนาผู้นี้ สามารถเขียน
เรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตภาคปฏิบัติด้วยความรู้ลึกที่ตีงามไว้มากมาย ประ-
ชาชนต่างพากันประหลาดใจที่ท่านสามารถดัดแปลงเทศนาของท่าน
ให้เหมาะสมกับพวกพระที่ตั้งอกตั้งใจฟัง และพวกคฤหัสถ์ ที่มีสติปัญญาได้
เป็นอย่างดี ท่านไม่มีลักษณะที่ขอบวางโต ไม่ทะเยอทะยานในชีวิต ไม่แสวง
หาเกียรติยศ ปฏิเสธการที่จะได้รับการยกย่องส่งเสริมในวงการศาสนา
ข้อเขียนของท่านแผ่ครอบจักรวาลหมด แต่มิได้มีคำพูดที่รุนแรงเลยแม้แต่คำ
เดียว ท่านเผชิญหน้ากับทุกคนที่ได้แย้งศาสนาที่ท่านนับถือ และก็ตอบด้วย
ถ้อยคำที่สุภาพและเยือกเย็น

ในการที่จะปรับปรุงชนบประเพณี ที่ยึดถือกันอยู่ในสมัยนั้นให้ดีขึ้น
ท่านยอมรับอย่างเปิดเผยว่า ท่านได้รับความรู้มาจากใครบ้าง ท่านอ้างคำพูด
ของ อะวิเซนนา (Avicenna) อัล-ฆาซาลี (Al-Ghazali) อะเวอโรอิส
(Averroes) ไอแซก อิสราเอลิ (Isaac Israeli) อิบน์ กาบิรอล (Ibn Gabirol)

และ ไมโมนิเดส (Maimonides) ความจริงไม่มีนักศึกษาคณใดจะสามารถเข้าใจปรัชญาสกอลาสติก ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยมีได้พิจารณาศาสนาอิสลาม และศาสนายิวที่เกิดก่อนเลย ท่านเจริญรอยตามไมโมนิเดสในการเชื่อถือว่า เราอาจทำให้เหตุผลกับศาสนากลมกลืนกันได้ แต่ก็เชื่อว่าความลึกลับแห่งศรัทธาบางอย่าง อยู่เหนือการที่เหตุผลจะยึดถือได้ ท่านเห็นพ้องกับไมโมนิเดสที่ว่า พุทธบัญญัติของมนุษย์อาจพิสุจน์ ความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าได้ แต่ทว่าไม่เคยก้าวไปถึงขั้นรู้คุณลักษณะของพระองค์เลย และท่านได้เจริญรอยตามไมโมนิเดสอย่างใกล้ชิดในการอภิปรายถึงเรื่อง ความเป็นนิรันดร์ของจักรวาลในด้านตรรกศาสตร์และอภิปรัชญา ท่านถือเอาอะริสโตเติลเป็นผู้นำ และอ้างอะริสโตเติลเกือบทุกหน้า แต่ท่านก็ไม่รีรอที่จะทำตัว ให้แตกต่างไปจากอะริสโตเติล ในเมื่ออะริสโตเติลมีความเห็นห่างไกล จากคริสต์ศาสนา เมื่อได้ยอมรับว่า เราไม่อาจใช้เหตุผลพิสุจน์ เรื่องตรีเอกานุภาพ เรื่องอวตาร การกลับฟื้นคืนชีวิตใหม่ และวันพิพากษาครั้งสุดท้ายแล้ว ท่านก็ดำเนินการไปยังจุดอื่น ๆ ทุกจุดในอันที่จะยอมรับเหตุผลอย่างเต็มที่ และด้วยความเต็มใจซึ่งทำให้สานุศิษย์ ของเซนต์ออกัสติน ตกตะลึงไปตาม ๆ กัน ท่านยังคงเป็นผู้วิเศษอยู่ ตราบเท่าที่ท่านยอมรับทราบว่า คำสอนในคริสต์ศาสนาบางอย่างอยู่เหนือเหตุผล และมีส่วนร่วมในความปรารถนาที่ลึกลับที่จะเข้าร่วมกับพระผู้เป็นเจ้า แต่ท่านเป็น “ผู้นิยมพุทธบัญญัติ” ในแง่ที่ว่าท่านเห็นชอบว่าพุทธบัญญัติจะเป็นเครื่องมือที่จะทำให้บรรลู่ถึงสัจธรรมได้มากกว่า “หัวใจ” ท่านเห็นว่ายุโรปได้ถูกมัดไว้กับยุคแห่งเหตุผล และท่านคิดว่าปรัชญาเมธีทางคริสต์ศาสนา ควรจะได้เผชิญกับความรู้สึกใหม่ ๆ ในถิ่นของตนเอง ท่านได้กล่าวว่า “การให้เหตุผลโดยการอ้างอำนาจหน้าที่ นับว่าเป็นการให้เหตุผลที่อ่อนที่สุด” และท่านได้เขียน

ไว้ว่า “การศึกษาปรัชญามิได้มีจุดมุ่งหมายอยู่เพียงค้นหาสิ่งที่คนอื่น ๆ ได้คิดมาแล้วเท่านั้น แต่ทว่าค้นหาว่าความจริงของเรื่องนั้นคืออะไรด้วย”

เซนต์ โทมัส ได้เขียนหนังสือไว้มากมายด้วยกัน เช่น หนังสืออรรถาธิบายเรื่อง “Sentences” ของปีเตอร์ ลอมบาร์ด หนังสืออรรถาธิบายเรื่อง Gospels, Isaiah, Jacob, Paul หนังสืออรรถาธิบายเรื่อง Timaeus ของพลาโต หนังสืออรรถาธิบายเรื่อง Organon, Of Heaven and Earth, Of Generation and Corruption ฯลฯ ของอะริสโตเติล เรื่อง Summa Theologica, Summa Contra Gentiles และ Compendium Theologiae เป็นต้น

หนังสือเรื่อง Summa Contra Gentiles หรือ “ใจความย่อของนิกายคาทอลิก ที่ค้านพวกนอกศาสนา” นั้น ท่านได้เขียนขึ้นเพราะได้รับการเร้าใจ จาก เรย์มอนด์ แห่งเปญาฟอร์ต (Raymond of Peñafort) ซึ่งเป็นหัวหน้าใหญ่ของนิกายโดมินิกัน ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ช่วยทำให้พวกที่นับถือศาสนาอิสลาม และยิวในสเปน หันมานับถือคริสต์ศาสนานั้นเอง เพราะฉะนั้นงานชิ้นนี้ จึงได้ใช้การโต้เถียงอย่างใช้เหตุผลเกือบตลอดเรื่อง ทั้ง ๆ ที่ได้ให้ข้อสังเกตไว้อย่างเสรีว่า ๆ ว่า : “การให้เหตุผลนี้ไม่เพียงพอในเรื่องสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าเลย” ท่านคิดว่าคริสต์ศาสนาจะต้องเป็นทงะ เพราะคริสต์ศาสนาได้พิชิตกรุงโรมและยุโรปได้ ทั้ง ๆ ที่ศาสนานี้ได้เทศนาค้นเรื่องการแสวงหาความสุขในทางโลกีย์ และทางเนื้อหนังแบบที่ไม่ค่อยมีใครชอบเลยก็ตาม แต่ศาสนาอิสลามสามารถเป็นผู้พิชิตได้ โดยอาศัยการเทศนาสอนเรื่องความสุขสำราญ และโดยใช้อำนาจบังคับ ท่านได้ยอมรับว่า คำสอนที่สำคัญ ๆ ของคริสต์ศาสนานั้น เราไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลเลย และต้องการศรัทธาในเรื่อง ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงเปิดเผยพระ

คัมภีร์ของศาสนาฮีบรูและคริสต์ศาสนา

งานที่นับว่าสำคัญและยาวที่สุด ของท่านก็คือ Summa Theologica นั้น ท่านได้เขียนขึ้นสำหรับผู้ที่นับถือคริสต์ศาสนาโดยเฉพาะ นับว่าเป็นความพยายามของท่านในอันที่จะอธิบาย และป้องกันลัทธิคาทอลิกทั้งหมด ในรูปของปรัชญาและเทววิทยา ในเรื่องราวที่เกี่ยวกับเทววิทยานี้ ก็เต็มไปด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับอภิปรัชญา จิตวิทยา จริยศาสตร์ และกฎหมายด้วย มีเรื่องราวต่าง ๆ ถึง ๖๓๑ ปัญหา มีข้อคำถามหรือคำตอบราว ๑๐,๐๐๐ ข้อ

ปรัชญาของเซนต์ rome ออะไควนัสพอสรุปเป็นข้อใหญ่ ๆ ได้ดังนี้ :

๑. งานด้านตรรกศาสตร์

ความรู้คืออะไร? ความรู้เป็นทฤษฎีวิทยาที่พระผู้เป็นเจ้า ทรงหลังให้แก่มนุษย์ โดยถ้าหากปราศจากพระองค์เสียแล้ว ความรู้ก็กลายเป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้กระนั้นหรือ นับตั้งแต่ต้นทีเดียวที่เซนต์ rome ได้แยกพวกออกมาจากเซนต์ออกัสติน พวกผู้วิเศษและพวกที่นิยมสหวิทยาณทั้งหลาย : ความรู้เป็นผลผลิตทางธรรมชาติ ที่เกิดจากอินทรีย์ที่เป็นร่างกายภายนอก กับอินทรีย์ภายในที่เรียกว่าความรู้สึกเกี่ยวกับตัวตน นับว่าเป็นความรู้ที่อยู่ในขอบเขตจำกัดอย่างที่สุดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่าจนกระทั่งสมัยของเรา นี้ ก็ยังไม่มีนักวิทยาศาสตร์คนใดรู้สัจจะสำคัญของแมลงวัน แต่ทว่าภายในขอบเขตจำกัดของความรู้นั้นเอง ที่ความรู้เป็นสิ่งที่เชื่อถือได้ แต่เราไม่ต้องการที่จะมากลุ่มมอกกลุ่มใจต่อความอาจเป็นไปได้ที่ว่าโลกภายนอกเป็นมายาเลย เซนต์ rome ยอมรับการนิยามความหมายของความจริง แบบสกอลาสติกที่ว่าความคิดเท่ากับสิ่งนั้น ๆ โดยเหตุที่พุทธิปัญญาเอาความรู้ตามธรรมชาติทั้งปวง มาจากอินทรีย์ทั้งหลาย ความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ นอก

จากตัวมันเองโดยตรง จึงถูกจำกัดอยู่แค่ร่างกายคือถูกจำกัดอยู่แค่โลก “เกี่ยวกับความรู้สึก” พุทธิปัญญาไม่อาจรู้โลกที่เหนือความรู้สึก โลกที่พ้นจากกายภาพ นั่นคือไม่อาจรู้จักจิตที่อยู่ภายในร่างกาย หรือพระผู้เป็นเจ้า ในการสร้างสรรค์ของพระองค์ แต่โดยอาศัยการเปรียบเทียบแล้ว พุทธิปัญญาอาจได้ความรู้เกี่ยวกับจิตอื่น และเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าโดยทางอ้อมก็ได้ จิตของมนุษย์อาจไม่มีความรู้สึก เกี่ยวกับอาณาจักรที่สาม คือ อาณาจักรเหนือหลักธรรมชาติ คือ โลกซึ่งเป็นที่สถิตของพระผู้เป็นเจ้านั้น นอกเสียจากว่าสวรรค์จะบันดาลให้รู้เท่านั้น โดยอาศัยความเข้าใจตามธรรมชาติ เราก็อาจทราบ bahwa พระผู้เป็นเจ้า ทรงมีอยู่จริงและทรงเป็นหนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่าความมีเป็นและเอกภาพของพระองค์ ได้ฉายแสงออกมาเป็น ความมหัศจรรย์ต่าง ๆ และการจัดโลก แต่โดยอาศัยพุทธิปัญญาตามลำพัง เราก็ไม่อาจทราบสารัตถะสำคัญของพระองค์ หรือตรีเอกานุภาพได้ แม้แต่ความรู้ของทวยเทพทั้งหลาย ก็มีขอบเขตจำกัดเหมือนกัน มิฉะนั้นแล้วทวยเทพทั้งหลาย ก็จะเป็นพระผู้เป็นเจ้าไปหมด

การที่ความรู้มีขอบเขตจำกัดมากจริง ๆ นี่ย่อมบ่งถึงความมีอยู่ของโลก ที่อยู่เหนือธรรมชาติ พระผู้เป็นเจ้าย่อมทรงเปิดเผยโลกนั้นแก่เราในพระคัมภีร์ เราคงถือว่าเป็นความโง่เง่าที่ชาวนาจะพิจารณาเห็นว่า ทฤษฎีต่าง ๆ ของปรัชญาเมธีผิด เพราะเขาไม่สามารถเข้าใจทฤษฎีเหล่านั้นฉันใด มันก็คงเป็นความโง่เง่าที่มนุษย์จะปฏิเสธเรื่องการจิตใจของพระเป็นเจ้า โดยอาศัยเหตุผลว่าในบางแง่มันขัดแย้งกับความรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ ฉะนั้น เราจะต้องมีความมั่นใจว่าถ้าหากความรู้ของเราสมบูรณ์ ก็คงไม่มีความขัดแย้งระหว่างการจิตใจกับปรัชญาแน่ นับว่าเป็นการผิดมากทีเดียวที่จะกล่าวว่า ญัตติหนึ่งอาจเป็นญัตติที่ผิดในแง่ปรัชญา และถูกในแง่ศาสนา

ความจริงทั้งปวงมาจากพระผู้เป็นเจ้า และเป็นหนึ่ง แต่ก็ เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา
 ที่เราจะชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เราเข้าใจ โดยอาศัยเหตุผลนั้น แตกต่างกับสิ่งที่เรา
 เชื่อโดยอาศัยศรัทธา ขอบเขตของปรัชญาและอุดมการณ์นั้น แตกต่างกัน
 อยู่ สำหรับนักศึกษาแล้ว ในลำพังพวกเขา ก็พอยอมให้มีการอภิปรายกัน
 ในเรื่องคัดค้านศรัทธาได้ แต่ “มันไม่ได้ประโยชน์อะไร ที่สามัญชนจะฟังสิ่ง
 ที่ผู้ไม่มีความเชื่อถือกล่าวคัดค้านศรัทธา” เพราะจิตของสามัญชนไม่มีวุฒิ
 พothที่จะตอบได้ นักศึกษาและปรัชญาเมธี ก็จะต้องยอมตามการตัดสินใจของ
 ศาสนจักร “เราจะต้องถูกศาสนจักรบัญชาการในทุก ๆ เรื่อง” เพราะ
 ศาสนจักรเป็นผู้ได้รับความไว้วางใจ ให้เก็บทิพยปัญญาที่สวรรค์ได้ทรง
 แต่งตั้งขึ้นมา “อำนาจที่จะตัดสินเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับศรัทธานั้นในชั้น
 สุดท้าย เป็นเรื่องของโป๊ป ดังนั้น คนทั้งปวงจะเชื่อถือด้วยศรัทธาที่
 ไม่คลอนแคลน” มิเช่นนั้นแล้ว ก็จะเกิดความวุ่นวายทางด้านพุทธปัญญา
 ทางศีลธรรม และทางสังคมอย่างแน่นอน

๒. งานด้านอภิปรัชญา

อภิปรัชญาของ เซนต์ ไซมัส เป็นเรื่องที่ประกอบด้วยค่านิยม
 ความหมายที่ยุ่งยาก กับการนิยามความหมายที่ล้าลึก ซึ่งนับว่าเป็นมูลฐาน
 แห่งเทววิทยาของท่าน คือ

๑. ในสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมานั้น สวรรค์จะสำคัญกับ
 ความมีเป็นนั้นแตกต่างกัน สวรรค์สำคัญก็คือสิ่งที่จำเป็น ต่อการสร้าง
 มโนภาพเกี่ยวกับสิ่งหนึ่ง ความมีเป็นก็คือการกระทำของภาวะ สวรรค์
 สำคัญของสามเหลี่ยม ที่ว่ามีเส้นตรงสามเส้นล้อมอวกาศอยู่นั้น ย่อมเป็น
 อย่างเดียวกันหมด ไม่ว่าสามเหลี่ยมนั้นจะมีอยู่จริง ๆ หรือเพียงแต่เราเข้าใจ
 มันเท่านั้นก็ตาม แต่ในเรื่องพระผู้เป็นเจ้านั้น สวรรค์จะสำคัญและความมี

เป็น เป็นอย่างเดียวกัน เพราะสภาวะสำคัญของพระองค์ก็คือว่า พระองค์ทรงเป็นปฐมเหตุ ทรงเป็นอำนาจที่เป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง โดยอาศัยการนิยามความหมายแล้ว พระผู้เป็นเจ้าจะต้องทรงมีอยู่จริง ทั้งนี้ก็เพื่อสิ่งอื่น ๆ จะได้มีอยู่บ้าง

๒. พระผู้เป็นเจ้าทรงมีอยู่อย่างแท้จริง พระองค์ทรงเป็นภาวะของภาวะทั้งปวง ทรงเป็นสาเหตุที่ำจุนภาวะทั้งปวงไว้ ภาวะอื่น ๆ ทั้งหมดที่มีอยู่ก็โดยอาศัยการอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ โดยการมีส่วนร่วมที่จำกัด จำเขี่ยอยู่ในความแท้จริง ของพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นเอง

๓. ภาวะที่ถูกสร้างสรรค์ทั้งปวง เป็นทั้งฝ่ายผู้กระทำ (active) และฝ่ายผู้ถูกกระทำ (passive) นั่นคือภาวะที่ถูกสร้างสรรค์ทั้งหลาย เป็นผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ อนึ่ง ภาวะที่ถูกสร้างสรรค์ทั้งปวงเป็นการผสมของภาวะ (being) กับความกลืนกลาย (becoming) คือ ภาวะเหล่านั้นมีคุณภาพบางอย่าง และอาจสูญเสียคุณภาพเหล่านั้นไป และได้รับคุณภาพอื่น ๆ มาได้ น้ำอาจร้อนขึ้นมากก็ได้ เซนต์ โทมัส แสดงว่ากิริยาการภายนอก หรือความเปลี่ยนแปลงภายใน มีความสามารถนี้โดยใช้คำว่า “potentia” ซึ่งหมายถึงความอาจเป็นไปได้ (potentia) พระองค์ไม่อาจที่จะถูกใครกระทำได้ ทั้งไม่ทรงเปลี่ยนแปลงอีกด้วย พระองค์ทรงเป็นกัมมันตภาพบริสุทธิ์ (actus purus) ทรงเป็นความแท้จริงบริสุทธิ์ พระองค์ทรงเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่พระองค์ทรงอาจเป็นไป ต่ำจากพระผู้เป็นเจ้าลงมานั้น ภาวะทั้งปวงอาจมีระดับลดหลั่นกันลงมาตาม “ความอาจเป็นไปได้” ที่ยิ่งใหญ่แห่งการที่จะเป็นผู้ถูกกระทำของภาวะเหล่านั้น และอาจพิจารณาตัดสินได้จากบุคคลภายนอก ดังนั้นผู้ชายจึงสูงศักดิ์กว่าผู้หญิง ทั้งนี้ก็เพราะ “บิดาเป็นหลักการฝ่ายผู้กระทำ ส่วนมารดาเป็นหลักการฝ่ายที่อยู่เฉย ๆ และเป็นหลักการทางด้านวัตถุ

มารดาสนองทางเรื่องร่างกายที่ไม่มีรูปฟอร์ม ซึ่งจะได้รับรูปฟอร์มโดยอาศัยอำนาจก่อสร้าง ให้เป็นรูปร่างที่อยู่ในน้ำสุจิของบิดา”

๔. ภาวะที่มีรูปร่างทั้งปวงประกอบด้วยวัตถุและร่าง (form) แต่ในที่นี้ร่างมิได้หมายถึงรูป (figure) แต่ทว่าหมายถึงหลักการ ที่ให้กำลังที่แสดงคุณลักษณะ เมื่อร่างหรือหลักการที่สำคัญแก่ชีวิต ก่อให้เกิดเป็นสารัตถะสำคัญแห่งภาวะนั้น มันก็เป็นร่างที่เป็นหลักเป็นฐาน หรือเป็นสารัตถะสำคัญ ดังนั้น ดวงวิญญาณที่มีเหตุผลคือพลังที่ให้ชีวิต ที่มีวิสัยสามารถที่จะคิดได้ จึงเป็นร่างที่เป็นหลักฐานแห่งร่างกายมนุษย์ และพระผู้เป็นเจ้าก็ทรงเป็นร่าง ที่เป็นหลักฐานของโลก

๕. ความแท้จริงทั้งปวงย่อมเป็นทรัพย์สินหรือเนื้อสาร (Substance) หรือสทสมบัติ (accident) อย่างใดอย่างหนึ่ง ความแท้จริงทั้งปวงเป็นภาวะที่แยก ๆ กันเช่นหินหรือมนุษย์ หรือมีอยู่จริง ๆ ในฐานะที่เป็นคุณภาพอะไรบางสิ่งเท่านั้น เช่นความขาวหรือความหนาแน่นอย่างใดอย่างหนึ่ง พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นทรัพย์สินหรือเนื้อสารบริสุทธิ์ ในฐานะที่ทรงเป็นความแท้จริง ที่เป็นสยัมภูอย่างสมบูรณ์แบบเท่านั้น

๖. เนื้อสารทั้งปวงเป็นปัจเจก นอกจากปัจเจกบุคคลแล้วไม่มีอะไรเลย ที่มีอยู่จริง ๆ ยกเว้นแต่ในมโนคติ ความคิดที่ว่าอัตบุคคลภาพเป็นมายา นั้นนับว่าเป็นมายา

๗. ในภาวะทั้งหลายที่ประกอบด้วยวัตถุและร่างนั้น หลักการหรือแหล่งกำเนิด ของการทำให้เป็นปัจเจก คือ ของความหลากหลายแห่งปัจเจกบุคคลในสิ่งต่าง ๆ นั่นก็คือวัตถุ ร่างหรือหลักการที่สำคัญแก่ชีวิตในสิ่งต่าง ๆ ทุก ๆ ชนิดนั้น โดยสารัตถะสำคัญแล้วก็เป็นอย่างเดียวกันหมด ในแต่ละปัจเจกบุคคล หลักการที่ใช้ถือเอา ให้รูปร่างแก่ปริมาณ และรูป

ของวัตถุบางอย่าง และวัตถุที่มีปริมาณเป็นเครื่องหมายแสดงนั้น เป็นหลักการแห่งการทำให้เป็นปัจเจก ไม่ใช่เป็นหลักการของอัตบุคคลภาพ แต่ทว่าเป็นหลักการแห่งความเป็นเอกลักษณ์ที่แยก ๆ กัน

๓. งานด้านเทววิทยา

พระผู้เป็นเจ้าเป็นจุดศูนย์กลางและเป็นแก่น แห่งปรัชญาของเซนต์ ไรมัส ไม่ใช่ฆนุสย์ ท่านเขียนไว้ว่า “ความรู้ที่สูงสุดที่เราสามารถได้รับจากพระผู้เป็นเจ้า ในชีวิตนี้ก็คือการรู้ว่า พระองค์ทรงอยู่เหนือสิ่งทั้งปวงที่เราอาจคิดถึงเรื่องพระองค์ได้” ท่านได้ปฏิเสธการให้เหตุผลทางเทววิทยาของ เซนต์ แอนเซลม์ แต่ทว่าท่านใกล้เคียงมาหาการให้เหตุผล ของแอนเซลม์ในเรื่องการถือว่า ความมีเป็นของพระผู้เป็นเจ้า เป็นอย่างเดียวกับสารัตถะสำคัญของพระองค์ พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นภาวะ (Being) “เราเป็นผู้ที่เราเป็น” (I am Who am.)

เซนต์ ไรมัส กล่าวไว้ว่า เราอาจพิสูจน์ความมีอยู่ ของพระองค์ได้โดยอาศัยเหตุผลตามธรรมชาติ คือ :

๑. ความเคลื่อนไหวทั้งปวง เกิดจากความเคลื่อนไหวก่อน ๆ และเรื่อยไปอย่างนี้ จนกระทั่งถึงผู้ทำให้สิ่งอื่นเคลื่อนไหวเป็นปฐมโดยที่ตนมิได้เคลื่อนไหว หรือจนถึง “การถอยหลังไปเป็นอนันตะ” ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจเข้าใจได้

๒. อนุกรมของเหตุทั้งหลาย ย่อมต้องการปฐมเหตุเช่นกัน

๓. สิ่งที่อยู่เป็นได้ ซึ่งอาจเป็นแต่ไม่จำเป็นนั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งที่จำเป็นซึ่งจำเป็นต้องเป็น สิ่งที่อยู่เป็นไปได้อย่างอาศัยสิ่งที่แท้จริง อนุกรมนี้ย่อมได้เรวกลับไปหาภาวะ ที่จำเป็นซึ่งเป็นความแท้จริงที่บริสุทธิ์

๔. สิ่งทั้งหลายนั้น ดี ถูก และประเสริฐเป็นขั้น ๆ ไป และคงจะ

ต้องมีแหล่งกำเนิดหรือปกติวิสัย (norm) ที่ดี ถูก และประเสริฐ ที่สมบูรณ์จริง ๆ ของคุณธรรมที่ไม่สมบูรณ์เหล่านี้

๕. มีประจักษ์พยานเกี่ยวกับระเบียบ ในโลกนี้อยู่หลายพันอย่าง แม้แต่วัตถุที่ไม่มีชีวิต ก็เคลื่อนไหวในวิถีทางที่มีระเบียบ ข้อนี้เป็นไปได้อย่างไร ถ้าหากไม่มีอำนาจทางพุทธิปัญญาบางอย่าง ที่สร้างสรรค์วัตถุเหล่านั้นอยู่

นอกจากเรื่องความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าแล้ว เซนต์โรมัสเกือบจะเป็นพวกอไถยนิยม (คือไม่เชื่อว่ามีนรก และสวรรค์ ไม่นับถือพระ) ในเรื่องเทววิทยาทางด้านธรรมชาติ “เราไม่อาจทราบได้ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นอะไร จะทราบเพียงว่า พระองค์มิได้ทรงเป็นอะไรเท่านั้น” คือเป็นผู้ไม่อาจทำให้เคลื่อนไหวได้ ไม่ใช่สิ่งที่มีมากมาย ไม่ใช่สิ่งชั่วคราวเท่านั้น แล้วทำไมจิตที่เล็กน้อยเหลือประมาณ จึงหวังที่จะรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เป้นอนันตะมากนักเล่า? โรมัสกล่าวว่า เป็นการยากที่เราจะเข้าใจเจตภูติที่ไม่ใช่วัตถุ เพราะพุทธิปัญญาต้องอาศัยอินทรีย์ และประสบการณ์ภายนอกของเราทั้งหมดก็ล้วนแต่เกิดจากสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นวัตถุทั้งนั้น ดังนั้น “เราจึงทราบสิ่งที่ไม่มีร่างทั้งหลายซึ่งไม่มีภาพลักษณ์ (image) โดยอาศัยการเปรียบเทียบกับร่างกายที่มีความรู้สึกได้ซึ่งมีภาพ” เราอาจรู้จักพระผู้เป็นเจ้าก็เฉพาะโดยอาศัยการอุปมาอุปไมย การให้เหตุผลจากตัวเรา และประสบการณ์ของเราไปหาพระองค์นั้น ดังนั้น ถ้าหากในมนุษย์จะมีความดี ความรัก ความจริง พุทธิปัญญา อำนาจ เสรีภาพหรือความประเสริฐใด ๆ ก็ตาม สิ่งเหล่านี้จะต้องมีในพระผู้สร้างมนุษย์ด้วย และในพระองค์จะมีจำนวนมากกว่าตามอัตราส่วน ระหว่างอนันตภาพกับตัวเรา เราใช้สรรพนามเพศชายแทนพระผู้เป็นเจ้า ก็เพียงเพื่อความสะดวกเท่านั้นเอง ในพระผู้เป็นเจ้า และในทวย-

เทพทั้งหลายมีเพศไม่ พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นหนึ่งใน เพราะโดยอาศัยการ
นิยามความหมายแล้ว พระองค์ทรงเป็นความมีเป็นในตัวเอง (สยัมภู)
และการปฏิบัติที่เป็นเอกภาพของโลกย่อมแสดงว่ามีจิตเดียว และกฎเดียวที่
ว่ามีสามบุคคล (Persons) ในเอกภาพทิพย์นี้ นับว่าเป็นความลึกลับที่อยู่เหนือ
เหตุผล ซึ่งจะเชื่อได้ก็เฉพาะ ในการไว้วางศรัทธาเท่านั้น

ทั้งเราไม่อาจทราบด้วยว่า โลกได้ถูกสร้างขึ้นมากาลละหรือ
เปล่า และดังนั้น ก็ถือว่าสร้างมาจากความว่าง (nothing) หรือว่าโลกนี้
เป็นนิรันดร์หรือไม่ การให้เหตุผลที่นักเทวนิยมทั้งหลาย อ้างเกี่ยวกับ
การสร้างโลกในกาละนั้นอ่อนมาก และควรได้รับการปฏิเสธ “มิฉะนั้น
ลัทธิคาทอลิกก็ควรจะดูเหมือนว่า ได้ถูกค้นพบด้วยการให้เหตุผล
ที่ไร้สาระ” เซนต์ โทมัสได้สรุปว่า เราจะต้องมีศรัทธาเชื่อในการสร้างโลก
ในกาละ แต่ท่านได้เสริมอีกว่าปัญหานี้ มีความหมายเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ก็
เพราะว่า เวลาย่อมไม่มีความมีเป็นก่อนที่จะมีการสร้างสรรพ ถ้าปราศจาก
ความเปลี่ยนแปลง ปราศจากวัตถุที่เคลื่อนไหวเสียแล้ว ย่อมไม่มีกาละใด ๆ
เลย ท่านได้ต่อสู้อย่างแข็งขัน เพื่อจะอธิบายถึงวิธีที่พระผู้เป็นเจ้า ทรง
สามารถผ่านการใช้สร้างสรรพไปสู่การสร้างสรรพ โดยปราศจากการที่จะ
ต้องได้รับความทุกข์เพราะการเปลี่ยนแปลง ท่านกล่าวว่า การทำการสร้าง-
สรรพนั้นเป็นนิรันดร์ แต่ในจดจำนงแห่งการสร้างสรรพนั้น มันได้รวมเอา
การกำหนดเวลาเพื่อที่ผลของมันจะปรากฏเข้าไว้ด้วย

ทวยเทพนับเป็นชั้นสูงสุด เหนือบรรดาสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้าง
สรรพขึ้นมาทั้งหมด ทวยเทพทรงเป็นสติปัญญาที่ไม่มีรูปร่าง เป็นสิ่งที่
ไม่มีรูปร่าง เป็นสิ่งที่ไม่เนาเปื่อยและเป็นอมตะ ทวยเทพทำหน้าที่เป็นเสมือน
รัฐมนตรีของพระผู้เป็นเจ้าในการปกครองโลก ทวยเทพเหล่านี้เป็นผู้ทำ

ให้ดวงดาวทั้งหลาย เคลื่อนไหวและนำทางดวงดาว คนทุกคนย่อมมีเทวดาองค์หนึ่ง ที่พระเจ้าทรงแต่งตั้ง ให้คอยพิทักษ์รักษาเขา และประมุขแห่งเทวดา หรือทูตสวรรค์เป็นผู้คอยเอาใจใส่ดูแลฝูงชน ทวยเทพซึ่งมิได้เป็นวัตถุสามารถท่องเที่ยวจากที่สุดด้านหนึ่งของอวกาศ ไปยังที่สุดอีกด้านหนึ่ง โดยมีได้เดินข้ามอวกาศในระหว่างเลย เซนต์ ไซมัส ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องการปกครองกันตามลำดับชั้น การเคลื่อนไหว ความรัก ความรู้ เจตจำนง การพูด และนิสัยของทวยเทพ รวมถึง ๓๓ หน้า

เมื่อมีเทวดาก็ต้องมีอสูรด้วย พวกอสูรก็คือพวกผีเล็ก ๆ ที่รับสนองเจตจำนงของซาตานนั่นเอง พวกอสูรทั้งหลายมิได้เป็นเพียงจินตนาการแห่งจิตธรรมดาสามัญเท่านั้น แต่ทว่าอสูรยังเป็นผู้ที่แท้จริง และทำความเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุดอีกด้วย พวกอสูรอาจก่อให้เกิดความอ่อนกำลัง โดยการเร้าให้เกิดการรังเกียจสตรีขึ้นในผู้ชาย พวกอสูรทำให้เวทมนตร์คาถาแบบต่าง ๆ เป็นสิ่งเป็นไปได้ ดังนั้น อสูรจึงอาจนอนอยู่ในผู้ชาย รับน้ำอสุจิของผู้ชาย และนำมันเหาะไปในอวกาศอย่างรวดเร็ว รวมประเวณีกับสตรี และทำให้สตรีนั้นมีครรภ์ด้วยเชื้อของชายที่ไม่ปรากฏก็ได้ พวกอสูรสามารถทำให้พวกมายากร ทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าได้ ซึ่งคล้ายกับว่าเหตุการณ์เหล่านั้น มิได้อาศัยเจตจำนงเสรีของมนุษย์เลย พวกอสูรอาจสื่อสารบอกข่าวแก่มนุษย์ โดยการทำให้เกิดการตรึงใจในจินตนาการ หรือโดยอาศัยการปรากฏให้เห็น หรือพูดให้ได้ยิน หรือพวกอสูรอาจร่วมมือกับพวกแม่มด และช่วยแม่มดทำอันตรายแก่เด็ก ๆ โดยอาศัยดวงตาที่ชั่วร้ายน่ากลัวก็ได้

เซนต์ ไซมัส ก็คล้าย ๆ กับบุคคลที่ร่วมยุคเดียวกันกับท่านแทบทั้งหมด และคล้าย ๆ กับพวกเราส่วนใหญ่ คือ ยอมรับว่าโหราศาสตร์

มีความจริงอยู่มากทีเดียว

การเคลื่อนไหวของร่างกาย ในโลกเบื้องล่างนี้.....จะต้อง
เนื่องกับความเคลื่อนไหว ของดวงดาวในสวรรค์ด้วย....ที่ว่านาน ๆ
สักครั้งหนึ่งที่พวกโหราจารย์ทั้งหลาย มิได้บอกความจริงล่วงหน้า โดยการสังเกตดวงดาวนั้น อาจอธิบายได้เป็น ๒ ทางด้วย
กัน ทางแรกเพราะมนุษย์จำนวนมาก ดำเนินตามกิเลสตัณหาทางด้าน
ร่างกายของตน ดังนั้น การกระทำของเขาส่วนใหญ่ จึงได้ถูกกำหนด
ขึ้นให้สอดคล้องต้องกันกับการโน้มน้าวของดวงดาวทั้งหลาย
แต่ก็มีคนอยู่สักสองสามคน คือนักปราชญ์เท่านั้น ที่อาจใช้เหตุผล
เพลลาความโน้มน้าวเหล่านี้ลงได้...ทางที่ ๒ เพราะการที่พวกอสูร
ทั้งหลายเข้ามาแทรกแซง

อย่างไรก็ตาม “การกระทำของมนุษย์ มิได้ขึ้นอยู่กับกระทำ
ของดวงดาว นอกจากโดยบังเอิญและโดยอ้อมเท่านั้น เราต้องปล่อยอาณา
บริเวณที่กว้างใหญ่ไพศาล ให้แก่เสรีภาพของมนุษย์”

๔. งานด้านจิตวิทยา

เชนดฺ ไร้มัส พิจารณาปัญหาเกี่ยวกับจิตวิทยาทางด้านปรัชญา
อย่างระมัดระวังมาก ท่านได้เริ่มต้นด้วยมโนภาพ เกี่ยวกับสิ่งที่มีชีวิตที่มี
วิญญาณด้านมโนภาพ เกี่ยวกับสิ่งที่มีชีวิตที่เป็นเครื่องจักรกล (ไม่มี
วิญญาณ) : เครื่องจักรประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ของตัวมันเอง และทำให้ตัวเอง
เคลื่อนไหวโดยอาศัยพลังภายในของตนเอง พลังที่ก่อรูปในภายในนี้ก็คือ
ดวงวิญญาณ เชนดฺ ไร้มัสได้แสดงมโนคติออกมา ในรูปแห่งถ้อยคำของอะริส-
โตเติลว่า ดวงวิญญาณเป็น “รูปฟอร์มที่เป็นแก่นสาร” ของร่างกาย คือ เป็น
หลักการและพลังงานที่สำคัญต่อชีวิต ที่ได้ให้ความมีเป็นและรูปฟอร์มแก่สิ่งที่

มีชีวิต “ดวงวิญญาณเป็นหลักการเบื้องต้น แห่งการบำรุงรักษาเพนทาการ การเคลื่อนไหว และการเข้าใจ” ดวงวิญญาณมีอยู่ ๓ ขั้นด้วยกันคือ : ขั้นทำให้ชีวิตดำเนินไปได้ (Vegetative) ได้แก่อำนาจที่ทำให้เจริญเติบโต ขั้นทำให้มีความรู้สึก (Sensitive) ได้แก่อำนาจที่ทำให้รู้สึกได้ ขั้นทำให้มีเหตุผล (Rational) ได้แก่อำนาจที่ทำให้รู้จักใช้เหตุผล ชีวิตทุกชีวิตย่อมมีวิญญาณ ชนิดที่ทำให้มีชีวิตดำเนินไปได้ (vegetative) เฉพาะสัตว์ดิรัจฉานกับมนุษย์เท่านั้น ที่มีวิญญาณขั้นที่ทำให้มีความรู้สึก (sensitive) เฉพาะมนุษย์เท่านั้น ที่มีวิญญาณขั้นที่ทำให้มีเหตุผล (rational) แต่ในการพัฒนาตัวตน และการพัฒนาที่เป็นปัจเจกนั้น สิ่งที่มีชีวิตขั้นสูง ได้ผ่านขั้นต่าง ๆ ซึ่งในขั้นต่าง ๆ ยังคงมีสิ่งที่มีชีวิตขั้นต่ำเหลืออยู่ “รูปฟอร์มขั้นสูงย่อมอยู่ในมาตราส่วนแห่งภาวะ...จะต้องผ่านรูปฟอร์มระหว่างกลางยิ่งขึ้นไปอีก ก่อนที่จะบรรลุถึงรูปฟอร์มที่สมบูรณ์” อันนับว่าเป็นการฉายภาพ เกาทัณฑ์เกี่ยวกับ “การกล่าวอ้าง” สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ที่ว่าเอมบริโอของมนุษย์ ได้ผ่านขั้นต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์ชาติ (Species) พัฒนา

ทั้ง ๆ ที่พลาโต ออกัสติน และพวกฟรานซิสกัน ต่างก็คิดว่าดวงวิญญาณเป็นเสมือนนักโทษที่ติดอยู่ในร่าง และถือว่ามนุษย์เป็นอันเดียวกับดวงวิญญาณเท่านั้น แต่เชนส์ โรมัสก็ยอมรับทัศนะของสำนักอะริสโตเติลอย่างกล้าหาญ และนิยามมนุษย์ แม้กระทั่งบุคลิกภาพ ว่าเป็นการผสมของร่างกายกับดวงวิญญาณ ระหว่างสสารกับรูปฟอร์ม ดวงวิญญาณหรือพลังงานภายในที่ทำให้ชีวิตก่อให้เกิดรูปฟอร์มในทุก ๆ ส่วนของร่างกายนั้นไม่อาจแบ่งแยกได้ ดวงวิญญาณได้ถูกผูกพันไว้กับร่างกายหลายพันทางด้วยกัน ในฐานะที่เป็นผู้ทำให้ชีวิตดำเนินไปนั้น ดวงวิญญาณก็ยอมอาศัยอาหาร ในฐานะที่เป็นผู้ทำให้มีความรู้สึก ดวงวิญญาณก็ยอมอาศัย

เพทนาการ ในฐานะที่เป็นผู้ทำให้มีเหตุผล ดวงวิญญาณก็ต้องการจินตภาพที่ เพทนาการได้สร้างขึ้นมา หรือต้องการจินตภาพที่ผสมจากเพทนาการ แม้แต่ ความสามารถทางพุทธิปัญญา และความเข้าใจทางด้านศีลธรรม ก็ต้อง อาศัยร่างกายที่ดีพอสมควร หน้าที่หนา ๆ ตามปรกติบ่งถึงดวงวิญญาณ ที่ไม่ค่อยมีความรู้สึก ความฝัน กิเลส โรคทางจิต อารมณ์ ย่อมมีมูลฐาน ทางสรีรวิทยาอยู่ด้วย บางที เซนต์ โทมัส ก็พูดคล้ายกับว่าร่างกาย และดวงวิญญาณเป็นความแท้จริงที่รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นพลังงาน ภายในและรูปฟอร์มภายนอกของสิ่งทั้งมวลที่แบ่งแยกไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนจะเป็นที่ประจักษ์แก่ท่านว่า ดวงวิญญาณที่มีเหตุผล คือดวง วิญญาณที่ปลีกออก (abstracting) ที่ให้กำเนิด ที่ให้เหตุผล ที่สำรวจทำแผนที่ จักรวาลนั้น เป็นความแท้จริงที่ไม่มีตัวตน จงพยายามดังที่เราตั้งใจ และทั้ง ๆ ที่เรามีความโน้มเอียงไปในทางที่จะคิดถึงสิ่งทั้งปวงในแง่ของวัตถุ เรา ก็ไม่อาจพบอะไรที่เป็นวัตถุในความรู้สึกนึกคิดเลย มันเป็นความแท้จริง ทั่วโลก ไม่เหมือนสิ่งที่เป็นรูปหรือที่เกี่ยวกับทะเลเลย ดวงวิญญาณที่มี เหตุผลนี้จะต้องจัดว่าเป็นพวกจิตใจจัดตั้งอะไรบางอย่างที่พระผู้เป็นเจ้า ผู้เป็นพลังงานทางจิตเบื้องหลังปรากฏการณ์ทางกายภาพทั้งปวงได้ทรง ใส่ให้เรานั้นเอง เฉพาะอำนาจที่มีใช้วัตถุเท่านั้น ที่จะสามารถก่อให้เกิดรูป มโนคติสากลได้ หรือกระโดดถอยหลัง และกระโดดไปข้างหน้าในกาละได้ หรือเข้าใจสิ่งที่ใหญ่และเล็กได้ง่าย ๆ พอ ๆ กัน จิตอาจเป็นสิ่งที่มีความรู้สึก นึกคิดของมันเอง แต่เป็นไปไม่ได้ที่จะเข้าใจภาวะทางวัตถุ ว่าเป็นสิ่งที่มีความ รู้สึกนึกคิดในตัวเอง

เพราะฉะนั้น จึงนับว่ามีเหตุผลพอที่จะเชื่อถือได้ว่า พลังงานทาง ด้านจิตใจในตัวเรานี้ ที่ทำให้ร่างกายรอดจากความตาย แต่ดวงวิญญาณ

ที่ปลีกออกมานั้น หาใช่บุคลิกภาพไม่ เพราะมันไม่สามารถรู้สึก หรือมี
เจตจำนงหรือคิด มันก็เป็นปีศาจที่ไม่มีประโยชน์ ซึ่งถ้าปราศจากร่างกาย
เสียแล้ว ก็ไม่อาจทำหน้าที่ใด ๆ ได้ แต่เมื่อมันได้ถูกนำมารวมเข้ากับโครง
ร่างกาย โดยที่ดวงวิญญาณจะเป็นชีวิตภายในโครงร่างนั้น โดยอาศัยการ
กลับฟื้นคืนชีวิตของร่างกายนี้เอง ที่มันจะร่วมกับร่างกายนั้น ก่อให้เกิดเป็น
บุคลิกภาพที่เป็นปัจเจก และไม่รู้จักตาย เพราะการที่อะเวโรฮีส และสาธุ-
ศิษย์ของท่าน ขาดศรัทธาในเรื่องการกลับฟื้นคืนชีวิตของร่างกายนี้
เอง พวกท่านจึงถูกตะเพิดไปหาทฤษฎีที่ว่า เฉพาะ “พุทธบัญญัติที่กระ-
ปรี้กระเปร่า” หรือดวงวิญญาณของจักรวาล หรือมนุษยชาติเท่านั้น ที่
เป็นอมตะ เซนต์ ไรมัส ได้ยกย้าว่าทวิภวญาณทุกวิถีทางของท่านแย้ง
ทฤษฎีนี้สำหรับตัวท่านเอง การขัดแย้งกับอะเวโรฮีสในเรื่องอมฤต-
ภาพนั้น นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญแก่ชีวิต ในศตวรรษนั้นมาก

เซนต์ ไรมัสกล่าวว่า ดวงวิญญาณมีความสามารถ หรือ
อำนาจ ๕ ประการด้วยกันคือ :

๑. อำนาจที่ทำให้ชีวิตดำเนินไปได้ โดยอาศัยอำนาจนี้ ดวงวิญญาณ
ย่อมเลี้ยงดู เจริญเติบโต และสืบพันธุ์
๒. อำนาจที่ทำให้เกิดความรู้สึก โดยอาศัยอำนาจนี้ ดวงวิญญาณ
ย่อมรับพินาศการมาจากโลกภายนอก
๓. อำนาจที่ทำให้เกิดความอยาก โดยอาศัยอำนาจนี้ ดวงวิญญาณ
ย่อมมีความปรารถนา และมีเจตจำนง
๔. อำนาจที่ทำให้เคลื่อนไหว โดยอาศัยอำนาจนี้ ดวงวิญญาณ
ย่อมทำให้เกิดความเคลื่อนไหว และ
๕. อำนาจทางพุทธปัญญา โดยอาศัยอำนาจนี้ วิญญาณย่อมคิด

ความรู้ทั้งปวงล้วนเกิดในอินทรีย์ทั้งนั้น แต่เพทนาการมิได้ตกอยู่กับพื้นผิวที่ว่างเปล่าเลย เราจะได้รับเพทนาการ ก็โดยอาศัยเค้าโครงที่ซับซ้อน หรือศูนย์กลางความรู้สึกที่ธรรมดาสามัญ ซึ่งประสานเพทนาการ หรือความเข้าใจเข้าไปในมนคติ

เซนต์ rome เห็นพ้องกับอะริสโตเติล และลือกที่ว่า “ไม่มีอะไรในพุทธปัญญา ซึ่งมีได้เป็นที่หนึ่งในอินทรีย์เลย” แต่ท่านได้เสริมอีกว่า “นอกจากพุทธปัญญาเอง” อันได้แก่วิสัยสามารถที่รวบรวมขึ้นมาซึ่งจะรวบรวมเพทนาการเข้าไปในความคิด ในที่สุดก็รวมเข้าไปในสิ่งที่เป็นสากล และมนคติที่เป็นนามธรรมเหล่านั้น ซึ่งเป็นเครื่องมือแห่งเหตุผล และในโลกนี้ก็เป็นที่พิเศษของมนุษย์แต่ผู้เดียว

เจตจำนงหรือความอยาก เป็นความสามารถที่เป็นอุปกรณ ทำให้ดวงวิญญาณหรือพลังที่มีความสำคัญแก่ชีวิต เคลื่อนไหวไปสู่สิ่งที่พุทธปัญญา เข้าใจว่าดี เซนต์ rome ซึ่งเจริญรอยตามอะริสโตเติล นิยามความดีว่าเป็น “สิ่งที่น่าปรารถนา” ความงามเป็นรูปฟอร์มของความดี ความงามคือสิ่งที่เมื่อได้เห็นแล้ว ทำให้เกิดความพึงอกพึงใจ ทำไมความงามจึงทำให้เกิดความพอกพอใจได้? โดยอาศัยอัตราส่วน และความกลมกลืนของส่วนต่าง ๆ ในส่วนทั้งหมดที่ได้รวบรวมไว้ พุทธปัญญารับอยู่กับเจตจำนง ตราบเท่าที่ความปรารถนาสามารถพิจารณาตัดสินทิศทางแห่งความคิดได้ แต่เจตจำนงขึ้นอยู่กับพุทธปัญญา ตราบเท่าที่ความปรารถนาของเรา ได้รับการพิจารณาตัดสิน โดยอาศัยวิถีทางที่เราเข้าใจสิ่งทั้งหลาย โดยอาศัยความเห็นที่เราเข้าใจสิ่งทั้งหลาย โดยอาศัยความเห็นที่เรามีอยู่ต่อสิ่งเหล่านั้น “ความดีเท่าที่เข้าใจกัน ย่อมทำให้เจตจำนงเคลื่อนไหว” เสรีภาพมิได้มีอยู่ในเจตจำนง ซึ่ง “จำเป็นจะต้องถูกทำให้เคลื่อนไหว” โดยอาศัยการ

เข้าใจเรื่องพุทธิปัญญาเสนอจริง ๆ เลย แต่ทว่ามิอยู่ในพินิจจย เพราะฉะนั้น เสรีภาพจึงแตกต่างกับความรู้ เหตุผล ปัญญา โดยตรง ด้วยวิสัยสามารถของพุทธิปัญญา ที่จะเสนอจินตภาพที่แท้จริงของสถานการณ์แก่เจตจำนง เฉพาะนักปราชญ์เท่านั้น ที่เป็นเสรีจริง พุทธิปัญญาไม่เป็นเพียงสิ่งที่ดีที่สุด และสูงสุดเท่านั้น แต่ทว่ายังเป็นสิ่งที่มีอำนาจมากที่สุด เห็นความสามารถทุกอย่างของดวงวิญญาณอีกด้วย “ในบรรดาการแสวงหาของมนุษย์ทั้งปวงนั้น การแสวงหาปัญญา นับว่าเป็นการแสวงหาที่สมบูรณ์ที่สุด ที่วิเศษที่สุด ที่มีประโยชน์มากที่สุด ที่น่ายินดีปรีดาอย่างที่สุด การปฏิบัติของมนุษย์ ที่นับว่าสมบูรณ์ก็คือการเข้าใจนั่นเอง”

๕. งานด้านจริยศาสตร์

เพราะฉะนั้น จุดมุ่งหมายปลายทางที่สมบูรณ์ ของมนุษย์ในชีวิตนี้ก็คือ การที่จะให้ได้ซึ่งสัจธรรม และในชีวิตต่อไปในโลกหน้าก็คือ เพื่อจะได้เห็นสัจธรรมนั้นในพระผู้เป็นเจ้า เพราะอะริสโตเติลก็ได้สันนิษฐานไว้ว่า สิ่งที่มนุษย์แสวงหาก็คือความสุข แล้วเขาจะพบความสุขนั้น อย่างดีที่สุดได้ในที่ไหนเล่า? มิใช่ในความสุขทางด้านเนื้อหนัง หรือในเกียรติยศชื่อเสียง ในทรัพย์สินเงินทอง ในอำนาจ หรือแม้แต่ในการประกอบกุศลธรรมเลย ทั้ง ๆ ที่ทั้งหมดนี้อาจทำให้มนุษย์มีความยินดีปรีดาได้ก็ตาม ขอให้เราทบทวนเถิดว่า “ความประสงค์ที่สมบูรณ์แบบของร่างกาย ก็จำเป็นที่จะต้องเป็นเพื่อความสุขที่สมบูรณ์” แต่ในบรรดาความดีทั้งหลายเหล่านี้ ไม่มีความดีชนิดใดเลย ที่จะเปรียบเทียบได้กับความสุข ที่เกิดจากความเข้าใจที่สงบ ชานชาน และมีอยู่เรื่อยไปไม่ขาดสาย บางทีเพราะระลึกถึงคำที่เวอร์จิล (Virgil) กล่าวไว้ว่า “ผู้ที่สามารถทราบสาเหตุของทั้งหลาย ย่อมมีความสุขจริงหนอ” เชนตฺ โรมัส จึงเชื่อว่า “ความสัมฤทธิ์ผลและความพอ

ใจที่สูงสุด ของดวงวิญญาณควรจะเป็น ดังนี้ “คือควรจะได้มีการบันทึกระเบียบ เกี่ยวกับจักรวาลและสาเหตุของจักรวาลทั้งหมดไว้ในดวง-วิญญาณ” สันติสุขที่พ้นจากความเข้าใจ ก็มาจากความเข้าใจนั่นเอง

แต่แม้ว่าความสุขทางโลกก็ยี่สิบเศษสุดนี้ ก็คงยังไม่ทำให้มนุษย์พอใจอยู่นั่นเอง คือยังทำให้มนุษย์อึดไม่ไหว เขาย่อมทราบอย่างเลือนลางว่า “ความสุขที่สมบูรณ์และแท้จริงนั้น เราไม่อาจได้รับในชีวิตนี้เลย” ในตัวเขามีสิ่งที่ปรารถนาความสุข และความเข้าใจที่จะทำให้ปลอดภัยจากความเปลี่ยนแปลง แปรผันตามวิสัยของสัตว์ที่ต้องตายอย่างไม่ทอดทิ้งความปรารถนาอย่างอื่น ๆ อาจพบความสงบของมันเป็นสิ่งที่ดี ๆ ปานกลางได้ แต่จิตของบุคคลที่บริบูรณ์แล้วนั้นจะไม่หยุดพัก นอกเสียจากว่า จิตนั้นได้บรรลุถึงจุดยอดแห่งสัจธรรม คือพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น ในพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นที่มีความดีสูงสุด ที่เป็นทั้งปวงเกิดแห่งความดีอื่น ๆ ทั้งปวงและเป็นสาเหตุแห่งสาเหตุอื่น ๆ ทั้งปวง เป็นความจริงเหนือความจริงทั้งปวง จุดหมายปลายทางของมนุษย์ ก็คือทัศนภาพที่ทำให้เป็นความสุข ซึ่งได้แก่ทัศนภาพที่อันวยสุขให้ตนเอง

ดังนั้นจริยศาสตร์ทั้งปวง จึงเป็นศิลปะ และศาสตร์แห่งการที่จะเตรียมตัวเตรียมใจมนุษย์ เพื่อจะได้บรรลุถึงความสุขสุดยอด และเป็นนิรันดร์นี้ เราอาจนิยามคุณธรรมความดีทางด้านศีลธรรม ว่าเป็นความประพฤติที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่ถูกต้องของมนุษย์ นั่นคือการได้เห็นพระผู้เป็นเจ้า ตามธรรมดาแล้ว มนุษย์มีความโน้มเอียงในทางดี คือมีความโน้มเอียงไปหาสิ่งที่น่าปรารถนา แต่สิ่งที่เขาพิจารณาตัดสินว่าดีนั้น ในด้านศีลธรรมอาจไม่ถือว่าดีเสมอไปก็ได้ เพราะการที่อีวา (Eve) พิจารณาตัดสินสิ่งที่ดีงามอย่างผิด ๆ นั้นเอง มนุษย์จึงไม่เชื่อฟังพระผู้เป็นเจ้าและบัดนี้จึงยัง

คงมีมลทินที่เนื่องมาจากบาปครั้งแรกนั้นติดมาทุกชั่วอายุคน ถ้าหากว่าตรงจุดนี้มีผู้ถามว่า ทำไมพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งทรงเห็นสิ่งทั้งปวงล่วงหน้า จึงได้ทรงสร้างมนุษย์ผู้ชาย และผู้หญิงให้มีนิสัยอยากรู้ อยากเห็น และทรงสร้างเผ่าพันธุ์ให้มีความผิดตกทอดกันสืบ ๆ มาด้วยเล่า เชนต โรมัส ก็ตอบว่า เมื่อว่าในแง่อภิรัชญาแล้ว ก็เป็นไปไม่ได้ที่สัตว์ใด ๆ จะเป็นผู้ที่สมบูรณ์ และว่าที่มนุษย์มีเสรีภาพที่จะทำบาปนั้น ก็นับว่าเป็นราคาที่มนุษย์จะต้องชำระเพื่อเสรีภาพในการเลือกทำได้ตามใจสมัครของเขา ถ้าหากปราศจากเสรีภาพแห่งเจตจำนงเสียแล้ว มนุษย์ก็คงเป็นหุ่นยนต์ ซึ่งมีได้อยู่เหนือความดีความชั่ว แต่ทว่าอยู่ใต้ความดีและความชั่ว ย่อมจะไม่มีเกียรติยิ่งไปกว่าเครื่องจักรเลย

เพราะตีดำในลัทธิคำสอนเรื่องบาปเดิม ตีดำในคำสอนของอะริสโตเติล ตีดำในการดำรงชีวิตอย่างโดดเดี่ยวแบบนักบวช และความกลัวสตรีเพศ เกือบจะทำให้เชนต โรมัส มีจิตอกุศลต่อสตรีเพศ และพูดถึงสตรีด้วยความไม่เต็มใจของบุรุษเพศ ท่านเจริญรอยตามอะริสโตเติล ในการพูดถึงตนมากจนเกินไปในการที่สันนิษฐานว่า ธรรมชาติซึ่งก็คล้าย ๆ กับผู้เผ่าที่ปกครองครอบครัวยุคกลาง คือปรารถนาที่จะสร้างเพศชายขึ้นมาเสมอ และว่าผู้หญิงก็คืออะไรบางอย่างที่บกพร่อง และที่เกิดมาโดยบังเอิญนั่นเอง ผู้หญิงก็คือผู้ชายที่ไม่สมบูรณ์นั่นเอง บางทีเพศหญิงอาจจะเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากความอ่อนแอบางอย่างในอำนาจที่ให้กำเนิดของบิดาก็ได้ หรืออาจเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากองค์ประกอบภายนอกบางอย่าง เช่น ลมที่นำความชื้นมาให้ได้ เชนต โรมัส ซึ่งเชื่อหลักชีววิทยาในสำนักอะริสโตเติลเลย และในสมัยของท่านนั้น ได้สันนิษฐานว่า หญิงให้วัตถุที่เฉยเมยเท่านั้นแก่บุตร ส่วนชายให้รูปฟอร์มที่กระปรี้กระเปร่า หญิงก็คือชัยชนะที่วัตถุมี

เหนือรูปฟอร์มนั่นเอง ดังนั้น จึงเป็นบุคคลที่อ่อนแอกว่าชาย ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และเจตจำนง หญิงเมื่อเทียบกับชายก็เหมือนกับความรู้สึก เมื่อเทียบกับเหตุผลนั้นแหละ ในสตรีเพศนั้น ความต้องการทางกามารมณ์มีมากกว่าชาย ส่วนชายนั้นเป็นการแสดงออกของธาตุแท้ ที่มีเสถียรภาพมากกว่าหญิง ทั้งชายและหญิงได้ถูกสร้างขึ้นมาจากจินตภาพ ของพระผู้เป็นเจ้าด้วยกัน แต่ชายถูกสร้างมาจากจินตภาพ ของพระผู้เป็นเจ้าเป็นพิเศษมากกว่า ชายเป็นหลักการ และเป็นจุดหมายปลายทางของหญิง เช่นเดียวกับพระผู้เป็นเจ้า ทรงเป็นหลักการและจุดหมายปลายทางของจักรวาล ฉะนั้น หญิงปรารถนาชายในทุกสิ่งทุกอย่าง ชายอาจทำให้ภารกิจทั้งปวง สำเร็จลุล่วงไปได้ดีกว่าหญิง แม้กระทั่งในเรื่องการดูแลบ้านเรือน หญิงเป็นผู้ที่ไม่เหมาะสมควรต่อการที่จะบรรจุในตำแหน่งสำคัญใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นศาสนจักร หรือในอาณาจักรเลย หญิงเป็นส่วนหนึ่งของชาย คือเป็นขีไครของชายนั่นเอง หญิงจึงควรเห็นว่าชายเป็นนายตามธรรมชาติของเธอ ควรยอมรับว่าชายเป็นผู้นำของเธอ และควรอยู่ในโอวาทของชาย ในการปฏิบัติเช่นนี้ หญิงก็จะพบความสมปรารถนา และความสุขโดยแท้

สำหรับเรื่องความชั่วนั้น เซนต์ โรมัส ได้ยอมเสียแรงงานเพื่อพิสูจน์ว่า ในด้านอภิปรัชญาแล้ว ความชั่วมิได้มีอยู่จริง ๆ เลย ความชั่วไม่มีภาวะที่แน่นอนใด ๆ ความแท้จริงทุกชนิดเป็นความดี ความชั่วเป็นเพียงความไม่มี หรือความบกพร่องทางด้านคุณภาพ หรืออำนาจที่ภาวะมีอยู่ตามธรรมดาเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น จึงมิได้เป็นความชั่วเลยที่มนุษย์แสวงหาปีก แต่ถ้าเขาไม่มีมันนั่นแหละถือว่าเป็นความชั่วร้ายละ แต่สำหรับนกแล้ว การไม่มีมือก็หาได้เป็นความชั่วช้าเลวทรามอะไรไม่ ทุกสิ่งทุกอย่างที่พระผู้เป็น

เจ้า ทรงสร้างสรรพสิ่งขึ้นมาจึงดีทั้งนั้น แม้แต่พระผู้เป็นเจ้าเอง ก็ไม่ทรงสามารถติดต่อกับถ่ายทอดความสามารถ ที่ไม่มีขอบเขตจำกัดของพระองค์ให้แก่สิ่งต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงสร้างสรรพสิ่งขึ้นมาได้ พระผู้เป็นเจ้าทรงยอมให้มีความช่วยเหลือบ้าง ก็เพื่อจะได้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางที่ดี หรือเพื่อป้องกันความชั่วที่ยิ่งใหญ่กว่านั้น “เช่นเดียวกับรัฐบาล.....ที่ยอมให้มีคนชั่ว ๆ บางประเภทอยู่ได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย (นั่นคือพวกโสเภณี) มิฉะนั้นแล้ว... ก็จะมีคนชั่วที่ชั่วร้ายยิ่งไปกว่านั้นอีก”

บาป เป็นการกระทำด้วยใจเลวอย่างเสรี ที่เป็นการฝ่าฝืนระเบียบแห่งเหตุผล ซึ่งก็เป็นระเบียบของจักรวาลด้วยเหมือนกัน ระเบียบแห่งเหตุผล ก็คือการปรับตัวให้เหมาะสมกับวิถีทางที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทาง ในกรณีของมนุษย์ก็คือ การปรับความประพฤติ เพื่อที่จะได้บรรลุถึงความสุขนิรันดร์ พระผู้เป็นเจ้าได้ประทานเสรีภาพ ในอันที่จะทำผิดให้แก่เรา แต่พระองค์ก็ได้ประทานความรู้สึกผิดชอบชั่วดีให้แก่เราด้วย ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่เกิดในภายในนี้เป็นสิ่งที่สมบูรณ์ และเราจะต้องเชื่อฟังอย่างถวายชีวิตทีเดียว ถ้าหากศาสนจักรสั่งการอะไรบางอย่าง ที่ขัดกับความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของมนุษย์ เราจะต้องไม่เชื่อฟังคำสั่งนั้น ถ้าหากความรู้สึกผิดชอบชั่วดีบอกเราว่า ศรัทธาในพระเยซูคริสต์เจ้าเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย เราก็ต้องรังเกียจศรัทธานั้น

ตามธรรมดาแล้ว ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีทำให้เราโน้มเอียงไปไม่เฉพาะในทางคุณธรรมเกี่ยวกับความยุติธรรม ความสุขุมรอบคอบ ความรู้จักประมาณ และความอดทนเท่านั้น แต่ทว่ายังทำให้เราโน้มเอียงไปหาคุณธรรมทางด้านทวิวิทยา คือศรัทธา ความหวัง และการบริจาคอีกด้วย คุณธรรม ๓ ประการหลังนี้ ก่อให้เกิดศีลธรรมที่มีชื่อเสียง และความ

รุ่งโรจน์ของคริสต์ศาสนา ศรัทธาเป็นพันธกรรมทางด้านศีลธรรม ทั้งนี้ก็เพราะว่าเหตุผลของมนุษย์มีขอบเขตจำกัด มนุษย์จะต้องมีศรัทธาเชื่อถือ ไม่เฉพาะหลักคำสอนของศาสนจักร ซึ่งอยู่เหนือเหตุผลเท่านั้น แต่จะต้องมีศรัทธาเชื่อถือสิ่งที่อาจทราบได้โดยอาศัยเหตุผลด้วย โดยเหตุที่ความคลาดเคลื่อน ในเรื่องศรัทธานั้น อาจนำคนเป็นจำนวนมากไปตกนรกได้ จึงไม่ควรแสดงความอดทนต่อความไม่เชื่อถือ นอกจากเพื่อหลีกเลี่ยงความชั่วที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นเท่านั้น ดังนั้น “บางครั้งบางคราว ศาสนจักรก็อดทนต่อพิธีรีตอง แม้กระทั่งของพวกมิชฌาธิกูบุคคลและพวกนอกศาสนา ในเมื่อผู้ที่ ‘ไม่เชื่อถือ’ มีเป็นจำนวนมากมาย” ไม่ควรยอมให้ผู้ที่ไม่มีศรัทธาเลื่อมใสได้รับอำนาจการปกครอง หรืออำนาจหน้าที่เหนือผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใส เราควรแสดงความอดทน โดยเฉพาะต่อพวกยิว ทั้งนี้เพราะพิธีรีตองของพวกยิว ได้มีปรากฏมาก่อนพิธีรีตอง ของคริสต์ศาสนา และดังนั้น “ยอมเป็นพยานหลักฐานแสดงว่าพวกเขาก็มีศรัทธา” เหมือนกัน เราไม่ควรบังคับให้พวกยิวที่ยังมิได้รับศีลจุ่ม ยอมรับนับถือคริสต์ศาสนา แต่พวกมิชฌาธิกูคือพวกที่ได้ละทิ้งศรัทธาในคำสอนของศาสนานั้น เราอาจบังคับได้ เราไม่ควรพิจารณาเห็นใคร ๆ ว่าเป็นมิชฌาธิกูบุคคล นอกจากว่าเขาผู้นั้นยังคงยืนกรานในความเคลือบแคลงของตนอยู่ ทั้งที่พระเจ้าหน้าที่ทางศาสนาได้ชี้แจงให้เขาทราบแล้ว พวกที่ละทิ้งความเห็นผิดของตนได้ เราควรยอมให้เขาล้างความผิดได้ และแม้จะยกย่องให้เขามีเกียรติยศเหมือนเดิมก็ได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าหากเขากลับไปเป็นพวกมิชฌาธิกูอีก “เราก็ยอมให้เขาทรมาณตนเพื่อล้างความผิดได้ แต่ทว่าจะทำให้เขาพ้นจากโทษถึงตายไม่ได้”

๖. งานด้านการเมือง

เซนต์ โธมัส ได้เขียนปรัชญาการเมืองไว้ ๓ ครั้ง คือในหนังสือ

๒๕๖

เซนต์ ไรมัส อะควินัส

อรรถาธิบายเรื่อง “Politics” ของอะริสโตเติล ในหนังสือ เรื่อง Summa Theologica และในเรื่องสั้น ๆ ชื่อ De regimine principum (เรื่องกฎหมายของเจ้าชาย) เรื่องที่ประทับใจเรื่องแรก ก็คือว่า เซนต์ ไรมัส เพียงกล่าวซ้ำที่อะริสโตเติลกล่าวมาแล้ว

องค์การทางสังคม เป็นเครื่องมือที่มนุษย์ได้พัฒนาขึ้นมา เป็นเสมือนตัวแทนอวัยวะทางด้านจริยวิทยา ที่จะทำได้มา และเพื่อต่อสู้ป้องกันสังคมและรัฐมิอยู่เพื่อปัจเจกบุคคล มิใช่ปัจเจกบุคคลมีเพื่อสังคมและรัฐ อำนาจอธิปไตยมาจากพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า แต่ทว่าได้ยกให้แก่ประชาชน แต่ประชาชนมีจำนวนมากเกินไป อยู่กระจัดกระจายกันไปหมด เป็นคนโลเล เอาอะไรแน่นอนไม่ได้ และโง่เขลาต่อการที่จะใช้อำนาจอธิปไตยนี้โดยตรงหรืออย่างฉลาด ดังนั้น พวกเขาจึงได้มอบให้เจ้าชายองค์หนึ่ง หรือหัวหน้าคนอื่นใช้อำนาจอธิปไตยแทนเขา อำนาจที่ประชาชนยอมมอบให้นี้ อาจเรียกกลับคืนได้เสมอ และ “เจ้าชายจะทรงใช้อำนาจทางด้านการออกพระราชบัญญัติได้ ครอบงำที่พระองค์ยังเป็นตัวแทนเจตจำนงของประชาชนอยู่เท่านั้น”

อำนาจอธิปไตยของประชาชนนั้น ประชาชนอาจมอบให้แก่คนจำนวนมาก แก่คนสองสามคน หรือแก่คนเดียวก็ได้ ถ้าหากว่ากฎหมายดีและมีการปกครองดี ประชาธิปไตย คณะธิปไตย และราชาธิปไตย ก็อาจเป็นระบอบการปกครองที่ดีได้ทั้งหมดนั้นแหละ โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว การปกครองระบอบที่พระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย นับว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด เพราะเป็นการปกครองที่ก่อให้เกิดเอกภาพ ภาวะต่อเนื่องกัน และเสถียรภาพดังที่โฮเมอร์กล่าวไว้ว่า “คนคนเดียวย่อมปกครองมหาชน ได้ดีกว่าให้คนหลายคนปกครอง” แต่เจ้าชายหรือกษัตริย์ ควรเป็นบุคคลที่ประชาชนเลือกมาจาก

ประชากรที่เป็นไทแก้ตัวถ้าหากกษัตริย์กลายเป็นทรราชขึ้นมา พระองค์ก็ควรถูกถอดโดยการกระทำที่มีระเบียบของประชาชน พระองค์จะต้องทรงเป็นผู้รับใช้กฎหมาย ไม่ใช่หน่วยที่อยู่เหนือกฎหมายเสมอไป

กฎมีอยู่ ๓ ชนิดด้วยกัน คือ : กฎธรรมชาติ เช่นในเรื่อง “กฎธรรมชาติทั้งหลาย” ของจักรวาล ๑ กฎสวรรค์ เช่นที่ได้เปิดเผย อยู่ในคัมภีร์ไบเบิล ๑ และ กฎที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่นกฎหมายต่าง ๆ ที่รัฐได้บัญญัติขึ้น ๑ กฎอย่างที่สองนั้น ก็เลสเตตหาของมนุษย์และพัฒนาการของรัฐ ทำให้กลายเป็นสิ่งที่จำเป็นขึ้นมา ดังนั้น บรรดาบาปหลวงทั้งหลายจึงเชื่อว่า สมบัติส่วนตัวนั้นเป็นการขัดแย้งกับกฎธรรมชาติและกฎสวรรค์ และเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากความเป็นบาปของมนุษย์ เซนต์ โทมัส มิได้ยอมรับนับถือว่า สมบัติเป็นกฎที่ผิดธรรมชาติ ท่านพิจารณาถึงการให้เหตุผลอย่างของฟากคอมมิวนิสต์ในสมัยของท่าน และก็ตอบคล้าย ๆ อะริสโตเติลว่า เมื่อทุกคนมีทุกสิ่งทุกอย่าง ก็จะไม่มีการเอาใจใส่ระมัดระวังสิ่งใด ๆ เลย แต่ว่าสมบัติส่วนตัวเป็นของฟากสาธารณะ “มนุษย์ควรมีสิ่งภายนอก ไม่ใช่ในฐานะเป็นของตนเอง แต่ว่าในฐานะเป็นของสาธารณะทั่ว ๆ ไป ดังนั้น ก็ย่อมพร้อมที่จะสื่อสารถ่ายทอดสิ่งเหล่านั้น ไปให้คนอื่น ๆ ตามที่ต้องการได้ เพราะสำหรับมนุษย์นั้น ความปรารถนา หรือการแสวงหาความมั่งคั่งเกินตามต้องการของตน เพื่อคงตำแหน่งในชีวิตของตนไว้นั้น นับว่าเป็นความโลภที่เป็นบาป “อะไรก็ตามที่ประชาชนบางคนมีมากจนล้นเหลือนั้น ตามกฎธรรมชาติแล้ว ถือว่า เนื่องมาจากวัตถุประสงค์ที่จะช่วยเหลือคนจน” และ “ถ้าหากไม่มีการเยียวยารักษาอื่นใดแล้ว ก็นับว่าเป็นการถูกต้องตามกฎหมายที่มนุษย์จะช่วยให้ความต้องการของตนเองสมประสงค์ โดยอาศัยทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น ไม่ว่าจะโดยการถือเอาอย่างเปิดเผย หรืออย่างปิดบังก็ตาม”

เซนต์ ไรมัส มิใช่บุคคลที่จะทำเศรษฐศาสตร์ ให้เป็นศาสตร์ที่ชวนให้สลดใจ โดยการทำให้เศรษฐศาสตร์เร็ดร้างจากศีลธรรมเลย ท่านมีความเชื่อถือนในเรื่องสิทธิของประชาชน ในอันที่จะทำเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรมให้เป็นไปอย่างมีระเบียบ ทั้งนี้ก็เพื่อความคุ้มครองให้ยืมเงิน โดยเรียกดอกเบี้ยอย่างยุติริต และแม้แต่เพื่อกำหนด “ราคาที่ยุติธรรม” ให้แก่การบริการ และสินค้า ท่านมองดูศิลปะของการซื้อถูกขายแพง ด้วยดวงตาที่เต็มไปด้วยความสงสัย ท่านประณามการค้าแบบเสี่ยงโชคทุกชนิด ความพยายามทุกวิถีทางที่จะให้ได้กำไร โดยอาศัยการทำให้สินค้าในตลาดมีราคาขึ้น ๆ ลง ๆ อย่างซ้ำนซ้ำนาญ อย่างเปิดเผย ท่านคัดค้านการให้กู้เงินโดยเรียกดอกเบี้ย แต่ไม่เห็นว่าจะเป็นบาปอะไร ในการที่จะขอยืมจากพวกให้กู้เงินอาชีพ “เพื่อจุดหมายปลายทางที่ดีงาม” เลย

ในปัญหาเรื่องทาส ท่านมิได้ต่อสู้เป็นปากเสียงให้เลย พวกโซฟิสต์พวกสโตอิก แม้นักกฎหมายโรมันได้สอนไว้ว่า ตาม “ธรรมชาติ” แล้วมนุษย์ทั้งปวงเป็นเสรีชน พวกหลวงพ่อบุรุษในศาสนจักรก็เห็นพ้องด้วย แล้วได้อธิบายเรื่องความเป็นทาสว่า คล้าย ๆ กับทรัพย์สินสมบัติ คือเป็นผลลัพธ์ที่เนื่องมาจากความเป็นบาป ที่มนุษย์ได้รับมาจากความผิดของอาดัม อะริสโตเติลซึ่งเป็นมิตรของพวกมีอำนาจ ได้พิจารณาตัดสินความเป็นทาส ว่าเป็นผลลัพธ์ที่เกิดมาจากความไม่เสมอภาคตามธรรมชาติของมนุษย์ เซนต์ ไรมัส พยายามทำให้ทัศนะเหล่านี้ สอดคล้องต้องกันว่า : ในรัฐของบุคคลไร้เดียงสา นั้นไม่มีทาส แต่นับตั้งแต่อาดัมได้ทำผิดเป็นต้นมา ก็เห็นว่าเป็นประโยชน์อยู่ในการที่จะให้คนธรรมดาสามัญอยู่ในอำนาจของคนที่ฉลาด ผู้ที่มีร่างกายแข็งแรง แต่มีจิตใจอ่อนแอ ธรรมชาติก็มุ่งหมายจะให้เป็นทาส แต่ทาสจะขึ้นอยู่อยู่กับนาย ก็เฉพาะทางด้านร่างกายเท่านั้น ไม่ใช่ทางด้านวิญญาณ ทาสไม่จำเป็นต้องยอม

ให้นายร่วมประเวณีด้วยเลย และในการปฏิบัติต่อพวกทาสนั้น ก็จำต้องนำเอาศีลในระบอบศีลธรรมทางคริสต์ศาสนามาใช้ด้วย

๗. งานด้านศาสนา

โดยเหตุที่ปัญหาทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง ในที่สุดก็เป็ปัญหาศีลธรรมนั่นเอง จึงดูเหมือนจะเป็นการถูกต้องแล้วที่ เซนต์ โรมัส เห็นว่าควรจะยกฐานะศาสนา ไว้เหนือการเมืองและการอุตสาหกรรม และว่าในเรื่องศีลธรรมนั้น รัฐควรยอมให้ศาสนจักรเป็นผู้อำนวยกา และแนะแนวทางยิ่งอำนาจหน้าที่ประเสริฐมากเท่าใด จุดหมายปลายทางของศาสนาที่สูงส่งมากเท่านั้น บรรดาภคัตริย์ในโลกนี้ ซึ่งเป็นผู้แนะแนวทางให้มนุษย์ ได้รับความสุขอย่างโลก ๆ ก็ควรจะต้องอยู่ในข้อบังคับบัญชาของโป๊ป ซึ่งเป็นผู้แนะนำทางมนุษย์ให้ได้รับความสุขนิรันดร์ รัฐควรคงอำนาจสูงสุดทางฆราวาสวิสัยไว้ และแม้ในเรื่องฆราวาสวิสัยนั้น โป๊ปก็มีสิทธิที่จะเข้าไปแทรกแซงได้ ถ้าหากผู้ปกครองประเทศละเมิดกฎศีลธรรม หรือทำความเจ็บอกเจ็บใจให้แก่ประชาชน ทั้ง ๆ ที่มีทางจะหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น โป๊ปจึงอาจลงโทษภคัตริย์ที่ชั่วช้า หรือปลดปล่อยมนุษย์ให้พ้นจากการถือน้ำพิพัฒน์สัตยาได้ อีกประการหนึ่งรัฐจะต้องคุ้มครองศาสนา สนับสนุนศาสนจักร และบังคับการให้เป็นไปตามศาสนโอองการ

หน้าที่ที่สำคัญที่สุดของศาสนจักรก็คือ การนำมนุษย์ไปสู่ความพ้นทุกข์ มนุษย์มิเพียงเป็นพลเมืองของรัฐทางโลก ๆ นี้เท่านั้น แต่ยังเป็นพลเมืองของอาณาจักรวิญญาณที่ยิ่งใหญ่กว่ารัฐใด ๆ อย่างหาที่เปรียบมิได้อีกด้วย ข้อเท็จจริงที่สำคัญที่สุด ทางด้านประวัติศาสตร์ก็คือว่า มนุษย์ได้ก่ออาชญากรรมมากมายใหญ่โต เพราะการไม่เชื่อฟังพระผู้เป็นเจ้า จึงทำให้ต้องได้รับโทษไม่มีที่สิ้นสุด และว่าพระบุตรซึ่งได้มาเกิดเป็นมนุษย์ และต้องได้รับ

ความเสื่อมเสียชื่อเสียง และต้องได้รับโทษถึงตายนั้น ก็ได้ทรงปลดปล่อยบาปให้แก่มวลมนุษย์ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งทำให้มนุษย์ได้รับความช่วยเหลือให้พ้นบาปทั้ง ๆ ที่มีบาปเดิมติดอยู่ก็ตาม พระผู้เป็นเจ้าได้ประทานพระมหากรุณาธิคุณนี้ แก่ผู้ที่พระองค์ทรงมุ่งหมายจะให้ เราไม่สามารถวัดเหตุผลแห่งการเลือกของพระองค์ได้เลย แต่ก็ “ไม่มีใครวิกลจริตพอที่จะกล่าวว่า บุญกุศลเป็นสาเหตุแห่งการที่จะได้รับเทวลิขิตก่อนเลย” เซนต์ โรมัส พยายามที่จะประสานเทวลิขิตเข้ากับเสรีภาพของมนุษย์ และพยายามอธิบายถึงสาเหตุที่มนุษย์ ซึ่งได้ถูกกำหนดโชคชะตาไว้แล้ว ควรพยายามต่อสู้เพื่อให้มีคุณธรรมขึ้นมา วิธีที่การสวดมนต์อ่อนหวาน อาจทำให้พระผู้เป็นเจ้าที่ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวได้ หรือวาทศาสนจักรควรมีหน้าที่อะไร ในสังคมซึ่งปัจเจกบุคคลได้ถูกคัดเลือกเข้าไว้ ในที่ที่ปลอดภัยและในที่ที่ถูกสาปแช่ง ท่านได้ตอบว่า พระผู้เป็นเจ้าเพียงทรงทราบล่วงหน้าว่ามนุษย์แต่ละคน คงจะเลือกเอาอย่างเสรีอย่างไรเท่านั้น จึงสันนิษฐานได้ว่า พวกนอกศาสนาทั้งปวงเป็นพวกที่ถูกสาป อาจมียกเว้นบ้างก็เพียงไม่กี่คนที่พระผู้เป็นเจ้า ทรงยอมแสดงอภินิหารให้แลเห็นเป็นพิเศษ และเป็นการส่วนตัว

ความสุขที่สำคัญของผู้ที่ปลอดภัยแล้ว จะเกิดจากการได้เห็นพระผู้เป็นเจ้า แต่มีข้อว่าพวกเขาจะเข้าใจพระองค์ เฉพาะอนันตภาพเท่านั้นที่จะเข้าใจอนันตภาพได้ แต่โดยอาศัยการที่พระผู้เป็นเจ้า ได้ประทานพระมหากรุณาธิคุณให้ ผู้ประเสริฐก็เห็นสารัตถะสำคัญของพระผู้เป็นเจ้าได้ การสร้างสรรคทั้งปวงที่เกิดมาจากพระผู้เป็นเจ้านั้น ก็จะหลั่งไหลกลับไปหาพระองค์ อีก ดวงวิญญาณมนุษย์ซึ่งเป็นทาสสมบัติ ที่เกิดจากพระมหากรุณาของพระองค์นั้น ไม่เคยหยุดพักจนกว่ามันจะกลับไปรวมกับแหล่งกำเนิดเดิมของ

มันได้ ดังนั้น วัฏจักรแห่งการสร้างสรรค์ และการกลับคืนของสวรรค์ก็เป็นอันสมบูรณ์ และปรัชญาของเซนต์ โรมัส อะควินัส ก็จบลงด้วยเรื่องพระผู้เป็นเจ้า เช่นเดียวกับที่เริ่มต้นจากเรื่องพระผู้เป็นเจ้านั่นเอง

๘. การต้อนรับลัทธิโรมัส

บุคคลที่เกิดร่วมสมัยเดียวกับ เซนต์ โรมัส ส่วนมากคิดว่า การสั่งสมการให้เหตุผลของพวกเขาออกศาสนา ที่เป็นอันตรายต่อคริสต์ศาสนาไว้นั้น นับว่าเป็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวยิ่ง พวกเขาวิตกกังวลซึ่งแสงสว่างพระผู้เป็นเจ้า โดยอาศัยวิถีทางแห่งความรักที่ลึกลับของ เซนต์ ออกัสติน นั้น ต่างก็ตื่นตระหนก เพราะ “ลัทธิพุทธิปัญญานิยม” ของเซนต์ โรมัส ซึ่งยกย่องพุทธิปัญญาว่าประเสริฐกว่าเจตจำนง และยกย่องความเข้าใจว่าประเสริฐกว่าความรัก มีบุคคลเป็นจำนวนมากพากันประหลาดใจว่า พระผู้เป็นเจ้าทำไมจึงเป็นซึ่งนิมิตอย่างจิตซิด และอยู่ห่างไกลเกินไปที่เรื่อง Actus Purus ในหนังสือ Summa จะสามารถสวดมนต์อ้อนวอนไปถึง ว่าทำไมพระเยซูคริสต์เจ้าจึงสามารถเป็นส่วนหนึ่งแห่งการปลีกออกจากพระผู้เป็นเจ้า และประหลาดใจว่า เซนต์ ฟรานซิส ได้พูดอะไรถึงหรือเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าบ้าง การทำร่างกายและวิญญาณให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ดูเหมือนการทำมฤตภาพที่ไม่เนาเปื่อยของดวงวิญญาณให้เป็นเหตุผลที่ฟังไม่ขึ้น การทำสสารและรูปฟอร์มให้เป็นเอกภาพเดียวกันทั้ง ๆ ที่เซนต์ โรมัสปฏิเสธนั้น ก็คือการตกลงไปสู่ทฤษฎีของอะเวโรอิสที่เกี่ยวกับความเป็นนิรันดร์ของโลกนั่นเอง, การทำสสารไม่ใช่รูปฟอร์มให้เป็นหลักการแห่งการทำให้เป็นปัจเจกบุคคล ก็ดูเหมือนจะเป็นการทิ้งดวงวิญญาณไว้โดยไม่แสดงให้เห็นว่ามีอะไรแตกต่างกันนั้นเอง และที่ร้ายที่สุดก็คือการที่อะริสโตเติล มีชัยชนะเหนือเซนต์ ออกัสตินในปรัชญาของเซนต์ โรมัสนั้น พวกเขาวิตกกังวลเห็นว่าเป็นชัยชนะ

ที่พวกนอกศาสนามีต่อคริสต์ศาสนานั้นเอง ในมหาวิทยาลัยปารีสมีได้ มีพวกครูอาจารย์ และนักศึกษาผู้ถือว่า อะริสโตเติลอยู่เหนือพระวรสาร (Gospels) อยู่พร้อมแล้วหรือ?

ในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ศาสนาอิสลามเดิมได้ประณามและขับไล่อะเวโรอิส ที่นับถืออะริสโตเติลออกไป และในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ศาสนายูดาห์เดิมได้เผาหนังสือ ของไมโมนิเดสที่นับถืออะริสโตเติลฉนใด ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ คริสต์ศาสนาดั้งเดิมก็ป้องกันตัวเองจากการที่โรมัสนับถืออะริสโตเติลฉนนั้น ในปี พ.ศ. ๑๘๒๐ บิชอปแห่งกรุงปารีส ซึ่งได้รับการกระตุ้นใจจากโปปจอห์นที่ ๒๑ ได้ออกศาสนโองการ ถือว่าข้อเสนอ ๒๑๙ ข้อของเชนต โรมัส เป็นความเห็นผิดทั้งสิ้น ข้อเสนอต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้โรมัสถูกตั้งข้อหาอยู่ ๓ เรื่องด้วยกัน คือ : ข้อหาว่าโรมัสที่ถือว่า ทวยเทพทั้งหลายไม่มีร่างกาย และเทพแต่ละองค์เป็นเทพที่แยก ๆ กันออกไป ๑ ข้อหาว่า โรมัส ถือว่าสสารเป็นหลักการแห่งการทำให้เป็นปัจเจกบุคคล ๑ และข้อหาว่า โรมัสถือว่า ถ้าปราศจากสสารเสียแล้ว พระผู้เป็นเจ้าก็ไม่อาจเพิ่มปัจเจกบุคคลในแต่ละชนิดให้มีจำนวนมากได้ ๑ บิชอปกล่าวว่าใครก็ตามที่มีความเห็นอย่างนี้ จะต้องถูกคว่ำบาตรโดยนัยนั้น หลังจากที่ออกศาสนโองการนี้ได้เพียงสองสามวัน โรเบิร์ต คิลเวิร์ดบี (Robert Kilwardby) ซึ่งเป็นพระนิกายโดมินิกันชั้นนำผู้หนึ่ง ก็ได้ชักชวนพวกอาจารย์ในมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ประณามลัทธิคำสอนต่าง ๆ ของเชนต โรมัส รวมทั้งเรื่องเอกภาพของดวงวิญญาณ และร่างกายในตัวตนมนุษย์ด้วย

ตอนนี้เชนต โรมัส ถึงมรณภาพไปได้ ๓ ปีแล้ว ท่านจึงไม่อาจป้องกันตัวเองได้ แต่อาจารย์เดิมของท่าน ชื่อ อัลเบิร์ต ได้รับเงินทางจากโคโลญไปยังปารีส และได้พุดจูงใจพวกพระนิกายโดมินิกันในฝรั่งเศส ให้เข้าข้าง

เพื่อนพระของตน (friar) พระฟรานซิสกันรูปหนึ่งชื่อ วิลเลียม เดอ ลา มาร์ (William de la Mare) ได้เข้าร่วมการต่อสู้ครั้งนี้ ด้วยข้อเขียนเรื่อง *Correctorium fratris Thomae* ซึ่งชี้ให้เห็นว่า โธมัสถูกต้อง รวม ๑๑๘ แห่งด้วยกัน แต่พระฟรานซิสกันอีกรูปหนึ่งชื่อ จอห์น เปกแฮม (John Peckham) ซึ่งเป็นอาร์คิบิชอปแห่งแคนเตอร์เบอรี ได้ประณามลัทธิของโธมัสอย่างเป็นทางการ และขอร้องให้หันกลับไปหา โบนาเวนตูรา และเซนต์ ฟรานซิสอีก ดังเด (Dante) ก็ได้เข้ามาอยู่ในบัญชีด้วยโดยทำลัทธิโธมัสที่แก้ไขแล้ว ให้เป็นเค้าโครงคำสอนในเรื่อง *The Divine Comedy* และเลือกเอาเซนต์โธมัส เป็นผู้นำทางขึ้นบันไดไปสู่สวรรค์ชั้นสูงสุด หลังจากที่ได้ต่อสู้กันมาประมาณ ๕๐ ปี พวกพระนิกายโดมินิกันก็ทำให้ไป จอห์น ที่ ๒๒ ตระหนักรู้ว่าโธมัสเป็นเซนต์ และการที่โธมัสได้รับสถาปนาเป็นเซนต์ (ปี พ.ศ. ๑๘๖๖) นั้น นับว่าเป็นชัยชนะของลัทธิโธมัส (Thomism) ในการประชุมที่เมืองเทรนต์ (Trent) เมื่อระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๘๘ ถึง พ.ศ. ๒๑๐๖ นั้น หนังสือ *Summa Theologica* ก็ได้รับการประดิษฐานไว้บนแท่นบูชา เสมอด้วยคัมภีร์ไบเบิล และประมวลศาสนโองการต่าง ๆ ของโป๊ป (Decretals) อิกนาติอุส โลโยลา (Ignatius Loyola) ได้บังคับให้คณะสงฆ์เยซุอิตสอนลัทธิของ เซนต์ โธมัส ในปี พ.ศ. ๒๔๒๒ โป๊ป ลีโอที่ ๑๓ และในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ โป๊ป เบเนดิกต์ ที่ ๑๕ ทั้ง ๆ ที่มีได้ประกาศว่างานของเซนต์โธมัส ปราศจากข้อบกพร่องใด ๆ แต่ก็ได้ถือว่า ปรัชญาของลัทธิคาทอลิกอย่างเป็นทางการ และทุกวันนี้ก็ได้มีสอนอยู่ในวิทยาลัยของพวกโรมันคาทอลิกทุกแห่ง

* friar คือพระโรมันคาทอลิก โดยเฉพาะหมายถึงพระที่ท้องเกี่ยว ๔ นิิกาย คือ Gray Friars หรือ Franciscans ที่ St. Francis ตั้งขึ้น ๑ Austin Friars หรือ Augustines ๑ Black Friars หรือ Dominicans ที่ St. Dominic ตั้งขึ้น ๑ และ White Friars หรือ Carmelites ซึ่งเป็นนิิกายที่แม่ชีแห่งภูเขาการ์เมนตั้งขึ้นที่ซีเรีย เมื่อ พ.ศ. ๑๖๕๕ อีก ๑

บทที่ ๑๐

ดันส์ สโคตัส

DUNS SCOTUS

(พ.ศ. ๑๘๐๘ - ๑๘๕๑)

ดันส์ สโคตัส เป็นปรัชญาเมธีสมัยกลาง ชาวอังกฤษที่สำคัญที่สุด ท่านเกิดที่หมู่บ้านดันส์ ในเมืองเบอร์วิกเชียร์^๑ (Berwickshir) สกอตแลนด์ ชื่อของท่านจึงมาจากหมู่บ้านในสกอตแลนด์ ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่านนั่นเอง ท่านเกิดเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๘ พอมีอายุได้ ๑๑ ปี บิดามารดาได้ส่งท่านไปอยู่ที่วัดนิกายฟรานซิสกันที่เมือง ดัมฟรีส์^๒ (Dumfries) อีก ๔ ปีต่อมา ท่านก็ได้บวชในนิกายนี้ แล้วศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยปารีส หลัง พ.ศ. ๑๘๓๓ ไม่นานนัก ท่านก็มาบรรยายเรื่อง Sentences อยู่ที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด แล้วก็ไปอยู่มหาวิทยาลัยปารีสเสีย ๔ ปี แล้วกลับมาบรรยายที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดอีก พ.ศ. ๑๘๔๕ ท่านก็กลับไปบรรยายที่มหาวิทยาลัยปารีสอีก ท่านได้ทำปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยปารีส เมื่อได้ปริญญาโทแล้ว ก็ถูกย้ายไปอยู่ที่เมืองโคโลญ และถึงมรณภาพที่เมืองโคโลญเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๑๘๕๑ มีอายุเพียง ๔๒ ปีเท่านั้น จึงนับว่าถึงมรณภาพในวัยที่ค่อนข้างหนุ่ม

๑. อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของสกอตแลนด์

๒. อยู่ทางทิศใต้ของสกอตแลนด์

มากทีเดียว ท่านได้ทั้งผลงานด้านหนังสือไว้มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานทางด้านอภิปรัชญา หน้าที่ของธนส์ สโคตส์ ก็คือการให้เหตุผลว่าจะต้องใช้ความจำเป็นทางภาคปฏิบัติ และทางศีลธรรมป้องกันลัทธิคำสอนทางศาสนามากกว่าที่จะใช้การให้เหตุผลตามแบบตรรกศาสตร์ พวกฟรานซิสกันมีความตั้งใจจะกำจัดปรัชญาเพื่อป้องกันลัทธิคำสอนของเซนต์ ออกัสติน ให้พ้นจากพวกนิกายโดมินิกัน ที่นับถือลัทธิคำสอนของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส จึงได้แต่งตั้งให้ธนส์ สโคตส์หรือ Doctor Subtilis คืออาจารย์หนุ่มรูปงาม เป็นวีรบุรุษของพวกตน และได้เจริญรอยตามการนำ การดำรงชีวิต และการตายของท่าน ผ่านสงครามปรัชญามาหลายชั่วอายุคน

ธนส์ สโคตส์ นับว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีความกระตือรือร้นที่สุดในสมัยกลาง ท่านได้ศึกษาคณิตศาสตร์และศาสตร์อื่น ๆ และดูเหมือนจะได้รับอิทธิพลจาก กรอสเตสต์ (Grosseteste) และ โรเจอร์ เบคอน (Roger Bacon) ที่ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ทำให้ได้บทพิสูจน์ และใช้การทดสอบนั้นกับปรัชญาของ เซนต์ โทมัส ท่านลงท้ายด้วยการผสมผสานเทววิทยาเข้ากับปรัชญาอย่างไม่ค่อยจะรอบคอบนัก แต่ก็ทำได้อย่างดีทีเดียว ทั้ง ๆ ที่ท่านมีความเข้าใจเกี่ยวกับการให้เหตุผลแบบอุปนัย ธนส์ สโคตส์ ก็ได้ให้เหตุผลที่นับว่าขัดแย้ง กับ ฟรานซิส เบคอน ว่า การพิสูจน์แบบอุปนัยหรือแบบที่มีมาทีหลังทั้งหมด คือดำเนินการจากผลไปหาเหตุ นั้นจัดเป็นบทพิสูจน์ที่ถือเอาเป็นนิยมนิยายอะไรไม่ได้เลย บทพิสูจน์ที่แท้จริง ก็คือบทพิสูจน์แบบนิรนัย หรือแบบที่มีมาก่อนเพื่อแสดงว่า ผลบางอย่างจะต้องมาจากสภาวะของเหตุที่เป็นสารถะสำคัญเท่านั้น ตัวอย่างเช่นในการพิสูจน์ ความมีอยู่ของพระเจ้าเป็นเจ้านั้น เราจะต้องศึกษาอภิปรัชญา

เสียก่อน คือศึกษา “ภาวะในฐานะที่เป็นภาวะ” และโดยอาศัยตรรกศาสตร์อย่างเคร่งครัด เราก็คงมาถึงคุณภาพ ที่เป็นสภาวะสำคัญของโลก ในอาณาจักรแห่งสภาวะสำคัญทั้งหลายนั้น จะต้องมียิ่งหนึ่งซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของสิ่งที่เหลือทั้งปวง อันได้แก่ Primus หรือ ปฐมภาวะ ปฐมภาวะ ก็คือพระเจ้าผู้เป็นเจ้านั่นเอง ดันส์ สโคตัส เห็นพ้องกับเซนต์ โทมัสที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็น Actus Purus แต่ท่านมิได้แปลความหมายของคำนี้ว่าเป็น “ประจักษ์ภาวะ” (Pure Actuality) แต่ท่านได้แปลว่าเป็น “กัมมันตภาพบริสุทธิ์” (Pure Activity) ในตอนแรก ๆ พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นสาเหตุของบรรดาสาเหตุทั้งหลายทั้งปวง และทรงเป็นสิ่งนิรันดร์แต่นั้นคือสิ่งทั้งปวงที่เราอาจรู้จักพระองค์โดยอาศัยเหตุผลได้ พระองค์นั้นแหละคือพระเจ้าที่ทรงพระมหากฤณาริคุณ พระองค์ทรงเป็นตรีเอกานุภาพ พระองค์ทรงเป็นผู้สร้างโลกในกาลละ พระองค์ทรงเผ้าดูสิ่งทั้งปวงด้วยพระมหากฤณาริคุณเป็นล้นพ้น ทั้งหมดนี้กับคำสอนของคริสต์ศาสนาภาคปฏิบัติทั้งปวง เป็น Credibilia เราควรเชื่อถือคำสอนเหล่านั้น ตามที่ปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ และตามอำนาจของศาสนจักร แต่เราไม่สามารถใช้เหตุผลเกี่ยวกับพระเจ้าได้ เราจึงเริ่มวิ่งเข้าหาความขัดแย้งกันที่ทำให้เราต้องงงวุ่น ถ้าหากพระเจ้าเป็นเจ้าทรงเป็นผู้มีอำนาจทุกอย่าง พระองค์ก็ย่อมทรงเป็นสาเหตุแห่งความบกพร่องทั้งปวงด้วย และสาเหตุอันดับรอง ๆ ลงมารวมทั้งเจตจำนงของมนุษย์ด้วย ก็ล้วนเป็นมายาทั้งสิ้น ในทัศนะที่เกี่ยวกับบทสรุปซึ่งจะก่อให้เกิดความเสื่อมเสียเหล่านี้ และเพราะความจำเป็นเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาสำหรับชีวิตทางด้านศีลธรรมของเราแล้ว ดูจะเป็นการฉลาดมากกว่า ถ้าหากเราจะทิ้งความพยายาม ของพวกที่นับถือลัทธิโรมัน เพื่อใช้ปรัชญาพิสูจน์ทรวินิยา

และเพื่อยอมรับนับถือลัทธิคำสอนเกี่ยวกับศรัทธาในอำนาจหน้าที่ (เจ้าอาณานิคม) ของพระคัมภีร์ไบเบิล และของศาสนาจักร เราไม่อาจรู้จักพระผู้เป็นเจ้า แต่เราอาจรักพระองค์ได้ และการรักพระองค์นั้นดีกว่ารู้จักพระองค์เสียอีก

เมื่อพูดอย่างกว้าง ๆ แล้ว ตันส์ สโคตส์ได้หาวิธีป้องกันลัทธิสกอลาสติกที่นับถือกันมาเป็นปรัมปรา ให้พ้นจากการเปลี่ยนแปลงแก้ไขตามแบบของลัทธิโรมัน และการปฏิบัติเช่นนั้น ได้สำแดงให้เห็นว่าพวกฟรานซิสกันที่ออกซ์ฟอร์ด มีความโน้มเอียงไปในทางวิทยาศาสตร์ ด้วยความเป็นผู้เฉลียวฉลาดในอันที่จะยอมรับสิ่งที่คนอื่น ๆ เห็นว่าเป็นการพิสูจน์อย่างง่าย ๆ โดยทั่ว ๆ ไปถือว่าท่านเป็นผู้ตีลัทธิโรมันเพื่อทำลาย คือในฐานะที่เป็นผู้นับถือนิกายฟรานซิสกัน ที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับพวกที่ถือนิกายโตมินิกัน แต่ความจริงแล้วมีมูลฐานในการวิพากษ์วิจารณ์ เกี่ยวข้องกับการพิจารณาไตร่ตรอง ที่มีชื่อเสียงของท่านอยู่หลายเรื่องด้วยกัน เช่นคำสอนเกี่ยวกับเรื่องตรีเอกานุภาพ ความแตกต่างอย่างเด่นชัด ในด้านรูปร่างในพระผู้เป็นเจ้า ความเป็นเอกัตถะแห่งภาวะ ในพระผู้เป็นเจ้าและสรรพสัตว์ และความสำคัญของ *Species intelligibiles* ปึงถึงระบบของเฮนรีแห่งเคนส์ ส่วนความโน้มเอียงอย่างจงใจของท่านก็คือ การคัดค้านการที่กอดเฟรย์แห่งฟองแตง (Godfrey of Fontaine) เห็นเรื่องความอยู่เฉย ๆ ของเจตจำนง ความโน้มเอียงของท่าน ก็คือจุดมุ่งหมายที่ถูกต้องในอันที่จะใช้พิจารณาไตร่ตรองทางด้านปรัชญา โดยการตีคุณค่าแห่งทฤษฎีของผู้อื่นให้สูงโรมัน ครอมเวล ได้โจมตี ตันส์ สโคตส์ว่า เป็นผู้ป้องกันลัทธิสกอลาสติกที่สำคัญยิ่ง ว่าเป็นผู้นับถือลัทธิพหุเทวนิยม ลัทธิวิมตินิยม ลัทธิอนิยตินิยม ลัทธิสังคมนิยมสุดโต่ง ลัทธิปฏิฐานนิยม Pelagianism และบรรดาสิ่งที่

ชั่ว ๆ อื่น ๆ ที่อาจสร้างเป็นจินตภาพมากมายอย่างน่าหัวเราะ

จุดสำคัญ ๆ เกี่ยวกับความสนใจในด้านอภิปรัชญาของดันส์ สโคตัส ก็คือการปฏิเสธทฤษฎีเกี่ยวกับ *rationes seminales* ของเซนต์ ออกัสติน ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ทันทือว่า เป็นภาวะหลากหลายที่ไร้ประโยชน์ และเป็นการทำลายสภาวะที่แท้จริงแห่งการกลับกลาย (*becoming*) การที่ท่านเถียงว่า สสารมิใช่แรงที่อยู่เฉย ๆ ที่แท้จริงเลย แต่ทว่ามีภาวะที่อยู่เฉย ๆ บางอย่างในตัวเอง ดังนั้น โดยอาศัยอำนาจสมบูรณ์ของพระผู้เป็นเจ้า ก็อาจมีอยู่โดยปราศจากรูปร่างได้ การที่ท่านปฏิเสธเอกภาพของวัตถุจำนวนมากในสิ่งทั้งปวง ท่านเชื่อว่ารูปฟอร์มถูกนำออกมาจากแรงของวัตถุติดต่อกันเรื่อย ๆ สังขารที่เป็นผลในตัวเอง มีทั้งธรรมชาติที่เป็นสากล และที่เป็นปัจเจก ธรรมชาติที่เป็นสากล สโคตัสหมายถึงการเป็นปฏิบัติต่อการแบ่งเป็นส่วนทางปฏิฐานนิยมต่าง ๆ โดยมีได้เนื่องมาจากองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ได้มีแนะนำกันอยู่โดยทั่ว ๆ ไป เช่น การปฏิเสธ ความมีความเป็น สหสมบัติ สสาร และคุณภาพ แต่ทว่าเนื่องมาจากภาวะที่แน่นอน (*haecceitas*) เป็น *ultima realitas entis* ซึ่งเป็นเอกภาพของสสาร “นี้” กับรูปฟอร์ม “นี้” ในสังขาร “นี้”

ในด้านจักรวาลวิทยา ลัทธิคำสอนที่สำคัญที่สุดของท่านมีอยู่ ๒ ประการด้วยกัน คือ คำสอนที่ยืนยันว่า อย่างน้อยที่สุด ชาติทั้งหลายจะต้องมีอยู่จริง ๆ ในสิ่งที่ป็นสารประกอบ เพราะเราอาจได้รับสิ่งนั้นจากสารประกอบอีกได้

ในด้านจิตวิทยา ตามปกติ ดันส์ สโคตัสสนับสนุนทฤษฎีเกี่ยวกับความหลากหลายของแบบฟอร์มในมนุษย์ โดยเหตุที่มนุษย์มีความสนใจในการประกาศความที่ดวงวิญญาณที่มีเหตุผล อาจแยกออกจากร่างได้

และความที่ดวงวิญญาณที่มีเหตุผล เป็นอิสระจากร่างกาย ดวงวิญญาณ เป็นสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างขึ้นมาและเป็นอมตะ แม้ว่าความเป็นอมตะของดวงวิญญาณในทัศนะของธนส์ สโคตส์ จะตรงข้ามกับความเห็นของพวกสกอลาสติกทั่ว ๆ ไป แต่ก็ยังไม่อาจพิสูจน์ได้อย่างแน่นอน แต่ก็ได้รับความสนับสนุนจากการจงใจที่อาจเป็นไปได้ เมื่อเพ่งถึงการที่ดวงวิญญาณ ประกอบด้วยรูปฟอร์มที่เป็นวัตถุ อันเป็นลัทธิที่บรรพบุรุษฟรานซิสกันทั้งหลายได้เคยอ้างมาแล้ว ธนส์ สโคตส์ ก็มีได้ยืนยันหรือคัดค้านในหนังสือของท่านเลย ความสามารถของพุทธิปัญญาเจตจำนง และความทรงจำที่เป็นวิถีทางที่ดวงวิญญาณก่อให้เกิดขึ้นนั้น สโคตส์เห็นว่ามิได้แตกต่างไปจากสารัตถะสำคัญของดวงวิญญาณจริง ๆ เลย ทั้งนี้ก็เพราะว่าสารัตถะสำคัญของดวงวิญญาณนั้น ปงถึงความที่ดวงวิญญาณทั้งหลายอาจแบ่งแยกได้ หรือมิได้แตกต่างเฉพาะทางด้านตรรกศาสตร์เท่านั้น เพราะดวงวิญญาณทั้งหลายคงจะมีอยู่อย่างแฝง ๆ (potentialiter) มากกว่าที่จะมีอยู่อย่างประจักษ์ (actualiter) คือ ดวงวิญญาณทั้งหลายได้ตั้งขึ้นอย่างแยกไม่ออกในเนื้อสาร ex natura rei ทั้งยังไม่อาจเอารวมไว้ในนิยามเดียวกันได้ด้วย

ธนส์ สโคตส์ เป็น “นักสังนิยม” ตามสมัยนิยมที่ละเอียดอ่อนของท่านเอง : สิ่งที่เป็นสากลทั้งหลาย เป็นสิ่งที่แท้จริงทางวัตถุวิสัย ในแง่ที่ว่าสาลักษณ์หรือลักษณะที่สำคัญ (features) ที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งจัดแยกออกจากวัตถุที่คล้ายคลึงกันเพื่อก่อให้เกิดมโนคติทั่ว ๆ ไปเหล่านั้นจะต้องมีอยู่ในวัตถุนั้น เราจะสามารถเข้าใจและแยกสาลักษณ์เหล่านั้นได้อย่างไร ธนส์ สโคตส์เห็นพ้องกับโรมัสที่ว่า ความรู้ตามธรรมชาติทั้งปวงเกิดจากเพนนาการ สำหรับสิ่งที่เหลือ ท่านทำให้แตกต่างจากตัวท่านทั้งหมด

ตามแนวจิตวิทยา หลักการเกี่ยวกับการทำให้เป็นปัจเจก มิได้เป็นเนื้อหา แต่ทว่าเป็นแบบฟอร์มในแง่ที่เข้มงวดกวัดขันเกี่ยวกับ “อิหตว” หรือ “ความเป็นอย่างนี้” (haecceitas) เท่านั้น....ซึ่งได้แก่คุณภาพที่เฉพาะพิเศษ และเครื่องหมายที่ทำให้เห็นว่า แตกต่างกันอย่างเด่นชัดของบุคคลหรือสิ่งที่เป็นปัจเจกเท่านั้น ความสามารถต่าง ๆ ของดวงวิญญาณมิได้แตกต่างกันเลย หรือมิได้แตกต่างไปจากดวงวิญญาณเลย ความสามารถที่เป็นมูลฐานของดวงวิญญาณหาใช่การเข้าใจไม่ แต่ทว่าได้แก่เจตจำนง เจตจำนงนี้แหละที่กำหนดว่าพุทธิปัญญา จะรับใช้เพนนาการหรือวัตถุประสงค์ชนิดใด ๆ เพราะเจตจำนง (voluntas) เท่านั้นที่เป็นเสรี หาใช่พิณิจัย (arbitrium) ไม่ การให้เหตุผลของเซนต์ โทมัส ที่ว่าความกระหายเพื่อความมีอยู่เรื่อยไป และเพื่อความสุกที่สมบูรณ์ของเราได้พิสูจน์ ถึงความเป็นอมตะของดวงวิญญาณนั้น นับว่าเป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้มากที่สุดทีเดียว เพราะเราอาจเอามาใช้กับสัตว์ชนิดใด ๆ ในท้องทุ่งก็ได้ เราไม่อาจพิสูจน์อมฤตภาพส่วนบุคคลได้ เราจึงจำเป็นต้องเชื่อโดยแท้

ทัศนะของตันส์ สโคตัส เกี่ยวกับประชาชน (cognition) เหมือนกับคำสอนแบบสกอลาสติกที่เกี่ยวกับลัทธิสัจนิยมสายกลางมาก ที่ผิดแผกกันไปบ้างก็คือ ท่านได้เน้นถึงกัมมันตภาพแห่งพุทธิปัญญา รวมทั้งพุทธิปัญญาที่เป็นตัวอยู่เฉย ๆ (ตัวกรรม) และเป็นตัวกระทำ (กัตตา) และความสำคัญของการให้เหตุผลแบบอุปนัย ท่านได้ปฏิเสธคำสอนเกี่ยวกับการให้แสงสว่างอันเป็นทิพย์ตามลัทธิของเซนต์ ออกัสติน และท่านได้ยืนยันว่า เรามีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นเอกฐานทางด้านสหัชญาณโดยตรง แม้จะไม่สมบูรณ์นักก็ตาม ในการอภิปรายเกี่ยวกับภาวะทางด้านจิตของเรานั้น ท่านได้ปฏิเสธข้อที่ว่า เรามีความรู้เกี่ยวกับตัวตนที่ใกล้ชิด และปฏิเสธข้อที่

ว่า เราอาจมีสิ่งอื่นใดยิ่งกว่าข้อพิสูจน์ชนิด *a posteriori* เกี่ยวกับความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า การที่ท่านยืนยันว่ามโนภาพเกี่ยวกับภาวะที่เราบังถึงพระผู้เป็นเจ้าเป็นเอกัตถะ คือมีเนื้อความเป็นอย่างเดียวกับสิ่งที่บังถึงสัตว์ทั้งหลายนั้น หมายถึงการหลีกเลี่ยงลัทธิอโนนิยม (Agnosticism) ซึ่งเชื่อว่าไม่มีพระเจ้า ไม่มีนรก ไม่มีสวรรค์ โดยอ้างว่ามโนภาพของเราได้ให้ความรู้เชิงปฏิฐานนิยม หรือเชิงตระหนักแนบอย่างเกี่ยวกับแก่นของภาวะพระผู้เป็นเจ้าแก่เรา ท่านมิได้สนับสนุนพหุเทวนิยม โดยการนึกเอาว่าความรู้แจ้งเกี่ยวกับภาวะในพระผู้เป็นเจ้าจริง ๆ นั้นเป็นเอกัตถะ คือมีเนื้อความเป็นอย่างเดียวกับภาวะที่ถูกสร้างสรรค์ กัมมันตภาพแห่งพุทธิปัญญาของมนุษย์ทั้งปวง มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด กับกัมมันตภาพของเจตจำนง และดังนั้นความตั้งใจจึงเป็นเงื่อนไขอันจะเว้นเสียมิได้หรือเป็นสิ่งจำเป็น (*sine qua non*) สำหรับเรื่องความรู้ เช่นเดียวกับวัตถุที่ทราบ คือเป็นแก่นแท้สำหรับการกระทำของเจตจำนงฉะนั้น แต่ถ้าหากเจตจำนง ต้องการการแนะนำเช่นนั้น เจตจำนงก็จะถูกกำหนดโดยพุทธิปัญญาหาได้ไม่ เจตจำนงยังสามารถหาหรือ และเจตจำนงเท่านั้น ต้องยอมรับหรือปฏิเสธ การเน้นเรื่องเจตจำนงนี้แหละ ที่ทำให้สโคตส์ถูกเรียกว่า นักเจตจำนงนิยม (voluntarist) สุดโต่ง แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ความจำเป็นที่ต้องกระทบกระทั่งกันระหว่างพุทธิปัญญา กับเจตจำนงได้รับการรับรองจากสโคตส์หรือ *doctor subtilis* อย่างเต็มที่ ปฐมภาวะของเจตจำนงไว้ถูกประกาศไว้มาก เฉพาะในชีวิตที่เหนือธรรมชาติเท่านั้น

ในปี พ.ศ. ๑๘๑๗ ไปปกรกอร์ที่ ๑๐ ทรงเรียกประชุมสภาขึ้นที่เมืองลียงส์ (Lyons) ในประเทศฝรั่งเศส ระเบียบวาระการประชุมเรื่องแรก ก็คือ การที่ศาสนจักรตะวันตกจะกลับเข้ามารวมกันใหม่ ยุติ

ความแตกแยกโฟเชียน^๓ (Photian) เสียที เซนต์อัลเบิร์ตได้เข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ด้วย เซนต์ โรมัส อะไควนัสถึงมรณภาพเสียก่อน ในขณะที่กำลังเดินทางมาเพื่อเข้าประชุม และ เซนต์ โบนาเวนตูรา ถึงมรณภาพในระหว่างสมัยประชุมนั่นเอง แต่สำหรับเซนต์ โบนาเวนตูราได้เข้าร่วมในการเจรจาประนีประนอมกันขึ้นสุดท้ายกับเอกอัครราชทูตของจักรพรรดิไบซันติน และได้เทศนาในที่ประชุมที่ใช้ภาษา ซึ่งเป็นการแสดงสัมโมทียกเถียงในการที่ศาสนจักรตะวันออกกับตะวันตกกลับรวมเข้าด้วยกันได้ ดูเหมือนจะเป็นการยกย่องเชิดชู มโนคติของคริสต์จักร เป็นการนำเอาเสื้อคลุมยาวที่ไม่มีตะเข็บ ของพระเยซูคริสต์เจ้ากลับคืนที่เดิม และเป็นการเริ่มต้นยุคออกุสตุสด้วย

อย่างไรก็ตาม “ระเบียบเก่าย่อมเปลี่ยนแปลงไป เปิดช่องให้แก่ระเบียบใหม่ และพระผู้เป็นเจ้าย่อมทรงทำให้พระองค์ทรงสมปรารถนาในหลายวิถีทางด้วยกัน มิฉะนั้นจารีตประเพณีที่ตึงตังอย่างหนึ่ง ก็ควรจะนำโลกไปในทางชั่วได้” ดังกวีในรัชสมัยพระนางเจ้าวิกตอเรีย ชื่อลอร์ด เทนนิสัน ได้ชี้ให้เห็นแล้ว และสิ่งที่ดูเหมือนจะเป็นการเริ่มต้นนั้น กลับเป็นอวสานไป พ.ศ. ๑๘๑๗ เป็นปีที่เซนต์ โรมัส อะไควนัสถึงมรณภาพ เช่นเดียวกับปี พ.ศ. ๒๑๔๖ หรือ ๒๔๔๕ ซึ่งเป็นปีที่สมเด็จพระนางเจ้าเอลิซาเบธที่ ๑ หรือสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียสวรรคตฉะนั้น

ความลึกลับในทางประวัติศาสตร์ ที่ยังไม่ได้แก้และบางที่อาจแก้ไม่ได้ประการหนึ่ง ก็คือปัญหาที่ว่า ทำไมเซนต์ อะไควนัสจึงได้ถึงชะตากรรมรวดเร็วนัก ฝ่ายตรงข้ามกับลัทธิคำสอนของเซนต์ โรมัส ก็คือพวกที่

๓ เนื่องจาก Photius (โฟเชียส) ๘๑๖? - ๘๕๑? บิชอปแห่งคอนสแตนติโนเปิล ผู้ไม่ยอมรับรองอำนาจตัดสินคดีของโปป จึงถูกคว่ำบาตร

ถือนิกายฟรานซิสกัน แม้ว่าเซนต์ โบนาเวนตูรา (พวกฟรานซิสกัน) จะเป็นเพื่อนสนิทของเซนต์ โทมัส แต่ทว่าในปี พ.ศ. ๑๘๒๕ คณะสงฆ์นิกายฟรานซิสกันก็ได้มีท่าทีเป็นปฏิปักษ์ต่อเซนต์ โทมัสอย่างเต็มที่ และได้ห้ามศึกษาหนังสือ Summa-Theologica ของเซนต์ โทมัสด้วย และ วิลเลียม เดอ ลา มาร์ (William de la Mare) ก็ได้ตีพิมพ์ “การวิพากษ์วิจารณ์ลัทธิคำสอนที่มีอยู่ในหนังสือที่เป็นผลงานของเซนต์โทมัส รวม ๑๗๐ จุด” ด้วยกัน การวิพากษ์วิจารณ์นี้ได้ก่อให้เกิดเป็นคำประกาศของนิกายฟรานซิสกันไปหลังจากที่ สตีเฟน ดางปีเอ (Stephep Tempier) บิชอปแห่งกรุงปารีส ประณามอะเวโรอิสและเซนต์ โทมัส ในข้อขัดใจเดียว เมื่อ ปี พ.ศ. ๑๘๒๐ แล้ว พวกนิกายโดมินิกันก็ผนึกกำลังกัน ให้ความอารักขาแก่เซนต์ โทมัส นักเขียนหญิงแห่งนิกายโดมินิกัน และต่อมาโดยอาศัยการตัดสินของที่ประชุมสงฆ์ ที่เมืองมิลาน เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๑ ลัทธิคำสอนของเซนต์ โทมัส จึงได้กลายเป็นคำสอนทางราชการของนิกายโดมินิกันไป

หลังจากที่เซนต์ โทมัส อะควีนาสถึงมรณภาพแล้ว พวกนิกายโดมินิกันก็ได้มีปรัชญาเมธีที่เด่น ๆ คนใดอีกเลย จอห์น ดันส์ สโคตส์ พระนิกายฟรานซิสกัน ซึ่งเกิดในสกอตแลนด์ ประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๘ ได้พิสูจน์ตัวเองให้เห็นว่า เป็นศัตรูที่สำคัญที่สุดของเซนต์ โทมัส จอห์น ดันส์ สโคตส์ ซึ่งได้รับการศึกษาที่ออกซ์ฟอร์ดและปารีส ได้สอนอยู่ที่ออกซ์ฟอร์ดตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๔๓ ถึง ๑๘๔๕ แล้วก็ไปสอนที่ปารีส ต่อมาก็กลับไปสอนที่ออกซ์ฟอร์ดอีก และในที่สุด ก็ถึงมรณภาพที่เมืองโคโลญ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๑ หนังสืออรรถาธิบายเรื่อง Sentence ของปีเตอร์ ลอมบาร์ด และหนังสือที่ท่านแต่งเองชื่อ “หลักการแรก” นั้นได้เขียนขึ้นที่ออกซ์ฟอร์ดทั้งสองเรื่อง ท่านเป็นบุคคลที่มีสมองเปรี๊ยะปราด และเป็นบุคคล “ที่ให้เหตุผลอย่าง

คมคาย” ท่านได้โจมตีบุคคลต่าง ๆ ในรุ่นราวคราวเดียวกับท่านหลายคนด้วยกัน คือ โรเจอร์ เบคอน โทมัส อะไควนัส พวกอะเวโรอิส ริชาร์ดแห่งมิดเดิลตัน (เป็นพวกฟรานซิสกันเหมือนกัน) และ เฮนรีแห่งเคนต์ (Kient) โมริซ เดอ วูลฟ์ (Maurice de Wulf) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “ท่าทีเชิงวิพากษ์วิจารณ์นี้ แม้ว่าจะสุภาพ แต่ก็ทำให้คำสอนของท่านมีชีวิตชีวา และเป็นที่นิยมกันแพร่หลายมาก ทำให้งานหนังสือของท่าน เป็นที่สะสมปรัชญาในสมัยนั้น ที่นับว่ามีคุณค่าทางด้านคำสอนอย่างหาที่เสมอเหมือนไม่ได้เลย.....พร้อมกันนั้นท่านก็เป็นคนที่รักจารีตประเพณี ท่านได้ร้องเรียนต่อเซนต์ โบนาเวนตูรา ท่านมิได้วิพากษ์วิจารณ์ แบบขอให้ได้วิพากษ์วิจารณ์ก็แล้วกัน แต่ทว่าการวิพากษ์วิจารณ์ของท่านเป็นการตีเพื่อก่อ”

บาทหลวงคริสโตเฟอร์ เดฟลิน (Christopher Devlin, S.J.) ได้เปรียบเทียบ เซนต์ โทมัส กับ ดันส์ สโคตส์ ไว้อย่างน่าชมว่า :

“เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจะเปรียบเทียบจิต ตามทัศนะของเซนต์ โทมัสว่า คล้ายกับสระน้ำที่ใส และสงบนิ่ง ซึ่งในสระนี้ เราอาจเห็นธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ล้อมรอบและความเคลื่อนไหว ของสวรรค์อย่างชัดเจน ทุกสิ่งทุกอย่างจะสะท้อนภาพออกมา ที่ผิวน้ำในแบบ ๒ มิติ และยังไม่มีความสำคัญผิดใจ ๆ ในเรื่องความแตกต่างระหว่างความลึกกับความห่างไกล ในระหว่างฟ้ากับดินก็ไม่ได้มีความสับสนใด ๆ เลย แต่พอมาถึงดันส์ สโคตส์ ท่านได้แสดงความขึงใจว่า สระน้ำไม่สามารถเป็นตัวแทน สิ่งที่มีความสำคัญเสมอด้วยชีวิต ซึ่งถ้าหากปราศจากสิ่งทั้งสองนั้นแล้ว ก็จะไม่มีความสำคัญอยู่ต่อไปอีกเลย สิ่งทั้งสองนี้คือทางเข้าลับ ๆ และทางออกลับ ๆ ที่ทำให้มีการไหลถ่ายเทอยู่ตลอดเวลา และมีน้ำไหลออกอยู่ตลอดเวลา ซึ่งถ้าหากไม่มีน้ำไหลออกแล้ว น้ำจะยังคงใสสะอาด มีกลิ่นหอมอยู่ไม่ได้...

สระน้ำก็คือจิตที่มีเหตุผล และสโกตัสได้แสดงความขบขันว่า ถ้าหากเราถือว่า จิตที่มีเหตุผลเป็นวงจรที่ปิดตาย ซึ่งเพียงพอแก่ตนเองละก็ จิตที่มีเหตุผลย่อม มิได้เป็นตัวแทนวิญญานของมนุษย์อย่างเพียงพอเลย วิญญานของมนุษย์มิได้ เป็นสิ่งที่ขยายตัวร่วมกับเหตุผลหรือความเข้าใจได้...นับว่าเป็นความผิดพลาดที่จะถือว่าอำนาจอื่น ๆ ของวิญญานเป็นเพียงหน้าที่ หรือเครื่อง ประกอบที่ทำให้เกิดความเข้าใจเอาอย่างง่าย ๆ มีอำนาจของดวงวิญญาน อยู่อย่างหนึ่งซึ่งอยู่ต่ำกว่าความเข้าใจ แต่ทว่ามีการชักจูงพยานแห่งบ่อเกิด ของดวงวิญญานมากกว่า และมีอำนาจของดวงวิญญานอย่างหนึ่ง ซึ่งอยู่เหนือความเข้าใจ และติดต่อกับลัทธิกับจุดหมายปลายทาง ของดวงวิญญาน ได้ดีกว่า ทางเข้าสระน้ำลับ ๆ ก็คือข้อที่จิตที่ไร้สำนึกเริ่มมีอิทธิพลเหนือ จิตสำนึกทางออกของสระน้ำลับ ๆ ก็คือ ข้อที่ดวงวิญญานพบว่า อำนาจทาง พุทธิปัญญาของตน ที่ขยายออกไปอย่างเต็มที่แล้ว แต่ก็ยังทำให้เป็นที่พอใจ ไม่ได้ และว่าอำนาจทางพุทธิปัญญานั้น จะต้องนำความสามารถที่สูงกว่ามา แสดงบทบาทต่อไป โดยวิธีนี้ ดันส์ สโกตัส ก็กลับไปหาและหวังจะยืนยัน ลำดับชั้นแห่งความจำ ความเข้าใจ และเจตจำนง ของเซนต์ ออกัสตินอีก ดันส์ สโกตัส เห็นว่าอำนาจเหล่านี้ เป็นดวงวิญญานดวงเดียว ที่ปฏิบัติหน้าที่เหนือ จิตสำนึกในระดับต่าง ๆ”

ในหลายแห่งทีเดียว ที่ดันส์ สโกตัส ได้ละทิ้งอะริสโตเติล และหัน กลับไปหาพลาโต ณ ที่ที่ โรมัสและพวกที่นับถือลัทธิโรมัส กล่าวว่า พระผู้ เป็นเจ้าทรงบังคับบัญชาความดี เพราะพระผู้เป็นเจ้านั้น ดันส์ สโกตัส ได้กล่าวว่าความดีเป็นความดีได้ก็เพราะพระผู้เป็นเจ้าทรงบังคับบัญชาเท่านั้นเอง เซนต์โรมัส อะไควนัสได้ยืนยันว่า ความมีความเป็น (esse) เป็น พื้นฐานมากกว่าเป็นสารัตถะสำคัญ (essentia) และได้ยืนยันว่าเจตจำนงมีภูมิ-

ฐานสูงกว่าพุทธิปัญญา จอห์น ดันส์ สโคตัส ได้ทำทฤษฎาภาพต่าง ๆ เหล่านี้ ท่านได้เคยคัดค้านโรมัสอะไควนัส จุดตั้งที่อิมมานูเอล คานต์ คัดค้านกอตต์ฟรีด ไลบ์นิซ ฉะนั้น ได้มีผู้สันนิษฐานว่า ดันส์ สโคตัส นักวิพากษ์วิจารณ์ เป็นผู้ทำลายโรมัส ซึ่งเป็นผู้ต่อต้านฟรัง แต่ความละเอียดอ่อน ความสลบซับซ้อน เทคนิคเกี่ยวกับความรู้สึกภายหลังและการค้นหา (feeling-after-and-finding) ของดันส์ สโคตัส อย่างน้อยที่สุดเป็นการตีเพื่อก่อ และ ดี.เจ.บี. เฮากินส์ (D.J.B. Hawkins) ไปไกลถึงขนาดกล่าวว่า ดันส์ สโคตัส เป็นนักคิดที่มีระบบที่มีลักษณะผังผายภูมิฐานมาก จะเป็นรองก็เฉพาะ เซนต์ rome เท่านั้น และเป็นผู้เสนอให้ทำการสังเคราะห์ออกัสตินกับอะริสโตเติลเข้าด้วยกันอีกด้วย”

ดันส์ สโคตัส มีความเห็นว่า พุทธิปัญญาวิเศษกว่าเจตจำนง และปรัชญาได้ให้เกียรติยศ “ที่เพียงพอ” แก่มนุษย์เลย คริสต์ศาสนาได้ให้เกียรติยศ “ตามธรรมชาติ” แก่มนุษย์ มากกว่าที่ปรัชญาได้เคยพานพบมา พระรูปหนึ่งได้กล่าวในพิธีรำลึกถึงวัน ที่พระเยซูคริสต์เจ้าถูกตรึงไม้กางเขนว่า “พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของได้ทรงทำให้เนื้อสารของมนุษย์มีเกียรติยศอย่างประหลาดมหัศจรรย์” และเกียรติยศที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ได้ประทานให้ตามธรรมชาตินี้ เป็นหัวใจของลัทธิมนุษยศาสตร์สมัยกลาง ดันส์ สโคตัสกล่าวว่า “พุทธิปัญญาทุกชนิดเช่นนั้น มีวิสัยสมารถที่จะเข้าใจภาวะ ตลอดสายทีเดียว” และคุณภาพที่มิโหฬารของภาวะ ที่มีวิสัยสมารถให้เห็นพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของได้ (capax Dei) นั้น ได้ทำให้มนุษย์ตามที่ดันส์ สโคตัส เห็นเป็นมนุษย์ “ทั้งมวล” ของสมัยปุนภาพ

ดันส์ สโคตัส ได้เอาปัญหาเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นสากล จากที่ซึ่งอาเบอลาร์ตได้ทิ้งแล้วขึ้นมาพูดอีก เมื่อจิตแบ่งความแดงออกมาจากสิ่งต่าง ๆ ที่มีสี

แดง กับมันตภาพของจิตย่อมทำธาตุต่าง ๆ ซึ่งมีได้อยู่โดดเดี่ยวให้อยู่โดดเดี่ยวได้ ทั้งความแดงยังมีอยู่ในแต่ละสิ่งที่แดงด้วย เฉพาะในจิตเท่านั้น ที่ความแดง “แยก” ออกจากสิ่งที่แดงทั้งปวง ความแตกต่างนี้ แม้จะไม่แท้จริง แต่ก็มียากฐานอยู่ในข้อเท็จจริงที่ว่า : ตันส์ สโคตส์ถามว่า “อะไรคือรากฐานในข้อเท็จจริงนี้?” ตันส์ สโคตส์ “ได้เขียนบัญชีรายชื่อเอกภาพชนิดต่าง ๆ และความแตกต่างชั้นต่าง ๆ ขึ้น” มีเอกภาพแห่งขั้นธ์ เอกภาพแห่งระเบียบ เอกภาพแห่งคุณสมบัติ เอกภาพแห่งหลักการที่เป็นสาร์ตตะสำคัญ เอกภาพแห่งความง่าย ๆ และ “เอกภาพชนิดที่สมบูรณ์ที่สุด ซึ่งนับว่าเป็นเอกลักษณ์ตามแบบ” ดังนั้น ตามความเห็นของสำนัก ตันส์ สโคตส์ จึงมีว่า มนุษยธรรมในปีเตอร์กับมนุษยธรรมในพอล แม้จะไม่เป็นอย่างเดียวกัน “จริง ๆ” แต่ก็เป็นอย่างเดียวกัน “ตามแบบ”

ตันส์ สโคตส์ ปฏิเสธเรื่องความแตกต่างระหว่างสาร์ตตะสำคัญ กับความมีความเป็น เพราะทั้งสาร์ตตะสำคัญและความมีความเป็น มิได้ถือว่าเป็นอัตบุคคลภาพ (individuality) ของสิ่งที่แท้จริงทั้งหลาย “ดังนั้น จึงพ้นจากสิ่งทั้งปวง ที่ในความแท้จริงสอดคล้องต้องกันกับสิ่งที่ป็นสากล แล้ว... ตันส์ สโคตส์ก็อ้างว่า สิ่งทั้งหลายย่อมแสดงหลักการ เกี่ยวกับอัตบุคคลภาพอย่างหนึ่ง “อิทธา” หรือ “ความเป็นอย่างนี้” (Thisness) ซึ่งไม่เป็นสิ่งที่จะลดไปหาองค์ประกอบอื่นใดได้ สิ่งที่เป็นเอกฐาน (Singular) ย่อมเพิ่มสิ่งที่มีอยู่โดยจริงจัง (entity) หนึ่งไว้เหนือและบนภาวะของสิ่งที่ป็นสากล ดังนั้น การเข้าใจสิ่งที่ป็นสากล จึงมิได้เป็นพื้นฐานที่สมบูรณ์ของการเข้าใจสิ่งที่ป็นเอกฐานที่เพียงพอแก่ความสามารถที่จะรู้สิ่งที่ป็นเอกฐานทั้งหมดได้ “อิทธา” หรือ “ความเป็นอย่างนี้” มิได้เป็นสิ่งที่ป็นสากลเหมือนสิ่งที่ป็นสากลอื่น ๆ เช่นความแดงหรือความอ้วน เพราะ “อิทธา” นี้ นับว่าเป็น

หลักการที่ทำให้ข้าพเจ้าเป็นข้าพเจ้า ท่านเป็นท่านจริง ๆ และเราไม่อาจเข้าใจอะไรจนกว่าจะเข้าใจ “อิทธา” ของสิ่งนั้น และความแตกต่างระหว่าง “อิทธา” กับ “คฤธา” คือ “ความเป็นอย่างนั้น” เสียก่อน ความจริง “อิทธา” ของดันส์ สโคตัส (ท่านเรียกของท่านว่า haecceitas) ก็เป็นอย่างเดียวกับความมีความเป็น (existence) ของเซนต์ โทมัส นั้นเอง ปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสองได้ปฏิเสธที่จะคงอยู่ในหมุ่หมุ่นามธรรมลม ๆ แล้ง ๆ คนหนึ่งใช้ “อิทธา” และอีกคนหนึ่งใช้ “ความมีความเป็น” ของตนนำปรัชญาจากท้องฟ้าที่นึกฝันเอาอันบอบบางมาสู่โลกปรกติ โดยเน้นถึงความแท้จริงของสิ่งที่มีอยู่ ตามข้อเท็จจริงแล้ว ดันส์ สโคตัสเห็นว่าสิ่งที่ป็นปัจเจก เป็นเพียงสิ่งที่มีอยู่ “เท่านั้น” และมีได้เป็นภาวะของ “ภาวะ” (being) แต่เป็นภาวะของสิ่งที่เป็นปัจเจกที่ปรัชญาได้วิจัยแล้ว พระผู้เป็นเจ้าชื่อว่าเป็นพระผู้เป็นเจ้า เพราะพระองค์ทรงเป็นปัจเจกที่เต็มที่มากกว่า เป็นพระองค์เองที่เต็มที่มากกว่าใคร ๆ ที่นอกเหนือไปจากพระองค์ และพระองค์ทรงเป็นพระผู้เป็นเจ้าของปาสกาล (Pascal) เป็นพระผู้เป็นเจ้าของอับราฮัม แตมิได้เป็นพระผู้เป็นเจ้าของพวกเขาปรัชญาเมธี

ในทฤษฎีที่เกี่ยวกับแบบฟอร์มนี้แหละที่ ดันส์ สโคตัส ได้โต้แย้งกับ เซนต์ โทมัส อะไควนัส อย่างปรากฏชัดที่สุด เช่น ดันส์ สโคตัสเห็นว่าความสมบูรณ์ทางด้านรูปร่างของมนุษย์เป็น “humanitas” ในเรื่องทีนอกจิตออกไปแล้ว humanitas นี้เป็นอย่างเดียวกับชีวิต หรือธาตุแท้ที่เฉพาะเจาะจง เช่น ความมีเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ในกรณีทั้งสองนั้น อย่างหนึ่งมิใช่อีกอย่างหนึ่งและ humanitas ที่เป็นปัจเจกที่แยกออกจากความมีความเป็น ที่เป็นอุดมคติของมัน ย่อมมีความแท้จริงอยู่ในแต่ละปัจเจก ที่แยกออกจากความแท้จริง ที่เป็นมโนภาพของมัน ดันส์ สโคตัส เห็นว่าทุก ๆ สารัตถะ

ย่อมมีภาวะที่มีเป็นของตนเอง และ “มโนภาพทั่ว ๆ ไป และชนิดเฉพาะเจาะจง ที่จิตใช้ให้เป็นประโยชน์ ในการก่อสร้างทางด้านวิทยาศาสตร์ของมันนั้น ย่อมบรรลุถึงความแท้จริงที่เป็นเอกัตตะ (univocal) และมีคุณค่าอย่างเดียวกัน ในภาวะที่มีจำนวนมากมายจนกำหนดไม่ได้ ที่มีโนภาพเหล่านี้ไปถึง แม้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะ ซึ่งเราแบ่งถึงเนื้อสารและสหสมบัติที่ไปถึงสัตว์ และพระผู้เป็นเจ้านั้น จะชี้ให้เห็นลักษณะได้ ก็โดยอาศัยความเป็นเอกัตตะ และในมาตรการที่ไปถึงสิ่งที่ตรงข้าม ย่อมสอดคล้องต้องกันกับการกำหนดให้แน่นอนเป็นเอกพันธ์ในสิ่งทั้งปวงที่มีเป็นหรือที่อาจมีเป็นได้”

ตันส์ สโคตส์ เห็นว่า พระผู้เป็นเจ้าในแง่ฟิสิกส์เป็นผู้ที่อาจสารัตถออกมาเป็นผู้ทำให้สิ่งต่าง ๆ เคลื่อนไหวโดยที่พระองค์เองมิได้เคลื่อนไหว ในแง่อภิปรัชญาอาจสารัตถออกมาเป็นปฐมภาวะได้

“เพราะเราพบว่าสิ่งทั้งหลายรอบ ๆ ตัวเรามีมากมายหลายหลากที่อาจเกิดขึ้นได้ และสิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่ง (สังขาร) ที่เราอาจเห็นว่า สิ่งเหล่านั้นจะต้องมีอันติเหตุ ซึ่งเป็นหนึ่ง จำเป็น และง่าย ๆ ในแง่อภิปรัชญา” คุณลักษณะที่ปรากฏชัด ของความอาจเกิดมีขอบเขตจำกัด และอนันตภาพ (infinity) นั้นก็คือ “สิ่งที่มีคุณลักษณะที่เป็นสาร์ตตะสำคัญที่สุด ซึ่งความคิดจะต้องเชื่อว่าเป็นของภาวะที่จำเป็น” เพราะฉะนั้น เซนต์ ไรมัส จึงเห็นว่า พระผู้เป็นเจ้าเป็นภาวะที่เป็นอนันตะ ตันส์ สโคตส์ เห็นว่าเป็นภาวะที่เป็นอนันตะ เฉพาะในพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น ที่เจตจำนงทั้งหมดมีความกลมกลืนกับพุทธิปัญญา และการเคลื่อนที่ครั้งแรกของพระผู้เป็นเจ้าก็คือ การเคลื่อนที่เข้าหาพระองค์เอง แต่ตันส์ สโคตส์ เห็นว่า “การเคลื่อนที่ครั้งที่สองแห่งเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้านั้น คือ การเคลื่อนที่เข้าหาการสร้างสรรพบุคลต่าง ๆ ที่จะสามารถรักพระองค์ตามขีดขั้นของตน ๆ และการ

เคลื่อนที่ครั้งที่สาม ก็คือการเคลื่อนที่เข้าหาการสร้างสรรค์วิธีที่บุคคลต่าง ๆ เหล่านั้นจะต้องการ”

ในหนังสือชื่อ De Primo Principio (เรื่อง หลักการแรก) ของท่าน ดันส์ สโคตัส ได้เขียนพิสูจน์เรื่องความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า ไว้อย่างแจ่มชัดและสมบูรณ์ ผลงานหนังสือเล่มนี้โดยทั่ว ๆ ไปแล้วถือว่าวิเศษจริง ๆ จึงขอนำข้อความบางตอนในหนังสือเล่มนั้น มาลงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

บทที่ ๑

ขอให้หลักการแรกของสิ่งทั้งหลาย (คือพระผู้เป็นเจ้า) อนุญาตให้ข้าพเจ้าเชื่อ เข้าใจ และทำให้สิ่งเหล่านั้น ซึ่งอาจเป็นที่พอพระทัยของพระผู้เป็นเจ้า และอาจยกระดับจิตใจของพวกเรา ขึ้นสู่การเข้ามานพพิจารณา ดูพระองค์ ปรากฏรู้กันแพร่หลายเถิด

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า เมื่อโมเสสทาสของพระองค์ขอร้องให้พระองค์ผู้เป็นครูที่แท้จริงที่สุด บอกพระนามของพระองค์ เพื่อเขาจะได้ไปบอกแก่ชาวอิสราเอลได้ถูกต้อง พระองค์ซึ่งทรงทราบ สิ่งที่พหุธิปัญญาของมนุษย์ผู้เป็นมรรดัย จะสามารถเข้าใจพระองค์ได้ จึงได้ทรงตอบว่า : I AM WHO AM. ดังนั้น จึงเป็นการเปิดเผยพระนาม ที่ประเสริฐของพระองค์ พระองค์ทรงเป็นภาวะ (Being) ที่แท้ พระองค์ทรงเป็นภาวะทั้งมวล ถ้าหากจะเป็นไปได้ ข้าพระองค์ก็ควรจะทราบเรื่องนี้ ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ขอพระองค์ได้ทรงช่วยข้าพระองค์ด้วยเถิด ในเรื่องที่ข้าพระองค์ได้ถามว่า เหตุผลตามธรรมชาติของพวกข้าพระองค์ จะสามารถบรรลุถึงความรู้เกี่ยวกับภาวะที่แท้ ซึ่งได้แก่พระองค์ที่เริ่มต้นด้วย “ภาวะ” ที่พระองค์ได้ทรงกล่าวยืนยัน ถึงพระองค์เองได้มากนักน้อยเพียงใด

“ภาวะ” มีคุณสมบัติมากมาย ซึ่งการพิจารณาคุณสมบัติเหล่านั้น คงจะสมเหตุสมผลสำหรับการตามหาวัตถุประสงค์ของเรา แต่จะอย่างไรก็ตาม ข้าพระองค์ ก็จะต้องดำเนินการจากระเบียบที่เป็นสาร์ตตะสำคัญคล้ายกับจากวิธีการที่มีผลมากกว่าในลักษณะการต่อไปนี้ : ในบทแรกนี้ ข้าพระองค์จะเริ่มด้วยวิภาคทั้ง ๔ ของระเบียบ จากวิภาคเหล่านี้ ข้าพระองค์ก็จะนำไปรวมว่าจะมีระเบียบที่เป็นสาร์ตตะสำคัญมากน้อยเพียงใด

สำหรับการสำแดงวิภาคหนึ่งนั้น เราจำเป็นต้องปรารภณาสິงนี้มาก คือ : ประการแรก เราจะต้องทำผลลัพท์ให้ปรากฏ และแสดงผลลัพท์ว่า มีอยู่ในสิ่งที่ถูกแบ่งแยกเช่นนั้น ประการที่ ๒ เราจะต้องแสดงให้เห็นผลลัพท์ว่า ต่างฝ่ายต่างแยกออกจากกัน ประการที่ ๓ เราจะต้องพิสูจน์ว่าผลลัพท์ ได้ทำให้เนื้อหาของสิ่งที่ถูกแบ่งแยก หดไป ในบทนี้เราจะได้พบกับข้อกำหนดประการแรก ส่วนข้อกำหนดอื่น ๆ จะปรากฏในบทที่ ๒ ในบทนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงวิภาคต่าง ๆ และจะกำหนดความหมายของผลลัพท์ต่าง ๆ อย่างง่าย ๆ

ข้าพเจ้ามิได้ถือระเบียบที่เป็นสาร์ตตะสำคัญ ในแง่ที่เข้มงวดดังที่บางคนกล่าวว่า สิ่งที่มาทีหลัง (posterior) ย่อมอยู่ในระเบียบ แต่สิ่งที่มาก่อนหรือมาทีหลังแรกเลยย่อมอยู่เหนือระเบียบ ข้าพเจ้าถือระเบียบนี้เป็นสากลในความหมายธรรมดา ๆ มากกว่า ตรวบเท่าที่ระเบียบมีความสัมพันธ์กับการเปรียบเทียบกันและกันที่ยืนยันถึงสิ่งที่มาก่อนในเมื่อเพ่งถึงสิ่งที่มาทีหลัง และโดยนัยกลับกัน คือตรวบเท่าที่สิ่งที่ถูกจัดให้อยู่ในระเบียบ ได้ถูกแบ่งแยกเป็นสิ่งที่มาก่อนและสิ่งที่มาทีหลังอย่างเพียงพอแล้ว ดังนั้น บางครั้งบางครั้งเราก็มีกล่าวถึงความมาก่อนหรือมีทีหลัง

วิภาคแรก ข้าพเจ้าได้พูดมาก่อนแล้วว่า ระเบียบที่เป็นสาร์ตตะ

สำคัญ ดูเหมือนจะถูกวิภาคเดิมแบ่งออกไปเช่น คำที่เป็น ยุคลัตถะ ก็ถูกแบ่งออกไปเป็นคำที่กำกวม ที่ตั้งใจหลอกลวงผู้อื่น คือแบ่งเป็นระเบียบเกี่ยวกับความสูงเด่น และระเบียบเกี่ยวกับการต้องพึงพาอาศัยสิ่งอื่น

ในวิธีแรก สิ่งที่มาก่อนเรียกว่า สิ่งที่สูงเด่น และสิ่งที่มาทีหลังเรียกว่าสิ่งที่ต่อยกว่า เมื่อกล่าวอย่างย่อ ๆ สิ่งที่มีสาร์ตตะสำคัญสมบูรณ์ และประเสริฐกว่า เรียกว่า สิ่งที่มาก่อน ในลักษณะการแห่งความมีก่อนนี้ อะริสโตเติล ได้พิสูจน์ไว้ในหนังสือ “อภิปรัชญา” เล่ม ๙ ว่า การกระทำ เป็นสิ่งที่มีมาก่อนพลัง (potency) ในเมื่อท่านเรียกการกระทำ (act) ว่าเป็นสิ่งที่มีก่อนตอนเนื้อสารและชนิด (Species) เพราะท่านกล่าวว่า สิ่งเหล่านั้นซึ่งเป็นสิ่งที่มาทีหลังในด้านการให้กำเนิด ย่อมเป็นสิ่งที่มาก่อนในด้านชนิดและเนื้อสาร

ในวิธีที่ ๒ สิ่งที่มีมาก่อน เราเรียกว่า สิ่งที่เป็นที่อาศัยของอะไรบางอย่าง และสิ่งที่มาทีหลังเรียกว่า สิ่งที่ต้องอาศัยสิ่งอื่น เมื่อเพ่งถึงสิ่งที่มีมาก่อนนี้ ข้าพเจ้าก็เข้าใจความหมายต่อไปนี้: เมื่อว่าตามธรรมชาติ และสาร์ตตะสำคัญแล้ว สิ่งที่มีมาก่อนก็คือสิ่งซึ่งสามารถมีอยู่ โดยปราศจากสิ่งที่มาทีหลังได้ แต่สิ่งที่มาทีหลังจะมีอยู่ โดยปราศจากสิ่งที่มาก่อนไม่ได้ ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า : ถ้าหากสิ่งที่มีก่อนจำเป็นจะต้องเป็นสาเหตุของสิ่งที่มีทีหลัง และดังนั้น สิ่งที่มีทีหลัง จึงไม่อาจมีอยู่โดยปราศจากสิ่งที่มีก่อนได้ละก็ ข้อนี้ย่อมไม่ใช่เพราะสิ่งที่มีก่อนปรารถนาสิ่งที่มีทีหลังเพื่อภาวะของมันเอง แต่ทว่าสิ่งที่มีทีหลังปรารถนาสิ่งที่มาก่อน เพื่อภาวะของมันเองต่างหาก เพราะถ้าเราสันนิษฐานว่า สิ่งที่มีมาทีหลังมิได้มีอยู่จริง แต่สิ่งที่มีก่อนจะมีอยู่จริง ๆ โดยไม่รวมสิ่งที่ขัดแย้งเข้าไว้ด้วย สิ่งตรงข้ามย่อมจะไม่จริง เพราะสิ่งที่มาทีหลัง จำต้องอาศัยสิ่งที่มาก่อน ข้อกำหนด

นี่เราอาจเรียกว่า การต้องพึงพาอาศัยสิ่งอื่นก็ได้ ดังนั้น เราอาจว่าทุก ๆ สิ่งซึ่งโดยแก่นแท้แล้ว เป็นสิ่งที่มีมาที่หลังย่อมจำเป็นต้องอาศัยสิ่งที่มีมาก่อน ไม่ใช่สิ่งที่มีมาก่อน ต้องอาศัยสิ่งที่มีมาที่หลัง แม้บางทีสิ่งที่มีมาที่หลังจำเป็นจะต้องตามสิ่งที่มีมาก่อนก็ตาม เหล่านี้เราอาจเรียกว่าสิ่งที่มีมาก่อนและสิ่งที่มีมาที่หลังตามเนื้อสารและชนิด แต่เมื่อประสงค์จะกล่าวให้ชัดเจน ก็ขอเรียกว่า สิ่งที่มีมาก่อนและสิ่งที่มีมาที่หลัง ตามการพึ่งพาอาศัยกัน

วิภาคประการที่ ๒ ข้าพเจ้าเมื่อปล่อยระเบียบ ตามความสูงเด่นไว้โดยมิได้แบ่งแยก แล้วก็แบ่งระเบียบเกี่ยวกับการต้องพึ่งพาอาศัย สิ่งอื่น ย่อยลงไปอีก เพราะสิ่งที่พึ่งพาอาศัยเขาย่อมเป็นผล และสิ่งที่มันต้องพึ่งพาอาศัยย่อมถือว่าเป็นเหตุ หรือสิ่งที่พึ่งพาอาศัยเขาย่อมเป็นผล ของสาเหตุบางอย่างที่อยู่ห่างไกลมากกว่า และสิ่งที่มันต้องพึ่งพาอาศัยนั้น เป็นผลของสาเหตุเดียวกันที่ใกล้ชิดมากกว่า

เมื่อเพ่งถึงการวิภาคอย่างนี้ ๒ นี้ ความหมายของส่วนแรกก็เป็นที่ยุติกันพอเพียงแล้ว เช่นเดียวกับข้อเท็จจริงที่ว่า วิภาคได้มีอยู่ในสิ่งที่ถูกแบ่งแยกแล้ว เพราะเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า อะไรคือสาเหตุและอะไรคือผล และว่าโดยแก่นแท้แล้ว ผลขึ้นอยู่กับเหตุ และเหตุเป็นที่อาศัยของผล

แต่ส่วนที่ ๒ ของวิภาคประการที่ ๒ นี้ ย่อมไม่เป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดในตัวเอง ทั้งไม่เป็นที่แจ่มแจ้งด้วยว่า ได้มีอยู่ในสิ่งที่ถูกแบ่งอย่างไรบ้าง

ส่วนแรกขออธิบายดังนี้ : ถ้าหากสาเหตุเดียวกันมีผลอยู่ ๒ อย่าง ผลอย่างหนึ่งตามธรรมดาแล้ว เหมาะที่จะเกิดจากสาเหตุในสิ่งที่มีมาก่อน และในวิถิทางที่ใกล้ชิดยิ่งกว่านั้น และผลอีกอย่างหนึ่งเหมาะที่จะเกิดจากผลที่ใกล้ชิดมากกว่าที่เหตุได้ก่อให้เกิดขึ้นเรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้ากล่าวว่า

ผลอย่างที ๒ นี้เป็นผลที่มีมาทีหลัง ในเมื่อเพ่งถึงสาเหตุเดียวกัน และผลทีใกล้เคียงกว่าเป็นผลที่มีมาก่อน นี่เป็นความหมายของส่วนนี้

ประการที่ ๒ จากข้อนี้ ข้าพเจ้าแสดงว่า ส่วนนี้ได้มีอยู่ในสิ่งที่ถูกแบ่งแล้ว นั่นก็คือผลที่อยู่ห่างไกลกว่า ซึ่งโดยแก่นแท้แล้ว ย่อมขึ้นอยู่กับผลที่อยู่ใกล้เคียงกว่า เพราะประการแรก ผลที่อยู่ห่างไกลกว่าไม่อาจมีอยู่ ถ้าหากผลที่อยู่ใกล้เคียงกว่าไม่มีอยู่จริง ๆ ประการที่ ๒ เหตุภาพ (causality) ของเหตุสัมพันธ์กับผลเหล่านั้นภายในระเบียบหนึ่ง และโดยนัยตรงกันข้าม ผลเหล่านั้นย่อมมีระเบียบที่เป็นแก่นแท้อย่างหนึ่งในระหว่างกันและกันที่พอเปรียบเทียบได้กับสิ่งที่ ๓ ซึ่งเป็นสาเหตุของผลทั้งสองนั้น เพราะฉะนั้นผลเหล่านั้นจึงมีระเบียบที่เป็นสาระสำคัญในระหว่างกันในวิถีทางที่สมบูรณ์ ประการที่ ๓ สาเหตุเช่นนั้น เราเข้าใจว่าเป็นสาเหตุใกล้เคียงของผล ที่ใกล้เคียงตามลำดับ และถ้าหากว่าผลอย่างหนึ่งไม่มีเหตุ เราก็เข้าใจว่าเหตุนั้นเป็นเหตุที่ห่างไกลในเมื่อเพ่งถึงผลอื่น ๆ แต่ถ้าผลอย่างหนึ่งมีสาเหตุ เราก็เข้าใจว่าสาเหตุนั้นอยู่ใกล้เคียงในเมื่อเพ่งถึงผลที่สอง แต่จากสาเหตุห่างไกล เฉพาะตรรกะเท่านั้นที่เป็นสาเหตุห่างไกลอยู่ ก็ย่อมไม่มีผลใด ๆ ติดตามมาเลย เพราะฉะนั้น ผลประการที่ ๒ จึงขึ้นอยู่กับเหตุที่ได้ทำให้ผลที่ใกล้เคียงกว่ามีขึ้นมา ดังนั้น จึงอยู่กับภาวะที่ใกล้เคียงกว่า

วิภาคประการที่ ๓ แต่ละส่วนของวิภาคชนิดที่ ๒ นี้ ยังถูกแบ่งย่อยออกไปอีก และข้าพเจ้าจะแบ่งย่อยส่วนที่ ๒ ก่อน เพราะส่วนที่ ๒ นี้กลมกลืนกับสิ่งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว สำหรับสิ่งที่มีมาก่อน ซึ่งเป็นสาเหตุใกล้เคียง (immediate cause) กว่าของผลนั้น ได้ถูกประกาศว่าเป็นผลที่ใกล้เคียงกว่า ไม่ใช่เพียงของสาเหตุที่ใกล้เคียง (proximate cause) ของสิ่งที่มีมาก่อน และผลที่ใกล้เคียงเท่านั้น แต่ทว่าเป็นผลของสาเหตุที่ห่างไกล

ด้วย ตัวอย่าง เช่น : สาเหตุที่ใกล้เคียงของผลอย่างหนึ่ง สมมุติให้สาเหตุที่ใกล้เคียงนั้นเป็น A ไม่มีทางจะเป็นสาเหตุของผลอื่นคือ B เลย แต่สาเหตุที่มีมาก่อนอย่างอื่นบางอย่างเป็นสาเหตุที่ใกล้เคียงของ B นี้ เป็นสาเหตุสาเหตุที่ห่างไกลของผลของสิ่งที่ A เป็นสาเหตุที่ใกล้เคียงนั้น แต่ในระหว่างผลเหล่านี้ ก็จะมีระเบียบที่เป็นสาร์ตตะสำคัญอย่างหนึ่ง เช่น ระเบียบของผลที่มีมาก่อนต่อผลที่มีมาทีหลัง และข้อนี้ย่อมเป็นความจริง ถ้าหากเหตุผลภาพของเหตุธรรมดาสามัญ ของผลทั้งที่มีมาก่อนและที่มีมาทีหลัง ตามระเบียบที่เป็นสาร์ตตะสำคัญนั้น มีความสัมพันธ์กับผลทั้งสองนั้น ในฐานะที่เป็นผลของเหตุภาพนั้น

ไม่ปรากฏว่าส่วนที่ ๒ ของวิภาคนี้ อยู่ภายใต้สิ่งที่ถูกแบ่งแยก แต่เราก็อาจพิสูจน์ได้โดยวิธีนี้ คือ : โดยเหตุที่ผลแต่ละอย่างอยู่ในระเบียบที่เป็นสาร์ตตะสำคัญ ในเมื่ออ้างถึงสิ่งที่ ๓ ที่เป็นเหตุของผลทั้งสอง ก็จะมีผลออกมาว่า ผลทั้งสองอยู่ในระเบียบที่เป็นสาร์ตตะสำคัญ ด้วยการอ้างอิงถึงกันและกัน นอกจากนั้น เราเข้าใจสาเหตุห่างไกลในเมื่อเพ่งถึงสิ่งที่มาทีหลัง ถ้าหากสิ่งที่มีมาก่อนไม่มีสาเหตุทำให้เกิดขึ้น อนึ่ง สิ่งที่มีมาทีหลัง ถ้าหากไม่มีสิ่งที่มีมาก่อนแล้ว ก็จะมีอยู่ไม่ได้เลย....

ในการสรุป ข้าพเจ้าขอแนะนำผลของบทนี้ มารวมเข้าด้วยกัน ระเบียบที่เป็นสาร์ตตะสำคัญนี้ได้ถูกใช้ให้หมดไป โดยอาศัยระเบียบ ๖ อย่างนี้ แบ่งแยกระเบียบที่เป็นสาร์ตตะสำคัญนั้น คือ ระเบียบเกี่ยวกับเหตุและผล ๔ ประการ ระเบียบเกี่ยวกับผลที่มีต่อผล โดยในที่นี้รวมส่วนทั้งสองของวิภาคชนิดที่ ๓ เข้าไว้ในระเบียบเดียวกัน และระเบียบเกี่ยวกับสิ่งที่สูงเด่นเหนือสิ่งที่ด้อยกว่า”

จากสภาวะของผู้สร้างสรรค์ (พระผู้เป็นเจ้า) ตันส์ สโคตส์ ได้

พูดถึงสภาวะของสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ไว้ดังนี้ :

บทที่ ๓

ปฐมภาพมืองค์ ๓ ในหลักการแรก

บทสรุปที่ ๑ นับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่ว่าในบรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย มีสภาวะบางอย่างที่ก่อให้เกิดผลได้

จะแสดงให้เห็นตามดังนี้ : นับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ที่ว่ามีสภาวะบางอย่างที่ได้ถูกก่อให้เกิดเป็นผลขึ้นมา เพราะฉะนั้น จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่ว่ามีสภาวะบางอย่าง ที่เป็นผู้ก่อให้เกิดผล อนุสนธิยอมเป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดว่า มาจากสภาวะของสิ่งที่ป็นสหสัมพันธ์ เราได้พิสูจน์บรรพการไว้ว่า : สภาวะบางอย่างเป็นสิ่งที่อาจเกิดมิได้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นสิ่งที่อาจเป็นไปได้ที่สภาวะนั้นจะมี ไม่ใช่ที่หลังภาวะ (being) เพราะฉะนั้น ต้องไม่ใช่มีจากตัวเอง หรือมิได้มีจากความไม่มีอะไร...ในทั้งสองกรณีนี้ ภาวะ (being) คงจะเกิดจากอภาวะ (non - being) เพราะฉะนั้น จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ที่ว่ามีสภาวะอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากสภาวะอีกอย่างหนึ่ง เราได้พิสูจน์บรรพการต่อไปอีกว่า : เป็นสิ่งที่เป็นไปได้สำหรับที่สภาวะบางอย่าง จะเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลง เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่สภาวะบางอย่างจะขาดความสมบูรณ์ ซึ่งเป็นไปได้ที่จะมีอยู่ในสภาวะนั้น เพราะฉะนั้น การกำหนดการเคลื่อนที่ก็อาจเริ่มต้นได้ และดังนั้น ก็ย่อมถูกก่อให้เกิดเป็นผลขึ้นมา

ในบทสรุปนี้และในบทสรุปต่าง ๆ ต่อไปนี้ ข้าพเจ้าอาจเสนอสิ่งที่แท้จริงดังนี้ : สภาวะบางอย่างเป็นสาเหตุที่เพียงพอ เพราะสภาวะบางอย่าง ได้ถูกก่อให้เกิดเป็นผลขึ้นมา เพราะสภาวะบางอย่างเริ่มต้นจะมี

เป็น เพราะสภาวะบางอย่างเป็นการกำหนดการเคลื่อนที่และเป็นสิ่งที่จะอาจเกิดมิได้ แต่ข้าพเจ้าก็ชอบที่จะเสนอบทสรุป และข้อเสนอต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่จะอาจเป็นไปได้ เพราะถ้าเรายอมรับบทสรุปและข้อเสนอต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่แท้จริง เราก็ต้องยอมรับบทสรุปและข้อเสนอต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่จะอาจเป็นไปได้ด้วย แต่จะกลับกันหาได้ไม่ คือ ถ้าเรายอมรับบทสรุปและข้อเสนอต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งที่จะอาจเป็นไปได้แล้ว เราจะยอมรับบทสรุปและข้อเสนอต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่แท้จริงหาได้ไม่ อนึ่ง บทสรุปและข้อเสนอต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่แท้จริงเป็นสิ่งที่อาจเกิดมิได้ บทสรุปและข้อเสนอต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่แท้จริงเป็นสิ่งที่อาจเกิดมิได้ บทสรุปและข้อเสนอต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่จะอาจเป็นไปได้ เป็นสิ่งที่จำเป็น อย่างแรกเกี่ยวกับภาวะที่มีอยู่จริง ๆ อย่างหลังอาจเกี่ยวกับการที่ถูกนำมา อย่างมีสาระ อย่างสมบูรณ์ และต่อไปก็จะได้แสดงให้เห็นความมีแห่งสสารนั้น ซึ่งบัดนี้ได้แสดงให้เห็นประสิทธิภาพของมันแล้ว

บทสรุปที่ ๒ นับว่าเป็นไปได้ที่ว่า บางสิ่งบางอย่างที่ก่อให้เกิดผลย่อมเป็นสิ่งที่มาก่อน นั่นคือเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ที่สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ถูกก่อให้เกิดเป็นผลขึ้นมา หรือสิ่งนั้นก่อให้เกิดเป็นผลขึ้นมาโดยอาศัยอีกสิ่งหนึ่ง

จากบทสรุปข้อแรก เราก็จะพิสูจน์ได้ว่า : นับว่าเป็นไปได้ที่ว่า มีอะไรบางอย่างที่ก่อให้เกิดเป็นผลขึ้นมา สมมุติให้สิ่งนั้นเป็น A ถ้าหากว่า A เป็นสิ่งแรก ในลักษณะการที่ได้ให้บรรยายมาแล้วนี้ เราจะได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของเราในไม่ช้า ถ้าหากว่า A มิได้เป็นสิ่งแรก A ก็ย่อมเป็นสาเหตุที่เพียงพอที่จะอาจเป็นไปได้อย่างมีมาที่หลัง เพราะเป็นไปได้ว่า A นั้นเกิดมาจากอีกสิ่งหนึ่งหรือว่า A ได้เกิดเป็นผลขึ้นมาเพราะอาศัยอีกสิ่งหนึ่ง ถ้าหากเราไม่ยอมรับการคัดค้าน เราก็ต้องยอมรับการเป็น

ยัน ขอสมมุติให้เป็นอย่างอื่นบ้าง สมมุติให้เป็น B และเกี่ยวกับ B นั้น ก็ขอให้เราให้เหตุผลอย่างที่เราถามมาแล้วในเรื่อง A จะต้องมีการมวิธีที่เป็นอนันตะอย่างหนึ่ง ในสาเหตุที่มีประสิทธิภาพที่อาจเป็นไปได้ทั้งหลาย ซึ่งในบรรดาสาเหตุทั้งหลายเหล่านี้ ทุก ๆ สาเหตุจะต้องเป็นที่ ๒ เมื่อเพ่งถึงสิ่งที่มีมาก่อน หรืออาจจะมีการหยุดหนหนึ่งในบางสาเหตุที่ไม่มีสิ่งที่มีมาก่อน เฉพาะขาขึ้นอนันตภาพเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ดังนั้นปฐมภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพราะสิ่งที่ไม่มีความมาก่อน ย่อมไม่เป็นสิ่งที่มีทีหลังสิ่งใด ๆ ที่มีความทีหลังตัวเอง เพราะบทสรุปที่ ๒ ของบทที่ ๒ ได้ทำลายอนุกรมในสาเหตุทั้งหลายลงแล้ว

ตรงนี้ผู้คัดค้านว่า สำหรับพวกที่พูดอย่างนักปราชญ์นั้น ขาขึ้นอนันตภาพก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะท่านเหล่านั้นได้ยืนยัน เกี่ยวกับภาวะทั้งหลายที่ทำให้กำเนิดอันเป็นอนันตะ ซึ่งในบรรดาภาวะเหล่านั้น ไม่มีภาวะใดเลยเป็นภาวะแรก นอกจากแต่ละภาวะต่างก็คงเป็นที่ ๒ ทั้งนี้ อย่างไรก็ตาม ท่านเหล่านั้นได้ยืนยันข้อนี้ โดยไม่มีอนุกรม ในการแยกเอาตัวอย่างนี้ออกไป ข้าพเจ้าว่าปรัชญาเมธีทั้งหลาย มิได้ยืนยันอนันตภาพว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในสาเหตุทั้งหลายที่มีระเบียบอย่างจำเป็น นอกจากในสาเหตุที่มีระเบียบขึ้นมาโดยบังเอิญเท่านั้น

เพื่อจะแสดงวัตถุประสงค์ของเราต่อไป ข้าพเจ้าจึงอธิบายถึงว่า สาเหตุที่มีระเบียบอย่างจำเป็นนั้นคืออะไร และสาเหตุที่มีระเบียบโดยบังเอิญคืออะไร ดังนั้น ก็จะต้องเป็นที่ทราบกันว่ามีอยู่สิ่งหนึ่งที่จะกล่าวถึงสาเหตุโดยตรง (per se) และสาเหตุที่เกิดตามแต่โอกาสจะอำนวยให้ สำหรับกรณีแรก มีเฉพาะการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่ง คือระหว่างเหตุกับผลเท่านั้น นั่นก็คือสาเหตุโดยตรง (per se) ซึ่งก่อให้เกิดผลขึ้นมาตามสภาวะของตน

เอง และมีใช้ตามอะไรบางอย่างที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญในกรณีที่ ๒ ตราบใด ที่มีผลจากสาเหตุเหล่านั้นอยู่ ก็จะต้องมีการเอาสาเหตุทั้งสองมาเปรียบเทียบกันอยู่ตรานั้น

สาเหตุที่มีระเบียบโดยแก่นแท้ และโดยตรงนั้น แตกต่างกับสาเหตุที่มีระเบียบโดยบังเอิญใน ๓ แง่ด้วยกัน ความแตกต่างกันประการแรกก็คือ สาเหตุที่มีระเบียบโดยแก่นแท้ นั้น ตราบเท่าที่มันเป็นสาเหตุอยู่ สาเหตุที่ ๒ ก็ต้องอาศัยสาเหตุแรก ในสาเหตุที่มีระเบียบโดยบังเอิญ สาเหตุที่ ๒ มิได้อาศัยสาเหตุแรก ทั้ง ๆ ที่สาเหตุที่ ๒ จะต้องอาศัยสาเหตุแรก ในการเกิดขึ้นมาหรือว่าในวิถีทางอื่นใดบางอย่างก็ตาม ความแตกต่างประการที่ ๒ ก็คือว่า ในสาเหตุที่มีระเบียบโดยแก่นแท้ นั้น มีเหตุภาพของสภาวะและระเบียบอีกอย่างหนึ่ง เพราะสาเหตุที่สูงกว่าย่อมสมบูรณ์กว่า ในสาเหตุที่มีระเบียบโดยบังเอิญมิได้มีเหตุภาพของสภาวะและระเบียบอีกอย่างหนึ่งเลย ความแตกต่างกันนี้ ดำเนินมาจากความแตกต่างประการแรก เพราะไม่มีสาเหตุใด ๆ โดยแก่นแท้แล้วในการเป็นสาเหตุย่อมอาศัยสาเหตุ ของสภาวะอย่างเดียวกันเลย เพราะในเหตุการณ์ (Causation) ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ของสภาวะหนึ่งย่อมเป็นการเพียงพอแล้ว ความแตกต่างประการที่ ๓ ก็เป็นผลติดตามมาว่า สาเหตุที่มีระเบียบโดยแก่นแท้ทั้งปวง ย่อมเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องปรารถนา ในอันที่จะก่อให้เกิดเป็นเหตุพร้อม ๆ กัน มิฉะนั้นแล้ว สาเหตุที่เหมาะสมบางอย่างคงจะขาดผลเป็นแน่ สาเหตุที่มีระเบียบโดยบังเอิญมิได้เป็นสาเหตุที่จำเป็นต้องปรารถนาพร้อม ๆ กันเลย

จากการพิจารณาไตร่ตรองเหล่านี้ เราได้แสดงวัตถุประสงค์ของเราไว้ดังนี้ : อนันตภาพของสาเหตุที่มีระเบียบโดยแก่นแท้ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และอนันตภาพของสิ่งที่มีระเบียบโดยบังเอิญก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

เช่นกัน นอกจากจะยืนยันว่าอนันตภาพนั้นมีสาเหตุที่มีระเบียบโดยแก่นแท้เป็นมูลฐานเท่านั้น เพราะฉะนั้น อนันตภาพในสาเหตุที่มีระเบียบโดยแก่นแท้ จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้โดยประการทั้งปวง และถ้าหากเราปฏิเสธระเบียบที่เป็นแก่นแท้หนึ่งแล้ว อนันตภาพก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้โดยประการทั้งปวง ที่อะไรบางอย่างที่เป็นสาเหตุย่อมเป็นสิ่งแรกโดยแท้

ทีนี้เราก็นับนิษฐานว่ามีข้อเสนออยู่ ๓ ข้อด้วยกัน เพื่อให้รวบรัดเข้า ข้อเสนอแรกจะเรียกว่า A ข้อเสนอที ๒ เรียกว่า B และข้อเสนอที่ ๓ เรียกว่า C

ข้อพิสูจน์ข้อเสนอเหล่านี้ ขอพิสูจน์ข้อเสนอ A ก่อน รวมยอดของผลที่มีระเบียบโดยแก่นแท้แล้ว เกิดมาจากเหตุทั้งสิ้น ดังนั้น โดยอาศัยสาเหตุบางอย่างซึ่งมิได้เป็นอะไรของผลทั้งหมดนั้น มันคงเป็นสาเหตุของตัวเอง เป็นสิ่งที่อาศัยของผลซึ่งเป็นผู้อาศัยทั้งหมด และมีได้อาศัยอะไรในบรรดาผลทั้งปวงนั้นเลย อนึ่ง สาเหตุที่เป็นอนันตะ ซึ่งมีระเบียบโดยแก่นแท้คงกระทำพร้อม ๆ กัน... จากความแตกต่างประการที่ ๓ ข้างบนนั้น...แต่ไม่มีปรัชญาเมธีคนใด ยืนยันอนุสนธิที่เกิดจากสาเหตุเหล่านั้น ประการที่ ๓ สิ่งที่มีมาก่อนอยู่ใกล้สิ่งเริ่มต้นมากกว่า ดังนั้น ในที่ใดไม่มีการเริ่มต้น ในที่นั้นย่อมไม่มีอะไรที่มีอยู่ก่อนโดยแก่นแท้เลย ประการที่ ๔ สิ่งที่สูงกว่าย่อมสมบูรณ์กว่าในการเป็นสาเหตุ...จากความแตกต่างข้อที่ ๒ ดังนั้น สิ่งที่สูงกว่าเป็นอนันตะ ย่อมสมบูรณ์กว่าเป็นอนันตะ และดังนั้น ก็ย่อมสมบูรณ์เป็นอนันตะในการเป็นสาเหตุ เพราะฉะนั้น จึงมิได้เป็นสาเหตุเพราะอาศัยสาเหตุอีกอย่างหนึ่ง โดยเหตุที่ทุก ๆ สาเหตุเช่นนั้นทำให้เกิดผลได้ไม่สมบูรณ์ เพราะในการก่อให้เกิดผลนั้น ตัวมันเองก็อาศัยสาเหตุ

อื่น ประการที่ ๕ สิ่งที่สามารถก่อให้เกิดผล ไม่จำเป็นจะต้องยืนยันถึงความไม่สมบูรณ์ใด ๆ...ข้อนี้เป็นที่ประจักษ์ชัดอยู่ในบทสรุปที่ ๘ ของบทที่ ๒ แล้ว ดังนั้น สิ่งที่สามารถก่อให้เกิดผลได้จึงอาจมีอยู่ในสภาวะบางอย่างที่ปราศจากความสมบูรณ์ได้ แต่ถ้าหากสิ่งที่สามารถก่อให้เกิดผลได้มีได้มีอยู่ในสิ่งใด ๆ โดยปราศจากการต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้ว ก็ย่อมไม่มีอยู่ในสิ่งใดที่ปราศจากความสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น เหตุภาพที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นอิสระจึงอาจเป็นของสภาวะบางอย่างได้ สภาวะนั้นย่อมเป็นสิ่งแรกโดยแท้ ดังนั้น เหตุภาพที่มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นอิสระจึงอาจเป็นของสภาวะบางอย่างได้ สภาวะนั้นย่อมเป็นสิ่งแรกโดยแท้ ดังนั้น เหตุภาพที่มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นสิ่งแรกโดยแท้ ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ข้อนี้ย่อมเพียงพอแล้ว เพราะว่าต่อมาจากข้อนี้เอง เราจะสรุปว่า เหตุภาพที่มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นสิ่งแรกนั้น มีอยู่ในความแท้จริง ดังนั้น โดยอาศัยเหตุผล ๕ ประการนี้ ข้อเสนอ A จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้ว

จะพิสูจน์ข้อเสนอ B ต่อไป : เพราะถ้าหากยืนยันอนันตภาพ ที่เกิดโดยบังเอิญ ก็ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า อนันตภาพนี้มีได้เกิดพร้อม ๆ กัน แต่ทว่า จะเกิดขึ้นสืบเนื่องกันเรื่อยไป ส่วนหนึ่งเกิดตามอีกส่วนหนึ่งมา ดังนั้น ส่วนที่ ๒ แม้ในบางวิถีทาง จะเกิดจากส่วนที่มีมาก่อน แต่ก็มิได้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่มีมาก่อนในการเป็นเหตุ เพราะว่าส่วนที่ ๒ นี้ ย่อมสามารถเป็นตัวเหตุได้ในเมื่อส่วนแรกไม่มีอยู่ เช่น บุตรย่อมเป็นผู้ให้กำเนิดในเมื่อบิดาถึงแก่กรรม เช่นเดียวกับในตอนที่ยังมีชีวิตอยู่เหมือนกัน เพราะการสืบต่อกันเป็นอนันตะเช่นนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ นอกจากว่า มันจะอาศัยธรรมชาติบางอย่างของช่วงเวลาที่เป็นอนันตะที่การสืบต่อทั้งหมด และทุกสิ่งทุกอย่างแห่งการสืบต่อนั้นต้องพึ่งพาอาศัย เพราะไม่มีความ

แตกต่างกันแห่งแบบฟอร์ม (difformity) ใด ๆ ที่จะมียู่เป็นนิรันดร์ นอกเสียจากจะอาศัยอะไรบางอย่างที่ถาวร ซึ่งมีได้สืบเนื่องมาจากอะไรเลย เพราะส่วนทั้งปวงแห่งการสืบเนื่อง ย่อมเกิดมาจากธรรมชาติเดียวกัน แต่ก็เป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เมื่อว่าโดยแก่นแท้ก็มีอยู่ก่อนแล้ว เพราะทุก ๆ ส่วนของการสืบเนื่องย่อมอาศัยสิ่งนั้นทั้งสิ้น และข้อนี้มีระเบียบแตกต่างกับสิ่งที่มีส่วนที่ต้องอาศัยสาเหตุใกล้เคียง ซึ่งเป็นอะไรบางอย่างแห่งการสืบเนื่องนั้น เพราะฉะนั้น ข้อเสนอ B จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้ว

จะให้พิสูจน์ข้อเสนอ C ต่อไป : โดยเหตุที่จากบทสรุปแรกของบทนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ที่ว่ามีสภาวะบางอย่างที่ก่อให้เกิดผล ถ้าหากเราปฏิเสธระเบียบที่เป็นสัจจะสำคัญของสาเหตุที่เพียงพอซึ่งอาจเป็นไปได้แล้ว สภาวะนั้น ย่อมเป็นสาเหตุโดยมิได้อาศัยสาเหตุอื่นเลย และถ้าหากเรายืนยันว่าสภาวะเกิดในสิ่งที่เป็นเอกฐานบางอย่าง แต่ในเอกฐานอย่างหนึ่งนั้น ก็ไม่มีอะไรเป็นสาเหตุให้เกิด และนี่คือจุดหมายปลายทาง ในเมื่อเพ่งถึงสภาวะแรก เพราะถ้าหากเรายืนยันในทุกสิ่งว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุ ก็ย่อมเป็นการบ่งถึงความขัดแย้งกัน ในการปฏิเสธระเบียบที่เป็นสัจจะสำคัญ เหตุผลก็มีอยู่ว่า เราไม่อาจยืนยันสภาวะใด ๆ ว่าเป็นสิ่งที่เกิดมาจากเหตุ ในทุก ๆ อย่าง ดังนั้น จึงมีระเบียบที่เกิดโดยบังเอิญอย่างหนึ่งในสภาวะนั้น ถ้าปราศจากระเบียบโดยบังเอิญนั้นเสียแล้ว ก็จะมีระเบียบที่เป็นสัจจะสำคัญ ต่อสภาวะอีกอย่างหนึ่ง...จากข้อเสนอ B

บทสรุปที่ ๓ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ที่มีสิ่งที่มีประสิทธิภาพอย่างแรกแท้ ๆ เป็นสิ่งที่ไม่มีอะไรเป็นสาเหตุได้ เพราะมิได้ถูกทำให้เกิดเป็นผลขึ้นมา และมันจะก่อให้เกิดผลอย่างอิสระ

ข้อนี้ย่อมเป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดจากบทสรุปที่ ๒ เพราะถ้าหากเป็น

ไปได้ที่ว่าสิ่งที่มีประสิทธิภาพแรกแท้ ๆ เกิดมาจากอีกสิ่งหนึ่ง หรือว่าเป็นสาเหตุเพราะอาศัยอีกสิ่งหนึ่ง ก็จะต้องมีการรวมวิธีที่เป็นอนันตะอย่างหนึ่ง หรือมีอนุกรมอย่างหนึ่งหรือมีการหยุดในอะไรบางอย่าง ที่ไม่มีอะไรอาจเป็นต้นเหตุได้ และมีวิสัยความสามารถที่จะก่อให้เกิดผลอย่างอิสระ ข้าพเจ้ากล่าวว่ นั่นคือสิ่งแรกและสิ่งอื่น ๆ มิได้เป็นสิ่งแรกเลย เราได้สรุปต่อไปว่า ถ้าหากสิ่งแรกเป็นสิ่งที่ไม่มีอาจให้ผลได้ละก็ มันก็เป็นสิ่งที่เป้นต้นเหตุไม่ได้ เพราะไม่มีอาจทำให้มีระเบียบไปจนถึงอวสานได้...จากบทสรุปที่ ๕ ของบทที่ ๒ และก็ไม่เป็นผลเนื่องจากวัตถุได้...จากบทสรุปที่ ๖ ของบทที่ ๒ และไม่อาจเป็นผลโดยอาศัยแบบฟอร์มได้...จากบทสรุปที่ ๗ ของบทที่ ๒ และไม่อาจเป็นผลที่เนื่องมาจากสสาร และแบบฟอร์มรวมกันได้...จากบทสรุปที่ ๘ ของบทที่ ๒

บทสรุปที่ ๔ สิ่งที่มีประสิทธิภาพอย่างแรกที่แท้จริง ในระเบียบที่อาจเป็นไปได้ นั้น เป็นสิ่งที่มียู่จริง ๆ

เราได้พิสูจน์ว่า : สำหรับการนิยามความหมาย สิ่งที่น่าจะเป็นปฏิปักษ์ต่อกันว่าสามารถแยกจากกันและกันได้ ถ้าหากว่าอาจเป็นไปได้ ก็อาจเป็นไปได้โดยตนเอง นับว่าเป็นสิ่งที่เป้นปฏิปักษ์ต่อกันโดยแท้ สำหรับการที่จะนิยามความหมายของสิ่งที่อาจเป็นสิ่งที่มีความมีประสิทธิภาพอย่างแรก ที่อาจแยกจากกันและกันได้...จากบทสรุปที่ ๓ และก็อาจเป็นได้...จากบทสรุปที่ ๒ ความจริงในที่นั้น ข้อพิสูจน์ที่ ๕ ของข้อเสนอ A ซึ่งดูเหมือนจะไม่เป็นการสรุปก็สรุปข้อนี้ไว้เราอาจปฏิบัติต่อข้อพิสูจน์อื่น ๆ ด้วยการเพ่งถึงความมีความเป็น และข้อพิสูจน์เหล่านั้น ก็เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่อาจเกิดมิได้ แม้ว่าจะสำแดงตัวก็ตาม หรือด้วยการเพ่งถึงธรรมชาติและสภาวะ (Quiddity) และความอาจเป็นไปได้ และข้อพิสูจน์เหล่านั้น ก็มาจากข้อ

เท็จจริงที่จำเป็น ดังนั้น สิ่งที่มีประสิทธิภาพประการแรกแท้ ๆ จึงอาจเป็นไปได้ด้วยตัวเอง สิ่งที่ไม่เป็นสิ่งที่มีความมีประสิทธิภาพประการแรกแท้ ๆ โดยตัวเอง ย่อมไม่อาจเป็นสิ่งที่มีความมีประสิทธิภาพ ประการแรกแท้ ๆ โดยตัวเองได้ เพราะอภิปรัชญาไม่ทำให้เกิดอะไรขึ้นมาได้ และข้อนี้ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และนอกจากนั้น อาจเป็นสาเหตุของตัวเอง และดังนั้น ก็จึงไม่เป็นสิ่งที่ไม่มีสาเหตุได้ด้วย บทสรุปที่ ๔ นี้ได้ประกาศไว้ในวิธีทางอื่น เพราะไม่สะดวกที่จักรวาลจะขาดสิ่งที่อาจเป็นไปได้ในสภาวะขั้นสูงสุด

ตามบทสรุปที่ ๔ นี้ ให้สังเกตข้อที่สามารถจะลงความเห็นได้จากข้อพิสูจน์ ที่ได้แสดงมาแล้ว ว่าสิ่งที่อาจเป็นสาเหตุแรก มิได้เป็นสิ่งที่มาก่อนสิ่งที่รวมสิ่งที่ขัดแย้งกันด้วย ดังนั้น ตรรกะที่เป็นสาเหตุแรก มันก็ต้องมีอยู่จริง ๆ ข้อนี้พิสูจน์ได้เช่นเดียวกับพิสูจน์บทสรุปที่ ๔ เพราะในการนิยามความหมายสาเหตุแรกนี้ ย่อมมีสิ่งที่รวมสิ่งที่ไม่มีอะไรเป็นสาเหตุ ให้เกิดเป็นพิเศษด้วย เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าอาจเป็นไปได้เพราะไม่ขัดแย้งกับภาวะแล้วก็อาจเป็นไปได้โดยตัวเอง และดังนั้น จึงเป็นไปได้โดยตัวเอง

บทสรุปที่ ๕ สิ่งที่ไม่มีความอะไรเป็นสาเหตุให้เกิด ย่อมเป็นภาวะที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อตัวเอง

เราได้พิสูจน์ว่า : เพราะโดยการกันเอาสาเหตุ ที่แตกต่างจากตัวเองทุก ๆ สาเหตุทั้งที่แท้จริง (intrinsic) และไม่แท้จริง (extrinsic) ในเมื่อเพ่งถึงภาวะของมันแล้ว ก็นับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่ จะไม่มีไม่เป็น พิสูจน์ : ไม่มีอะไรที่จะสามารถไม่มีไม่เป็นที่ นอกจากบางอย่างที่ลงรอยกับมันไม่ได้ อย่างแท้จริง ๆ หรืออย่างบกพร่องอาจมีเป็นเท่านั้น เพราะในกรณีใด ๆ ก็ตาม ในบรรดาข้อขัดแย้งทั้งสองนี้ ข้อขัดแย้งหนึ่ง จะต้องถูกต้องเสมอไป ไม่มี

อะไรที่ไม่ลงรอยกับสิ่งที่ไม่อาจเกิดมาจากเหตุอันมีอยู่ได้ ไม่ว่าจะเป็นอย่างแท้จริงหรืออย่างบกพร่องก็ตาม เพราะมันจะต้องเป็นตัวของมันเอง หรือจากอีกสิ่งหนึ่ง ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง มิใช่ในลักษณะการแรก เพราะว่าแล้ว มันก็คงเป็นเช่นนั้นโดยตัวเอง...จากบทสรุปที่ ๔...และดังนั้น สิ่งที่ยังลงรอยกันไม่ได้ก็คงมีพร้อม ๆ กันนั้นแหละ และสำหรับเหตุผลที่คล้าย ๆ กันนั้น ก็ไม่มีอย่างไหนเลยที่คงมีเป็น เพราะท่านยอมรับ โดยอาศัยสิ่งที่ยังลงรอยกันไม่ได้ นั้นว่า สิ่งที่ไม่อาจมีสาเหตุได้ย่อมไม่มีอยู่ และดังนั้นก็ย่อมพูดกลับกันได้ว่า สิ่งที่ไม่ได้อยู่ก็ไม่อาจมีสาเหตุได้ มิใช่ในลักษณะการที่ ๒ เพราะไม่มีผลใด ๆ ที่จะมีภาวะจากสาเหตุที่แรงกล้ำกว่า หรือมีอำนาจมากกว่า สิ่งที่มีได้เกิดมาจากเหตุมีอยู่โดยตัวเองเลย เพราะว่าผลอาศัยอยู่ในภาวะของมันเอง ส่วนสิ่งที่มีได้เกิดมาจากเหตุ หาเป็นเช่นนั้นไม่ ความอาจเป็นไปได้ที่สิ่งนี้อาจเกิดมาจากเหตุจะมีอยู่นั้น ไม่จำเป็นจะต้องยืนยันภาวะที่ประจักษ์จริงของมัน ดังในกรณีเกี่ยวกับสิ่งที่มีได้เกิดมาจากเหตุเลย อย่างไรก็ตาม ไม่มีอะไรที่ไม่ลงรอยกับภาวะที่มีอยู่พร้อมแล้ว อาจเกิดมาจากเหตุหนึ่ง นอกจากว่ามันรับภาวะที่แรงกล้ำกว่า หรือมีอำนาจกว่าภาวะของสิ่งที่ยังลงรอยกับมันไม่ได้ ว่ามีอยู่จากสาเหตุนั้น

บทสรุปที่ ๖ ความจำเป็นของภาวะแห่งตัวเองเป็นของสภาวะอย่างหนึ่งเท่านั้น

เราพิสูจน์ได้ดังนี้ : ถ้าหากสภาวะ ๒ อย่างอาจเป็นสิ่งที่จำเป็นของตัวมันเอง ความจำเป็นแห่งภาวะเหล่านั้น ก็นับว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีอยู่โดยจริงจัง (entity) ที่เป็นสภาวะ (quidditative) บางอย่าง ซึ่งตามสิ่งที่มีอยู่โดยจริงจังนั้น ความจำเป็นนับว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญสำหรับภาวะเหล่านั้น และได้วิเสสชาติ (genus) มาจากสิ่งที่มีอยู่โดยจริงจังนั้น

และนอกจากนี้ ธรรมชาติทั้งหลาย ย่อมแตกต่างกันไปเพราะภาวะเชิงแบบ (formality) ที่แท้จริงอันติมะ

จากข้อนี้ ก็มีสิ่งที่จะลงรอยกันไม่ได้อยู่ ๒ อย่าง อย่างแรกก็คือว่า แต่ละอย่างจะเป็นภาวะที่จำเป็นก่อนสิ่งทั้งปวง โดยอาศัยสภาวะที่เป็นธรรมชาติสามัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความประจักษ์จริงน้อยกว่า และมีโซ่โดยทางสภาวะที่แตกต่างกันซึ่งมีความประจักษ์จริงมากกว่า เพราะถ้าหากเป็นภาวะที่จำเป็นตามแบบโดยอาศัยสภาวะที่แตกต่างกันนั้น ก็ย่อมจะเป็นภาวะที่จำเป็น ๒ ครั้ง เพราะสภาวะที่แตกต่างกันนั้น ตามแบบแล้วมิได้รวมสภาวะที่เป็นธรรมดาสามัญได้ด้วยเลย เช่นเดียวกับความผูกพัน มิได้รวมวิเศษชาติไว้ด้วยฉะนั้น อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ ที่ว่าความประจักษ์จริงน้อยกว่า ก็คือสิ่งที่ทำให้บางอย่างเป็นสิ่งแรกกว่าสิ่งที่จำเป็นทั้งปวง และว่าโดยอาศัยความประจักษ์จริงมากกว่า ก็จำเป็นที่จะไม่เป็นสิ่งแรกกว่าสิ่งทั้งปวง หรือเป็นสิ่งที่ตัวเองแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง

อนุสนธิที่เป็นไปไม่ได้ประการที่ ๒ ก็คือว่า โดยอาศัยสภาวะที่เป็นธรรมดาสามัญที่ใช้ยืนยันว่า แต่ละสิ่งเป็นภาวะที่จำเป็นก่อนสิ่งทั้งปวง ไม่มีสิ่งใดเลยเป็นภาวะที่จำเป็น เพราะไม่มีสิ่งใดเลยที่เพียงพอ โดยอาศัยสภาวะนั้น เพราะทุก ๆ สภาวะก็คือสิ่งที่เป็นอย่าง โดยอาศัยธาตุตามแบบที่เป็นอันติมะ อย่างไรก็ตามจะโดยอาศัยอะไรก็ตาม บางสิ่งบางอย่างย่อมเป็นภาวะที่จำเป็น โดยอาศัยธาตุอย่างเดียวกันนั้น ก็ย่อมมีผลโดยไม่คำนึงถึงสิ่งอื่นทุกสิ่ง

ถ้าท่านพูดว่า สภาวะที่ธรรมดาสามัญ ย่อมเพียงพอแก่ภาวะของมัน นอกจากสภาวะที่ห่างไกลเท่านั้น แล้วผลก็จะติดตามมาว่า สภาวะที่เป็นธรรมดาสามัญเองนั้น เป็นสิ่งที่ประจักษ์จริงในตัวเอง และมีได้เป็นสิ่งที่ถูก

ทำให้แตกต่างกันออกไป และดังนั้น ย่อมไม่อาจทำให้แตกต่างกันได้ เพราะภาวะที่จำเป็นที่มีอยู่พร้อมแล้ว มิได้มีอยู่ในอำนาจที่จะมีอยู่ในความรู้สึกที่ขาดคุณสมบัติอย่างหนึ่ง ภาวะของวิเสสชาติในอภิชาตินั้น เป็นภาวะที่เพ่งถึงตัวมันโดยแท้

อนึ่ง สภาวะ ๒ อย่างภายในชั้นที่เป็นธรรมดาสามัญอย่างเดียวกัน ย่อมมิได้มีขีดชั้นอย่างเดียวกัน ข้อนี้พิสูจน์ได้โดยอาศัยความแตกต่างที่แบ่งวิเสสชาติ ถ้าหากธรรมชาติทั้งสองไม่เท่ากัน ภาวะของสภาวะหนึ่ง ย่อมจะสมบูรณ์กว่าภาวะของอีกสภาวะหนึ่ง ไม่มีภาวะใด ๆ จะสมบูรณ์กว่าภาวะซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในตัวเองเลย

อนึ่ง ถ้าหากสภาวะ ๒ อย่าง เป็นสิ่งที่จำเป็นในตัวเอง สภาวะหนึ่ง ก็คงไม่ต้องพึ่งพาอาศัยอีกสภาวะหนึ่ง ในความมีเป็นแน่ ดังนั้น ไม่มีสภาวะใดจะมีระเบียบที่เป็นสรวัดกะสำคัญใด ๆ ต่ออีกสภาวะหนึ่งเลย ดังนั้น ในสภาวะทั้งสองนั้น สภาวะหนึ่งคงมิได้เป็นอะไรของจักรวาลนี้เลย เพราะในจักรวาลนี้ ไม่มีอะไรเลยซึ่งไม่มีระเบียบที่เป็นสรวัดกะสำคัญ ในหมู่ภาวะทั้งหลาย เพราะเอกภาพของจักรวาล เกิดมาจากระเบียบของส่วนต่าง ๆ

ตรงนี้มีผู้คัดค้านว่า เพราะแต่ละสภาวะมีระเบียบแห่งความสูงเด่นต่อส่วนต่าง ๆ ของจักรวาล ระเบียบนั้นย่อมเพียงพอสำหรับเอกภาพขอแย้งข้อคัดค้านนี้ว่า : สภาวะหนึ่งมิได้ให้ระเบียบนั้น แก่อีกสภาวะหนึ่ง เพราะภาวะที่สมบูรณ์กว่า เกิดจากสภาวะที่เด่นมากกว่า แต่ไม่มีสภาวะใดเลยที่จะสมบูรณ์ยิ่งกว่าภาวะ ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในตัวเองจริง ๆ นั้น ในทำนองเดียวกัน ในสภาวะต่าง ๆ เหล่านั้น สภาวะหนึ่งย่อมไม่มีระเบียบต่อส่วนต่าง ๆ ของจักรวาลเลย เพราะจักรวาลหนึ่ง ย่อมมีระเบียบหนึ่ง มีระเบียบหนึ่งต่อสภาวะหนึ่งก่อน บทพิสูจน์ : สำหรับสภาวะ ๒ อย่างแรก ถ้าหากเรายืนยัน

สภาวะทั้งสองนั้น สภาวะที่ถัดจากสภาวะแรก ย่อมไม่มีเพียงระเบียบเดียวเท่านั้น หรือมิได้มีการพึ่งพาอาศัยเดียวเท่านั้น แต่ทว่ามี ๒ ระเบียบ หรือมีการพึ่งพาอาศัย ๒ อย่าง ดังที่มี termini ad quem ๒ อย่าง และเมื่อเพ่งถึงธรรมชาติที่ต่ำกว่า ทุกชนิดก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น ในจักรวาลทั้งมวล ก็จะมีระเบียบแรก ๒ ระเบียบ และมี ๒ จักรวาล หรือจะมีระเบียบหนึ่งเท่านั้น และไม่มีระเบียบใด ๆ ต่อภาวะอื่นเลย

แต่เพราะในการปฏิบัติอย่างมีเหตุผล ดูเหมือนว่าไม่มีอะไรที่เราจะต้องยืนยันในจักรวาลนอกจากความจำเป็นบางอย่าง เพราะเป็นสิ่งประจักษ์ชัด และระเบียบบางอย่างที่มีภาวะอื่น ๆ ได้สำแดงสิ่งที่มีอยู่โดยจริงจึงของมันให้ปรากฏ เพราะเราจะยืนยันภาวะที่เป็นพหุพจน์ โดยปราศจากความจำเป็นไม่ได้ จากหนังสือ Physics เล่มแรก ภาวะที่จำเป็นที่แสดงให้เห็นในจักรวาลจากสิ่งที่ไม่มีความเหตุทำให้เกิด และสิ่งที่ไม่มีความเหตุทำให้เกิด ก็ได้แสดงไว้จากภาวะแรกที่เป็นตัวเหตุ และโดยนัยกลับกันก็แสดงให้เห็นได้จากผล ไม่เป็นที่ปรากฏจากผลว่า มีความจำเป็นเกี่ยวกับการยืนยันมากกว่า สภาวะแรกสภาวะหนึ่งเป็นตัวเหตุ ทั้งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ดังที่จะแสดง ให้เห็นต่อไปในบทสรุปที่ ๑๕ ของบทที่ ๓ นี้ เพราะฉะนั้น จึงไม่จำเป็นจะต้องยืนยันมากไปกว่าภาวะหนึ่งที่ไม่มีความเหตุให้เกิดหรือที่จำเป็นตามสภาวะดังนั้นเราจึงมิได้ยืนยันด้วยเหตุผล

ตามบทสรุป ๔ บทแรกของบทนี้ เกี่ยวกับสาเหตุที่มีประสิทธิภาพ ที่อาจเป็นไปได้ ข้าพเจ้าขอเสนอบทสรุปที่คล้ายคลึงกันเกี่ยวกับสาเหตุสุดท้าย และบทสรุปเหล่านี้จะได้แสดง ในลักษณะการที่คล้ายคลึงกัน

บทสรุปแรกก็มีว่า :

บทสรุปที่ ๑ นับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ที่ในบรรดาภาวะทั้งหลาย

มีสภาวะบางอย่างซึ่งเป็นจุดจบอยู่

พิสุจน์ได้ดังนี้ : นับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่ว่า มีอะไรบางอย่างที่มีระเบียบจนถึงอวสาน *พิสุจน์* : นับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่ถูกทำให้เกิดผลออกมาจากบทพิสุจน์ แห่งบทสรุปแรกของบทนี้ เพราะฉะนั้นก็นับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เช่นกัน ว่ามีอะไรบางอย่างที่ถูกทำให้มีระเบียบจนถึงอวสาน อนุสนธิยอมเป็นที่ประจักษ์จากบทสรุปที่ ๔ ของบทที่ ๒ แล้ว ข้อนี้ยอมสำแดงให้ปรากฏโดยเฟ่งถึงระเบียบ ที่เป็นสาระัตถะสำคัญจากบทสรุปที่ ๑๖ ของบทที่ ๒ มากกว่าที่จะเฟ่งระเบียบ ที่มีประสิทธิภาพที่เป็นไปได้

บทสรุปที่ ๘ นับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่ว่า อะไรบางอย่างซึ่งเป็นอวสาน ย่อมเป็นสิ่งที่แรกจริง ๆ นั่นคือ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่ว่า สิ่งนั้นได้ถูกทำให้มีระเบียบ ต่ออีกสิ่งหนึ่งที่เหมาะจะเป็นอวสานสำหรับสิ่งอื่น ๆ โดยอาศัยอีกสิ่งหนึ่ง

ข้อนี้พิสุจน์ได้โดยอาศัยบทพิสุจน์ ๕ บท ที่คล้ายคลึงกับบทพิสุจน์ แห่งบทสรุปที่ ๒ ของบทที่ ๓ นี้

บทสรุปที่ ๕ เพราะไม่อาจจัดให้มีระเบียบ จนถึงอวสานได้ มิฉะนั้นแล้ว ก็คงเป็นสิ่งที่แรก และอนึ่ง เพราะฉะนั้น จึงไม่อาจเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลได้ จากบทสรุปที่ ๔ ของบทที่ ๒ อนึ่งดังที่ได้กล่าวมาในบทพิสุจน์ของบทสรุปที่ ๓ ของบทที่ ๓ นี้แล้ว”

บทที่ ๑๑

วิลเลียมแห่งออกแคม

WILLIAM OF OKCHAM

(ประมาณ พ.ศ. ๑๘๔๓ - ๑๘๕๒)

สมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นับว่าเป็นสมัยที่
ศักราชแห่งระบบปรัชญาสมัยกลาง ที่ยิ่งใหญ่ได้สิ้นสุดยุคทอง
ยุคแห่งการสังเคราะห์ทางด้านปรัชญานี้ นับว่าเป็นยุคแห่ง
การวิพากษ์วิจารณ์ที่น่าพิศวงด้วย นับตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๐ เป็นยุคแห่งการแตกแยก ยุคแห่งการลบล้าง ยุคแห่งการ
ไม่ประติดประต่อกัน ตอนแรก ๆ วงล้อแห่งปรัชญาก็หมุน
ไปช้า ๆ แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป ๆ มุมก็ยิ่งชันขึ้น ๆ จนกระทั่ง
การปฏิรูปและบุณภพได้ปรากฏโฉมขึ้นที่สภา แห่งเมืองคอน-
สแตนซ์^๑ (Council of Constance) เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๘ ณ ที่นั่นเอง
เรื่องอื้อฉาวที่น่าอดสูใจเกี่ยวกับสังฆเภท ที่ยิ่งใหญ่ของตะวันตก (ซึ่งเริ่มมา
ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๒๑ ถึง ๑๘๖๐) ก็ได้นำไปสู่การประกาศว่า สภาใหญ่มีอำนาจ
เหนือโป๊ป ในระหว่างนี้โป๊ปที่เป็นปฏิปักษ์กัน ๒ รูป คือ โป๊ปที่กรุงโรมกับ
โป๊ปที่เมืองอะวินยอง^๒ (Avignon) ต่างก็ได้รับการสนับสนุน จากประชาชน

๑. คอนสแตนซ์ เป็นเมืองหนึ่งอยู่ทางภาคใต้ของแคว้นบาเดนในเยอรมนี อยู่ริมฝั่งทะเลสาบคอน-
สแตนซ์

๒. อะวินยอง เป็นเมืองหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของฝรั่งเศส เป็นเมืองที่ประทับของโป๊ป
ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๕๒ - ๑๘๖๐

ทั้งมวล และจากบรรดานักบุญทั้งหลายที่แตกแยกกัน จึงนับว่าสังฆเภทครั้งนี้ ได้ทำให้อำนาจของโป๊ปอ่อนแอลงมากทีเดียว นอกจากนั้น การเผาบุคคลที่เป็นมิชนาทิฐิชาวเช็กชื่อจอห์น ฮัสส์ (John Huss) โดยมติของสภาแห่งเมืองคอนสแตนซ์ หลังจากที่จอห์น ฮัสส์ ได้รับอนุญาตให้เข้าสู่ที่ประชุมสภา เพื่อกล่าวแก้เรื่องที่ถูกลกล่าวหานั้น ทำให้ผู้เสียสละที่ซื่อสัตย์ที่สุด ถือเอาเป็นสาเหตุแห่งการปฏิรูป

ความรุ่งเรืองของพวกนักบวช พวกพระนิกายโรมันคาทอลิก และพวกศาสนาจารย์ ทั้งที่เป็นฟรานซิสกันและโดมินิกัน เป็นเพียงการแสดงให้เห็นรุ่งอรุณของประชาชน ในด้านการศาสนาเท่านั้น คณะสงฆ์โดมินิกันนับว่าเป็นสถาบันแรก ในยุโรปที่ดำเนินการตามแนวประชาธิปไตย พวกถือนิกายโดมินิกันกว่า ๕๐,๐๐๐ คน มีรัฐบาลเป็นตัวแทน พร้อมทั้งมีหัวหน้าใหญ่ (Master General) ที่ได้รับการคัดเลือกด้วยคะแนนเสียง ส่วนใหญ่จากพื้นฐานของพวกตน ข้อนี้อาจเกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า เซนต์ โดมินิก เป็นชาวสเปน เพราะในภาคพื้นทวีปยุโรป ชาวสเปนมีสิ่งที่ใกล้เคียงกับสภาผู้แทนราษฎรของประเทศต่าง ๆ มากที่สุด

กระแสอันแรงกล้าของลัทธิลึกลับ ที่เกิดในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๙ นั้นส่วนหนึ่งเกิดมาจากทุกข์ยาก เนื่องจากสงครามร้อยปีที่ทำให้ประชาชนในยุโรปถูกฆ่าฟันล้มตายมาก และทำให้ประชาชนหันไปหาชีวิตทางด้านศาสนา ทวีจำนวนมากยิ่งขึ้นทุกที ในฐานะที่ศาสนาและปรัชญา เป็นที่ลี้ภัยที่เกิดจากความทุกข์ภายนอก และส่วนหนึ่งเกิดจากการบ่อนทำลายอำนาจทางศาสนา ซึ่งเนื่องมาจากสังฆเภทครั้งใหญ่ซึ่งทำให้ปัจเจกบุคคล แต่ละคน ต่างก็แยกกันแสวงหาความสัมพันธ์กับพระเจ้าเป็นเจ้าตามลำพัง โดยมีต้องพึ่งพาอาศัยพวกพระเลย ทุพภิกขภัยและโรคระบาดทั่วยุโรป และกาฬโรคที่

ระบาดทั่วไปในอังกฤษและเยอรมนี ได้ทำให้คนยากจนทั้งหลาย ไม่พอใจเป็นอย่างมาก และทำให้หากรรมกรได้ยากยิ่งขึ้น พวกกรรมกรเหล่านี้ ได้กลายเป็นบุคคลที่มีความสำคัญยิ่งขึ้นและยังสามารถหนีพ้น จากพันธกรรมของเจ้านาย ที่เป็นพวกศักดินาได้อีกด้วย ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากพวกเจ้านายได้ล้มตายไปในการสงครามหรือเพราะโรคระบาด และเพราะอาศัยการค้าขาย จึงได้สร้างชนชั้นกลางขึ้นมาได้ การเกิดมีลัทธิชาตินิยมขึ้น การที่พวกคฤหบดี ทวีการอ้างสิทธิมากยิ่งขึ้น การมีมหาวิทยาลัยมากขึ้น เหล่านี้ได้นำไปสู่การเน้นในเรื่องปรัชญา ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

บางที่ผู้วิเศษที่มีชื่อเสียงที่สุด ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๙ คือ ไมสเตอร์เอกฮาร์ท แห่งฮอกไฮม์ (Meister Eckhart of Hockheim) ใกล้ ๆ เมืองโกธะ^๓ (Gotha) ท่านผู้นี้เกิดประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๓ และสอนอยู่ที่มหาวิทยาลัยปารีส โป๊ป โบนิเฟซ ที่ ๘ (Boniface VIII) ทรงเรียกตัวไปกรุงโรม และได้ประทานสมณศักดิ์ขั้นดอกเตอร์ (Doctor) ให้ ต่อมาท่านได้เดินทางกลับมายังเมืองโคโลญ แต่ท่านไม่ลงโบสถ์กับบิชอปซึ่งมีพฤติกรรมเป็นปฏิปักษ์ต่อคำสอนของท่านเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๙ เอกฮาร์ทจึงได้ถูกร้องเรียนต่อไปเมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๐ ใน พ.ศ. ๑๘๗๒ โป๊ป จอห์นที่ ๒๒ ได้ทรงประณามข้อความบางตอน ของไมสเตอร์ เอกฮาร์ท แต่ต่อมา มาติน ลูเทอร์ได้ยกย่องชมเชยเอกฮาร์ทไว้มาก ในหนังสือชื่อ Three-partite Work ที่สำคัญยิ่งของเอกฮาร์ท ซึ่งได้ตีพิมพ์เมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ นั้น ลัทธิลึกลับกับอภิปรัชญา ได้ผสมผสานปะปนกันไปหมด ท่านเป็นผู้นับถือลัทธิคำสอนของเซนต์ โทมัสที่แท้ ในข้อที่ว่า ท่านเห็นพ้องด้วยที่ว่า

๓ เป็นเมืองหนึ่งในแคว้นทูริงเกีย (Thuringia) เดิม อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศเยอรมนี ตะวันตก

ในองค์พระผู้เป็นเจ้านั้น สารัตถะสำคัญ (essence) กับ ความมีเป็น (existence) เป็นเอกลักษณ์กัน แต่ท่านได้กล่าวต่อไปอีกว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงเป็น การยืนยันที่บริสุทธิ์ และการปฏิเสธทั้งปวงหาเป็นที่ถูกพระทัยพระผู้เป็นเจ้า ไม่ พระผู้เป็นเจ้า ทรงเป็นความมีเป็นเท่านั้น และโดยเหตุที่พระผู้เป็นเจ้าทรง เป็นความมีเป็นทั้งปวง จึงไม่มีอะไรเลย ที่ถ้าปราศจากพระองค์เสียแล้ว จะมีอยู่จริง ๆ ได้

ผู้ที่นับถืออิกายโดมินิกันอีกผู้หนึ่ง ชื่อ ดูรันดัส แห่ง ซองต์ปัวร์แซง (Durandus of St. Pourcain : รุ่งโรจน์ขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๕ ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๑๘๗๕) ได้ละทิ้งลัทธิ เซนต์ โรมาส ทั้ง ๆ ที่ที่ประชุมใหญ่ที่เมือง ซาราโกซซา^๔ (Genaral Chapter of Saragossa) ประกาศเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๒ ว่าคำสอนของเซนต์ โรมาส เป็นคำสอนทางอิกายโดมินิกันก็ตาม ดูรันดัส กล่าวว่า สัมพันธภาพเป็นแบบฟอร์มที่แท้จริงของความมีเป็น และเรา ต้องยอมรับแบบฟอร์มแห่งภาวะ ๓ อย่างคือ ภาวะในตัวเอง ๑ ภาวะในอีก สิ่งหนึ่ง ๑ ภาวะที่กลายเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ๑ ทศนะเกี่ยวกับความแท้จริงของ ดูรันดัสทำให้ท่านได้ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ซึ่งโดยทฤษฎีนี้เอง ดวง วิญญาณกับพุทธบัญญัติซึ่งห่างไกลจากการที่จะทำให้กระจำง ซึ่งไม่แสดง กิริยาอะไรนั้น กลับกระปรี้กระเปร่าขึ้นมามาก ความสมบูรณ์ของดวง วิญญาณ ก็คือ ดวงวิญญาณชนิดที่ไม่ต้องรับอะไรจากภายนอกอีกแล้ว ดวงวิญญาณชนิดนั้น จะปรับตัวเองเข้ากับทุกสิ่งทุกอย่างที่มันเผชิญหน้าได้ทันที ดูรันดัสถึงมรณภาพ ในระหว่างที่เป็นบิชอปแห่งเมืองโมซซ์^๕

๔ อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสเปน ริมฝั่งแม่น้ำอีโบร เดิมเป็นเมืองหลวงของอะรากอน (Aragon)

๕ อยู่ทางเหนือของฝรั่งเศสภาคกลาง

(Meaux) หลังจากที่ได้ไปมาได้เรียกตัวท่านไปพิจารณาตัดสินว่า วิลเลียมแห่งออกคัม มีความคิดเห็นทางด้านศาสนา ถูกต้องหรือไม่แล้ว

บุคคลที่นับว่าน่าสนใจที่สุด และเป็นผู้ริเริ่มมากที่สุดคนหนึ่ง ในสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ก็คือ เรย์มอนด์ ลูลลี (Raymond Lully) ชาวสเปน ซึ่งเป็นคฤหบดี และเป็นบุคคลอันดับที่ ๓ ของศาสนา (tertiary) ที่นับถือนิกายฟรานซิสกัน ท่านเกิดที่เมืองปัลมา มาจอร์กา^๖ (Palma, Majorca) ประมาณ พ.ศ. ๑๗๗๘ และได้หันมานับถือนิกายฟรานซิสกัน เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๙ หลังจากนั้น ท่านก็ได้อุทิศชีวิตศึกษาภาษาอาหรับ และคัดค้านมโนคติของพวกอะเวโรอิส ท่านได้เดินทางไปยังดินแดนของพวกตาร์ตา^๗ (Tartary) อาร์เมเนีย และแอฟริกา เพื่อแสวงหาวิถีทางที่จะทำให้พวกมุสลิม พ้นทุกข์ โดยการทำให้หันมานับถือคริสต์ศาสนา ลูลลี เป็นผู้พิเศษ เป็นปรัชญาเมธี นักนิรุกติศาสตร์ กวี และเป็นผู้ประพันธ์บทเพลง สำหรับร้องให้เข้ากับเสียงพิณ (troubadour) ทางศาสนาในกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ท่านได้สอนอยู่ที่เมือง มงต์ปิลเยอร์^๘ (Montpellier) และที่กรุงปารีส (พ.ศ. ๑๘๔๐ - ๔๒ และ พ.ศ. ๑๘๕๒ - ๕๔) และได้ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๘ ท่านได้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาตะวันออก เป็นแห่งแรกในยุโรปขึ้นที่ไมรามาร์ (Miramar) ในเมืองมาจอร์กา ทั้งนี้เพื่อฝึกฝนคนเพื่อไว้กลับใจพวกนอกศาสนา (Paynim) และอ้างว่า ได้ค้นพบวิธีการทางตรรกศาสตร์ "Great Art"

๖ ปัลมาเป็นเมืองท่าของ มาจอร์กา ซึ่งเป็นเมืองหลวงอยู่ที่หมู่เกาะบาเลียร์ก (Balearic) ซึ่งเป็นแคว้นหนึ่งของสเปน ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนแถบตะวันออก

๗ ภูมิภาคหนึ่งของเอเชียและยุโรปตะวันออก ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๘ - ๑๙ อยู่ภายใต้การปกครองของพวกตาร์ตาโดยมีราชมองโกลเป็นผู้นำ มีอาณาเขตกว้างขวางที่สุดในสมัยเจงกิสข่าน

๘ เมืองหลวงของเวอร์มอนต์ (Vermont)

ขึ้น ซึ่งโดยอาศัยวิธีนี้ จะทำให้ความรู้ทั้งปวง ลดลงมาเป็นการรวมหลักการต่าง ๆ เข้าด้วยกันบางอย่าง ท่านเขียนไว้ว่า “โดยเหตุที่ทุก ๆ ศาสตร์มีหลักการของตนเอง ซึ่งแตกต่างกับหลักการของศาสตร์อื่น ๆ พวกที่มีสติปัญญาจึงอยากได้ศาสตร์ที่เป็นสากลทั่วไป ซึ่งอาจมีหลักการทั้งปวงของศาสตร์อื่น ๆ เป็น จุดตั้งที่เป็นบางส่วนที่มีอยู่ในสิ่งที่ เป็นสากลฉะนั้น” ท่านได้เขียนไว้อีกว่า : ข้าพเจ้าถามเพียงว่า โลกคืออะไร ? และก็มีผู้ตอบว่า “สำหรับพวกที่รู้วิธีเขียนหนังสือ โลกก็คือ หนังสือที่เราอาจศึกษาเกี่ยวกับบุคคลที่รัก (Beloved) ของเรานั้นเอง” เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าพวกมุสลิมผิด ลูลลีได้กล่าวว่า จำเป็นจะต้องพิสูจน์ให้เห็นว่า ลัทธิคาทอลิกถูกเสียก่อน และท่านได้พิสูจน์เรื่อง “ตรีเอกานุภาพ” อย่างห้าวหาญ จนกระทั่งท่านสามารถเขียนออกมา ด้วยความพอใจว่า “ข้าพเจ้าได้พิสูจน์เรื่องตรีเอกานุภาพ ในลักษณะการที่พุทธปัญญาของมนุษย์ ไม่อาจนึกเอาอย่างมีเหตุผลว่า ตรีเอกานุภาพ ไม่มีอยู่”

สิ่งที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ล้วน เป็นเรื่องทางโลกทั้งนั้น และจะต้องเจริญรอยตามลำดับ การเกิด การเจริญเติบโต และการสลายหรือตายไปเหมือนกันหมด นี่นับว่าเป็นระบบปรัชญาที่ถูกต้อง ในฐานะที่เป็นระบบปรัชญาของปัจเจกบุคคล และการแสดงมโนคติแต่ละอย่าง โดยเฉพาะก็มีความโน้มเอียงดุจดั่งว่ามีสมัยรุ่งเรือง และมีการเริ่มก่อกำเนิดของมันฉะนั้น การเริ่มต้นแห่งอวสาน มาถึงปรัชญาสกอลาสติก ราว ๆ พ.ศ. ๑๘๖๓ เมื่อคราวที่นักเทววิทยา เป็นจำนวนมาก เริ่มวิตกถึงอนาคตของศาสนา ที่ตกอยู่ในท่ามกลางความสลับซับซ้อนของระบบต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกัน ดันส์ สโคตัส แก้ไขความคิดเห็นของโบนาเวนตูราให้ถูกต้อง เซนต์ โทมัส อะไควนัส ได้ทำให้ความคิดของอัลเบิร์ต เข้าร่องเข้ารอยขึ้น แต่แล้วก็เกิดมีความวุ่นวาย

ของคณะสงฆ์เล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่บ้างประปราย คือความวุ่นวายของนิกาย-โตมินิกัน เพราะบางพวกก็นับถือ เซนต์ โรมัส บางพวกก็นับถืออะเวโรอิส ไม่มากก็น้อย ความวุ่นวายของพวกฟรานซิสกัน ก็คือบางพวกนับถือ ดันส์สโคตัส แต่ว่าแต่ละคนต่างก็มีความโน้มเอียง ไปในทางที่จะทำลาย ฤทธิ์ของผู้อื่นด้วยกันทั้งนั้น

ปฏิกริยาอย่างหนึ่ง ที่มีความไม่ประติดประต่อกันที่ทำให้สถานการณ์เลวลง ที่มีต่อการทำให้สังฆกรรมที่เจริญอยู่แล้วเรียวลงและร่อยหรอไป นับว่าเป็นกระบวนการที่ “หันกลับไปหาพระวรสาร (Gospel)” ที่ปรารภณา จะหย่าขาดศรัทธาจากเหตุผล และเพื่อแยกจิตออกจากดวงวิญญาณอย่าง เด็ดขาด เช่น นิโคลาส แห่ง โอเตอร์คอร์ต (Nicolas of Autrecourt) ที่ถูก ประณามเมื่อ พ.ศ. ๑๔๘๙ และไม่ยอมรับอำนาจตัดสินคดี ที่ไปปฏิบัติต่อ ราชสำนักของจักรพรรดิเลวิส (Lewis) แห่งบาวาเรีย เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ๆ อีกหลายคนได้กล่าวว่า ด้วยเหตุที่ยังเกี่ยวข้องกับประจักษ์พยานอยู่ ข้อเสนอ เหล่านี้ที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงมีอยู่ และว่า พระผู้เป็นเจ้ามิได้ทรงมีอยู่ ย่อมบ่งถึงสิ่งเดียวกันโดยแท้ นิโคลาสอีกท่านหนึ่ง คือ นิโคลาส แห่ง กุสะ (Cusa) ซึ่งเขียนไว้เมื่ออีกประมาณหนึ่งร้อยปีต่อมา (พ.ศ. ๑๙๗๖ ซึ่งเป็นปีที่สังฆเภทครั้งใหญ่ได้ถึงขีดสุด) ได้พบว่า โลกตกอยู่ในอันตราย อย่างใหญ่หลวง ที่ได้กลายเป็นสิ่งที่ไม่อาจคิดถึงได้เช่นเดียวกับพระผู้เป็นเจ้า เหมือนกัน

ด้วยการบดขยี้ปรัชญาและเทววิทยา ให้เป็นนัสสมรฐ์นี้ ได้เกิดมีการ แยกแยกแห่งหลักการของจักรพรรดิองค์เดียว คือ ความแตกแยกแห่งความ เห็น (relic) สมัยโรมันเป็นความเห็นเกี่ยวกับโรคชาติและรัฐเพื่อ นักปราชญ์ สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๐ ต่างก็ได้โจมตีฐานะของพวกสกอลาสติกที่

กำหนดให้ต่าง ๆ กัน แต่ถ้าหากใครสักคนหนึ่ง จะอ้างฐานะตำแหน่งเช่นนั้น บ้าง วิลเลียมแห่งออกคัมผู้นี้แหละ ที่ยืนหยัดอยู่ปลายสมัยยุคกลาง ในฐานะเป็นผู้ทำลายลัทธิความเชื่อของประชาชน (iconoclast) ที่ยิ่งใหญ่ ทำให้พื้นฐานที่ขรุขระราบเรียบ และเตรียมหัวหาดไว้ให้ปรัชญาเมธี สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา เช่น ฟรานซิส เบคอน และ โรมัส ฮอบส์ เป็นต้น

ผลงานเป็นจำนวนมาก ที่เขียนไว้เกี่ยวกับวิลเลียมแห่งออกคัม เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ “ข้อเท็จจริง” เป็นจำนวนมากที่เชื่อกันว่า เป็นเรื่องของท่าน และได้พิสูจน์แล้วว่าผิดไปนั้น เราต้องขอขอบคุณโฮเฟอร์ (Hofer) เอเตียงกิลสัน (Etienne Gilson) และเลอง โบดรี (Leon Baudry) เป็นอย่างมากทีเดียว

วิลเลียมแห่งออกคัม (Ockham หรือ Occam) เป็นครูโรงเรียนชาวอังกฤษ ได้รับสมญาว่าเป็น Venerabilis Inceptor เกิดที่หมู่บ้านออกคัม ในจังหวัดเซอร์รี (Surrey) เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๔๓ ท่านได้บวชในนิกายฟรานซิสกันและได้ศึกษาศิลปะต่าง ๆ อยู่ที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดก่อน พ.ศ. ๑๘๕๓ และได้ศึกษาเทววิทยาในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๕๒ ถึง ๑๘๕๘ ท่านได้เป็นผู้บรรยายวิชาว่าด้วยคัมภีร์ไบเบิล เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๘ - ๖๐ และบรรยายวิชาว่าด้วยหนังสือ เรื่อง Sentences เมื่อพ.ศ. ๑๘๖๐ - ๖๒ และได้เตรียมตัวทำปริญญาเอกระหว่าง พ.ศ. ๑๘๖๒ ถึง ๑๘๖๖ ในปี พ.ศ. ๑๘๖๖ นั้นเอง อธิการบดีมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ได้กล่าวหาว่าท่านเป็นมิชฌาทิฐิ ท่านจึงถูกเรียกตัวไปยังเมืองอะวินยอง เพื่อไปให้เหตุผลชี้แจง เกี่ยวกับคำสอนบางประการของท่าน และในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๖๗

ถึง ๑๘๗๑ ท่านได้ถูกกักบริเวณอยู่ที่คอนแวนต์ ของท่านนั่นเอง พ.ศ. ๑๘๖๕ ไปป จอห์นที่ ๒๒ ได้ทรงประกาศว่าคำสอน ของนิกายฟรานซิสกัน เป็นคำสอนที่เป็นมิชฌาธิฐอย่างน่าสังเวชที่สุด วิลเลียม แห่งออกคัมก็ถูกสงสัยว่าได้เขียนหนังสือแสดงความเห็นชอบกับพวกมิชฌาธิฐด้วย ข้อเขียนอื่น ๆ ของท่านก็ตกอยู่ในข่ายสงสัยด้วยเช่นกัน ไปป จอห์น ที่ ๒๒ ซึ่งถูกเนรเทศ ไปอยู่ที่เมืองอะวินยอง ได้ทรงเรียกตัววิลเลียมแห่งออกคัมจากออกซ์ฟอร์ด ไปแก้ข้อกล่าวหาที่เมืองนั้น และไปป จอห์น ได้ทรงแต่งตั้งพวกคณาจารย์ ทางเทววิทยาหลายท่าน ขึ้นไปตรวจสอบวิทยานิพนธ์ต่าง ๆ ของวิลเลียม แห่งออกคัมเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๘ - ๗๐ แต่วิทยานิพนธ์ของท่าน ก็มีได้ถูก ประณามจริง ๆ เลย

โดยเหตุที่ท่านมิได้ทำอะไรเลย นอกจากศึกษาอย่างเดียว พวกที่ชอบ พ้อท่านจึงเรียกท่านว่า “บัณฑิตผู้ไม่นับถ้อย” (inceptor venerabilis) ท่านได้ พิสูจน์ว่าท่านไม่เคยเป็นศิษย์ของดันส์ สโคตัส ดังที่คิดกันเลย แต่ในหนังสือ Dialogue ของท่าน ท่านได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงแก้ไขของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส โดยเฉพาะทฤษฎีเกี่ยวกับเอกภาพของรูป ได้ก่อให้เกิด “เรื่องอื้อฉาวเกือบไม่มีที่สิ้นสุด” ขึ้นที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ในตอนแรก ๆ ท่าน ได้เริ่มเขียนตรรกศาสตร์ และนับว่าเป็น “ผู้แอนตี้พวกหัวสมัยใหม่” มากทีเดียว ท่านได้เขียนหนังสืออธิบายเรื่อง physics ของอะริสโตเติล ซึ่งเวลานั้นก็ยังมีต้นฉบับเหลืออยู่มาก แต่หนังสือที่นับว่ามีชื่อเสียงที่สุด ของท่านคือหนังสือ Quodlibets หลังจากทีวิลเลียมแห่งออกคัม บัณฑิตจาก มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดผู้นี้ ได้เขียนถึงหนังสือเรื่อง Sentences ของปีเตอร์ ลอมบาร์ด จบแล้ว ท่านคงมิได้สอนหนังสืออยู่ราว ๆ ๒ ปี คงมีส่วนร่วมใน การอภิปรายชื่อ Quodlibets และอาจเทศนาสั่งสอนอยู่ก็ได้ Quodlibets

เหล่านี้เป็นการอธิบาย ชนิดที่ให้เสรีภาพแก่ทุกคน และ Quodlibets ข้อของออกคัม ได้แสดงให้เห็นอะไรบางอย่างในจิตใจของท่านซึ่งผมกริบ ประดุจใบมีดโกน ความจริงมีดโกนเป็นสิ่งที่บ่งถึงหลักการที่มีชื่อเสียงที่สุดของท่านเท่านั้นที่ว่า “สิ่งที่มีอยู่โดยจริงจัง (entity) ทั้งหลายจะต้องทำให้เพิ่มขึ้นโดยไม่จำเป็น” หลักการนี้ซึ่ง โรเบิร์ต กรอสเตสต์ (Robert Grosseteste) ได้สันนิษฐานว่าเป็น *lex oparsimoniae* หรือกฎแห่งเศรษฐกิจนั้นก็เอามาจาก อะริสโตเติล ที่กล่าวว่า กฎนี้เป็นหลักการทางปฏิบัตินิยม กรอสเตสต์ เขียนไว้ว่า “หลักการที่ต้องการให้เหตุการณ์อื่น ๆ เท่ากันน้อยกว่า ซึ่งทำให้จำเป็นต้องตอบปัญหา เพื่อการสารัตถะที่สมบูรณ์น้อยกว่านั้นดีกว่า ดังที่อะริสโตเติลกล่าวไว้ในหนังสือ Physics ๕ เล่ม ว่า ธรรมชาติได้ปฏิบัติหน้าที่ในวิถีทางที่สั้นที่สุดเท่าที่จะสั้นได้” พวกฟรานซิสกันรุ่นหลังกรอสเตสต์ ได้มีความโน้มเอียงมาทาง “หลักการ” นี้ ซึ่งดันส์ สโคตัส ดูรันดัส แห่ง ซอนต์บูร์แซง และปีเตอร์ ออริโอลี (Peter Aurioli: ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๑๘๖๕) ร่วมสมัยเดียวกับวิลเลียมแห่งออกคัมได้อ้างไว้มากทีเดียว

ในบรรดาผลงานสมัยแรก ๆ ของออกคัมที่เขียนขึ้นที่มหาวิทยาลัย ออกซ์ฟอร์ดนั้น มีหนังสือชื่อ Exposition ที่เขียนอธิบายเรื่อง Physics ของอะริสโตเติลอยู่ด้วย ในหนังสือนี้มีมโนคติดั้งเดิม และมีชื่อเสียงที่สุดของออกคัมปรากฏอยู่หลายแห่งด้วยกัน หนังสือเรื่องนี้นับว่าเป็นการบอกเค้าโครงย่อ ๆ ของหนังสือชื่อ Commentary on the Sentences ซึ่งต่อมาทำให้ท่านต้องได้รับความลำบากมาก ในหนังสือ Exposition ออกคัมได้อธิบายว่า นักประพันธ์บางท่านกล่าวว่า สิ่งทั้งหลายมีสภาวะที่เป็นธรรมดาสามัญ ผสมกับมโนภาพใหม่ ๆ บางอย่าง ได้ทำให้สัตว์ทั้งหลาย เป็นแต่ละชนิดขึ้นมา และมโนคตินี้ก็เหมือนกัน ที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายเป็นสากลหรือว่าทำให้

สัตว์ทั้งหลายเป็นสากลในด้านพุทธิปัญญา พุทธิปัญญาไม่สามารถเข้าใจคุณภาพ หรือสภาวะที่เป็นธรรมชาติสามัญนี้ได้ ความจริงพุทธิปัญญาไม่อาจทราบสิ่งที่เป็นปัจเจก โดยตรงในฐานะที่เป็นวัตถุ นอกจากโดยอาศัยการสะท้อนภาพ คือโดยอาศัยการกระทำที่สะท้อนภาพออกมา ในการกระทบครั้งที่ ๒ เท่านั้น

ออกคัมภีร์กล่าวว่าเรื่องนี้ ไม่มีความหมายอะไรเลย : ไม่มีเพราะลักษณะประหลาด (twist) ของพุทธิปัญญาใด ๆ เลย ที่มนุษย์ได้กลายเป็นเพะหรือโศคราตีสอยที่บ้าน ขณะที่ท่านเดินไปตามถนน พุทธิปัญญาไม่อาจทำสิ่งที่เคลื่อนไหวให้ไม่เคลื่อนไหวได้เลย ไม่อาจทำสิ่งที่ต้องสลายไปให้เป็นนิรันดร์ได้ ไม่อาจทำสิ่งที่เป็เนกฐานให้เป็นสากลได้ “เฉพาะ” สิ่งที่เป็นปัจเจกเท่านั้น ที่แท้จริงเพียงอย่างเดียว ไม่มีสิ่งในทำนองที่เป็นปัจเจก จะทำให้เป็นสากลได้เลย วัตถุประสงค์แห่งการสอบถาม หรือการค้นคว้าแบบวิทยาศาสตร์ จะได้แบบปัจเจกเสมอไป ไม่เคยปรากฏว่าเป็นแบบสากลเลย และวัตถุที่เราเข้าใจก็มีอยู่ก่อนที่เราจะเข้าใจมันเสียอีก ออกคัมภีร์กล่าวว่า นอกจากวัตถุที่เราารู้แล้ว ก็ไม่มีอะไรเลยที่มีอยู่ก่อน ความรู้เกี่ยวกับวัตถุนั้น และวัตถุที่จะรู้ได้ โดยอาศัยประสาทสัมผัส กับโดยอาศัยพุทธิปัญญา ก็จะต้องเป็นอย่างเดียวกัน

ออกคัมภีร์กล่าวสืบไปว่า สสารและแบบฟอร์ม (รูป) นั้น เราไม่อาจทราบในตัวของมันเองได้เลย เราอาจทราบได้ก็เพราะความสัมพันธ์ และความขัดแย้งที่มันมีต่อกันเท่านั้น เราไม่อาจก่อรูปมโนภาพสามัญ “Proptersibi” ได้ นอกจากมโนภาพที่ผสมผสานกันเท่านั้น และหากข้อนี้เป็นเช่นนั้นจริง เพราะถึงอารมณ์ที่สามารถรับรู้ได้ โดยอาศัยประสาทสัมผัส โดยอาศัยสิ่งต่าง ๆ ที่เรามั่นอกมั่นใจความแท้จริงของสิ่งนั้นจากคุณสมบัติของมัน และที่เราอาจอ้างถึงธรรมชาติของมันได้ละก็ เมื่อเพ่งถึงพระผู้เป็นเจ้าที่เรา

ไม่อาจมีประสบการณ์เกี่ยวกับคุณลักษณะของพระองค์ได้ และไม่มีคุณสมบัติใด ๆ ของพระองค์ที่จะเป็นอารมณ์แห่งการทดลองของเราได้ละก็ แล้วมันจะเป็นฉันใดเล่า? เราอาจให้เหตุผลว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับโลก ในฐานะที่ทรงเป็นสาเหตุแห่งผล และโดยการรู้ผล เราก็อาจรู้สาเหตุได้ ข้อนี้นับว่ายังมีความคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง เพราะการกระทำทั้งหลาย ล้วนเกิดจากตัวกระทำที่เป็นปัจเจก เหตุทั้งปวงเป็นความแท้จริงที่ทำให้ผิดแผกแตกต่างกัน ดังเช่นความรู้ของพลาโต แตกต่างจากความรู้ของโสกราตีสฉะนั้น และ เราไม่สามารถบรรลุถึงความรู้เกี่ยวกับสาเหตุ โดยอาศัยการวิเคราะห์ผลได้เลย นอกจากจะทราบสาเหตุโดยอาศัยสหัชญาณก่อน ๆ เท่านั้น ดังนั้น สภาวะของพระผู้เป็นเจ้าจึงเป็นสิ่งที่อาจทราบได้ ความจริงเราไม่อาจทราบอย่างแท้จริง ว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงมีอยู่เลย และบทพิสูจน์ตามที่ว่ากันสืบ ๆ มาทั้งปวง ก็เป็นเพียงการใช้เหตุผลว่าพระผู้เป็นเจ้าอาจทรงมีอยู่เท่านั้น ไม่มีอะไรนอกเหนือไปกว่านั้นเลย (ด้วยเหตุผลข้อนี้เองที่อะเวโรอิสได้ตำหนิอะวิเซนนาที่กล่าวว่า นักอภิปรัชญาอาจพิสูจน์ความมีอยู่ของเนื้อสารที่ใดคนเดียวได้)

นับว่าเป็นความจริงที่ว่าทฤษฎีนี้ ได้ขัดแย้งกับเซนต์ romeo อะไควนัส ผู้ยืนยันว่า มนุษย์เราอาจพิสูจน์เกี่ยวกับความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าก็ได้ โดยอาศัยเหตุผลเท่านั้น โดยมีต้องอาศัยความช่วยเหลือ จากการคลางแคลงใจเลย ถ้าหากฐานะแห่งทฤษฎี ของเซนต์ romeo ถูกปฏิเสธ เราก็จะมาถึงลัทธิอะไควนนิซึม (Agnosticism) ดังที่เบอร์แทรนด์ รัสเซลล์ ได้เน้นไว้ในข้อเขียนของท่านหลายแห่งว่า : เราไม่อาจ “ทราบ” ว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงมีอยู่จริงหรือไม่ เราอาจสันนิษฐานว่าพระองค์ทรงมีอยู่ แล้วก็มีแนวโน้มเอียงไปหาเทวนิยม แต่ไม่ว่ากรณีใดก็ตาม เราล้วนเป็นพวกอเทวนิยมทั้งนั้น เราไม่อาจทราบได้

เรา “ไม่เคย” ทราบเลย

ดังที่เฟรเดริก โคเปเลสตัน (Frederick Copleston) อธิบายไว้ในหนังสือ ชื่อ A History of Philosophy เล่ม ๓ (Burns Oates, 1953) ของท่านว่า :

“ถ้าหากคำว่า “พระผู้เป็นเจ้า” เราหมายถึงภาวะที่สูงสุด สมบูรณ์ หาสิ่งใดเสมอเหมือนมิได้ และเป็นอนันตะอย่างสมบูรณ์ละก็ ออกคัมก็มิได้ คิดว่า ปรัชญาเมธีจะสามารถพิสูจน์ความมีอยู่ของภาวะเช่นนั้นได้อย่างเด็ดขาดเลย อีกประการหนึ่ง ถ้าหากคำว่า “พระผู้เป็นเจ้า” เราหมายถึงสาเหตุที่พิทักษ์รักษาปฐมเหตุของโลกนี้โดยมิได้มีความรู้ใด ๆ เกี่ยวกับสภาวะของสาเหตุนั้นเลย ออกคัมก็มิได้คิดว่าเราจะสามารถพิสูจน์ความมีอยู่ของภาวะเช่นนั้นตามหลักปรัชญาได้ แต่โดยเหตุที่การเข้าใจคำว่า “พระผู้เป็นเจ้า” อย่างที่ ๒ นี้มิได้เป็นสิ่งที่ทั้งปวง ที่ตามปรกติเราเข้าใจ โดยอาศัยคำนั้นเลย เราจึงอาจพูดได้โดยไม่ต้องรีรอว่าออกคัม มิได้ยอมรับความที่ความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้านั้นอาจสาธิตให้เห็นได้เลย”

ฐานะของออกคัมนี้ ตามธรรมดาและตามหลักตรรกศาสตร์ แล้ว ถือว่ามาจากฐานะของปีเตอร์ อาเบอลาร์ต ทั้ง ๆ ที่เราไม่ทราบว่ ออกคัมเป็นหนี้อาเบอลาร์ตมากนักน้อยเพียงใด หรือท่านจะจินตนาการแบบมาจากบรรพบุรุษสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๕ อย่งไรนั้น ผลได้เป็นที่ประจักษ์ชัด เป็นอย่างดีแล้ว และศาสนจักรซึ่งถูกบีบบังคับในเรื่องการสนับสนุน ที่เป็นมูลฐานจากท่านทั้งสองนั้น ก็มองเห็นอันตรายในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะว่าถ้าหากเหตุผลที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือ จากการ دلใจจะไม่อาจบรรลุ ถึงความรู้เกี่ยวกับความมีอยู่ ของพระผู้เป็นเจ้าได้เลย นอกจากจะอาศัยความเชื่อถือในพระองค์ท่านนั้นละก็ โดยเหตุที่วัตถุประสงค์ของวิทยาศาสตร์ กับศรัทธานั้นไม่เคยเป็นอย่างเดียวกันเลย สิ่งทั้งปวงที่อาจมีเกี่ยวกับพระผู้-

เป็นจักษุคือศรัทธา แล้วก็จะมียลต่อไปอีกว่า โดยเหตุที่ไม่มีความจำเป็นที่
ประจักษ์ชัดใด ๆ ต่อการที่จะมีความเชื่อถือในพระผู้เป็นเจ้าที่ท่าน “ต้องจ่าย
เงินและเลือกเอา” ทั้งนี้ก็เพราะว่าศรัทธาเป็นสิ่งที่ท่านอาจถือไว้ หรืออาจทิ้ง
เสียเมื่อไรก็ได้

อาจเป็นไปได้ที่ว่า ความห้าวหาญแห่งทัศนะของออกคัม นับว่าเป็น
เหตุผลที่ทำให้ท่านไม่ได้รับปริญญาเอก เพราะท่านได้ยืนยันความเห็นของ
ท่านชั่วอยู่ตลอดเวลา เราจึงอาจกล่าวได้ว่า ใน พ.ศ. ๑๘๖๗ เมื่อไปทรง
ดกตะลึงต่อทฤษฎีของท่านนี้ ตำแหน่งฐานะของท่านก็เป็นทีประจักษ์ชัดอยู่
แล้ว และพัฒนาการแห่งความคิดของท่าน ก็ได้ถูกทำให้มีดมนไปอย่างเห็น
ได้ชัด และในปีนั้นเอง ออกคัมก็ถูกเรียกตัวไปยังเมืองอะวินยอง เพื่อไปแก้
ข้อหาต่อพระพักตร์ไปปจอร์น ที่ ๒๒ และนับว่าเป็นที่น่าสนใจโดยเฉพาะว่า
คูร์นดูลแห่งซองต์บูร์แซง ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่ออกคัมมีความเห็นใกล้เคียง
ที่สุด ก็เป็นผู้หนึ่งที่ออกคัมได้เขียนจดหมายถึง

จอห์น ลูตเตอร์เรลล์ (John Lutterell) ได้ประณามหนังสือเรื่อง
Commentary on the Sentences ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ ออกคัมได้แสดงความเห็นดี
เห็นชอบกับปีเตอร์ ออริออลี ปีเตอร์เป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับการเสนอตัวเข้า
แข่งขันเป็นโปป ได้เคยเข้าฟังคำบรรยายของ ดันส์ สโคตัส เป็นศิษย์
ของ เซนต์ออกัสติน และเป็นผู้โต้แย้งเซนต์ โทมัส อะไควนัส ซึ่งท่านถือว่าเป็น
ผู้แก้ไขคัมภีร์ใหม่ ปีเตอร์เป็นที่โปรดปรานของโปป จอห์น ที่ ๒๒
เป็นพิเศษ จนกระทั่งได้รับแต่งตั้ง เป็นบิชอปแห่งเมืองเอกซ์ (Aix) ซึ่งเป็นที่
ทำงานของบิชอป หรือโปป (See) ถัดเมืองอะวินยองไป ปีเตอร์ ออริออลี
ก็คล้าย ๆ ออกคัม คือท่านได้กล่าวว่า ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับชนิด (Species) มิได้
มีความอื่นใดนอกไปจาก “ความเหมือนกันทางด้านคุณภาพ ในระหว่างภาวะ

ทั้งหลายเลย” ความมากมายของสัตว์ทั้งหลายในชนิดเดียวกันเป็น “สิ่งที่
ไม่มีความหมายอะไร” และปีเตอร์ ออริออลีไปไกลเกือบพอ ๆ กับออกคัม
ที่ปฏิเสธ “คุณค่าที่นอกเหนือจิตใจ ที่มีต่อความรู้ที่เป็นธรรม ตามปรกติ
ความรู้ทางสหัชญาณ จะเป็นที่ยอมรับได้โดยอาศัยประสาทสัมผัส หรือโดยอาศัย
พุทธิปัญญาก็ตาม ได้ให้สิ่งที่แท้จริงและมีอยู่แก่เรา” และปีเตอร์ไม่ยอมรับว่า
ว่าพระผู้เป็นเจ้าอาจ “ทรงสร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่คงทำให้เรามองไม่เห็น
ความมีอยู่ของสิ่งนั้นในแพนทาการ และในสหัชญาณทางด้านพุทธิปัญญา
โดยมิได้มีภาวะต่าง ๆ ที่แท้จริงเลย” ทั้งดูว์รันดส์ และปีเตอร์ ออริออลี ต่างก็
ปฏิเสธเรื่องความแตกต่างอย่างเด่นชัด ระหว่างสารัตถะสำคัญกับความมีเป็น

แต่ออกคัมก็มิได้ถูกประณาม ท่านอยู่ที่เมืองอะวินยองเป็นเวลา
ถึง ๔ ปี และเราก็จะต้องสันนิษฐานว่า ยังคงมีการพัฒนาหลักการที่สำคัญ ๆ
๒ ประการแห่งปรัชญาของท่านอยู่ คือว่า จะต้องไม่ทำสิ่งทั้งหลาย
(beings) ให้พอกพูนขึ้นมาโดยไม่จำเป็น และในระหว่างเนื้อสารทางวัตถุ
ทั้งหลายก็มิได้มีความแตกต่างที่แท้จริงใด ๆ เลย

ออกคัมมีความระมัดระวังในการที่จะป้องกันทฤษฎี ที่ห้าวหาญ
ของท่านด้วยการกลับไปพูดวลีต่าง ๆ เช่นวลีว่า “ข้าพเจ้าเชื่อทุกสิ่งทุกอย่าง
ที่ศาสนจักรเชื่ออย่างซัดแข็ง และก็ไม่มีอะไรต่อไปอีกแล้ว” “ข้าพเจ้าพร้อมที่
จะเสนอเหตุผลต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายศาสนจักร และข้าพเจ้ามีความเชื่อถือจริง ๆ
และสอนในสิ่งทั้งปวงที่ศาสนจักรสอน” เสมอ บางทีท่านอาจรอดพ้นจาก
การถูกประณาม อย่างเป็นพิธีการจนตลอดชีวิตของท่าน

พ.ศ. ๑๘๖๕ ไปป จอห์นที่ ๒๒ ได้ประกาศว่าลัทธิคำสอนของนิกาย-
ฟรานซิสกัน เป็นคำสอนที่ไม่ถูกต้องอย่างน่าสังเวชที่สุด และใน พ.ศ.
๑๘๗๑ ก็ประกาศว่า ไมเคิล แห่งเซเซนา (Michael of Cesena) ซึ่งเป็นหัว

หน้าใหญ่ของคณะสงฆ์ฟรานซิสกันเป็นมิจนาทิจู ออกคัมได้หนีไปเผ่า
จักรพรรดิหลุยส์แห่งบาวาเรีย ที่เมืองปิซา (Pisa) ซึ่ง ณ ที่นั้น มาร์ซิลิอุส
แห่งปะดัว (Marsilius of Padua) ซึ่งถือนิกายฟรานซิสกัน ได้ลี้ภัยไปอยู่ก่อน
แล้ว ในปีนั้นเอง มาร์ซิลิอุส ไมเคิล และ ออกคัมก็ถูกคว่ำบาตร ออกคัม
ได้ประกาศไว้ในหนังสือที่มีชื่อเสียงที่สุดของท่านชื่อ On the Sacrament
of the Altar ว่า เมื่อเกิดมีกรณีพิพาทในหมู่นักเทววิทยาขึ้นมา “ที่ฟังจะต้อง
เป็นโปป” ทุกคราวไป และความจริงดูเหมือน จะยืนยันว่าโปปเป็นผู้ดูแลเหนือ
แม้แต่สภาใหญ่ (หลักเกณฑ์นี้ศาสนจักรมิได้กำหนดไว้ จนกระทั่งถึง
พุทธศตวรรษที่ ๒๔ จึงได้กำหนดขึ้น) แต่บัดนี้กล่าวว่า โปปเป็นมิจนาทิจู
นับว่าเป็นฐานะที่บาทหลวงฟีนีย์ (Feeney) พวกนิกายเยซูอิต ได้ประสบเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๙๓ ในเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกันนี้ ข้อเขียนของออกคัมหลังจากที่
ท่านหนีไป อยู่กับจักรพรรดิหลุยส์นั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองเป็นส่วน
ใหญ่ ออกคัมกับมาร์ซิลิอุสแห่งปะดัว นับว่าเป็นนักทฤษฎีการเมือง
ที่สำคัญสองคนในสมัยกลาง แต่งงานทางด้านปรัชญาที่สำคัญที่สุด ของออกคัม
นั้นได้เขียนขึ้น ที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ตอนที่มีความสงบอย่าง
ที่สุด ก่อนที่ท่านจะเริ่มอาชีพทางการเมือง ที่เต็มไปด้วยความยากลำบาก
ท่านได้ติดตามจักรพรรดิหลุยส์แห่งบาวาเรีย ไปเมืองมุนิก และพักอยู่
ที่เมืองนั้น ท่านได้คัดค้านโปปอย่างรุนแรง แม้ว่าทัศนะที่แอนตี้โปปของ
ท่าน จะไม่รุนแรงเหมือนอย่างมาร์ซิลิอุสก็ตาม แต่ก็รุนแรงถึงจุดสุดยอด
เมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๗ การที่ท่านได้เป็นผู้เถียงแทนพวก Spirituals ซึ่งเป็นสาขา
หนึ่งของนิกายฟรานซิสกัน ทำให้ท่านต้องขัดแย้งกับโปปต่อไปอีก และ
ผลลัพธ์ก็คือ ท่านและไมเคิลแห่งเซเซนา หัวหน้านิกายฟรานซิสกัน ได้รวม
มือกับจักรพรรดิหลุยส์ แห่งบาวาเรีย ซึ่งในตอนนั้นกำลังโต้แย้งกับ

ไปอยู่ ออกคัมซึ่งถูกขับออกจากคณะสงฆ์เมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๔ ได้มีความเห็นขัดแย้งกับโปปรุแนงยิ่งขึ้น ตอนนี้ขัดแย้งกันในด้านเทววิทยา เมื่อไมเคิลแห่งเซเซนาถึงมรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๕ ออกคัมก็ได้รับตราราชการคณะสงฆ์จากไมเคิล และพรรคพวกก็ยอมรับท่านเป็นหัวหน้า

หลังจากที่จักรพรรดิหลุยส์สวรรคต เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๑ แล้ว ท่านก็ได้พยายามคืนดีกับศาสนจักร ท่านได้ขอร้องเพื่อกลับเข้าดำรงตำแหน่งเดิมในวงการคณะสงฆ์ และทูลขอภัยโทษจากโปป และหวังว่าท่านคงไม่ต้องไปยังเมืองอะวินยองด้วยตนเอง “เพราะไม่เป็นการง่ายเลยที่ท่านจะไป” ซึ่งนับว่าเป็นการประมาทที่ต่ำไปหน่อย ความจริงเป็นเพราะความเห็นทางการเมืองของท่านนั่นเอง ที่ทำให้ท่านเดินทางไปยังเมืองอะวินยอง โดยปลอดภัยไม่ได้ วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๑๘๙๒ โปปก็ประทานอำนาจเพื่อล้างบาปให้แก่วิลเลียมแห่งออกคัมและพรรคพวก ทั้ง ๆ ที่ไม่ทราบว่าท่านได้รับภัยก่อนที่จะถึงมรณภาพหรือไม่ แต่โดยเหตุที่ศพของท่านฝังอยู่ที่โบสถ์ฟรานซิสกัน ในเมืองมุนิก ถัดจากศพของไมเคิลแห่งเซเซนาไป จึงดูเหมือนว่าท่านได้ถึงมรณภาพ เพราะกาฬโรคเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๒ หลังจากที่ท่านได้รับการอภัยโทษแล้ว

ออกคัมนับว่าเป็นบุคคลที่น่าสนใจที่สุด ในการขัดแย้งระหว่างโปปกับจักรพรรดิหลุยส์ ซึ่งทำให้เกิดเป็นพื้นฐานแห่งทฤษฎีการปกครองต่าง ๆ ในปัจจุบัน.....หนังสือ Octo quaestiones de potestate papae (พ.ศ. ๑๘๘๒ - ๘๕) ได้โจมตีความยิ่งใหญ่ทางด้านอาณาจักรของโปป ยืนยันเรื่องความเป็นอิสระแห่งอำนาจ หน้าที่ของกษัตริย์ ซึ่งท่านยืนยันว่า เป็นพระบัญชาของพระเจ้าเป็นเจ้า เช่นเดียวกับกฎทางด้านจิตใจเหมือนกัน และอภิปรายถึงสิ่งที่คำว่า “รัฐ” หมายถึง.....

ในด้านปรัชญา คำสอนที่นับว่าสำคัญของท่าน ก็อยู่ในเรื่องจิตวิทยา อภิปรัชญา ตรรกศาสตร์ และปรัชญาสาขาว่าด้วยการพิจารณาตัดสินเรื่องเทพเจ้า (theodicy)

ในด้านจิตวิทยา ท่านยืนยันว่า โดยเหตุที่เฉพาะสิ่งที่เป็นเอกฐานเท่านั้น มีอยู่จริง ๆ สิ่งที่เป็นสากลมีคุณค่าทางวัตถุวิสัย ก็เพราะเหตุที่เราคิดถึงมันได้เท่านั้น ท่านยืนยันว่าพุทธิปัญญาที่กัมมันต์ (intellectu sagens) กับผลิตผลสุดท้ายของพุทธิปัญญานั้น และ Species intelligibiles เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น เพราะนัยนามธรรม ตามธรรมดาเกิดตามสัญญา (perception) หรือสหัชญาณ ซึ่งได้แก่แบบฟอร์มที่เป็นพื้นฐาน แห่งความรู้ของมนุษย์ ท่านยืนยันว่า เจตจำนงไม่ใช่พุทธิปัญญา แต่เป็นความสามารถเบื้องต้นของดวงวิญญาณ และว่าความสามารถทั้ง ๒ อย่าง ก็เป็นเอกลักษณ์กัน สาระของดวงวิญญาณก็เป็นเช่นเดียวกับความทรงจำเหมือนกัน และว่าถ้าหากเราจะรักษาความเป็นอิสระของดวงวิญญาณไว้ เราก็คต้องยอมรับสาระของร่างกาย (Forma corporeitatis) ด้วย

ในด้านอภิปรัชญา ออกคัมสอนว่า สสารมีสาระที่สำคัญของตนเองแยกออกไปจากรูปฟอร์ม สหสมบัติเป็นเพียงโฉมหน้าต่าง ๆ ของเนื้อสารเท่านั้นเอง ปัญหาเกี่ยวกับการทำให้เป็นปัจเจก ก็ไม่มีความหมายอะไร เพราะแต่ละสิ่ง ย่อมเป็นเอกฐานอยู่ในตัว และระหว่างสาระสำคัญกับความมีเป็น ก็ไม่มีความแตกต่างอย่างเด่นชัดใด ๆ เลย ภาชิตที่นับว่ามีชื่อเสียงของท่านที่ว่า “ไม่ควรทำภาวะทั้งหลายให้เพิ่มพูนมากขึ้นโดยไม่จำเป็น” (entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem) ได้เป็นที่เลื่องลือกันว่าเป็น “มิดโกนของออกคัม” ทั้ง ๆ ที่ข้อความนี้พวกสกอลาสติกอื่น ๆ ก็ได้เน้นไว้เช่นเดียวกันก็ตาม

ในด้านตรรกศาสตร์ ออกคัมเป็นบุคคลที่ทำงานอย่างมีระบบ ที่นับว่ามีอำนาจมากที่สุดในสมัยกลาง รองจาก อัลเบิร์ต แห่ง แซกโซนี ลงมา ในด้านปรัชญาสาขาที่ว่าด้วยการตัดสินเรื่องเทพเจ้า (theodicy) ท่านก็ยืนยันว่า ความมีอยู่ของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า และคุณลักษณะของพระองค์ รวมทั้งเอกภาพและอนันตภาพของพระองค์ล้วนเป็นเรื่องที่ไม่อาจใช้ปรตธานุमानแบบเข้มงวดพิสูจน์ได้เลย

ในด้านเทววิทยา เราถือว่า ออกคัมเป็นบรรพบุรุษของ มาติน ลูเทอร์ และเป็นผู้ให้กำเนิดลัทธิวิมตินิยมทางเทววิทยา การยืนยันทั้งสองนั้นหาถูกต้องไม่ ออกคัมไม่เข้าใจการให้เหตุผลทางด้านปรัชญาของนัก เทววิทยารุ่นก่อน ๆ มากนัก และได้เอา “มิดไกน” ที่ลือชื่อมาใช้กับเทววิทยา แต่ท่านก็เป็นบุคคล ที่เคารพประเพณีและความเข้าใจพระคัมภีร์ ตามที่ถือ กันมาเป็นปรัมปรา

ต่อไปนี้เป็นข้อความบางตอนที่คัดมาจากหนังสือต่าง ๆ ที่ท่านเขียนไว้ จากเรื่อง Expositio Aurea

“สิ่งที่เราอาจสร้างจินตภาพถึงได้ใด ๆ ซึ่งมีอยู่โดยตัวเอง โดยมิต้องมีอะไรมาเพิ่มเติม นั้น เป็นเอกฐานและเป็นหนึ่งในด้านจำนวน ทุก ๆ ศาสตร์ เริ่มด้วยสิ่งที่เป็นปัจเจกทั้งหลาย จากเหตุการณ์ที่ให้แก่เฉพาะสิ่ง ที่เป็นเอกฐาน เท่านั้น ก็จะเกิดมีความทรงจำ จากความทรงจำก็จะเกิดประสบการณ์ และ โดยอาศัยประสบการณ์ เราก็จะได้รับสิ่งที่เป็นสากล ซึ่งเป็นมูลฐานของศิลปะ และศาสตร์”

จากเรื่อง The Sentences of Peter Lombard

“นับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่จะมีความรู้ ทางสหัชญาณเกี่ยวกับสิ่งที่ ไม่มีอยู่ ทั้งที่รู้ได้โดยอาศัยประสาทสัมผัส และโดยอาศัยพุทธิปัญญา.....

ทัศนคติทางสหัชญาณนี้ ไม่ว่าจะรู้ได้โดยอาศัยประสาทสัมผัสหรือโดยอาศัย
พุทธิปัญญาก็ตาม ถิ่นนับว่าเป็นสิ่งที่สมบูรณ์อย่างหนึ่ง ทั้งอยู่ห่างไกล แต่ก็ไม่
พ้นจากสิ่งที่มองเห็นได้ เพราะฉะนั้น ภาพจึงอาจมีอยู่ หลังจากที่ดวงดาวถูก
ทำลายไปแล้วก็ได้.....

“นับว่าเป็นสิ่งที่แจ่มชัดว่า พุทธิปัญญาของเราในสถานะปัจจุบัน
ของเรามีได้ทราบเพียงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความรู้สึกเท่านั้น แต่ทว่าทราบสิ่งต่าง ๆ
บางอย่างที่จะทราบได้โดยอาศัยสัญชาตญาณก็ได้ ซึ่งมีได้เป็นอารมณ์แห่ง
ประสาทสัมผัสเลย สำหรับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีการกระทำของพุทธิปัญญา
และของเจตจำนง มีความสุขสำราญ ความเสียใจ และอะไร ๆ ทำนอง
นั้น ซึ่งอาจมีประสบการณ์ในฐานะเป็นสิ่งภายใน โดยมีได้เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับ
ประสาทสัมผัสหรืออารมณ์แห่งประสาทสัมผัสเลย”

จากหนังสือ Quodlibets

“สิ่งที่เป็นสากลทุกชนิด นับว่าเป็นสิ่งที่ เป็นเอกฐานอย่างหนึ่ง
และเป็นสิ่งที่ เป็นสากล เพราะนัยสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ที่มากมาย”

จากหนังสือ Sentences อีกครั้งหนึ่ง

“บัดนี้ข้าพเจ้ากำลังสอบถามอยู่ว่า สิ่งที่เป็นสากลนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่
แท้จริงจากส่วนของสิ่ง ซึ่งอยู่ภายนอกดวงวิญญาณหรือไม่ ทุกคนที่ข้าพเจ้า
ได้พบปะก็มีความเห็นพ้องด้วย โดยกล่าวว่า สิ่งที่มีอยู่โดยจริงจัง (entity)
ซึ่งเป็นสิ่งที่ เป็นสากล จะด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งก็ตาม ย่อมมีอยู่ในสิ่งที่ เป็น
ปัจเจกอย่างแท้จริง แม้บางคนจะกล่าวว่า สิ่งที่เป็นสากลนี้แตกต่างกัน
เฉพาะในด้านรูปร่างเท่านั้น และบางคนจะกล่าวว่าสิ่งที่เป็นสากลนี้ มิได้
แตกต่างกันตามธรรมชาติของสิ่งของเลย แต่ทว่าแตกต่างกันตามเหตุผลเท่านั้น
ก็ตาม ความเห็นทั้งหมดนี้สอดคล้องต้องกันในแง่ที่ว่า เรายอมให้สิ่งที่ เป็น

สากลมีอยู่ต่างหากจากสิ่งของ จะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ดังนั้น ความ
เป็นสากลของสิ่งที่เป็นสากลเท่านั้น จึงถือว่ามีอยู่จริง ๆ ในวัตถุที่เป็น
เอกฐานทั้งหลาย ความเห็นอย่างหลังนี้ไม่ถูกต้อง และนำหัวเราะเยาะเสีย
จริง ๆ ข้าพเจ้ามีความเห็นแตกต่างไปจากนั้น ไม่มีสิ่งที่มีสภาวะของ
เอกภาพ (unitary) ใด ๆ ที่เป็นสิ่งที่ไม่แตกต่างกัน หรือเป็นสิ่งที่ง่าย ๆ ใน
ความหลากหลายของสิ่งที่เป็นเอกฐานทั้งหลาย หรือในสิ่งที่เป็นปัจเจกที่
ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาชนิดใด ๆ พร้อมกันและในเวลาเดียวกันเลย ถ้าหาก
เรายอมให้มีสิ่งเช่นนั้นสิ่งหนึ่งได้ ก็จะต้องยอมให้มีสิ่งเช่นนั้นได้จนนับไม่
ถ้วน เพราะฉะนั้น จึงคงไม่มีอยู่ในสิ่งที่เป็นเอกฐานมากมาย หรือคงไม่เป็น
สารัตถะสำคัญของตัวมันเองเลย แต่สิ่งที่เป็นเอกฐาน และสิ่งที่เป็นสากลโดย
ตัวมันเองแล้ว เป็น ๒ สิ่งที่แตกต่างกันอย่างแท้จริงและง่าย ๆ เหมือนกัน
เพราะฉะนั้น ถ้าหากสิ่งที่เป็นเอกฐานมีนับจำนวนไม่ถ้วน สิ่งที่เป็นสากลก็
จะต้องมีจนนับจำนวนไม่ถ้วนด้วยเช่นกัน.....

ถ้าหากมนุษยชาติแตกต่างกับปัจเจกบุคคลเฉพาะราย ๆ และเป็น
ส่วนหนึ่งแห่งสารัตถะสำคัญของปัจเจกบุคคลทั้งหลายแล้ว สิ่งหนึ่งและสิ่งที่
ไม่อาจทำให้แตกต่างอย่างเดียวกัน ก็คงมีอยู่ในสิ่งที่เป็นปัจเจกมากมาย
และดังนั้น สิ่งที่มีเป็นจำนวนมากอย่างเดียวกันนี้ และสิ่งที่ไม่อาจทำให้
แตกต่างกัน ก็คงอยู่ ณ สถานที่ต่าง ๆ กันซึ่งนับว่าไม่ถูกต้องเลย ในทำนอง
เดียวกัน สิ่งที่ไม่อาจทำให้แตกต่างกันอย่างเดียวกัน ก็คงจะถูกประณาม
ในยูดาห์ และได้รับการคุ้มครองโดยปลอดภัยในพระเยซูคริสต์เจ้า และดังนั้น

๑๐ Judas สาวกคนหนึ่งของพระเยซู ผู้สร้างทำเป็นรูปพระองค์ ความจริงเป็นพวกเดียวกับพวก
โรมันที่จับกุมพระเยซูนั่นเอง

ก็คงจะมีอะไรบางอย่างที่ถูกประณาม และน่าสังเวชในตัวพระเยซูคริสต์เจ้าด้วย ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่น่าหัวเราะมากที่สุดทีเดียว

ข้าพเจ้าขอสรุปว่า มิได้มีสิ่งทำนองนั้น ที่เป็นสากลอยู่ในสิ่งทั้งหลายที่เหมือนกันอย่างแท้จริง ไม่มีสิ่งที่เป็นสากลใด ๆ นอกจากสิ่งที่เป็นเช่นนั้น โดยตกลงกันโดยเจตนาที่มีอยู่ภายนอกดวงวิญญาณแลเลย แต่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราอาจกล่าวยืนยันถึงสิ่งต่าง ๆ มากหลายได้นั้น ตามธรรมดาแล้วมีอยู่ในจิตจะในแง่จิตวิทยา หรือในแง่ตรรกศาสตร์ก็ได้.

ภาคผนวก

ปรัชญาตะวันตก

สมัยกลาง

๑. เซนต์ ปีเตอร์

St. Peter

ซิมอน ปีเตอร์ เป็นหัวหน้าของสาวก ๑๒ องค์ชุดแรกของพระเยซูแห่งนาซาเรท (Nazareth) เมื่อพระเยซูเข้าไปในเมืองกาลิลี เพื่อเตรียมคนเข้าสู่อาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้านั้น ท่านต้องการผู้ช่วย ซึ่งต้องเป็นผู้ช่วยที่มีจิตใจบึกบึนและมั่นคง วันหนึ่ง พระเยซูแลเห็นซิมอน กับน้องชายชื่อ แอนดรู กำลังทอดแหอยู่ ท่านจึงเรียกเขาทั้งสองว่า “จงตามเรามา เราจะทำท่านให้เป็นชาวประมงคน” พระวรสารที่ ๔ กล่าวว่า ปีเตอร์ และแอนดรู ได้พบพระเยซูก่อน ซึ่งก็มีใช้ว่าจะเป็นเรื่องที่ไม่น่าจะเป็นไปได้เลย พี่น้องทั้งสองคนได้ตามพระเยซูไปด้วยเหตุผลอย่างเดียวกับที่ชาวกาลิลี หนึ่งอื่น ๆ อีกหลายพันคน ตามบุคคลชั้นหัวหน้า ทั้งก่อนและหลังสมัยพระเยซูไปฉะนั้น ทั้งนี้เพราะพวกเขาหวังว่าคงจะมีเหตุการณ์ ทำให้พวกยิวพ้นจากอำนาจของพวกโรมัน และทำให้ยิวเป็นชาติที่มีอธิปไตยอยู่บนพื้นพิภพได้ นี่คือสิ่งที่เขาเข้าใจคำว่า “อาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้า” ละ

พระเยซูตั้งชื่อ ซิมอนว่า ซีฟัส (Cephas) ซึ่งแปลว่า หิน คำว่า ปีเตอร์ มาจากคำกรีกว่า petra แม้จะยังอยู่ในวัยหนุ่ม แต่ปีเตอร์ก็ได้แต่งงานแล้ว อีก ๒๐ ปีต่อมา พอลได้กล่าวว่า ภรรยาของปีเตอร์ได้ติดตามปีเตอร์ไปประกาศศาสนาด้วย ปีเตอร์มีบ้านอยู่ที่คาเปอร์นาอุม (Capernaum) บางทีอาจเป็นบ้านที่มีขนาดกะทัดรัด เพราะแม่ยายของปีเตอร์ก็อยู่ที่บ้านนั้นด้วย และบางทีบิดามารดาของปีเตอร์เอง ก็อาจอยู่ที่บ้านนั้นด้วยเหมือน

กัน ดูเหมือนว่าพระเยซูจะใช้บ้านของปิเตอร์เป็นสำนักงานกลางอยู่พักหนึ่ง ครอบครัวของปิเตอร์และแอนดรูมีเรือเป็นของตนเอง และมีชาวประมงลูกมืออีกหลายคน เราควรจะถือว่าปิเตอร์เป็นชนชั้นกลาง แม้ว่าจะมิได้มีการศึกษาสูงนัก แต่ก็เป็นคนมีสติปัญญาและยอมเป็นผู้ที่อ่านหนังสือออกโดยแท้

ปิเตอร์กับสาวกของพระเยซูคนอื่น ๆ อีก ๒ คนคือ เจมส์ และจอห์นมักจะติดตามพระเยซูไป ในเมื่อสาวกคนอื่น ๆ ไม่มีใครไป ปิเตอร์เป็นบุคคลที่ทำงานกระฉับกระเฉง และพูดเสียงดัง และมักจะเป็นโฆษกของพวกสาวกอื่น ๆ เสมอ เมื่อพระเยซูถามลูกศิษย์เหล่านั้นที่ ซีซารียาฟิลิปปี (Caesarea Philippi) ว่าตัวท่านคือใครนั้น ปิเตอร์นี่แหละที่ได้พูดแสดงความเชื่อถึของพวกตนว่า “ท่านคือพระคริสต์” พระเยซูได้เตือนสาวกเหล่านี้ไว้ล่วงหน้า ว่าท่านคงถูกจับและถูกฆ่าที่เมืองเยรูซาเล็มแน่ และปิเตอร์ก็ได้ประกาศทันทีว่าเรื่องนี้คงจะไม่เกิดขึ้นเป็นแน่ ท่านได้ถูกดุดอย่างรุนแรง แต่ปิเตอร์ก็ยังไม่เชื่ออยู่นั่นเอง ต่อมาท่านได้คิดคำนึงว่า ท่านจะยืนหยัดอยู่กับพระเยซูจนถึงวาระสุดท้าย แต่ท่านก็ได้รับคำเตือนให้บอกบิดพระเยซูเสีย และท่านก็ปฏิบัติตาม ปิเตอร์เป็นคนกล้าหาญและมีความจงรักภักดีต่อพระเยซู แต่ท่านยังเอาชนะความหุนหันพลันแล่นเพราะวิหิงมิได้ หลังจากที่ถูกตรึงไม้กางเขนแล้ว พระเยซูได้มาปรากฏต่อท่านเป็นคนแรก แม้จะไม่มี การพรรณานarayanaละเอียดของเหตุการณ์ในฉากสำคัญนี้ก็ตาม และนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปิเตอร์ก็กลายเป็นคนที่ฉลาดและแข็งแรงยิ่งกว่าเดิม

ในการก่อรูปคริสต์จักร และความเจริญรุ่งเรืองของคริสต์จักรในตอนแรก ๆ นั้น ปิเตอร์นับว่าเป็นบุคคลที่เด่นมาก ท่านได้ประกาศอย่างเปิดเผยและโดยไม่เกรงกลัวอะไรว่า พระเยซูที่ถูกตรึงไม้กางเขนยังมี

พระชนม์อยู่ และคงจะกลับมาสู่โลก พร้อมด้วยความรุ่งเรือง ท่านถูกจับเข้าคุก ๒ ครั้ง แต่ก็หนีออกมาได้ทุกครั้ง และเที่ยวเทศนาอย่างกล้าหาญ แต่ปีเตอร์มีลักษณะของพวกยิวน้อยมาก แต่ยังคิดว่าพระเยซูเป็นเมสซีอาห์ (Messiah) (ในภาษากรีก ก็คือเป็นพระคริสต์) ที่ถูกส่งมาให้ชาวยิว หาใช่เพื่อชาวโลกที่เหลือไม่ คริสต์จักรได้สาวกใหม่ คือ พอล เพื่อสอนคริสต์ธรรม จนทำให้มิชชันนารีของคริสต์ศาสนาแพร่ไปทั่วโลกอย่างกว้างขวาง ณ สภาที่เมืองเยรูซาเล็ม ประมาณ พ.ศ. ๕๙๒ ที่ประชุมได้ตกลงกันว่า ปีเตอร์ควรจำกัดขอบเขตการทำงานอยู่เฉพาะในหมู่พวกยิวเท่านั้น ส่วนพอลควรไปสอนชาวเชนไต้ลส์

จากหลักฐานบางแห่งทำให้เราทราบในปีเตอร์ ได้ไปเยี่ยมและเข้าสมาคมกับคริสต์ศาสนิกชนชาวเชนไต้ลส์อย่างเสรี จากหลักฐานบางแห่งทำให้เราทราบว่า เมื่อปีเตอร์ไปเยือนอันติโอก ท่านปลีกตัวออกจากพวกเชนไต้ลส์ ไม่ยอมร่วมรับประทานอาหารกับชาวเชนไต้ลส์ ซึ่งข้อนี้ท่านได้ถูกพอลตำหนิมาก จากหลักฐานบางแห่งทำให้เราทราบว่า พรอคซีฟัส (Cephas) ได้เกิดที่เมืองคอร์ินธ์ เพื่อคัดค้านภาวะผู้นำของพอล แต่ก็ไม่มีเหตุผลใด ๆ ที่จะคิดว่าปีเตอร์เห็นชอบด้วย

เราไม่ทราบอะไรเกี่ยวกับชีวิตของปีเตอร์มากนัก มีอยู่หลายเรื่องที่พรรณนาว่า ท่านมีชัยชนะต่อ ซิมอน มากุส (Simon Magus) การที่ปีเตอร์ทำให้ซิมอน มากุสไม่สมปวรารถนา (พ่ายแพ้) นั้น ได้มีพรรณนาไว้ใน Acts 8 แล้ว มีจาริตประเพณีที่ยึดมั่นกันอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งแม้จะไม่มีประจักษ์พยานจริง ๆ ก็ตามว่า ปีเตอร์ได้ไปกรุงโรม และถูกทรมานจนถึงแก่กรรมที่นั่น โดยถูกตรึงไม้กางเขนอาห้วห้อยลงมา ซึ่งท่านมิได้คาดคิดมาก่อนว่าท่านจะตายอย่างเดียวกับพระเยซู เรื่องนี้คงจะต้องเกิดภายหลังจากที่พอล

ได้ถูกนำตัวไปกรุงโรม และถ้าหากคนทั้งสองได้ตายเพราะถูกจักรพรรดิเนโร ประหารชีวิตใน พ.ศ. ๖๐๗ ละก็ความวุ่นวายที่เกิดในศาสนจักรก็คงจะ ทำให้บันทึกเรื่องราวเหล่านี้หายไปก็ได้

หนังสือชื่อ “Epistle” ชื่อ 2 Peter ซึ่งยอมรับนับถือกันทั่ว ๆ ไปว่าเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นในสมัยศตวรรษที่ ๗ ในนามของปีเตอร์ ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ถือว่าเป็นปรกติธรรมดาสำหรับในสมัยนั้น แต่นักปราชญ์ส่วนมากยอมรับเฉพาะ 1 Peter เท่านั้น ว่าเป็นหนังสือที่ปีเตอร์เขียนขึ้นเอง ส่วนนักปราชญ์บางท่านยังสงสัยอยู่ เชื่อกันสืบ ๆ มาว่ามาร์ก (Mark) ได้เขียน Gospel จากคำบอกของปีเตอร์ และว่ากอสเปลได้ให้เรื่องราวมากมายมากกว่า ที่เรื่องราวอื่น ๆ จะได้พรรณนาถึงเรื่องที่ปีเตอร์ ได้มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับพระเยซู

๒. เซนต์ พอล : St. Paul

ประมาณ พ.ศ. ๕๕๘ - ประมาณ พ.ศ. ๖๐๓

ในจดหมายที่มีไปถึงพวกฟิลิปปีเยน (Philippians) เซนต์พอลกล่าวว่าท่านเป็นชาวอิสราเอล เผ่าเบนจามิน เป็นฮีบรูของพวกฮีบรูทั้งหลาย เป็นแฟริซี (Pharisee : คนยิวในสมัยโบราณนิกายหนึ่ง ที่ถือตนว่าปฏิบัติศาสนาเคร่งครัดกว่ายิวพวกอื่น ๆ) เป็นผู้ยึดมั่นในพระคัมภีร์อย่างเคร่งครัด และเดิมเป็นผู้มีความกระตือรือร้น ที่จะประหัตประหารคริสต์จักร ท่านมีความภาคภูมิใจในการสืบสายโลหิต และสถานะของท่านมาก ท่านเกิดที่ตาร์ซุส (Tarsus) ใน ซิลิเซีย (Cilicia) และได้ชื่อว่าซอล (Saul) ตามพระนามของปฐมกษัตริย์แห่งอิสราเอล และมีอีกนามหนึ่งว่า เบนจามินไนต์ (ท่านได้ใช้ชื่อว่า พอล หลังจากที่ได้หันมานับถือคริสต์ศาสนาแล้ว) ท่านได้ศึกษาเรื่องการค้า การสร้างเต็นท์ แต่ความสามารถของท่านทำให้ท่านหันมาเป็นเรบไบ (rabbi) หรือครูสอนศาสนายิว และถูกส่งไปยังกรุงเยรูซาเล็ม เพื่อศึกษากับ กามาเลีย (Gamaliel) ซึ่งเป็นเรบไบที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น เหตุการณ์ตอนนี้เกิดหลังจากที่พระเยซูสิ้นพระชนม์แล้ว ทั้งนี้เพราะพอลซึ่งพูดว่าตัวท่าน "เกิดผิดกาล" ทำให้เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าท่านไม่เคยได้พบเห็นพระเยซูจริง ๆ เลย

เราได้ทราบเรื่องท่านเป็นครั้งแรก ตอนที่มีคนพากันอาหิณขว้างสติเฟน สติเฟนสอนว่า มีเจ้าอาณานหนึ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าศาสนจักร (Temple) และพระคัมภีร์ (Law) และว่าโมเสสซึ่งได้รับพระคัมภีร์จากพระผู้เป็นเจ้า

แล้ว นำมาให้พวกฮีบรูได้ทำนายไว้ว่า จะมีศาสตาศาพยากรณ์ที่มีอำนาจยิ่ง
ใหญ่กว่าศาสตาศาพยากรณ์ของท่านเองมาเกิด การพูดเช่นนี้ทำให้พวก
ยิว ที่เคร่งครัดในศาสนาเป็นเดือดเป็นแค้นมาก จึงได้ลากตัวสติเฟ่นออก
ไปจากเมือง และเอาหินขว้างจนสติเฟ่นถึงแก่กรรม ซอลซึ่งตอนนั้นยังหนุ่ม
มาก ทั้งการฝึกฝนในทางด้านศาสนาก็อยู่ในวงแคบ จึงมีความเชื่อมั่น
ว่า ท่านกำลังเห็นการตายของผู้ที่ดูหมิ่นศาสนา ซอลได้มีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
ในการประหารประหาร พวกคริสต์ศาสนิกชนอย่างเหี้ยมโหด แต่อุปนิสัย
ใจคอจริง ๆ ของท่านนั้นสุภาพอ่อนโยน มิได้ทารุณโหดร้ายเลย และช่วง
เวลาที่ประหารประหารพวกคริสต์ศาสนิกชนก็ไม่นานนัก

วันหนึ่งเมื่อท่านเดินทางมายังเมืองดามัสกัส (Damascus) ท่าน
ได้มองเห็นแสงสว่างที่รุ่งโรจน์ ยิ่งกว่าดวงอาทิตย์ตอนเที่ยงวันเสียอีก
ท่านรู้สึกหน้ามืดและตาบอด ล้มลงไปบนพื้นดินและได้ยินเสียงว่า :
“ซอล ซอล ทำไมเจ้าจึงประหารประหารเราเล่า?” ท่านตอบว่า “ท่านคือใคร
เล่าขอรับ” มีเสียงตอบมาว่า “เราคือเยซูที่เจ้าประหารประหารไฉน” แล้วก็ได้
มีคำสั่งต่อมาว่า “เจ้าจะต้องเผยแพร่อำนาจที่เจ้าได้พยายามจะทำลายอย่าง
ที่สุดนั้น ให้แพร่หลายออกไปโดยไม่จำกัดดินแดนและเชื้อชาติ”

ทั้ง ๆ ที่ยังมีตาบอดอยู่ แต่ก็มีผู้จูงมือพอลไปสู่ประชาคมคริสต์-
ศาสนิกชน ในเมืองดามัสกัส ซึ่ง ณ ที่นี้เอง ท่านได้รับเข้าเป็นสมาชิก
โดยการได้รับศีลจุ่มหลังจากที่ได้พักผ่อน และเข้าสมาธิอยู่ระยะเวลาหนึ่ง
แล้ว ท่านก็กลับมายังเมืองดามัสกัสอีก อีกสามปีต่อมา ท่านไปเยือนปีเตอร์
ในกรุงเยรูซาเล็ม เป็นเวลา ๒ สัปดาห์ ที่เมืองเยรูซาเล็มนี้เอง ท่านได้พบ
เจมส์ น้องชายของพระเยซู ต่อมาก็เป็นสมัยที่คริสต์ศาสนานิกายแรก ได้
เจริญแพร่หลายไปอย่างรวดเร็วมาก พวกคริสต์ศาสนิกชนทั้งที่เป็นยิวและ

ชาวเยนไคล์ (Gentiles) ที่เมืองอันติโอก มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเผยแผร์คริสต์ศาสนา ให้แพร่หลายออกไปยังดินแดนต่าง ๆ จนถึงเกาะไซปรัส และบางทีอาจถึงเอเชียไมเนอร์ด้วย บาร์นาบัส (Barnabas) และซอลได้รับแต่งตั้งเป็นมิชชันนารี และต่อมาไม่นานนัก ซอลซึ่งในตอนนีใช้ชื่อว่า พอลแล้วก็ได้กลายเป็นหัวหน้าในการจาริกไปเผยแผร์ศาสนาเป็นครั้งแรก พวกเขาได้ไปไกลจนกระทั่งถึงดินแดนที่เป็นภาคใต้ของตุรกีในปัจจุบันนี้ แม้ว่าพวกยิวจะเป็นปรปักษ์ที่จึงเกลียดจ้งซัง แต่พวกเยนไคล์ก็ต้อนรับศาสนาใหม่นี้เป็นอย่างดี พอลได้ต้อนรับผู้ที่เชื่อในพระเยซูทุกคนด้วยความยินดี แต่ข้อนี้ดูเหมือนจะเป็นความผิดกรรจ์ ของพวกสาวกรุ่นแรก ๆ ที่ยังสอนคริสต์ศาสนาว่าเป็นศาสนายิวที่แยกออกมาอยู่ เพราะฉะนั้น พอลจึงกลับไปยังเมืองเยรูซาเล็มเพื่ออภิปรายถึงข้อขัดแย้งกันนี้ และในการประชุมชนชั้นหัวหน้าของคริสต์ศาสนาในตอนแรก ๆ นี้ ที่ประชุมได้ยอมรับหลักการของพอลที่ว่า เยนไคล์สามารถเป็นคริสต์ศาสนิกชนได้เต็มที่โดยไม่ต้องยอมรับนับถือขนบประเพณีของยิวเลย และที่ประชุมได้ตัดสินใจว่า ปีเตอร์จะเป็นผู้นำในการปฏิบัติงานในหมู่พวกยิว และพอลเป็นผู้นำปฏิบัติงานในหมู่พวกเยนไคล์

แต่ว่าพวกยิวที่นับถือคริสต์ศาสนาส่วนใหญ่ ไม่ยอมรับนับถือว่าพวกเยนไคล์ เป็นพี่น้องที่สมบูรณ์และเท่าเทียมกัน และได้พยายามขัดขวางการปฏิบัติงานของพอลอยู่หลายปี และถ้าหากเป็นไปได้ ก็จะทำพอลเสียเลย แต่ไม่มีอะไรที่จะหยุดยั้งการปฏิบัติงานอย่างจริงจังของพอลได้ และในการเดินทางต่อมาอีก ๒ ครั้ง ท่านได้ไปเยือนเมืองสำคัญ ๆ ทุกแห่งในจังหวัดต่าง ๆ ในเอเชีย มาซิโดเนีย และกรีซ ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของโรมัน คำสอนของท่านทำให้เกิดตื่นตันกันไปทั่ว จนท่านถูกกล่าวหาว่า

“กำลังกลับโลกให้เอาหัวลง” แต่ท่านก็ยังคงเป็นผู้ดำเนินการที่มีความระมัดระวังอยู่ ในแต่ละเมืองท่านจะทิ้งพวกพระกับพวกข้าราชการไว้ชุดหนึ่ง [พระ (elders) ในภาษากรีก เรียกว่า presbyters ต่อมาลดลงเหลือเป็น priests)] พวกพระเหล่านี้เรียกว่า episcopoi หรือผู้ดูแล (overseers) ด้วยเหมือนกัน เดียวนี้เราเรียกว่าบิชอป (bishop) พอลได้เขียนหนังสือสอนเตือนและเร้าใจส่งไปยังโบสถ์ทุกแห่ง เรื่อง Epistles ของท่านคงจะต้องเป็นจดหมายโต้ตอบ ที่ยังมีเหลืออยู่เป็นส่วนใหญ่เท่านั้น พวกพระที่อยู่กระจัดกระจายทั่วไปเหล่านี้ คิดว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของศาสนจักรสากล ซึ่งวันหนึ่งจะรวมมนุษยชาติทั้งปวงเข้ามาไว้ได้หมด

พอลยังคิดถึงเมืองเยรูซาเล็มว่า เป็นศูนย์กลางของศาสนจักร ความปรารถนาที่ท่านมีมานานแล้ว ก็คือการจะไปเยือนกรุงโรม แต่ท่านจะต้องกลับไปยังเยรูซาเล็มก่อน ท่านได้พาพวกเพื่อน ๆ ชาวเยนโสลด์ไปด้วยเป็นจำนวนมาก บรรดาบุคคลที่ติดตามท่านไปนี้ ล้วนมองเห็นภาพอุปติ-การณ์ต่าง ๆ ในการเดินทางครั้งนี้อย่างแจ่มชัด พอลได้รับคำตักเตือนกว่าหนึ่งว่า ไม่ให้เข้าไปยังเมืองเยรูซาเล็ม แต่ท่านไม่ยอมเปลี่ยนความตั้งใจ การที่ท่านอยู่ร่วมกับพวกเยนโสลด์ในเมืองนั้น ได้ก่อให้เกิดการจลาจลขึ้นในวัด ซึ่งถ้าหากพวกทหารโรมันไม่เข้ามาขัดจังหวะได้ ท่านคงถูกฆ่าตายแน่ โดยเหตุที่พอลเป็นพลเมืองโรมันโดยกำเนิด ท่านจึงถูกตั้งข้อหาตามกฎหมายโรมัน ท่านได้ไปเผชิญหน้ากับเฟลิซ (Felix) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองที่ชั่วช้า เฟลิซได้เอาท่านขังไว้ในคุกที่ ซีซารีย (Caesarea) เป็นเวลา ๒ ปีแล้ว เมื่อถูกนำตัวมาหาเจ้าเมืองคนต่อมาชื่อ เฟสตุส (Festus) พอลได้ทูลถวายฎีกาต่อองค์จักรพรรดิ ดังนั้น ต่อมากายหลังท่านก็ได้เดินทางไปยังกรุงโรม แม้ว่าจะมีใช้ในวิถีทางที่ท่านหวังไว้ก็ตาม

ลุดได้อธิบายถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดในการเดินทางทางเรือ เรือเร็วแตก เรื่องการตกค้างอยู่ที่เกาะมอลตา (Malta) เป็นเวลา ๓ เดือน และเรื่องอื่น ๆ ไว้ในหนังสือชื่อ The Acts อย่างละเอียดลออ เมื่อในที่สุด พอลและคณะ ได้ไปถึงกรุงโรม เมื่อ พ.ศ. ๕๔๓ แล้วพวกคริสตศาสนิกชนที่เป็นชาวโรมันซึ่งได้ทราบกิตติศัพท์ของท่านจากจดหมายที่ท่านมีมาถึงแล้ว จึงได้ออกมาต้อนรับท่าน หนังสือเรื่อง The Acts จบลงด้วยการกล่าวว่า พอลถูกขังอยู่ในบ้านที่ท่านเองเป็นผู้เช่าไว้ เป็นเวลาถึง ๒ ปี ในระหว่างนี้เองที่ท่านได้สอนเรื่องเสรีภาพสมบูรณ์ หนังสือเรื่อง The Acts จบลงเพียงแค่นี้เอง เราไม่ทราบว่าจะอะไรได้เกิดแก่พอลในตอนสุดท้ายบ้าง

ข้อความสรุปของจดหมายสองฉบับ คือ Titus กับ 2 Timothy ทำให้เราได้ทราบว่า พอลได้ถูกปล่อยตัว และได้เดินทางไปยังกรีซ เอเธนส์ และเกาะครีตอีก แล้วท่านก็ถูกจับอีกครั้งหนึ่ง แต่คราวนี้มิได้ถูกปล่อยตัวคำพูดที่ว่า “ข้าพเจ้าพร้อมที่จะมอบกายถวายชีวิต และเวลาที่ข้าพเจ้าจะต้องจากไปได้มาถึงแล้ว” “ลุดเท่านั้นที่อยู่กับข้าพเจ้า” ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์กับพวกเยนไตล์เป็นครั้งสุดท้าย เชื่อกันสืบ ๆ มาว่า ท่านได้ถูกจักรพรรดิเนโรทรมานจนถึงมรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๖๐๗

พอลเชื่อว่า เพราะอาศัยชีวิต ความตาย และการไถ่บาปของพระเยซู ระบบศาสนาของพวกยิวแบบเก่า ซึ่งอาศัยกฎหมาย การสังเวย และการเลือกแผ่นดินเข้าเป็นสมาชิก แห่งชาติจึงได้ถึงวาระสุดท้าย ศาสนาที่สอนว่า มนุษย์เราอาจดำรงชีวิตอยู่โดยอาศัยอำนาจของพระ วิญญาณก็เข้ามาแทนที่ เจ้าอาณานิคมในก็เข้ามาแทนที่เจ้าอาณานิคมนอก พระเยซูสามารถสอนอำนาจนี้ เพราะพระองค์ซึ่งยังทรงมีพระชนม์อยู่ เห็นว่าข้อนี้เป็น การเปลี่ยนแปลงจากพันธะไปหาเสรีภาพ จากการเป็นคนรับใช้ไปหาความ

เป็นโอรสของพระผู้เป็นเจ้า ศาสนาเช่นนี้ทำให้คนเราเท่าเทียมกัน และเป็น
สากลโดยธรรมชาติ พอลมีคุณลักษณะสุดโต่งอยู่ ๒ ประการ คือ ท่าน
เป็นคนกล้า เป็นผู้มีความมั่นใจ และสามารถทนทานได้โดยไม่มีขอบเขต
จำกัดทั้งยังเป็นคนมีธรรมาศัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อดทน และสุภาพอีกด้วย
ท่านมีเพื่อนฝูงมาก และเพื่อนฝูงทั้งหลายต่างก็รักท่านทั้งนั้น.

๓. เซนต์ แพทริก : St. Patrick

ประมาณ พ.ศ. ๕๓๒ - ๑๐๐๔

เซนต์ที่ถือกันว่ามีหน้าที่คุ้มครองรักษา (patron saint) ไอร์แลนด์ ผู้ที่เกิดในบริเตนตะวันตก บางทีอาจจะเป็นเมือง กลามอร์กันไชร์ (Glammorganshire) ปู่ของท่านเป็นพระ และบิดาก็เป็นพระในคริสต์ศาสนาที่มีฐานันดรต่ำสุด (deacon) เพราะฉะนั้น ตระกูลของท่านจึงนับถือคริสต์ศาสนา มาอย่างน้อยก็สองชั่วคน บุคคลเหล่านี้รู้สึกภาคภูมิใจ ในการที่เป็นพลเมืองชาวโรมันอย่างยิ่ง แต่อำนาจของโรมันกำลังเสื่อมลง เมื่ออายุได้ ๑๖ ขวบ แพทริกและคนอื่นเป็นจำนวนมากได้ถูกพวกโจรสลัดชาวไอริช นำตัวไปยังสถานที่ซึ่งท่านเรียกว่า “สถานที่ชั้นนอกสุดของโลก” ท่านมีชีวิตอยู่อย่างทาสในไอร์แลนด์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเวลาถึง ๖ ปี โดยต้องเลี้ยงโคให้แก่บุคคลผู้เป็นหัวหน้าท้องถิ่น จนกระทั่งในที่สุดท่านได้หาอุบายหลบหนีมาได้ แต่เรือที่ท่านพอลาได้ก็ได้พาท่านไปยังอิตาลี และท่านก็ถูกบังคับให้ต้องเดินทางอยู่หลายปี กว่าจะกลับมาถึงบ้านเกิดเมืองนอนได้

แต่แพทริกก็ไม่อาจตั้งรกรากได้ ท่านฝันว่าท่านถูกเรียกตัวให้ไปเทศนาพระวรสารสอนชาวไอริชที่เป็นพวกนอกศาสนา เพื่อปรับตัวเองให้เหมาะสมกับการกิจนี้ ท่านจึงศึกษาอยู่กับบิชอปโอแซร์ (Auxerre) ในฝรั่งเศสเป็นเวลาถึง ๑๗ ปี ในที่สุดบิชอปซึ่งเป็นมิชชันนารี ที่ถูกส่งไปไอร์แลนด์ได้ถึงมรณภาพลง แพทริกซึ่งได้รับสถาปนาเป็นบิชอป ก็เดินทาง

๓๓๖

ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง

ไปยังไอร์แลนด์ ท่านได้ไปเยือนประชาชน ในหมู่ประชาชนเหล่านั้น บางพวกก็คือพวกที่จับท่านไปเป็นทาสนั่นเอง และท่านก็สามารถเอาชนะใจพวกเขาเหล่านั้นได้ และมีเป็นจำนวนมากที่หันมานับถือคริสต์ศาสนา ท่านได้เดินทางไปยังภาคใต้ของไอร์แลนด์ด้วย ซึ่ง ณ ที่นี้ ได้มีคริสต์ศาสนิกชนไปตั้งหลักแหล่งอยู่แล้ว ไม่มีไอร์แลนด์ส่วนไหนเลย ที่ไม่ได้รับอิทธิพลจากแพทริก

แม้ท่านจะใช้ภาษาพื้นเมืองเทศนาสอนประชาชนเหล่านั้น แต่ท่านก็นำเอาภาษาละตินเข้าไปใช้ในไอร์แลนด์ด้วย ซึ่งนับว่าได้ให้ไอร์แลนด์ที่มีส่วนในวัฒนธรรมของคริสต์จักรตะวันตกด้วยเหมือนกัน ได้มีการสร้างวัด โรงเรียน และบวชพวกพระชาวพื้นเมืองขึ้น หนังสือเรื่อง “คำสารภาพ” ซึ่งเป็นการบรรยายเรื่องราวชีวิตแบบง่าย ๆ ของท่านยังมีรักษาไว้ใน Book of Armagh ในห้องสมุดวิทยาลัยตรินิติ เมืองดับลิน (Dublin) ความจริงใจ ความกระตือรือร้น และความรักมนุษย์ของท่านนั่นเอง ที่ทำให้ท่านได้รับความนิยมนยกย่องอยู่เสมอมา.

๔. เซนต์ เบเนดิกต์ : St. Benedict

ประมาณ พ.ศ. ๑๐๒๓ - ๑๐๘๓

เบเนดิกต์ ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดนิกาย เบเนดิกไตน์ (Benedictine) เกิดในตระกูลที่มั่งคั่ง ที่เนอร์เซีย (Nursia) ในอิตาลีภาคกลาง ท่านได้ไปศึกษาอยู่ที่กรุงโรม ท่านตกใจต่อการกระทำของสมัครพรรคพวก ในฐานะที่เป็นเด็กแท้ ๆ จึงได้วิ่งหนี ท่านได้หนีไปอยู่ในถ้ำที่ห่างไกลแห่งหนึ่ง ได้รับการเลี้ยงดูจากพระผู้มิใจเมตตากฤษณารูปหนึ่ง ท่านจึงมีชีวิตรอยู่แบบฤๅษีเป็นเวลาหลายปี ท่านได้กลายเป็นผู้มีชื่อเสียงขึ้นมา เพราะความบริสุทธิ์ และในตอนที่ยังอยู่ในวัยหนุ่ม ท่านก็ตกลงปฏิบัติตามคำขอร้องของพวกพระที่อยู่ใกล้เคียงทั้งหลายให้ดำรงตนเป็นหัวหน้าของพระเหล่านั้น แต่ท่านถือวินัยเคร่งครัดมาก ท่านจึงออกจากวัดไป โดยมีพระติดตามท่านไปเพียง ๒ รูปเท่านั้น ท่านพร้อมด้วยพระ ๒ รูปนั้น และพระอื่น ๆ ที่ติดตามท่านไปในภายหลังได้สร้างวัดเล็ก ๆ ขึ้น ๑๒ แห่ง แต่ละวัดมีพระลูกวัด ๑๒ รูป กับสมภาร ๑ รูป หลังจากที่ได้ประสบความสำเร็จอย่างมากนานาชนิด ในที่สุดท่านก็หลบไปอยู่ที่มืองต คัสสิโน (Monte Cassino) ซึ่งเป็นภูเขา และอยู่สูงมากยากจะขึ้นไปถึง ท่านได้สร้างวัดขึ้นแห่งหนึ่งในบริเวณที่เป็นวิหารแห่งเทพอะพอลโลเก่า และที่นี่เองก็ได้กลายเป็นศูนย์กลางของนิกายเบเนดิกไตน์ และเป็นที่ได้บัญญัติกฎข้อบังคับ ที่มีชื่อเสียงสำหรับนิกายนี้ และเป็นที่ได้ปฏิบัติตามกฎเหล่านั้นอย่างเคร่งครัด

ก่อนสมัยเบเนดิกต์ วัดต่าง ๆ ในฝ่ายตะวันตกมีการปกครองไม่รัดกุมนัก ไม่มีระเบียบวินัยที่กำหนดไว้ให้แน่นอนเลย ในศาสนจักรฝ่ายตะวันออก

ได้มีกฎข้อบังคับอยู่แล้วมากมาย ที่นับว่ามีชื่อเสียงที่สุด ก็คือ กฎของเซนต์ บาซิล (Basil) ซึ่งบัญญัติขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๙๑๓ กฎของเซนต์ เบเนดิกต์ ซึ่งบัญญัติขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๐๗๐ แม้จะเข้มงวดกวดขัน แต่ก็ทำร่นน้อยกว่า และผู้ที่มีจิตใจมั่นคงย่อมสามารถปฏิบัติตามได้ โดยไม่ลำบากยากเย็นอะไรนัก กฎนี้มีคุณสมบัติในด้านระเบียบวินัยตามคุณลักษณะของพวกโรมัน กฎของเบเนดิกต์ได้สนองความต้องการในสมัยนั้น ได้เป็นอย่างดี ซึ่งในอีก ๒๐๐ ปีต่อมาได้กลายเป็นแบบอย่างแห่งกฎข้อบังคับของวัดต่าง ๆ ในฝ่ายตะวันตก วัดในนิกายเบเนดิกต์นั้นนับว่าเป็นวัด ที่ได้จัดขึ้นเป็นประชาคมที่บริบูรณ์ในตัวเอง (self - contained) สามารถเลี้ยงตัวได้ คือมีทั้งฟาร์ม โรงสี สวน และโรงงาน และยังมีโอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียนได้อีกด้วย ทั้งยังได้มีการรักษาธรรมเนียมโบราณได้เป็นอย่างดี โดยการคัดลอกต้นฉบับที่มีค่ามากไว้

เมื่อเบเนดิกต์ตั้งคัสสิโนขึ้นมานั้น อาณาจักรโรมันทางฝ่ายตะวันตก ได้ถึงซึ่งหายนะแล้ว และอิตาลีก็ถูกพวกโกธิกรุกราน ในสมัยเช่นนั้น วัดที่เป็นปึกแผ่นและมีระเบียบวินัยดี ได้ให้ความหวังที่ดีที่สุด สำหรับชีวิตที่สงบ และเป็นประโยชน์แก่บุคคล ที่มีจิตใจหันมาในทางศาสนาและการศึกษา

เราได้ทราบเรื่องชีวิตส่วนตัวของเบเนดิกต์น้อยมาก นอกจากว่าท่านได้ไปเยี่ยมน้องสาวชื่อสโคลาสติกา (Scholastica) ซึ่งท่านโปรดมาก ปีละครั้ง และน้องสาวผู้นี้ ก็มีชีวิตทางด้านศาสนาที่ยิ่งใหญ่พอ ๆ กับตัวท่านเหมือนกัน แม้แต่วันที่ท่านถึงมรณภาพ เราก็ไม่ทราบกัน ท่านจะต้องเป็นบุคคลที่มีความกล้าหาญมาก เพราะมีผู้กล่าวว่า ท่านได้ออกไปพบหัวหน้าพวกโกธิที่ดุร้าย ชื่อ โตติลา (Totila) และโดยอาศัยพลังความกล้าหาญแบบสุขุมของท่าน อย่างน้อยที่สุด ก็ทำให้โตติลาคลายความดุร้ายลงไปบ้างชั่วคราว

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ วัดคัสสิโนได้ถูกทำลายไปมาก

๕. เกรกอรี่ ผู้ยิ่งใหญ่ : Gregory the Great

ประมาณ พ.ศ. ๑๐๘๓ - ๑๑๔๓

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ เมื่อศูนย์กลางของอาณาจักรโรมันเก่า ได้ตั้งขึ้นที่เมืองคอนสแตนติโนเปิล และอิตาลีก็ถูกพวกป่าเถื่อนรุกรานนั้น บุคคลที่จะดำรงตำแหน่งบิชอปแห่งโรมันหรือโปปะนั้น จะต้องเป็นไม่เฉพาะ หัวหน้าทางศาสนจักรเท่านั้น แต่จะต้องเป็นผู้นำในทางโลกที่เฉลียวฉลาดด้วย เกรกอรี่เป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม ที่จะดำรงตำแหน่งสำคัญทั้งสองนี้ได้

เกรกอรี่ เกิดในครอบครัวผู้ดีที่มั่งคั่งในกรุงโรม ได้รับการศึกษา ดีมาก บิดาเป็นข้าราชการ ตัวเกรกอรี่เอง เมื่ออายุต่ำกว่า ๓๐ ปีเล็กน้อย ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นนายอำเภอของกรุงโรม แต่เมื่อบิดาถึงแก่กรรม ท่าน ได้บวชเป็นพระอุทิสทรีพัสสมบัติส่วนใหญ่ไปในทางกองการกุศล และ ดำรงชีวิตอยู่อย่างทรमानกาย ในทันทีที่ท่านได้บวชเป็นพระ ท่านก็ถูก ส่งเป็นผู้แทนของโปปไปยังกรุงคอนสแตนติโนเปิล ภาระที่สำคัญประการ หนึ่งก็คือเพื่อให้ทางคอนสแตนติโนเปิลส่งทหารมาช่วยอิตาลีรบกับพวกป่าเถื่อน ทั้ง ๆ ที่ท่านมีภาระต่าง ๆ เหล่านี้แต่หัวใจของท่านนั้นอยู่กับพวกเพื่อน พระในวัด เพราะท่านอธิบายตัวเองว่า “ในเมื่อท่านต้องโลดขึ้นโลดลงเพราะ ภาระแสนกลืน แห่งภารกิจทางโลกนั้น ท่านได้ถูกโซ่สมอผูกไว้ ที่ฝั่งทะเลอัน สงบเงียบแห่งการสวดอ้อนวอน”

เมื่อท่านมีอายุได้ ๔๕ ปีท่านได้จากกรุงคอนสแตนติโนเปิล และใช้เวลา ๕ ปีอย่างมีความสุข ในฐานะเป็นสมภารวัดที่ท่านรักในกรุงโรม แต่

ใน พ.ศ. ๑๑๓๓ เมื่อไปสืบทอดพระชนม์ลง ชาวกรุงโรมทั้งหมด ทั้งพระและ
คฤหิ์สได้ชักจูงเกรกอรีให้เป็นไปสืบต่อไป ทั้ง ๆ ที่ท่านไม่ยากเป็นเลย
เวลานั้นได้มีภาระหนักวางอยู่เบื้องหน้าท่านแล้ว ท่านเองได้เปรียบกรุงโรม
เหมือนเรือเก่าและกำลังจะแตกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย น้ำรั่วเข้าไปทุกทิศทุก
ทาง แถมยังถูกพายุตีเรืออยู่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ และกำลังจะแตกเป็นผุยผง
แต่ในระยะเวลา ๑๓ ปีครั้งที่เกรกอรีดำรงตำแหน่งเป็นไปปนั้น เรือก็
สามารถฝ่าพายุหนักไปได้

บางทีจะเป็นเพราะในระหว่างระยะแรก ๆ แห่งชีวิตตอนที่ท่านเป็น
พระนั้น เกรกอรีเห็นพวกเด็กผู้ชายชาวแซกซอนจากอังกฤษอยู่ที่ตลาดค้า
ทาสในกรุงโรม และเมื่อทราบว่าเป็นพวกแองเกิล (Angles/
Angli) ซึ่งแสดงว่า เด็กเหล่านั้นดูคล้าย ๆ เทวดา (angel/angeli) อุบัติเหตุนี้ทำ
ให้ท่านปรารถนาจะนำคริสต์ศาสนาไปเผยแผ่ในบริเตนมาก และแม้จะเป็น
ไม่ไม่ได้ที่ท่านจะไปด้วยตัวเอง แต่เมื่อท่านได้เป็นไปปแล้ว ท่านก็ส่งออกัสติน
พร้อมด้วยพระคณะหนึ่งไม่มากนัก ไปยังเคนต์ (Kent) เมื่อ พ.ศ. ๑๑๒๐
เพื่อทำให้พวกแองโกลแซกซอน หันมาถือคริสต์ศาสนา และทำสัญญากับ
ศาสนจักรเคลติกทางตะวันตก

แม้ท่านจะไม่แข็งแรงนัก แต่เกรกอรีก็ได้แสดงให้เห็นว่ามีพลังงาน
มาก กิจวัตรประจำวันของท่าน มีอธิบายไว้โดยละเอียดในจดหมายของท่าน
หลายฉบับซึ่งยังรักษาอยู่ คนทั้งหลายร้องเรียนต่อท่านเพื่อขอให้ท่านให้คำ
แนะนำ และยอมรับการวินิจฉัยของท่านได้ โดยเฉพาะในอิตาลีท่านนั้น แต่ทว่า
ในกอล (Gaul) สเปน แอฟริกาเหนือ และบริเตนด้วย ท่านเข้มงวดกวดขัน
ในเรื่องวินัยมากได้ขับผู้ที่มีความผิดออกจากงานและแก้ไขการใช้อำนาจใน
ทางมิชอบในวัดต่าง ๆ สภาที่สำคัญ ๆ ๔ แห่ง คือ สภาที่นิเซีย (Nicaea)

ที่คอนสแตนติโนเปิล ที่เอเฟซุสและที่คาลเซดอน (Chalcedon) ได้ออกกฎหมายข้อบังคับที่สำคัญ ๆ ของคริสต์ศาสนาขึ้น และเกรกอรีซึ่งไม่มีข้อพิพาททางเทววิทยา ที่ทำให้ท่านต้องเดือดร้อน ก็สามารถให้ความสนใจแก่งานของโป๊ปและงานฝ่ายบริหารได้เต็มที่ ดังนั้น ท่านจึงได้แผ้วถางทางสำหรับที่ไปป้องกันหลัง ๆ จะอ้างว่าท่านมีอำนาจครอบงำไปทั่วโลก

เกรกอรีได้ทรงแต่งตั้งข้าราชการขึ้นบริหารงาน ทรัพย์สินสมบัติที่เป็นที่ดินที่มีคนถวายศาสนจักรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ท่านเขียนจดหมายหลายฉบับไปถึงข้าราชการเหล่านี้ ซึ่งแสดงว่าท่านสนใจในกิจกรรมทุกอย่างที่กำลังดำเนินอยู่และมีความปรารถนาว่า ไม่ควรทำอะไรในนามของท่าน ที่จะทำให้ศาสนจักรต้องขายหน้าเลย

เกรกอรีได้ทิ้งข้อเขียนไว้มากมาย รวมทั้งหนังสือเรื่อง Pastoral Care สำหรับบิชอปและพระทั้งหลาย ซึ่งหนังสือเล่มนี้มีผู้รู้จักนิยมยกย่องกันอยู่หลายศตวรรษ และพระเจ้าอัลเฟรดได้ทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษ Gregorian Sacramentary เป็นการแก้ไข The older Roman service of the Mass ซึ่งท่านได้แก้ไขเปลี่ยนแปลง และเพิ่มเติมบ้าง ท่านสนใจในการดนตรีของศาสนจักร และชอบโรงเรียนสำหรับพวกร้องเพลงสวด ในกรุงโรมมาก.

๖. รอสเซอแลง : Roscelin

ประมาณ พ.ศ. ๑๕๕๓ - ประมาณ พ.ศ. ๑๖๖๘

รอสเซอแลง มีนามในภาษาละตินว่า โรสเซลลินุส คอมเปนินซิส (Roscellinus Compenoensis) เป็นปรัชญาเมธีและนักเทววิทยาชาวฝรั่งเศส มีชื่อเสียงในฐานะเป็นนักนามนิยม (Nominalist) สดุดีเกิดที่เมืองกองปีญ (Compiègne) หรือคอมเปนดิอุม (Compendium) ท่านได้ศึกษาที่เมืองซัวซองส์ (Soissons) และที่เมืองแร็งส์ (Reims) แล้วก็มาสอนอยู่ที่เมืองกองปีญ (Compiègne) ที่เมืองโลเชอส์ (Loches) (ณ เมืองนี้ ท่านได้อาเบอลาร์ตเป็นลูกศิษย์) ที่เมืองเบอซังซอง (Besancon) และที่เมืองตัวส์ (Tours) งานของท่านที่เหลืออยู่ก็ดูเหมือนจะได้แก่ จดหมายที่รุนแรง และหยาบคายที่ท่านมีไปถึง อาเบอลาร์ตในเรื่องตรีเอกานุภาพ ลัทธิคำสอนของท่าน ซึ่งเป็นที่ทราบกันเพียงนิดหน่อยก็คือ คำสอนที่สืบเนื่องมาจากคำสอนของ เซนต์ แอนเซลม์ และจากผลงานของอาเบอลาร์ต และจากหนังสือ *De generibus et speciebus* ซึ่งไม่ทราบว่าใครเป็นผู้เขียน รอสเซอแลงมีความเห็นว่า สิ่งที่เป็นสากลก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าถ้อยคำที่พูด ๆ กัน (แอนเซลม์ใช้คำว่า *flatus vocis*) เพราะฉะนั้น จึงเข้าใจกันว่า รอสเซอแลงเป็นผู้ให้กำเนิดลัทธินามนิยม (Nominalism) อนึ่ง ไม่มีสิ่งเดียวใด ๆ จะถูกแบ่งออกไปเป็นส่วนต่าง ๆ ได้ ทุก ๆ “ส่วน” ย่อมเป็นสิ่งทั้งมวลในตัวเอง และการแบ่ง “สิ่งทั้งมวล” เป็น “ส่วนต่าง ๆ” จะเป็นไปได้ก็เพียงคำพูดเท่านั้น หาได้เป็นไปได้อย่างจริง ๆ ไม่ มิใช่แม้แต่ปฏิจจวาทีที่เป็นเอกภาพ แต่ละญัตติ

ในปณจนาที่ย่อมมีค่าตามสิทธิของมันเอง โดยมีได้มีการก่อให้เกิดรูปเป็นสิ่งที่
ทั้งมวลรวมกับสิ่งอื่น ๆ เลย คำสอนเรื่องตรีเอกานุภาพของรอสเซอ-
แลง ซึ่งประกอบด้วยสารัตถะสำคัญ หรือเนื้อสาร ๓ อย่าง คือลัทธิที่เรียก
อย่างไม่เหมาะสมว่า “ตรีเทวนิยม” (Tri Theism) นั้น ส่วนหนึ่งถือเอาบท
นิยามความหมาย persona ว่าเป็น Substantia rationalis ของโบธิอุส เป็น
หลัก ถ้าหากพระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นเนื้อสารหนึ่ง “บุคคลทั้งสามก็คงถูกทำ
ให้อวตารทั้งหมด” ไม่เป็นที่แจ่มแจ้งนักกว่า คำสอนนี้เกี่ยวข้องกับลัทธินาม-
นิยม (Nominalism) ของรอสเซอแลงได้อย่างไร และไม่เป็นที่แจ่มกระจ่าง
เลยว่า รอสเซอแลงได้ถอนคำพูดของท่าน หลังจากที่ท่านได้ประณาม
สภาพที่เมืองซัวซองส์ (Soissons) แล้วอย่างไรหรือไม่.

๗. เปรสเตอร์ จอห์น : Prester John

ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓

กษัตริย์ผู้นับถือคริสต์ศาสนาในนิยายผู้นี้ เชื่อกันว่า ปกครองมหาอาณาจักรแห่งหนึ่งในเอเชียหรือแอฟริกา สันนิษฐานกันว่าทรงเป็นทั้งกษัตริย์และพระ ดังนั้นจึงได้นามว่า Prester ซึ่งมาจากคำกรีกว่า presbyter (priest) ความจริงหาได้มีบุคคลเช่นนั้นจริง ๆ ไม่ และชื่อเสียงที่พระองค์ทรงได้รับนั้น ก็เป็นชื่อเสียงของกษัตริย์ตะวันออกหลายองค์รวมกัน

ชื่อนี้ครั้งแรกได้ตั้งให้แก่ กูรข่าน (Gur Khan) แห่งประเทศจีน และใน พ.ศ. ๑๖๘๘ ก็ปรากฏอยู่ในพงศาวดารของบิชอปเยอร์มันรูปหนึ่ง ประมาณ ๒๐ ปีต่อมา ได้มีข่าวแพร่สะพัดไปทั่ว เกี่ยวกับจดหมายประหลาดฉบับหนึ่งที่เข้าใจกันว่าเปรสเตอร์ จอห์นทรงส่งไปถึงจักรพรรดิแห่งไบซันติอุม ในจดหมายฉบับนั้น เปรสเตอร์ จอห์น ทรงคุยว่า พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของโลก และว่าพระองค์ทรงปกครองหมู่เกาะอินเดีย ๓ แห่ง และมีกษัตริย์ที่ยอมอยู่ได้ปกครองอีก ๗๒ องค์ แม่น้ำซึ่งมีทรายเป็นแก้วมณีที่หาค่ามิได้ ได้ไหลผ่านอาณาจักรของพระองค์ และมีมณฑลใหญ่ที่สุดทองขึ้นมา และมีฟองน้ำที่มีอำนาจให้แสงสว่าง และทำในสิ่งทั้งหลายและที่ไม่เห็นด้วย

ใน พ.ศ. ๑๗๒๐ ไปไปได้ทรงส่งพระสมณสาสน์ ไปถึงพระราชาองค์หนึ่ง ซึ่งพระองค์ทรงเชื่อว่าเป็น เปรสเตอร์ จอห์น องค์เดียวกัน ไปไปได้ตรัสกับเปรสเตอร์ จอห์นว่า “จอห์นโอรสรักที่สุดในพระ-

เยซูคริสต์ ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่รุ่งโรจน์ และสง่างามของหมู่เกาะอินดีส” นักประวัติศาสตร์ทั้งหลายว่า บางทีไปคงจะส่งพระสมณสาสน์ไปยังกษัตริย์แห่งเอธิโอเปียที่นับถือคริสต์ศาสนาก็ได้

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ชัยชนะของเจงกิสข่าน ก็ถือว่าเป็นชัยชนะของผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากเปเรสเตอร์ จอห์น พระนามว่า ดาวิด ด้วยเหมือนกัน.

๘. เซนต์ เบอร์นาร์ด : St. Bernard

ประมาณ พ.ศ. ๑๖๓๓ - ๑๖๘๖

เบอร์นาร์ด แห่งแคลร์โวซ์ (Clairvaux) นับว่าเป็นบุคคลสำคัญที่สุดคนหนึ่ง ของศาสนจักรในสมัยกลาง ท่านเป็นสมาชิกครอบครัวผู้ตีฝรั่งเศส และมารดาเป็นผู้ที่เคร่งครัดในศาสนามาก เพราะคำสอนของมารดาเอง เบอร์นาร์ดจึงตัดสินใจบวชเป็นพระ ซึ่งในสมัยนั้นถือว่าเป็นอุดมเพศ ที่มนุษย์อาจเป็นได้

วิสัยสามารถในภาวะผู้นำของเบอร์นาร์दनับว่าเข้มแข็งมากพออายุได้ ๒๒ ปี ท่านก็ออกจากบ้าน ชักชวนเพื่อนผู้ตีหนุ่ม ๆ ๓๐ คน รวมทั้งพี่น้องของท่านอีก ๕ คน ให้ตามท่านไปด้วย บุคคลทั้งหลายเหล่านี้ได้บวชอยู่ในวัดที่เคร่งครัดที่สุดในยุโรป คือวัดของนิกายซิสเตอร์เซียน (Cistercian)* ที่ซีโดซ์ (Citeaux) ซึ่งสมัยนั้น สตีเฟน ฮาร์ดิง แห่งเชอร์บอร์น (Stephen Harding of Sherborne) ชาวอังกฤษผู้สร้างวัดนั้นปกครองอยู่ เมื่อได้สมาชิกมาเพิ่มอีกมากมายเช่นนี้ ก็ทำให้วัดซีโดซ์เจริญรุ่งเรือง และขยายอาณาเขตกว้างขวางออกไปมาก และใน พ.ศ. ๑๖๕๘ เบอร์นาร์ด ก็ได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าพวกพระ ๑๒ รูป เพื่อไปแสวงหาที่อยู่ใหม่ พวกพระทั้งหลายได้เดินทางไปถึงหมู่บ้านที่เปลี่ยวแห่งหนึ่งในเมืองชังปาญ (Champa-

* นิกายย่อยของนิกายเบเนดิกไทน์ ซึ่งได้ตั้งขึ้นที่เมืองซิสเตอร์ซีอุม คือเมืองซีโดซ์ (Citeaux)

gne) และได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น แคลร์โวซ์ ซึ่งแปลว่า หมู่บ้านที่รุ่งโรจน์สดใส ณ เมืองแคลร์โวซ์นี้เอง ท่านทั้งหลายเหล่านั้นก็เอาไม้มาสร้างเป็นอาคารที่พักอย่างหยาบ ๆ ขึ้น

ที่เมืองแคลร์โวซ์ เบร์นาร์ตได้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความยากลำบากมาก พลั้งอันประหลาดมหัศจรรย์ของท่าน ทำให้ท่านรับภารกิจทั้งของอาณาจักร และศาสนจักรไว้มากมาย และทำให้มีโอกาสเขียนจดหมายเกี่ยวกับเรื่องโลก ๆ และเรื่องศาสนาไว้มาก นับว่าเป็นสิ่งที่ใหม่สำหรับสมภารวัด ที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับข้อพิพาทต่าง ๆ ในทางโลก แต่คำแนะนำของเบร์นาร์ต ก็เป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนามาก ทำให้ท่านมีชื่อเสียงมาก จนกระทั่งมีผู้กล่าวว่าท่านสามารถพยากรณ์อะไรต่าง ๆ และแสดงปาฏิหาริย์ได้

เมื่อเบร์นาร์ตอายุได้ ๔๐ ปี ได้เกิดกรณีพิพาทอย่างรุนแรงขึ้นที่กรุงโรม ในเรื่องการเลือกตั้งโปปองค์ใหม่ มีผู้เข้าแข่งขัน ๒ รูป คือ อินโนเซนต์ที่ ๒ (Innocent II) กับ อะนาเคลตัสที่ ๒ (Anacletus II) ซึ่งก็ได้รับแต่งตั้งเป็นโปปทั้งคู่ โดยคณะสงฆ์พวกซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกัน ซึ่งได้ก่อให้เกิดอันตราย และความลำบากเดือดร้อนมาก โดยเหตุที่เกียรติยศชื่อเสียงของ เบร์นาร์ต ในยุโรปมีมาก ท่านจึงได้รับอาราธนาให้เป็นผู้ระงับกรณีพิพาทนี้ ท่านตัดสินใจให้อินโนเซนต์ที่ ๒ เป็นโปป ซึ่งก็ยังมีการลงเลใจกันอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ในที่สุดก็เป็นที่ยอมรับกันตามที่เบร์นาร์ตตัดสิน เมื่อโปปอินโนเซนต์สิ้นพระชนม์แล้ว ยูจีนุสที่ ๓ (Eugenius III) ซึ่งเป็นศิษย์ของเบร์นาร์ต ก็ได้รับเลือกเป็นโปปต่อมา เลยเป็นเหตุทำให้เบร์นาร์ตมีอำนาจในศาสนจักรมากที่สุด

ยูจีนุส ได้ขอร้องให้บรรดากษัตริย์ และพวกผู้ดีของยุโรปตะวันตก

ทำสงครามครูเสดซึ่งเอาดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ที่จากพวกนอกศาสนา สงครามครูเสดครั้งแรกในปี พ.ศ. ๑๖๓๙ ได้ประสบผลสำเร็จบ้างเหมือนกัน เพราะสามารถยึดกรุงเยรูซาเล็ม และตั้งอาณาจักรขึ้นที่เยรูซาเล็มได้ แต่ในตอนนี้ พวกที่นับถือศาสนาอิสลามก็เริ่มถูกคามนครศักดิ์สิทธิ์นี้อีก เบอร์นาร์ด ยังไม่ละความพยายามที่จะเร้าใจให้คริสต์ศาสนิกชนทั้งหลายต่อสู้ต่อไป โดยเทศนาให้เกิดความกล้าหาญ และทำให้เกิดความไม่ย่อท้อทั้งในโบสถ์ ตามตลาด และตามทางหลวงทั่ว ๆ ไปในยุโรป ในที่สุดก็เกิดสงครามครูเสดครั้งที่ ๒ ขึ้น ส่วนใหญ่ก็เพราะอาศัยความพยายามของท่านนั่นเอง แต่ในที่สุดก็พิสูจน์ให้เห็นความล้มเหลวและความหายนะ และทำให้ยุโรปตกอยู่ในสถานะ ที่ต้องเศร้าสลดใจอย่างลึกซึ้ง

เบอร์นาร์ด ซึ่งมีคำสอนตามแบบออร์ทอดอกซ์อย่างเคร่งครัด ได้ช่วยทำให้สภาพสังคม ประณามอาเบอลาร์ตว่าเป็นมิชฌาทิฐิได้สำเร็จ และได้โจมตีศิษย์ของ อาเบอลาร์ต รูปหนึ่ง ชื่อ กิลเบิร์ต ซึ่งเป็นบิชอปแห่ง ปัวตีเอร์ (Poitiers) การโจมตีทั้งสองนั้น นับว่าเป็นความพยายามที่จะห้ามการใช้เหตุผลตรวจสอบคำสอนในทางศาสนา เพราะเบอร์นาร์ดตามที่นักประวัติศาสตร์สมัยนั้นกล่าวถึงนั้น นับว่า “เกลียดชังพวกที่เชื่อถือในปรัชญาของโลกนี้ และยึดถือการใช้เหตุผลแบบมนุษยนิยม” ทำที่ของเบอร์นาร์ด สำหรับเราแล้ว ไม่แจ่มแจ้งนัก แต่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ทำที่ของท่านจะถือว่าผิดปรกติธรรมดาหรือไม่ อีกประการหนึ่ง ในตอนเริ่มสงครามครูเสด เมื่อพระเจ้าผู้ลี้ภัยศาสนารูปหนึ่งให้ประชาชนตามเมืองต่าง ๆ หลายเมืองในเยอรมนีฆ่าพวกยิวอย่างทารุณโหดร้ายนั้น เบอร์นาร์ดนี่เอง ที่ใช้อำนาจที่ท่านมีอยู่ทั้งหมดยุติการปฏิบัติที่มีใช่เป็นแบบคริสต์ศาสนา นั้นเสีย ในแง่นี้ นับว่าท่านเป็นผู้นำมาตรฐานทางศีลธรรมในสมัยนั้น

วัดของนิกายซิสเตอร์เซียนหลายวัด ถือกำเนิดมาจากเมืองซี-
โตซ์ วัดเหล่านี้รวมทั้งวัดอังกฤษที่มีชื่อเป็นที่รู้จักกันดีหลายวัด คือ วัด
เวเวอร์ลีย์ (Waverley) ในซอร์รีย์ (Surrey) วัดทินเทิร์น (Tintern) ในไวย์เวลลีย์
(Wye Valley) และวัดน้ำพุ (Fountains) ในยอร์กไชร์ (Yorkshire) แม้ว่าเบอร์-
นาร์ตจะมีได้เป็นผู้ตั้งนิกายซิสเตอร์เซียนจริง ๆ แต่นิกายนี้ก็ต้องพึ่งพาอาศัย
ความกล้าหาญ และความคิดอ่านของท่านอยู่มากทีเดียว ท่านเป็นธรรมกถึก
ชั้นเอก และมีบุคลิกภาพที่เป็นเสมือนแม่ที่ดึงดูดใจอยู่มาก คุณสมบัติเกี่ยวกับ
ความรัก และความกรุณาของพระเยซูคริสต์เจ้าแบบมนุษย์นี้เอง ที่เราใจให้
ท่านต้องทำงาน ด้วยความเสียสละเป็นอย่างสูง.

๕. เซนต์ โทมัส เบกเกต : St. Thomas Becket

พ.ศ. ๑๖๖๑ - ๑๗๑๓

เบกเกตเป็นบุตรพ่อค้าชาวกรุงลอนดอน แต่ครอบครัวฝ่ายบิดามีรกรากอยู่ในฝรั่งเศส เบกเกตจึงมีนามในภาษาฝรั่งเศสว่า a Becket ท่านเป็นผู้มีรูปร่างสง่างาม และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านได้บวชเป็นพระ และเป็นทีโปรดปรานของ ทีโอแบลด์ (Theobald) ซึ่งเป็นอาร์คบิชอปแห่งแคนเตอร์เบอรี ในปี พ.ศ. ๑๖๔๘ ทีโอแบลด์ซึ่งกำลังชราลงทุกที ได้ทูลแนะนำกษัตริย์องค์ใหม่คือ พระเจ้าเฮนรีที่ ๒ ให้รู้จักเบกเกต ว่าเป็นผู้เหมาะสมแก่ตำแหน่ง อัครมหาเสนาบดี (Chancellor) ซึ่งเป็นตำแหน่งสำคัญในบ้านเมือง ทั้งนี้ก็โดยหวังจะให้พระราชาทรงเป็นมิตรกับศาสนจักรตลอดไป พระเจ้าเฮนรีก็ทรงแต่งตั้งเบกเกตเป็นอัครมหาเสนาบดี พระราชาและอัครมหาเสนาบดี จึงได้กลายเป็นสหายสนิท จนประชาชนกล่าวว่า ทั้งสองท่านมีใจตรงกัน เบกเกตแม้จะเป็นพระ ก็มีได้มีหน้าที่ทางศาสนาใด ๆ ปฏิบัติเลย ท่านคงแสวงหาความสุขต่าง ๆ แบบคฤหัสถ์แม้กระทั่งพาพวกอัศวินออกรบ ในฐานะเป็นอัครมหาเสนาบดี ท่านมีอำนาจหน้าที่มากมาย และกลายเป็นบุคคลที่มั่งคั่งมาก มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างโอโถงฟุ่มเฟือย เช่นเดียวกับพระเจ้าแผ่นดินที่เดียว ในปี พ.ศ. ๑๗๐๓ เมื่ออาร์คบิชอปทีโอแบลด์ถึงมรณภาพ พระเจ้าเฮนรีทรงพระราชดำริว่า ถ้าทรงแต่งตั้งเบกเกตผู้เป็นพระสหายให้เป็นอาร์คบิชอป และอัครมหาเสนาบดีทั้ง ๒ ตำแหน่งแล้ว พระองค์ก็ทรงสามารถดำเนินการทั้งฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักรได้ตามพระทัยปรารถนา เบกเกต

ไม่เห็นด้วย ทราบดีว่า ถ้าหากเป็นอาร์คบิชอป ตนจะต้องไม่เป็นที่โปรดปราน ถ้าไม่ใช่ของพระราชาก็ของผู้เป็นเจ้าอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่พระราชาก็ยังคงยืนยันตามเดิม เบกเกตก็ตกลง แต่เบกเกตมิได้ปฏิบัติอย่างที่พระราชาทรงหวังไว้ เบกเกตได้ทูลลาออกจากตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี เลิกใช้ชีวิตที่ฟุ่มเฟือย และใช้พลังความสามารถทั้งปวงที่มีอยู่เพื่อคงไว้ซึ่งสิทธิและอภิสิทธิ์ทั้งปวงที่ท่านเห็นว่าเป็นของศาสนจักร

นับตั้งแต่รัชสมัยของ พระเจ้าวิลเลียมผู้พิชิต เป็นต้นมา พวกบิชอป พวกพระ และศาสนการชั้นผู้น้อยทั้งหลาย (ซึ่งรวมทั้งประชาชนที่ได้รับการศึกษาดีที่สุดด้วย) จะถูกนำมาพิจารณาได้ส่วนที่ศาลพระ ไม่ขึ้นต่อศาลหลวง การลงโทษที่รุนแรงที่สุดที่ศาลพระจะทำได้ก็คือลดยศจำเลย ซึ่งจะทำให้เขากลายเป็นคนทุศีล แล้วก็ต้องขึ้นต่อศาลหลวง ความจริงอภิสิทธิ์ของศาสนจักรนี้มักจะถูกใช้ไปในทางที่ผิดอยู่เสมอ บางทีพวกพระที่ก่อคดีถูกถูกรรจ์ไว้ ซึ่งบางทีเป็นคดีฆาตกรรม ก็ได้รับการลงโทษสถานเบา พระเจ้าเฮนรีทรงปรารภว่าจะนำคดี ทางบ้านเมืองทั้งปวง (คือคดีในฐานะที่ประพฤติดีกฎหมายของบ้านเมือง) มาพิจารณาที่ศาลหลวง เพื่อที่จะได้รับความเสมอภาคกัน ในกรณีนี้ดูเหมือนว่าเบกเกตจะยินยอม แต่ตอนที่พระราชาทรงอ้างสิทธิที่จะทรงวินิจฉัยว่า อะไรเป็นความผิดทางบ้านเมือง และอะไรเป็นความผิดทางศาสนานี้แหละ ที่เบกเกตไม่ยินยอมด้วย

เรื่องนี้กลายเป็นเรื่องใหญ่เกี่ยวกับการต่อสู้ชิงอำนาจ ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร ซึ่งได้เริ่มมีมาตั้งแต่สมัย แอนซลัมกับพระเจ้าวิลเลียมที่ ๒ เป็นต้นมา และได้ลุกลามไปทั่วยุโรป ในอังกฤษการต่อสู้นี้ไม่มีทางยุติลงได้ จนกระทั่งพระเจ้าเฮนรีที่ ๓ ทรงแยกตัวออกจากศาสนจักรที่กรุงโรม และพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประมุขของศาสนจักรในอังกฤษ

พระเจ้าเฮนรีที่ ๒ ทรงเสนอธรรมนูญ Clarendon ที่มีชื่อแก่สภาซึ่งประกอบด้วยพวกขุนนางชั้นบารอนกับพวกบิชอป ซึ่งในธรรมนูญนี้ได้ระบุว่าอาณาจักรมีอำนาจเหนือศาสนจักร ธรรมนูญนี้ได้ประกาศว่า ศาสนจักรไม่ควรให้ความคุ้มครองแก่บุคคลที่ประพฤติผิดกฎหมายอาชญากรรม แม้ศาสนจักรจะตั้งบิชอปและสมภารได้เอง แต่บิชอปและสมภารเหล่านั้น ควรได้รับการเลือกในศาลหลวง และตั้งนั้นก็ชื่อว่า ตกอยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อตำแหน่งบิชอปหรือตำแหน่งทางศาสนาว่างลง พระราชาควรได้รับคำภาษี จนกว่าจะแต่งตั้งบุคคลใหม่ดำรงตำแหน่งนั้นแทน และจะต้องไม่มีการอุทธรณ์ฎีกาอะไรต่อไป นอกจากว่าจะได้รับพระบรมราชานุมัติก่อนเท่านั้น พวกบิชอปพร้อมที่จะยอมรับตามที่ธรรมนูญ Clarendon บัญญัติไว้ และไปก็ทรงแนะนำเบกเกต ให้ปฏิบัติเป็นสายกลาง เพราะฉะนั้น เบกเกตจึงตกลง แต่แล้วในทันใด ท่านก็เสียใจที่ได้ตัดสินใจไปเช่นนั้น จึงไม่ยอมประทับตราลงบนเอกสารนั้น การที่ท่านขัดพระทัยพระราชดำริครั้งนี้ ทำให้ท่านตกอยู่ในห้วงอันตราย จนทำให้ท่านต้องหนีไปฝรั่งเศส และได้ถวายฎีกาต่อไป

นับเป็นเวลาหลายปีกว่าที่จะประนีประนอมกันได้ ซึ่งในระหว่างเวลานี้ พระเจ้าเฮนรีทรงเก็บภาษีรายได้ตำแหน่งอาร์คบิชอปแห่งแคนเตอร์เบอรีหมดอย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ. ๑๗๑๓ เบกเกตก็ได้กลับมายังแคนเตอร์เบอรี แต่ในไม่ช้าก็เกิดวิวาทกันอีก กล่าวกันว่าพระราชาได้ตรัสว่า “ไม่มีใครจะเอาเราออกไปให้พ้นพระองค์นี้ได้เลยหรือ?” อัศวิน ๔ คนจึงได้ไปยังแคนเตอร์เบอรีทันทีและได้ฆาตร์คบิชอปเบกเกต ณ ที่อยู่ในวัดของท่านนั่นเอง

การกระทำครั้งนี้ทำให้โลกคริสต์จักรสั่นสะเทือน และโดยคำสั่ง

ของโป๊ป พระเจ้าเฮนรีต้องเสด็จไปขอขมาต่อเบกเกตในท่ามกลางฝูงชน ณ แท่นบูชาที่วิหารแคนเตอร์เบอรี โป๊ปได้ประกาศว่าเบกเกตเป็นเซนต์ และแคนเตอร์เบอรีได้กลายเป็นสถานที่สำคัญที่สุดสำหรับชาวอังกฤษ จะจาริกไปแสวงบุญ สองร้อยปีต่อมา ชอเซอร์ (Chaucer) ได้เขียนอธิบายไว้ในเรื่อง The Canterbury Tales ถึงวิธีที่พวกทูตงศ์มากมายหลายแบบ เดินทางไปยังแคนเตอร์เบอรี เพื่อเคารพที่หลุมฝังศพนักบุญผู้นี้ การทูตงศ์เหล่านี้ได้มายุติลงในสมัยเมื่อพระเจ้าเฮนรีที่ ๘ ได้ทรงทำลายหลุมฝังศพนั้นในสมัยปฏิรูป.

๑๐. เซนต์ โดมินิก : St. Dominic

พ.ศ. ๑๗๑๓ - ๑๗๖๔

โดมินิก เป็นชาวสเปน เกิดที่คาสตีล (Castile) ซึ่งเดิมเป็นอาณาจักรหนึ่ง ภายในภาคเหนือและภาคกลางของสเปน ท่านมีชีวิตอยู่ในสมัยเดียวกับเซนต์ฟรานซิส และทั้งสองท่านนี้ แม้จะมีคุณลักษณะแตกต่างกัน แต่ทั้งสองท่านก็ได้ตั้ง FRIARS ที่เที่ยวไปในโลกเพื่อสอนคริสต์ศาสนาเช่นกัน

โดมินิกศึกษาวิชาเทววิทยาที่มหาวิทยาลัยปาเลนเซีย (Palencia) อยู่ ๑๐ ปี แล้วก็อยู่ปฏิบัติงานในฐานะเป็นพระ อยู่ที่วิหารออสมา (Osma Cathedral) เมื่ออายุได้ ๓๕ ปี จนกระทั่งบิชอปของท่านชื่อ อะเซเวโด (Agevedo) เลือกเอาท่านเป็นผู้ติดตามในคณะทูตไปยังดินแดนของพวกอัลบิเยนซิส (Albigenses) ซึ่งเป็นนักปฏิรูปศาสนานิกายหนึ่ง ในฝรั่งเศสภาคตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งประชาชนปฏิบัติตามศาสนาอย่างผิด ๆ ณ ที่นั้น วัฏวาทารมร้ายเกือบหมด และพวกพระส่วนมากดำรงชีวิตอยู่อย่างเกียจคร้าน และประพฤติชั่วช้า ไปพยายามที่จะจัดการกับความเป็นมิฉนาคิฐิของพวกอัลบิเยนซิส โดยส่งทูตของไปไป แต่การไปของคณะทูตนี้ เป็นไปอย่างเอิกเกริกและหรูหรา โดมินิกได้ตำหนิตูเหล่านั้น ท่านกล่าวว่า “หนามยอดต้องเอาหนามบ่ง” (Zeal must be met by zeal) ต้องเอาชนะการไม่เคารพด้วยการเคารพ (false sanctity by zeal sanctity) เกถือต้องจ้มเกถือ (humility by humility) เอาชนะการสอนผิด ๆ ด้วยการสอนให้ถูก (Preaching error by preaching truth) แล้วไปพยายามที่จะบดขยี้พวกมิฉนาคิฐิ โดยการส่งกองทัพไป

โจมตี พวกอัลบิเยนซิส และฆ่าพวกนั้นมากมาย ซึ่งนับว่าเป็นการสังหารอย่างโหดร้ายทารุณ ที่โดมินิกเองสนับสนุน ซึ่งทำให้น่าอดสูมาก

เมื่อคณะทูตกลับมาถึงสเปน โดมินิกก็ตัดสินใจหลบอยู่เบื้องหลังและได้รวบรวมบุคคล ที่มีความรู้สึกแบบเดียวกับท่านสองสามคน เพื่อช่วยท่านสอนพวกมิชชันนารี ในที่สุด พ.ศ. ๑๗๕๙ ไปป ก็ยอมให้โดมินิกตั้งนิกายของตนขึ้น และใน พ.ศ. ๑๗๖๓ ธรรมนูญของนิกายนี้ก็ได้รับการร่างขึ้นมา พระในนิกายนี้ จะต้องท่องเทียวไปขออาหารเขารับประทาน (mendicant) นั่นคือ จะต้องไม่มีสมบัติอะไรติดตัว และจะต้องขอขมนมปังเขาดั้นเป็นประจำ วัน ได้มี “master - general” คนหนึ่ง และมีหลาย “Province” แต่ละ Province มี Provincial Prior เป็นผู้ปกครอง มีสำนักชี ซึ่งได้ทำหน้าที่เป็นครั้งที่ดีมาก

ในปีต่อมา โดมินิกก็ถึงแก่กรรมภาพ แต่คณะสงฆ์ที่ท่านได้ตั้งขึ้นได้เจริญรุ่งเรืองและแผ่ไปทั่วยุโรปภาคตะวันตก ซึ่งรวมทั้งฝรั่งเศสด้วย ที่ฝรั่งเศส พระนิกายนี้เรียกกันว่า “จาโคเบง” (Jacobins) และที่อังกฤษเรียกกันว่า “Black Friars” กฎเกี่ยวกับการที่ต้องท่องเทียวไปขออาหารเขารับประทานอย่างเคร่งครัดนี้ ต่อมาก็ปฏิบัติตามไม่ได้ เช่นเดียวกับพวกฟรานซิสกันเหมือนกัน พวกโดมินิกันมีชื่อเสียงในด้านการศึกษา โดมินิกได้ส่งคนของท่านไปยังศูนย์กลางการศึกษาต่าง ๆ มีกรุงปารีส โรม และโบโลญญา (Bologna) ซึ่งอยู่ทางด้านหนึ่งของภาคกลาง เพราะท่านต้องการมีอิทธิพลเหนือพวกปรมาจารย์และผู้นำในทางความคิดทั้งหลาย ไม่ช้าไม่นานนัก พวกโดมินิกันก็ครองตำแหน่งหัวหน้าวิชาเทววิทยา ในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ปารีส และโบโลญญา และนักเทววิทยาคนสำคัญที่สุดในสมัยกลางสองท่าน คืออัลเบิร์ต ผู้ยิ่งใหญ่ กับ เซนต์ โทมัส อะไควนัส ก็เป็นผู้ถือนิกายโดมินิกันทั้งคู่.

๑๑. เซนต์ ฟรานซิส แห่ง อัสซีซี

St. Francis of Assisi : พ.ศ. ๑๗๒๕ - ๑๗๖๕

ฟรานซิส เบร์นาร์โดนี (Francis Bernardone) เกิดที่อัสซีซีในภาคกลางของอิตาลี เป็นบุตรพ่อค้าม้าที่มั่งคั่ง ท่านได้เรียนจนอ่านหนังสือได้รู้ ภาษาฝรั่งเศสและภาษาละตินบ้าง แต่ท่านไม่ได้รับการศึกษาสูงนัก และเวลาจะเขียนหนังสือจึงมักต้องหนักใจมาก ชีวิตในระยะแรก ๆ ของท่านเป็นแบบเกะกะ และชอบหาความสนุกสนาน ท่านมีเงินมาก และมีพรรคพวกที่ชอบหรูหรา สนุกสนานมากมาย ท่านตั้งใจจะเป็นทหาร และเมื่อเมืองอัสซีซีถูกเพื่อนบ้านคือเมืองเปรูเกีย (Perugia) โจมตีเสมอ ๆ ฟรานซิสจึงอาสาเข้าทำสงคราม แต่ได้ถูกจับไปเป็นเชลย ท่านเป็นเชลยอยู่หนึ่งปี จนกระทั่งอายุได้ ๒๒ ปี เมืองทั้งสองนี้ก็เจรจาสงบศึกกัน

เมื่อกลับมาบ้าน ฟรานซิสก็ล้มป่วย และในตอนที่ล้มป่วยนี้เอง ท่านได้คิดถึงวิถีทางชีวิตที่ท่านกำลังใช้อยู่อย่างนั้น เมื่อท่านฟื้นไข้ เจตนารมณ์ที่ชอบท่องเที่ยวผจญภัยของท่านอย่างที่ไม่มีการตั้งอยู่ไหนได้ ทำให้ท่านนึกฝันไปว่า ท่านอาจเป็นคนที่มีชื่อเสียงขึ้นมาเพราะการร่วมเป็นทหารทำสงครามขยายอาณาจักรก็ได้ แต่แล้วท่านก็ล้มป่วยเป็นครั้งที่ ๒ ท่านก็เริ่มคิดว่าท่านอาจท่องเที่ยวผจญภัยในแบบอื่นได้ นั่นคือโดยการรับใช้เพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย ท่านได้เริ่มช่วยคนจน เช่นเมื่อคนเป็นโรคเรื้อนมาขออาหารท่าน ท่านก็กระโดดลงจากหลังม้า และให้เงินทองทั้งหมดที่ท่านมีอยู่ แล้วก็จับมือของผู้เป็นโรคเรื้อนนั้น ท่านใช้คำของพระเยซูคริสต์

เจ้าว่า “จงตามเรามา” เป็นคำเรียกร้อง ท่านมิได้ให้เฉพาะเงินของท่านเองเท่านั้น แต่ทว่ายังได้เอาสินค้าของบิดาไปให้อีกด้วย ในที่สุดบิดาซึ่งโมโหท่านมาก ได้นำท่านไปฝากฝังไว้กับโปป ฟรานซิสยินดีสละทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่เสื้อผ้าที่สวมใส่ โดยกล่าวว่า “แต่ก่อนนี้เราเรียก ปีโตร เบร์นาร์โดนี (Pietro Bernardone) ว่าเป็นพ่อเรา แต่บัดนี้ เราปรารถนาจะรับใช้พระผู้เป็นเจ้า”

ฟรานซิสไปพักอยู่ที่โบสถ์ของเซนต์ ดาเมียน (St. Damian) ซึ่งปรักหักพังไปครึ่งต่อครึ่งแล้ว โบสถ์แห่งนี้อยู่นอกเมืองอัสซีซี ท่านมักไปสวดอ้อนวอนอยู่ที่โบสถ์นี้เสมอ ท่านดำรงชีวิตอยู่ด้วยอาหารที่ประชาชนเอามาให้ และใช้เวลาซ่อมโบสถ์ รวบรวมก้อนหินทุกหนทุกแห่งเท่าที่จะหาได้ และโดยทุกวิถีทาง เมื่อภารกิจนี้ได้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ท่านก็ไปยังโบสถ์ที่ปรักหักพังอีกแห่งหนึ่ง คือ St. Mary of the Angels ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปเรียกกันว่า Portiuncula แล้วก็ซ่อมแซมขึ้นใหม่ โบสถ์แห่งนี้ภายหลังกลายเป็นศูนย์กลางการเคลื่อนไหวของพวกฟรานซิสกัน

วันหนึ่ง ขณะที่ฟรานซิสกำลังฟังพระวจนะแห่งพระวรสาร ซึ่งบอกถึงคำสั่งที่พระเยซูคริสต์เจ้าให้แก่สาวก คราวที่ท่านส่งสาวกไปประกาศศาสนา ท่านรู้สึกเหมือนว่าพระเยซูได้ออกคำสั่งแก่ท่านโดยตรง พระคัมภีร์ กล่าวว่า : *ไม่ต้องใส่ทอง หรือเงิน หรือทองเหลืองไว้ในกระเป๋าค้วยดอก ไม่ต้องมีใบรับเงินสำหรับการเดินทางของเจ้า ไม่ต้องมีเสื้อ ๒ ตัว ไม่ต้องมีรองเท้า ไม่ต้องใช้ไม้เท้า* ทั้งนี้เพราะคนงานย่อมเป็นผู้ควรที่จะได้รับเนื้อสารของเขา” (St. Matt. X. 9 - 10) วันต่อมา ฟรานซิสได้เริ่มเทศนาโดยใช้ถ้อยคำง่าย ๆ ชัดเจนแจ่มแจ้ง ซึ่งท่านพบว่าสามัญชนทั้งหลายรับฟังทันที ทั้งนี้เพราะคนทั้งหลายเห็นว่า ท่านได้สละทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะ

ความรักพระผู้เป็นเจ้าและมนุษย์ทั้งหลายโดยแท้ ในไม่ช้าท่านก็มีสานุศิษย์แวดล้อมมากมาย และได้ตั้งเป็นคณะโดยเรียกชื่อว่า *Foculatores Domini* ซึ่งอาจแปลว่า “บุคคลผู้รับเริงของพระผู้เป็นเจ้า” ได้ ฟรานซิสประกาศว่า ท่านได้สมรสกับ “ท่านผู้หญิงยากจน” (*Lady Poverty*) ซึ่งเป็นเจ้าสาวที่สวยงามที่สุด

สานุศิษย์ของฟรานซิสทวีจำนวนขึ้นมากมาย จนกระทั่งเห็นว่า ควรจะได้รับฉันทานุมัติจากศาสนจักร เกี่ยวกับงานที่ปฏิบัติกันอยู่เสียก่อน เพราะฉะนั้นใน พ.ศ. ๑๗๕๓ จึงได้ตั้งคณะทูตชุดหนึ่งมี ๑๒ คน เดินทางไปกรุงโรม เพื่อไปทูลสัมภาษณ์โป๊ป อินโนเซนต์ที่ ๓ ไปโปเกรงว่าพวกนี้จะเอาวิถีทางครองชีวิตอย่างเคร่งครัดเกินไปมาใช้เป็นกฎเกณฑ์ถาวร แต่พระองค์ก็ได้ประทานพรอย่างมีข้อแม้แก่คณะสงฆ์ โดยกำหนดเงื่อนไขว่า พวกพระเหล่านั้น ควรแต่งตั้งผู้หลักผู้ใหญ่ให้เป็นผู้รับผิดชอบเสียก่อน คณะสงฆ์จึงเลือกเอาฟรานซิสเป็นหัวหน้า ฟรานซิสเสียใจที่งานของท่าน จะต้องได้รับการจัดแจงในแบบที่เป็นรูปร่างแบบฟอร์มมากเกินไป ท่านชอบที่จะอยู่อย่างเสรีมากกว่า แต่ก็เป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่กระบวนการของท่านนี้ จะต้องตกอยู่ในกลไกที่จัดดีแล้วของศาสนจักร

ในปี พ.ศ. ๑๗๕๕ เด็กหญิงลูกตระกูลผู้ดีคนหนึ่ง แห่งเมืองอัสนีชีชี ชื่อ แคลร์ (*Clare*) ได้รับอนุญาตให้ตั้งสำนักชีได้ ซึ่งชีทั้งหลายจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อย่างเดียวกับพวกพระ ยกเว้นเฉพาะในเรื่องการเทศนาและออกเผยแผ่ศาสนาเท่านั้น แคลร์และพวกชีทั้งหลายตั้งสำนักอยู่ที่เซนต์ดาเมียน (*St. Damian*) พวกพระได้ถือ *Portiuncula* เป็นศูนย์กลาง แม้หัวหน้าใหญ่ (ฟรานซิส) จะถึงมรณภาพแล้ว แคลร์ก็ยังคงติดต่อกับพวกพระฟรานซิสกันอย่างใกล้ชิด ชีวิตของชายหญิงเหล่านี้ มีแต่ความ

สดชื่น ความง่าย ๆ อย่างบริสุทธิ์ ซึ่งไม่เคยมีอยู่ในประวัติศาสตร์คริสต์ศาสนา ก่อนเลย ฟรานซิสมีความเห็นพ้องกับการสร้างสรรค์ทั้งมวล ท่านรักดอกไม้และสัตว์ ท่านเทศนาสอนพวกนก และเรียกท่านน้องชายคนเล็ก ท่านทำให้สุนัขจิ้งจอกที่มีขาเจ็บ ซึ่งมาหาท่านให้เชื่องได้ ได้มีบันทึกต่าง ๆ ที่กล่าวถึงทัศนภาพและอภินิหารมากมาย ซึ่งมีอยู่ในหนังสือชื่อ *Fioretti* หรือเรื่อง *ดอกไม้เล็ก ๆ* ซึ่งเป็นประมวลนิทานต่าง ๆ ที่พรรณนาถึงประสบการณ์ทางจิต ไม่ใช่เฉพาะของฟรานซิสเท่านั้น แต่ทว่าของบราเทอร์ยูปีเตอร์ และบราเทอร์ กิเลส (Giles) และบุคคลอื่น ๆ รวมทั้งเซนต์ แคลร์ด้วย

พวกฟรานซิสกันในตอนแรก ๆ เรียกว่าพวก Penitents แห่งอัสซีซี และต่อมาเรียกว่า Minor หรือ Lesser Brothers ทั้งยังเรียกกันว่า Gray Friars อีกด้วย ทั้งนี้ถือตามสีของเครื่องแต่งกายเป็นเกณฑ์ ในตอนที่พวกฟรานซิสกัน กำลังตั้งนิชายเป็นหลักเป็นฐานขึ้นมา นี้ โดมินิกชาวสเปน ก็รวบรวมพวกพระ (friars) ออกเที่ยวเทศนาสั่งสอนด้วยเหมือนกัน แต่ก่อนนี้พวกพระที่สละโลก ก็เพื่อช่วยดวงวิญญาณของตนเองให้ปลอดภัย แต่ฟรานซิสกันโดมินิกได้ส่งสาวกออกสั่งสอนชาวโลก เพื่อช่วยคนอื่น ๆ ให้ปลอดภัย ฟรานซิสมีความกระตือรือร้นที่จะให้คนทั้งหลาย ถือเอาชีวิตของพระเยซูคริสต์เจ้าเป็นแบบอย่าง จึงไม่ยอมให้พระทั้งหลายมีสิ่งของอยู่ในครอบครองแม้แต่หนังสือ แต่เรื่องนี้ และการเอากฎาด้วยความยากจนมาใช้ก็จำเป็นจะต้องแก้ไขใหม่ ที่จริงในสมัยต่อมา พวกฟรานซิสกันก็มีโบสถ์พระ และทรัพย์สินสมบัติของประชาคมซึ่งห่างไกล จากความตั้งใจเดิมของพวกฟรานซิสกัน แต่สาธุศิษย์ของฟรานซิส ก็ยังคงเป็นธรรมกถึกเคลื่อนที่ อยู่ ท่องเที่ยวไปไกล ๆ และเทศนาด้วยถ้อยคำง่าย ๆ ที่สามัญชนทั้งหลาย

พอเข้าใจได้โดยไม่ยาก

ฟรานซิสมีอายุสั้นมาก แต่ถึงกระนั้นท่านก็ยังได้มีโอกาสไปเยือนแอฟริกาเหนือ สเปน ซีเรีย และแม้แต่อียิปต์ กล่าวกันว่าท่านได้มีโอกาสไปเฝ้าสุลต่านของพวกซาราเซ็น (Saracens) ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ของพวกทำสงครามครูเสด และได้เทศนาคำสอนในคริสต์ศาสนาถวาย ในปีหลัง ๆ ท่านใช้ชีวิตอย่างสงบอยู่ในอิตาลี และเมื่ออายุได้ ๔๒ ปีเท่านั้น ท่านก็ล้มป่วยและถึงแก่กรรม

ท่านมีสมาธิอยู่ที่ความทุกข์ ของพระเยซูคริสต์เจ้ามาก นิยายเล่าไว้ว่ามือของท่านมีแผลเหมือนเครื่องหมายตะปู ที่ตอกลงบนมือของพระเยซูคริสต์เจ้าวันหนึ่งเมื่อท่านพักอยู่กับเซนต์เคลร์ ท่านได้เข้าสมาธิแล้วได้ประพันธ์เรื่อง *Canticle of the Sun* ซึ่งเป็นโคลง ที่แต่งสรรเสริญพระเจ้าผู้เป็นเจ้า เกี่ยวกับเรื่องความงามและปิติสุข ของสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างสรรค์มา เกี่ยวกับดวงอาทิตย์และแสงสว่าง ดวงจันทร์และดวงดาว น้ำและไฟ คนดีและคนที่มีเมตตากรุณา และในที่สุดเรื่อง “น้องสาวมฤตยู” (Sister death) เจตนารมณ์ที่แท้จริงของฟรานซิส จะสะท้อนให้เห็นความง่าย ๆ แบบเด็ก ๆ ในบทประพันธ์นี้มากกว่าในบทประพันธ์รุ่นหลัง ๆ แม้ว่าบทประพันธ์รุ่นหลัง ๆ จะมีประโยชน์และสำคัญยิ่งก็ตาม

เมืองอัสนีซีที่มีกำแพงล้อมรอบเมืองเล็ก ๆ พร้อมด้วยโบสถ์เซนต์ฟรานซิสที่สวยงามและภาพเฟรสโก ฝีมือของจอตโต (Giotto) ที่มีมนต์ขลังอันแสดงถึงเรื่องราวชีวิตของท่านนั้น ยังคงเป็นอนุสรณ์ย์ทำให้รำลึกถึงท่านอย่างแจ่มชัดอยู่.

๑๒. มาร์ติน ลูเทอร์ : Martin Luther

พ.ศ. ๒๐๑๖ - ๒๐๘๕

ลูเทอร์ ซึ่งเป็นผู้นำการปฏิรูปลัทธิโปรเตสแตนต์ในเยอรมนี เป็นบุตรคนสุดแร่วัยบ้านนอก เชื่อสายแซกซอน แต่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะให้บุตรได้ศึกษาวิชากฎหมาย แต่ความรู้สึกลึกซึ้งเกี่ยวกับบาปอย่างลึกซึ้ง ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเพราะการที่เพื่อนที่อยู่ข้าง ๆ ได้ถูกฟ้าผ่าตาย ทำให้ลูเทอร์หันไปหาชีวิตทางศาสนา ท่านได้บวชเป็นพระ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๐ และพิสูจน์ให้เห็นว่าท่านเป็นนักศึกษาที่สามารถ จนกระทั่งได้เป็นผู้บรรยายปรัชญาทางศาสนา อยู่ที่มหาวิทยาลัย วิตเตินบูร์ก (วิตเตินเบิร์ก)

ต่อมาไม่นานนัก ลูเทอร์ก็เกิดมีความรู้สึกขัดแย้งต่อการกระทำบางอย่างของศาสนจักร โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการล้างบาป ไปปลีโอที่ ๑๐ ซึ่งต้องการจะได้เงินมาสร้างวิหารเซนต์ปีเตอร์ใหม่ ให้สวยงามขึ้นในกรุงโรม ได้ให้สัญญาว่าจะล้างบาป ("indulgences") ให้ทุกคนที่บริจาคทรัพย์ และท่านได้มอบอำนาจให้พระนิกายโดมินิกัน ชื่อ เตตเซล (Tetzel) ไปเทศนาเกี่ยวกับเรื่องความทุกข์ทรมานในนรก ซึ่งจะพ้นได้ก็โดยการซื้อสัญญาล้างบาปเท่านั้น ใน พ.ศ. ๒๐๖๐ ลูเทอร์ได้คัดค้านโดยเขียนบทสัน (thesis) ๙๕ ข้อ ไปติดไว้ที่ประตูโบสถ์ วิตเตินบูร์ก ไม่ยอมรับว่าไปทรงมีสิทธิที่จะล้างบาปโดยวิธีนี้ได้ ท่านได้กล่าวสนับสนุนบทสันเหล่านั้น ด้วยการให้เหตุผลอย่างเปิดเผย

การขัดแย้งกันได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น และลูเทอร์ก็ถูกเรียกตัว

ไปยังกรุงโรม แต่เฟรเดริกเจ้าเมืองผู้ปกครอง (Elector) แซกโซนี ได้กีดกันไม่ให้ไปทำอะไรลูเทอร์ได้ ลูเทอร์ได้กล่าวโจมตี ในการประชุมที่เมืองไลป์ซิก และในสุนทรพจน์ที่มีชื่อเสียงที่ท่านกล่าวต่อ “พวกผู้ตีเยอรมันที่นับถือคริสต์ศาสนา” และในข้อเขียนอื่น ๆ ท่านได้เรียกร้องให้ทำการปฏิรูปศาสนจักรใหม่หมด โดยเฉพาะในการสอน และการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีแสดงตนเป็นศาสนิก ไปไปได้ทรงส่งหนังสือประกาศควาบาตร (“Bull”) ไปให้ลูเทอร์ และลูเทอร์ก็เอาประกาศนั้น ไปเผาในที่ชุมนุมชนในเมืองวิตเตนบูร์ก แล้วท่านก็เริ่มสอนและเขียนด้วยอารมณ์รุนแรง และให้ความเห็นเกี่ยวกับสัจธรรม ที่ท่านได้พบอย่างแจ่มแจ้ง พ.ศ. ๒๐๖๔ จักรพรรดิชาร์ลส์ ที่ ๕ ได้ทรงเรียกประชุม สภา (“diet”) ที่เมืองวอร์มส์ (Worms) และได้ทรงเรียกลูเทอร์ไปเพื่อให้กลับความคิดเห็นเสีย แต่ลูเทอร์ปฏิเสธโดยทูลว่า “ข้าพระองค์ขอยืนยันอย่างนี้ ข้าพระองค์ไม่อาจทำเป็นอย่างอื่นได้ ขอพระเจ้าเป็นเจ้าทรงช่วยเหลือข้าพระองค์ อาเมน” พระเจ้าชาร์ลส์ทรงกริ้วมาก และสภาเมืองวอร์มส์ก็ออกประกาศว่า ลูเทอร์เป็นคนนอกกฎหมาย แต่ชาวเยอรมันส่วนใหญ่เห็นพ้องกับลูเทอร์ และท่านได้อยู่ในความคุ้มครองของเฟรเดริก แห่งแซกโซนีในปราสาทที่ วอร์ตบูร์ก (Wartburg) เป็นเวลาหนึ่งปี ในระหว่างนี้ ท่านได้แปลพระคัมภีร์ใหม่เป็นภาษาเยอรมัน หนังสือเล่มนี้นับว่าเป็นหนังสือที่สำคัญเล่มหนึ่ง ในการพิจารณาตัดสินภาษาทางด้านวรรณกรรมของเยอรมนี

พร้อมกันนี้ สาธุศิษย์ที่ไม่ยอมรับผิดชอบใด ๆ ของท่านบางคน ได้ขยายขอบเขตการปฏิรูปออกไปไกลยิ่งขึ้น ถึงกับประณามพิธีฉลองการเสวยกระยาหารครั้งสุดท้ายของพระเยซู (Mass) ทำลายเครื่องประดับประดา และแท่นบูชาในโบสถ์ และยุให้พวกพระและนางชี เลิกปฏิบัติ

๓๖๔

มาร์ติน ลูเทอร์

ตามศีลที่สมาทานเสีย แม้ตอนที่ลูเทอร์กลับมายังวิตเตนบูร์ก จะพยายาม
เช็กการกระทำที่เลยเถิดและการแบ่งแยกต่าง ๆ แต่ท่านก็ไม่สามารถทำ
ได้หมด ใน พ.ศ. ๒๐๖๗ ชาวนาเยอรมันเป็นจำนวนมาก ได้ใช้คำสอนของ
ท่านเป็นเหตุผล ปฏิวัติสภาพแห่งการที่พวกตนต้องตกเป็นข้าติดอยู่กับพื้นดิน
(Selfdom) บ้าง การปฏิวัติครั้งนี้ ได้ถูกพวกเจ้านายทั้งหลายปราบอย่างไ้
ความเมตตาปรานี ทั้งนี้โดยความเห็นชอบของลูเทอร์

พ.ศ. ๒๐๖๗ ลูเทอร์ ได้แต่งงานกับ แคทรีนา ฟอน โบรา (Katharina Von Bora) ซึ่งเคยบวชเป็นชี และได้มีชีวิตร่วมกับเธออย่างมีความสุขตลอด
มา พร้อมกันนั้น สงครามศาสนาก็ยังมีอยู่ต่อไป บางรัฐของเยอรมันก็ยอม
รับลัทธิคำสอนของลูเทอร์ที่ได้ปฏิรูปแล้ว แต่บางรัฐก็ยังคงเป็นคาทอลิกอยู่
ความพยายามที่จะทำให้เกิดการปรองดองกัน กลับทำให้แตกแยกกันมากยิ่งขึ้น
ขึ้น แต่หลังจากที่ได้มีการประชุม เมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๒ เมื่อท่านได้ทะเลาะกับ
หัวหน้านักปฏิรูปชาวสวิส ชื่อซวิงกลี (Zwingli) แล้ว ลูเทอร์ก็มีส่วนร่วมใน
การปฏิรูปน้อยมาก สนธิสัญญาและการยอมรับศาสนจักร แบบของลูเทอร์
อย่างเป็นทางการเพิ่งจะมีเมื่อมี “สันติภาพ แห่ง เอากซ์บูร์ก (Augsburg)”
หลังจากที่ลูเทอร์ถึงแก่กรรมแล้วเกือบ ๑๐ ปี.

๑๓. อิกนาติอุส เดอ โลโยลา

Ignatius de Loyola : พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๕๕

อิกนาโก โลเปซ เดอ เรกาลด์ (Ignigo Lopez de Recalde) ผู้ตั้งนิกายเยซุอิต เป็นแบสก์ (Basque) * บุตรของผู้ดีในประเทศสเปน ท่านได้เป็นทหารและชอบการทหารมากจนถึง พ.ศ. ๒๐๖๔ ท่านได้รับบาดเจ็บมาก จนไม่สามารถรับราชการทหารต่อไปอีกได้ ในระหว่างสมัยฟื้นฟูอำนาจนาน เมื่อไม่มีหนังสืออื่นอ่าน ท่านก็อ่านหนังสือเกี่ยวกับชีวิตของพระเยซู และเซนต์องค์อื่น ๆ ท่านรู้สึกสับสนไปหมด แต่ในไม่ช้าท่านก็ตั้งสติได้ จึงได้ไปยังวัดมอนเซอรัวรีต (Monserat) และวางเสื้อเกราะไว้บนที่บูชาเจ้าแม่พรหมจารี (Virgin's altar) และอุทิศชีวิตเป็นอัศวินของศาสนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ท่านได้เริ่มเตรียมตัวเขียนหนังสือเรื่อง Spiritual Exercises ซึ่งเป็นคู่มือการฝึกฝนเกี่ยวกับการฝึกตนเองอย่างเคร่งครัดที่สุด และความยากลำบาก ซึ่งท่านได้ใช้กับตัวเองก่อน ต่อมาก็ขยายไปยังคนอื่น ๆ ที่มาเข้าร่วมอยู่ในสมาคมของท่าน

หลังจากที่ได้เดินธุดงค์ไปยังกรุงเยรูซาเล็มแล้ว ท่านก็ได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย แล้วไปปารีสเพื่อเตรียมตัวบวชเป็นพระ ท่านปฏิบัติตามกฎชีวิตที่ท่านกำหนดขึ้นอย่างเคร่งครัด มีพวกคนหนุ่ม ๆ ดิตสอยห้อยตามท่าน

* ชาวสเปนและฝรั่งเศสด้านตะวันตกของภูเขาไพเรนีส (Pyrenees) ซึ่งอยู่ระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับประเทศสเปน

๓๖๖

อิกนาติอุส เดอ โลโยลา

อยู่มากมายหลายคนทีเดียวที่ต่อมาได้เป็นบุคคลสำคัญ ที่มีชื่อเสียงในศาสนจักร โดยเฉพาะ เซนต์ ฟรานซิส ซาเวียร์ (Francis Xavier) ซึ่งเป็นมิชชันนารี นำศาสนาไปเผยแผ่ในญี่ปุ่น และอินเดีย โลโยลาบวชเป็นพระ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๘๐

โลโยลาซึ่งบัดนี้ต้องการจะต่อสู้เพื่อศาสนจักรได้ไปเข้าไปพอลที่ ๓ เพื่อทูลขออำนาจก่อตั้งนิกายที่ยึดหลักสำคัญ ๓ ประการ คือ ความยากจน ความบริสุทธิ์ และความเชื่อฟัง ขึ้น แต่จะทำงานในโลกภายนอก ยิ่งกว่าภายใน วัดนิกายนี้เรียกว่า Company of Jesus ต่อมาเรียกว่า Society of Jesus และโลโยลาได้วางโครงการไว้ตามแบบทหารทีเดียว ท่านคิดถึงพระเยซู ว่าเป็น ผู้บัญชาการสูงสุด (Supreme Chief) ที่เรียกร้องพวกอาสาสมัคร ไปทำสงครามครูเสดต่อต้านพวกปีศาจร้าย เพื่อช่วยโลกให้พ้นภัย หัวหน้าสมาคมที่โลโยดาร์อยู่เรียกว่า แม่ทัพ (General) และขึ้นต่อไปกองบัญชาการเดี่ยวเท่านั้น แต่ความจริง ท่านเป็นผู้ที่มีอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียวนิกายนี้ถือระเบียบวินัยเคร่งครัดมาก และสาธุศรัทธาของโลโยลา ก็พร้อมที่จะทำงานทุกอย่าง ที่จะทำให้พระเกียรติของพระเจ้าเป็นเจ้าสูงเด่นยิ่งขึ้น

ในสมัยนั้นมีอันตราย ๒ อย่าง ที่เผชิญศาสนจักรโรมันคาทอลิกอยู่นั้นคือ มาตรฐานในด้านศีลธรรมในศาสนจักรเองก็เสื่อมมาก ๑ และการปฏิรูปของพวกโปรเตสแตนต์กำลังรุ่งเรืองขึ้นมา เพราะความริเริ่มของลูเทอร์ และคัลวิน (Calvin) ๑ สมาคมของพระเยซูได้มีบทบาทที่กล้าหาญ ในการปฏิรูปตอบ และมักจะส่งสมาชิกไปเป็นครูและเป็นผู้ล้างบาปตามบ้านเรือนของชนชั้นปกครองทั้งหลาย โดยวิธีนี้ ทำให้มีอำนาจทางการเมืองมาก พวกเยซูอิต มีความกระตือรือร้น ที่จะให้ประชาชนยึดมั่นอยู่ในฝ่ายคาทอลิก จนทำให้ได้ชื่อเสียว่าเป็นผู้ต่อต้านในการกำหนดบาป และการยอมให้ล้าง

บาป ซึ่งความจริงเป็นเหตุผลทางการเมืองมากกว่าที่จะเป็นเหตุผลทางศาสนา ข้อนี้ทำให้เกิดการขัดแย้งกันอย่างขมขื่นขึ้น

พวกเยซูอิต (Society of Jesus) ได้มีจำนวนสมาชิกทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว และตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓ มีสมาชิกราว ๆ ๒๐,๐๐๐ คน ทั้งนี้มิได้นับพวกลูกศิษย์ในวิทยาลัยต่าง ๆ ที่กำลังฝึกฝนเพื่อเป็นสมาชิกอยู่ พวกเยซูอิตเชี่ยวชาญในด้านการศึกษา โดยเฉพาะในการศึกษาชั้นสูง และพวกเยซูอิตได้ตั้งโรงเรียนที่มีชื่อเสียงมากมายขึ้นสำหรับเด็ก รวมทั้งโรงเรียนอังกฤษ เช่น สโตนีฮิสต์ (Stonyhurst) ด้วย และงานมิชชันนารีที่ไปเผยแผ่ศาสนาทั่วโลก โดยเฉพาะในอเมริกาใต้ แคนาดา ญี่ปุ่น และแอฟริกา ได้มีเรื่องราวเกี่ยวกับงานเสี่ยงโชคและความกล้าหาญด้วย แต่ความไม่ชอบใจและความระแวงสงสัย มักจะตามพวกเยซูอิตมาเสมอ ใน พ.ศ. ๒๓๑๖ โปปคลีเมนต์ (Clement) ได้ทรงระงับพวกเยซูอิตไว้ แต่ในปี พ.ศ. ๒๓๕๗ พวกเยซูอิตก็กลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นมาใหม่และยังคงเป็นอนุสาวรีย์ที่มีชื่อเสียงเป็นต้นแสดงถึงความบังดาลใจและมหัศจรรย์ภาพของโลโยลาอยู่.

๑๔. ยอร์จ วิลเฮล์ม ฟรีดริช เฮเกล

George Wilhelm Frickdrich Hegel : พ.ศ. ๒๓๑๓ - ๒๓๗๔

เฮเกล ถ้าหากจะไม่ถือว่าเป็นคนสำคัญที่สุด ก็ต้องถือว่าเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลที่สุด ตามสายปรัชญาเมธีเยอรมันที่สืบต่อกันมานาน นับตั้งแต่สมัยคานต์เป็นต้นมา ท่านเกิดที่เมืองสตูดต์การ์ต (Stuttgart) และศึกษาเทววิทยาอยู่ที่ตือบิงเงิน (Tübingen) เมื่อได้เป็นครูสอนอยู่หลายปีแล้ว ตอนที่ท่านอยู่อายุได้ ๔๘ ปี ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์อยู่ที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน ท่านได้อยู่ที่เบอร์ลิน จนกระทั่งถึงแก่กรรมในเวลาอีก ๑๓ ปีต่อมา ซึ่งเป็นเวลาที่ท่านมีอำนาจและชื่อเสียงอย่างที่สุดแล้ว

วัตถุประสงค์ของปรัชญา ก็คือพยายามอธิบายจักรวาล ปรัชญาเมธีแต่ละคนได้เริ่มจากทัศนะของตนเอง ดังนั้นปรัชญาต่าง ๆ จึงแตกต่างกันอย่างมาก เฮเกลสันนิษฐานว่าสิ่งที่ท่านเรียกว่า “สัมบูรณ์” (Absolute) นั้นแม้จะไม่เหมือนสิ่งที่ปรัชญาเมธีอื่น ๆ เรียกว่า ปฐมเหตุ และนักศาสนาทั้งหลายเรียกว่า พระผู้เป็นเจ้า ที่เดียว กันนับว่าเหมือนมากอยู่ เฮเกลคิดถึงสัมบูรณ์ดีว่าเป็นสิ่งที่อาศัยตนเองโดยลำพัง ทั้งยังแสดงตนเองออกมาในสิ่งที่แตกต่างกัน ซึ่งมีจำนวนนับไม่ถ้วนเป็นอนันตะ นั่นคือในสิ่งที่ปรากฏแยก ๆ กันในธรรมชาติทั้งปวง สิ่งที่สัมบูรณ์ดีแสดงออกมาอย่างสูงสุดนั้น เฮเกลถือว่าได้แก่จิตหรือเหตุผลของมนุษย์ เพราะในจิตหรือเหตุผลของมนุษย์นี้เอง สัมบูรณ์ดีได้กลายเป็นสิ่งที่รู้สึกด้วยตัวเอง เพราะฉะนั้น มนุษย์จึงเป็นการรวม หรือเป็นการที่สัมบูรณ์ดีกับธรรมชาติลงรอยกันได้ เฮเกล

เอาคำว่า “บทแย้ง” (thesis) “บทแย้ง” (antithesis) และ “บทสังเคราะห์” (synthesis) มาใช้กับกระบวนการนี้ “บทแย้ง” ก็คือสิ่งที่กำหนดให้สำหรับที่จะเริ่มต้น “บทแย้ง” ตรงข้ามกับ “บทแย้ง” และ “บทสังเคราะห์” รวมบทแย้งกับบทแย้งเข้าด้วยกัน

กระบวนการนี้ เฮเกลได้มาจากการสะท้อนภาพในจิตของมนุษย์ ท่านกล่าวว่า มโนคติทุกอย่างจะต้องเผชิญกับสิ่งที่ตรงข้าม หรือการจำกัดขอบเขตสิ่งที่เป็นเชิงบวก ก็จะต้องมีสิ่งที่เป็นเชิงลบอย่างช่วยไม่ได้ แต่โดยเหตุที่จิตไม่อาจตกอยู่ในความขัดแย้งกันได้ จึงได้ถูกบังคับให้รวมสิ่งที่ตรงกันข้ามเข้าไว้ในการสังเคราะห์ที่สูงขึ้นไปอีก มนุษย์ซึ่งได้แก่วิจิตและวัตถุก็รวมสัมพันธ์กับธรรมชาติเข้าด้วยกัน ดังนั้นสำหรับเฮเกลแล้ว กฎแห่งความคิดจึงเป็นกฎเกี่ยวกับความแท้จริง ดังนั้น จิตมนุษย์ โดยอาศัยวิธีทำงานที่จำเป็นของมัน จึงสามารถแปลความหมายจักรวาลได้ ดังนั้น เฮเกลจึงเป็นพวกที่เราเรียกว่านักมโนคตินิยม (Idealist) ดังนั้น จักรวาลจึงเข้าใจว่าเป็นการพัฒนาของสัมบูรณ์โดยผ่านทางความเด่นและความเครียด เฮเกลใช้คำว่า “วาทวิจารณ์” (dialectic) แทนกระบวนการนี้ คำนี้พลาโตเคยใช้อธิบายกระบวนการผลกมโนคติ หรือการให้เหตุผล ไปสู่การสรุปตามหลักตรรกศาสตร์ เพื่อสืบหา และทำให้ข้อบกพร่องหรือความไม่ลงรอยกันหมดไป เฮเกลได้เอาคำนี้มาใช้ขยายให้กว้างออกไปอีก

ในหนังสือเรื่อง “ปรัชญาประวัติศาสตร์” และ “ปรัชญากฎหมาย” ของท่าน ท่านใช้วิธีของท่านแปลความหมาย คริสต์ศาสน์และรัฐ ตามความเห็นของท่านในเรื่องตรีเอกานุภาพ พระบิดาก็ได้แก่ “บทแย้ง” พระบุตรได้แก่ “บทแย้ง” และพระจิตซึ่งรวมพระบิดากับพระบุตรเข้าด้วยกันได้แก่ “บทสังเคราะห์” ท่านถือว่ารัฐมีความสำคัญเหนือปัจเจกชนใด ๆ

๓๗๐

ยอร์จ วิลเฮล์ม ฟรีดริช เฮเกล

ทั้งสิ้น และถือว่าทราฐภายในของแวนแคว้นสำคัญกว่าปัจเจกชน และการ
รุกรานแคว้นอื่นในภายนอกนั้นยุติธรรมแล้ว ท่านยกย่องการสงครามว่า
มีคุณค่าทางศีลธรรมในเชิงบวก เฮเกลเชื่อว่าประวัติศาสตร์จะแสดงว่า
ในทุก ๆ ยุคจะต้องมีชาติหนึ่งเป็นเด่นเสมอไป และมั่นใจว่าวิญญานโลก
จะพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ในยุคของท่าน ท่านเห็นว่าชาตินั้นได้แก่เยอรมนี
และในอนาคตได้แก่อเมริกา ทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐของเฮเกลที่เห็นว่ารัฐเป็น
แบบฟอร์มชีวิตที่สมบูรณ์ยิ่งกว่าแบบฟอร์มชีวิตของปัจเจกชน และความ
เชื่อที่ว่า การกระทำใด ๆ ที่ทำลงไปนับว่ายุติธรรมแล้ว และการที่ท่านยกย่อง
เยอรมนีนั้น นับว่าเป็นมูลฐานแห่งปรัชญาที่ Totalitarian Estate ยึดถือเป็นหลัก
และฮิตเลอร์ก็นำมาใช้เป็นปรัชญาของเยอรมนีในสมัยที่นาซีเรืองอำนาจ.

หนังสืออ้างอิง

1. **A Concise Encyclopaedia of Western Philosophy and Philosophers**,
London: Hutchinson & co., Ltd.
2. **An Oxford Junior Encyclopaedia**, Vol. V, London: Oxford University
Press, 1953.
3. **Basic Writings of St. Augustine**, by Whitney J. Oates, New York: Random
House, 1948
4. **Encyclopaedia Britannica**, Vols. I, II, VII, XVI.
5. **Encyclopedia of Religion**, New York: Philosophical Library.
6. **History of Philosophy, Eastern and Western**, Vol. II, by S. Radhakrishnan,
London: George Allen and Unwin Ltd., 1957.
7. **The Dictionary of Philosophy**, New York: Philosophical Library
8. **The Great Age of Western Philosophy**, Vol. I, "The Age of Belief",
edited by Anne Fremantle, Giorgio de Santillana, Stuart Hampshire,
Isaiah Berlin, Henry D. Alken, and Morton White. New York: George
Braziller, Inc., 1957.
9. **The Story of Civilization**, Part V, "The Age of Faith", by will Durant,
New York: Simon and Schuster, 1944.

วรรณคดี

ก

กนกกุล น. ๒๕, ๓๒, ๓๓, ๓๗
 กฎธรรมชาตินิ น. ๑๓๔, ๑๓๕, ๑๕๔, ๒๕๒,
 ๒๗๕
 กฎศีลธรรม น. ๒๕๙
 กฎสวรรค์ น. ๒๕๗, ๒๗๕
 กฎหมาย น. ๓, ๒๔, ๓๖, ๖๕, ๖๙, ๗๑,
 ๑๓๔, ๑๔๔, ๑๔๙, ๑๕๑, ๑๖๒,
 ๒๓๖, ๒๕๔, ๒๕๖, ๒๕๗, ๒๗๕,
 ๓๓๓, ๓๕๒, ๓๕๓
 กฎหมาย, นัก น. ๗๖, ๒๕๔
 กฎหมาย, ปรัชญา น. ๓๖๔
 กฎหมาย, วิชา น. ๓๖๒
 กฎหมาย, หมอ น. ๑๔๓, ๑๙๓
 กฎหมายอาชญากรรม น. ๓๕๓
 กระบวนการทางจิต น. ๕๓
 กริพพิน น. ๒๒๕
 กริณดุต, ฮาร์มอน น. ๗๖
 กรีก น. ๔, ๒๕, ๙๔, ๑๒๒, ๑๖๓ - ๑๖๙,
 ๑๗๑, ๑๙๖, ๒๒๙, ๓๒๕, ๓๔๕
 กรีก, คำ น. ๒๕, ๗๐, ๑๕๙, ๑๖๔ - ๑๖๖,
 ๓๒๕, ๓๖๗
 กรีก, นิยาย น. ๙๓
 กรีก, ปรัชญา น. ๑๒๒, ๑๖๗, ๑๗๑

กรีก, พงก น. ๗๓, ๘๓, ๑๖๔, ๑๖๗, ๑๖๙,
 ๑๗๐
 กรีก, ภาษา น. ๒, ๔, ๒๐, ๗๔-๗๑, ๑๕๙,
 ๑๖๐, ๑๖๓-๑๖๖
 กรีก, โรงเรียน น. ๑๖๗
 กรีกเชิร์ช น. ๑๐๒, ๓๐๒
 กรีกโบราณ, วัฒนธรรม น. ๑๖๐
 กรีก-ยูดา-คริสต์ น. ๖๕
 กรีซ น. ๕, ๖๗, ๖๙, ๘๑, ๓๓๑, ๓๓๓
 กรอสส์เตสต์ น. ๒๐๐, ๒๐๗, ๒๖๖, ๓๑๐
 กฤษฏีกา น. ๓๔
 กฤษฏี น. ๓๒, ๒๑๕,
 กฤษฏีเตอร์ น. ๑๐๐
 กลามอร์กันไชร์ น. ๓๓๕
 กลุณี, วัด น. ๑๕๒
 กวี น. ๓๐๕
 กองปฏิญ น. ๓๔๓
 กอดเฟรย์แห่ง ฟองแตง น. ๒๖๔
 กอดต์สชอลก น. ๘๑
 กอล น. ๗๓, ๘๑, ๓๔๐
 กันดัล์ฟี น. ๙๙
 กันมันตภาพ น. ๙๑, ๑๙๕, ๒๖๙, ๒๗๒,
 ๒๗๔, ๓๗๑

๓๗๔

วรรณคดีปริวรรตวันทกสมัยกลาง

กัมมันตภาพของจิต น. ๒๗๘
 กัมมันตภาพปริสุทธิ น. ๒๓๙, ๒๖๗
 กามกิริยา น. ๑๓๐
 กามารมณ์ น. ๑๒๘, ๑๔๔, ๑๔๖, ๒๕๓
 กามาลิลา น. ๓๒๙
 กายภาพ น. ๑๒๕, ๒๑๓, ๒๓๗, ๒๔๗
 การตรึงใจ น. ๒๐๖, ๒๔๔
 การถือน้ำพิพัฒน์สัตยา น. ๒๕๙
 การไถ่บาป น. ๑๐๗
 การแบ่งธรรมชาติ น. ๘๓
 การเมือง น. ๓๑, ๓๓, ๓๕, ๖๘, ๒๕๕,
 ๒๕๙, ๓๖๖
 การเมือง, ปรินิพพาน น. ๒๕๕
 การล้างบาป น. ๗๙
 การวิเคราะห์ น. ๓๑๒
 การเศรษฐกิจ น. ๒๘
 การสร้างสรรค์นิรันดร์ น. ๑๗๑
 การสังเคราะห์ น. ๓๐๑, ๓๖๙
 การอนุมาณ น. ๔๐
 กาลิณี น. ๓๒๕
 กาลิน น. ๑๖๔
 กาลิณี น. ๑๖๖
 กาฬโรค น. ๓๐๒, ๓๑๗

กำลังกัมมันต์ น. ๑๙๗
 กิลเบิร์ต น. ๓๔๙
 กิลเบิร์ต เดอ ลาปอร์เว น. ๑๔๙, ๑๕๕
 กิลสัน, เอเตียน น. ๖๗
 กิลเลต น. ๑๓๔, ๑๔๕, ๑๔๖
 กิลเลตต์นหา น. ๑๔๒
 กิลเลต น. ๓๖๑
 กุศลธรรม น. ๒๙๐
 กุชาน น. ๓๔๕
 กุเวียน, ดร. วิลเดมาร์ น. ๗๐
 เกรกอรี น. ๗๖, ๗๗, ๓๓๙-๓๔๑
 เกรกอรีที่ ๑ น. ๑๓๗
 เกรกอรีที่ ๗ น. ๑๒๕
 เกรกอรีที่ ๑๐ น.
 เกษตรกรรม น. ๒๒๗, ๒๕๘
 เกอ์เบิร์ต น. ๓๔๙
 เกานโด น. ๑๐๖, ๑๑๐-๑๑๒
 เกานลี น. ๑๖๑
 ไกร, ชาว น. ๓๓, ๓๔
 ไกร พวก น. ๒๘-๓๑, ๓๔, ๖๕, ๖๗, ๗๔,
 ๗๗, ๓๓๘
 ไกร, เมือง น. ๒๙๗, ๓๐๓
 ไกรไกร น. ๓๘

ไกรวัน น. ๑๓๑ ๑๖๘, ๑๗๑

๗

ชบด น. ๑๒๒, ๑๒๖

๒๓๓

ชนบประเพณี น. ๖๕, ๑๖๓, ๑๖๕, ๑๗๑,

โชติชาน น. ๑๘๖

โชติรา อะโนธารจัน น. ๑๕๙

ดรรชนีปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง

๓๗๕

ก

คณะสงฆ์ น. ๑๒๗, ๑๕๔, ๒๑๑, ๒๖๓,
๒๗๔, ๓๐๒, ๓๐๗, ๓๑๖, ๓๑๗,
๓๔๔, ๓๕๔

คณาจารย์ น. ๓๐๔

คณาธิปไตย น. ๒๕๖

คณิตศาสตร์ น. ๔๔, ๕๓, ๑๖๔, ๒๐๗, ๒๐๘

คนใจ น. ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๑๐, ๑๑๒-๑๑๔

คริสต์, สังคม น. ๒๐๔

คริสต์จักร น. ๖๔, ๗๒, ๑๕๐, ๑๕๔, ๑๖๐,
๑๖๑, ๑๖๖, ๒๗๓, ๓๒๖, ๓๒๗,
๓๒๘, ๓๕๓, ๓๕๖

คริสต์ธรรม น. ๓๒๗

คริสต์ศาสตร์ น. ๓๖๔

คริสต์ศาสนา น. ๑, ๔, ๕, ๗, ๘, ๑๐, ๑๒-
๑๔, ๒๑, ๒๒, ๓๒, ๓๓, ๓๗, ๓๘,
๖๕, ๖๘, ๖๙, ๗๔, ๗๕, ๗๗, ๘๐,
๘๒, ๙๓, ๙๔, ๑๐๓, ๑๐๔, ๑๐๖,
๑๒๓, ๑๓๕, ๑๔๐, ๑๕๐, ๑๕๔-
๑๖๒, ๑๖๕, ๑๖๘, ๑๖๙, ๒๐๘,
๒๑๑, ๒๑๑, ๒๒๔-๒๓๓, ๒๓๔ -
๒๓๖, ๒๕๕, ๒๕๙, ๒๖๑, ๒๖๒,
๒๖๗, ๒๗๗, ๓๐๕, ๓๒๗, ๓๒๘-
๓๓๑, ๓๓๕, ๓๔๐, ๓๔๑, ๓๔๕,
๓๔๖, ๓๔๙, ๓๕๕, ๓๖๐, ๓๖๑,
๓๖๓, ๓๖๔

คริสต์ศาสนา, คัมภีร์ น. ๗

คริสต์ศาสนิก น. ๖๕, ๗๕, ๙๖, ๑๔๘, ๑๖๐,

๒๐๘, ๒๑๓, ๓๒๗

คริสต์ศาสนิกชน น. ๕, ๒๖, ๓๒, ๖๙, ๗๕,
๗๙, ๘๐, ๘๕, ๙๓, ๙๖, ๑๓๔,
๑๓๕, ๑๖๑, ๑๖๓-๑๖๕, ๑๖๘,
๑๙๓, ๑๙๗, ๑๙๘

คริสต์ศาสนิกชนออร์ทอดอกซ์ น. ๑๙๑

คริต น. ๓๓๓

ครูเสด, สงคราม น. ๓๖๑, ๓๖๖

क्रमवेद, โกรมเวด น. ๒๖๘

คัลลิเมนต์ น. ๓๖๗

คัลลิเมนต์ ที่ ๑๑ น. ๑๐๓

ความจริงสัมบูรณ์ น. ๑๐๕

ความดีปฐม น. ๕๓-๕๕

ความแท้จริง น. ๑๗๘, ๑๐๗, ๑๙๖, ๒๕๓

ความบังเอิญ น. ๑๗๕

ความเป็นนิรันดร์ น. ๑๘๕, ๑๙๑, ๑๙๔,
๑๙๗

ความเป็นอนันตะ น. ๒๐๒

ความเป็นอมตะ น. ๒๗๐

ความมีเป็น น. ๕๖, ๑๘๒, ๑๙๕, ๑๙๗

ความรักสูงสุด น. ๙๗

ความสุชนิรันดร์ น. ๒๕๔, ๒๕๙

ความหลุดพ้น น. ๗

คว่ำบาตร น. ๓๑๖

คองปีเย น. ๑๒๔

คอนแวนต์ น. ๑๒๙, ๑๓๒, ๓๐๘

คอนสแตนซ์ น. ๓๐๒

๓๗๖

วรรณคดีปรัญญาตะวันตกสมัยกลาง

คอนสแตนซ์, ทะเลสาบ น. ๓๐๑
 คอนสแตนติโนเปิล น. ๒๗, ๓๖, ๖๗, ๑๕๐,
 ๑๖๕, ๒๗๓, ๓๓๙, ๓๔๑,
 คอนสแตนติน พอร์ไฟโร เยนิตุส น. ๑๖๖
 คอนปต์, พวก น. ๑๖๐
 คอนปาติค, ภาษา น. ๑๖๐
 คอมแปนดิอุม น. ๓๔๓
 คอมมิวนิสต์ น. ๑๖๑, ๒๗๕
 คอร์โดวา น. ๑๖๖
 คอร์ทนิช น. ๗๕
 คอร์ทเบล น. ๑๒๑, ๑๒๖
 คอร์ทวิน น. ๓๒๗
 คัลวิน น. ๓๖๖
 คัสสิโน น. ๓๓๘
 คัสสิโอโดรุส น. ๓๐-๓๒, ๖๔
 คาตาโรต์ น. ๑๖๘
 คาทอลิก น. ๑, ๓, ๑๒, ๒๖, ๓๐, ๓๓, ๓๔,
 ๖๕, ๗๑, ๗๒, ๑๖๓, ๒๔๓, ๓๐๖,
 ๓๔๓, ๓๖๖
 คาเรจ น. ๑, ๒
 คานต์ น. ๑๐๕, ๓๖๘
 คานต์, อิมมานูเอล น. ๑๑๙, ๑๙๖
 คาเปลลา, มาร์เตียนุส น. ๓๒, ๖๓, ๗๘
 คาเปอร์นาอุม น. ๓๒๕
 ความปาญ น. ๓๒๓
 คาร์ดินัล น. ๒๑๑

คาร์เธจ น. ๕, ๑๐
 คาร์เมน น. ๒๖๓
 คาโรลิงเยน น. ๗๗
 คาลเซดอน น. ๓๔๑
 คาลเดีย, ภาษา น. ๘๑
 คาลาเบรีย น. ๓๑, ๖๔
 คาลิลี น. ๓๕๕
 คิลเวิร์ต, โรเบิร์ต น.
 ๓๖๖
 ๓๖๗
 เคนต์ น. ๑๐๐, ๓๔๐
 เคลต์, พวก น. ๗๔
 เคลต์, ภาษา น. ๗๕
 เคลติก น. ๓๔๐
 แคนเตอร์เบอรี น. ๑, ๗๗, ๑๐๐, ๑๖๓, ๑๕๖,
 ๒๖๓, ๓๕๑, ๓๕๓, ๓๕๔
 แคนาดา น. ๓๖๗
 แคปัว น. ๑๐๒
 แคร์ว น. ๓๕๙
 แคร์ว, เซนต์ น. ๓๖๐, ๓๖๑
 แคร์วัวร์ น. ๑๔๑, ๓๔๗, ๓๔๘
 โคเปิลสตัน, เฟรเดริก น.
 โครเอซ น. ๑๖๑
 โครตา อิบนิ ลูกา อัล-บาตาบักกี น. ๑๖๗
 โคลิญา น. ๒๒๑-๒๒๓, ๒๖๒, ๒๖๕, ๒๗๔,
 ๓๐๓
 ไคโร น. ๑๖๖

๓

มรวาส น. ๗๐

มรวาสวิสัย น. ๒๒๙, ๒๕๙

ดรรชนีปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง

๓๗๗

จ

จริยศาสตร์ น. ๑๖๘, ๑๗๒, ๒๓๖, ๒๕๐,
๒๕๑

จิตใต้ น. ๓๖๑

จอห์น น. ๓๒๖

จอห์น, เปรสเตอร์ น.

จอห์น ชาวไอริช น. ๘๐

จอห์น ดามัสซีนี น.

จอห์น ที่ ๑ น. ๓๖

จอห์น ที่ ๒๑ น. ๒๖๒

จอห์น ที่ ๒๒ น. ๒๖๓, ๓๐๓, ๓๐๙, ๓๑๔,
๓๑๕

จอห์น เรอเน สกอต น. ๘๐

จอห์น แห่ง รอลส์เบอรี น. ๑๔๗, ๑๕๕,
๑๕๖

จอห์น แห่ง ฟิตซ์ชา น. ๒๑๐

จักรวาลี น. ๒๓, ๘๐, ๘๘, ๙๐, ๙๗, ๑๕๗,
๑๖๐, ๑๖๗, ๑๗๐, ๑๗๒, ๑๗๓,
๑๘๘, ๑๙๖, ๑๙๗, ๑๙๙, ๒๐๒,
๒๐๖, ๒๐๗, ๒๑๕, ๒๑๗, ๒๓๓,
๒๓๔, ๒๔๗, ๒๕๑, ๒๕๓, ๒๕๔
๒๙๘, ๒๙๙

จักรวาลวิทยา น. ๒๖๙

จัสมินเนียน น. ๓๔-๓๖

จาโคแบง น. ๓๕๐

จารีตประเพณี น. ๑๖๙

จาสปาร์ต, คาร์ล น. ๒๐๐

จิตวิทยา น. ๖๘, ๑๔๐, ๑๔๕, ๑๖๖, ๑๗๓,

๒๓๑, ๒๓๖, ๒๔๐, ๒๔๕, ๒๖๓,
๒๖๔, ๒๖๙, ๒๗๑, ๓๑๑, ๓๑๒,
๓๑๘ ๓๒๒

จินตนาการ น. ๖๐, ๑๗๓, ๒๔๔

จินตภาพ น. ๑๕, ๒๓, ๔๙, ๘๙, ๙๐, ๙๔,
๙๕, ๑๑๒, ๑๒๔, ๑๒๙, ๑๔๕,
๑๘๗, ๒๑๑, ๒๑๗, ๒๔๗, ๒๔๘,
๒๕๐, ๒๕๓, ๒๖๓, ๒๖๙, ๓๑๙

จีน, ประเทศ น. ๖๙

จิตรรพพรชัย น. ๑๓๘

จูต, พวก น. ๗๕

เจงกิสข่าน น. ๓๔๖

เจตจำนง น. ๔๒, ๔๔, ๕๔, ๕๕, ๘๒, ๙๐,
๙๕, ๑๒๒, ๑๖๔, ๑๖๙, ๑๘๔,
๑๙๕, ๑๙๗, ๒๑๓, ๒๑๗, ๒๒๔,
๒๒๖, ๒๔๔, ๒๔๘ - ๒๕๐, ๒๕๓,
๒๖๑, ๒๗๑, ๒๗๒, ๒๗๖, ๒๗๗,
๒๘๐, ๓๑๘, ๓๒๐

เจตจำนงนิยม, นัก น. ๒๗๒

เจตจำนงนิรันดร์ น. ๑๙๕

เจตจำนงเสรี น. ๔๒-๔๔, ๔๗, ๘๒, ๑๓๗,
๑๖๐, ๑๖๘, ๒๑๔

เจตภูต น. ๑๒, ๘๑, ๘๖, ๑๖๑, ๑๖๘, ๑๗๖,
๑๘๒, ๑๙๐, ๑๙๗, ๒๑๒, ๒๑๘,
๒๔๒

เจมส์ น. ๓๒๖ ๓๓๐

เจ้าแม่พรหมจรรย์ น. ๓๖๕

๓๗๘

ตระกูลปรีชาญาณตะวันตกสมัยกลาง

เจ้าอาณานิคม

โจรสลัด

๗

ชเลตวิก-โฮลสไตน์ น. ๗๕

ชอเวอร์ น. ๓๕๔

ชังปาญ น. ๓๔๗

ชาตินิยม, ลัทธิ น. ๖๙

ชาเตอร์ส น. ๑๓๙, ๑๕๕

ชาเตอร์ส, ลานัก น.

ชาร์ลมาญ น. ๗๘-๘๐, ๑๖๖

ชาร์ล, พระเจ้า น. ๗๙, ๘๑

ชาร์ล ที่ ๕ น. ๓๖๓

ชาร์ล แห่งแอนจู น. ๒๓๑

ชาลองส์ น. ๑๕๒

ชาวประมง น. ๓๒๕, ๓๒๖

ชีบา, อาณาจักร น. ๑๖๔

ชีวิทยา น. ๒๕๒

ชีวิตินันทร น. ๒๐

โชโกลีโละเกีย น. ๒๒๒

เชสไทร์ น. ๑๐๐

เชสเตอร์ น. ๑๐๐

แชร์, แม่น้ำ น. ๑๒๔

โชคชะตา น. ๔๑-๔๕, ๔๗, ๑๗๒

๗

ชวังกลี น. ๓๖๔

ชองต์ปรีแยง น. ๓๐๔, ๓๑๐, ๓๑๔

ชอล น. ๓๒๙

ชังซี น. ๑๓๙, ๑๕๐, ๑๕๑

ชัลเวียน น. ๗๔

ชัวของส์ น. ๑๑๙, ๑๒๔, ๑๓๓, ๑๓๙, ๓๔๓, ๓๔๔

ชาเบียน น. ๑๖๔

ชาตาน น. ๘๖, ๑๐๖, ๒๔๔

ชาน วิดาเล น. ๒๙

ชานต์ อะพอลลินาเร น. ๒๙

ชาร์ดร์, จัง-ปอล น. ๒๐๐

ชารากอชชา น. ๓๐๔

ชาราดิน, กษัตริย์ น. ๑๙๔

ชาราเซน น. ๑๕๙, ๑๖๕, ๓๖๑

ชาเวียร์, เซนต์ ฟรานซิส น. ๓๖๖

ชาลด์ยา น. ๑๙๕, ๑๙๖

ชิเกอร์ น. ๒๓๐

ชิเกอร์แห่งพระเบนต์ น. ๒๓๐

ชิซิลี น. ๒๘, ๖๕, ๖๙, ๑๕๔, ๑๖๐, ๒๒๓, ๒๒๔, ๒๒๘

ชิเซโร น. ๔, ๕, ๓๓

ชิมมาคูล น. ๒๕, ๓๖, ๓๘

ชิมอน น. ๓๒๕

ซิลิเยีย น. ๓๒๙

ซิลเตอร์เซียน น. ๒๒๒

ซิลเตอร์เซียน, นิกาย น. ๓๔๗, ๓๕๐

ซิลเตอร์ซิอุม น. ๓๔๗

วิชาเรียน น. ๓๓๒

วิชาเรียน ฟิลิปปิน น. ๓๒๖

ชีโคชิ น. ๓๔๗

ชีโคชิ, วัด น. ๓๔๗

ชีพัล น. ๓๒๕

ชีพัล, พรรค น. ๓๒๗

ชีเวีย น. ๑๒๒

ชีเวีย, ชาว น. ๑๖๒-๑๖๔

ชีเวีย, พวก น. ๑๖๓, ๑๖๔

ชีเวีย, ภาษา น. ๑๖๐, ๑๖๓, ๑๖๕

ชีอุส น. ๙๔

ชีแอลโดโร น. ๓๔

ชีเยอร์ น. ๑๓๙, ๑๔๑, ๑๔๒

ชูกฮาร์รัส น. ๑

ชูฟี น. ๑๙๒

เชเซนา น. ๓๑๕ - ๓๑๗

เชนต กอลล์ น. ๑๕๙

เชนต ฌากวรี น. ๗๗

เชนต โคลิบบานูส น. ๗๔

เชนต ซาบาต น. ๑๖๕

เชนต เดอนีส น. ๑๓๓, ๑๓๙

เชนต โรมัส น. ๑๐๕, ๑๐๖, ๑๓๗, ๑๔๐,

๑๔๖, ๒๑๒, ๒๓๕, ๒๓๖, ๒๓๙,

๒๔๑, ๒๔๓ - ๒๕๐, ๒๕๒, ๒๕๓,

๒๕๕, ๒๕๖, ๒๕๙, ๒๖๐ - ๒๖๓,

๒๖๖, ๒๖๗, ๒๗๑, ๒๗๓ - ๒๗๕,

๒๗๙, ๒๘๐, ๓๐๓, ๓๐๔, ๓๐๖,

๓๐๗, ๓๑๒, ๓๑๔

เชนต นิเช น. ๗๖

เชนต โปนิเฟซ น. ๗๔

เชนต ปีเตอร์ น. ๗๔

เชนต ปีเตอร์, วิหาร น. ๓๔, ๓๖๒

เชนต ปีโตร น. ๓๔

เชนต พอล น. ๕, ๑๔๔, ๓๒๙

เชนต แพทริก น. ๗๗

เชนต มาร์เซล น. ๑๕๒

เชนต เมดาร์ต น. ๑๓๙

เชนต ยิลดาส น. ๑๔๑, ๑๔๒

เชนต ลินเดอร์ น. ๖๕

เชนต ลูป น. ๗๖

เชนต วิกเตอร์ น. ๑๒๖

เชนต วิลลิบริอด น. ๗๔

เชนต อะเมอร์ น. ๒๒๒

เชนต อธิดอร์ น. ๖๔

เชนต โอ๊กแมน น. ๗๖

เชนต จิอุส แห่ง ราชานิ น.

เชนต น. ๓๐๔, ๓๕๐

เชนต น. ๑๕๙

เชนต น. ๓๔

เชนต, พระเจ้า น. ๒๗

เชนต น. ๓

เชนต น. ๖๔, ๖๕

เชนต น. ๗๕

เชนต, ชาว น. ๓๔๐

เชนต, พวก น. ๗๕, ๘๑

เชนต น. ๓๑๙, ๓๖๓

เชนต, แม่น้ำ น. ๗๖

เชนต - มาโล น. ๑๓๖

เชนต มาโล น. ๑๐๐

๓๘๐

วรรณคดีปราชญ์ตะวันตกสมัยกลาง

ไซมอน แม่น้ำ น. ๑๐๒

ไซฟัส น. ๒๕๔

ไซโรอัลเตอร์ น. ๑๖๓

ไซโรอัลเตอร์, ลัทธิ น. ๑๖๔

ไซปรัส น. ๓๓๑

ญ

ญี่ปุ่น น. ๓๖๖, ๓๖๗

ด

ดนตรี น. ๗๙

ดวงวิญญาณ น. ๗, ๑๕-๒๐, ๒๖, ๖๐, ๘๕,

๘๖, ๑๖๖, ๑๖๘, ๑๖๙, ๑๗๒,

๑๗๓, ๒๐๙, ๒๑๒-๒๑๔, ๒๑๘,

๒๔๐, ๒๔๕ - ๒๕๑, ๒๖๐ - ๒๖๒,

๒๖๙ - ๒๗๑, ๓๐๔, ๓๐๗, ๓๑๘,

๓๑๙, ๓๒๒

ดวงวิญญาณมนุษย์ น. ๒๐

ดวงวิญญาณสวรรค์ น. ๒๐

ดอร์เซตไชร์ น. ๒๐๐

ดอร์เซตไชร์ น. ๒๐๐

ดอร์สัน, คริสโตเฟอร์ น. ๖๖-๖๙, ๑๖๖

ดั่งเต น. ๓๗, ๒๖๓

ดันส์, หมู่บ้าน น. ๒๖๕

ดันส์ สโคตส์ น. ๑๐๕, ๑๕๙, ๒๖๕ - ๒๗๑,

๒๗๕ - ๒๘๑, ๒๘๖, ๓๐๖, ๓๐๗,

๓๐๙, ๓๑๐, ๓๑๔

ดับลิน น. ๓๓๖

ดัมฟรีส์ น. ๒๖๕

ดานูบ น. ๒๖

ดามัสกัส น. ๓, ๑๖๕

ดาเมียน, เซนต์ น. ๓๕๙

ดาร์บี, เอ็ม. ซี. น. ๒๑๔

ดาราศาสตร์ น. ๓๒, ๗๘, ๗๙, ๘๗, ๑๖๔

ดาวิด น. ๓๔๖

ดิโอไนซิอุส น. ๖๔, ๒๒๔

ดิโอไนซิอุส เรอะ อะโรโฮปาไกต์ น. ๘๐

ดิโอสคوريدีส น. ๑๖๖

ดิทริก แห่งไพรบูร์ก น. ๒๒๔

ดูว์นตูล น. ๓๐๔, ๓๑๐, ๓๑๔, ๓๑๕

เดกาตซ์ น. ๑๙๓, ๑๙๖

เดกาตซ์, เรอเน น. ๑๐๕, ๑๑๙, ๑๙๖

เดนิส, วัต น. ๘๐

เดฟลิน, คริสโตเฟอร์ น. ๒๗๕

เดมอคริตูล น. ๑๗๐

เดมอสเธเนส น. ๓๓

เดวิด แห่งติแนนต น. ๒๐๐

โดมินิก น. ๓๕๕-๓๕๖

โดมินิก, เซนต์ น. ๑๕๙

โดมินิกัน น. ๓๐๒, ๓๐๓

โดมินิกัน, นิกาย น. ๑๕๙, ๒๑๐, ๒๑๒,

๒๒๑, ๒๒๒, ๒๒๕, ๒๒๕, ๒๖๒,

ดรธรณีปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง

๓๙๑

๒๖๓, ๒๖๖, ๒๖๘, ๒๗๔, ๓๐๒, ๓๐๔, ๓๐๗, ๓๕๖, ๓๖๒	โดมินิกัน, พวก น. ๓๕๖ โดมินิกัน, สำนักบวช น. ๒๒๙
--	---

ด

ดอตา น. ๒๗๙	ดากัสเต น. ๑, ๒, ๓
ดรกรศาสตร์ น. ๓๓, ๗๙, ๑๑๒, ๑๑๕, ๑๒๑, ๑๒๒, ๑๓๓, ๑๓๔, ๑๔๘-๑๕๐, ๑๗๒, ๒๐๗, ๒๓๔, ๒๓๖, ๒๖๖, ๒๖๗, ๒๗๐, ๓๐๕, ๓๐๙, ๓๑๓, ๓๑๘, ๓๑๙, ๓๒๒, ๓๔๙	ดางบีเอ, สตีเฟน น. ๒๗๔
ดรกรศาสตร์, นัก น. ๑๒๐, ๑๖๕	ดาร์ดา น. ๓๐๕
ดรกรศาสตร์, สงคราม น. ๑๒๖, ๑๒๗	ดาร์ชูล น. ๓๒๙
ดรอแยส์ น. ๑๓๙	ดิซนัม น. ๓๖
ดรว, เมือง น. ๗๖	ดิซิโน, แม่น้ำ น. ๓๐
ดรนิต, วิทยาลัย น. ๓๓๖	ดินเตร์น น.
ดริเทววิทย น. ๓๔๔	ดิวดัน, พวก น. ๒๒๘
ดริเอกานูภาพ น. ๓๓, ๓๔, ๘๕, ๘๙, ๙๐, ๑๒๐, ๑๒๓, ๑๒๔, ๑๓๗, ๑๔๐, ๑๕๐, ๑๕๑, ๑๖๙, ๒๓๗, ๒๖๗, ๒๖๘, ๓๐๖, ๓๔๔, ๓๔๙	ดีอบิงเยน น. ๓๖๘
ดัวส์ น. ๑๑๐, ๑๔๙, ๓๔๓	ดูนิเรีย น. ๑
ดัวส์, เมือง น. ๑๑๐, ๑๙๒	ดูนิส น. ๕
	เดดเชล น. ๓๖๒
	เดอวิก น. ๖๙, ๑๖๔
	เดอวิก น. ๖๗
	เดอวิก, ชาว น. ๑๗๒
	เดาเลอ์ จอห์น น. ๒๒๕
	ไดติลา น. ๓๓๘
	ไดรเยส์ น. ๗๖
	ไดเลมิ น. ๓๒, ๖๔

๓๘๒

วรรณคดีประเภทวันออกกลาง

ท

ทรรษา น. ๓๗๐

ทรรษย์ น. ๗๑

ทวินิยม, ด้หวี น. ๑๖๓

ทวิภาพ น. ๑๔๔

ทัศนภาพ น. ๒๓, ๔๕, ๒๕๑

ทะเลแดง น. ๑๖๑

ทาส น. ๒๕๔, ๒๕๕

ทิพยประภา น. ๒๐๔, ๒๑๓, ๒๑๕

ทิพยปัญญา น. ๒๓๔

ทิพยภาวะ น. ๓๗, ๔๑, ๔๖, ๔๕, ๑๖๔,

๑๔๓, ๒๒๐

ทีโอบอลด์ น. ๑๕๖

ทีโอบอลด์ น. ๓๕๑

ทุกรกิริยา น. ๔๔

ทุพภักขภัย น. ๓๐๒

ทูตสวรรค์ น. ๒๔๔

ทูริงเกีย น. ๓๐๓

เทนนิสัน น. ๒๗๓

เทพเจ้า น. ๔๓, ๑๒๓, ๑๓๔, ๑๖๑, ๓๑๔,

๓๑๔

เทพนิยาย น. ๔๔, ๒๒๕

เทรนต์ น. ๒๖๓

เทวจ้าง น. ๑๗๑

เทวนิยม น. ๓๑๒, ๒๔๓

เทวนิยม, ด้หวี น. ๖

เทวลิต น. ๒๖๐

เทววิทยา น. ๒๒, ๒๗, ๓๓, ๔๐, ๑๐๔, ๑๒๓,

๑๒๗, ๑๓๗, ๑๔๐, ๑๔๓, ๑๖๕,

๑๖๗, ๑๗๒, ๑๘๐, ๒๒๔-๒๓๑,

๒๔๑, ๒๕๔, ๒๖๖, ๓๐๖ - ๓๐๘,

๓๑๖, ๓๑๗, ๓๑๘, ๓๖๔, ๓๔๑

เทววิทยา, นัก น. ๕, ๒๕, ๔๐, ๔๖, ๑๒๑,

๑๓๔, ๑๕๕, ๑๘๐, ๑๘๓, ๒๐๐,

๒๑๔, ๒๒๑, ๒๓๖, ๒๓๘, ๒๔๓,

๒๖๗, ๓๐๖, ๓๑๖, ๓๑๘, ๓๔๓,

๓๕๖

เทววิทยา, วิชา น. ๒๑๑, ๒๑๒, ๓๕๕-๓๕๖

เทโอบอลด์ น. ๒๒๖

เทียรวีแห่งชาติ น. ๑๕๕

ไทกริส น. ๑๖๒

ไทเบอร์ น. ๑๔

ห

หรรษกติก น. ๓๕๐

หรรษกิริยา น. ๑๔๔

หรรษกิตินิยม, นัก ๒๒๗

หรรษกิตินิรันดร์ น. ๒๐, ๒๒๗

หรรษกิตินิรันดร์ น. ๒๒๗

หรรษกิตินิรันดร์, นัก น. ๒๐๗

หรรษกิตินิรันดร์ น. ๓๕๓, ๓๕๖

หรรษกิตินิรันดร์ น. ๓๓

วรรณคดีประพันธ์ตามสมัยกลาง

๓๘๓

ธาตุแท้ น. ๓๒	ดุจดรงค์ น. ๓๖๕
ธาตุบังเอิญ น. ๑๗๕	ดุจดรงค์, พวกร น. ๓๕๔
ธาตุมูล น. ๑๗๖	โรมัส น. ๑๔๑, ๒๒๙, ๒๓๑, ๒๖๓, ๒๗๐,
ธิโธเดมัส น. ๒๖, ๒๗	๒๗๖, ๒๗๗
ธิโธเดริก น. ๒๕-๓๔, ๖๔	โรมัส, ธิโธ น. ๒๖๑ - ๒๖๓, ๒๖๗, ๒๖๘,
	๒๗๖

น

นครศักดิ์สิทธิ์ น. ๓๔๙	นามนิยาม น. ๓๓
นมาช น. ๑๖๒	นามนิยาม, นัก น. ๓๔๓
นอร์เวย์ น. ๗๐	นามนิยาม, พวกร น. ๙๔
นอร์เบิร์ต น. ๑๔๑	นามนิยาม, ธิโธ น. ๑๒๔-๑๒๖, ๓๔๓
นอร์มิงตัน น. ๑๐๐, ๑๓๖	นิโคมาคัส น. ๓๒
นอร์แมน, เจ้าชาย น. ๒๒๘	นิโคลาส น. ๓๐๗
นักบวช น. ๓๐๒	นิโคลาส เบรกสเปียร์ น. ๑๕๖
นักบุญ น. ๑๔๙, ๒๓๓, ๓๐๒, ๓๕๔	นิเศีย น. ๓๔๐
นักปราชญ์ น. ๑๙๖, ๒๒๑, ๒๔๕, ๒๕๐,	นิยามเหตุผล, ธิโธ น. ๗๑
๒๘๙	นิรภัย น. ๒๖๖
นักศาสนา น. ๓๖๘	นิรันดร์ น. ๖, ๑๕, ๑๗, ๒๐, ๔๕, ๔๗-๔๙,
นักสังเคราะห์ น. ๒๒๔	๘๒, ๘๖, ๘๘, ๙๐-๙๓, ๑๓๕,
นังต น. ๑๒๑	๑๕๘, ๑๖๗, ๑๙๔, ๑๙๕, ๑๙๗,
นัยนามธรรม น. ๑๒๓, ๒๗๙, ๓๑๘	๒๑๖-๒๑๘, ๒๓๔, ๒๔๓, ๒๕๑,
นางชี น. ๑๒๗, ๑๓๑	๒๕๙, ๒๖๗, ๒๙๓, ๓๑๑
นางชาเรอ น. ๓๒๕	นิรันดร์, ความเป็น น. ๔๗, ๑๙๑
นางบำเรอ น. ๑๔๔	นิรุกติศาสตร์, นัก น. ๓๐๕
นางพยาบาล น. ๓๘	นิโธพลาโตนิสต์, พวกร น. ๑๖, ๑๖๓, ๑๙๐
น่านันทภาพ น. ๖๔	นิโธพลาโตนิสต์ น. ๔, ๑๐, ๒๐
นามธรรม น. ๖๗, ๑๒๒, ๑๒๓, ๑๘๖, ๑๙๖,	นิโธพลาโตนิสต์, ธิโธ น. ๑๐-๑๒, ๑๖, ๒๐,
๓๑๘	๒๔, ๘๐, ๑๖๘

๓๔๔

วรรณคดีประจำวันทยอยลง

ภูมิคุ้ม น. ๑

เนเปิลส์ น. ๓๐ ๒๒๙, ๒๓๒

เนเปิลส์, มหาวิทยาลัย น. ๑๑๙, ๒๓๒

เนโร น.

เนโร, จักรพรรดิ น.

เนสตอรีน น. ๑๖๓

เนตโรวิค น. ๑๕๐

เนอริเย น. ๓๓๗

เนอริเย น. ๖, ๘, ๑๘, ๔๙, ๕๑-๕๕, ๕๘,

๕๙, ๘๙-๙๓, ๙๗, ๑๖๙, ๑๗๐,

๓๑๘, ๒๐๑๑

เนโตรดาม น. ๑๒๖, ๑๒๗, ๑๒๙

เนโกร, บิชอป น.

บ

บริตตานี น. ๑๒๑, ๑๓๑, ๑๔๑

บริตตัน น. ๗๕

บริเตน น. ๓๔๐

บริเตนตะวันตก น. ๓๓๕

บัลขาน, ทะเล น. ๒๘

บาซิล, เซนต์ น. ๓๓๘

บาเดน น. ๓๐๑

บาทหลวง น. ๖๕, ๖๘, ๗๓, ๑๐๖, ๑๓๖,

๑๕๙, ๑๖๐, ๒๑๒, ๒๗๕, ๓๑๖

บาปติสม์ น. ๒๕๒, ๒๖๐

บาร์นาบัส น. ๓๓๑

บาร์บาเรียน, กษัตริย์ น. ๓๐

บาร์บาโรซา น. ๒๒๘

บารอน น. ๓๕๓

บาร์ น. ๑๐๒

บาล น. ๘๑

บาลีเยริก น. ๓๐๕

บาเวเรีย น. ๓๐๗, ๓๑๖

บิชอป น. ๓, ๑๒, ๒๕, ๒๗, ๖๕, ๑๐๒, ๑๐๓,

๑๒๘, ๑๓๓, ๑๓๘, ๑๓๙, ๑๔๒,

๑๕๐, ๑๕๖, ๒๒๒, ๒๖๒, ๒๗๓,

๒๗๔, ๓๐๒, ๓๐๔, ๓๑๔, ๓๓๒,

๓๓๕, ๓๓๙, ๓๔๑, ๓๔๕, ๓๔๙,

๓๕๒, ๓๕๓, ๓๕๕

บิสเค น. ๑๒๑

บุคคลาธิษฐาน น. ๓๗

เบกเกต น. ๑๐๓, ๑๕๖, ๓๕๒-๓๕๑

เบกเกต, โทมัส น. ๑๐๓, ๑๕๖

เบกเกต, โทมัส อี น. ๑๕๖

เบค, วัด น. ๑๐๐

เบคอน น. ๒๐๙

เบคอน, ฟรานซิส น. ๒๖๖, ๓๐๘

เบคอน, โรเจอร์ น. ๒๐๐, ๒๐๗-๒๑๐, ๒๖๖

เบนจาเมน, เจ้า น. ๓๒๙

เบนจาไมไนต์ น. ๓๒๙

เบเนดิกต์ น. ๓๓๗

เบเนดิกต์, เซนต์ น. ๒๓๐, ๓๓๗

เบเนดิกต์ ที่ ๑๕ น. ๒๖๓

เบเนดิกติน น. ๑๐๐, ๑๓๓

เบเนดิกติน, นิการ น. ๓๓๗, ๓๓๘

วรรณคดีปราชญ์ตะวันตกสมัยกลาง

๓๕๕

เบริงเย น. ๑๒๑
เบเรอเย น. ๑๔๔
เบลเยียม น. ๒๐๐
เบลเยียมแฟลนเดอร์ น. ๑๒๔
เบอซังซอง น. ๓๔๓
เบอร์กันดี น. ๑๐๐
เบอร์นาร์ดี น. ๑๔๑, ๑๕๐-๑๕๒, ๓๔๗-๓๕๐
เบอร์นาร์ดี, เซนต์ น. ๑๓๕, ๑๔๔, ๑๕๐
เบอร์นาร์โดนี, ปีโตร น. ๓๕๔
เบอร์นาโดนี, ฟรานซิส น. ๓๕๗
เบอร์ลิน, มหาวิทยาลัย น. ๓๖๔
เบอร์วิกเชียร์ น. ๒๖๕
เบิร์ช, ดร. น. ๔๓, ๔๖, ๑๑๔
แบกแดด น. ๑๖๖, ๑๙๒
แบงก์ น. ๓๖๕
โบเชร์ น. ๑๔๐

โบตรี, เลออง น. ๓๐๔
โบริส น. ๒๕, ๓๒-๓๔, ๔๑, ๔๒, ๔๔, ๕๖, ๕๗, ๖๓, ๖๔, ๑๓๔, ๓๔๔
โบน, เมือง น. ๑๒
โบนาเวนตูรา น. ๑๔๔, ๒๑๐-๒๑๓, ๒๓๑, ๒๖๓, ๓๐๖
โบนิเฟซ ที่ ๘ น. ๓๐๔
โบรา, แคทรีนา ฟอน น.
โบราณาจารย์ น. ๑๗๑, ๒๐๔
โบโลญ น. ๓๕๖
โบฮีเมีย น. ๒๒๒, ๒๒๓
โบซานติคุม น. ๒๗, ๒๘
โบซานติน น. ๒๖-๒๘, ๓๐, ๓๔
โบซานติน, จักรพรรดิ น. ๒๖, ๒๘, ๓๕, ๔๐, ๑๖๖
โบเบิล น. ๒๓, ๑๓๖
เบอร์ลิน น. ๓๖๔

ป

ปาดัว น. ๒๔๒
ปฏิธานนิยม น. ๒๖๔, ๒๖๔, ๒๗๒
ปฏิภาค น. ๒๐๓, ๒๐๔
ปฏิรูป, การ น. ๖๔, ๓๐๑, ๓๐๒, - ๓๖๔
ปฏิรูป, นัก น. ๖๗, ๓๕๕, ๓๖๕
ปฏิรูป, สมัย น. ๓๕๔
ปฏิรูปศาสนา, นัก น. ๓๕๕
ปฏิวัติ, การ น. ๖๔, ๗๖
ปฏิวัติฝรั่งเศส, การ น. ๖๔
ปฐมกรรม น. ๑๔๔

ปฐมกษัตริย์ น. ๓๒๔
ปฐมเทห์ น. ๒๐๖
ปฐมภาพ น. ๒๔๗, ๒๔๘
ปฐมภาวะ น. ๕๔, ๑๔๕, ๒๖๗, ๒๗๒, ๒๘๐
ปฐมรูป น. ๒๐๖
ปฐมสสาร น. ๒๐๖
ปฐมเหตุ น. ๓๑๒, ๓๖๔
ปทาร์ทะ น. ๖๔ ๔๑, ๑๓๓, ๑๗๐, ๑๙๖
ปริมาณ น. ๑๗๐, ๒๐๕
ปริมาณ, ทฤษฎี น. ๑๖๔

๓๔๖

กรรมวิธีประเพณีวันทกสมัยกลาง

ปริมาณนิยม, นัก น. ๑๗๐

ประจักษ์ภาวะ น. ๑๘๐, ๑๘๒, ๑๘๓, ๒๐๕,

๒๖๗

ประชาติไทย น. ๒๕๖, ๓๐๒

ประวัติศาสตร์ น. ๒๖, ๒๘, ๓๑, ๖๕-๖๙,

๗๖, ๗๗, ๘๖, ๑๓๕, ๑๖๘, ๒๕๙,

๒๗๓, ๓๐๖, ๓๔๙

ประวัติศาสตร์, นัก น. ๓๐, ๖๗, ๗๐, ๓๔๖

ประวัติศาสตร์, ปริญา น. ๑, ๕

ประสาธน์มัส น. ๔๔, ๖๐, ๖๓, ๘๕, ๙๒,

๒๑๕, ๓๒๐

ปริญา, นัก น. ๑๒๑, ๓๐๗, ๓๒๘, ๓๘๙

ปริญา, ประวัติศาสตร์ น. ๑, ๕, ๓๒๐,

๓๙๙

ปริญา, ระบบ น. ๓๐๑, ๓๐๖

ปริญา, วิชา น. ๔

ปริญาโบราณ น. ๘๓

ปริญาเมธี น. ๗, ๑๒, ๒๕, ๓๕, ๖๕, ๗๙,

๘๐, ๘๒, ๙๓, ๑๒๒, ๑๒๙, ๑๓๑,

๑๓๔, ๑๓๕, ๑๓๘, ๑๔๔, ๑๔๙,

๑๕๕, ๑๖๐, ๑๖๓, ๑๖๗, ๑๗๒,

๑๗๓, ๑๙๐ - ๑๙๖, ๑๙๙, ๒๐๑,

๒๐๔, ๒๐๕, ๒๑๐, ๒๑๔, ๒๒๓-

๒๒๕, ๒๓๑, ๒๓๔, ๒๓๗, ๒๓๘,

๒๖๕, ๒๗๔, ๒๗๙, ๒๘๙, ๒๙๑,

๓๐๕, ๓๐๘, ๓๑๒, ๓๑๓, ๓๔๓,

๓๙๐, ๓๙๑, ๓๙๘

ปริฎฐานมาน น. ๖๔, ๑๗๓, ๓๑๙

ปริมปรประเพณี น. ๑๙๓

ปริชาญาณ น. ๗๙, ๑๕๑

ปริจจวาที น. ๓๔๓-๓๔๔

ปัจเจกชน น. ๒๑๐, ๓๖๙, ๓๗๐

ปัจเจกบุคคล น. ๖๐, ๑๒๕, ๒๔๐, ๒๕๖,

๒๖๐ - ๒๖๒, ๓๐๒, ๓๐๖, ๓๒๑

ปัจฉิมเหตุ น. ๑๘๓, ๒๑๖

ปัลลมา น. ๓๐๕

ปัวติเอส น. ๓๔๙

ปะต้ว น. ๒๒๑, ๓๑๖

ปาฏิหาริย์ น. ๓๔๘

ปาตริวิฑูส น. ๑

ปาราคเลต น. ๑๔๐, ๑๔๒, ๑๔๖, ๑๔๗,

๑๕๒

ปาริส น. ๑๒๑, ๑๒๒, ๑๒๔, ๑๒๖, ๑๒๗,

๑๓๒, ๑๓๕, ๑๓๘, ๑๕๓, ๑๕๕,

๑๕๙, ๑๖๑, ๒๑๐, ๒๒๙, ๒๓๑,

๒๖๒, ๒๗๔, ๓๐๕

ปาริส, ชาว น. ๑๒๘, ๑๓๓

ปาริส, มหาวิทยาลัย น. ๑๕๘, ๑๕๙, ๒๑๑,

๒๒๑, ๒๒๒, ๒๓๐, ๒๖๕, ๓๐๓

ปาลเลนเซีย, มหาวิทยาลัย น. ๓๕๕

ปาลเลโตน น. ๕

ปาเวีย น. ๓๐, ๓๖, ๓๘

ปาสกาล ที่ ๒ น. ๑๐๓

ปาสกาล น. ๒๗๙

ปิชา น. ๓๑๖

ปีตมอนด์ น. ๙๙

ปีติ น. ๒๐

ปีเตอร์ น. ๑๕๒, ๒๓๕, ๓๑๔, ๓๑๕, ๓๒๖

ตระกูลที่ปรึกษาตะวันตกสมัยกลาง

๓๘๗

- ๓๒๘

ปีเตอร์, ซิมอน น. ๓๒๕

ปีเตอร์, เซนต์ น. ๓๒๕

ปีเตอร์แห่งไอร์แลนด์ น. ๒๒๙

ปีศาจ น. ๙, ๑๐๖, ๒๔๘

ปูนภพ น. ๖๘, ๗๗, ๓๐๑

ปูนภพ, สมัย น. ๖๙, ๒๗๗

ปูนิก, ภาษา น. ๑

เปกแฮม น. ๒๓๑

เปกแฮม, จอห์น น. ๒๖๓

เปญาฟอร์ต, เรย์มอนด์ น.

เปตรุส อะบิลาร์ตัส ปาลาตินุส น. ๑๒๐

เปริเคลส น. ๗๐

เปเรเตอร์ จอห์น น. ๖๙, ๗๐, ๓๔๕, ๓๔๖

เปรูเกีย น. ๓๕๗

เปลาจิอุส น. ๑๕๐

เปอร์เซีย น. ๓, ๕, ๖, ๖๙, ๑๖๓, ๑๗๓

เปอร์เซีย, ชาว น. ๖ ๑๖๗, ๑๗๒, ๑๙๐

เปอร์เซีย, ช่าง น. ๑๖๑

เปอร์เซีย น. ๑๕๓

โปโป น. ๓๔, ๓๖, ๓๘, ๗๗, ๑๐๑, ๑๒๘,

๑๓๑, ๑๓๖, ๑๓๙, ๑๕๑, ๑๕๖,

๑๕๘, ๒๒๒, ๒๓๐, ๒๓๘, ๒๕๙,

๒๖๓, ๒๗๓, ๓๐๑ - ๓๐๓, ๓๐๕,

๓๐๗, ๓๑๔ - ๓๑๗, ๓๓๙ - ๓๔๑,

๓๔๕, ๓๔๘, ๓๕๒ - ๓๕๕, ๓๕๙,

๕๖๒, ๓๖๓, ๓๖๖, ๓๖๗

โปรโคปียุส น. ๓๐, ๓๘

โปรตุเกส น. ๖๙

โปรเตสแตนต์ น. ๓๖๒, ๓๖๖

โปรเตสแตนต์, นิกาย น. ๒๑๔

โปรแลนด์ น. ๖๙

พ

ผู้วิเศษ น. ๔๐, ๙๗, ๑๕๕, ๑๗๓, ๑๙๒

ป

ฝรั่งเศส น. ๗๓, ๗๔, ๗๖-๗๘, ๘๑, ๑๐๐,

๑๐๒, ๑๒๔, ๑๒๗, ๑๓๗-๑๓๙,

๑๕๑, ๑๕๕, ๒๓๓, ๒๖๒, ๓๐๑,

๓๐๒, ๓๐๔

ฝรั่งเศส, ชาว น. ๖๗, ๑๕๙, ๒๐๐, ๓๔๓

ฝรั่งเศส ประเทศ น. ๑๒๑, ๒๗๒

ฝรั่งเศส, ภาษา น. ๑๒๙

ฝรั่งเศส, แฟลนเดอร์ น. ๑๒๘

พ

พงศาวดารโลก น. ๓๑

พระคัมภีร์ใหม่ น. ๔, ๗

๓๔๘

ดรรชนีปรัญญาตะวันตกสมัยกลาง

พระคริสต์ น. ๓๒๖, ๓๒๗

พระจิต น. ๔๖, ๘๕, ๘๙-๙๑

พระบิดา น. ๖, ๒๕, ๘๕, ๘๙, ๙๐

พระบิดาสวรรค์ น. ๗, ๒๖

พระบุตร น. ๘๕, ๘๙, ๙๐, ๓๐๒

พระผู้เป็นเจ้า น. ๘, ๙, ๑๑ - ๒๑, ๒๓, ๒๖,

๓๕, ๓๗, ๓๙-๔๙, ๕๒, ๕๔-๕๖,

๖๐, ๘๐, ๘๒, ๘๔-๙๘, ๑๐๓ -

๑๐๙, ๑๑๑, ๑๑๔, ๑๑๘, ๑๑๙,

๑๒๐, ๑๒๓, ๑๒๔, ๑๒๗, ๑๒๘,

๑๔๐, ๑๔๑, ๑๔๓-๑๔๖, ๑๔๘,

๑๕๐, ๑๕๑, ๑๕๖-๑๕๘, ๑๖๑,

๑๖๒, ๑๖๘-๑๘๐, ๑๘๓-๑๘๙,

๑๙๑-๑๙๗, ๑๙๙, ๒๐๙, ๒๑๒-

๒๑๔, ๒๑๖-๒๑๙, ๒๒๔, ๒๓๔ -

๒๔๔, ๒๔๗, ๒๕๐ - ๒๕๔, ๒๕๖,

๒๕๙ - ๒๖๑, ๒๖๖ - ๒๗๐, ๒๗๒,

๒๗๓, ๒๗๕, ๒๗๗, ๒๗๙ - ๒๘๑,

๒๘๖, ๓๐๒, ๓๐๔, ๓๑๑ - ๓๑๕,

๓๑๗, ๓๑๙, ๓๒๕, ๓๒๙, ๓๓๔,

๓๕๒, ๓๕๘, ๓๕๙, ๓๖๑, ๓๖๓,

๓๖๘

พระพุทธรูป น. ๖๙

พระเยซู น. ๗, ๒๕, ๒๖, ๓๘, ๑๒๓, ๑๔๒,

๑๔๘, ๑๕๐, ๑๖๔, ๒๓๓, ๒๓๑,

๒๒๕ - ๒๓๑, ๒๕๓, ๒๕๘, ๒๖๑,

๒๖๓, ๒๖๕, ๒๖๖

พระราชาคณะ น. ๒๙, ๓๔

พระราชาคณะ น. ๑๕๑

พระนาง น. ๑๕, ๒๑, ๒๖, ๙๒, ๙๓, ๑๔๙,

๑๖๙

พระวรสาร น. ๓๒๙

พระมหากษัตริย์ น. ๓๗

พระมหาลิขิต น. ๔๑

พระมหากษัตริย์ น. ๒๒๓, ๒๒๖

พระมหากษัตริย์ น. ๘๘ ๒๑๙

พระมหากษัตริย์ น. ๓๓, ๔๘, ๔๙, ๗๘, ๑๒๒, ๑๕๒,

๑๕๕, ๑๕๙, ๑๖๕, ๑๖๗, ๑๙๒,

๒๓๕, ๒๔๖, ๒๗๖, ๓๑๒, ๓๙๙

พระมหากษัตริย์, แบบ น. ๒๓

พระมหากษัตริย์, พวก น. ๒๐

พระมหากษัตริย์ น. ๒๓

พระมหากษัตริย์ น. ๙๓-๙๕, ๑๒๓, ๑๙๑,

๒๖๘, ๒๗๒

พระมหากษัตริย์ น. ๒๙

พระมหากษัตริย์ น. ๓๓, ๕๖-๕๘, ๖๔, ๑๒๒, ๑๓๔

พระมหากษัตริย์ น. ๒๗๘, ๓๒๕, ๓๒๗, ๓๓๒-๓๓๓

พระมหากษัตริย์ น. ๕

พระมหากษัตริย์ ที่ ๓ น. ๓๖๖

พระมหากษัตริย์ น. ๒๕๘

พระมหากษัตริย์, ทะเล น. ๗๐

พระมหากษัตริย์ น. ๗๓

พระมหากษัตริย์ น. ๒๒๙

พระมหากษัตริย์ น. ๔, ๒๓, ๕๗, ๖๐, ๖๒, ๖๓,

๖๘, ๗๑, ๗๒, ๘๕, ๙๑, ๙๖, ๙๗,

๑๓๘, ๑๖๙, ๑๗๓, ๒๐๒, ๒๐๗-

๒๑๐, ๒๑๓, ๒๑๙, ๒๒๘, ๒๓๓,

๒๓๔, ๒๓๖ - ๒๓๘, ๒๔๒, ๒๔๗

ดรรชนีปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง

๓๘๙

- ๒๕๐, ๒๖๑, ๒๗๐, ๒๗๒, ๒๗๖, ๒๗๗, ๒๘๐, ๒๘๒, ๓๐๔, ๓๐๖, ๓๑๑, ๓๑๕, ๓๑๘ - ๓๒๐	แพทริก น. ๓๓๕, ๓๓๖
พุทธบัญญัติ, ลัทธิ น. ๒๖๑	แพนโนเนีย น. ๒๖
เพทนาการ น. ๑๒๒, ๒๔๖ - ๒๔๙, ๒๗๐ - ๒๗๑, ๓๑๕, ๓๑๙	ไพเรคตุส น. ๒๒๔
แพทยศาสตร์ น. ๑๖๘	ไพเรบุส น. ๑๖๔
	ไพรมิทูส น. ๙๓, ๙๔
	ไพรมิเทียน น. ๙๓, ๙๔
	ไพลดินุส น. ๑๑, ๑๖
	ไพรีนิส น. ๓๖๕

ฟ

ฟรานซิส น. ๓๖๑	ฟีโล น. ๑๙๖
ฟรานซิส, เซนต์ น. ๑๕๙, ๒๑๑	ฟีลิกซ์ น. ๑๗๒, ๒๐๗, ๒๐๙, ๒๑๖, ๒๘๐
ฟรานซิสกัน น. ๒๗๐, ๓๐๒, ๓๑๖	ฟินิเชีย น. ๓
ฟรานซิสกัน, นิกาย น. ๑๕๙, ๒๐๘, ๒๑๐, ๒๑๑, ๒๖๕, ๒๖๘, ๒๗๔, ๓๐๕, ๓๐๘, ๓๐๙, ๓๑๕, ๓๑๖	ฟินิย์, บาทหลวง น. ๓๑๖
ฟรานซิสกัน, พระ น. ๒๐๐, ๒๖๓	ฟูลเบิร์ต น. ๑๒๘, ๑๒๙, ๑๓๒, ๑๓๓
ฟรานซิสกัน, พวก น. ๒๑๑, ๒๔๖, ๒๖๑, ๒๖๖, ๒๖๘, ๒๗๔, ๒๗๕, ๓๐๗, ๓๑๐, ๓๖๐	เฟยุม น. ๑๙๕
ฟรานเซสกา น. ๓๗	เฟเรเดริก น. ๒๒๘, ๒๒๙, ๓๖๓
ฟรอยด์, ซิกมันด์ น. ๑๙๙	เฟเรเดริกที่ ๒ น. ๒๒๘
ฟลอเรนซ์ น. ๒๑๑	เฟรสโก, ภาพ น. ๓๖๑
ฟองแตนโบล น. ๑๓๙	เฟลิกซ์ น. ๓๓๒
ฟอซซาโนวา น. ๒๓๒	เฟสตุส น. ๓๓๒
ฟาบีอุส น. ๕๗, ๕๙	เฟอร์กิล, เซนต์ น. ๒๒๕
ฟิดันชา, โจวานนี ดี น. ๒๑๐	เฟาส์ตุส น. ๖, ๑๐
ฟิลิปเปียน น. ๓๒๙	แฟรงก์ น. ๗๔, ๗๖, ๗๗, ๗๙
	แฟรงก์, ชาว น. ๗๘, ๘๐
	แฟริซี น. ๓๒๙
	แฟลนเดอส์ น. ๑๒๘
	โฟเซียน น. ๒๗๓
	โฟเวียส น. ๒๗๓

๓๙๐

จรรยาไม่รักษาศีลวันตกสมัยกลาง

ภ

ภาววิทยา น. ๑๐๓-๑๐๖, ๑๑๒-๑๑๙, ๒๑๔,
๒๒๑

ภาวะ น. ๑๗-๑๙, ๓๘-๔๐, ๔๒, ๔๔, ๔๘,
๕๐, ๕๒-๕๖, ๖๐, ๘๕, ๘๘-๙๐,
๙๕-๙๗, ๑๐๖-๑๐๘, ๑๑๐, ๑๒๗,
๑๖๔, ๑๗๔, ๑๗๖-๑๘๐, ๑๘๒-
๑๘๙, ๑๙๕-๑๙๗, ๒๐๐-๒๐๑,
๒๖๗, ๒๘๒, ๓๑๘

ภาวะเชิงแบบ น. ๒๙๗

ภาวะทางจิตใจ น. ๖

ภาวะทางวัตถุ น. ๖

ภาวะที่จำเป็น น. ๙๕, ๑๗๔-๑๘๐, ๑๘๔,

๑๘๕, ๑๘๘, ๑๙๔

ภาวะที่แท้ น. ๒๘๑

ภาวะที่มีตัวตน น. ๒๐๐

ภาวะบริสุทธิ์ น. ๒๑๙

ภาวะปัจเจก น. ๕๑

ภาวะผสม น. ๑๗๖

ภาวะผู้นำ น. ๓๒๗

ภาวะแบ่ง น. ๒๒๐

ภาวะสมบุรณ์ น. ๕๑, ๕๒, ๕๔

ภาวะสร้างสรรค์ น. ๑๘๕

ภาวะเลกูป น. ๗๐

ภาวะศาสตร์ น. ๖๔

ภุติมีปิตา น. ๒๒๖

ม

มณี, ทาน น. ๒, ๓, ๕-๑๑, ๒๓, ๓๔, ๙๔,
๑๖๓, ๒๓๓

มณี, ด้กัถิ น. ๖, ๗, ๙, ๑๒

มณี, ศาสตรา น. ๖

มนตรี น. ๓๒

มนุชยธรรม น. ๑๒๕, ๒๗๘

มนุชยภาวะ น. ๑๖๔

มโนคติ น. ๑, ๒๗, ๓๓, ๖๐, ๖๘, ๖๙, ๘๔,
๙๐, ๙๑, ๑๐๖, ๑๒๐-๑๒๓, ๑๒๕,
๑๗๓, ๑๘๖-๑๘๘, ๑๙๙, ๒๑๔,
๒๔๐, ๒๔๕, ๒๔๙, ๒๗๐, ๒๗๓,

๓๐๕, ๓๐๖, ๓๑๐, ๓๙๙

มโนคตินิยม, นัก น. ๓๖๙

มโนคตินิรันดร์ น. ๙๐, ๑๙๑

มโนคติสากล น. ๒๔๗

มโนภาพ น. ๕๐, ๖๕, ๗๒, ๙๑, ๑๐๖, ๑๐๙,

๑๑๐, ๑๑๒, ๑๑๔ - ๑๑๖, ๑๒๕,

๑๒๖, ๑๙๕, ๒๔๕, ๒๗๒, ๒๗๙,

๒๘๐, ๓๑๐, ๓๑๑

มโนภาพนิยม น. ๑๒๕, ๑๗๐

มโนภาพสามัญ น. ๓๑๑

มหาวิทยาลัย น. ๑๓๗, ๑๔๐, ๑๕๕, ๑๕๘-

ดรรชนีปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง

๓๙๑

๑๖๐, ๒๑๐, ๒๖๒, ๓๐๓
มหาอาณาจักร น. ๓๔๕
มองโกลอยด์ น. ๗๐
มองต์แซ็งเยอนอวีแอฟ น. ๑๒๒, ๑๒๖,
๑๔๗
มองต์ปีดเยอร์ น. ๓๐๕
มองเต คัสติโน น. ๒๒๙, ๓๓๗
มอนเซอร์รัต น. ๓๖๕
มอนนิกา น. ๑
มอร์อกโก น. ๑๖๒
มอดตา น. ๓๓๓
มะดอร่า น. ๒, ๕
มะเนส น. ๖
มะนะหมัด น. ๑๖๑, ๑๖๒, ๑๖๔, ๑๖๘,
๒๑๐
มังสัจจุ น. ๑๔, ๑๔
มันซูรู น. ๑๖๕
มากุล, ซิมอน น. ๓๒๗
มาจอร์คา น. ๓๐๕
มาซิโดเนีย น. ๓๓๑
มาติน ลูเทอร์ น. ๓๐๓, ๓๑๔
มานุษยศาสตร์, ลัทธิ น. ๒๗๗
มายา น. ๒๔๐
มายากร น. ๒๔๔
มาร์ก น. ๓๒๘
มาร์กซ์, คาร์ล น. ๑๔๔
มาร์ซิลิอุส น. ๓๑๖
มาร์มูตีร์ น. ๑๑๐
มาร์กวิลเลียม เดอ ลา น. ๒๖๓, ๒๗๔

มารอิตตา น. ๒๓๐
มาลปริงซ์, นิโคลาส เดอ น.
มาร์ม็อบริ น. ๘๑
มาลาบาร์ น. ๗๐
มิชญาทิฐิ น. ๒๖, ๓๕, ๓๖, ๗๒, ๘๑, ๓๐๒,
๑๓๘, ๑๓๙, ๑๔๗, ๑๔๘, ๓๐๙,
๓๑๖, ๓๔๙, ๓๕๕
มิชญาทิฐิ, พวก น. ๓๔, ๑๔๐, ๑๕๐, ๒๕๕,
๓๐๙, ๓๕๕, ๓๕๖
มิชญาทิฐิบุคคล น. ๒๕๕
มิชชันนารี น. ๓๒๗, ๓๓๑, ๓๖๖, ๓๖๗
มิเชอเลต์ น. ๖๗
มิลาน น. ๒, ๓, ๑๑, ๑๒, ๓๔, ๒๗๔
มูตาซาไลต์ น. ๑๖๘-๑๗๐
มุสลิม น. ๙๖, ๑๖๐, ๑๖๑, ๑๖๓, ๑๖๕,
๑๖๗, ๑๖๘, ๑๗๓, ๑๙๐, ๑๙๒,
๑๙๔, ๓๐๕, ๓๐๖
มุสลิม, โลก น. ๑๖๖
มุฮัมมัด น. ๑๖๑
มูนิก น. ๓๑๗
เมกกะ น. ๑๖๒
เมซซิอาห์ น. ๓๐๗, ๓๒๗
เมซซิงแรต น. ๑๓๓
เมดิเตอร์เรเนียน น. ๑, ๓, ๖๔
เมดินะ น. ๑๖๒
เมโสโปเตเมีย น. ๑๖๒
เมอควิรี น. ๖๔
เมอเลง น. ๑๒๑, ๑๒๒, ๑๒๖
เมารูส, ฟูราปานุส น. ๘๒

๓๙๒

วรรณคดีปรีชาญาณตะวันตกสมัยกลาง

แม่งานปรีชาญาณ น.

แม่มด น.

ไมซ์ น. ๓๐๔

ไมโนพีเชต น. ๑๖๔

ไมเคิล น. ๘๐, ๑๓๔, ๑๓๕, ๓๒๙, ๒๘๑

ไมเคิล ไมโนนิเคส น. ๑๙๔, ๑๙๗

ไมกานเรน น.

ไมเคิล น. ๘๐, ๓๑๕, ๓๑๗

ไมโนนิเคส น. ๑๙๔, ๑๙๗

ไมรามาร์ น. ๓๐๕

ย

ยอร์ก น. ๗๘

ยอร์กเชียร์ น. ๗๘

ยอร์กไชร์ น. ๓๕๐

ยักยะ ฉินนี บิตริป น. ๑๖๗

ยาคอบแห่ง ฮีเดิลชาน น. ๑๖๔

ยิบรอลตา น. ๖๔

ยิว น. ๓๓, ๑๓๔, ๒๓๕, ๒๕๕, ๓๒๕,
๓๒๗, ๓๓๐

ยิว, ชาว น. ๑๖๖, ๑๙๔-๑๙๖

ยิว, พวก น. ๓๔, ๖๕, ๑๓๕, ๑๔๐, ๑๖๓,
๑๖๔, ๑๙๖, ๑๙๙

ยิว, ศาสนา น. ๗๓, ๙๓, ๑๗๑, ๒๓๔

ยิว, ชูเนร่า น. ๓๔

ยัคมิต น. ๖๗, ๖๙

ยัคลิต น. ๓๒

ยุโรป น. ๓, ๖๕, ๖๗-๖๙, ๗๑, ๗๔, ๗๕, ๗๗,
๗๘, ๑๕๕, ๑๕๙, ๑๖๐, ๑๖๖,
๑๙๒, ๒๓๔

ยุโรป, ชาว น. ๑๖๐

ยุโรป, ประวัติศาสตร์ น. ๖๗

ยุโรป, ภาษา น. ๓๔

ยูโกสลาเวีย น. ๒๖

ยูเจนิอุส น. ๓๔๘

ยูเจนิอุสที่ ๓ น. ๓๔๘

ยูดัส น. ๓๒๑

ยูดาเย น. ๑๓๕, ๒๖๒

ยูบิเตอร์ น. ๓๖๐

ยูเฟรติส น. ๑๖๒

เยชูอิต น. ๒๖๓, ๓๖๗

เยชูอิต, นิกาย น. ๒๑๔, ๓๑๖, ๓๖๕

เยชูอิต, พวก น. ๓๖๖, ๓๖๗

เยนโตล น. ๓๒๗

เยนโตล, ชาว น. ๓๒๗, ๓๓๑, ๓๓๒

เยนโตล, พวก น. ๓๒๗

เยนัว น. ๓๔

เยรูซาเล็ม น. ๓๔, ๑๖๕, ๓๒๖, ๓๒๗, ๓๒๙,
๓๓๐ - ๓๓๒, ๓๔๙

เยโรม น. ๑๓๗

เยอรมานี น. ๑๒๘, ๒๒๑-๒๒๔, ๓๐๑, ๓๐๓

เยอรมัน น. ๗๔, ๒๒๘

เยอรมัน, ชาว น. ๒๐๐

เยอรมัน, ชาว น. ๓๖๔

ดรรชนีปรัญญาตะวันตกสมัยกลาง

๓๔๙๓

เยอรมัน, บิชอป น. ๓๔๕

เยอรมัน, ผู้ตี น. ๓๖๓

เยอรมัน, ผ้า น. ๗๕

เยอรมัน, พระ น. ๘๑

เยอรมัน, พวก น. ๒๖

เยอรมัน, ภาษา, น. ๓๖๓

เยอรมันตะวันตก, น. ๓๐๓

ร

รอสเชลลินูต น. ๑๒๑

รอสเชอแลง น. ๑๒๐-๑๒๓, ๑๒๔, ๑๒๕,

๑๓๔, ๓๔๓, ๓๔๓, ๓๔๔

รอสเชอแลง, จัง น. ๑๒๑.

ระเบียบนิรันดร์ น. ๑๖๗

รัฐบาล น.๓๑, ๓๐๒

รัฐบุรุษ น. ๒๕, ๓๑

รัฐเพื่อ น. ๓๐๗

รัฐศาสตร์ น. ๑๕๖

รัสเซลล์, เบอร์แทรนด์ น.

ราชาที่ยุติธรรม น. ๒๕๔

ราชาธิปไตย น. ๗๑, ๒๕๖

ราชานิเชก น. ๑๖๖

ราติสบอน น. ๒๒๒

ราเวนนา น. ๒๔, ๒๔

ริชาร์ดแห่งมิดเดิลตัน น.

ริเยนสบูร์ก น. ๒๒๒

รุสตีเยียนา น. ๒๕

รุสส์เฟ แห่ง ฮับสบูร์ก น. ๒๒๓

รูปทฤษฎี น. ๒๓

รูปธรรม น. ๕๐, ๖๓

รุห์ น. ๑๖๔

เรกาลต์, อีนิโก โลเปซ เดอ น. ๓๖๕

เรชาคินิต น. ๓๒, ๗๔, ๘๗, ๒๐๗

เรเยนสบูร์ก น. ๒๒๒

แรง, เมือง น. ๗๖, ๘๒

แรงส์ น. ๑๓๔, ๑๔๔, ๓๔๓

แรบไบ น. ๓๒๔

โรจมองต์, เดนิส เดอ น.

โรซซาเซซา น. ๒๒๔

โรม, แม่น้ำ น. ๑๐๒

โรม น. ๒, ๓, ๕, ๑๐, ๑๔, ๒๕, ๒๘, ๒๙, ๓๔,

๖๗, ๖๙, ๗๔, ๗๕, ๗๗, ๗๘, ๑๐๑,

๑๒๒, ๑๕๑, ๑๕๖, ๑๖๖, ๒๒๔,

๒๓๕, ๒๓๖, ๒๓๗, ๓๔๔

โรมังส์, ฮัมเบิร์ต เดอ น.

โรมัน น. ๑, ๕, ๓๒, ๓๐๗, ๓๒๑, ๓๒๕

โรมัน, กฎหมาย น. ๓๒๒

โรมัน, กองทหาร น. ๗๓

โรมัน, ข้าราชการ น. ๑

โรมัน, จักรวรรดิ น. ๖, ๒๘

โรมัน, ชาว น. ๒๕, ๒๘, ๒๙, ๓๔, ๗๐, ๗๕,

๗๕

โรมัน, ทหาร น. ๓๒๒

โรมัน, พวก น. ๕, ๒๙, ๓๑, ๓๓, ๗๕, ๑๔๔,

๓๒๕

๓๙๔

วรรณคดีปราชญ์ตะวันตกสมัยกลาง

โรมัน, สมัย น.

โรมัน, อาณาจักร น. ๓, ๑๖๕

โรมันคาทอลิก น. ๒๖๓, ๓๐๒

โรมันคัทลิก น. ๒๒๓

โรมันคัทลิก, อาณาจักร น. ๗๘, ๒๒๓

โรสเทลินุส คอมเปเนียนซิส น.

โรน, แม่น้ำ น. ๗๓, ๗๔

โรแลนด์ น. ๒๒๕

โรนัลโด น. ๒๒๔

ด

ดอติลเฟอ น. ๑๓๔

ดอนดอน น. ๓๕๑

ดอมบาร์ต น. ๙๔

ดอมบาร์ต, ปีเตอร์ น. ๒๑๑

ดอมบาร์ตี น. ๓๔

ดะติน, ภาษา น. ๒, ๔, ๒๐, ๓๑, ๓๓, ๘๐,

๑๒๐, ๑๒๔, ๑๕๔, ๒๒๔, ๓๔๓

ดะหมาด น. ๑๖๒

ดัทธิลิกลับ น. ๗

ดัว, แม่น้ำ น. ๑๒๑, ๑๒๔

ดาง, เมือง น. ๑๒๗, ๑๓๔

ดางฟรังก์ น. ๑๐๐, ๑๐๑

ดิงดิสฟาร์น น. ๗๔

ดิเบอวี น. ๑๐๒, ๓๐๒

ดิอองส์ น. ๑๐๒, ๒๑๑, ๒๒๓, ๒๓๒, ๒๗๒

ดิโอ ที่ ๑ น. ๒๗, ๑๐๖

ดิโอ ที่ ๑๐ น. ๓๖๒

ดิโอ ที่ ๑๓ น. ๓๖๓

ดุคเคอร์เวลด, จอห์น น.

ดุลลี น. ๓๐๕, ๓๐๖

ดุลลี, เวย์มอนด์ น. ๓๐๕

ดูเคิรติอุส น. ๑๗๐

ดูเทอริ น. ๓๖๒, ๖๓๖, ๓๖๔, ๓๖๖

ดูเทอริ, นิกาย น. ๒๑๔

ดูเทอริ, มาติน น. ๓๐๓, ๓๑๔

เดกกี น. ๗๑

เดคคินิต น. ๓๒, ๗๘, ๘๗, ๒๐๗

เดวิส น. ๓๐๗

เดอปลาเดต์ น. ๑๒๗

เดโอ ที่ ๙ น. ๑๓๑

เดออินเยน น. ๒๒๑

เดเทอริ น. ๑๐๒

เดนต์ฟี, คาเนต น. ๒๒๘

เดปแลนต์ น. ๗๐

โลกทางกามาจว น. ๒๓

โลกทางด้านจิตใจ น. ๒๓

โลกทางประสาทสัมผัส น. ๒๓.

โลกทางพุทธิปัญญา น. ๒๓

โลกอมตะ น. ๒๖

โลกียวิสัย น. ๑๔๒

โลเรส น. ๑๒๑, ๑๒๔

โลเรธ น. ๓๔๓

โลโยลา น. ๓๖๖, ๓๖๗

โลโยลา, อิกนาติอุส น. ๒๖๓

วรรณคดีปราชญ์ตะวันตกสมัยกลาง

๓๔๕

โลปซิก น. ๓๖๓

โลปซิก, กอดต์ฟรีด น. ๒๗๗

โลชันซ์ น. ๑๐๒, ๓๐๒

ว

วรรณกรรม น. ๔, ๓๑, ๓๒, ๑๓๖, ๓๖๓

วรรณกรรมโบราณ น. ๓๒

วรรณคดี น. ๖๔, ๑๒๗, ๑๖๔

วอร์ตบุร์ก น. ๓๖๓, ๓๖๔

วอร์มส์, เมือง น. ๓๖๓

วอลแตร์ น. ๗๐

วัฒนธรรม น. ๒, ๓, ๓๒, ๖๕, ๖๘, ๖๙, ๗๔, ๗๙, ๑๖๐

วัฒนธรรมตะวันตก น. ๖๔

วัดน้ำพุ น. ๓๕๐

วัดถุนิยม น. ๔

วัดถุนิยม น. ๑๐๕, ๑๒๒, ๒๗๐, ๓๑๔

วันพิพาสภาครั้งสุดท้าย น.

วัลเชอร์, ดร. น. ๑๗๒

วัลเชอร์, ดร. ริชาร์ด น. ๑๖๗

วาทวิจารณ์ น. ๑๗, ๒๓, ๗๔, ๘๐, ๘๗, ๘๘, ๑๐๔, ๑๒๕, ๑๓๔, ๑๕๐, ๑๖๔, ๒๑๖, ๒๓๒, ๓๔๗

วาทวิจารณ์, นัก น. ๑๐๔

วาทศิลป์, นัก น. ๕๗

วาทศาสตร์ น. ๒, ๓, ๗๔, ๘๗

วิกตอริอุส น. ๕๗

วิกตอริอุส, ซี. มาร์ควิส น. ๕๖

วิกตอเรีย, พระนางเจ้า น. ๒๗๓

วิกเตอร์ เคาซิน น. ๑๓๕

วิกตอริการ์น น. ๑๒

วิกตอริกา น. ๔

วิญญาณโลก น. ๓๗๐

วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ น. ๑๔๐

วิทอร์โบ น. ๒๓๐

วิตเทนเบิร์ก น. ๓๖๒

วิทยาศาสตร์ น. ๘๓, ๑๒๖, ๑๙๓, ๑๙๙, ๒๐๗, ๒๐๘, ๒๑๖, ๒๒๓, ๒๒๖, ๒๖๔, ๒๘๐, ๓๑๑, ๓๑๓

วิทยาศาสตร์, นัก น. ๑๖๐, ๒๒๔, ๒๓๖

วิภาค น. ๕๘, ๖๑, ๒๘๒ - ๒๘๕

วิมตินิยม น. ๒๖๔, ๓๑๔

วิมตินิยม, พวก น. ๒, ๑๑

วิมตินิยม, ลัทธิ ๒, ๑๐, ๑๑, ๒๖๔, ๓๑๔

วิลต์ไชร์ น. ๑๔๗

วิลเลียม น. ๑๒๑, ๑๒๔-๑๒๖, ๑๒๘, ๓๐๕, ๓๐๗ - ๓๑๐, ๓๑๗

วิลเลียม, พระเจ้า น. ๑๐๐, ๑๐๑, ๓๕๒

วิลเลียม ที่ ๒ น. ๑๐๐, ๑๐๒

วิลเลียมผู้พิชิต น. ๓๕๒

วิลเลียมแห่งคองเซ น. ๑๔๔

วิลเลียมแห่งซังโบ น. ๑๒๑, ๑๒๔

วิลเลียมแห่งเซนต์ดีวี น. ๑๓๕, ๑๔๔

วิลเลียมแห่งฮอคคัม น. ๓๐๑, ๓๐๘, ๓๑๕

วิวัฒนาการ น. ๗๒

๓๔๖

วรรณคดีปรัญญาตะวันออกสมัยกลาง

จิวาริอุมา น. ๖๔

จิเลศชาติ น. ๕๔, ๕๗, ๕๘, ๕๙, ๖๐-๖๔,

๘๐, ๙๐, ๙๑, ๑๒๓, ๑๔๙, ๒๐๖,

๒๙๖, ๒๙๗, ๒๙๘, ๒๙๙

จิรบุรุษ น. ๓๖, ๒๖๖

จิตเตนบุรุษ น. ๓๖๓, ๓๖๔

จิตเตนบุรุษ, มหาวิทยาลัย น. ๓๖๒

จิรบุรุษ น. ๒๒๒

จุลพี, โมริช เดอ น. ๒๗๕

เขษณลิลิต น. ๑๗๒

เขษณนตร์คาถา น. ๙๔, ๒๒๖

เจนีย น. ๒๙, ๒๒๑

เจนไต น. ๒๙

เจนเวรลีย์, วัต น. ๓๕๐

เจนวินา น. ๒๙

เจนส์ น. ๗๕, ๑๐๑

เจนจิล น. ๒๕๐

เจนเบิร์กส์, เซนต์ น. ๑๐๐

เจนมอนด์ น. ๓๐๕

เจนดนาม น. ๑๖๑

เจนวินา น. ๑๖๔

เจนแดล น. ๗๓

ไวยเวรลีย์ น. ๓๕๐

ก

กัทธิภา น. ๘, ๒๒, ๒๓, ๓๓, ๗๙, ๘๓, ๑๐๓,

๑๐๔, ๑๖๖, ๓๑๓, ๓๑๔

กัทธิฐานมกาย น.

กัทธิฐาน, ระเบียบ น. ๗๑

กัทธิภาว น. ๒๐๕

กาสตาพยากรณ์ น. ๑๓๕, ๑๖๒

กาสตนจักร น. ๓๔, ๖๕, ๗๐, ๗๒, ๗๗, ๘๒,

๑๐๒, ๑๒๑, ๑๒๓, ๑๒๔, ๑๓๑,

๑๔๘-๑๕๐, ๒๕๓, ๒๕๕, ๒๕๘,

๒๖๐, ๒๖๗, ๒๖๘, ๒๗๒, ๓๑๓,

๓๑๕ - ๓๑๗, ๓๒๘, ๓๔๑, ๓๔๗,

๓๕๑, ๓๕๓, ๓๕๙, ๓๖๒, ๓๖๔,

๓๖๖

กาสตนโองการ น. ๒๖๓

กาสนา น. ๑, ๒, ๔, ๖, ๙, ๑๑, ๑๒, ๓๐-๓๒,

๕๒, ๕๓, ๖๕, ๖๘-๗๓, ๗๖, ๙๓,

๙๙, ๑๐๓, ๑๐๔, ๑๒๔, ๑๒๗,

๑๓๓, ๑๓๕, ๑๓๖, ๑๓๘, ๑๔๐,

๑๔๑, ๑๔๔-๑๔๖, ๑๔๘, ๑๔๙,

๑๕๒, ๑๖๑-๑๖๓, ๑๖๗, ๑๖๘,

๑๗๒, ๑๙๑, ๑๙๒, ๒๐๙, ๒๒๒,

๒๒๔, ๒๒๘, ๒๓๓, ๒๓๔, ๒๓๗,

๒๕๕, ๒๕๙, ๒๖๗, ๓๐๒, ๓๐๕,

๓๐๖, ๓๓๕, ๓๓๘, ๓๔๗, ๓๔๘,

๓๕๕, ๓๕๙

กาสนาคริสต์ น. ๑๔๘, ๑๗๑

กาสนาจารย์ น. ๓๐๒

กาสนาสากล น. ๑๗๒

กิลปศาสตร์ น. ๖๓, ๖๔, ๗๘, ๘๗, ๑๒๑

กิลปะ น. ๖๘, ๖๙, ๗๘, ๙๔, ๒๕๑,

๒๕๘, ๓๑๙

ดรรชนีปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง

๓๔๗

ศิลปะการสงคราม น. ๒๗	๒๓๔, ๒๖๖, ๒๖๗
ศิลปะความรัก น. ๑๓๖	เศรษฐกรรม น. ๒๙, ๓๑๐
ศิลปะ น. ๑๒, ๓๓๐	เศรษฐกิจ น. ๒๔, ๒๕๙
ศีลธรรม น. ๗, ๑๑, ๑๒, ๓๑, ๖๘, ๑๐๕, ๑๐๗, ๑๒๗, ๑๓๔, ๑๓๕, ๑๔๓, ๑๔๗, ๑๔๘, ๑๕๑, ๒๑๕, ๒๑๖,	เศรษฐศาสตร์ น. ๒๕๔
	โศกนาฏกรรม น. ๑๓๔, ๑๓๕

ส

สกลเทพบุชา น. ๙๓-๙๕	สตรีบุรุษ น. ๒๒๓
สกลต น. ๗๕, ๘๐	สติเฟิน น. ๓๒๙, ๓๓๐
สกลต, ชาว น. ๑๔๓	สติเฟิน ฮาร์ติง แห่งเซอรันนอร์น น. ๓๔๗
สกลต, ไมเคิล น. ๒๒๙	สตูดิโอการ์ต น. ๓๖๔
สกลตแลนด์ น. ๗๔, ๒๖๕, ๒๗๔	สโตนิเออร์ส น. ๓๖๗
สกลตาสติก น. ๒๕, ๓๒, ๑๓๔, ๒๓๔, ๒๓๖, ๒๗๐, ๒๗๑, ๓๐๖, ๓๑๘	สโตธิก น. ๑๕๗, ๒๕๔
สกลตาสติก, ลัทธิ น. ๒๖๔	สถาปัตยกรรม น. ๓๐
สควิลเลซี น. ๓๑	สเปน น. ๖๔, ๖๕, ๗๓, ๑๒๔, ๑๖๐, ๑๖๑, ๑๖๓, ๑๖๖, ๑๙๐, ๑๙๖, ๒๒๓, ๒๓๕, ๓๐๔
สโคตส์ น. ๒๖๙, ๒๗๐, ๒๗๒, ๒๗๖	สเปน, ชาว น. ๑๕๙, ๑๖๖, ๓๐๒, ๓๐๕
สโคตส์, จอห์น น. ๗๙, ๘๐, ๘๒-๘๔, ๘๖, ๘๗, ๙๔, ๙๕, ๑๒๐	สเปน, ภาษา น. ๑๕๙
สโคตส์, จอห์น ดันส์ น. ๒๗๔, ๒๗๗	สปีเลโต น. ๓๐
สโคตส์, โจฮานเนส น. ๘๐	สภาเซเนต น. ๒๕, ๒๘, ๓๕ - ๓๗, ๖๔
สโคตส์, ดันส์ น. ๑๐๕, ๓๑๔	สภาวลัทธิชนน น. ๖, ๕๙, ๖๑, ๖๔, ๖๕,
สโคลาสติกา น. ๓๓๔	สภาวาทิพย์ น. ๑๕๐
สงคราม น. ๒๓๐, ๒๓๑	สภาวามนุษย์ น. ๑๕๐
สงคราม, การ น. ๓๐๓	สภาสงฆ์ น. ๑๒๔, ๑๔๑, ๓๔๙
สงครามปรัชญา น. ๒๖๖	สมณทูต น. ๑๐๑, ๒๑๑
สงครามโลก น. ๓๓๔	สมณศักดิ์ น. ๑๐๓, ๓๐๒, ๓๐๓
สงครามศาสนา น. ๓๖๔	สมณสาสน์ น. ๓๔๕, ๓๔๖

๓๔๔

ดรรชนีปรัญญาตะวันตกสมัยกลาง

สมภารวัด น. ๑๓๓, ๑๓๔, ๑๔๑, ๓๓๔
 สมมุติฐาน น. ๑๗๔
 สมภาติ น. ๑๕, ๑๖, ๑๐๓, ๑๐๕, ๓๓๐, ๓๖๑
 สยัมภู น. ๒๔๐
 สรีรวิทยา น. ๒๔๗, ๒๕๖
 สวาเปย น. ๒๒๑
 สวิส, ชาว น. ๒๑๔
 สวิส, ประเทศ น. ๑๕๔
 สวีเดน น. ๗๐
 สวีเดน, ชาว น. ๒๑๔
 สสาร น. ๔๑, ๔๒, ๑๖๘-๑๗๐, ๑๙๑, ๑๙๕-๑๙๖, ๒๐๐-๒๐๗, ๒๔๖, ๒๖๑, ๒๖๒, ๒๖๔, ๒๙๔, ๓๑๑, ๓๑๘
 สหนิรันดร์ น. ๘๔
 สหสมบัติ น. ๕๐, ๕๘, ๕๙, ๖๑, ๖๔, ๘๕, ๘๙, ๙๑-๙๓, ๙๕, ๑๗๐, ๑๗๗, ๑๗๘, ๑๘๒, ๑๘๘, ๑๙๕, ๒๔๐, ๒๖๔, ๒๘๐, ๓๑๘
 สหัญญาณ น. ๖๘, ๒๐๘, ๒๐๙, ๒๑๒, ๒๓๖, ๒๗๑, ๓๑๒, ๓๑๕, ๓๑๘ - ๓๒๐
 สะการ น. ๑๖๒
 สังฆราช น.
 สังฆบาท น. ๓๐๑, ๓๐๒, ๓๐๗
 สังขธรรม น. ๘, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๔๖, ๗๑, ๗๙, ๑๑๗, ๑๓๖, ๑๗๒, ๑๗๖, ๑๙๒, ๒๐๗-๒๐๙, ๒๑๔-๒๑๖, ๒๑๘, ๒๑๙, ๒๓๑, ๒๕๐, ๒๕๑, ๓๖๓

สังขธรรมแรก น. ๑๘๓
 สังขธรรมสัมพัทธ์ น. ๒๑๔
 สังขนิยม น. ๓๓, ๑๒๒, ๒๖๘
 สังขนิยม, นัก น. ๒๗๐
 สังขนิยม, สัทธ น. ๓๓, ๑๐๖, ๑๒๔-๑๒๖, ๒๗๑
 สัญชาติญาณ น. ๓๒๐
 สัตววิทยา น. ๒๒๓
 สันตติ น. ๒๐
 สันติภาพ น. ๒๘, ๒๙, ๓๖๔
 สันติสุข น. ๑๖, ๓๑, ๕๖
 สัมบูรณ์นิต์ น. ๓๖๘, ๓๖๙
 สาธารณรัฐไชเวียตไซเชียลิสต์อาร์เมเนีย น. ๑๖๐
 สาธารณรัฐไชเวียตไซเชียลิสต์-ลูเซบิกสถาน น. ๑๙๐
 สารประกอบ น. ๑๘๑
 สาร น. ๑๗๗, ๑๗๘, ๓๑๘, ๒๙๗
 สารัตถะสำคัญ น. ๕, ๗, ๕๒, ๕๕, ๖๑, ๘๔, ๘๕, ๘๗, ๘๙, ๙๐-๙๓, ๙๖, ๙๗, ๑๒๕, ๑๓๘, ๑๖๖, ๑๖๘, ๑๗๖, ๑๘๐-๑๘๙, ๑๙๔, ๒๐๒, ๒๐๖, ๒๓๖ - ๒๔๑, ๒๖๖, ๒๖๗, ๒๗๐, ๒๗๖, ๒๗๘, ๒๘๐, ๒๘๒, ๒๘๓, ๒๘๖, ๒๙๓, ๒๙๔, ๒๙๘, ๓๐๐, ๓๐๔, ๓๑๗, ๓๒๑, ๓๔๔
 สารานุกรม น. ๖๕, ๑๗๓
 สาक्षิชน น. ๗๐, ๗๑, ๒๗๐
 สารภ น. ๘, ๙, ๑๐, ๓๒๕, ๓๒๖

ดรรชนีปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง

๓๙๙

สาเหตุกัมมันต์ น. ๑๗๖-๑๗๘, ๑๘๓

สาเหตุโดยตรง น. ๒๔๙

สาเหตุที่ใกล้เคียง น. ๒๔๖

สาเหตุที่ใกล้ชิด น. ๒๔๕

สาเหตุที่ห่างไกล น. ๒๔๕, ๒๔๖

สาเหตุนิรันดร์ น. ๙๑

สาเหตุภายนอก น. ๑๗๗

สาเหตุแรก น. ๒๙๐

สาเหตุสุดท้าย น. ๑๗๖

สำนักชี น. ๑๔๒, ๓๕๖, ๓๕๙

สิ่งที่ตีปฐม น. ๕๒, ๕๔, ๕๕

สิ่งที่เป็นนิรันดร์ น. ๒๑๖, ๒๑๘

สิ่งที่เป็นอนันตะ น. ๒๐๓

สุนิรันดร์ น. ๑๓๕

สุดโต่ง น. ๑๘๑, ๑๙๐, ๑๙๑, ๒๗๒, ๓๔๓

สุดตื้น น. ๓๖๑

สุหระ น. ๓๔, ๑๒๓

เสรีชน น. ๒๕๔

เสรีภาพ น. ๓๐, ๓๔, ๓๕, ๔๒, ๔๗, ๗๑,

๑๓๕, ๒๖๐, ๓๑๐, ๓๓๓

แสงสว่าง น. ๒๐, ๒๑, ๙๑, ๙๗, ๒๐๐-๒๐๒,

๒๐๔, ๒๐๖-๒๐๘, ๒๑๕

โศคราเทศ น. ๑๒๒, ๑๒๕, ๑๓๑, ๓๑๑, ๓๑๒

โศภณ น. ๒๕๔

ห

หญิงคนชั่ว น. ๑๔๔

หญิงแพศยา น. ๑๔๔

หลักการแรก น. ๒๑๗, ๒๗๔, ๒๘๑

หลักการสวรรค์ น. ๑๕

หลุยส์, จักรพรรดิ น. ๓๑๖, ๓๑๗

หลุยส์, พระเจ้า น. ๗๙, ๘๐, ๒๓๓

หลุยส์ ที่ ๙ น. ๒๓๓

โหราศาสตร์ น. ๒๐๙, ๒๔๔, ๒๒๖

หุ่นยนต์ น. ๒๕๒

เหตุภาพ น. ๙๑, ๑๘๕, ๑๙๓, ๒๘๕,

๒๘๖, ๒๙๐, ๒๙๒, ๓๙๐

เหตุการณ์ น. ๑๙๕, ๒๙๐

เหตุผลนิยม น. ๑๔๙

เหตุผลอันติมะ น. ๒๑๙

โหราจารย์ น. ๒๒๖

อ

อคติ น. ๓๐

อไณยนิยม น. ๒๔๓

อไณยนิยม, ลัทธิ น. ๒๗๒, ๓๑๒

อโหวตะ เวทานตะ น. ๑๑

อธิการบดี น. ๒๐๐

อธิปไตย น. ๓๙, ๒๕๖, ๒๘๗, ๓๒๕

อนันตภาพ น. ๑๕, ๒๐, ๔๘, ๘๘, ๙๑,

๒๔๓, ๒๖๐, ๒๘๐, ๒๙๐, ๒๙๒,

๓๑๑, ๓๔๙ - ๓๕๑

อนันตะ น. ๔๕, ๔๘, ๔๙, ๖๓, ๘๘, ๙๑,

๔๐๐

วรรณคดีประจำวันกลสมัยกลาง

๑๐๔, ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๐๘, ๑๐๙,
๑๑๔, ๑๑๕-๑๑๖, ๑๑๗, ๑๑๘,
๑๑๙, ๑๒๐, ๑๒๑, ๑๒๒, ๑๒๓,
๑๒๔, ๑๒๕, ๑๒๖, ๑๒๗, ๑๒๘,
๑๒๙, ๑๓๐, ๑๓๑, ๑๓๒, ๑๓๓

อนิจจัง น. ๔๔, ๑๒๒

อนิยัตินิยม น. ๑๒๔

อนิลา น. ๑๗, ๑๘, ๑๙-๑๑๐, ๑๑๑, ๑๑๒

อนิลา น. ๕๗-๖๔, ๖๕-๖๗, ๖๘, ๖๙,
๗๐

อนินิหาร น. ๑๕๑

อนิพัชรา น. ๑๗, ๑๗๑, ๑๗๒, ๑๗๓, ๑๗๔,
๑๗๕, ๑๗๖, ๑๗๗, ๑๗๘, ๑๗๙,
๑๘๐, ๑๘๑, ๑๘๒, ๑๘๓

อนิพัชรา, นัก น. ๑๑๒

อมตะ น. ๑๖, ๑๗๓, ๑๗๔

อมฤตภาพ น. ๑๗, ๑๗๔, ๑๗๕

อเมริกา น. ๑๗๐

อเมริกาใต้ น. ๑๖๗

อวกาศ น. ๕๕, ๑๑๔-๑๑๖

อวตาร น. ๑๐๖, ๑๑๔

อวิชา น. ๑๓๑

อสุร น. ๑๒๔, ๑๒๕

อสุรพันธุ์ น. ๑๖๔, ๑๗๔, ๑๗๕

อสุรพันธุ์, มหาวิทยาลัย น. ๑๗๔, ๑๗๕,
๑๗๖, ๑๗๗, ๑๗๘, ๑๗๙, ๑๘๐,
๑๘๑, ๑๘๒

อสุรพันธุ์ น. ๓, ๕, ๖, ๑๐-๑๒, ๑๗, ๑๘, ๑๙,
๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ๒๘,
๒๙, ๓๐, ๓๑, ๓๒, ๓๓, ๓๔, ๓๕, ๓๖, ๓๗, ๓๘, ๓๙, ๔๐

อสุรพันธุ์, เชนต์ น. ๑, ๕-๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔,
๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒,
๒๓

อสุรพันธุ์, สมัย น. ๗

อสุรพันธุ์ น. ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙

อสุรพันธุ์ น. ๑๐๑, ๑๐๒, ๑๐๓ - ๑๑๑, ๑๑๒,
๑๑๓ - ๑๑๔

อสุรพันธุ์ ที่ ๓ น. ๑๗

อสุรพันธุ์ น. ๑๗, ๑๖๓, ๑๖๔

อสุรพันธุ์, ลัทธิ น. ๑๓

อสุรพันธุ์, คาสนา น. ๑๐

อสุรพันธุ์ น. ๑๗, ๑๘

อสุรพันธุ์ น. ๑๒๐

อสุรพันธุ์, ปีเตอร์ น. ๑๑๕

อสุรพันธุ์ น. ๕๗

อสุรพันธุ์ น. ๑๔

อสุรพันธุ์ น. ๑๔, ๑๕, ๑๖

อสุรพันธุ์ น. ๑๕-๑๗, ๑๘

อสุรพันธุ์, วิหาร น.

อสุรพันธุ์, พวง น. ๑๒

อสุรพันธุ์, นีว น. ๒

อสุรพันธุ์, โทมัส น. ๑๗, ๑๐๕, ๑๑๔, ๑๑๕,
๑๑๖, ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๑๙

อสุรพันธุ์ น. ๑๒๔

อสุรพันธุ์ น. ๑๕๕

อสุรพันธุ์ น. ๒

อสุรพันธุ์ น. ๑๒, ๑๓

อสุรพันธุ์ ที่ ๒ น. ๑๑๔

อสุรพันธุ์ น. ๑๒๒

๔๐๒

วรรณคดีประจำวันทยอยลง

อัมไมโรต น. ๑๒, ๑๓๗
 อัมไมโรต, เซนต์ น. ๓, ๑๒, ๑๐๖
 อัลดินดี น. ๑๖๓, ๑๗๑, ๑๗๒
 อัลดุอิน น. ๗๔, ๗๕, ๗๖
 อัลด-มัสซาลี น. ๑๙๐-๑๙๕
 อัลด-มาซาลี น. ๒๓๓
 อัลด-นัซรม น. ๑๖๙
 อัลดบินุส น. ๓๕, ๓๖
 อัลดเบียนทีส น. ๓๕๕
 อัลดเบอริก น. ๑๓๙
 อัลดเบอริคัส แมกนุส น. ๑๔๑, ๒๒๑, ๒๒๓-๒๒๗
 อัลดเบิร์ต น. ๒๒๑, ๒๒๓, ๒๒๕, ๒๒๖, ๓๐๖, ๓๑๙
 อัลดเบิร์ต, เซนต์ น. ๒๗๓
 อัลดเบิร์ตผู้ยิ่งใหญ่ น. ๒๒๑, ๒๓๐, ๓๕๖
 อัลดเบิร์ตแห่งโคโลญ น. ๒๒๑
 อัลดเบิร์ตแห่งแซกโซนี น. ๓๑๙
 อัลดเบิร์ตแห่งเลาอินเยน น. ๒๒๑
 อัลด-ฟาราบิ น. ๑๗๒-๑๗๔, ๑๙๔
 อัลดเฟรด, พระเจ้า น. ๓๔๑
 อัลดเฟรดมหาราช น. ๔๑
 อัลด-มามูน น. ๑๖๗
 อัลด-มุฮัมมาร์ น. ๑๗๐
 อัลด-มูตาซิม น. ๑๖๗
 อัลด-อะซารี น. ๑๙๐
 อัลด-ฮัลลาจ น. ๑๙๒
 อัลดไทรลาเบอ น. ๑๓๒
 อัควิน น. ๑๐๑

อัลดซีตี น. ๓๕๗, ๓๕๘, ๓๕๙, ๓๖๐-๓๖๑
 อัลดมิดเดส น. ๓๒
 อัลดญากูร น. ๓๕
 อัลดนาจักกร น. ๖๕, ๖๙, ๗๗, ๑๐๒, ๑๔๔, ๑๕๔, ๑๖๕, ๑๗๒, ๒๕๓, ๓๐๒, ๓๔๔, ๓๕๑ - ๓๕๓, ๓๗๗
 อัลดนาจักกรวิญญาน น. ๒๕๙
 อัลดนาจักกรสวรรค์ น. ๒๑๒
 อัลดนาจักกรแห่งความมืด น. ๖
 อัลดนาจักกรแห่งแสงสว่าง น. ๖
 อัลดาม น. ๓๑, ๙๔, ๑๐๖, ๒๕๔
 อัลดเดรียน ที่ ๔ น. ๑๕๖
 อัลดดมัน น. ๙๕
 อัลดนู ซาอิด ไฮนาอิน อิบนิ อิบนิชก น. ๑๖๗
 อัลดนู บากู อาร์-ราซี น. ๑๗๑
 อัลดนู ฟูลก์ น. ๑๒๗
 อัลดนูฮาลัด น. ๑๒๐, ๑๒๑, ๑๒๔-๑๒๕, ๑๓๔-๑๓๗, ๑๔๕-๑๕๒, ๑๕๕, ๑๕๖, ๒๐๗, ๓๑๓, ๓๔๓, ๓๔๔
 อัลดโนลาร์ต น. ๑๒๐
 อัลดนูพพท น. ๑๖๔
 อัลดนูบิซอบ น. ๑๐๐, ๑๐๑, ๑๐๓, ๑๒๔, ๑๓๙, ๑๔๙-๑๕๑, ๒๒๓, ๒๖๓, ๓๐๓, ๓๕๑ - ๓๕๓
 อัลดนูเบีย น. ๑๖๑, ๑๖๒, ๑๖๔, ๑๖๕
 อัลดนูเมเนีย น. ๑๖๐, ๓๐๕
 อัลดนูธรรม น. ๖๔, ๗๔
 อัลดนูยัตอนิด น. ๑๒๙, ๑๓๒, ๑๔๒
 อัลดนู-ราซี น. ๑๗๒

อาริอุส น. ๒๕-๒๗, ๓๔, ๑๕๐
 อาเรียน น. ๒๕, ๓๐
 อาเรียน, พวง น. ๒๖, ๒๗, ๓๔, ๓๖
 อาล น. ๑๔๑
 อาลล์ น. ๒๑๑
 อาหรับ น. ๑๖๓, ๑๖๕-๑๖๗, ๑๗๒, ๒๒๔
 อาหรับ, ชาว น. ๑๕๕, ๑๖๓, ๑๖๗, ๑๘๗
 อาหรับ, ภาษา น. ๘๑, ๑๕๔, ๑๖๐, ๑๗๑
 อาหรับ, ศาสนา น. ๑๖๘
 อาซอสตา น. ๙๙
 อำนาจอธิปไตย น. ๒๘
 อำมาตยาธิปไตย น. ๓๔
 อิตาลี น. ๒๕, ๒๗, ๒๘ - ๓๒, ๓๔, ๓๕, ๓๗,
 ๖๔, ๘๑, ๙๔, ๑๐๒, ๒๑๑, ๒๒๑,
 ๒๒๘, ๒๓๒, ๓๐๒, ๓๓๔, ๓๔๐
 อิตาลี, กษัตริย์ น. ๗๔
 อิตาลีเลียน น. ๑๕๔
 อิตาลี น. ๒๗๑, ๒๗๘, ๒๗๙
 อินดีส, เกาะ น. ๓๔๕
 อินเดีย น. ๑๑, ๑๖, ๖๔, ๗๐,
 อินเนเซนต์ ที่ ๒ น. ๑๕๒, ๓๔๘
 อินเนเซนต์ ที่ ๓ น. ๓๕๔
 อินนี-กาบิรอล น. ๑๕๖, ๒๓๓
 อินนี-ชีนา น. ๑๗๓
 อินนี ระชิต น. ๑๖๓
 อินนี-รุชิต น. ๑๙๐
 อินนี อัล-ไมคัฟฟา น. ๑๖๗
 อินนี-ฮัซิม น. ๑๙๑
 อิรัก น. ๑๖๒

อิสติเรีย น. ๗๓
 อิสร์ภาพ น. ๗๑, ๑๓๗
 อิสร์วาเอล น. ๒๘๑
 อิสร์วาเอล, ชาว น. ๒๘๑, ๓๒๔
 อิสร์วาเอล, โยเซฟ น. ๒๓๓
 อิสลาม น. ๖๔, ๗๓, ๙๓, ๑๒๓, ๑๕๔,
 ๑๖๑-๑๖๓, ๑๖๗, ๑๖๘, ๑๗๑,
 ๑๘๑, ๑๘๒, ๒๓๔, ๒๕๓, ๒๖๒,
 ๓๔๔
 อิสลาม, โลก น. ๑๙๐
 อินวาน น. ๑๙๒
 อิตาลี, สอน น. ๘๕, ๘๖
 อิตาลี น. ๓๐๔
 อิตาลี น. ๑๖๖
 อิตาลี น. ๖๔, ๗๐, ๑๖๒, ๑๖๓, ๑๕๕
 อิตาลี, ชาว น. ๑๖๖
 อิตาลี, ภาษา น. ๑๖๐
 อิตาลีเคเลแรง น. ๗๔
 อิตาลี น. ๒๕๑
 อิตาลีเคอร์ น. ๑๒
 อิตาลีเคอร์, วัน น. ๑๒, ๙
 อิตาลีกรรม น. ๒๓๘
 อิตาลีคติ น. ๓, ๘, ๑๓๔, ๒๗๔
 อิตาลีกรรม น. ๒๕๕, ๒๕๙
 อิตาลีกรรม น. ๑๖๔, ๓๓๒
 อิตาลี น. ๒๖๖, ๒๗๑
 อิตาลี น. ๒๒๔
 อิตาลี น. ๑๖๔
 อิตาลี น. ๗๓

๔๐๔

ดรรชนีปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง

เอกราช, เมือง น. ๓๑๔

เอกราช น. ๓๖, ๖๔, ๗๑, ๘๔, ๘๖, ๘๗,
๘๙, ๙๐, ๙๔-๙๗, ๑๒๓, ๑๓๔,
๑๗๓, ๑๗๕-๑๗๘, ๑๘๒, ๑๘๕,
๒๐๐, ๒๑๔, ๒๓๗, ๒๖๑, ๒๖๒,
๒๖๙, ๒๗๔, ๒๙๔, ๓๐๙, ๓๑๙,
๓๒๑, ๓๔๓

เอกราช น. ๕๔, ๕๖, ๙๖, ๙๗, ๑๐๙,
๒๔๑, ๒๗๐, ๒๗๔, ๓๐๔, ๓๑๔

เอกราชราชทูต น. ๒๗๓

เอกราช น. ๓๐๓

เอกราช, มาสเตอร์ น. ๓๐๓

เอกราช, ไมสเตอร์ น. ๒๒๕

เอกราช น. ๒๑๒

เอกราช น. ๗๔, ๑๖๑, ๑๖๒

เอกราชกลาง น. ๖๙, ๑๙๐

เอกราชไมเนอร์ น. ๑๖๐, ๓๓๑

เอกราชติก น. ๒๔, ๗๓, ๑๐๒

เอกราชเปย์ น. ๓๔๖

เอกราชตุส น. ๓๔, ๑๕๗

เอกราชตุส น. ๑๕๗

เอกราช น. ๓๔๑

เอกราช น. ๔๐

เอกราช น. ๗๙-๘๑, ๘๓, ๘๔, ๙๓, ๙๕-
๙๗, ๑๐๔

เอกราช น. ๑๒๕, ๑๒๘, ๑๒๙, ๑๓๑, ๑๓๒,
๑๔๒, ๑๔๓, ๑๔๕-๑๔๗, ๑๕๒

เอกราชบท ที่ ๑ น. ๗๐, ๒๗๓

เอกราช, แม่น้ำ น. ๑๔๗

เอกราช น. ๑๐๑

เอกราช ที่ ๒ น. ๑๐๒

เอกราชไมเนอร์กา น. ๙๙

เอกราชบูร์ก น. ๓๖๔

เอกราชแห่งเชลเตอร์ น. ๑๐๐

เอกราช น. ๓๔๐

เอกราช, พวก น. ๗๕.

เอกราช, พวก น. ๓๔๐

เอกราชติก น. ๖๔

เอกราช น. ๙๙-๑๐๗, ๑๒๐, ๑๒๔

เอกราช, เซนต์ น. ๙๙, ๑๐๕, ๑๑๔, ๑๑๘,
๑๒๐, ๑๕๕, ๒๐๗

เอกราช น. ๓๒๕, ๓๒๖

เอกราช น. ๑๔

เอกราช น. ๓, ๕๖, ๖๓

เอกราช น. ๑, ๓, ๕, ๑๒, ๑๕๙, ๓๐๕

เอกราช, ชาว น. ๓

เอกราชเหนือ น. ๑, ๕, ๑๖๒, ๓๔๐

เอกราช น. ๑, ๑๒

เอกราช น. ๒๗

เอกราช, ภูเขา น. ๗๓, ๑๐๐

เอกราช, บิชอป น. ๓๓๕

เอกราช น. ๒๗, ๒๘, ๓๑

เอกราชเคอร์ต น. ๓๐๗

เอกราช น. ๑๓๖

เอกราช น. ๖๙

เอกราช, อัสเบิร์ต น. ๑๙๙

เอกราช, ชาว น. ๘๐, ๘๑, ๑๕๙

เอกราช, พวก น. ๗๕

ดรรชนีปรัญญาตะวันตกสมัยกลาง

๔๐๕

ไอริช, พระ น. ๒๒๕

| ไออร์แลนด์ น. ๗๔, ๗๗, ๗๙, ๘๐,

ไอโอไนา น. ๗๔, ๗๘

ฮ

ฮอกไฮม์ น. ๓๐๓

ฮอบส์, โรมัส น. ๓๐๘

ฮังการี น. ๒๖, ๒๒๓

ฮัน น. ๗๔

ฮัสเต ย์ ฮิบน์ ชาปรู น. ๑๖๖

ฮัสส์, จอห์น น. ๓๐๒

ฮาร์ปี น. ๒๒๕

ฮาร์วเนียน น. ๑๖๔

ฮิงก์มาร์ น. ๘๒

ฮิวเวะห์คักราช น. ๑๖๒

ฮิตเลอร์ น. ๗๓, ๓๗๐

ฮินดู, คัมภีร์ น. ๙๖

ฮินดู, พงก น. ๙๖

ฮิบโป น. ๓, ๑๒

ฮิบโปคราเตส น. ๑๖๔

ฮิบโป เรจิอุส น. ๑๒, ๑๗

ฮิลารี น. ๑๓๗

ฮิว น. ๑๐๐

ฮิวม์ น. ๑๒๒

ฮิวม์, เดวิด น. ๑๙๓

ฮีบรู น. ๒๒๙, ๓๒๙, ๓๓๐

ฮีบรู, คัมภีร์ น. ๑๓๔

ฮีบรู, ภาษา น. ๑๒๙

ฮีบรู, ศาสนา น. ๒๓๖

เฮเกล น. ๑๑๘, ๓๗๐

เฮเกล, ยอร์จ น. ๑๐๕

เฮนรี, พระเจ้า น. ๑๐๒, ๑๐๓

เฮนรี ที่ ๑ น. ๑๐๒, ๑๐๓

เฮนรี ที่ ๒ น. ๓๕๑, ๓๕๓

เฮนรี ที่ ๓ น. ๓๕๒

เฮนรี ที่ ๔ น. ๓๕๔

เฮนรี แห่ง เคนส์ น. ๒๖๘, ๒๗๕

เฮนริตตี น. ๗๔

เฮมติก, ภาษา น. ๑๖๐

เฮลเปติอุส น. ๑๐

เฮอร์เมส ตรัสเมกิสตุส น. ๑๖๔

เฮากินส์, ดี.เจ. บี น. ๒๗๗

ไฮโนราตุส น. ๙

ไฮเฟอร์ น. ๓๐๘

ไฮเมอร์ น. ๒๕๖